

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

क्रम संख्या 717
काल नं. ~~001-2637-02~~
खण्ड 293.2 VAL

2023

Shree Forbes Gujarati Sabha Series No. 15

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART I

Edited by :

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. R. A. S.

Curator Archaeological Section,

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Girgaum, Back road Bombay N. 4

V. S. 1989]

Rs. 4-8-0

[A. D. 1988

Can be had at
Messrs N. M. Tripathi & Co.
Booksellers and Publishers
Princess Street Bombay No. 2

પ્રકાશક—શ્રી. રા. અંબાલાલ યુલાખીરામ બાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ.

શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫ ગીરગામ, મુંબઈ નં. ૪.

સુદ્ધક—શ્રી. રા. નરવરલાલ હચ્છારામ હેરાઈ, બી. એ.

‘ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ’ એન્ડ-રિટન સર્કલ હાઉસ, મુંબઈ નં. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું—
એક્સર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી
‘યુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ’
પ્રિન્સિપાલ્સ યુનિવર્સિટી ૨

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-અન્યાવલિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના

ભાગ ૧ લો

સંપાદક કરનાર

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભાજી બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

ક્યુરેટર આર્કિઓલોજીકલ સેક્શન, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, મુંબઈ

પ્રકાશક :

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫ ગિરગામ બેકરોડ મુંબઈ નં. ૪

[વિ. સં. ૧૮૮૬]

કિંમત રૂ. ૪-૮-૦

[પ. સં. ૧૯૩૩]

શ્રીકાર્તિક ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકલેખોનાં
સંગ્રહ માટે અડધી કિંમતની ગોઠવણી
સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સભાએ મુંબઈ ઇલાકાનાં, સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિ-
સિપાલિટીઓ અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓમાં અભ્યાસ તથા વાચનપ્રસાર દ્વારા તથા
વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇ-
બ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી બોધ-
પરચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીનાં નીચે જણાવેલાં પહેલાં, દશ સુધીના આંકવાળા
પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શક-
વાની અનુકૂળતા કરી આપવાને યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૧ ટકામાં કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની
માલીકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જોઈતો હશે તેને મંગાવેથી
મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અડધી કિંમતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી, શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સભા.

૩૬૫ ગિરગામ, શ્રીકાર્તિક ગુજરાતી સભામંદિર

લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમાં કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૪

FOREWORD

The Forbes Gujarati Sabha has great pleasure in placing before the public interested in historical researches, this collection of Inscriptions, Copperplates and other writings relating to Gujarat which have been carefully edited and annotated by a learned scholar Mr. G. V. Acharya B. A. the curator of the Archaeological section of the Prince of Wales Museum, Bombay. Some of the materials forming part of this collection were the property of the late Mr. Ranjitram Vavabhai, who was a very enthusiastic student of the antiquarian literature and folklore of Gujarat and the Sabha purchased his materials which have formed the nucleus of the present compilation.

This publication is one – and a very important one – of the series of publications relating to historical researches connected with Gujarat and Gujarati literature, for which the Sabha has laid down a definite programme. The other parts of this series which have been already published are Prabandha Chintamani, Chaturvinshati Prabandha (both with annotations and Gujarati translations), A description and the geneologies of the ruling dynasties and the fortresses of Gujarat, treatises on Vaishnava, Shaiva and Shakta sects of religion prevailing in Gujarat, and various other minor publications. The other works which are next to be undertaken are translation of Ratnamal a Hindi historical poem on Gujarat and treatise on Baudha religion, its extent in Gujarat and effect on Gujarati Literature. A new poetical version of the Mahabharat in Gujarati by different ancient poets is also in the press, the first part-of which is near completion.

Over and above these publications, The Sabha has recently published a third edition of the Gujarati translation of the wellknown historical work Rasmala by Mr. Alexander Kinlock Forbes.

The Sabha hopes that the learned world of Gujarat and elsewhere will derive appreciable help and profit by these publications of the Sabha and it will be a great source of gratification to it if the object of the Sabha is thus fulfilled.

Bombay
1-5-33

H. V. Divatia

Hon : Secretary, The Forbes Gujarati Sabha,

સભાની માહિતીના પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો—૧૭

(૧-૨) રાસમાળા, ભાગ ૧-૨, રચનાર (અંગ્રેજીમાં) સ્વ. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લૉક કાર્પસ, બાષાન્તર કરનાર અને ટિપ્પણીઓ અને પરિશિષ્ટો યોજનાર દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવે. તૃતીય સચિત્ર આવૃત્તિ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

(૩) કાર્પસજીવનચરિત (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે) રચનાર રા. રા. મનઃસુખરામ સૂર્ય-રામ ત્રિપાઠી, જે. પી.

(૪) માર્કસ ઓરેલિયસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો-(બાળબોધ લિપિમાં) બાષાન્તરકાર ઇડનરેશ સ્વ. મહારાજશ્રી સર કેસરીસિંહજી; ઉપોદ્ઘાત લખનાર અને સમાન સંસ્કૃત બાષાનાં સુભાષિતોની નોંધ કરનાર રા. રા. નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ સંઘવી મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૫-૬) શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સ્વિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૬-૭) શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની વિગતવાર ચાલી-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨-તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨- તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

(૮) રસકલ્પાલ-બાળાઓએ ગાવાનાં સ્ત્રીજીવનનાં પ્રચલિત ગીતોનો સંગ્રહ-સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ મહેતાજી. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦.

(૯) કવિ માંડણ બંધારાકૃત “પ્રબોધબત્રીશી” અથવા ઉખાણા-સંગ્રહ, બત્રીશ વીશીઓ અને કવિ શ્રીધરકૃત “રાવણ-મંદોદરી સંવાદ”-(જૂની ગુજરાતીના ગ્રંથો) સંશોધક સ્વ. મણિ-લાલ બકેરભાઈ વ્યાસ; અને ટીકા તથા ઉપોદ્ઘાતના લેખક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ, રાવળ. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

(૧૦) ‘પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ’ ભાગ ૧ લો, કવિ નાકર આદિનાં અપ્રસિદ્ધ આખ્યાન આદિ પ્રાચીન કાવ્યોનો સંગ્રહ; (અર્વાચીન ગુજરાતી) સંગ્રહી સંશોધન કરનાર રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૧.

(૧૧) “અહૂનવર-એ નામનો સર્જનજૂનો મંત્ર.” પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવ-લોકન, નિબંધ-લે. રા. રા. માનશંકર પીતાંબરદાસ મહેતા. મૂલ્ય ૦-૮-૦.

(૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ: શ્રીરાજશેઠ્ઠસુરિસન્દર્ભ: પ્રબન્ધકોશોતિ અપરાદ્ય: પરિશિષ્ટેન સમલક્ષ્ણત: સંગો-વિતશ્ચ ઇમ. ઇ. ઇત્યુપદધારિણા પ્રો. હીરાલાલેન (૨૪ રાજા, કવિઓ વગેરેના વૃત્તાન્તો) મૂલ્યમ્ રૂ. ૨-૮-૦.

(૧૩) પ્રચન્ધચિન્તામણિ: શ્રીમેસ્તુંગાચાર્યકૃત: (નવીનસંસ્કરણમ્) સંગોધિત: પુનર્ચ્છદિતશ્ચ જ્ઞાત્મી વુર્ગાશક્તરણ મૂલ્યમ્ રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૪) શાકતસંપ્રદાય, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર. ‘કાદિ’ અને ‘દાદિ’ મતનાં બે શ્રીચક્રો સાથે. નિબંધલેખક દિ. બ. નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો, પ્રાચીન યુગથી (મૌર્યવંશી અશોકથી, ગુર્જર વંશની સમાપ્તિપર્યન્તના, ભાગ ૧ લો:) અશોકથી ગુર્જર વંશ પર્યન્ત ગોઠવી, સંશોધી, બાષાન્તર, ટિપ્પન આદિ સાથે તૈયાર કરનાર. રા. રા. ગિરનાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય, એમ. એ., ઇયુરેટર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ. પાકું પૂકું. મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦.

(૧૬) મહાભારત પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ. ભાગ ૧ લો (કવિ શ્રી હરિદાસવિરચિત આદિ પર્વ અને કવિ શ્રી વિષ્ણુદાસવિરચિત સભા પર્વ)-સંપાદક અને સંશોધક રા. રા. કેશવ-રામ કાશીરામ શાસ્ત્રીજી, માંગરોળ, કાઠિયાવાડ. પાકું પૂકું. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

(૧૭) ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, વા ગુજરાતી રાસમાળા: સંગ્રહ કરનાર અને લખનાર સ્વ. કવીન્દ્ર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

મળવાનું ઠેકાણું—મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

પ્રસ્તાવના

“આદર્યાં અધુરાં રહે, ને હરિ કરે સો હોય:”—વર્ષો પહેલાં મારા સહાધ્યાથી સ્વ. રણજિતરામ વાવાભાઈ મહેતાને ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનો લેખાં કરવાનો વિચાર સ્પુર્યો હતો. તેમણે સમય તથા સ્થળની સાનુકૂળતા મળતી ગઈ તેમ તેમ તેવાં સાધનો સંબંધી ટુંક નોંધ, ઉવાસ, તથા વિવેચન ટપકાવવા માંડ્યાં અને થોડા સમયમાં ચાર દળદાર પુસ્તકો ભરાવા આવ્યાં. તેઓના અકાળ અવસાનને લીધે તે પ્રવૃત્તિ અધુરી રહી અને શ્રીફાર્ગસ સભાએ તે પુસ્તકો ખરીદી લઈ તેના સદુપયોગ માટે સ્વાધીન કર્યાં.

ત્યારબાદ તે પુસ્તકોની મદદથી તેમ જ તે વિષયનાં પ્રસિદ્ધ થએલાં બીજાં પુસ્તકો ઉપરથી ગુજરાતના ઇતિહાસને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા લેખો પ્રશસ્તિ, તામ્રપત્રો, વિગેરે સંગ્રહિત કરવાનું કામ સ્વ. સાક્ષર શ્રી ઉત્તમલાલ કેશવલાલ ત્રિવેદીને સોંપવામાં આવ્યું. એક બે વખત આ બાબતમાં તેઓશ્રીએ મને બોલાવ્યો હતો અને પુસ્તકો વિગેરેની યાદી કરી આપી હતી. પ્રસ્તુત કાર્યમાં કાંઈ પણ ચોકસ પ્રગતિ થઈ તે પહેલાં તેઓશ્રી પણ સ્વર્ગસ્થ થયા અને પરિણામે ઇ. સ. ૧૯૨૪ ની આખરમાં આ કાર્ય મને સોંપવામાં આવ્યું. મેં તે કાર્ય સ્વીકાર્યું કે તરતમાં જ મને મંદાગિન વિગેરે દેખીતી નમ્ર પણ હવાફેર તેમ જ ખાવાપીવાની પહરેણુ વિગેરેથી કળ્થથી નિર્મૂળ થાય તેવી વ્યાધિ લાગુ પડી દોઢ બે વર્ષ બીલકુલ પ્રગતિ થઈ શકી નહીં અને ત્યાર બાદ જ્યારે બધો સંગ્રહ પૂરો થઈ રહેવા આવ્યો ત્યારે એટલે ઇ. સ. ૧૯૩૦ આખર ફરી હું અકસ્માતમાં સપડાયો અને અસ્થિભંગને પરિણામે લાંબો વખત પથારીવશ રહેવું પડ્યું. ઉપર બતાવેલા બે કઠણ કિસ્સાથી પડેલો શિરસ્તો મારા પરત્વે પણ સાચો પડશે કે શું એમ ઘડીભર માનસિક નિર્ભયતાને લીધે શંકા પણ થઈ. પણ આટલાં આટલાં રિત્ત છતાં આ કાર્ય મારે હાથે જ પૂર્ણ થવાનું નિર્માણ થયું હશે, તેથી તેમ જ સંપૂર્ણ પ્રભુકૃપાથી આખરે આ પ્રથમ વિભાગ ઇતિહાસપ્રેમી જનસમાજ પાસે રજુ કરી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

કાર્પસ ઇન્સ્ક્રિપ્શીઓનમ ઇન્ડિકારમ એપિગ્રાફિયા ઇન્ડિકા, એપિગ્રાફિયા મોસ્લેમિકા જેવાં માત્ર લેખોની જ પ્રસિદ્ધિ માટે ચાહુ ચોપાનીઆઓ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં ગમે તે માસિકોમાં છૂટાછવાયા લેખો પ્રસિદ્ધ થએલ છે. તે બધાંના બધા અંકો તપાસી જેટલા બાળી શકાયા તેટલા લેખોનો આમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં માહિતીના અભાવથી કોઈ લેખો રહી ગયા હોય, એ સંભવિત છે. પણ તેટલા માટે આ સંગ્રહ તરફ દોષની દૃષ્ટિએ નહિ ભેટાં સહકારવૃત્તિથી તેવા લેખો તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવશે તો ઉપકાર સહિત નોંધી લેવામાં આવશે. આ સંગ્રેહો પ્રથમથી જ બજારમાં હતા તેથી આ ગ્રંથને રિબન બાઈન્ડીંગમાં રાખવાની મેં સૂચના કરી હતી. પણ ખર્ચ વધી જવાને કારણે તેનો સ્વીકાર થઈ શક્યો નહીં. પરંતુ પ્રત્યેક વંશના લેખોનાં પાનાંનો અનુક્રમનંબર બંદો રાખેલ છે તેમ જ દરેક લેખ પણ નવા પાને શરૂ કરવામાં આવેલ છે; જેથી જે વ્યક્તિઓને પોતાનો સંગ્રહ હરહરમેશ સંપૂર્ણ રાખવાની ઇચ્છા હોય તેને નવા ઉપલબ્ધ લેખો યોગ્ય અનુક્રમમાં તથા સ્થળે ટાંકી દેવાય એવી સગવડતા છે. લેખોનો અનુક્રમનંબર માત્ર, ઉલ્લેખ કરવાની સાનુકૂળતા માટે, સળંગ રાખવામાં આવેલ છે. એટલે નવા લેખોના નંબર અ. બી. સી. એમ મૂળ નંબર સાથે ઉમેરીને વાંચવાથી સંગ્રહનો અનુક્રમ સાચવી શકાશે. આ મૂળ સંગ્રહ પ્રેસમાં ગયા બાદ નવા મળેલા લેખોનું લિસ્ટ પ્રતિવર્ષના ફાર્ગસ સભાના રીપોર્ટમાં, વ્યવસ્થાપક મંડળને યોગ્ય લાગશે તો, પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. કેટલાક લેખોનું અસ્તિત્વ બાણ્યા છતાં તેના માલિક પાસેથી તેને લગતી બધી હકીકત ન મળી શકવાથી અદ્વૈટકે ટૂંકી નોંધો તેઓએ

પૂરી પાડી તેવી આમાં હાખલ કરેલ છે. તે બધા વિગતવાર પ્રસિદ્ધ થાય ત્યારે તે ટુકડી નાંધી કાઢી તે જ નંબરમાં વિસ્તૃત હકીકત હાખલ થઈ શકશે. અમુક લેખો તેમ જ તામ્રપત્રો બનાવટી મનાય છે તેવા પણ આ સંગ્રહમાં હાખલ કરવામાં આવેલ છે; કારણ તેમાંથી અમુક ઐતિહાસિક વસ્તુઓ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં મળી આવવા સંભવ રહે છે.

બધા લેખો ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ દ્વારા પ્રકટ થયેલા છે, તેથી સ્વાભાવિક રીતે અમુક કિલ્લટ શબ્દો તેમ જ વાક્યોના અર્થ ભિન્નભિન્ન તેમ જ યથામતિ કરવામાં આવેલ છે. તે બધાનું ઢોહન કરી, બહુમતિવાળા પક્ષનો અર્થ માન્ય કરવાનું કામ બહુ મુશ્કેલીવાળું હોવા ઉપરાંત તેમ કરવામાં બીજા બે ઢોહો બહારી લેવાની સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. એક તો બધાના ભિન્ન ભિન્ન મતનો સંપૂર્ણ સંગ્રહ થઈ શકતો નથી (જે માફ આ કાર્યપરત્વે મુખ્ય કર્તવ્ય છે), અને બીજું તેમ કરવાથી હું મારી પ્રવૃત્તિમાંથી ચ્યુત થતો હોઉં, એમ પણ લાગવા માંડ્યું. ઐતિહાસિક સાધનોનો સંગ્રહ કરવો તે એક પ્રવૃત્તિ અને તે બધાં સાધનોનું ઢોહન કરી, તેમાંથી ઐતિહાસિક વસ્તુ તારવી, તેની સંકલના કરવી તે વહન નિરાળી જ પ્રવૃત્તિ ગણી શકાય. ઉપરાંત આ સંગ્રહ સહાકાળ અપૂર્ણ દશામાં જ રહેવાનો, તેથી જે પક્ષ અત્યારે માન્ય ગણાય તે હવે પછીનાં નવાં સાધનોની પ્રાપ્તિને અંગે કદાચ ત્યાજ્ય ગણાય, એવો પણ સંભવ છે. તેથી આ બધાં કારણોને અંગે જેના તેના અભિપ્રાય તેની તે જ સ્થિતિમાં આમાં સંગ્રહ કરવાનો નિશ્ચય સ્વીકારેલો છે.

એક જ વંશના ઉત્તરોત્તર જૂઠા જૂઠા લેખમાં કેટલોક વંશવર્ણનવિભાગ સામાન્ય મળી આવે છે તે ફરી ફરી આખો છાપવાને બદલે માત્ર એક વાર છાપી બીજામાં પાઠકેર બતાવવો એમ ધારણા હતી, પણ તેમ કરવામાં અક્ષરાન્તરવિભાગ ઘણો કિલ્લટ, નોટાથી ભરપૂર અને ત્રુટક થઈ જાય છે. તેથી મળી શક્યા મુજબ અક્ષરાન્તરવિભાગ બધી જગ્યાએ સંપૂર્ણ જ મૂકવામાં આવેલ છે.

પારિભાષિક શબ્દો લેખકોએ આપેલા અર્થ સહિત તેમ જ સ્થળ અને દેશનિર્દેશ કરનારાં નામો પણ લેખકોની ટીપ સહિત આપેલાં છે. આવા શબ્દોના અર્થ શોધવાના તેમ જ સ્થળ વિગેરેનો નિર્ણય કરવાના જૂઠા જૂઠા પ્રયાસ થયેલા છે. પણ હવે આખો એકંદર આ સંગ્રહ છપાયા બાદ બધા શબ્દો તેમ જ સ્થળો માટે એકહથ્થુ પ્રયાસ કરી, એક ગ્રંથના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર હરકોઈને જણાશે. કોઈ સાક્ષર તે કામ ઉપાડી લે તો તે સર્વથા ઇષ્ટ છે. તેમ નહીં થાય તો નિવૃત્ત થયા બાદ હાથ ધરવાનાં કાર્યોની ટીપમાં મેં તે ઉમેરી રાખેલ છે, પણ તે અભિલાષા પાર પાડવી તે પ્રભુના હાથમાં છે.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

મૌર્યવંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	કાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૧	કાઠિયાવાડમાં સૌરાષ્ટ્રની રા- જધાની જૂનાગઢમાંના મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો.		કા. ઇ. ઇ. વો. ૧ પા. ૧	જૂનાગઢ	૧

ક્ષત્રપવંશી

૨-૫	ફરદામનના સમયના કચ્છ- માંના અન્ધારિમાંથી મળેલા ચાર શિલાલેખો	શકે ૫૨ કા. વ. ૨ ઇ. સ. ૧૩૦	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૯-૨૫	કચ્છ મુઝિયમ	૩
૬	જૂનાગઢમાંના ખડક ઉપર- નો ફરદામનનો શિલાલેખ	શકે ૭૨ ઇ. સ. ૧૫૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૩૬	જૂનાગઢ	૭
૭	ક્ષત્રપ ફરસિહના સમયનો ગુંદામાંનો શિલાલેખ	શકે ૧૦૩ ઇ. સ. ૧૮૧	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૩	વોટસન મુઝિયમ રાજકોટ	૧૨
૮	મહાક્ષત્રપ ફરસેનના સમયનો મઠ (જસદણ પાસે)નો શિલાલેખ	શકે ૧૨૭ ઇ. સ. ૨૦૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૬	વોટસન મુઝિયમ રાજકોટ	૧૪
૯	ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢમાંનો શિલાલેખ		એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૯	જૂનાગઢ	૧૬
૧૦	સ્વામી ફરસિહ બીજાનો શિલાલેખ	શકે ૨૨૮ વ. સ. ૭ ઇ. સ. ૩૦૬	વો. મુ. રી. ૧૯૧૯-૨૦ પા. ૭	જૂનાગઢ	૧૭
૧૧	મુલતાસરમાંથી મળેલો સૌરાષ્ટ્રમાં દ્વારકાના રાજા ફરસેનનો શિલાલેખ	શ. ૨૩૨ વ. વ. ૫ ઇ. સ. ૫૫૧	બા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૩	દ્વારકા લાઇબ્રેરી	૧૮
૧૨	મેવાસાનો શિલાલેખ	શ. ૩૫૫ કા. સુ. ૫	વો. મુ. રી. ૧૯૨૩-૨૪ પા. ૧૨	મેવાસા	૧૮

ચૈત્રકવંશી

૧૩	ફરસેનનાં પારડીનાં તામ્ર- પત્રો	કલચુરી સં. ૨૦૭ વ. સુ. ૧૪ ઇ. સ. ૪૫૬-૫૭	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૫૧	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝિયમ મુંબઈ	૩
૧૪	વ્યાધસેનનાં સુરતનાં તામ્ર- પત્રો	કલચુરી સં. ૨૪૧ ઇ. સ. ૪૯૦-૯૧	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૨૧૯	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝિયમ મુંબઈ	૬

ગુપ્તવંશી

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૧૫	રઠંડગુપ્તનો જૂનાગઢમાંનો અડકઉપરનો શિલા લેખ	ગુપ્ત સં. ૧૩૬-૩૮	કા.પ.પ. વો. ૩ પા. ૫૬	જૂનાગઢ	૩
		ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮			

વલ્લીવંશી

દ્રોણસિંહ (ગુ. સં. ૧૮૦-૨૦૦) ઈ. સ. ૪૬૯ થી ૫૧૬

૧૬	ભગોદરા મોટામાંથી મળેલું તામ્રપત્ર	૧૮૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩
----	-----------------------------------	-------------------	---------------------	-------------------------	---

કુવસેન ૧ લો (ગુ. સં. ૨૦૦-૨૩૦) ઈ. સ. ૫૧૬ થી ૪૯

૧૭	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૫
૧૮	દાનપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	૨૦૬ આશ્વિન. સુ. ૩	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૬	"	૬
૧૯	તામ્રપત્રો	૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૪	?	૧૧
૨૦	તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭
૨૧	મણેશ્વરનાં તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ. વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮	વડોદરા મ્યુઝિયમ	૧૬
૨૨	ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૩	એ. ઇ. વો. ૧૫ પા. ૨૫૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૨૧
૨૩	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૬	"	૨૪
૨૪	તામ્રપત્રો પતરું પહેલું	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૮	"	૨૮
	" પતરું બીજું	"	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૨૫	વો. મ્યુ. રા.	
૨૫	તામ્રપત્રો	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૧૩	જ. ઓ. યે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩૦
૨૬	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ આશ્વિન વ. ૧	એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૧૧૨	"	૩૨
૨૭	તામ્રપત્રો	૨૧૬ માઘ. વ. ૩	ઇ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૪	?	૩૬
૨૮	તામ્રપત્રો	૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩	જ. રો. એ. સો. ૧૮૯૫ પા. ૩૭૯	ધિ. મ્યુ.	૩૯
૨૯	વાવડી જોગીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૨૧ આશ્વિન વ. ૫	વી. ઓ. જ. વો. ૭ પા. ૨૬૭		૪૨
૩૦	તામ્રપત્રો	૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫	જ. ઓ. યે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૧૬	વ. મ્યુ.	૪૫
૩૧	પહેલું પતરું માત્ર	—	" પા. ૧૮	"	૪૮
૩૨	પહેલું પતરું માત્ર	—	" પા. ૨૦	"	૫૦

ગુહસેન (ગુ. સં. ૨૩૫-૨૫૦) ઈ. સ. ૫૫૪-૫૬૬

૩૩	તામ્રપત્રો	૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૬		૫૨
૩૪	વળાનું તામ્રપત્ર	૨૪૬ માઘ. વ.	એ. ઇ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮	ધિ. મ્યુ.	૫૫
૩૫	ગુહસેનના સમયના માટીના ધડાના કટકા ઉપરનો લેખ	૨૪૭	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૭૫		૫૮
૩૬	તામ્રપત્રો	૨૪૮ આશ્વિન વ. ૧૪	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬		૫૯

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

૩

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૩૭	બાંકીડીમાંથી મળેલો શિક્ષાલેખ	—	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૦		૬૧

ધરસેન ૨ જે (ગુ. સં. ૨૫૦-૨૮૦) ઇ. સ. ૫૬૯-૫૯૬

૩૮	હરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫	ઇ.એ.વો. ૧૫ પા. ૧૮૭		૬૨
૩૯	મહુવા પાસે કતપુરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૫	બા. મ્યુ. બા.	૬૪
૪૦	ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્ર-પત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. ૧૧૫	એ. બા. એ. ઇ.		
૪૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. ૧૧૫	વો. ૪ પા. ૩૩	વો. મ્યુ. રા.	૬૬
૪૨	માળીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. ૧૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૭૪
૪૩*	તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. ૧૧૫	કા. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૬૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૭૬
૪૪	બંટીયાવાળા તામ્રપત્રો	૨૫૭ વૈશાખ. ૧૧૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮	"	૮૫
			વો. મ્યુ. રી.		
			૧૬૨૫-૨૬ પા. ૧૩		૮૬
૪૫	તામ્રપત્રો	૨૬૯ ચૈત્ર. વ. ૨	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૬		૮૦
૪૬	તામ્રપત્રો	૨૭૦ માધ. સુ. ૧૦	જ. બો. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૬	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૮૪
૪૭	તામ્રપત્રો	૨૭૦ ક્રાદ્યુન વ. ૧૦	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦		૮૭
૪૮	તામ્રપત્રો	—	જ. બો. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૧	વ. મ્યુ.	૧૦૧
૪૯	પહેલું પત્રું માત્ર	—	" પા. ૨૪	"	૧૦૪
૫૦	અનાવડી તામ્રપત્રો	શ. સં. ૪૦૦	ઇ. એ. વો. ૧૦ પા. ૨૭૭		૧૦૬
		વૈશાખ સુ. ૧૫			

રીલાદિત્ય ૧ લો (ગુ. સં. ૨૮૦-૨૮૫) ઇ. સ. ૫૯૬-૬૧૪

૫૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો				
	પહેલું પત્રું	૨૮૬ વૈશાખ. વ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૧૫	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૧૧
	બીજું પત્રું		ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૬		
૫૨	તામ્રપત્રો	૨૮૬ જ્યેષ્ઠ વ. ૬	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૧૫
૫૩	નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૬ આષાઢ વ. ૮	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૭૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૧૧૯
૫૪	પત્રું બીજું માત્ર	૨૮૬ શ્રાવણ. વ. ૭	જ. બો. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૬	વ. મ્યુ.	૧૨૩
૫૫	તામ્રપત્રો	૨૮૭ માર્ગ. વ. ૭	" પા. ૨૮		૧૨૫
૫૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૭	નોટ ગો. હી. એ. ઝા. વ. મ્યુ.		૧૨૫
૫૭*	તામ્રપત્રો	૨૯૦ જાદ્ર. વ. ૮	ઇ. એ. વો. ૯ પા. ૨૩૭	વો. મ્યુ. રા.	૧૨૬

* આ રાજપુત એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

X આ રાજપુત એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૯૦ ચૈ. સુ. ૪ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૫૮	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	નોટ ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૩૪
૫૯	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	"	"	૧૩૫
૬૦	તામ્રપત્રો	—	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૧	"	૧૩૬

ધરસેન ૩ જો (?) (ગુ. સં. ૩૦૦-૩૦૮) ઇ. સ. ૬૧૬-૬૨૭

૬૧	ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૦૪ માધ. સુ. ૭	વો. મ્યુ. રી. ૧૬૨૫-૨૬	બા. મ્યુ. બા.	૧૩૬
૬૨	ગોપનાથમાંથી મળેલું પત્ર	—	પા. ૧૪		
	પહેલું માત્ર	—	ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮	"	૧૪૦

ધ્રુવસેન ૧ જો (ગુ. સં. ૩૦૮ થી ૩૨૩) ઇ. સ. ૬૨૭-૪૨

૬૩	તામ્રપત્રો	૩૧૦ આશ્વિન વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨	બા. મ્યુ. બા.	૧૪૪
૬૪	તામ્રપત્રો	૩૧૨ જ્યેષ્ઠ સુ. ૪	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪૮
૬૫	ગોરસનાં તામ્રપત્રો	૩૧૩ શ્રાવણ સુ. ૧૪	" પા. ૫૦	બા. મ્યુ. ભા.	૧૫૦
૬૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૧૬	નોટ. ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૫૬
૬૭	તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ સુ.	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૫૭
૬૮	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૮૮		૧૬૨
૬૯	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૧ ચૈત્ર વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૬૪		૧૬૬

ધરસેન ૪ થો (ગુ. સં. ૩૨૩-૩૩૧) ઇ. સ. ૬૪૨-૫૦

૭૦	બીજી પત્ર માત્ર	૩૨૬ માધ. વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭૫
૭૧	તામ્રપત્રો	૩૨૬ આષાઢ સુ. ૧૦	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વા. ૧૦ પા. ૬૬	"	૧૭૭
			તથા		
			ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪		
૭૨	અલીબાનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ માર્ગશીર્ષ સુ. ૩	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩		૧૮૪
૭૩	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ દ્વિ. માર્ગ સુ. ૨	ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫		૧૮૬
			ધ્રુવસેન ૩ જો (ગુ. સં. ૩૩૧-૩૩૫) ઇ. સ. ૬૫૦-૫૪		
૭૪	કપડવંજનાં તામ્રપત્રો	૩૩૪ માધ. સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૯૫
૭૫	બીજી પત્ર માત્ર	—	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૧ પા. ૩૫	વ. મ્યુ.	૨૦૩

ખરસહ ૨ જો (ગુ. સં. ૩૩૫-૪૦) ઇ. સ. ૬૫૪-૫૬

૭૬	તામ્રપત્રો	૩૩૭ આષાઢ વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬		૨૦૫
----	------------	---------------	--------------------	--	-----

શીલાદિત્ય ૩ જો (ગુ. સં. ૩૪૦-૩૭૦) ઇ. સ. ૬૫૬-૬૮૯

૭૭	તામ્રપત્રો	૩૪૨ શ્રાવણ વ. ૬	ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭		૨૧૦
૭૮	તામ્રપત્રનું બીજું પત્ર માત્ર	૩૪૩ દ્વિ. આષાઢ વ.	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૭		૨૧૫

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	દાલ ક્યાં ૭	પૃષ્ઠ
૭૯	તામ્રપત્રો	૩૪૬ માર્ગ. વ. ૩	,, ૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૧૮
૮૦	તામ્રપત્રો	૩૪૬ પૌષ સુ. ૭	,, ૭૩	,,	૨૨૦
૮૧	ભાવનગરવાળાં તામ્રપત્રો	૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૨૨
૮૨	હુસડીમાંથી મળેલાં તામ્ર- પત્રો	૩૫૦ ફાલ્ગુન વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪		૨૨૩
૮૩	તામ્રપત્રો	૩૫૨ ભાદ્ર. સુ. ૧	ઈ.એ.વો. ૧૧ પા. ૩૦૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૩૦
૮૪	તામ્રપત્રો	૪૫૬ જ્યે. ૧ ૭	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭	,, અને વો. મ્યુ. રા.	૨૩૬
૮૫	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૬૫ વૈ. સુ. ૧	જ. એ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮		૨૪૨
૮૬	તામ્રપત્રનું પહેલું પતરું માત્ર	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૦	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૪૫
૮૭	તામ્રપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	—	,, ,, પા. ૪૦ વ. મ્યુ.		૨૪૬
શીલાલિપ્ય ૪ થો (ગુ. સં. ૩૭૦-૬૦) ઇ. સ. ૬૮૬-૭૦૬					
૮૮	દેવળીનાં તામ્રપત્રો	૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ.પા. ૫૪	આ. મ્યુ. ભા.	૨૪૯
૮૯	તામ્રપત્રો	૩૭૬ માર્ગ.સુ.૧૫	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૨ પા. ૬૯		૨૫૬
૯૦	તામ્રપત્રો	૩૮૧ માર્ગ. સુ. ૬	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૦
૯૧	તામ્રપત્રો	૩૮૨ માર્ગ. સુ. ૬	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૩ પા. ૬૯		૨૬૧
૯૨	તામ્રપત્રો	૩૮૭દિ. પૌષ વ. ૪	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૬૨
શીલાલિપ્ય ૫ મો. (ગુ. સં. ૩૯૦-૪૨૦) ઇ. સ. ૭૦૬-૭૩૬					
૯૩	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ માલ વ. ૧૨	જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૩
૯૪	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩વશાખસુ.૧૩	,,	,,	૨૭૫
શીલાલિપ્ય ૬ હો (ગુ. સં. ૪૨૦-૪૫) ઇ. સ. ૭૩૬-૬૪					
૯૫	તામ્રપત્રો	૪૪૧ કાર્તિક સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬		૨૮૦
શીલાલિપ્ય ૭ મો (ગુ. સં. ૪૪૫-૪૫૦) ઇ. સ. ૭૬૪-૬૬					
૯૬	અલીણાનાં તામ્રપત્રો	૪૪૭ જ્યેષ્ઠ સુ. ૫	કા.ઇ.ઇ.વો.૩ પા. ૧૧૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૮૮
દાતા તથા સાલ ન જણાએલાં (વલલી) તામ્રપત્રો					
૯૭	તામ્રપત્રનું પતરું પહેલું	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૩		૩૦૨
૯૮	,,	—	,, પા. ૪૪		૩૦૪
૯૯	,,	—	,, પા. ૪૬		૩૦૬
૧૦૦	તામ્રપત્રના પહેલા પતરાનો ટુકડો	—	,, પા. ૪૮		૩૦૮
૧૦૧	,,	—	,, પા. ૪૯		૩૦૯

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	કાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૫૮	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	નોટ. ગો. હી. ઓ.આ	વ. મ્યુ.	૧૩૪
૫૯	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	"	"	૧૩૫
૬૦	તામ્રપત્રો	—	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૧	"	૧૩૬

ધરસેન ૩ જો (?) (ગુ. સં. ૩૦૦-૩૦૮) ઇ. સ. ૬૧૬-૬૨૭

૬૧	ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૦૪ માધ. સુ. ૭	વો. મ્યુ. રી. ૧૬૨૫-૨૬ પા. ૧૪	બા. મ્યુ. ભા.	૧૩૬
૬૨	ગોપનાથમાંથી મળેલું પતરું પહેલું માત્ર	—	ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮	"	૧૪૦

ધ્રુવસેન ૨ જો (ગુ. સ. ૩૦૮ થી ૩૨૩) ઇ. સ. ૬૨૭-૪૨

૬૩	તામ્રપત્રો	૩૧૦ આશ્વિન વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨	બા. મ્યુ. ભા.	૧૪૪
૬૪	તામ્રપત્રો	૩૧૨ જ્યેષ્ઠ. સુ. ૪	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧. પા. ૬૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪૮
૬૫	ગોરસનાં તામ્રપત્રો	૩૧૩ શ્રાવણ સુ. ૧૪	" પા. ૫૦	બા. મ્યુ. ભા.	૧૫૦
૬૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૧૬	નોટ. ગો. હી. ઓ.આ	વ. મ્યુ.	૧૫૬
૬૭	તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ. સુ.	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૫૭
૬૮	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૦ ભાદ્રપદ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૮૮		૧૬૨
૬૯	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૧ ચૈત્ર. વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૯૪		૧૬૬

ધરસેન ૪ થો (ગુ. સ. ૩૨૩-૩૩૧) ઇ. સ. ૬૪૨-૫૦

૭૦	ખીજી પતરું માત્ર	૩૨૬ માધ. વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭૫
૭૧	તામ્રપત્રો	૩૨૬ આષાઢ. સુ. ૧૦	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વા. ૧૦ પા. ૬૬	"	૧૭૭
			તથા		
			ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪		
૭૨	અલીજીનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ માર્ગશીર્ષ. સુ. ૩	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩		૧૮૪
૭૩	ખેડનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ દ્વિ. માર્ગ. સુ. ૨	ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫		૧૮૯
			ધ્રુવસેન ૩ જો (ગુ. સ. ૩૩૧-૩૩૫) ઇ. સ. ૬૫૦-૫૪		
૭૪	કપડવંજનાં તામ્રપત્રો	૩૩૪ માધ. સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૯૫
૭૫	ખીજી પતરું માત્ર	—	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વો. ૧ પા. ૩૫	વ. મ્યુ.	૨૦૩

ખરગહ ૨ જો (ગુ. સ. ૩૩૫-૪૦) ઇ. સ. ૬૫૪-૫૬

૭૬	તામ્રપત્રો	૩૩૭ આષાઢ. વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬		૨૦૫
----	------------	----------------	--------------------	--	-----

શીલાદિત્ય ૩ જો (ગુ. સ. ૩૪૦-૩૭૦) ઇ. સ. ૬૫૬-૬૮૬

૭૭	તામ્રપત્રો	૩૪૨ શ્રાવણ વ. ૬	ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭		૨૧૦
૭૮	તામ્રપત્રનું ખીજી પતરું માત્ર	૩૪૩ દ્વિ. આષાઢ વ.	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૭		૨૧૫

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

૫

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૭૯	તામ્રપત્રો	૩૪૬ માર્ગ. વ. ૩	,, ૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૧૮
૮૦	તામ્રપત્રો	૩૪૬ પૌષ સુ. ૭	,, ૭૩	,,	૨૨૦
૮૧	ભાવનગરવાળાં તામ્રપત્રો	૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૨૨
૮૨	હુસડીમાંથી મળેલાં તામ્ર- પત્રો	૩૫૦ ફાલ્ગુન વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪		૨૨૩
૮૩	તામ્રપત્રો	૩૫૨ ભાદ્ર. સુ. ૧	ઈ.ઓ.વો. ૧૧ પા. ૩૦૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૩૦
૮૪	તામ્રપત્રો	૩૫૬ જ્યે. ? ૭	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.-ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭	અને વો. મ્યુ. રા.	૨૩૬
૮૫	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૬૫ વૈ. સુ. ૧	જ. એ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮		૨૪૨
૮૬	તામ્રપત્રનું પહેલું પતરું માત્ર	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.-ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૦	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૪૫
૮૭	તામ્રપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	—	,, ,, પા. ૪૦ વ. મ્યુ.		૨૪૬

શીલાલિપ્ય ૪ થો (યુ. સં. ૩૭૦-૬૦) ઇ. સ. ૬૮૯-૭૦૯

૮૮	દેવળીનાં તામ્રપત્રો	૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ.પા. ૫૪	આ. મ્યુ. ભા.	૨૪૯
૮૯	તામ્રપત્રો	૩૭૬ માર્ગ.સુ.૧૫	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૨ પા. ૬૯		૨૫૯
૯૦	તામ્રપત્રો	૩૮૧ માર્ગ. સુ. ૬	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.-ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૦
૯૧	તામ્રપત્રો	૩૮૨ માર્ગ. સુ. ૬	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૩ પા. ૬૯		૨૬૧
૯૨	તામ્રપત્રો	૩૮૭દિ. પૌષ વ. ૪	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૬૨

શીલાલિપ્ય ૫ થો (યુ. સં. ૩૯૦-૪૨૦) ઇ. સ. ૭૦૯-૭૯૯

૯૩	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ માઘ વ. ૧૨	જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૩
૯૪	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩વશાખસુ.૧૩	,,	,,	૨૭૧

શીલાલિપ્ય ૬ હો (યુ. સં. ૪૨૦-૪૫) ઇ. સ. ૭૩૯-૬૪

૯૫	તામ્રપત્રો	૪૪૧ કાર્તિક સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬		૨૮૦
----	------------	-------------------	--------------------	--	-----

શીલાલિપ્ય ૭ થો (યુ. સં. ૪૪૫-૪૫૦) ઇ. સ. ૭૬૪-૬૯

૯૬	અલીણાનાં તામ્રપત્રો	૪૪૭ જ્યેષ્ઠ સુ. ૫	કા.ઇ.ઇ.વો. ૩ પા. ૧૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૮૮
----	---------------------	-------------------	----------------------	---------------------	-----

હાતા તથા સાલ ન જણાએલાં (વલલી) તામ્રપત્રો

૯૭	તામ્રપત્રનું પતરું પહેલું	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.-ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૩		૩૦૨
૯૮	,,	—	,, પા. ૪૪		૩૦૪
૯૯	,,	—	,, પા. ૪૬		૩૦૬
૧૦૦	તામ્રપત્રના પહેલા પતરાનો ઢુકડો	—	,, પા. ૪૮		૩૦૮
૧૦૧	,,	—	,, પા. ૪૯		૩૦૯

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશી

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ	કાલ ક્યા છે	પૃષ્ઠ
૧૦૨	વિજયરાજના ખેડાના તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૩૯૪ વે. સુ. ૧૫	હ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૧		૩
૧૦૩	શ્યામ્રય શીલાલિપ્યના નવ-સારીનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૨૧ આ. સુ. ૧૩	એ. હ. વો. ૮ પા. ૨૨૬		૮
૧૦૪	શ્યામ્રય શીલાલિપ્યનાં સુંર-તનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૪૩ આ. સુ. ૧૫	વિ. આ. કા. રી. આ. સે. પા. ૨૨૫		૧૨
૧૦૫	મંગળરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો	અ. સ. ૬૫૩	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫		૧૩
૧૦૬	પુલકેશિ જનાશ્રમનાં નવ-સારીનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૯૦ કા. સુ. ૧૫	વિ. આ. કા. રી. એ. સે. પા. ૨૩૦	પ્રિ. આ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪
૧૦૭	નાગવર્ધનનાં નિરપચ્ચનાં તામ્રપત્રો	+	હ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩		૧૬

સંક્ષિપ્ત શબ્દસૂચી

આ. સ. વે. સ. રી.	આર્કીઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલ રીપોર્ટ
એ. ઈ.	એપિગ્રાફિકા ઇડિકા
એ. ભા. એા. ઇ.	એનાલસ ભાંડારકર એારીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ
ઇ. એ.	ઇંડિયન એન્ટીકવેરી
કો. ઇ. ઇ.	કોપસ ઇન્સ્ક્રિપ્શિઓનમ ઇન્ડિકારમ
ગુ. સં.	ગુપ્ત—વલખી સંવત
જ. બે. એ. સો.	જરનલ બેંગાલ એશિઆટિક સોસાયટી
જ. બો. બે. રો. એ. સો.	જરનલ બોમ્બે બ્રેન્ચ રોયલ એસિઆટિક સોસાયટી
” ” ન્યુ. સી	” ” ” ” ન્યુ. સીરીઝ
જ. રો. એ. સો.	જરનલ રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી
નોટ. ગો. હી. એા. જા.	નોટ ગૌરીશંકર હીરાચંદ એા. જા. કૃત
પ્રા. સં. ઇ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ
પ્રિ. એા. વે. મ્યુ. મું.	પ્રિન્સ એા. વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈ
બ. મ્યુ. જૂ.	બહાદુરખાનભ મ્યુઝિયમ જૂનાગઢ
બા. મ્યુ. ભા.	બાર્ટન મ્યુઝિયમ ભાવનગર
બ્રિ. મ્યુ.	બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડન
ભા. પ્રા. સં. ઇ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ
રો. લી. એ. રી. બો. પ્રે.	રીવાઈઝડ લીસ્ટ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ બોમ્બે પ્રેસીડન્સી
વ. મ્યુ.	વળા મ્યુઝિયમ
વી. એા. કો. રી. આ. સો.	વીએના એારીએન્ટલ કોંગ્રેસ રીપોર્ટ આર્યન સેકશન
વી. એા. જ.	વીએના એારીએન્ટલ જરનલ
વો. મ્યુ. રા. રી.	વોટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટ રીપોર્ટ
શ. સં.	શક સંવત

૨ સભાના પારિતોષકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૫

- (૧) મેટલીકના નિબંધો-(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કુ. મહેતા.
 (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (ભાષાન્તર)-રા. રા. પ્રેમશંકર નાર-
 સુજી દવે.
 (૫) લોર્ડ મોરલીક્રુવ કોગ્રોમિસ (ભાષાન્તર), સત્યાગ્રહની મર્યાદા-રા. રા. મહાદેવ
 હરિભાઈ દેશાઈ, બી. એ. એલએલ. બી.

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૬

- (૧) નર્મકોષ-સ્વ. કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે.
 (૨) “ભક્તકવિ શ્રી હયારામનું જીવનચરિત્ર”-લે. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ,
 પ્રકાશક રા. રા. નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ ડભોઈવાળા.
 (૩-૪) કાઠિયાવાડનું ઇંદ્રસ્થ સાહિત્ય, ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો (પ્રાચીન વાર્તાસંગ્રહો)-
 રા. રા. હરભોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી.
 (૫) અભિમન્યુઆખ્યાન-જન તાપ્તીકૃત (૨. સં. ૧૭૮૫) રા. રા. મંજુલાલ રણછો-
 ડલાલ મજમુદાર, બી. એ. એલએલ બી.
 (૬) સંયુક્તાખ્યાન (કાવ્ય) રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, એમ. એ.

૪ મુદ્રણાલયમાં ૭

- (૧) રૂસ્તમ બહાદુરનો પવાડો (શામળ) રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ.
 (૨) કેશવકૃત ભાગવત દશમસ્કંધ-રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ.
 (૩) રા. રા. નરસિંહરાવ લોજાનાથ દીવેટીયાનાં “કાંધલોલોજીકલ લેક્ચર્સ” ભાગ ૧ લા-
 નું ભાષાન્તર (સટિપન)-રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ.
 (૪) “ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ”-ગુજરાતી અનુવાદ; લેખક પ્રો. હિરાલાલ રસિકદાસ કાપ-
 ડીયા, એમ. એ.
 (૫) પ્રબંધચિંતામણિ-મેરૂંગાચાર્યકૃત ગુજરાતી અનુવાદ, તૈયાર કરનાર રા. રા. દુર્ગા-
 શંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૬) મહાભારત ગુજરાતી, ભાગ ૨ જો આરણ્યક પર્વ, સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશી-
 રામ શાસ્ત્રી, માંગરોળ.
 (૭) નરપતિકૃત “પંચદંડ” (સં. ૧૫૪૫) સંશોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

૫ તૈયાર થતાં ૫

- (૧) રાસમાળાની પૂરણિકા-દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સંપ્રદીત, ગોઠવી લખ-
 નાર રા. રા. ગિરજાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ. એ.
 (૨) “ઈતિમણીરી વેલી”-(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર રા. રા. નટવરલાલ ઇચ્છારામ
 દેસાઈ બી. એ.
 (૩) મધુસૂદન વ્યાસકૃત હંસાવતીની વાર્તા. સં. ૧૬૫૪ (પ્રાચીન) સંશોધક રા. રા. શંકર-
 પ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.
 (૪-૫) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવધર્મ, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી
 સાહિત્ય ઉપર તેની અસર, દ્વિતીય આવૃત્તિ, કર્તા રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

મળવાનું ઠેકાણું-મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ભૌર્યવંશી

રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો

કાઠિયાવાડ દ્વીપકલ્પમાંના જૂનાગઢ રાજ્યના રાજધાનીના શેઠેર જૂનાગઢની પૂર્વે આશરે એક માઈલ છેટે અશોકનાં પ્રસિદ્ધ ચૌદ શાસનો મળી આવ્યાં છે તે મ્હોટા અને પવિત્ર ગિરનાર પર્વતની આસપાસની ખીણમાં જવાના સાંકડા માર્ગ ઉપર આવેલાં છે. જમીનની સપાટીથી બાર ફીટ ઉંચાઈવાળા અને નીચેના ભાગમાં ૭૫ ફીટના પરિઘવાળા વિશાળ ગોળ કરેલા અને લગભગ શંકુ આકૃતિવાળા એનાઈટના ખડકની સેા ચોરસ ફીટથી પણ વધારે ખડ-અચ્છી સપાટી ઉપર આ લેખ પથરાયેલો છે. અશોકનાં શાસનો ઉપરાંત આ ખડક ઉપર બીજા બે લેખો કેતરેલા છે, જેમાંના એક મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સુબા વૈશ્ય પુધ્યગુપ્તે બંધા-વેલા સુદર્શન તળાવમાં સમારકામ સંબંધી મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનના સમયનો છે. બીજો લેખ ગુપ્તરાજા રુદ્રગુપ્તના સમયનો છે અને સુરાષ્ટ્રના સુબા અને પર્ણહત્તના દીકરા ચક્રપાલિતે ઇ. સ. ૪૫૬-૭ માં કરાવેલા વિશેષ સમારકામ સંબંધી છે.

અશોકનો લેખ ખડકની ઈશાન બાજુ ઉપર છે. ચૌદ શાસનો પડખોપડખ બે હારે ગોઠ-વેલાં છે. અને સીધી લીટીથી એક બીજાથી જૂદાં પડાયેલાં છે. ડાબી બાજુની હારમાં એકથી પાંચ અને જમણી બાજુએ છથી ૧૨ શાસનો છે. તેરમું અને ચૌદમું શાસન અનુક્રમે પાંચમા અને બારમા શાસન નીચે છે.

મેજર જેમ્સ ટોડ ઇ. સ. ૧૮૨૨ ના ડીસેમ્બરમાં ગિરનાર ઉપર ગએલ ત્યારે આ લેખ આબાહ સ્થિતિમાં હતા. ત્યાર બાદ જૂનાગઢથી ગિરનાર જવાનો બન્ધ બાંધતી વખતે આ લેખના પાંચમા અને તેરમા શાસનોના અમુક ભાગ સુરંગથી ઉરાડી દીધા હતા. અત્યારે આ લેખ ઉપર ડો. જેમ્સ બરજેસની બલામણુથી છાપડું ઉભું કરવામાં આવ્યું છે.

તેરમા શાસનના ગુપ્ત થએલ ભાગના બે ઠટકા હાલમાં મળ્યા છે અને તે જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત છે.

પ્રથમ શાસન

- ૧ (અ) હયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન
- ૨ પ્રિયદસિના રાજા લેલાપિતા (બ) હય ન કિં—
- ૩ ચિ જીવં આરમિસા પ્રજૂહિતવ્યં
- ૪ (ક) ન ચ સમાજો કતવ્યો (ડ) બહુકં હિ દોસં
- ૫ સમાજમ્હિ પસતિ દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા
- ૬ (ઇ) અસ્તિ પિ તુ એકચા સમાજા સાધુમતા દેવાનં
- ૭ પ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો (ફ) પુરા મહાનસભિ
- ૮ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો અનુદિવસં ચ—
- ૯ હ્નિ પ્રાણસતસહસ્રાનિ આરમિસુ સૂપાથાય
- ૧૦ (ગ) સે અજ યદા અયં ધંમલિપી લિખિતા તી એવ પ્રા—
- ૧૧ ણા આરમેરે સૂપાથાય દ્વો મોરા એકો મગો સો પિ
- ૧૨ મગો ન ધ્રુવો (હ) એતે પિ ત્રી પ્રાણા પછા ન આરમિસેર

શાસન ૧ લું

- અ. આ નીતિલેખન દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાએ લખાવેલ છે.
- બ. આંહી કેઈ પણ જીવતા પ્રાણીને મારવું નહીં, તેમ જ હોમવું નહીં.
- ક. અને કેઈ પણ ઉત્સવસંમેલન ભરવું નહીં.
- ડ. કારણ કે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજા ઉત્સવસંમેલનોમાં બહુ દોષ જુએ છે.
- ધ. પણ વળી કેટલાંક જોવાં ઉત્સવસંમેલનો છે કે જે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાથી આરાં મનાયાં છે.
- ફ. પૂર્વે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાના રસોડામાં સુપ બનાવવા માટે ઘણાં લાખ પ્રાણીઓ મારવામાં આવતાં હતાં.
- ગ. પણ હવે જ્યારે આ નીતિલેખન લખાયું છે ત્યારે સૂપને માટે માત્ર ત્રણ પ્રાણી મારવામાં આવે છે; બે મોર અને એક હરણ; વળી આ હરણ પણ હગ્મેશ નહીં.
- હ. આ ત્રણ પ્રાણીઓ પણ ભવિષ્યમાં મારવામાં આવશે નહીં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) સર્વત વિજિતિષિ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૨ એવમપિ પ્રચંતેસુ યથા ચોદા પાદા સતિયપુતો કેતલપુતો આ તંબ-
- ૩ પંખી અંતિયકો યોનરાજા ચે વા પિ તસ અંતિયકસ સામીપં
- ૪ રાજાનો સર્વત્ર દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો દ્વે ચિકીઞ્ઠ કતા
- ૫ મનુસચિકીઞ્ઠા ચ પસુચિકીઞ્ઠા ચ (વ) ઓસુદાનિ ચ યાનિ મનુસોપગાનિ ચ
- ૬ પસોપગાનિ ચ યત યત નાસ્તિ સર્વત્રા હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૭ (ક) મૂલાનિ ચ ફલાનિ ચ યત યત્ર નાસ્તિ સર્વત્ર હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૮ (ઢ) પંથેસૂ કૂપા ચ સ્વાનાપિતા વ્રજા ચ રોપાપિતા પરિભોગાય પસુમનુસાનં

શાસન ત્રીજું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજાના (જિતેલા) પ્રદેશોમાં બધે તેમ જ સરહદ ઉપરના રાજાઓ જેવા કે ચોડ, પાણ્ડ્ય, અંતિયપુત, કેતલપુત તેમજ તામ્રપર્ણી અને યોનરાજા અંતિયક અને વળી આ અંતિયકની પડોશમાં જે રાજાઓ છે તેમાં બધે દેવોના પ્રિય રાજાથી બે પ્રકારની ચિકિત્સા સ્થાપવામાં આવી : માણસની ચિકિત્સા અને પશુની ચિકિત્સા.
- બ. અને જ્યાં જ્યાં મનુષ્યોપયોગી અને પશુપયોગી ઔષધો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ક. જ્યાં જ્યાં ઝૂળો અને ફળો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ડ. પશુ અને મનુષ્યના ઉપયોગ માટે રસ્તાઓ ઉપર ડુવાઓ ખોદાવવામાં આવ્યા અને ઝાડો રોપાવવામાં આવ્યાં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) દ્વાદસવાસામિસિતેન મયા દ્વદં આજપિતં
- ૨ (ક) સર્વત વિજિતે મમ યુતા ચ રાજૂકે ચ પ્રાદેસિકે ચ પંચસુ પંચસુ વાસેસુ અનુસં-
- ૩ યાનં નિયાતુ ઇતાયેવ અઘાય ઇમાય ધેમાનુસસ્થિય યથા અજા-
- ૪ ય પિ કંમાય (ઢ) સાધુ માતરિ ચ પિતરિ ચ સુસૂસા મિત્રસંસ્તુતજાતીનં વ્રાજ્ઞણ-
- ૫ સમણાનં સાધુ દાનં પ્રાણાનં સાધુ અનારંભો અપવ્યયતા અપમાદતા સાધુ
- ૬ (ઙ) પરિસા પિ યુતે આજપયિસતિ ગણનાયં હેતુતો ચ વ્યંજનતો ચ

શાસન ત્રીજું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે બોલે છે :
- બ. રાજ્યાભિષેક થયાને બાર વર્ષ થયાં ત્યારે મહારાથી નીચેના હુકમ ઠાઠવામાં આવ્યો :
- ક. દરેક પાંચ પાંચ વર્ષે મહારા પ્રદેશોમાં બધે યુક્ત રાજૂક અને પ્રાદેશિક સંપૂર્ણ સુસાક્ષરીઓ નીકળશે અને તે આ હેતુ માટે (એટલે કે) નીચેના નીવંશિક્ષણ માટે તેમ જ બીજા કામકેજ માટે :
- ડ. માતા અને પિતા વરફ સુશ્રુષા સારી છે. મિત્ર, ઘોળખીતા, સંબંધી, બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ વરફ ઉદાર વૃત્તિ સારી છે. પ્રાણીઓની અદિક્ષા સારી છે, ઘોષો ખર્ચ અને ઘોષું સંધરવું સારું છે.
- ઈ. (આ નિયમો) હેતુપુરસ્કર અને અક્ષરશઃ નોંધવા માટે પરિષદ પણ “યુક્ત” ને દરમાવશે.

ચોથું શાસન

- ૧ (અ) અતિકાંત અંતરં બહુનિ વાસસતાનિ વદિતો એવ પ્રાણારંભો વિહિંસા ચ મૂતાનં જાતીસુ
- ૨ અસંપ્રતિપતી બ્રાહ્મણસમણાનં અસંપ્રતીપતી (બ) ત અજ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૩ ધંમચરણેન ભેરીધોસો અહો ધંમધોસો વિમાનદર્સણા ચ હસ્તિદસણા ચ
- ૪ અગિર્ણધાનિ ચ અજ્ઞાનિ ચ દિવ્યાનિ રૂપાનિ દસયિસા જનં (ક) ચારિસે બહૂહિ વાસસતોહિ
- ૫ ન મૂતપુવે તારિસે અજ વદિતે દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો ધંમાનુસસ્થિયા અનારં-
- ૬ મો પ્રાણાનં અવિહીસા મૂતાનં જાતીનં સંપટિપતી બ્રાહ્મણસમણાનં સંપટિપતી માર્તરિ પિતરિ
- ૭ સુસુંસા ચૈરસુ સા (ડ) એસ અજે ચ બહુવિધે ધંમચરણે વદિતે (ઇ) વદયિસતિ ચેવ દેવાનંપ્રિયો
- ૮ પ્રિયદસિ રાજા ધંમચરણં ઇદં (ફ) પુત્રા ચ પોત્રાચ પ્રપોત્રા ચ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૯ પ્રવધયિસંતિ ઇદં ધંમચરણં આવ સવટકપા ધંમશ્ચિ સીલશ્ચિ તિસ્સંતો ધંમં અનુસાસિસંતિ
- ૧૦ (ગ) એસ હિ સેસ્ટે કંમે ય ધંમાનુસાસનં (હ) ધંમચરણેપિ ન ભવતિ અસીલસ (ઇ) ત ઇમશ્ચિ અથશ્ચિ
- ૧૧ વધી ચ અહીની ચ સાધુ (જ) ઇતાય અથાય ઇદં લેખાપિતં ઇમસ અથસ વધિ યુજંતુ હીનિ ચ
- ૧૨ નો લોચેતલ્યા (ક) દ્વાદસવાસામિસિતેન દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા ઇદં લેખાપિતં

શાસન યાત્રુ

- અ. પૂર્વ સમયમાં ઘણાં સૈંદાં સુધી પ્રાણીઓના વધ અને જીવોની હિંસા નિરન્તર વધતી જતી હતી. (તેમ જ) જ્ઞાતિજન તરફ અવિવેક અને પ્રાણહાર અને શ્રમણ તરફ અવિવેક (પણ વધ્યો જતો હતો).
- ખ. પણ હવે દેવોના પ્રિય રાજાની નીતિચર્યાને લીધે ઢાલના અવાજ હવે નીતિનો અવાજ (થયો છે.) લોકોને વિમાન, હાથીઓ, અગ્નિસમૂહ અને બીજાં દિવ્ય રૂપો ખતાવીને.
- ક. ઘણાં સૈંદાં સુધી પૂર્વ અસ્તિત્વમાં નહોતાં એવાં હવે દેવોના પ્રિય રાજાના નીતિશિક્ષણને લીધે પ્રાણીઓના વધનો અટકાવ, જીવોની આહિંસા, જ્ઞાતિજન તરફ વિવેક, માતાપિતાની સેવા, પ્રાણહારો અને શ્રમણો તરફ વિવેક, અને વૃદ્ધની સેવા (એ બધાં) વધ્યાં છે.
- ડ. આ અને બીજી ઘણી રીતે નીતિચર્યા વધી છે. અને આ નીતિચર્યા દેવોના પ્રિય રાજા હમેશાં વધારશે.
- ફ. દેવોના પ્રિય રાજાના પુત્રો પૌત્રો અને પ્રપૌત્રો આ નીતિચર્યાને પ્રલયપર્યન્ત વધારશે. નીતિ અને શીલ પાળીને નીતિનું શિક્ષણ આપશે.
- ગ. આ નીતિનું શિક્ષણ તે શ્રેષ્ઠ કામ છે.
- હ. શીલ વિનાના પુરૂષ માટે નીતિચર્યા હોતી નથી, તેટલા માટે આ અર્થની વૃદ્ધિ અને અનુષ્ઠાન સારી છે.
- જ. નીતિના હેતુ માટે આ લાખવામાં આવેલ છે. એટલે કે આ આચરણની વૃદ્ધિ યોજવી અને તેની હાનિ પસંદ કરવી નહીં.
- ઝ. દેવોના પ્રિય રાજાએ, અક્ષિપેકને બાર વર્ષ થયે લખાવેલ છે.

પાંચમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) કલાણં દુકરં (ક) યો આદિકરો કલાણસ સો દુકરં કરોતિ
- ૨ (ડ) ત મયા બહુ કલાણં કતં (ણ) ત મમ પુતા ચ પોતા ચ પરં ચ તેન ય મે અપનં આવ સંવટકપા અનુવતિસરે તથા
- ૩ સો સુકતં કાસતિ (ફ) યો તુ એત દેસં પિ હોપેમતિ સો દુકતં કાસતિ (ગ) સુકરં હિ પાપં (હ) અતિકાતં અંતરં
- ૪ ન ભૂતપ્રુવં ધંમમહામાતા નામ (ઙ) ત મયા ત્રૈદસવાસામિસિતેન ધંમમહામાતા કતા (જ) તે સવપાસંહેસુ વ્યાપતા ધામધિસ્તાનાય
- ૫ ધંમયુતસ ચ યોણકંબોજગંધારાનં રિસ્તિકપેતેણિકાનં ચે વા પિ અંજે આપરાતા (ક) મતમયેસુ વ
- ૬ સુઘાય ધંમયુતાનં અપરિગોધાય વ્યાપતા તે (લ) વંધનબધસ પટિવિધાનાય
- ૭ પ્રજા કતામીકારેસુ વા થૈરેસુ વા વ્યાપતા તે (મ) પાટલિપુતે ચ બાહિરસુ ચ
- ૮ ચે વાપિ મે અંજે જાતિકા સર્વત વ્યાપતા તે (ન) યો અયં ધંમનિશ્ચિતો તિ વ
- ૯ તે ધંમમહામાતા (ઓ) એતાય અથાય અયં ધંમલિપી લિખિતા

શાસન ૫ મું

- અ. દેવાના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે.
- બ. કલ્યાણ કરવું હું કરું છે.
- ક. જે કલ્યાણ કરવાની શરૂવાત કરે છે તે હું કર (કર્મ) કરું છે.
- ડ. હવે મેં બહુ કલ્યાણ કર્યું છે.
- એ. તેથી મહારા પુત્રો, પાંત્રો અને તેના પછી પ્રલયપર્યંત થનારા વંશજો જે તે પ્રમાણે વર્તશે ને સુકૃત કરશે.
- ફ. પણ જે આનો લેશ પણ અનાદર કરશે તે હું કૃત કરશે.
- ગ. કારણ કે પાપ સુકર છે.
- ઙ. પૂર્વસમયમાં નીતિના મહામાત્રો નામે નહોતા.
- ચ. પણ અભિષેકને તેર વર્ષ થયેથી મેં નીતિના મહામાત્રો કર્યા (નીમ્યા).
- જ. બધા પંથોમાં નીતિ સ્થાપવામાં તેઓ મચ્યા રહે છે. થોન, કમ્બોજ, ગન્ધાર, રિસ્તિક અને પેતલિક અને બીજા જે પરિચય સરહદ ઉપરના છે તેઓમાં જે નીતિમાન છે તેઓના... ..
- ઝ. તેઓ નોકર અને શેઠ માટે ... નીતિમાનના સુખ ... માટે અને તેને (સંસાર) તૃણામાંથી મુક્ત કરવા માટે મચ્યા રહે છે.
- ઞ. બંધીવાનને મહદં કરવામાં ... સંતતિ અગર નજર લાગેલાઓને અને વૃદ્ધને (મહદં કરવામાં) મચ્યા રહે છે.
- ટ. તેઓ પાટલીપુત્રમાં અને બહારના ભાગમાં ... બધે મચ્યા રહે છે ... અને બીજા મહારા જાતિજનો હોય છે તેમાં.
- ડ. આ નીતિરક્ષકો ... દરેક નીતિ માટે ઉત્સુક છે કે નહીં ...
- ણ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે.

કર્તુ શાસન

- ૧ (અ) દેવા સિ રાજા एवं આહ (બ) અતિકાતં અંતરં
- ૨ ન મૂતમુખ સવ લ અથકંમે વ પટિવેદના વા ત મયા एवं કતં
- ૩ (ઢ) સવે કાલે મુંજમાનસ મે ઓરોધનશ્ચિ ગમાગારશ્ચિ વચશ્ચિ વ
- ૪ વિનીતશ્ચિ ચ યયાનેસુ ચ સવત્ર પટિવેદકા સ્થિતા અથે મે જનસ
- ૫ પટિવેદેય ઇતિ (એ) સર્વત્ર ચ જનસ અથે કરોમિ (ફ) ય ચ કિંચિ મુલ્લતો
- ૬ આજપયામિ સ્વયં દાપકં વા સ્વાપકં વા ય વા પુન મહામાત્રેસુ
- ૭ આચાર્યિકે અરોષિતં ભવતિ તાય અથાય વિવાદો નિશ્ચતી વ સંતો પરિસાયં
- ૮ આનંતરં પટિવેદેતવ્યં મે સર્વત્ર સર્વે કાલે (ગ) एवं મયા આજપિતં (હ) નાસ્તિહિ મે તોસો
- ૯ ડસ્તાનશ્ચિ અથસંતીરણાય વ (ઙ) કતવ્યમતે હિ મે સર્વલોકહિતં
- ૧૦ (જ) તસ ચ પુન એસ મૂલે ડસ્તાનં ચ અથસંતીરણા ચ (ક) નાસ્તિ હિ કંમતરં
- ૧૧ સર્વલોકહિતસા (લ) ય ચ કિંચિ પરાક્રમામિ અહં કિંતિ મૂતાનં આનંણં ગછેયં
- ૧૨ ઇધ ચ નાનિ સુસ્થાપયામિ પરત્રા ચ સ્વગં આરાધ્યતુ ત (મ) એતાય અથાય
- ૧૩ અયં ધંમલિપી લેસ્થાપિતા કિતિ ચિરં તિસ્તેય ઇતિ તથા ચ મે પુત્રા પોતા ચ પ્રપૌત્રા ચ
- ૧૪ અનુવતરં સર્વલોકહિતાય (ન) દુકરં તુ ઇદં અજત્ર અગેન પરાક્રમેન

શાસન ૬ કું

- અ. કેવોના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે :
- બ. ભૂલકાળમાં કામનો નિકાલ તેમ જ અહેવાલ રજુ કરવાનો (રિવાજ) પૂર્વે અસ્તિત્વમાં નહોતો.
- ક. પણ (તેથી) મહે આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી છે.
- ડ. હું જમતો હોઉં અગર જનાનામાં હોઉં અગર અંદરના ઓરડામાં હોઉં અગર ગોશાળામાં પાલખીમાં કે વાડીમાં હોઉં ત્યાં અથે પ્રજાનું કામકાજ ગમે ત્યારે મહેને નિવેદન કરવા માટે ખબર આપનારાઓ રાખવામાં આવ્યા છે.
- એ. અથે ઠેકાણે પ્રજાનું કામકાજ કહે છે.
- ફ. હું જે મોઢેથી જાન અગર દેશનો હુકમ કરું તે સંબંધી તેમજ જે તાકીદની બાબત મહામાત્રોને સોંપવામાં આવી હોય તે સંબંધી પરિષદમાં વિવાદ થાય અગર સુધારે સૂચવવામાં આવે તો ગમે તે વખતે ગમે ત્યાં તે મહેને નિવેદન કરવું જોઈએ.
- ગ. એમ મહે હુકમ કર્યો છે.
- ઙ. કારણ કે કાર્યનો નિકાલ કરવામાં અને (તે સંબંધી) શ્રમ લેવામાં મહેને કદિ સન્તોષ થતો નથી.
- ચ. બધા લોકોનું હિત એ મહાર્ક કર્તવ્ય માનું છે.
- જ. પણ તેનું મૂળ શ્રમ લેવો અને કાર્યનો નિકાલ છે.
- ઝ. બધા લોકોનું હિત બાળવવા માટે બીજું કોઈ વધારે ઉપયોગી કાર્ય નથી.
- લ. હું જે પ્રયાસ કરું છઉં તે એટલા માટે કે હું પ્રાણીઓના કરજમાંથી મુક્ત થાઉં. આ સંસારમાં તેમને હું સુખ આપું અને પરલોકમાં તેઓ સ્વર્ગ મેળવે.
- મ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે કે તે લાંબો વખત ટકે અને મહારા પુત્રો, પોત્રો અને પ્રપૌત્રો બધા લોકના હિત માટે આ પ્રમાણે વર્વે.
- ન. ઉશ પરાક્રમ સિવાય આ દુષ્કર છે.

નવમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો મિયદસિ રાજા એવ આહ (બ) અસ્તિ જનો ઉચાવચં મંગલં કરોતે આબાધેસુ વા
- ૨ આવાહવીવાહેસુ વા પુત્રલામેસુ વા પ્રવાસંભિ વા એતક્ષી ચ અજક્ષિ ચ જનો ઉચાવચં મંગલં કરોતે
- ૩ (ક) એત તુ મહિડાયો બહુકં ચ બહુવિધં ચ હુદં ચ નિરથં ચ મંગલં કરોતે (ઢ) ત કતવ્યમેવ તુ મંગલં (એ) અપફલં તુ સ્વો
- ૪ એતરિસં મંગલં (ફ) અયં તુ મહાફલે મંગલે ય ધંમમંગલે [ગ] તેતેત દાસમતકક્ષિ સમ્યપ્રતિપતી ગુરૂનં અપચિતિ સાધુ
- ૫ પાળેસુ સયમો સાધુ બલ્લણસમણાનં સાધુ દાનં એત ચ અજ ચ એતારિસં ધંમમંગલં નામ (હ) ત વતવ્યં પિતા વ
- ૬ પુતેન વા માત્રા વા સ્વામિકેન વા હંદં સાધુ હંદં કતવ્ય મંગલં આવ તસ અથસ નિસ્ટા-નાય [ઙ] અસ્તિ ચ પિ વુતં
- ૭ સાધુ દન ઇતિ [જ] ન તુ એતારિસં અસ્તા દાનં વ અનગહો વ યારિસં ધંમદાનં વ ધમ-નુગહો વ (ઝ) ત તુ સ્વો મિત્રેન વ મુહદયેન વા
- ૮ અતિકેન વ સહાયન વ એવાદિતવ્યં તક્ષિ તક્ષિ પકરણે હંદં કચં હંદં સાધ ઇતિ ઇમિના સક
- ૯ સ્વગં આરાધેતુ ઇતિ (લ) કિં ચ ઇમિના કતવ્યતરં યથા સ્વગારધી

શાસન નવમું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે.
- બ. મંદવાડમાં, પુત્ર તેમ જ પુત્રીનાં લગ્નમાં, પુત્રજન્મવખતે તેમ જ યાત્રાએ જતી વખતે માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે. આ અને બીજા (પ્રસંગોએ) માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે.
- ક. પણ આ પ્રસંગે સ્ત્રીઓ બહુ અને બહુજાતની હુદ્ર અને નિરથંક વિધિઓ કરે છે.
- ડ. હવે વિધિઓ કરવી જોઈએ.
- એ. પણ આ જાતની વિધિ અહીં ફળવાળી છે.
- ફ. પણ નીચેની વિધિ એટલે કે ધર્મ સંબંધી વિધિ બહુ ફળવાળી છે.
- ગ. તેમાં નીચેની વિધિના (સમાવેશ થાય છે) શુભામ અને નોકરોને યોગ્ય સમ્યતા, વૃદ્ધો તરફ પૂજ્યભાવ પ્રાણીઓ તરફ સંયમ અને પ્રાણીઓ અને શ્રમણ તરફ દાનવૃત્તિ. આ અને એવી બીજી વિધિ ધર્મવિધિ કહેવાય છે.
- ઙ. તેટલા માટે પિતા, પુત્ર, માઈ અગર સ્વામીએ કહેવું જોઈએ કે આ સાઈ છે, હેતુ પાર પડે ત્યાંસુધી આ વિધિ કરવી જોઈએ.
- ઝ. અને એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે દાન દેવું તે સાઈ છે.
- જ. ધર્મનું દાન અને ધર્મના અનુશ્રવ જેવું બીજું એકે દાન અથવા અનુશ્રવ નથી.
- ઝ. તેટલા માટે મિત્ર, સુહૃદ્ય જ્ઞાતિજન અને સોબતીએ તે તે પ્રકરણમાં (બીજાને) ટાંકવાં જોઈએ કે આ કરવું જોઈએ, આ સાઈ છે, આ કરવાથી સ્વર્ગ મેળવવું શક્ય છે.
- લ. અને સ્વર્ગ મેળવવા કરવાં બીજું વધારે શું કંઈ છે.

દશમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કીતિ વ ન મહાશાવહા મઝતે અઝત તદાત્પનો દિઘાય ચ મે જનો
- ૨ ધંમસુલંસા સુલુસતા ધંમવુતં ચ અનુવિધિયતાં (બ) એતકાય દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કિતિ વ ઇછતિ
- ૩ (ક) યં તુ કિંચિ પરિકમતે દેવાનં પ્રિયદસિ રાજા સ સવં પારત્રિકાય કિંતિ સકલે અપપરિસ્તિવે અસ (ડ) એસ તુ પરિસ્તિવે ય અપુંઝં
- ૪ (ઈ) દુકરં તુ સ્વો એતં હુદકેન વ જનેન ઉસટેન વ અઝત્ર અગેન પરાક્રમેન સવં પરિચજિત્પા (ફ) એત તુ સ્વો ઉસટેન દુકરં

શાસન ૧૦ મું

- અ. હમણાં અને ભવિષ્યમાં મહારી પ્રજા ધર્મ સેવે અને ધર્મવતનું પાલન કરે તે (સેવા અને પાલન) સિવાય યશ અને કીર્તિનો કાંઈ મોટો ફાયદો નથી.
- બ. આ મટે દેવોના પ્રિય રાજા યશ અને કીર્તિની ઇચ્છા રાખે છે.
- ક. પણ જે પ્રયત્ન દેવોના પ્રિય રાજા કરે છે તે બધો પરલોક માટે છે કે જેથી બધાં માણસ ઓછા બચ ખેડે.
- ડ. પણ બચ આ છે, એટલે કે અપુણ્યત્વ.
- ઈ. પણ ક્ષુદ્ર તેમ જ ઉચ્ચ માણસથી ઘણી જ ખંત અને ખીજું બધું તણ દીધા વિના આ (સાધનું) દુષ્કર છે.
- ફ. પણ ઉચ્ચ માણસને માટે આ ખાસ દુષ્કર છે.

અગીઆરમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) નાસ્તિ એતારિસં દાનં યારિસં ધંમદાનં ધંમસંસ્તવો વા ધંમસંવિભાગો વા ધંમસંબધો વ
- ૨ (ક) તત્ત્વં ભવતિ દાસમતકલ્પિ સમ્યપ્રતિપતી માતરિ પિતરા સાધુ સુસુમા મિતસસ્તુતજાતિકાનં બાહ્મણભ્રમણાનં સાધુ દાનં
- ૩ પ્રાણાનં અનારંભો સાધુ (ડ) એત વતવ્યં પિતા વ પુત્રેન વ માતા વ મિતસસ્તુત-જાતિકેન વ આવ પટીવેસિયેહિ ઇદ સાધુ ઇદ કતવ્યં
- ૪ (ઈ) સો તથા કરુ ઇલોકચસ આરધો હોતિ પરત ચ અનંતં પુહ્ઝં ભવતિ તેન ધંમદાનેન

શાસન ૧૧ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે :
- બ. ધર્મના દાન જેવું ખીજું દાન નથી, ધર્મ (દ્વારા) ઓળખાણ જેવી ખીજી ઓળખાણ નથી, ધર્મની લ્હાણી જેવી ખીજી લ્હાણી નથી, અને ધર્મ (દ્વારા) સંબંધ જેવો ખીજો સંબંધ નથી.
- ક. તેમાં આનો સમાવેશ થાય છે—દાસ અને નોકરો તરફ સદ્ભાવ, માતા અને પિતાની સેવા, મિત્ર ઓળખીતા અને સંબંધી પ્રાણી અને શ્રમણ તરફ ઉદારતા અને પ્રાણીની અડિસા.
- ડ. આ બાબતમાં પિતા, પુત્ર, ભાઈ, મિત્ર, ઓળખીતા સંબંધી અને પાડોસીએ પણ કહેવું જોઈએ કે આ સાચું છે, આ કરવું જોઈએ.
- ઈ. તે પ્રમાણે જ (કોઈ) કરે તો આ લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે ધર્મદાનથી પરલોકમાં પણ અનન્ત પુણ્ય થાય છે.

बारमुं शासन

- १ (अ) देवानंपिये पियदसि राजा सवपासंडानि च पवजितानि च घरस्तानि च पूजयति दानेन च विवाधाय च पूजाय पूजयति ने
- २ (ब) न तु तथा दानं व पूजा व देवानंपियो मंजते यथा किति सारवढी अस सवपासंडानं (क) सारवढी तु बहुविधा
- ३ (ड) तस तु इदं मूलं य वचिगुती किति आत्पपासंडपूजा व परपासंडगरहा व नो भवे अप्रकरणस्मि लहुका व अस
- ४ तस्मि तस्मि प्रकरणे (ए) पूजेतया तु एव परपासंडा तेन तन प्रकरणेन (फ) एवं करुं आत्पपासंडं च वढयति परपासंडस च उपकरोति
- ५ (ग) तदंजथा करोतो आत्पपासंड च छणति परपासंडस च पि जपकरोति (ह) योहि कौचि आत्पपासंडं पूजयति परपासंडं व गरहति
- ६ सवं आत्पपासंडभतिया किति आत्पपासंडं दीपयेम इति सो च पुन तथ करातो आत्पपासंडं बाढतरं उपहनाति (इ) त समवायो एव साधु
- ७ किति अजमंजस धंमं सुणारु च सुसुंसेर च (ज) एवं हि देवानंपियस इछा किति सवपासंडा बहुसुता च असु कलाणगमा च असु
- ८ (क) ये च तत्र तत प्रसंना तेहि वतव्यं (ल) देवानंपियो नो तथा दानं व पूजां व मंजते यथा किति सारवढी अस सर्वपासंडानं (म) बहका च एताय
- ९ अथा व्यापता धंममहामाता च इथीझखमहामाता च वचभूमीका च अजे च निकाया (न) अयं च एतस फल य आत्पपासंडवढी च होति धंमस च दीपना

શાસન ૬૨ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા બધા પન્થોને માન આપે છે. સાધુને તેમ જ ગૃહસ્થોને માન આપે છે, દાનથી અને વિવિધ જાતની પૂજાથી માન આપે છે.
- બ. બધા પન્થોનાં સારભૂત તત્ત્વોની વૃદ્ધિના જેવાં બીજાં એકે દાન અગર પૂજા માનવા નથી.
- ક. તત્ત્વોની વૃદ્ધિ બહુ જાતની (હોય છે).
- ક. પણ તેનું મૂળ જોલવામાં સંભાળ એ છે. (એટલે કે) પ્રસંગ વગર પોતાના પન્થની પ્રશંસા અગર બીજાના પન્થની નિંદા ઉદ્ભવે નહિ અને પ્રસંગે પણ ને પ્રમાણસર થાય.
- ઇ. દરેક પ્રકરણમાં બીજાના પન્થોને માન આપવું જોઈએ.
- ફ. એમ કહે છે તો પન્થની વૃદ્ધિ કરે છે અને બીજાના પન્થના ઉપર ઉપકાર કરે છે.
- ગ. પણ જો અન્યથા વર્તે તો પોતાના પન્થને ઘણું પહોંચાડે છે અને બીજાના પન્થની ઉપર પણ અપકાર કરે છે.
- હ. કારણ કે જે પોતાના પન્થને પૂજે છે અને બીજાના પન્થને નિંદે છે અને તે બધું પોતાના પન્થ તરફની ભક્તિને લીધે એટલે કે પોતાનો પન્થ કીર્તિ પામે તેવા હેતુથી તો તેમ કરવાથી પોતાના પન્થને ઘણું દરજ્જે નુકશાન પહોંચાડે છે.
- ઘ. તેટલા માટે સલાહસંપ જ દેવાયુંકારક છે. એટલે કે એક બીજાનો ધર્મ સાંભળે અને ધર્મની આજ્ઞા પાળે.
- જ. કારણ કે દેવોના પ્રિય રાજાની એવી ઇચ્છા છે કે બધા પન્થો બહુજ્ઞાનવાળા અને કલ્યાણકારક મતવાળા હોવા જોઈએ.
- ક. અને જેઓ પોતપોતાના પન્થમાં પ્રસન્ન રહે છે તેઓને કહેવું જોઈએ કે—
- લ. બધા પન્થોના મુખ્ય તત્ત્વોની વૃદ્ધિ જેટલાં દાન અગર પૂજાને દેવોના પ્રિય રાજા ગણતા નથી. અને આ માટે બહુ અમલદારો રોકવામાં આવ્યા છે જેવા કે નીતિના મહામાત્રો, સ્ત્રીઓને કાણુમાં રાખનારા મહામાત્રો, ગોશાળાની દેખરેખ રાખનારાઓ અને બીજા દરજ્જાના અમલદારો.
- ન. અને તેનું ફલ આ છે—પોતાના પન્થની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધર્મની કીર્તિ (વધે છે.)

तेरसुं शासन

- १ (अ) ... जो कर्लिगा वज (ब) वढे सतसहस्रमात्रं तत्रा हतं बहुतावतकं मत (क) तता पछा अधुना लघेसु कर्लिगेसु तीवो धंमवायो
- २ सयो देवानंप्रियस वज वधो व मरणं व अपवाहो व जनस त बादं वेदनमत च गुरुमत च देवानंपि स
- ३ बाह्यणा व समणा व अजे सा मात्रि पितरि सुमुंसा गुरुसुमुंसा मितसंस्ततसहायजातिकेसु दासभ
- ४ अभिरतानं व विनिखमण (ह) येसं वा प हायजातिका व्यसनं प्राप्नुति तत सो पि तेस उपधातो हाति (इ) पटीभागो चेसा सव.....
- ५ स्ति इमे निकाया अजत्र योनेसु स्मि यत्र नास्ति मानुसानं एकतरस्मि पासंडस्मि न नाम प्रसादो (क) यावतको जनो तदा
- ६ ... लभागो व गरुमतो देवानं न य सक छमितवे (म) या च पि अटवियो देवानंप्रियस पिजिते पाति
- ७ ... चेत तेसं देवानंप्रियस सवभूतानां अछति च सयमं च समचैरं च मादव च
- ८ लघो ... नप्रियस इध सवेसु च योनराज परं च तेन चत्पारो राजानो तुरमायो च अंतैकिन च मगा च
- ९ इध राजविसयास्मि योनकंबो ध्रपारिंदेसु सवत देवानंप्रियस धंमानुसस्ति अनुवतरे (स) यतपि दूति
- १० नं धमानुसस्ति च धमं अनुविधियरे विजयो सवधा पुन विजयो पीतिरसो सा (उ) लघा सा पीती होति धंमवीजयस्मि
- ११ प्रियो (क्स) एताय अथाय अयं धंमल वं विजयं मा विजेतव्यं मंजा सरसके एव विजये छाति च
- १२ किको च पारलोकिको इलोकिका च पारलोकिका च

શાસન ૧૩ મું

- અ. કલિંગો
- બ. એકસો હજાર (લાખ)ની કતલ થઈ હતી અને તેનાથી કેટલાક ગણા મરી ગયા.
- ક. ત્યાર પછી હવે કલિંગ દેશ જિતાયો તેથી ધર્મનો તીવ્ર અભ્યાસ
- દ. દેવોના પ્રિયનો (પશ્ચાત્તાપ)
- એ. લોકોનો વધ, મરણ. અને હૃદયપારકરણું તે દેવોના પ્રિય રાજાને બહુ વેદનાવાણું અને ભારે થઈ પડે છે.
- ગ. બ્રાહ્મણો અગર શ્રમણો અગર બીજા માતા અને પિતાની સુશ્રૂષા શુરની સુશ્રૂષા, મિત્ર ઓળખીતા સોબતી અને સંબન્ધી તરફ દાસ તરફ અથવા તેનાં પ્રિયજનોનું હૃદયપાર કરવું
- હ. સોબતી અને સંબન્ધી ત્યારે દુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે અને તે તેઓને હાનિ કરે છે
- ઘ. તે બધા વચ્ચે વેચાય છે.
- જ. આ વર્ગો યોન લોકોમાં સિવાય જ્યાં મનુષ્યોનો એક પન્થ તરફ પક્ષપાત નથી.
- ઝ. તે વખતે જેટલા તેટલા બધા લોકો દેવોના પ્રિય રાજાથી ભાગ દિલગીર થવા જેવો મનાય છે.
- લ. જે માફ થઈ શકે છે.
- મ. અને જંગલો પણ જે દેવોના પ્રિય રાજાના રાજ્યમાં છે.
- ન. તેઓને (કહેવામાં) આવે છે દે. પ્રિ.
- ઓ. બધાં પ્રાણી તરફ ઉપદ્રવનો અભાવ, સંયમ, સમભાવ, અને મૃદુતા
- કયુ. દેવોના પ્રિયથી મેળવાયેલ છે અહીંયાં અને બધામાં યોન રાજા અને તેની પેઢી બાળુ ચાર રાજા તુરમાય અતેન્દિન, મગા,
- ર. અહીંયાં રાજાના પ્રદેશમાં યોન અને કંળો આંધ્ર અને પારિદામાં બધે દેવોના પ્રિય ના ધર્મોપદેશ પ્રમાણે વર્તે છે.
- સ. વળી જ્યાં દૂતો ધર્મોપદેશ ધર્મપ્રમાણે વર્તે છે.
- ટ. વિજય અને સર્વથા પુનર્વિજય પ્રીતિ ઉત્પાદન કરે છે.
- છ. ધર્મવિજયથી આ પ્રીતિ મ્હેં મેળવી છે.
- વ. દેવોના પ્રિય
- કસ. આ હેતુ માટે આ ધર્મલિ (ફરી) વિજય મેળવવો જોઈએ એમ વિચારવું નહીં. જે વિજય તેઓને ખુશી કરે. શાંતિ
- ધ. પરલોકમાં
- અઅ. આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ચૌદમું શાસન

- ૧ (અ) અયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા લેખાપિતા અસ્તિ एव
- ૨ સંસ્ક્રિતેન અસ્તિ મજ્જમેન અસ્તિ વિસ્તતન (બ) ન ચ સર્વં સર્વત ષટિતં
- ૩ (ક) મહાલકે હિ વિજિતં બહુ ચ લિખિતં લિખાપયિસં ચેવ (ઢ)
અસ્તિ ચ एत કં
- ૪ પુન પુન વુતં તસ તસ અથસ માધૂરતાય કિંતિ જનો તથા પટિપજેથ
- ૫ (ઇ) તત્ર ઇકદા અસમાતં લિખિતં અસ દેસં વ સછાય કારણં વ
- ૬ અલોચેત્પા લિપિકરાપરધેન વ

શાસન ૧૪ મું

- અ. આ ધર્મલિપિઓ દેવોના પ્રિય રાજાએ સંક્ષિપ્ત, મધ્યમ, અગર વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં લખાવી
- બ. છે. અને તે આખી બધે અનુકૂળ નહોતી.
- ક. મહારાજે રાજ્ય વિસ્તારવાળું છે. બહુ લખાયું છે, અને હજુ બહુ લખાવાશે.
- ડ. અને તે તે અર્થની મધુરતાને લઈને આમાંથી કેટલુંક ફરી ફરી કહેવાયું છે. તેથી લોકો તે પ્રમાણે વર્તે.
- ઈ. દેશને લઈને અગર મહારા હેતુ ન પસંદ પડવાથી અગર લેખકના દોષથી આમાંનું કેટલુંક કેટલીક જગાએ અધુરું લખાયું છે.

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

क्षत्रप वंशना लेखो

ક્ષત્રપ વંશના લેખો

રુદ્રદામનના સમયના અન્ધાઉમાંથી મળેલા શિલાલેખ

નં. ૨ થી ૫

સને ૧૯૦૬ ના જાન્યુઆરીમાં ડૉ. દેવદત્ત રામકૃષ્ણ ભાંડારકરે ભૂજમાં રાજમહેલ પાસે ઇજનેર ખાતાના કોઠારમાંથી છ પથ્થર ઉપરના લેખો શોધી કાઢ્યા. આ લેખો પહેલા ખાવડા અગર પચ્છમમાં અન્ધાઉમાંથી મળી આવ્યા હતા. એ લેખો ત્યાં ચાદગીરિ તરીકે એક ટ્રેકર ઉપર ઉભા હતા. પરંતુ ૨૪૦ દિવાન દિ. ખ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ પોતાના પ્રાચીન વસ્તુઓના શોખને લીધે તેને ભૂજ લાવ્યા હતા. ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમમાં એકંદરે પથ્થરના છ લેખો છે. તેમાંના પાંચમાં સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોની ખીજ વંશની એટલે અટ્ટન કુટુંબની હકીકત છે. અને બાકીનો એક પાંચમી અને છઠ્ઠી સદીના લેખનો રહેલ થોડો ભાગ છે. ચાર લેખો રુદ્રદામનના રાજ્યના સમયના છે અને સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોના શિક્ષક તથા લેખોમાં લખેલ સંવતના પર માં વર્ષમાં કોતરેલા છે, જ્યારે પાંચમો લેખ મહાક્ષત્રપ રુદ્રસિંહ પહેલાના રાજ્યના સમયનો છે અને તે જ સંવતના ૧૧૪ માં વર્ષમાં કોતરેલો છે.

ડૉ. ભાંડારકરે સને ૧૯૧૪-૧૫ ના વાર્ષિક રીપોર્ટના ભાગ ૨ (બ) ના ૧૫ માં પેરેગ્રાફની છેલ્લી બે લીટીઓમાં ઉલ્લેખ કરેલો પાંચમો લેખ હજી તેના મૂળ સ્થાને જ હોય તેમ લાગે છે.

આ સ્થળે પ્રકટ કરેલા રુદ્રદામનના પર માં વર્ષના લેખો કચ્છના દિવાન દિ. ખ. રણછોડભાઈ ઉદયરામે અન્ધાઉથી ભૂજ આણેલા તે જ છે. આ લેખો ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમની મુખ્ય ચીડી નીચે લાકડાના માંચડા ઉપર ગોઠવેલા છે.

અન્ધાઉ અગર અન્ધોઉ કચ્છ સ્ટેટમાં ખાવડા અગર પચ્છમ પાસે એક ન્હાનું ગામડું છે અને લેટીટ્યુડ ૨૩° ૪૬' ૧૦" લોન્ગીટ્યુડ ૬૯° ૫૩' ૫૫" ઉપર આવેલું છે.

લેખો પથ્થરના લાંબા અને સાંકડા ઠકઠાઓ ઉપર કોતરેલા છે. અને તેમાંના ઘણા લાંબા ને લાંબા જ કોતરેલા છે. તે કઠણ પથ્થરો ધીમે ધીમે ખવાઈ ગયેલા છે.

ચારે લેખો જયદામનના પુત્ર રુદ્રદામનના રાજ્યના સંબંધના છે. તેના નામ પહેલાં તેના દાદા, સ્સામોતીકના પુત્ર ચાસ્તનનું નામ તરતજ આવેલું છે. પણ રુદ્રદામન અને ચાસ્તનનું સંબંધ પણ બતાવનારો એક પણ શબ્દ ચારેમાંથી કોઈ પણ લેખમાં વાપરેલો નથી. બધા લેખો એક જ દિવસે એટલે પર માં વર્ષના ફાલ્ગુન વદિ ૨ ને દિવસે કોતરેલા છે. આમાંના ત્રણ લેખોમાં સાલનું વર્ષ શબ્દ તથા અંક બન્નેમાં બતાવેલ છે, જ્યારે ચોથામાં એકલા અંકથી જ બતાવેલું છે. તિથિ ચારેમાં શબ્દ અને અંક બન્નેથી બતાવેલી છે. ઇ. સન ૭૮ થી શરૂ થતા શક સંવતનું આ વર્ષ ગણવું જોઈએ, તેથી સાલ ઇ. સન ૧૩૦ ની ખરાબર થશે.

ચારે લેખોનો હેતુ મરણ પામેલાઓના સંબંધીઓ તરફથી તેઓની પાછળ કીર્તિસ્થંભો ઉભા કરવાનો છે. લેખોમાં જ આ સ્થંભોને લખી કહેવામાં આવ્યા છે. (પ્રાકૃત લઘી-લાઠડી). લેખ 'અ' માં આવો સ્થંભ ઉભો કર્યાનું વર્ણન છે. તે સીહિલના પુત્ર મદને પોતાની બેન અને

ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જોષ્ટવીરા (જયેષ્ઠવીરા)ની યાદગીરિમાં પર મા વર્ષના ફાલગુન વદ ૨ ને દિવસે યસામોતિકના પુત્ર ચાણના પૌત્ર જયદામનના પુત્ર સુદ્ર-દામનના સમયમાં ઉભો કરેલો છે. લેખ 'ખ' તે જ વર્ષ માસ અને દિવસે ઓપશતિક (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ અને સીહિલના પુત્ર મદને ઉભો કરેલો છે. લેખ 'ક' પણ સીહિલના પુત્ર મદને શેનિક (શ્રેણિક) ગોત્રના સિદ્ધમિત (સિદ્ધમિત્ર)-ની પુત્રી અને પોતાની સ્ત્રી યશદત્તા (યશોદત્તા)ની યાદગીરિમાં તે જ દિવસે ઉભો કરેલો છે.

આ પ્રમાણે સીહિલના પુત્ર મદને લેખ 'અ' 'ખ' અને 'ક' માં પોતાના ભાઈ ઋષભદેવ, જોન જોષ્ઠવીરા અને સ્ત્રી યશોદત્તાની યાદગીરિ રાખેલી છે. એથા લેખમાં ઓપશતિ (ઔપશ-તિક) ગોત્રના એક ત્રેષ્ટદત નામના શ્રામણે પોતાના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ 'અ' 'ખ' તથા 'ક' લેખોમાં લખેલી તિથિએ રાખેલી છે. આ લેખ મદને પોતાના ભાઈ અને ત્રેષ્ટદતના પુત્ર ઓપશતિ ગોત્રના ઋષભદેવની યાદગીરિમાં ઉભો કરેલો છે એવું પ્રોફેસર ડી. આર. ભાંડારકર કહે છે તે વહન જોડું છે. ઓપશતિ ગોત્રના ત્રેષ્ટદતના પુત્ર ઋષભદેવની યાદ-ગીરિનો આ સ્થંભ છે.

• ‘અં’

પાથરની એક જ શિલા ઉપર લખેલી ત્રણ પંક્તિઓનો આ લેખ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૪’-૬” × ૧’-૧”નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧” છે. લેખનો હેતુ સીહિલના પુત્ર મહને પોતાની બેન અને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખી તે બતાવવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજ [ઓ] ચાપ્ [ટ્] અનસ યસામોતિકપુત્રસ રાજો
રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ
- ૨ વ [ર] પ્ [ણ] ડ્ [વિ] પ [મ્] ચ્ [આશે ૧૦]
૨ ફગુણ વહુલસ ડ્ [વ] ઇતિય વ ૨ મદનેન સીહિલપુત્રેન
[મ] ગિનિયે જ્યેષ્ઠવીરાયે
- ૩ [સી] હિ [લ ધિ] ત ઔપશતિસાગોત્રાયે લપ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજ વ્યાપ્તના (પૌત્ર) જયદામનના પુત્ર રાજ રુદ્રદામનના વર્ષ બાવન (૫૦ ને ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી ૨ ને દિને સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર મહનથી નિજ ભગિની ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ)ની પુત્રી, જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ની યાદગીરી અર્થે (આ) લપ્ટિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

• બ •

આ લેખમાં આઠ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૧’-૮” × ૧’-૧૦” નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી લંબાઈ ૧” છે. તેમાં સીહિલના પુત્ર મહને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર અને પોતાના ભાઈ ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચ્ [આ] ઇનસ યસામોતિક
- ૨ પુ [ત્ર] સ રાજો ર [ઉ] રુદ્રદામસ
- ૩ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપ [મ્]
- ૪ [ચા) શે ૧૦, ૨ ફગુણવહુલસ
- ૫ દ્વિતિયં વ ૨ ઋષભદેવસ
- ૬ સીહિલપુત્રસ ઔપશતિસગોત્રસ
- ૭ આત્ર [આ] મદનેન [સીહિ] લ પુત્રેન
- ૮ લપ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજ વ્યાપ્ત (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજ રુદ્રદામનના રાજ્યના વર્ષ બાવન પર (૫૦, ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી બીજ વ. ૨ ને દિને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર, ઋષભદેવની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર મહનથી (આ) લપ્ટિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

૬૪

આ લેખમાં ત્રણ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૪'-૭" x ૭'-૨"નું છે. અને અક્ષ-રેખાની સરાસરી ઉંચાઈ ૧" ની છે. એનો હેતુ શેનિક ગોત્રના સિદ્ધિમિત્રની પુત્રી યશદત્તાના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના પતિ, અને સીદ્ધિલતા પુત્ર મદને ઉભા કરેલ મરણસ્થંભનો નોંધ લેવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાદનસ યસ[૧]મોતિકપુત્રસ રાજો રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપંચાશે ૫૦,૨
- ૨ ફગુણબહુલસ દ્વિતિયં વા ૨ યશદતાયે સીદ્ધિમિત્રધિતા શેનિકસગોત્રાણ શામણેરિયે
- ૩ મદનેન સીદ્ધિલપુત્રેન કુટુબિનિયે [લઘિ] ઉથાપિતા

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાદન (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના રા-જ્યના આવન વર્ષે, ફગુણ (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને સીદ્ધિલ (સિદ્ધિલ)ના પુત્ર મદનથી તહેની પત્ની, શેનિક (શ્રેણિક) ગોત્રની, સીદ્ધિમિત્ર (સિદ્ધિમિત્ર)ની પુત્રી, શામણેરી યશદતા (યશોદત્તા)ની યાદગીરિ અર્થે (આ) લઘિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

† ' ૬ '

આ લેખમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને તે પણ અધુરી સાચવણનો ભાગ થયેલી માલુમ પડે છે. પહેલી બે પંક્તિઓના અર્ધા ભાગ લગભગ સંસાર્ધ ગયા છે, કોઈ કોઈ શબ્દ ફક્ત કોઈક કેઠાણે જોઈ શકાય છે. લેખને તળીએ પથરનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે અને તેની સાથે 'શ્રા' ના 'ર' નો નીચેનો ભાગ તથા 'શ્રામણેરેન' ના 'રે' ના 'ર' નો નીચેનો અર્ધો ભાગ પણ ગયેલો છે. આ લેખનો હેતુ વર્ષ ૫૨ (આવન)માં થયેલ એક ઔઘ સાધુ ત્રેષ્ઠદતે પોતાના પુત્ર ક્ષમદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખવા માટે આ સ્થંભ ઉભો કરેલો છે તેની નોંધ લેવાનો છે. તેનું માપ ૩'-૫" x ૧'-૨"નું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાદનસ યસામોતિકપુ[ત્રસ] ર [આ] જ [જો] રુ [દ્રદામસ] જયદામ-
- ૨ પુત્ર[સ] વર્ષે ૫૦,૨ ફગુ[ન]બહુલસ દ્વિતિયં વ ૨
- ૩ ક્ષમદેવસ ત્રેષ્ઠદતપુત્રસ ઓપશતિગોત્રસ
- ૪ પિત્ર [આ] ત્રેષ્ઠદતેન શ્રામણ [ઇ]રેન લઘિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાદનના (પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના ૫૨ વર્ષે ફગુણ (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને ત્રેષ્ઠદત (ત્રીષ્ઠદત) ના પુત્ર ક્ષમદેવની (યાદ-ગીરિ અર્થે) તેના પિતા ઓપશતિ (ઓપશતિક) ગોત્રના, શ્રામણેર ત્રેષ્ઠદતથી (આ) લઘિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

જૂનાગઢમાં ખડક ઉપરનો રુદ્રદામનનો શિલાલેખ

વર્ષ ૭૨ સુ.

કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ શહેરથી પૂર્વમાં આશરે એક માર્ગલ છેડે ગિરનારના રસ્તા ઉપર જે ખડક ઉપર અશોકનાં શાસનો અને ગુપ્તવંશી રાજા સ્કન્દગુપ્તનો શિલાલેખ છે તે ખડકની પશ્ચિમ બાજુએ મથાળાના બાગમાં આ લેખ કોતરેલો છે. ૧૧ ફુટ ૧ ઇંચ પહોળાઈ અને ૫ ફુટ ૫ ઇંચ ઉંચકાવાળી જગામાં સાદી કોતરેલી ન્હાની મોટી વીસ પંક્તિનો આ લેખ છે. છેલી ચાર પંક્તિ માત્ર સુરક્ષિત છે, જ્યારે બાકીની બધી પંક્તિઓનો અમુક અમુક ભાગ ઘસાઈ ગયો છે. એકંદર લેખની લંબાઈ ૧૬૦૦ ઇંચ ગણતાં ૨૭૫ ઇંચ જેટલો ભાગ એટલે કે આખા લેખનો ૧ ભાગ નષ્ટ થયેલ છે. બાકીના ભાગમાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે અને નિઃસંશય વાંચી શકાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૪ ઇંચ છે.

ડૉ. ફ્રીટના મત અનુસાર લેખની લિપિ તે જ ખડક ઉપરના સ્કન્દગુપ્તના લેખની દક્ષિણ બાજુની લિપિના પૂર્વ સ્વરૂપ જેવી છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લેખ આખો ગદ્યમય છે. લેખની ઇમારત સાદી અને સરળ છે.

જે સુદર્શન તળાવ પાસે લેખ કોતરાયેલો છે તેને મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાએ હુડસ્ત કરાવ્યું તે નોંધવાનો આશય લેખમાં છે.

પંક્તિ ૧-૩ માં તળાવની અત્યારની ઉત્તમ સ્થિતિનું વર્ણન છે. પં. ૩-૭ માં રુદ્રદામનના સમયમાં તે તૂટયાની હકીકત છે. બધું પાણી નીકળી જવાથી સુદર્શન હર્દર્શન થયાનું વર્ણન પં. ૭-૮ માં છે. મૌર્ય ચન્દ્રગુપ્તના સમયમાં બંધાયું અને મૌર્ય અશોકના સમયમાં પૂર્ણ દશાએ પહોંચ્યાનું પં. ૮-૯ માં વર્ણન છે. રુદ્રદામાના પ્રાંતિક સુબા સુવિશાએ ફરી સમરાવ્યું, એમ પં. ૯-૨૦ સુધીમાં માલુમ પડે છે.

આ લેખમાં ઉપરની હકીકત ઉપરાંત સંશોધન કરવા લાયક કેટલીક હકીકત છે. લેખમાં મુખ્ય પુરૂષ પાશ્ચાત્ય મહા ક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન છે. તેના પિતા ક્ષત્રપ જયદામનનું નામ પં. ૪ થી માં છે, પણ તે વંચાતું નથી. તેના પિતામહ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ ચ્યવનનું નામ પં. ૪ માં છે. પં. ૧૫ માં આપેલા બીરૂદ ઉપરથી સમગ્રાય છે કે રુદ્રદામાએ મહાક્ષત્રપનો ઇલ્કાબ પોતે મેળવ્યો હતો. પં. ૧૧ અને ૧૨ માં આપેલાં બીજાં બીરૂદો ઉપરથી માહિતી મળે છે કે રુદ્રદામા પોતાના બાહુબળથી પૂર્વ અને પશ્ચિમ આઠરાવન્તિ, અનુપદેશ, આનર્ત, સુરાપ્ત, સ્વપ્ત્ર, મરૂ, કર્ણ, સિન્ધુ સૌવીર, કુકુર, અપરાન્ત, નિવાહ અને બીજા દેશોને પ્રભુ બન્યો હતો. તેમ જ તેણે યૌધેયનું નિકન્દન કાઢ્યું અને દક્ષિણપથના શાતકર્ણિને બે વાર હરાવ્યા છતાં નજીકના સંબન્ધને લીધે હજીયો નહોતો. જે તોફાનથી સુદર્શન તુટ્યું તેની તિથિ ૭૨ મા વર્ષના માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદા આપેલી છે ૭૨ સું. વર્ષ રુદ્રદામાનું લખ્યું છે, પણ તેનો અર્થ રુદ્રદામાના સમયમાં પ્રચલિત સંવતનું ૭૨ સું વર્ષ એમ હોવો જોઈએ. તે સંવત શકસંવત છે, એમ સર્વમાન્ય છે અને તે ગણતરી મુજબ તે તિથિ ઈ. સ. ૧૫૦ ની ૧૬ મી નવેમ્બરે હોવી જોઈએ. આ લેખ તેથી ૧૫૧ કે ૧૫૨ માં કોતરાયેલો હોવો જોઈએ.

પંક્તિ ૧૮-૧૯ માં સ્પષ્ટ જણાય છે કે બન્ધનું કાર્ય જે સુવિશાએ પાર મૂક્યું તે કુલેપનો દીકરો અને પલ્લવ હતો અને તેને આનર્ત અને સુરાપ્તનો સુબો રુદ્રદામાએ નમોલો હતો. ચન્દ્રગુપ્ત અને અશોકના સમયમાં તે સંબન્ધી બાંધકામ કરનારા તરીકે વેશ્ય પુણ્યગુપ્ત અને યવન રાજા તુશાક્ષનાં નામ આપેલા છે.

પ્રસ્તુત સુદર્શન તળાવ ઉપરાંત બીજાં સ્થળનાં નામો નીચે મુજબ મળી આવે છે: ગિરિનગર (પં. ૧) ઊર્જયત (પં. ૫) અને સુવર્ણસિકતા અને પલાશિની નદીનાં નામ પં. ૫ અને ૬ માં આપેલ છે. આમાંનું ગિરિનગર તે જૂનાગઢનું પ્રાચીન નામ છે અને ઊર્જયત તે અત્યારે ગિરનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. બે નદીમાંથી સુવર્ણસિકતાને સોનરેખા ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીએ માનેલ છે. પલાશિની તે અત્યારનો પલાશિયો વાકળો હોવો જોઈએ, એમ હું માનું છું.

अक्षरान्तर

- (१) सिद्धं [॥] इदं तडाकं सुदर्शनं गिर [इ] नगरादप् [इ] [द]
[ऊ] रम [न ?] त् [अ]
[त्] इकोपलविस्तारायामोच्छ्रयनिःसन्धिवद्बद्धसर्वपाळीकत्वात्पर्वतपा
- (२) दप्पतिस्पर्द्धिसुलिप् [द्] अ [व] [न्ध ?] म्
... ..
[व] जातेनाक्कत्रिमेण सेतुबन्धेनोपपन्नं सुप्प्रतिविहितप्पनालीपरी [व्] आह
- (३) मीढविधानं च त्रिस्कन् [ध ?]
... ..
... नादिभिरनुग्रहैर्महत्युपचये वर्त्तते [।] तदिदं राज्ञो महाक्षत्रपस्य सुगृही
- (४) तनाम्नः स्वामिचष्टनस्य पौत्र
... .. पुत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य गुरुभिरभ्यस्तनाम्नो रुद्रदाम्नो
वर्षे द्विसप्ततितम् [ए] ७०-२
- (५) मार्गशीर्ष बहुलप्रत् [इ]
... .. सृष्टवृष्टिना पर्जन्येन
एकार्णवभूतायामिव पृथिव्यां कृतायां गिरेरूर्जयतः सुवर्णसिकता-
- (६) पलाशिनीप्रभृतीनां नदीनां अतिमात्रोद्धृतैर्वैः सेतुम् [अ ?]
... .. [य] माणानुरूपप्रतीकारमपिगिरिशिखरतरु-
तटाट्टालकोपतल्पद्वारशरणोच्छ्रयविध्वंसिना युगनिधनसह-
- (७) शपरमघोरवोगेन वायुना प्रमथितसलिलविक्षिप्तजर्जरीकृताव [दी ?]
... .. [क] प् [इ] ताश्मवृक्षगुल्मलताप्रतानं आ नदी [त] ला
[द्] इत्युद्घाटितमासीत् [।] चत्वारि हस्तशतानि वीशदुत्तराण्यायतेन
एतावन्त्येव विस्तीर्णेन
- (८) पञ्चसप्तति हस्तानवगाढेन भेदेन निस्सृतसर्वतोयं मरुबन्धकरूपमतिभृशं
दुर्द [द्] अ [स्] य
[आ] र्थे मौर्यस्य राज्ञः चन्द्रग [उ] [प्त] [स्] [य] [र]
आष्ट्रियेण [व्] पेश्येन पुण्यगुप्तेन कारितं अशोकस्य मौर्यस्य ते यवन-
राजेन तुप् [आ] स्फेनाधिष्ठाय

- (९) प्रनाळीभिरल [म्] कृत [म्] तत्कारितया च राजानुरूपकृतविधानया
तस्मि भेदे दृष्टया प्रनाड्या बिस [तृ] तसेत् [उ]
णा आ गर्भात्प्रभृत्यविहतसमुद् [इ] [त ?] र [आ] जलक्ष्मी ध् [आर]
णागुणतस्सर्व्वर्णैरभिगम्य रक्षणार्थं पतित्वे वृतेन आ प्राणोच्छ्वासात्पुरुष-
वधनिवृत्तिकृत-
- (१०) सत्यप्रतिज्ञेन अन्य [त्] र संग्रामेश्वभिमुखगतसदृशशत्रुप्रहरणवितरणत्वा-
विगुणरि [ष्ट]
त कारुण्येन स्वयनभिगतजनपदप्रणिपति [त् ?] आ [य्] [उ ?] पशरण
देन दस्युव्याळमृगारोगादिभिरनुपसृष्टपूर्व्वनगरनिगम-
- (११) जनपदानां स्ववीर्य्यार्जितानामनुरक्तसर्व्वप्रकृतीनां पूर्वापराकरावन्त्यनूपनीवृदान-
त्सुराष्ट्र श्च [भ्] र [म] रु [कच्] छ [म्] इ [न्] धुम् [औ] व
[ई] र कुकुरापरांतनिषादादीनां समग्राणां तत्प्रभावाद् [य्] अ
... .. र् [त्थ] कामविषयाणा [म्] विषयाणां पतिना सर्व्वक्षत्राविष्कृत-
- (१२) वीरशब्दजातोत्सेकाविधेयानां यौधेयानां प्रसन्नोत्सावकेन दक्षिणापथपतेस्सात-
कर्णेद्विरपिनीव्यजिमवजीत्यावजीत्यसंबंधाव् [ई] दूरया अनुत्सादनात्प्राप्तयशसा
मा [द्]
... .. [स्] विजयेन अष्टराजप्रतिष्ठापकेन यथार्थहस्तो
- (१३) च्छूयार्जितोर्जितधर्मानुरागेन शब्दार्थगान्धर्व्वन्यायाद्यानां विद्यानां महतीनां
पारणधारणविज्ञानप्रयोगावाप्तविपुलकीर्तिना तुरगगजरथचर्य्यासिचर्मनियुधाद्या
... ..
... .. [ति] परवललाषवसौष्ठवक्रियेण अहरहर्दानमानान-
- (१४) वमानशीलेन स्थूललक्षेण यथावत्प्राप्तैर्बलिशुल्कभागैः कनकरजतवज्रवैदूर्यरत्नो-
पचयविव्यन्दमानकोशेन स्फुटलघुमधुरचित्रकान्तशब्दसमयोदारालंकृतगद्यपद्य
... ..
... .. न प्रमाणमानोन्मानस्वरगतिवर्णसारसत्त्वादिभिः
- (१५) परमलक्षणव्यञ्जनैरुपेतकान्तमूर्तिना स्वयमधिगतमहाक्षत्रपनाम्ना नरेन्द्रकन्या
स्वयंवराणेकमाल्यप्राप्तदाम्न् [आ] महाक्षत्रपेण रुद्रदाम्ना वर्षसहस्राय गो-
ब्राह् [म्] अ
... .. [त्थ] म् धर्मकीर्तिवृद्धयर्थं च अपीडयित
[व्] आ करविष्टि-

- (૧૬) પ્રણયક્રિયાભિઃ પૌરજાનપદં જનં સ્વસ્માત્કોશા મહતા ધનૌધેન અનતિમહતા ચ કાલેન ત્રિગ્ [ડ] ણદ્વદતરવિસ્તારાયામં સેતું વિધા [ય] [સ ?] ર [વ્] વ ત [ટ ?] ઇ [સ] ઉદર્શનતરં કારિતમિ [ત્] ઇ [૧] [અ ?] (સ્) મિન્નત્થે
- (૧૭) મહાક્ષત્રપ (સ્) ય મતિસચિવકર્મસચિવૈરમાત્યગુણસમુચ્યુક્તૈરપ્યતિમહત્વાદ્વેદ-
સ્યાનુત્સાહવિમુખમતિભિ (:) પ્રત્યુ (આ) સ્વ્યાતારમં
- (૧૮) પુનઃ સેતુબન્ધનૈર્ (આ) ર્યાદ્દહાહામૃતાસુ પ્રજાસુ ઇહાધિષ્ઠાને પૌરજાનપદજનાનુ-
પ્રહાર્થ પાર્થિવેન કૃત્સ્નાનામાનર્ત્તમુરાષ્ટ્રાનાં પાલનાર્થજિયુક્તેન
- (૧૯) પહ્લવેન કુલૈપપુત્રેણામાત્યેન સુવિશાસ્ત્રેન યથાવદર્થધર્મન્યવહારદર્શનૈરનુરાગમભિવ-
ધ્યતા શક્તેન દાન્તેનાચપલેનાવિસ્મિતેનાચ્યેનાહાય્યેણ
- (૨૦) સ્વધિતિષ્ઠતા ધર્મકીર્તિયશાંસિ મર્તુરભિવર્ધયાતાનુષ્ઠિતમિતિ । ॥

ભાષાન્તર

(૧) સિદ્ધ થાઓ. આ સુદર્શન તળાવ ગિરિનગરથી પર્વતની ટુંકની સાથે હરિકાષ્ઠમાં ઉતરી શકે એવી રીતે જોડેલા બાંધકામવાળું; કારણ કે તેના બધા કાંઠાઓ મજબુત છે. પહોળાઈ લંબાઈ અને ઉંચાઈ પથ્થરની હોઈને ખાડાવગરની બાંધેલી છે. [માટી] કુદરતી બંધ પ્રાપ્ત થયેલા થી બનેલ] સુવ્યવસ્થિત પ્રજ્ઞાલીઓ પરિવાહો અને ઠંચરામાંથી બચવાના ઉપાયો ત્રણ વિભાગો ... થી ... અને બીજી સગવડો ... ઉત્તમ સ્થિતિમાં છે.

૩ તે આ (તળાવ) મંગળનામવાળા મહાક્ષત્રપ સ્વામી ચપ્પનના પૌત્ર ... ના પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ સુદ્રહામન કે જેનું નામ પૂજ્ય પુરૂષો જપે છે તેના ૭૨ મા વર્ષમાં માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની પહેલી (તિથિ)એ ... ન્યારે વૃષ્ટિ વરસાવતાં વાહણને લીધે પૃથ્વી બાણે કે એક સમુદ્ર બની ગઈ હતી ત્યારે ઊર્જિત પર્વતનાં સુવર્ણસિંહતા, પલાશિની અને બીજાં નાજાં-ઓના અતિ ચઢેલા પૂરથી તે બંધ જો કે યોગ્ય સાવચેતી (રાખી હતી) તે પણ, પર્વતનાં શિખરો, ઝાડો, કાંઠાઓ, અગાસીઓ, મેડીઓ, દરવાજાઓ અને ઉંચા વિસ્તારમાં કાઠી નાંખતાં, યુગના અંત લાયક પરમ ઘોર વેગવાળા, તોફાનથી વલોવાતા પાણીએ વિખેરી નાંખ્યાં; ભાંગીને લૂકો કર્યાં; કાઠી નાંખ્યાં ... આસપાસ વિખરાયેલા પથ્થર, ઝાડ, ઝાડી અને વેલોથી નદીના તળીયાપર્યંત ખુદલું થઈ ગયું.

(૭) ચારસોવીસ હાથ લાંબા, તેટલા જ પહોળા અને પંચોતેર હાથ ઉંડા ગાબડામાંથી બધું પાણી વહી ગયું જેથી રેતાળ રણના જેવું સુદર્શન [થયું].

૮ ... માટે ... મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સૂબા વૈશ્યશુપ્તથી રચાએલ, મૌર્ય અશોકને માટે રાજ્ય કરતાં યવન રાજા તુષારકથી પ્રણાલિકા વડે શબ્દગારાએલ, અને રાજાને લાયક ઢબથી બન્ધાયેલ અને ગાબડામાં ઢેખાતી પ્રણાલી વડે તે વિસ્તારવાળા બંધ

૯ ગર્ભથી માંડીને અવિચ્છિન્ન અને સમૃદ્ધ રાજલક્ષ્મી ધારણ કરવા રૂપી ગુણથી સર્વે વર્ણ જાહેને જેને રક્ષણ માટે પાલક તરીકે પસંદ કરેલ હતો.

જેણે લઠાઈ સિવાય પુરૂષનો વધ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી અને છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ સુધી પાળી હતી. જેણે સામે આવેલા સમો વડીયા શત્રુને પ્રહાર કરવાનું ન ચૂકીને... કડ્ડણ[ખતાવી].

પોતાથી આવેલ માણસોને તેમ જ પગે પડતાઓને આયુષરૂપી શરણુ જેણે આપ્યું છે,

જે પ્રદેશોનાં શહેરો, બજારો અને ગામડાંઓમાં ચોર, સર્પ, પશુ (જંગલી) અને રોગ વિગેરેનો ત્રાસ નથી, જે પ્રદેશોમાં બધી પ્રજા તેને ચાહે છે અને જેમાં ધર્મ, અર્થ અને કામ તેના પરાક્રમથી (સાધી શકાય છે) તેવા પોતાના જ બાહુબળથી મેળવેલા પૂર્વ અને પશ્ચિમ આકરાવન્તિ, અનૂપદેશ, આનર્ત, સુરાષ્ટ્ર, ધૈબ્ર, મરૂ કચ્છ, સિન્ધુ સૌવિર, કુકુર, અપરાન્ત, નિપાદ અને બીજા પ્રદેશોનો જે સ્વામી છે,

સર્વ ક્ષત્રિયોમાં વીરત્વ બતાવવાથી ઉત્પન્ન થયેલ મગરૂરીને લીધે તાબે થવા આનાકાની કરતા યૌધેયને જેણે જબરદસ્તીથી હણ્યા,

હક્ષિણ પથના સ્વામી શાતકર્ણિને ધર્મયુદ્ધમાં સંપૂર્ણ રીતે બે વાર હરાવ્યા છતાં નજીકના સંબંધને લઇને ન હણીને જેણે યશ મેળવ્યો છે,

જેણે વિજય [મેળવ્યો] ... પદબ્રહ્મ થયેલા રાજાઓને જે ફરી સ્થાપે છે,

યથાર્થ રીતે હાથ ઉઠા કરીને જેણે ધર્મનો અનુરાગ સંપાદન કર્યો છે; વ્યાકરણ, સંગીત, ન્યાય અને બીજાં મ્હોટાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને યાદ રાખીને, જ્ઞાન મેળવીને અને પ્રયોગ કરીને જેણે વિપુલ કીર્તિ મેળવી છે,

જે ... ઘોડા, હાથી અને રથચર્યા, તરવાર અને ઢાલનો ઉપયોગ, કુસ્તી અને બીજાં ... ત્વરાવાળાં કર્મો અને લશ્કરોની સામે થવાની ઉસ્તાદી ...

જેને, રોજ રોજ દાન અને માન આપવાની અને અપમાનને દાખવાની (હલકું પાઠવાની) દેવ છે,

જેનું લક્ષ્ય સ્થૂલ છે (જે ઉદાર છે) ખંડણી, ઠર અને ભાગો ન્યાયપુરઃસર પ્રાપ્ત કરવાથી જેનો ભંડાર સોનું રૂપું, હીરા વૈદ્ય, (અને બીજાં) રત્નથી ઉભરાઈ જાય છે,

જે ... સ્ફુટ લઘુ, મધુર, ચિત્ર અને કાન્ત અને શબ્દસંયોગથી અલંકૃત અને ઉત્તમ એવા ગદ્ય અને પદ્ય... પ્રમાણુ, માન ઉચાઈ, સ્વર, ગતિ, વર્ણ બળ અને સત્ત્વ વિગેરે ઉત્તમ લક્ષણુ અને નિશાનીઓવાળું જેનું સુંદર શરીર છે, મહાક્ષત્રપ નામ જેણે પોતે પ્રાપ્ત કર્યું છે,

રાજાઓની ઠન્યાના સ્વયંવરો વળતે જેને અનેક માળાઓ પહેરાવાઈ છે તે મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાયે ... હજાર વર્ષ સુધી ગાયો અને ધ્રાવણો ... ને માટે અને ધર્મ અને કીર્તિની વૃદ્ધિની માટે, કર વેઠ અને નજરાણાં વિગેરેથી શેહરના તેમ જ ગામડાંના લોકોને ખીડ્યા વગર પોતાના ભંડારમાંથી મોટી રકમથી (ખરચીને) અને ઝાઝા વખત લીધા વગર લંબાઈ અને પહોળાઈમાં ત્રણગણો મજબુત એવો બંધ બંધાવ્યો ... બધા તટ [ઉપર] ... આ તળાવને વધારે સુદર્શન (સારા દેખાવવાળું) કર્યું.

(૧૬) જ્યારે આ બાબતમાં મહાક્ષત્રપના મંત્રિઓ અને કારભારીઓ કે જેઓ અમાત્યના ગુણની બક્ષીસવાળાં હોવા છતાં ગાબડાના મ્હોટા વિસ્તારને લઇને અનુત્સાહી મતિના હોવાથી આ કામના આરંભ સામે થયા અને જ્યારે ફરી બંધ બાંધવાની નામ્ત્રીપાસીને લીધે પ્રજામાં હાહાકાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે શહેર અને ગામડાંની વસ્તીના લાલ માટે આખા આનર્ત અને સુરાષ્ટ્રના ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે આ રાજ્યમાં રાજાથી નિમાયેલા કુલેપના પુત્ર અમાત્ય પદ્મવ સુવિશાખ, કે જેણે અર્થ અને ધર્મસંબંધી યોગ્ય વ્યવહારને લીધે (પ્રજાની) પ્રીતિ વધારી હતી, જે શક્તિમાન, ધૈર્યવાન, દ્રઢ મનવાળો, અભિમાન વિનાનો, પ્રામાણિક, લાંચ ન લે તેવો હતો અને જેણે સારા કારભારથી પોતાના સ્વામીના ધર્મ, કીર્તિ અને યશ વધાર્યા હતાં એવા સુવિશાખે તે પાર પાડ્યું.

નં ૭

૧ ક્ષત્રપ રુદ્રસિંહના સમયનો શુંદામાંનો લેખ

વર્ષ ૧૦૩

કાઠિયાવાડના પંડિત વલ્લભાચાર્ય હરિદત્તે (વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય) આ લેખની હાથે કરેલ નકલ તથા તેનું અક્ષરાન્તર પ્રસિદ્ધ કરવા સારૂ મેજર વૉટસને બુલ્હર પાસે મૂકેલાં. તેના ઉપરથી લેખ ઇન્ડિયન એન્ટિક્વેરી વૉલ્યુમ ૧૦ પાને ૧૫૭ મે જ્યોર્જ બુલ્હરે ૧૮૮૧ માં ભાષાન્તર સાથે પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

મેજર વૉટસને ૧૮૮૦ માં ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં હાલાર પ્રાંતમાં આવેલ શુંદાના એક પુરાણા અને પડી રહેલા કૂવામાંથી આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. રાજકોટના વૉટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટિક્વિટીમાં લઈ જતાં પહેલાં તે જામનગરમાં દ્વારકાનાથના મંદિરમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

લેખમાં સારી રીતે કોતરેલી પાંચ પંક્તિઓ છે. લખાણમાં લગભગ ૨ ફૂટ ૨ ઇંચ પોલોળી તથા ૬-૬ ઇંચ ઉંચી જગ્યા રોકાયેલી છે. એકંદરે લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. જો કે કોઈ કોઈ સ્થળે એકાદ શબ્દ ભૂંસાયેલ છે. ન, મ, પ, તથા બ જેવા અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૫" છે.

લેખ રુદ્રસિંહ(રુદ્રસિંહ)ના સમયનો છે અને નીચે પ્રમાણે તેની વંશાવલિ આપે છે—

રાજા અને મહાક્ષત્રપ ચાણન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા જયદામન, તેનો પુત્ર મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસિંહ, (રુદ્રસિંહ)—આ પ્રમાણે આ કુળની વંશાવળી છે. પણ તે રાજવંશાવળી નથી. અને તેટલા જ માટે ચાણન અને રુદ્રસિંહ વચ્ચેના કેટલાક રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું. છતાં એક જ વંશના ન હોવાને લીધે તેઓનાં નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. લેખ ઉપરની તિથિ શબ્દ અને આંકડાઓમાં વર્ષ ૧૦૩ ના રાહિણી નક્ષત્રમાં વૈશાખ શુદ્ધ ૫ ની આપવામાં આવી છે. આ લેખમાં લખેલ વર્ષ શક સંવત્સર છે, એ નિશંક વાત છે. એટલે તેઈ. સ. ૧૮૧ માં લખાએલો ગણાય. રુદ્રસિંહ પ્રથમ ક્ષત્રપ તરીકે ૧૦૨-૩ માં રાજ્ય કરતો હતો, પછી ૧૦૩ થી ૧૧૦ સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે ત્યાર બાદ ફરીથી ૧૧૦ થી ૧૧૨ સુધી ક્ષત્રપ તરીકે અને છેવટે ૧૧૩ થી ૧૧૮ (અગર ૧૧૬) સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે રાજ્ય કરતો હતો, એમ તેના સમયના સિદ્ધાંતો તથા ગાથાઓ ઉપરથી માનવાને કારણ મળે છે. આ ઉપરથી તે ક્ષત્રપ તરીકે પ્રથમ રાજ્ય કરતો હતો તે સમયનો આ લેખ છે, એમ માનવું જોઈએ. તેજ રાજ્યનો વહેલામાં વહેલો સમય કર્નીગદામના સંગ્રહના સિદ્ધાંતો ઉપરથી ૧૦૨નું વર્ષ છે એમ માલુમ પડે છે.

સેનાપતિ આપક, આભિરના પુત્ર સેનાપતિ રુદ્રભૂતિએ રસોપદ્ર નામના ગામડામાં કરાવેલ કૂવાનું ખોદ કામ તથા ગાંધકામનું વર્ણન આપવાનો હેતુ આ લેખનો છે. આ વર્ણનમાં સ્પષ્ટ કરત રસોપદ્ર જ આપવામાં આવ્યું છે. અને તે પણ હજી સુધી ઓળખવામાં આવ્યું નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધ [મ] [॥] રાજો મહક્ષત્ર[પસ્]ય *સ્વમિચાસ્ટનપૌત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય *સ્વમિજયદામપૌત્રસ્ય
- ૨ [સ્ય] રાજ્ [જો] મહક્ષત્રપસ્ય સ્વ [આ] મિરુદ્રદામપુત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય સ્વામિરુદ્ર
- ૩ સીહસ્ય [વ] ષે [ત્રિ]યુત્તરશતે ૧૦૦ ૩ વૈશાખશુદ્ધે પંચમ્ [૬]
ધ [ત્] ત્યતિથૌ રો [હિ] ણિનક્ષ-
- ૪ ત્રમુદ્ધર્ત્ [ણ] આર્મીરેણ સેનાપતિબાપકસ્ય પુત્રેણ સેનાપતિરુદ્રમ્ [ડ]
તિના ગ્રામે રસો-
- ૫ [પ] દ્રિયે વા[પી] [સ્વ]નિ[તો] [બંદ્ધ] આપિતશ્ચ
સર્વસત્વાનાં હિતસુસ્થાર્યમિતિ [॥]

બાષાન્તર

સ્વસ્તિ ! નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ આશ્રનના પ્રપૌત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામનના પૌત્ર,
નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રદામનના પુત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ રુદ્રસીહ(રુદ્રસિંહ)ના રાજ્યમાં એકસો
અને ત્રણ-૧૦૦,૩ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ. ૫. રાહિણિ નક્ષત્રના મંગળ સમયે, સેનાપતિ બાપક
આબીરના પુત્ર, સેનાપતિ રુદ્રભૂતિએ રસોપદ ગામમાં સર્વ જીવલોકના હિત અને સુખાર્યે વાવ
ખોદાવી અને બંધાવી.

મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેનના સમયનો ગઢ(જસદણ પાસે)નો લેખ

વર્ષ ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬)

ડા. ભાઉ દાણખે જ. ખા. પ્રે. રા. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૪ ઉપર ૧૮૬૮ માં કદાચ હાથની કરેલી નકલ ઉપરથી લીધેલા સાથે પ્રથમ આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

કાઠિયાવાડમાં જસદણની ઉત્તરે બે માઈલ ઉપર આવેલ ગઢમાં આ લેખ મળી આવેલો કહેવાય છે. એક તળાવના કાંઠા ઉપર ઉભા રહેલા જડા અને વાંકાચૂંકા પથરના કકડા ઉપર તે કોતરેલો છે. પાછળથી તે રાજકોટના વૉટસન મ્યુઝિયમ ઓફ એન્ટિક્વિટીઝમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને ત્યાં અત્યારે પણ સુરક્ષિત છે.

લેખમાં જુદી જુદી લંબાઈની વિચિત્ર છ પંક્તિઓ છે. અને તે ૩ ફૂટ ૭ ઇં. પહોળો અને ૧ ફૂટ ૧૦ ઇં. ઉંચો વાંકી લંબચોરસ આકૃતિનો છે. કોતરકામ છીછરું પણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ન, મ, પ, જ, જેવા અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧ ૧/૨" છે.

મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસેનના સમયનો આ લેખ છે. અને તેમાં માનસ ગોત્રના પ્રતાશકના પુત્ર ખર(૨)પત્રના બાઈઓએ ઉભા કરેલ સત્રની હકીકત છે.

પહેલાંના પ્રસિદ્ધકર્તાઓ એ પં. ૬ માં પ્રતાશકને બદલે પ્રનાથક અને ખર[૨] પત્રને બદલે ખરપૌત્ર વાંચેલું છે. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવળી આપી છે:—

રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ ચાણ, તેનો પુત્ર રાજા ક્ષત્રપ જયદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રસીહ (રુદ્રસિંહ), તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન. એક જ લેખમાં આપેલી મુરાબ્દ અને માળવાના ક્ષત્રપોની આ લાંબામાં લાંબી વંશાવળી છે. ‘ભદ્રમુખ’ નો ઇલ્કાબ કેટલાક મહાક્ષત્રપોનાં નામ પહેલાં લગાડેલો છે. પણ ફક્ત ક્ષત્રપો અથવા છેલ્લા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન જેના સમયમાં લેખ કોતરાયો હતો, તેના નામ પહેલાં તે ઇલ્કાબ લગાડેલો નથી. છેવટના નામ પહેલાં તે ન લગાડવાનું કારણ જણાતું નથી. પણ એટલું તો માલુમ પડે કે તે ઇલ્કાબ મહાક્ષત્રપોનાં નામ સાથે જ વાપરવામાં આવતો હતો. આ ફક્ત સળંગ પેઢીની વંશાવળી છે. એટલે રુદ્રસેન પહેલાં રાજ્ય કરતો હામચ્ચંદ પહેલો, અને જીવદામન એ સીધી પેઢીના ન હોવાને લીધે તેઓના નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. સંવત્ ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬) ના બાદપદ વદ ૫ નો આ લેખ છે. આ વર્ષ શક સંવતનું છે એટલે લેખનો સમય ૧૨૭ (અગર ૧૨૬) + ૭૮ = ઇ. સ. ૨૦૫ (અગર ૨૦૪) ગણી શકાય. લેખમાં કોઈ સ્થળનાં નામો નથી.

अक्षरान्तर

- १ [व] र्षे १००,२० [७] [भा] द्रपदबहुलस ५ [१] र [आ]
ज्ञो महाक्षत्र [र] अपस
- २ भद्रमुखस स्वम् [अ] चाष्टनपुत्रपौ [त्] त्रस्य राज्ञो क्ष
(त्र) पस
- ३ स्वामि जयद् [अ] मपुत्रपौत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य भद्रमुखस्य
- ४ [स्व] मरुद् [र] अदामपौ [त्र] स्य राज्ञो म [ह] क्ष [त्र]
पस्य भद्रमुखस्य स्वा [म्] इ
- ५ रुद्रसीह [पुत्र] स्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य स्वामिरुद्रसेनस्य [१] इदम् शत्र
- ६ मानस सगोत् [र] अस्य प्र [ता] शकपुत्रस्य खर [र] पत्न्यस्य
भात्रभिः उत्त्यविह [म्] स्व [गे]
- ७

लाघान्तर

वर्ष १००,२०, [७] लाद्रपद वदि. प. ने दिने लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि व्याष्टनना
पुत्रना प्रपौत्र, नृप क्षत्रप स्वामि जयहाभना पुत्रना पौत्र, लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रहाभना पौत्र, लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि रुद्रसीहना (पुत्र), नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रसेनना (राज्यमां) आ शत्र मानस गोत्रना प्रताशकना पुत्र णर (२) पत्न्यना लाह-
ओथी अंधावेहुं हुतुं स्वर्ग

ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢનો લેખ

*ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં યુદ્ધરે પ્રથમ ભાષાન્તર તથા ફોટોગ્રાફ સાથે આ સ. વે. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૪૦ અને પ્લેટ ૧૧ ઉપર આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. જોકે જરા ન્હાનો અને અધ્યાસ સાફ લગભગ નકામો છે.

હાલમાં ખાવા પ્યારાના મઠના નામથી ઓળખાતા મઠ પાસે જૂનાગઢથી પૂર્વમાં આવેલી મહાન ગુફાઓના જૂથ સામેના એકાદ ભોંયરામાંથી ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ લેખ મળી આવ્યો છે. કેઈ તાબા અકસ્માતને લીધે તેના બે ભાગ થઈ ગયા છે. ભાવનગરના સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત લેખોના સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિમાં જે સ્થાને ફાટ જણાય છે તે જ સ્થળેથી કદાચ કઠડા થયા હશે, એમ લાગે છે.

કળી ચુનાના ગુણવાળા નરમ અને ૨ ફૂટ લાંબા તથા પહોળા અને ૮ ઈંચ બડા પત્થરની શિલાની સાફ કરેલી એક ખાબુ ઉપર લેખ ફોતરવામાં આવ્યો છે. તેમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને લગભગ ૧ ફૂટ ૯ ઈંચ પોહોળી અને ૬ ઈં. ઊંચી જગ્યામાં લખાણ છે. ન, મ, પ, તથા જ, જેવા અક્ષરોનું સરાસરી માપ ૩ છે.

લેખનો ઘણો ખરો ભાગ બહુ જ ખરાબ થઈ ગયો છે. વચ્ચેની બે પંક્તિઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, પણ પહેલી પંક્તિનો મોટો ભાગ અને ચોથી પંક્તિનો થોડો ભાગ વાંચી શકાતો નથી. વળી લેખ પણ ખંડિત છે, કારણ પત્થરનો કેટલોક ભાગ ભાંગી ગયો છે. યુદ્ધર માને છે કે બીજીથી ચોથી પંક્તિમાં ફક્ત છેલ્લા એક શબ્દો સિવાય લેખ મૂળ સ્થિતિમાં જ છે. પરંતુ તે ચોક્કસ ન કહેવાય. રક્ષિત ભાગની બન્ને ખાબુએ કેટલો ભાગ ગયો છે તે અમારા માનવા પ્રમાણે ચોક્કસ રીતે કહી શકાય તેમ નથી. અમે એટલું તો કહી શકીએ કે બીજી અને ત્રીજી પંક્તિઓના ભાંગી ગયેલા ભાગમાં જયદામનના પુત્ર તથા પૌત્રનાં નામ, તથા કદાચ શબ્દ અને આંકડા વડે ખતાવેલ સંવત્ હોવો જોઈએ.

રાજા ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્ર અને આબ્દનના પ્રપૌત્ર એક ક્ષત્રપ અથવા મહાક્ષત્રપ રાજાના સમયનો આ લેખ હોવો જોઈએ. ભાંગી ગયેલા કઠડા સાથે રાજ્ય કરતા રાજાનું નામ પણ ગયેલું છે. લેખમાં ખતાવેલ ક્ષત્રપ દામચંદ પહેલો અથવા રુદ્રસિંહ પહેલો હોવો જોઈએ.

લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી, કારણ તે આશય ખતાવનારો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ લેખમાં આવતાં “કેવલિજ્ઞાનસં(પ્રાપ્ત) (કેવલીનોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ એવો)” વાક્ય ઉપરથી જૈન લોકો સાથે સંબંધ ધરાવતો આ લેખ હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે. કારણ જૈન સાહિત્યમાં ‘કેવલિન’ શબ્દનો બહુ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

તિથિ ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ લખેલી છે. પરંતુ સંવત તે ભાગ ગયેલ હોવાથી ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

ગિરનાર પર્વત નીચે આવેલ જૂનાગઢનું અસલ નામ ગિરિનગર હતું, અને તેનો ઉલ્લેખ લેખમાં છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્તથા સુરગણ્ [અ] [ક્ષત્રા] જાં
પ્રથ [મ]
- ૨ ચાપ્તનસ્ય મ [પૌ] ત્રસ્ય રાજ્ઃ ક્ષ [ત્રપ]
સ્ય સ્વામિ જયદામ પ્ [ઔ] ત્રસ્ય રાજ્ઞો મ [હા]
- ૩ ... [ચૈ] ત્રશુક્લસ્ય દિવસે પંચમે પ્ હ [હ]
ગિરિનગરે દેવાસુરનાગય [ક્ષ] રા [ક્ષ] સે ...
- ૪ ... થપ્ [ડ] રમિવ ... કેવલિ [જ્ઞા] નસં ...
નાં ... જરામરણ [અ] ...

ભાષાન્તર

... તથા ... સુરગણુ ... ક્ષત્રોમાં પ્રથમ ... આપ્તનના પૌત્ર, નૃપ
ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામના પૌત્ર, નૃપ મહાક્ષત્રપ ... નૃપ મ [હાક્ષત્રપ] ...
(ના રાજ્યમાં) વર્ષ ... ચૈત્ર, શુદ્ધિ પાંચમ (પ) ને દિને અહીં ગિરિનગરમાં, દેવો,
અસુરો, નાગો, યક્ષો, અને રાક્ષસો ... પુર (?) ... કેવલિનોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ
... જરા અને મરણુ ...

નં ૧૦

સ્વામિ સુદ્રસિંહ બીજાનો શિલાલેખ

શક સંવત્ ૨૨૮ વૈ. શુ. ૭=૩૦૬ ઈ. સ.

જીવદામનના પુત્ર સુદ્રસિંહ બીજાનો સંવત્ ૨૨૮ નો શિલાલેખ જૂનાગઢના મ્યુઝીયમમાં
પડેલો છે. તે તદ્દન પૂર્ણ અને ચોખ્ખો છે. તિથિ અઠ તથા અક્ષરમાં આપેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજઃ ક્ષત્રપસ્ય જીવદામપુત્રસ્ય
- ૨ રુ [દ્ર] સિંહસ્ય વર્ષશતદ્વયે અષ્ટા-
- ૩ વિંશોત્તરે ૨૨૮ વૈશાખશુદ્ધસપ્તમ્યાં

ભાષાન્તર

રાજા ક્ષત્રપ જીવદામના દીકરા સુદ્રસિંહના ૨૨૮ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુ. સાતમે.

નં ૧૧

સૌરાષ્ટ્રમાં દ્વારકાના રાજ રુદ્રસેનના સમયના શિલાલેખ

રુદ્રસેનના સંવત્ ૨૩૨

સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા ગાયકવાડના પ્રદેશ ઓખામંડલનાં મુલવાસર નામનાં ગામડાંમાં એક તળાવના કાંઠા ઉપરથી આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો છે. ત્યાંથી દ્વારકામાં તેને પુસ્તકાલય પાસે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ચાર લીટીઓ છે અને તેનું માપ ૫'-૩"×૧'-૧૦" છે.

શાહ વંશના કેટલાક રાજાઓનાં નામો ઉપરાંત વાનજના પુત્રે બંધાવેલાં કેટલાંક જાણશયો વિષે પણ તેમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે.

શાહના સમયની લિપિમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લેખ લખેલો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો મહાક્ષત્રસ [સ્ય] સા [સ્વા] મિરુદ્રસેનસ્ય
- ૨ વર્ષે ૨૩૨ વૈશાખબહુલપંચમ્યાં
- ૩ હમં વાનિજકસ્ય પુત્રેણ
- ૪ પ્રતિ જિવિતં દત્તં થ [સ્વ] મિત્રે [ત્રાય] હિ જિ [નિ] જસ [સ્ય]

ભાષાન્તર

રાજા મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રસેનના ૨૩૨ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૫ ને દિને વાનિજકના પુત્રે પોતાના મિત્રની છંદગી પોતાના પ્રાણનો ભોગ આપીને રક્ષી.

નં ૧૨

મેવાસાના ક્ષત્રપ શિલાલેખ

સં. ૩ + + ઠા મુ. ૫

* સ્વ. દીવાન બહાદુર રણુછોરભાઈ ઉદયરામ પાસેથી આલેખનાં રબિગો મળ્યાં છે. આ અક્ષરાન્તર તે ઉપરથી કરેલું છે. પણ મૂળ લેખ જોયા બાદ વધુ અજવાળું પડે એવો સંભવ છે.

લેખ મરણસ્થંભ ઉપર કોતરેલો હોવો જોઈએ અને રબિગ ઉપરથી તેનું માપ નીચે મુજબ અટકળી શકાય છે. ઉંચાઈ ૨'-૧" પહોળાઈ ઉપરના ભાગમાં ૧'-૨" અને નીચેના ભાગમાં ૧'-૫" છેલ્લી બે પંક્તિના અક્ષર બહુ જ ઘસાઈ ગયા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય સ્વામિ ચષ્ટણ
- ૨ પુત્રપુત્રસ્ય રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય મહિદામ
- ૩ પુત્રપૌત્રસ્ય રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય વર્ષશત
- ૪ ત્રુત્તરકે વર્ષ પુત્રસ્ય આમિરસ્ય
- ૫ હરિહાવેકસ (૧) ગોત્રસ્ય વસુરાકસ્ય શુત્તજ્જ હુહિતુસ્ય
- ૬ કર્તીકસ્ય શુ ૬ રાજ્યેશ્વરસ્ય મર્ત્યયષ્ટિ પુષ્ટાપિ
- ૭ મવનં ચ
- ૮

श्रीः

गुजरातना ऐतिहासिक लेख

त्रैकुटु वंशना लेखो

ત્રૈકૂટક વંશના લેખો

નં ૦ ૧૩

ત્રૈકૂટકવંશના દહ્સેનનાં પારડીનાં પતરાં

સંવત ૨૦૭ વૈશાખ સુ. ૧૩

* મુંબઈ ઈલાકામાં ગુજરાતના સુરત પરગણામાં પારડી ગામમાં તળાવનું ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ પતરાંઓ ઈ. સ. ૧૮૮૪ માં મળી આવ્યાં હતાં. રાયલ એશીઆટિક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાના જનરલ વોલ્યુમ ૧૬ ના પાને ૩૪૬ મે. ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ ઈ. સ. ૧૮૮૫ માં આ પતરાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં છે. પણ લીથોગ્રાફ આપેલ નથી.

પતરાં એ છે અને તેનું દરેકનું માપ ૯૧/૪" x ૩" છે. તે વફન સપાટ છે. અને તેની કારે વધારે જડી અગર કાંઠાવાળી પણ નથી. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે લગભગ આખો લેખ અખંડ અને સુરક્ષિત છે.

સાધારણ ઠડી કે મુદ્રા નથી. પરંતુ બન્ને ઠડીઓનાં કાણામાંથી પતરાંઓ લાંબાં અને ૧" જડા તારથી બાંધેલાં છે. આ તાર કરતાં કાણાં બહુ મોટાં નથી, અને પતરાંઓ મળી આવ્યાં કે તરત જ સાચવી લેવામાં આવ્યાં હોય એવું લાગે છે. આ ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે પતરાંઓ અસલથી જ તારથી બાંધવામાં આવ્યાં હશે.

બે પતરાંઓનું વજન ૩૧ તોલા છે. અને વારનું વજન ૧૩ તોલા છે. કુલ વજન ૩૨૩ તોલા = ૧૨૩/૪ ઔસ છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ દહ્સેને બ્રાહ્મણને આપેલ જમીનનું વર્ણન લેખમાં છે. આ રાજાની આજ્ઞા આમ્રકા નામના સ્થળેથી બહાર પાડવામાં આવી હતી. દાન આપેલ ગામનું નામ ઠનીયસ્તકાકા હતું અને તે અન્તર્મહાસત્રી પરગણામાં આવ્યું હતું. બક્ષીસ મેળવનાર બ્રાહ્મણ કાપુરમાં રહેતો હતો. રાજાએ કરેલ બક્ષીસના સમાચાર આપનાર દૂતનું નામ છુદ્ધચુસ હતું. અને તે બક્ષીસ ૨૦૭ મા વર્ષના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે કરવામાં આવી હતી.

પારડીનાં પતરાંઓ પ્રસિદ્ધ ઠયાં પહેલાં પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કન્હેરીના એક વામ્નપત્રમાંથી ત્રૈકૂટકેનું વર્ણન શોધી કાઢ્યું હતું. પરંતુ તે મૂળ પત્ર જેવાઈ ગયું લાગે છે. કન્હેરીનાં પતરાં ઉપર ૨૪૫ મું વર્ષ લખેલું છે. તે જ પ્રદેશના કેટલાક સમકાલીન ઐતિહાસિક લેખોમાંથી મળી આવેલ સૂચનોના આધારે પંડિત એવું અનુમાન કરે છે કે આ પતરાંઓનો સંવત ઈ. સ. ૨૪૫ લગભગથી શરૂ થતો હોવો જોઈએ. જનરલ કર્નીગહામે આ સંવત ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતો કલચુરી અથવા ચેદીનો માનેલો છે. અને આ મતનું સમર્થન પંડિતે પોતે તથા ડૉ. ફ્લીટ કરેલ છે.

પારડીનાં પતરાંઓની લિપિ તથા જ્યાંથી મળી આવ્યાં તે જગ્યા અને તેમાં ત્રૈકૂટકેનું વર્ણન કરેલું છે એ બે બાબતો ઉપરથી એ પતરાંઓ, ડૉ. છીલ્ડોર્ને છેવટ પુરવાર કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતા કલચુરી અથવા ચેદી સંવતનાં જ હોવાં જોઈએ એવું માનવાને સખળ કારણ મળે છે. અઠવાડીયાનો દિવસ અથવા નક્ષત્ર આપેલું નહિ હોવાથી સમય

નક્કી કરવાને બીજી ઠંઠ હકીકત નથી. પરંતુ ડૉ. કીલ્હોર્ન જણાવે છે કે જો આઠ વર્ષ ગણવામાં આવે તો તે ઈ. સ. ૪૫૬ ના એપ્રિલની ૪ થી તારીખની ખરાબર થાય. અને પૂરૂં થયેલું વર્ષ ઈ. સ. ૪૫૭ ના એપ્રિલની ૨૩ મી તારીખ ખરાબર થાય :

ત્રૈકૂટકના કુટુંબનું વંશનુ આપતું (કલચુરી) સંવત ૨૪૫ નું કન્હેરીનું પતરૂં આ વંશના જે રાજાના સમયનું છે તેના નામની માહિતી આપી શકતું નથી. ત્રૈકૂટકનો રાજા હડ્ડસેન (કલચુરી) સંવત ૨૦૭=ઈ. સ. ૪૫૬ અથવા ઈ. સ. ૪૫૭ માં રાજ્ય કરતો હતો એવું પારડીનાં પતરાંઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે. હડ્ડસેનના પિતા ઈંદ્રકત તથા પુત્ર વ્યાઘ્રસેન નામના તે જ વંશના બીજા બે માણસો વિષે પણ સિદ્ધાંતો ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું છે. સ્વર્ગસ્થ મી. જોકસન પાસે સુરતમાંથી મળેલું એક (કલચુરીની) ૨૩૧ ની સાલનું તામ્રપત્ર હતું. તેમાં ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘ્રસેને આપેલા દાનનું વર્ણન હતું.

હડ્ડસેન અને વ્યાઘ્રસેન પોતાને સિદ્ધાંતો ઉપર પરમ વૈભવ તરીકે ઓળખાવે છે, એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. જ્યારે પારડીનાં પતરાંઓમાં હડ્ડસેનને તેવા જ અર્થવાળું ભગવદ્ગાથકમંકર એટલે ભગવત્ના ચરણોનો સેવક એવું બિરૂદ આપવામાં આવેલ છે.

આ લેખમાં બતાવેલ સ્થળો વિષે ડૉ. ફ્રીલીટ એમ માને છે કે ‘ અન્તરમન્ડલીવિષય ’ એ ગુજરાતમાં આવેલ ઉત્તરે મિષ્ટદાળા અને દક્ષિણે પૂર્ણા નદીઓની વચ્ચેનો પ્રદેશ હોવો જોઈએ. વડોદરા રાજ્યના વ્યારા પરગણાની નૈરૂત્ય કોણુની દક્ષિણ તરફ ત્રણ મૈલ ઉપર આવેલ મિષ્ટદાળા નદીના કાંઠા ઉપર જરા મોટું ગામડું આવેલું છે તેજ કાપુર તરીકે ઓળખાવે છે. આ સ્થળને ઈન્ડીયન એટલાસ ક્વાર્ટર શીટ નં. ૨૩ એસ. ઈ. (૧૮૮૮) માં અક્ષાંશ ૨૧°૪ રેખાંશ ૭૩°૨૫ ઉપર કપુર તરીકે બતાવવામાં આવ્યું છે. ‘ કનીયસ્તડાકા સારિકા ’ એટલે ન્હાના તડાકા સારિકાને મિષ્ટદાળા અને પૂર્ણા વચ્ચે લગભગ અર્ધે રસ્તે તથા કપુરથી પશ્ચિમે ૧૫ મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ તર્સરિ અથવા તર્શરિ તરીકે ઓળખાવે છે. હડ્ડસેને દાન આપ્યું ત્યારે જ્યાં રહ્યો હતો તે આગ્રકા કદાચ કપુરથી નૈરૂત્ય કોણુમાં બે મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ અમ્બાછ અથવા આમ્બાછ હોય એમ તે માને છે. પરંતુ લેખમાં બતાવેલાં બીજાં સ્થળોની નજીક આગ્રકા હોવું જોઈએ એ જરૂરનું માનવા નથી. નાશિકના ઉશવદાતના એક લેખમાં બતાવેલા કાપુરાહાર નામના વિભાગનું નામ કાપુર ઉપરથી પડ્યું છે. અને તે જ લેખમાં બતાવેલ ચિખલપદ્ર પણ કપુરથી ઈશાન ખૂણે અઢી મૈલ ઉપર મિષ્ટદાળાના દક્ષિણ કાંઠા ઉપર નકશામાં બતાવેલ ચિખલ છે.

ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘ્રસેનનાં સુરતનાં પતરાંઓ*

સંવત ૨૪૧

મી. એ. એમ. ડી. જેઠસને જણાવ્યા પ્રમાણે આ તામ્રપત્રો સુરતથી મળેલાં છે. પત્રાં એ છે અને તે દરેકનું માપ લગભગ દરેક ઇંચ પોહિણું અને ડરે ઇંચ ઉંચાઈનું છે. લખાણ ફક્ત અંદરની બાજુઓપર જ છે. બીજાં પતરાંઓ કરતાં આ વધુ પાતળાં અને ઉપરથી કોર વગરનાં છે, પણ તેમાંનું લખાણ એકઠ્ઠરે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પારડીનાં પતરાંઓની માફક આમાં પણ પહેલા પતરાની લખેલી બાજુ નીચે અને તેવી જ રીતે બીજાની ઉપર એ પ્રમાણે તાર માટેનાં કાણાંઓ છે. આ કાણાંઓમાંથી એક લાંબો ત્રાંબાનો તાર જમણી બાજુએથી પસાર કરી વાળી દેવામાં આવ્યો છે. ડાબી બાજુએ પણ કદાચ આવો તાર હશે, પણ મળી શક્યો નથી. પતરાંઓ તથા તારનું એકઠ્ઠર વજન ૫૦ તોલા છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ વ્યાઘ્રસેને 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' માં રહી એક બ્રાહ્મણને આપેલી જમીનની બક્ષીસનું વર્ણન લેખમાં છે. આ શહેર ત્રૈકૂટક રાજ્યોની રાજધાનીનું શહેર જણાય છે. તે શહેરને (કલચુરી) સંવત ૪૦૬નાં બગુઆનાં પતરાંઓમાં દાન લેનારના નિવાસ સ્થાન તરીકે 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' એ પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું છે.

વ્યાઘ્રસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો ધરાવે છે. કાલિદાસના રઘુવંશમાંના એ પ્રલોકમાં આવતો ત્રિકૂટપર્વત, જેના ઉપરથી ત્રૈકૂટકોના વંશનું નામ પડ્યું હોયું જોઈએ, તે અપરાન્તના રાજાના પ્રદેશમાં આવેલો હોવાનું જણાવ્યું છે, તેને ઉપરની હકીકતથી સાબીતી મળે છે.

રઘુવંશ ઉપર મલ્લિકાએ લખેલ વૈજયન્તી પ્રમાણે અપરાન્તનું મુખ્ય રથળ શપારિકર, હાલનું સોપારા જણાય છે. અને તે જ ત્રૈકૂટકોનું રાજધાનીનું શહેર અનિરૂદ્ધપુર હું ગણું છું. વ્યાઘ્રસેને આપેલું ગામડું ઇક્ષ્વરકી પરગણાનું પુરોહિતપલ્લિકા હતું. પરન્તુ આ ઓળખી શકાતું નથી. ગામડાના નામ ઉપરથી કદાચ અનુમાન કરી શકાય કે તે મેળવનાર નાગશર્મા રાજકુટુંબનો પુરોહિત હતો.

સંવત ૨૪૧ના કાર્તિક શુક્ર ૧૫ ને દિને તે આપ્યું હતું. દહ્મસેનનાં પારડીનાં પતરાંઓ ઉપર (કલચુરી) સંવત ૨૦૭ આપેલો છે. અને સિદ્ધાઓ ઉપરથી જણાય છે કે વ્યાઘ્રસેન દહ્મસેનનો પુત્ર હતો. એટલે નવા લેખનું વર્ષ પણ ઇ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતા કલચુરી સંવતનું હોયું જોઈએ. અને તેમાં આપેલા મહિનાને લીધે લેખનું વર્ષ ઇ. સ. ૪૬૦, અગર ૪૬૧ નું હોવાનું નક્કી થાય છે.

અનિરૂદ્ધપુરમાં રહેતા અપરાન્તના ત્રૈકૂટક રાજાઓ વિષે સિદ્ધાઓ તથા લેખો ઉપરથી જેટલું જાણવામાં આવ્યું છે તે નીચેની વંશાવળીમાં આવી જાય છે :--

મહારાજ ઇન્દ્રદત્ત
|
મહારાજ દહ્મસેન
(ઇ. સ. ૪૫૬ અથવા ૪૫૭)
|
મહારાજ વ્યાઘ્રસેન
(ઇ. સ. ૪૬૦ અથવા ૪૬૧)

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरूं अंदरनी बाजु

- १ स्वस्ति विजयानिरुद्धपुरात्त्रैकूटकान [१] मातापितृपादानुद्धयातो भगवत्पादकर्म करूरगतकमागत-
- २ स्फीतापरान्तातिदेशपतिरपरिमितनृपतिनतचरणकमलस्वभुजपरिपालनप्रता-
- ३ पाषिगतप्रचुरद्रविणविश्राणनावाससर्वदिग्न्यापिशुक्लयशाशरदरजनिकरुचिरवपु-
- ४ रनद्यकालीनपुरुषविशेषसदृशोदारचरितस्सुचरितनिदर्शनार्थमिव निर्मित २ प्रति-
- ५ हतसामन्तारातिरन्यनरपतिप्रतिविशिष्टस्ववङ्गशालङ्कारभूत २ प्रभूतप्रवीरसाधना-
- ६ धिष्ठितदुर्गनगरसागरस्सागरगम्भीरगिरिगुरुस्थिरप्रकृति २ प्रकृतिजनमनोहर २ प्राज्ञ-
- ७ संश्रितगुरुस्वजनमाधुसाधारणधनोभिजनसदृशयन्त्रणोपगृहीतस्पृहणीयश्रीश्रीमहा-
- ८ राजव्याघ्रसेनः सर्वानवेक्षरक्याहारान्तर्गतपुरोहितपल्लिकाप्रतिवासिनो^१
- ९ स्समाज्ञापयति [१]* विदितमस्तु वो यथास्माभिर्मर्तापित्रोरात्मनश्च स्वपुण्याभिवृद्धये

पतरूं बीजुं : अंदरनी बाजु

- १० भारद्वाजसगोत्रब्राह्मणनागशर्मणे^२ इयं पल्लिका चोरराजापत्न्यकारिवर्ज^३ अचाटभट
- ११ प्रावेश्या सर्वदित्यविष्टिपरिहीणोप्राहारस्थित्यान्वयभोज्या आचन्द्रार्काण्य-
१२ क्षितिस्थितिसमकालीनोतिस्पृष्टा [१]* तदस्मद्वङ्ग्यराजभिरन्यैश्च विभवानभावानु-
बद्धानायुर्वि-
- १३ योगानुगतङ्गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानश्च गुणवतामवदातमपदान-
- १४ मिति प्रमाणीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरश्चिराय यशश्चिचीपुभिरियं पल्लिकादायो-
नुमन्तव्यः २ पा-
- १५ लयितव्यश्च [१]* यस्मादुक्तम्भगवता वेदव्यासेन व्यासेन [१]* पूर्वदत्तान्द्रिजा-
तिभ्योयत्नाद्रक्ष युधि-
- १६ धिर [१]* महीम्महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं [॥ १ ॥]* पष्टिवर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति
- १७ भूमिद [: १]* आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति [॥ २ ॥]*
प्रतिपृच्छय लिखितं मया महासान्धिविग्र-
- १८ हिककर्मण हालाहलवृत्तकं सं. २०० ४० १ कार्तिक शु. १०. ९ [॥]*

१ पांथो वंशा २ पांथो सज्जानेव ३ पांथो वासिन ४ पांथो शर्मण ५ पांथो कर्जम् ६ पांथो परिही-
णाप्रहारं अने भोज्याकन्या ७ पांथो कालीनाति ८ पांथो वृक्ष ९ पांथो भिरय

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિજયી અનિરૂદ્ધપુરમાંથી ત્રૈકૂટકોના વંશનો, માતાપિતાનાં ચરણનું ધ્યાન ધરનાર, ભગવતના (વિષ્ણુના) ચરણનો સેવક, અપરાન્ત અને (પોતે) મેળવેલા અથવા વારસામાં પ્રાપ્ત કરેલા અન્ય સમૃદ્ધ દેશોનો પતિ, જેનાં ચરણકમળને અસંખ્ય નૃપો નમન કરે છે, જેણે નિજ રાજ્યનું શાસન કરીને અને વિજય મેળવીને સ્વભુજથી પ્રાપ્ત કરેલા મહાન સંચયનું દાન આપીને સર્વે દિશામાં પ્રસરતો ઉજ્જવળ યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, જેનું અંગ શરદ-ધન્ડુ સમાન પ્રકાશે છે, જેનો આચાર પ્રાચીન ઉત્તમ જનોના આચાર જેવો ઉમદા છે, જે સદાચારના ઉદાહરણ રૂપે સર્જાયેલો હોય તેવો છે, જેણે નજીકના શત્રુઓને હુકાવ્યા છે, જે અન્ય નૃપો કરતાં અધિક સમ્પન્ન છે, જે નિજ કુળનું ભૂષણ બન્યો છે, જેણે અનેક મહાન વીરોની સેનાથી, દુર્ગ, નગરો અને સાગર મેળવ્યા છે, જેની પ્રકૃતિ સાગર સમાન ગંભીર છે, અને હિમાલય સમાન સ્થિર છે, જે પ્રકૃતિ વડે જનોનાં હૃદય અનુરંજે છે, જેની લક્ષ્મીનો વિદ્વાન, આશ્રિત, વડીલ, બન્ધુજન, અને સંતોથી વ્યય થાય છે, (અને) જેણે નિજ વંશને છાજતા પ્રકાર વડે નિઝહ આચરી, અભિલાષિત વેશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મહારાજ શ્રી વ્યાઘ્રસેન ઈશ્વરથી આહારમાં આવેલા પુરોહિતપદ્મિકાના સર્વ નિવાસિઓને શાસન કરે છે :--

(પં. ૯) તમને જાહેર થાયો કે અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અમે ભારદ્વાજ ગોત્રના બ્રાહ્મણ નાગશર્મનને, આ પદ્મિકા, હુટારાઓ કે મહાન દ્રોહના ગુન્હાવાળા જનોના (પકડવાના પ્રસંગ) સિવાય ચાટ (અને) ભટના પ્રવેશથી મુક્ત, સર્વ કર અને વેઠથી મુક્ત, દાન લેનાર પુરૂષના વંશજોના ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી અથહારના નિયમાનુસાર ઉપલોગ અર્થે આપી છે.

(પં. ૧૨) પ્રભુતા (ઐશ્વર્ય) અનિત્ય છે, જીવન વિયોગથી અનુસરાયેલું છે, અને ફક્ત ગુણો જ દીર્ઘ કાળ રહે છે, એ વિચારીને તેમ જ સજ્જનોને દાન એ ઉમદા કાર્ય છે, એ સત્ય કબુલ કરીને, ધન્ડુકિરણ સમાન ઉજ્જવળ યશના દીર્ઘ કાળ સુધી સંચયની અભિલાષવાળા, અમારા વંશના કે અન્ય નૃપોએ આ પદ્મિકાના દાનને અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું નેહ્યો.

(પં. ૧૫) કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે :—

(અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે.)

(પં. ૧૭) આ (દાનની અગત્યની હકીકત) તપાસી, (આ દાન) જેમાં હાલાહલ ફક્ત હતો તે મારાથી, મહાસાંધિવિઘ્નહિક કર્કથી સં. ૨૪૧ કાર્તિક શુ. ૧૫ને દિને લખાયું હતું.

श्री:

गुजरातना ऐतिहासिक लेख

गुप्त वंशना लेखो

ગુપ્તવંશના લેખો

નં ૧૫

સ્કન્દગુપ્તનો જૂનાગઢનો શિલાલેખ*

ગુપ્ત સંવત ૧૩૬, ૩૭ અને ૧૩૮

આ લેખની શોધ પ્રથમ મી. જેમ્સ પ્રિન્સેપે ઈ. સ. ૧૮૩૮ માં જ. બે. એ. સો. વો. ૭ પા. ૩૪૭ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૪૪ માં જ. બે. એ. સો. વો. ૧ પા. ૧૪૮ ઉપર તેની શિલાછાપ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે જનરલ સર જ્યોર્જ લીચેન્ડ જેકબ, મી. એન. એલ. વેસ્ટરગાર્ડ તથા એક બ્રાહ્મણ મહત્તનીશ એએએ તૈયાર કરી બે વર્ષ પહેલાં સોસાયટીપાસે મૂકેલી નકલ ઉપરથી બનાવવામાં આવી હતી. ડૉ. ભાઉ દાણએ ઈ. સ. ૧૮૬૨ માં તે જ જર્નલનાં વો. ૭ પા. ૧૨૧ ઉપર પોતાનો પાઠ તથા ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તે સાથે ઈ. સ. ૧૮૬૧ માં ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કપડાંપર ઉપજાવેલ છાપ ઉપરથી બનાવેલી શિલાછાપ પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં ડૉ. ભાઉ દાણે પાઠ તથા પ્રોફેસર ઇગર્લીંગે તપાસેલ ભાષાન્તર ફરીથી આ. સ. વે. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૩૪ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં અને તેની સાથે ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીની નકલ ઉપરથી બનાવેલી જરા નાની શિલાછાપ આપવામાં આવી હતી.

મુંબઈ ઇલાકામાં કાકિઆવાડનાં દેશી સંસ્થાન જૂનાગઢ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર જૂનાગઢ છે. આ શહેર અથવા તેના અસલ નામધારી શહેરનું વર્ણન આ લેખમાં છે. પણ તેનું અસલ નામ આપેલું નથી. પરંતુ રુદ્રદામનના લેખની પહેલી પંક્તિમાં તેનું નામ ગિરિનગર એટલે ડુંગરનું અથવા ડુંગરપરનું શહેર આપેલું છે. પાછળથી લેખમાં ઠહેલ ઊર્જયત પર્વતને જ તે ગિરનાર નામ આપવામાં આવ્યું અને આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે અસલનું શહેર હાલની જગ્યાને બદલે પર્વતની તદ્દન પાસે અગર ઠહાય તેની ખીલમાં જ હોવું જોઈએ. આ લેખ એક મહાન પત્થરની શિલાના વાયવ્ય કોણ ઉપર છે અને તેમાં અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનનો મોટો લેખ પણ ખાસ રક્ષણ માટે હમણાં ઉભી કરેલ છાપરી નીચે છે. આ સ્થળ ગિરનાર પર્વતને ફરતી ખીલ પાસે જવાના નાળાના મુખ આગળ શહેરથી પૂર્વમાં લગભગ એક માઈલ ઉપર આવેલું છે.

લખાણ ૧૦ ફૂટ પોહોળી અને ૭ ફૂટ ૩ ઇંચ જગ્યામાં અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખમાં ભાંગી ગયેલ પત્થરને લીધે ૨૨ મી પંક્તિમાં જ કુલ ૬૮ લોક ભાગ રહી ગયો છે. આડંબવળાં અને છીછરાં કોતરકામ, ખડખડો ખડક, કુદરતી નિશાનીઓનું અક્ષરો સાથે મળી જવું, અને ખડકના ખડખડાપણને લીધે કોતરનારે છોડી દીધેલી કેટલીક જગ્યા, વિગેરે કારણોને લીધે તે સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવો લેખ નથી. અક્ષરોનું કદ ૬૬ ઇંચ અને ૧૬ ઇંચ વચ્ચે છે.

* કા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૬ ફ્લીટ

લેખનો પહેલો ભાગ પ્રાચીન ગુપ્ત રાજ્ય સ્કન્દગુપ્તનું વર્ણન આપે છે. ભગવાન વિષ્ણુની સ્તુતિ તથા રાજ્યકર્તાઓના વખાણના પાંચ શ્લોક પછી સ્કન્દગુપ્તે પોતાના સુરાષ્ટ્રના દેશો અથવા કાઠિઆવાડના પ્રદેશોપર રાજ્ય કરવાને એક પર્ણદત્તને નીમ્યો તેનું વર્ણન છે. પર્ણદત્તે લેખ છે તે શહેરમાં રાજ્ય કરવાને પોતાના પુત્ર ચક્રપાલિતને નીમ્યો. તે પછી લેખનો મુખ્ય આશય લખ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે :— ગુપ્તોના સમયના વર્ષ ૧૩૬ (ઈ. સ. ૪૫૫-૫૬)માં પ્રૌષ્ઠપદ (ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર) માસના છઠ્ઠા દિવસે રાતમાં સુદર્શન નામનું તળાવ (જે ગિરનારની તળાટીની આસપાસ ખીણમાં નાળાને આડે પ્રાચીન સમયમાં બાંધેલ બંધવડે, લેખ છે તે જગ્યાએ બનાવવામાં આવ્યું હતું તે) અતિવૃષ્ટિને કારણે તૂટી ગયું. અહિં તથા આગળના બે લખાણના ભાગોમાં આંકડાને બદલે શબ્દો વડેજ પૂર્ણ રીતે વારીખ આપેલી છે. તૂટી ગયેલો ભાગ ફરી બાંધકામથી બે માસ કામ ચાલ્યા પછી સંવત્ ૧૩૭ (ઈ. સ. ૪૫૬-૫૭)માં ચક્રપાલિતના હુકમથી સમરાવાયો હતો.

બીજા ભાગમાં, ૨૪ મી પંક્તિથી અંત સુધી સ્કન્દગુપ્ત અને પર્ણદત્તના નામો ફરીથી આપેલાં લાગે છે. અને તે પછી શરૂવાતની સ્તુતિ ઉપરથી જણાઈ આવતા વૈષ્ણવ વલણ અનુસાર નીચેની હકીકત આપેલી છે :— ગુપ્તોનાં સંવત્ ૧૩૮ માં (ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮) ચક્રપાલિતે ભગવાન વિષ્ણુમંદિર બંધાવ્યું; જેનું નામ 'ચક્રભૂત' એટલે ચક્ર ધરનાર હતું. તે પછી બે શ્લોક બાદ લેખ પૂર્ણ થાય છે. તે શ્લોકોનો અર્થ સમજવા પૂરતો ભાગ રહ્યો નથી.

अक्षरान्तर

प्रथम विभाग

- १ सिद्धम् [॥] श्रियमोभमतभोग्यां नैककालापनीतां त्रिदशर्पातगुर्वार्थं यो बले-
राजहार । कमलनिलयनायाः शाश्वतं धाम लक्ष्म्याः
- २ स जयति विजितातिर्विष्णुरत्नन्तजिष्णुः तदनु जयति शश्वन् श्रीपरिक्षिप्तवक्षाः
स्वभुजजनितवीर्यो राजराजाधिराजः । नरपति-
- ३ भुजगानां मानदर्पोत्फणानां प्रतिकृतिगरुडाज्ञा [म्] निर्विशी [म्] चावकर्ता ॥
नृपतिगुणनिकेतः स्कन्दगुप्तः पृथुश्र्वाः चतुरुदधिज (?) ल (?) आन्तां स्फिन्-
पर्यन्तदेशम् ।
- ४ अथनिमघनतारिः चकारात्मसंस्थां पितरि मुरसस्वित्वं प्राप्तवत्यात्मशक्त्या ॥
अपि च जितम् [-] व तेन प्रथयति यशसि यस्य रिपवोपि आमूलमग्नदर्पा
निव स्लेच्छेदशेषे
- ५ कमेणं वृद्धञ्चा निपुणं प्रधाय प्यात्वा च कृत्स्नान्गुणदोषहेतुम् । व्यपत्य सर्वा-
न्मनुजैर्दुष्टान्लक्ष्मीः स्वयं ये वरयांचकार ॥ तस्मिन्नृपे शासति नैव कश्चिद्धर्मादोषतो
मनुजः प्रजासु ।
- ६ आर्त्तो दरिद्रो व्यसर्गो कदर्यो दण्ड [यो] न वा यो भृशर्पाडितः स्यात् ॥
एवं स जित्वा पृथिवीं समग्राम् मग्नदर्पा [न्] द्रिशतश्च कृत्वा । सर्वेषु देशेषु
विधाय गोप्त [ण्] न् संचिन्तया [मा] स बहुपकारम् ॥ स्यात्कोनुरूपो
- ७ मतिमान्विनि [नी] तो मेधाम्मतिभ्यामनपेतभावः । सत्याजैवौदार्यनयोपपन्नो
माधुर्यदाक्षिण्ययशोन्वितश्च ॥ भक्तानुरक्तो नृव [ि] श [-] पयुक्तः
सर्वोपधाभिश्च विशुद्धबुद्धिः । आनृण्यभावोपगतान्तर्गताः सर्वस्य लोकस्य
हिते प्रवृत्तः ॥
- ८ न्यायजिनेर्यस्य च कः समर्थः स्यादजितस्याप्यथ रक्षणे च । गोपायितस्यापि [च]
वृद्धिहेतौ वृद्धस्य पात्रप्रतिपादनाय ॥ सर्वेषु भृत्येष्वपि संहतेषु यो मे प्रशिष्या-
न्निखिलान् मुराष्ट्रान् । आं ज्ञातमेकः खलु पर्णदत्तो भारस्य तस्योद्धरणे समर्थः ॥
- ९ एवं विनिश्चित्य नृपाधिपेन नैकानहोरात्रगुणान्स्वमत्या । यः संनियुक्तोर्थनया
कथंचित् सम्यक् मुराष्ट्रावनिपालनाय ॥ नियुज्य देवा वरुणं प्रतीच्यां स्वस्था यथा
नोन्मनसो बभूवु [:] [।] पूर्वोत्तरस्यां दिशि पर्णदत्तं नियुज्य राजा
धृतिमांस्तथाभूत् । [॥]

१ आर्भा अने पछीना ये श्लोकमां भाजिनी छन्द छे २ छंद आर्भा ३ वांयो निर्वचना ४ छन्द-
वण्ण अने उपेन्द्रवण्णाने उपजति. ५ आ श्लोक अने पछीना ६ श्लोकमां छंद छन्दवण्ण १ वांयो आत्मा
७ छन्दवण्णाने उपजति पछीना ये श्लोका पञ्च तेमन्त.

- ૧૦ તસ્યાત્મજો હ્યાત્મજભાવયુક્તો દ્વિધેવ ચાત્માત્મવશેન નીતઃ । સર્વાત્મનાત્મેવ ચ રક્ષણીયો નિત્યાત્મવાનાત્મજકાન્તરૂપઃ । [॥] રૂપાનુરૂપૈર્લલિતૈર્વિચિત્રૈઃ નિત્યપ્રમોદાન્વિતસર્વભાવઃ । પ્રત્યુદ્ભવપ્રાકરપદ્મવત્રો નૃણાં શરણ્યઃ શરણાગતાનામ્ । [॥]
- ૧૧ અભવદ્ભુવિ ચક્રપાલિતોસાવિતિ નામ્ના પ્રથિતઃ પ્રિયો જનસ્ય । સ્વગુણૈરનુપસ્ક્રિતૈરુદાત્ [૧] : પિતરં યશ્ચ વિશેષયાંચકાર । [॥] ક્ષર્મા પ્રભુત્વં વિનયો નયશ્ચ શૌર્યં વિના શૌર્યમહ [૧] ચ્ચનં ચ । વા (?) કય (?) મ્ દમો દાનમદીનતા ચ દાક્ષિણ્યમાનૃણ્યમશ્ [૭] ન્યતા ચ । [॥] સૌંદર્યમાર્થેતરનિગ્રહશ્ચ અવિસ્મયો ધૈર્યમુદીર્ણતા ચ ।
- ૧૨ હત્યેવમેતેતિશયેન યસ્મિન્નવિપ્રવાસેન ગુણા વશન્તિ ॥ નવિદ્યતેસૌ સકલેપિ લોકે યત્રોપમા તસ્ય ગુણૈઃ ક્રિયેત । સ ઇવ કાત્સ્ન્યેન ગુણાન્વિતાનાં વભૂવ નૃ [૧] ણામુપમાનભૂતઃ હત્યેવમેતાનધિકાનતોન્યાન્ગુણાન્પર [૬] ક્ષ્ય સ્વયમેવ પિત્રા યઃ સંનિયુક્તો નગરસ્ય રક્ષાં વિશિષ્ય પૂર્વાન્પ્રચકાર સમ્યક્ । [॥]
- ૧૩ આશ્રિત્ય વિ [વી] ર્યં સુ (?) ભુ (?) જ (?) દ્વયસ્ય સ્વત્યેવ નાન્યસ્ય નરસ્ય દર્પં । નોદ્વેજયામાસ ચ કંન્નિદેવમસ્મિન્ પુરે ચૈવ શશાસ દુષ્ટાઃ [ન] (॥) વિશ્વંભમલ્પે ન શશામ યોસ્મિન્ કાલે ન લોકેષુ સ નાગરેષુ । યો લાલયામાસ ચ પૌરવર્ગાન્ [.... ...] પુત્રાન્ સુપરીક્ષ્યદોષાન્ । [॥] સંરંજયાં ચ પ્રકૃતિર્વભૂવ પૂર્વસ્મિતાભાષણમાનદાનેઃ ।
- ૧૪ નિર્યન્ત્રણાન્યોન્યમૃદપ્રવેશૈ [:] સંવર્દિતપ્રીતિગૃહોપચારૈઃ । [॥] બ્રહ્મણ્યભાવેન પેરેણ યુક્તઃ શક્લઃ શુન્નિર્દાનપરો યથાવત્ । પ્રાપ્યાન્સ કાલે વિષયાન્ સિષેવે ધર્માર્થયોશ્ચા [પ્ય] વિરોધનેન । [॥] યો [.... ...] પર્ણદત્તાત્સ ન્યાયવાનત્ર કિમસ્તિ ચિત્રં । મુક્તાકલાપામ્બુજપદ્મશીતાચન્દ્રાત્ કિમુણં ભવિતા કદાચિત્ । [॥]
- ૧૫ અર્થો ક્રમેણામ્બુદકાલ ભાગત્ [ઇ] ન [હ] દાઘકાલં પ્રવિદાર્ય તોયદૈઃ । વવર્ષ તોયં બહુ સંતતં ચિરં મુદર્શનં યેન ત્રિભેદ ચાત્વરાત્ । [॥] સંવત્સરાણામધિકે શતે તુ ત્રિંશદ્વિરન્યૈરપિ ષટ્ભિરેવ । રાત્રૌ દિને પ્રૌષ્ઠપદસ્ય પષ્ઠે ગુપ્તપ્રકાલં ગણનાં વિધાયૈ । [॥]
- ૧૬ હમાશ્ચૈ યા રૈવતકાદ્વિનિર્ગતા [:] પલાશિનીયં સિકતાવિલાસિની । સમુદ્રકાન્તાઃ ચિરવન્ધનોષિતાઃ પુનઃ પતિં શાસ્ત્રયથોચિતં યયુઃ । [॥] અવેક્ષ્યવર્ષાગમજં મહોદ્ભ્રમં મહોદધેરુર્જયતા પ્રિયેપ્સુના । અનેકતીરાન્તજપુષ્પશોભિતો
- ૧૭ નર્દીમયો હસ્ત દ્વ પ્રસારિતઃ । [॥] વિશાઘ [માનાઃ સ્વલુ સર્વતો જ] નાઃ કથં કથં કાર્યમિતિ પ્રવાદિનઃ । મિથો હિ પૂર્વાપરરાત્રમુત્થિતા વિચિન્તયાં ચાપિ

૧ વૈતાલીય-ઔપચંદ્રસિદ્ધ ૨ ઉપેન્દ્રવજ્રા અને ઇન્દ્રવજ્રાનો ઉપગતિ; પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં પણ તે જ ઇન્દ્રવજ્રા; પછીના ચાર શ્લોકોમાં પણ તે જ પ્રમાણે ૪ વંશસ્થ ૫ ઇન્દ્રવજ્રા ૬ આ વાચન માટે જુઓ કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૭ પુટનોટ ૪. ૭ ઇન્દ્ર વંશસ્થ અને પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં.

- बभूवुस्तुकाः । [॥] अपीहलोके सकले सुदर्शनं पुमां [न] हि दुर्दर्शनतां
गतं क्षणात् ।
- १८ भवेन्नु शाम्भो निधितुल्यदर्शनं सुदर्शनं [....] । (॥)
[....]' वणे स भूत्वा पितुः परां भक्तिमपि प्रदर्श्य । धर्मं पुरो-
धाय शुभानुबन्धं राज्ञो हितार्थं नगरस्य चैव । (॥) संवत्सराणामधिके शते तु
- १९ त्रिशद्विरन्यैरपि सप्तभिश्च । प्र [... ...] शास्त्र चेत्ता वि (?)
श्वो (?) प्यनु ज्ञातमहाप्रभावः । (॥) आज्यप्रणामैः विबुधानथेष्टवा धनैर्द्विजा-
तीनपि तर्पयित्वा । पौरास्तथाभ्यर्च्य यथार्हमानैः भृत्यांश्च पूज्यान्सुहृदश्च दानैः ।
- २० ग्रैष्मस्य मासस्य तु पूर्वप [क्षे] [... ...] श्रमेद्विसम्यक् । मासद्वये-
नादरवान्स भूत्वा धनस्य कृत्वा व्ययमप्रमेयम् । (॥) आयामतो हस्त शतं
समग्रं विस्तारतः षष्टिरथापि चाष्टौ ।
- २१ उत्सेधतोऽन्यत् पुरुषाणि स (?) म (?) [... ...] स्वशतद्व-
यस्य । (॥) वबन्धयत्नान्महता नृदेवान् [अभ्यर्च्य (?)] सम्यग्घटितो-
पलेन । अजातिदुष्टम् प्रथितं तटाकं सुदर्शनं शाश्वतकल्पकालम् । (॥)
- २२ अपि च सुदृढसेतुप्रान्त (?) विन्यस्तशोभरथचरणसमाह्वकौचहंसासधृतम् ।
विमल सलिल [... ...] भुवि त [... ...] द [... अ]
कः शशी च । (॥)
- २३ नगरमपि च भूयादृद्धिमत्पौरजुष्टम् द्विजबहुशतगीतब्रह्मनिर्नेष्टपापं । शतमपि च
समानामीति दुर्मिक्ष [... ...] (॥)
[इति सुद] र्शनतटाकसंस्कारग्रन्थरचना [स] माप्ता ॥

बीजो विभाग

- २४ दृष्टारिदर्पप्रणुदः पृथुश्रियः स्ववंशकेतोः सकलावनीपतेः । राजाधिराज्याद्भुतपुण्य-
[कर्मणः] [... ...] (॥) [... ...]
... " ... [...] (१) द्वीपस्य गोप्ता महतां च नेता दण्ड
द्वि (?) [...] नां
- २५ द्विशतं दमाय । (॥) तस्यात्मजेनात्मगुणान्वितेन गोविन्द-
पादार्पितजीवितेन । [... ... +] (॥)
[... ...] गंधं विष्णोश्च पादकमले समवाप्य तत्र । अर्थव्ययेन

१ छन्दवशा अने छपेन्द्रवशाने: छपणति; पछीना पांय श्लोकभां पद्य जे ७ छंद. २ छंद भाषिनी
पछीना श्लोकभां पद्य. ३ छंद वंशस्थ-पद्येतां अने त्रीज पादभां प्रथमाक्षरे लघु होवाशी छंदोभां थाय छ.
४ छन्दवशा अने पछीना श्लोकभां. ५ छंद वसंततिलका अने पछीना श्लोकभां पद्य.

- ૨૬ મહતા મહતા ચ કાલેનાત્મપ્રભાવનત પૌરજનેન તેન । (॥) ચક્રં વિમર્તિ
 રિષ્ [... ..] (૧) [... ..
] તસ્ય સ્વતંત્રવિધિકારણમાનુપસ્ય । (॥)
- ૨૭ કારિતેમવક્રમતિના ચક્રમૃતઃ ચક્રપાલિતેન ગૃહં । વર્ષશતેષ્ટાત્રિંશે ગુપ્તાનાં કાલ
 (॥) [... .. આ]
 ચમુસ્થિતમિવોર્જયતોચલસ્ય
- ૨૮ કુર્વિષમૃત્વામિવ માતિ પરસ્ય મૃદ્ધિ ॥ અન્યચ્ચ મૃદ્ધિર્વિનિ મુ [... ..
]
૨૯. રુદ્રવિહંગમાર્ગ વિભ્રાજતે [... ..] (॥)

ભાષાન્તર

સિદ્ધ થયું છે ! જેનો નિવાસ કમળ છે તે લક્ષ્મી (દેવી) નું શાશ્વત ધામ વિષ્ણુ (ભગવાન), આપદનો વિજેતા, પૂર્ણ વિજયી, જેણે દેવોના પતિ (ઈન્દ્ર) ના સુખાર્યે બલિ (અસુર) પાસેથી લક્ષ્મી અને શ્રી જે ઉપભોગ યોગ્ય લેખાઈ છે અને જે તેની પાસેથી ઘણા દીર્ઘકાળ દૂર રાખવામાં આવી હતી તે હરી લીધી !

(પં. ૨) તે પછી, જેના વક્ષઃસ્થળને લક્ષ્મીથી આલિંગન થયું છે, જેણે નિજબાહુબળથી શૌર્ય ખીલવ્યું છે, અને જેણે માન અને દરપથી ફણા ઉંચી કરતા ભુજંગ સમાન રિપુનૃપોના પ્રતિકાર રૂપે ગરૂડ સમાન (નિજ સ્થાનીય) નાયકોનું બળ લઈ તેનો ઉપયોગ કર્યો, જેણે જ્યારે તેના પિતાએ નિજ બળથી દેવોના મિત્રનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું (મૃત્યુ પામ્યો) ત્યારે નિજ શત્રુઓને નમાવ્યા અને ચાર સાગરનાં જળથી આવૃત થયેલું અને તેના અન્ત ઉપર ઉન્નત દેશોથી પૂર્ણ (અખિલ) જગત વશ કર્યું, જેનો યશ પણુ મ્લેચ્છોના દેશોમાં તેના શત્રુઓ પાણુ તેમનો દરપ જડમૂળ ભગ્ન થવાથી “ ખરેખર તેનાથી વિજયપ્રાપ્ત થયો છે ” તે શબ્દોથી જાહેર કરે છે અને જેને લક્ષ્મીએ કમળી અને ખુદ્ધિ વડે અતુરાર્થી ધ્યાનમાં લઈ અને શુભા અને દોષોના હેતુ વિષે વિચાર કરી અને અન્ય રાજપુત્રોને તેણીના લક્ષ્ય સમાન ન આવવાથી તિરસ્કાર કરી સ્વયંવર તરીકે પસંદ કર્યો હતો તે મહા યશસ્વી, રાજગુણોનું સ્થાન રાજ રાજાધિરાજ સ્કન્દશુપ્ત નિત્ય વિજયી છે.

(પં. ૫) જ્યારે તે નૃપ રાજ્ય કરે છે ત્યારે ખરેખર તેની પ્રજામાં કોઈ જન ધર્મમાંથી પતિત થતો નથી, અને કોઈ દુઃખી, દરિદ્ર, વ્યસની, લોભી, કે શિક્ષાપાત્ર હોઈ ત્રાસ દેવાયો નથી.

(પં. ૬) આમ અખિલ પૃથ્વીને પરાજય કરી, (અને) નિજ શત્રુઓને દરપ હણી, અને સર્વ દેશોમાં રક્ષકો મૂકી તેણે બહુ પ્રકારથી અનુમાન કર્યો. “ મારા સર્વ ભૃત્યોમાં અનુ-કૂળ, ખુદ્ધિસમ્પન્ન, વિનયી, જ્ઞાન અને સ્મરણશક્તિવાળી પ્રકૃતિ, સત્ય, સરળતા, ઉદારતા, અને શીલાચાર, અને માધુર્ય, હાક્ષિણ્ય, અને યશસમ્પન્ન ભક્ત, અનુરક્ત, પુરુષાર્થ યુક્ત અને પ્રમાણિકતાની સર્વ પરીક્ષાઓથી વિશુદ્ધ જણાએલા મનવાળો : અને ઝણુ અને ઉપકારમાંથી મુક્ત થવાની વૃત્તિથી પૂર્ણ અન્તરાત્માવાળો, લોકહિતાર્થ પ્રવૃત્ત--ન્યાયવડે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન, અને પ્રાપ્ત કરી તે રક્ષવા શક્તિમાન, અને વળી રક્ષણ ક તેની વૃદ્ધિ કરવા

સમર્થ અને તે વૃદ્ધિ પામે ત્યારે યોગ્ય જનોને પ્રદાન(આપવા)માં શક્તિમાન કયો સુજન સુરાષ્ટ્ર દેશનું રાજ્ય કરશે ? મારી પાસે છે: પર્યુદત્ત નામે એક જન આ ભાર ધારણ કરવા શક્તિમાન છે.

(પં. ૯) (અને તે આ પર્યુદત્ત) સુરાષ્ટ્રની ભૂમિ યોગ્ય રીતે રક્ષવા મનમાં ઘણા રાત્રિવસથી અહોરાત્રિ આમ ચિન્તવન કર્યું હતું તે નૃપાધિપથી દબાલ્યથી અને કૃષ્ટી નીમાયો હતો : (અને) વરૂણને પશ્ચિમમાં મૂકી જેમ દેવો સુખી થયા અને મન સ્વસ્થ થયું તેમ પશ્ચિમના દેશમાં પર્યુદત્તને નીમ્યો ત્યારે આ નૃપ હૃદયમાં સુખી થયો.

(પં. ૧૦) તેનો પુત્ર જે પિતૃભાવસમ્પન્ન અને તેના બીજા દેહ સમાન હતો, જે નિશ્ચલથી કેળવાયેલો હતો, જે સર્વાત્માથી પોતાનાજ દેહ જેમ રક્ષવા યોગ્ય હતો, જે સદા આત્મશ્રદ્ધાવાળો હતો, જે નૈસર્ગિક કાન્તિમાન રૂપસમ્પન્ન હતો, જે તેના રૂપ પ્રમાણે લલિત કૃત્યોથી નિત્ય આનન્દ સમ્પન્ન સર્વ ભાવવાળો હતો, જે પૂર્ણ વિકસેલા ક્રમણની શેષ્યા સમાન વદન ક્રમણ વાળો હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો, જે પૃથ્વીપર અકપાલિત નામથી વિખ્યાત થયો હતો, જે પ્રજાનો પ્રિય હતો, તે નિજ ઉમદા અને સંસ્કૃતિવાળા ગુણો વડે પિતાને યશ આપે છે.

(પં. ૧૧) જેનામાં ધૈર્ય, પ્રભુત્વ, વિનય, નય, અને પરાક્રમની અતિ ઉચ્ચી તુલના રહિત શૌર્ય, છંટા (?) સ્વનિશ્ચલ, ઉદારતા, વિશાળ મન, દાક્ષિણ્ય, ઋણ અને ઉપકારમાંથી સુક્તિ અને મગજની શૂન્યતામાંથી સુક્તિ, સૌન્દર્ય, ખરાબ ચીજો તરફ વિરક્તાર, વિસ્મયતાથી સુક્ત, સ્થિરતા અને ઉદારતા, આ સર્વ ગુણો નિત્ય સતત નિવાસ કરે છે. અખિલ જગમાં પણ તેના ગુણોની તુલના થાય તેવા ગુણવાળો કોઈ અન્ય જન નથી; ખરેખર તે પૂર્ણપણે ગુણી જનોની ઉપમારૂપ બન્યો છે.

(પં. ૧૨) અને જાતે જ તેનામાં ઉપર જણાવેલા ગુણોનું તેમ જ તે કરતાં ઉચ્ચ ગુણોના અસ્તિત્વની પરીક્ષા કરી તેના પિતાએ તેને નીમ્યો હતો. અને તેણે આ નગરનું રક્ષણ એવી રીતે કર્યું કે તે નિજ પૂર્વજો કરતાં અધિક બન્યો. અન્યના મદ ઉપર નહિ પણ ઉત્તમ ભુજના પ્રતાપ ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તેણે કોઇને આ નગરમાં કંઈ ચિન્તા કરી નહિ અને દુષ્ટ જનોને હણ કર્યો. આ કલિયુગમાં પણ નગરવાસી સહિત જનોમાં વિશ્વાસ ટકાવી રાખવામાં નિષ્ફળ થયો નહિ અને સમ્રાજ પૂર્વક દોષની તપાસ કરી ખાળકો સહિત સર્વ નગરવાસીઓને નવાઈ પમાડી. અને તેણે સ્મિતભયો વાતીલાપથી, માન, દાન, અન્યો-અન્યના ગ્રહમાં છુટતી પ્રવેશ કરી અને પ્રેમની કુળ રીતિઓનું સંભાળથી પાલન કરી પ્રજાને સુખી કરી, પરમ ધર્મ સંપન્ન, સ્નેહાળ, શુદ્ધ, અને યોગ્ય રીતે દાનપરાયણ તેવા તેણે ધર્મ અને અર્થના કંઈ પણ વિરોધ વિના યોગ્ય સમયે પ્રાપ્ત થાય તેવા વિષય (આનન્દ) ભોગવ્યા. પર્યુદત્તમાંથી જન્મેલો તે આવા ઉચિત આચારવાળો છે તેમાં શી નવાઈ છે ? મૌક્તિકમાળા કે કુમુદસમાન શીતલ ઇન્દુમાંથી ઉજ્જ્વળતા કદી પ્રગટે ખરી ?

(પં. ૧૫) પછી ક્રમે ગરમીની ઋતુ (ઉનાળા) ને વાદળાંથી ભેદી નાંખનાર વર્ષો ઋતુ આવી જ્યારે દીર્ઘ કાળ સુધી સતત અતિ જળવૃષ્ટિ ધઈ, જેથી સુદર્શન સરવર ગુપ્ત ગણના અનુસાર સં. ૧૩૬ પ્રૌષ્ઠપદ (માસ)ની ૬ દિને રાત્રે એકાએક ફાટ્યું. અને આ અન્ય નદીઓ જે રેવતક પર્વતમાંથી નીકળે છે, અને આ પલાશિની પણ જે તેના રેતાળ વિસ્તારથી રમ્ય છે તે સર્વ સમુદ્રની કાન્તાઓ દીર્ઘ કાળ બન્ધનમાં રહી હતી તે શાસ્ત્રાનુસાર પુનઃ તેમના પતિ (સાગર) પાસે ગઈ. અને અતિ વૃષ્ટિથી થયેલું મહાન આશ્ચર્ય નિરખી મહાન સાગરની પ્રિયાઓને વાળી લેવા ઉર્જયત ગિરિએ તેના તીરે ઉગતાં અનેક પુષ્પથી અલંકારિત પલાશિની નદી રૂપે કર લંબાવ્યો.

(પં. ૧૭) [પછી સર્વ દિશામાં] શું કરવું તે વિવેચન કરતાં લોક નિરાશ થયા અને આખી રાત્રિ વ્યર્થ જાગી મહા ચિન્તામાં તેઓએ વિચાર કર્યો—“ અહીં એક ક્ષણમાં જળ ન સમાવાથી સુદર્શન સરવરે તે મનુષ્ય હોય તેમ સર્વ લોક તરફ દુર્દશનતા ધારી છે. જળથી પૂર્ણ સાગરના દેખાવવાળું હોઈ તે સુદર્શન પુનઃ થઈ શકે ?

(પં. ૧૮) તે બની અને નિજ પિતા તરફ પરમ ભક્તિ દર્શાવતો, અને નૃપતા અને નગરના પણ હિતાર્થે ધર્મ જેનાં આવાં શુભ ફળ છે તે પૂર્ણ લક્ષમાં રાખી, સંવત ૧૩૭ માં જાણીતા મહા પ્રભાવ વાળાં શાસ્ત્રને ધ્યાન આપી પછી દેવોને ધૃતની આહુતિ આપી અને પ્રણામ કરીને અને દ્વિજોને ધનથી તુષ્ટ કરી અને ઉચિત માનથી પૌરજનોને અને લાયક ભાથોને માન આપી અને નિજ મિત્રોને ઉપહાર આપી—ગ્રીષ્મ માસના પૂર્વ પક્ષમાં પ્રથમ દિને એ માસ સુધી ઉપરના માનભર્યા આચાર કર્યા, ધનનો અભાવ વ્યય કર્યો; અને એકંદર ૧૦૦ હસ્ત વિસ્તારમાં, અને ૬૮ પહોળાઈમાં અને સાત પુરૂષની ઉંચાઈ જેટલી ૨૦૦ હસ્ત દિવાલ કરી. (આમ) નૃપોને માન આપી, અતિ શ્રમથી મહાન કડીઆકામથી જાતિથી દુષ્ટ નહિ એવી ખ્યાતિ-વાળું—, મજબૂત બાંધેલી દિવાલના તીર પર સૌન્દર્ય બતાવતા થી અને તેના જળમાં બેસતા કૂંચ અને હંસથી કુખ્ધ નિર્ભળ જળવાળું, પૃથ્વી પર સૂર્ય અને ચન્દ્ર શાશ્વત કાળ સુધી ટકે તેમ સુદર્શન સરવર સારી રીતે બાંધ્યું.

(પં. ૨૩) અને નગર ઉજાત થાઓ, પૌરજનોથી ભરપુર; સહસ્ર દ્વિજોની સ્તુતિ વડે પાપથી શુદ્ધ અને અતિવૃષ્ટિ અને દુકાળથી શતવર્ષ સુધી સુકત થાઓ. (આમ) સુદર્શન(સરવર)ના સંસ્કાર વર્ણનની રચના પૂર્ણ (સમાપ્ત) થાય છે.

બીજો ભાગ

(પં. ૨૪) તેનું (રક્તદ્યુત) જેણે ઉન્નત શત્રુઓનો મદ હણ્યો, જે મહાન યશઃસમ્પન્ન છે, જે નિજ વંશનો ધ્વજ છે, જે સકળ અવનિનો પતિ છે, જેનાં પુણ્ય-કર્મ તેના રાજધિરાજના પદ કરતાં પણ અધિક અદ્ભુત છે

(પં. ૨૪) (પર્ણહત) દ્રોપનો રક્ષક અને મહાન જનોનો નેતા, (નિજ) શત્રુઓને શરણ કરવાની સેનાઓનો—

પં. ૨૫) તેના પુત્રથી, જે તેના પોતાના શુણ્યસમ્પન્ન છે અને જેણે ગોવિન્દ (દેવ) ના ચરણને ભવિત આપ્યું છે તેનાથી જે સ્વપ્રભાવથી પૌરજનોને નમન કરાવે છે, ત્યાં પ્રાપ્ત કરી અને વિષ્ણુ (ભગવાન) ના ચરણકમળ, ધન અને સમયના અતિ વ્યયથી, ચક્રધારનાર તે વિખ્યાત (વિષ્ણુ ભગવાનનું) ત્યાં મંદિર બંધાયું હતું, શત્રુઓ, અને જે સ્વેચ્છાથી (અવતાર લઈને) મનુષ્ય થયો. (આમ) સરળ મનના ચક્રપાલિતથી ચક્રભૂત (દેવ) નું મંદિર ગ્રામ સમયના સંવત ૧૩૮ માં બંધાયું હતું.

(પં. ૨૭) ઊર્જયત ગિરિમાંથી ઉજાત થતું હોય તેમ નગરના શિર ઉપર તેની પ્રભુતા દર્શાવતું તે પ્રકાશે છે.

(પં. ૨૮) અને અન્ય શિર ઉપર પક્ષીઓનો માર્ગ શકતું, પ્રકાશે

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

वलभी वंशना लेखो

વલ્લીવંશના લેખો

ભમોદરા મહોટામાંથી મળેલું દ્રોણસિંહનું

તામ્રપત્ર

૧૦ સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫

નીચેનો લેખ મૂળ મી. એ. એમ. ટી. જેક્સને જ. આંક. બો. પ્રા. રો. એ. સો. વો. ૨૦, પાને ૫૪ મે નકલ વિના પ્રકટ કર્યો હતો.

મી. જેક્સન જણાવે છે કે આ લેખવાળું પત્ર તેમ જ એક બીજું દાનપત્ર “૧૮૯૫ માં ભાવનગર પાસે ભમોદરા મહોટા ગામના એક ખેતરમાં દટાએલાં જડયાં હતાં,” અને ભાવનગર સ્ટેટના એન્જનીયર મી. એલ. પ્રોકટર સિંસે મેળાવ્યાં હતાં. આકારમાં તે સહેજ વાકુંચું છે. ત્રેણી વધારેમાં વધારે ઉંચાઈ ૬૬ ફીટ ઈંચ અને વધારેમાં વધારે પહોળાઈ ૧ ફીટ ૨ ઈંચ છે. તે તદ્દન સારી સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે જ સ્થાન અને સમયનાં બીજાં દાનપત્રોની લિપિને મળતી છે, પણ વધારે ખુલાવાળી છે. ત્રેણી ભાષા સંસ્કૃત છે. લીટી ૬ અને ૧૦ માંના ચાલુ ૩ શ્લોક સિવાય બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. વ્યાકરણ ઘણું અશુદ્ધ છે, પણ તે હોય મુત્સદ્દા કરનારનો હોવો જોઈએ.

દાનપત્રનો આશય વલ્લીના મહારાજ દ્રોણસિંહે હસ્તવમાહરણીમાં ત્રિસંગમક નામનું ગામ પાણડુરાજ (?) દેવીના પંથ અર્થે આપ્યું તે નોંધવાનો છે. તે દેવીના કર્માન્તિક અથવા દેવીની મિલકતના વ્યવસ્થાપક વિશ્વકર્મા તેમાં સહી છે. અને પશ્ચિમના પુત્ર કુમારિલપટિકે (?) તેની સાફ નકલ કરી હતી. દ્રોણસિંહ વલ્લીના મૈત્રક વંશ સ્થાપનાર ભટ્ટાર્કનો બીજો પુત્ર હતો. આ વિષયમાં મેસર્સ જેક્સનની તમ જ સ્મિય(અર્થાં ટ્રિસ્ટરી આફ ઈન્ડીયા બીજી આવૃત્તિ પાનું ૩૧૪)ની ચર્ચા વાંચવી ખસ થશે.

તિથિ પંક્તિ ૧૧ માં સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ આપી છે જે ઈ. સ. ૧૦૨ ની ૬ ઠી જુલાઈ શનિવાર સાથે મળે છે.

વલ્લી, હસ્તવમાહરણી, ને ત્રિસંગમક એટલાં જ સ્થાનનાં નામ આપ્યાં છે. વલ્લી તે કાઠિઆવાડમાં હાલનું વળા છે. હસ્તવપ્ર, ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાની દક્ષિણે ૬ માઈલ ઉપર હાલનું હાથબ છે; આને માટે હું ડૉ. કેનોની ટીકાએ એ. ઈ. વો. ૧૧ પાનું ૧૦૬ વાંચવાનું સૂચવું છઉં. ત્રિસંગમકને હાથબ પાસે તર્સમિઆ તરીકે મી. જેક્સને આગાખાવ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વસ્તિ વલમીતઃ પરમમટ્ટારક પાદાનુધ્યાતો મહારાજદ્રોણસિંહમ્કુશલી સ્વવિષય [કાન્ *] સર્વોનેવાસ્મત્સન્તકાયુક્તકવિનિયુક્તકમહ-
- ૨ તરદ્રાગ્નિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણ (ણિક) ચાટમટાર્દા [- *] શ્ચ સમાજાપયત્યસ્તુ વો વિદિતં યથા મહાવિજયાયુ [ર *] ધર્મ્મકલયશો વિષય ત્રિ(વૃ)દ્વ-
- ૩ યે નો વર્ષ સહસ્રાય સર્વકલ્યાણાભિપ્રાય સંપત્તયે ચ હસ્તવપ્રાહરણ્યાં શ્રી ભગ-વત્યાઃ પાણ્ડુરાજ્યા (જા)યાઃ માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનનિ-
- ૪ મિત્તમાત્મનશ્ચ પુણ્યામિત્ર (વૃ)દ્વયે આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિસ્થિતિ સરિત્પર્વતસ-મકાલીનં બલિચરુવૈશ્વદેવાદ્યાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્વણાર્થ [-]-
- ૫ ત્રિસંગમક્રામો ગન્ધધૂપદીપતૈલ્ય (લ) માલ્યોપયોજ્યં દેવકુલ્યસ્ય ચ પતિત વિશીર્ણ પ્રતિસંસ્કરણાર્થ સત્રોપયોજ્યે (જ્ય) સ્સહિરણ્યા-
- ૬ દેયસ્સહાન્યે શ્વાદાનેરૈચાટમટપ્રાવેશ્યં બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ઉદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ઠઃ યતો સ્યોપચિતન્યાયતે મુજેર્તઃ કૃશ (ષ) તઃ પ્રદિશત-
- ૭ : કર્ષાપયતો વા ન કેનચિસ (ત્) સ્વલ્પાવાધા વિચારણા વા કાર્થ્યા યશ્ચા [ચ્] છિદ્યમાનમનુમોદોયુરસૌ મેઢાપાતકૈસ્સોપપાતકૈશ્ચ
- ૮ સંયુક્તોસ્મદ્વંશાગામિરાજમિરન્યૈશ્ચ સામાન્યં ભૂમિદાયભવેત્ય્ [આ] સ્મદદાયો-નુમન્તવ્યો પિ ચાત્ર વ્યાસકૃતાઃ શ્લોકા ભવન્તિ-
- ૯ પષ્ટિં વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧ *] આન્હેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વશે (સં) ત્ [૧ *] સ્વદત્તાં પરદત્તા [- *] વા યો હેરેત વસુન્ધરાં [૧ *]
- ૧૦ ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ [:] પ્રાપ્નોતિ કિલ્વિષં [૧ *] બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજાભિશગરાદિભિ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા મૃમિ (સ) તસ્ય તસ્ય તદ્ [આ] ફલં [૧ *]
- ૧૧ મિરુવકૈં દેવી કર્મ્માન્તિકઃ સં ૧૦૦ ૮૦ ૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૦ ૫ સ્વયમાજ્ઞા લિખિતં ષષ્ટિદત્તપુત્રેણ કુમ્ [આ] રિલપતિકેર્ન-

૧ રાખિય ઉપરથી ૨ રહી ગયો હતો જે પંક્તિની નીચે ઉપરથી છે. ૩ વાંચો સ્યોચિત ન્યાયેન ૪ વાંચો મુજતઃ ૫ વાંચો-અનુમોદતાસૌ ૬ વાંચો-રાજમિસ્સગરાદિભિઃ ૭ ર અને વ ની વચ્ચે છેકલો ૮ ગ જેવું લાગે છે અને મી. જેકસને મિલ્કાવક વાંચી તેને ભર્ય (મુગુકચ્છ ?) સાથે સંબંધ માનેલ. ૯ મી. જેકસન ક્ષત્રિનકે વાંચે છે અને તે વખતે ખરે હોય પણ જ માં નો આડો લટિ નથી. છેલ્લો અક્ષર ન ક ન હોય શકે.

ધ્રુવસેન ૧ નાં પાલિતાણનાં તામ્રપત્રો

વલ્લભી સંવત ૨૦૬. ભાદ્ર. સુ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે અને દરેકની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. રાવ બહાદુર વિ. વૈઠ્ઠ્યના કહેવા પ્રમાણે “કેાતરનારનાં ઓળારાનું કામ બન્ને પતરાંઓની બીજી બાજુ ઉપર દેખાઈ આવે છે.” પતરાંઓ ૪૪” લાંબાં અને ૧૩”-૭” ઉંચાં છે. દરેક અક્ષરનું માપ ૩” છે. પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં જણાય છે. વહેલા પતરામાં ૧૪ તથા બીજામાં ૧૬ સારી રીતે કેાતરેલી પંક્તિઓ છે.

શંકરવાટકના રહીશ શાણિહય ગોત્રના કુમારશર્મન્ તથા જરભજિન્ ને હસ્તવપ્રાહ-રણી દેશનાં મહકણા, તાપસીય અને તિનિશક નામનાં ગામડાંઓમાં કેટલાક જમીનના કંકડાઓનાં, મહાસામન્ત મહારાજા ધ્રુવસેને વલ્લભીમાંથી આપેલાં દાનનું વર્ણન આ પતરાંઓમાં છે. વલ્લભીના કેટલાક બીજા લેખો ઉપરથી હસ્તવપ્રાહરણી પ્રખ્યાત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાથી ૬ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું હાથબ છે. નીચલા વર્ણુના લોકો આને ઉચ્ચાર હાથપર કરે છે અને તે કદાચ ખરું હોય. તેની વ્યુત્પત્તિ હસ્તક્ર ઉપરથી થઈ શકે છે પણ હસ્તક્રવપ્ર અથવા હસ્તવપ્ર પરથી તો થતી જ નથી. આ રૂપો અસલના હત્યપ્પનાં સંસ્કૃત રૂપો જેવાં જણાય છે. પણ સાચાં લાગતાં નથી. પેરિપ્લસનું અસ્તક્ર મૂળ હસ્તક્ર હોવું જોઈએ. તે પ્રદેશનાં ત્રણ ગામડાંઓનાં નામો બીજે સ્થળે જણાયાં નથી.

વલ્લભી, એટલે ઉત્તરે ૨૬°૫૨’ પૂર્વે ૭૧°૫૭’ ઉપર આવેલ હાલના વળામાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું. દાન લેનારનું રહેવાનું સ્થળ શંકરવાટક હતું મેળવી શકતો નથી. સંવત ૨૦૭ ના ધ્રુવસેને આપેલાં બે દાન નો પ્રતીહાર મમ્મક તેજ દૂતક છે. ધ્રુવસેનનાં બાકી રહેલાં શાસનો લખનાર કિષ્કક તે જ આ દાનપત્રનો લેખક છે. આ દાન ઈ. સ. ૫૨૫-૨૬ ને મળતા (વલ્લભી) સંવત ૨૦૬ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૫ ને દિને અપાયું હતું. આ ધ્રુવસેનનું બાણી શકાયેલું વહેલામાં વહેલું દાન છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ स्वस्ति [॥ *] वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणा [-] मैत्रकाणामतुल-
बलसपत्न-
- २ मण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जतो (वो) पा-
- ३ जिज्ञानुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणी पलावासरजश्रीः पर [म] माहेश्वरः
- ४ सेनापति श्रीभट्टकः तस्य पुत्रस्तत्पादिरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरादिशरोव-
- ५ नतशत्रुचूडामणिप्रभावा विच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजनोपजी-
- ६ न् (व) यमानविभवः परमाहेश्वरस्मनापतिधरसेनः तस्यानुजगत्तत्पादाभिप्र-
- ७ णामप्रशा (श) स्तविमलमौली (लि) मणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधान-
धर्मा धर्मराज
- ८ इव विहितविनयन्य (ज्य) वस्थापद्धा (ङ) तिखिलभुवनमण्डलाभोग-
स्वामिना परम-
- ९ स्वामिना भव्यभुपहितराज्याभिषेकमहाधिपाणनावपूतराजश्रीः परममा-
- १० हेश्वरा महाराज द्राणसि [- *] हः सि [- *] ह इव तस्यानुजस्वभु-
जबलेन परराज-
- ११ घटानीशानामेकविजयी शरणैषिणा [-] शरणमि [म] त्वोद्धा शास्त्रार्थत
[त x] त्वाना [-] कल्प
- १२ तरुविव सुभुत (ह्व) प्रणयिनां प्रणामिरुपितफलाभोगदः परमभागवतः-
- १३ परमभट्टया (ट्टा) रक्तपादानुव्याता महासामन्त महाराज भुवसेनः कुशली-
- १४ सर्वानेव स्वानायुक्तकविनिशुक्तकदा [-] भिकमहत्तरा (र) चाटभट
भुवाधिकरणिक-

पतरुं बीजुं

- १५ दाण्डपाशिकादीनन्या [-] श्र [य] थासंवध्यमानाकानभ्य [धि] त्स्यस्तु
व (वो) विदितं यथा
- १६ हस्तप्राहरण्यां मदकणाग्रामे कुटुम्बिर्द्वैश्वरप्रत्ययपादावर्त्तशतं चत्वारिङ्गदधिकं
- १७ मोडैशपादावर्त्तपरिसरा व (वा) पा च तथा तापसौयग्रामे दिण्डकप्रत्यय
पादावा (व) र्त्तशतं
- १८ चत्वारिङ्गदधिकं तथा तिनिपत्तग्रामे पूर्वात्तरसीम्नि पादावर्त्तशतं सह वाप्या
शङ्करवाटकवा-
- १९ स्तन्य ब्राह्मणकुमारशर्मा [ज] रमज्यभ्या [-] शाण्डिल्यसगोत्राभ्यां छन्दो-
गसब्रह्मचारिभ्य (भ्यां) मया मा-

- २० तापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावासिनिमित्तमा-
चन्द्रार्क (अ)-
- २१ आर्णवक्षितिसरित्पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोत्यं बलिचरुवैश्वदे-
वाद्यानां कि-
- २२ याणां समुत्सर्प्यणार्थमुदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः यतो नयोरुचितया ब्रह्मदाय-
- २३ स्थित्या भुञ्जतोः कृषतोः प्रविशतोर्वा न कैश्चि [त*] स्वल्पाप्यापाधो कार्यास्म-
द्वङ्ग जैरागामिभद्र-
- २४ नृपतिभिश्चानित्यान्वैश्वर्यान्वस्थिर [- *] मानुष्य [- *] साम (मा)न्यं
च भूमिदानफलमवगच्छद्भिः
- २५ अंपमस्मद्दायोनुमत्तव्यैः [॥] यस्वाच्छिन्वादाच्छिद्यमानं वानुमोदात्सं
पञ्चभिर्भहदार्तकैः
- २६ सोपपातकैस्स [-] युक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतौ श्लोकां भवन्ति [॥ *]
षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे
- २७ मोदति भूमिदः [। *] आच्छेत्ता चानुमना [न्ता] च तान्येव नरकं वसेतः
[॥ *] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभि [: *]
- २८ सगरादिभिः [। *] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं (॥)
स्वहस्तो मम महा-
- २९ सामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य (:) [॥ *] दूतकः प्रतिहारमम्मकः [॥ *]
लिखितं किक्केन [॥ *]
- ३० सं २०० ६ भाद्रपद शु ५

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ઓ. સ્વસ્તિ ! વલ્લભીમાંથી, મૈત્રક વંશમાં શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, અતુલ બળવાન શત્રુના પ્રદેશમાં સંકટો યુદ્ધ કરીને વિજય મેળવનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલાના અનુરાગને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વંશપરંપરાના અને ભાડુતી સેવકો અને મિત્રોના બળથી રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ શ્રીમાન ભટક જન્મે છે.

(પંક્તિ ૪) હેનો પુત્ર, જહેનું શિર પ્રણામ કરવાથી હેના પદરજથી રક્ત થઈ પવિત્ર થએલું, જેની પદનખ પંક્તિ હેને નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોના તેજથી આલુપિત થતી; જેની લક્ષ્મીથી દીન અને અનાથનું પાલન થતું તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૬) હેનો ન્હાનો ભાઈ, જેનો વિમલ મુગટમણિ હેના (ભાઈના) ચરણને નમતાં પ્રશસ્ત થએલો; જે મનુ આદિએ કરેલા નિયમો, વિધિવિધાનોનું આચરણ કરતો, જેણે ધર્મરાજ માફક સહાચારનો માગ નક્કી કરેલો; જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ-સ્વામીના હસ્તે થએલો અને જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી વિશુદ્ધ થએલી તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૧૦) હેનો અનુજ સિંહ માફક સ્વબાહુબળથી જ શત્રુની ગજસેનાના વ્યૂહોનો પરાજય કરનારો શરણાગતનો આશ્રયદાતા, શાસ્ત્રાર્થ તરવસાળી, ઠક્ષત્ત્વ માફક મિત્રો અને પ્રણયિ જોનો વાંચિત ફલનો ઉપલોગ દેનાર, ભગવતનો પરમ ભક્ત; પરમ ભટારકનો પાદાનુધ્યાત, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેન કુશળક્ષેમ હોઈ, સર્વ આયુક્તક, વિનિયુક્તક, દ્રાગિક, મહત્તર, સૈનિક, ધ્રુવાધિકરણિક, દાણડપાશિક આદિ સર્વેને હેમને હેમના સંબંધ અનુસાર જણાવે છે કે-

(પંક્તિ ૧૫) હેમને જહેર થાઓ કે, મદ્દલણ ગામમાં હસ્તવપ્ર આહરણિમાં કુટુંબિ ઈશ્વરની માલિકીનાં ૧૪૦ પાદાવર્ત અને એક વાપી ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી સાથે; તેમ જ તાપસીય ગામમાં ડિણકના કળનવાળાં ૧૪૦ પાદાવર્ત; તે ઉપરાંત તિનિશક ગામની ધ્યાન સીમાપર વાપીસહિત ૧૦૦ પાદાવર્ત ચંકર વાટકના બે નિવાસી શાણ્ડિય ગોત્રના છંદોગ બ્રહ્મચારીઓ બ્રાહ્મણ કુમારશર્મન અને જરબજ્જ્યને, મહારા અને મહારા માતપિતાની પુણ્યવૃદ્ધિ માટે તથા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ માટે ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પવંતોના અસ્તિત્વ કાળ સૂધી, હેમના પુત્ર, પૌત્ર-પરંપરાના ઉપલોગ માટે, બલિ, ચર, વૈશ્વદેવ વિગેરેની વિધિઓ કરવા મહે પાણીનો અર્ધ કરી બ્રહ્મદાય તરીકે આપ્યાં છે. આથી કરીને આ બે જણને બ્રહ્મદાય નિયમાનુસાર ઉપલોગ કરી ખેતી કરતા હોય ત્યારે અથવા તે બીજાને સોંપે ત્યારે કોઈએ પણ લેશમાત્ર પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા દાનને, અમારા વંશને અને ભાવિ ધર્મરાજઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે, જીવન અનિશ્ચિત છે અને દાનનું પુણ્ય સામાન્ય છે તે મનમાં રાખી, અનુમતિ આપવી જોઈએ. અને જે તે જમ કરશે અથવા જમિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપ અને બીજાં ન્હાનાં પાપનો દોષી થશે.

(પંક્તિ ૨૬) આને માટે વ્યાસના રચેલા બે શ્લોક પણ છે. ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વૈભવ ભોગવે છે અને જે તેની જમિ કરે છે અને જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે છે તે તેટલાં જ વર્ષો નરકમાં વાસ કરે છે.

સગરના સમયથી માંડી, આ પૃથ્વી ઘણા નૃપોએ ભોગવી છે; જે સમયે જે પૃથ્વીપતિ હશે હેને તે સમયે ફલ પ્રાપ્ત થશે.

(પંક્તિ ૨૮) મહારા, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેનના, સ્વહસ્ત છે. દૂતક પ્રતીહાર મમ્મકઃ લખનાર કિશ્કક. સંવત ૨૦૬, ભાદ્રપદ, શુદ્ધ ૫.

ધ્રુવસેન ૧ ના દાનનું બીજું પત્ર

૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ ૩

ધ્રુવસેનના સં. ૨૦૬ ના દાનનો અંતનો ભાગ સમાવતું એક નવું વલ્લી પત્ર મહારી પાસે આવ્યું છે, જેના સંબંધમાં ભાવનગરનાં પત્રાં વિષેની ટીકાના અનુસંધાનમાં થોડા શબ્દો ઉમેરવા ઇચ્છું છઉં. આ નવું પત્ર મહારા હાથમાં વડોદરાના મહારાજ ગાયેકવાડની સરકારમાં, ધર્માધ્યક્ષ મી. જે. સી. ચેતરજીથી સ્વપ્રીકરણ માટે મૂકાયું હતું. તેમના કદા પ્રમાણે તે ઠાઠીઆવાડમાંથી અધિકારી મારફત સ્વપ્રીકરણ માટે તેમને મોકલ્યું હતું. તેના પૂર્વ ઇતિહાસ માટે તેમની પાસેથી હું તેટલું જ જાણી શક્યો. પત્ર ૧૧૧ ઇંચ લાંબું અને ૧૩ ઇંચ પહોળું છે. તેની કિનારીઓ પૂર્ણ સચવાએલા લખાણના રક્ષણ માટે ઉચી કડેલી છે. અને લિપિ પત્ર જણાવે છે તે સમયની છે. ટુંકામાં દાન વલ્લી નૃપોનાં અત્યાર સુધી જણવામાં આવેલાં દાનપત્રોને દરેક રીતે મળતું છે. આ લેખ મહારાજ ધ્રુવસેન ૧. નો છે; અને [દાનના ખોવાઈ ગયેલા ભાગમાં આવતું હોવાથી ગુપ્ત યતા નામના] ગામનું દાન, અમુક યજ્ઞોના અનુષ્ઠાન માટે, મજગણ ગોત્રના, છન્દોગ-સપ્તધ્યારી, સિહપુર નિવાસી, ગ્રાહ્ય રોત્સમિત્રને દેવાયેલું છે. દાનની વિધિ સં. ૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ. ૩ છે. વલ્લી સંવત પ્રમાણે આ સંવત વર્ષ ઇ. સ. (૨૦૬+૩૧૯) પરપ આવે છે. હમેશ પ્રમાણે હવે મમ્મક હતો અને લખનાર કિલ્લક હતો.

આ દાનમાં ધ્યાન આપવા જેવું ફક્ત દાન દેવાયેલા પુરુષના નિવાસસ્થાન તરીકે તેમાં જણાવેલું સિહપુર નામનું ગામ છે. તેને ઠાઠીઆવાડ દ્વીપકલ્પના પૂર્વમાં વલા—પ્રાચીન વલ્લી—ની પાસે ભાવનગર-વઢવાણ રેલ્વેના જંકશન સીહાર સાથે ઓળખાવવું તે આકર્ષક છે.

अक्षरान्तरं

- १ ण्वक्षितिसरित्यर्व्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोज्यं बलि-
- २ चरु वैश्वदेवाद्यानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थं सिंहपुर वास्तव्यब्राह्मण रोत्थ-
मित्राय
- ३ ब्रजगणसगोत्राय (च) छन्दोगसब्रह्मचारिणे ब्रह्मदायं निसृष्टं [१ ×] यतो-
स्योचितया ब्रह्म-
- ४ देयस्थित्या भुंजतः कृषतः प्रदिशतः कर्षापयतश्च न कैश्चित्स्वस्याप्याबाधा
विचारणा वा
- ५ कार्यास्मद्वंशजैरागुंमिर्नृपतिभिश्चानित्यन्यैश्चैर्व्याप्यस्थिरं मानुष्यं चावेक्ष्य सामान्यं च
- ६ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यो यश्चाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्
- ७ स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतान्श्लोकौ
- ८ भवतः [१] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१ *] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके
- ९ वसेत् [॥ १] स्वदत्तां परदत्ता [-] वा यो हरेत् वसुन्धरां [१] गवां
शतसहस्रस्य हन्तु [:] प्राप्नोति
- १० किल्बिषम् [॥ २] इति स्वहस्तो मम महाराज ध्रुवसेनस्य [॥] दूतकः
प्रतीहारमम्मकः [॥ *]
- ११ लिखितं किङ्करेण [॥] सं २०० ६ आश्वयुज शु ३ [॥]

ધ્રુવસેન ૧ હાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭

લેખની નકલ મ્હને મેજર જે. ડબલ્યુ. વૉટસન—એક્ટીંગ પોલીટીકલ એજન્ટ, રેવાકાંઠા—તરફથી મળી હતી.

આ હાન ૧૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮ ઈંચ પહોળાં બે પતરાં ઉપર લખેલું છે. હમેશની માફક જે ઠીંચોથી તે એકઠાં બાંધેલાં હોય છે તે ઠીંચો તથા મુદ્રા બોવાયાં છે. તે સિવાય તેમની સ્થિતિ પૂર્ણ રક્ષિત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાંથી જડ્યાં હતાં. અક્ષરો ઈ. અ. વા. ૪. પાના ૧૦૬ માં ધ્રુવસેન, ૧. ના હાનના અક્ષરોને બહુ મળતા છે.

હાન વલ્લીમાંથી હેવાયું છે. વંશાવળી સંબંધમાં અથવા વંશાવળી આપતા ભાગ સંબંધમાં ગયા વર્ષે પહેલાં પ્રકટ કરેલા હાનમાં આવતાં પાંચ બિરુદો અહીં ધ્રુવસેનને આપેલાં નથી, પણ તે પરમભટ્ટારક પરમેશ્વરનો પાદાનુક્રમ છે, એમ આપેલું છે. હાન લેનાર પુરૂષ દ્રોણાયન ગોત્રનો, આર્યવંશી વેદનો પ્રજ્ઞયારી બ્રાહ્મણ સચિવિશર્મેન હતો. (પત્રે બીજું લીટી. ૩-૪).

હાન લેનાર પુરૂષ ભાવનગર સ્ટેટમાં નીલકંઠના મંદિરને લીધે ઉચ્ચ ગણાતું હોવાનું હાયબ છે તે હસ્તકવચમાં રહેતો. એક કૂપ અને શબ્દ—એટલે અમુક સ્થાનની જંગલી ઉત્પન્ન, મૂળ કૂળ, વૃણ ઇત્યાદિ—એમ બે વસ્તુઓ દેવાએલી જણાય છે.

આ બન્ને હસ્તકવચાહરણ્ય કુક્કટગ્રામે આવેલાં આગળ જણાવે છે; જેનો હું હસ્તકવચ આહરણીમાં આવેલા કુક્કટ ગામમાં એ અર્થ કરવો પસંદ કરું છું. કુક્કટ, ઘોઘા તાલુકામાં હાયબ થી થોડા માઈલપર આવેલું હોવાનું ક્રૂકડ છે.

છેવટે, હાનની તિથિ જે તદ્દન સ્પષ્ટ છે તે સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
- २ सपन्नमण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतद-
- ३ नमानार्जबोर्पाज्जितानुरागानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावाप्रराज्यश्रीः प-
- ४ रममामाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटकैः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणनतप-
- ५ वित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचुडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीप्ति-
- ६ तिः दीनानाथजनोपजीव्यमानदिभवंः परममाहेश्वरस्सेनापतिधर-
- ७ सेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रशस्तविमलमालिर्मणिर्मन्वादिप्रणीतावर्धिवि-
- ८ धानधर्म्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोग
- ९ स्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपुतरा-
- १० जश्रीः परममाहेश्वरो महाराज द्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्वभुजवलध-
- ११ टानीकानामनेकविजयीशरणपिणां शरणमबबोद्धा शास्त्रार्थतात्त्वानां कल्पतरु-
- १२ व सुहृत्पतयिनां यलाभिलषितफलोपभोगदे परमभागवतः परमभट्टा-
- १३ रकपादानुव्यातो महाराज ध्रुवसेन कुशली पतङ्गजा सन्वीनेव स्वानागुक्तक-

पतरुं बीजुं

- १ विनियुक्तकद्रमिकैर्महत्तरचाटमटध्रुवस्थानाधिकरनदेण्डपाशिकादीनन्याश्च य-
- २ थासंबध्यमानकाननुदर्शयत्यस्तु वसेसैविदितं यथा मया हस्तकवप्राहरणं कुक्कटग्रा-
- ३ मं योनिलप्रत्ययसीतापादावर्त्तशदं कुपश्च हस्तकवप्रवास्तव्यब्रह्मर्णे सचितिशर्मणे
- ४ द्रोणयनैसगोत्रायाथर्वणसब्रह्मचारिणे मातापित्रोः पुण्याप्यायात्मनैश्चैहिकामुष्मि-
- ५ कथयामिलषितफलावासिनिमित्तमाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्र-
- ६ पौत्रान्वयभोज्यं ब्रह्मदेयमनुज्ञातं यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः प्र-
- ७ दिशतः कर्षापयतः कृषतो वा न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा कार्यास्मदशर्जरोगामिनृप-
- ८ तिमिश्रानित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं चवेक्ष्य सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भि
- ९ इयैर्मस्मदनुमतिरनुमन्ताव्यां यश्चाच्छिन्तादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पचभिर्महोप-
- १० तैकैसोपपातकैस्संयुक्तस्यादिपि चात्र व्यासगीतःलोको भवति पष्टिं वयसैहस्ता-
- ११ णि स्वर्गं मोदति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरकं वसेदिति
- १२ स्वहस्तो मम महाराजध्रुवसेनस्य दूतकः प्रतीहारमम्मकः लिखितं किङ्ककेन

सं २०७ कार्तिक सु ७

१ पहेलु मा २८ ३२ २ वांथो मयार्कः ३ वांथो विभव ४ वांथो मौलि ५ वांथो राज्यश्री ६ वांथो तरानां
७ वांथो त्पणयि ८ वांथो यथा ९ वांथो दः १० वांथो द्रैगिक ११ वांथो धिकरण १२ वांथो नन्यांश्च १३ वांथो
वस्सैविदितं १४ वांथो ब्राह्मण १५ वांथो द्रोणयन १६ वांथो चारिणे १७ वांथो पुण्याप्यायनाया १८ वांथो वंश
१९ वांथो रियम २० वांथो मन्तव्या २१ वांथो पंचमि २२ वांथो महापा २३ वांथो दित्यपि २४ वांथो लोको
२५ वांथो कर्ष

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

(ગુપ્ત) સંવત ૨૦૭ વૈ. વ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે. તે દરેક અંદાજે ૧૧૩" પહોળાં, અને ૧૬" ઉંચાં છે. દરેકની એક બાજુ એ જ લેખ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા રહેજ વાળેલા છે. ૧ થી ૪ લીટીના કેટલાક ભાગ શિવાય લખાણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ ઠીક ઠીક જડાં છે. તોપણ અક્ષરો ઊંડા કોતરેલા હોવાથી પાછળની બાજુએ જણાઈ આવે છે. કોતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પતરા ઉપર બે કાણાં પાડેલાં છે. તેમાંથી પસાર કરેલા તાર વડે બંને પતરાં એક બાજુએ જોડેલાં છે. આવાં પતરાંઓ સાથે સાધારણ રીતે હાવી જોઈએ તેવી મુદ્રા આમાં નથી. બંનેનું કુલ વજન ૧૦૨ તોલા છે. દરેક ઉપર ૧૨ લીટીઓ લખેલી છે. બીજા પતરાની પંક્તિ ૧૧ માં તિથિ આપેલી છે. એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૪ થે આ જ રાજાનાં બીજાં દાન-પત્ર હો. સ્ટેન ક્રાનો એ પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાં અને આમાં કિપિ, ભાષા વિગેરેનો કાંઈ ખાસ તફાવત નથી.

મૈત્રક વંશના મહારાજ ધ્રુવસેન[૧]નો લેખ છે. અને તેમાં લખેલું દાન વલ્લ્હી શહેરમાં કરેલું છે. હસ્તવપ્રાહરણીમાં જ્યેષ્ઠાનક (અક્ષસરક પ્રાવેશ્ય કહેવાતા) ગામડાંના રહીશ, છન્દોગ મતના શિષ્ય, શુનક ગોત્રના ભાષવ નામના બ્રાહ્મણને આપેલી પોતાના ગામની જમીનની દક્ષિણા ધ્રુવસેન આહુ રાખી તેની નોંધ કરવાનો લેખનો હેતુ છે. હસ્તવપ્રાહરણીમાં લખેલું (ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાથી દક્ષિણે ૬ મૈલ) અને હાલમાં વળા તરીકે ઓળખાતું (૨૧°૫૨' ઉત્તરે તથા ૭૧°૫૭' પૂર્વે તરફ આવેલું) વલ્લ્હી આ બે સિવાય બીજા સ્થળો જાણી શકાયો નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૦૭ (સાધારણ રીત મુજબ આંકડામાં આપેલ છે.) ના વૈશાખ વદ ૫ આપેલી છે. આ સંવત ગુપ્ત-વલ્લ્હી સંવત હોવાથી ઈ. સ. (૨૦૬+૩૨૦) = ૫૨૭ બરોબર થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरूँ 'अ' १

- १० परमभट्टारकपादानुद्धया (ध्या) तो महाराजभुवसेनः कुशली सर्वानेव खानायुक्तनियुक्तकचाट
 ११ भट्टाक्षिकमहत्तरभुवस्थानाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्याश्च यथासंबद्धमानकननु-
 १२ दर्शयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया हस्तवप्रहरण्यामक्षसरकप्रावेश्ये-

पतरूँ 'अ' २

- १३ ज्येष्ठानकग्रामे उत्तरसीमि पादावर्तशतं पष्ट्यधिकं तस्मिन्नबं ग्रामवै व्यशुनक-
 १४ सगोत्राणां छन्दोगसब्रह्मचारीणां ब्रह्मणमाधवपूर्वभुज्यभुज्यमानकं (:) मातापित्रोः
 १५ पुण्याण्यायनायात्मनो श्रैहिकामुष्मिकयथाभिलपितफलावासिनिमित्तं माचन्द्रार्काण्यं
 वक्षितिसरित्-
 १६ पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयमोज्यं सशैवरं सहि [२*] ण्यादेयं सभूत
 वातप्रत्यायविशुद्धौ
 १७ उदकातिसर्गेण ब्रह्मदेयं निसृष्टं [१] यतः एषां ब्रह्मदेयस्थित्या भुजैताकृषतां
 प्रदिशताश्चै
 १८ स्वल्पाप्यावधौ विचारणा वान काय्यास्मद्वंशजैर् गामिभद्रनृपतिभिश्चै नित्यान्यैश्वर्या
 ण्यस्थिरं मानुष्यं
 १९ सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्माद्योनुमन्तव्य [:] (३) यश्चच्छिन्ध्या
 दच्छिद्यमानं वानुमोदे-
 २० त्स पंचभिः महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्त्यै दपि चात्र व्यासगीताः श्लोका भवन्ति
 बहुभिर्व्यसुधा
 २१ मुक्ता राजमिस्सगरादिभि [: । *] यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलं
 [॥ *] स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्
 २२ वसुन्धरां [। *] गवां शतसहस्रस्य हन्तु [: *] प्राप्नोति किस्मिषां " [॥]
 पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रक्ष युधिष्ठिर (:) [। *]
 २३ महि महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनम् [॥] दूतकः प्रतीहारमम्मकः [॥ *]
 सं २०७ वैशखे व पू [॥ *]
 २४ स्वहस्तो मम महाराजभु [व] सेनस्य [॥] लिखितं किङ्ककेनति " [॥ *]

२ आदि संधी अक्षरान्तरे भुवसेन पड़ेका (संवत् २०६) ... पादीताशा ताम्रपत्रना अक्षरान्तरेने
 धल्लु अना भगता आवे छे (जुआ अ. म. वे. १२ भा. १०६) ३ वांथो न्यांश्च ४ वांथो काणनु
 ६ वांथो श्रेव ७ वांथो ग्रामवास्तव्य ८ वांथो नारिणा ब्राह्मण ९ वांथो पूर्वभुक्तभुज्यमान १० वांथो न ११ वांथो त
 १२ वांथो ज्यै १३ वांथो जं १४ वांथो छ १५ वांथो भुजतां १६ वांथो तांश्च १७ वांथो बाधा १८ वांथो रा
 १९ वांथो धा २० वांथो न्य २१ वांथो यथाच्छिन्ध्यादाच्छि २२ वांथो स्स्या २३ वांथो व २४ वांथो ह्य
 २५ वांथो वैशाख २६ वांथो मेति.

ભાષાન્તર

[પંક્તિ ૧-૧૧ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરબુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે પ્રો. કોનોથી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા પત્ર. નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના તરબુમા સાથે સરખાવો: એ. ઈ. વો. ૧૧. પાનું. ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૨-૧૬) તમને જાહેર થાયો કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં ઈચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાહરણીમાં અક્ષરક-પ્રાવેશના જ્યેષ્ઠાનક ગામની ઉત્તર સીમા ઉપર ૧૬૦ પાદાવર્ત, જેનો ઉપભોગ, પૂર્વે અને હાલ પણ તે ગામનો વાઝી શુનક ગોત્રનો, છન્દોગસ બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ માધવ કરે છે, તે (પાદાવર્ત) ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર અને પરંપરાના ઉપભોગ માટે, શૈબર (?) સહિત, હિરણ્ય અને આદ્ય સહિત, ભૂત, વાત સહિત અને (?) પ્રત્યાય સહિત બ્રહ્મદેય તરીકે પાણીના અર્ધથી મ્હે મંજૂર રાખેલ છે.

(પંક્તિ ૧૭-૧૯) આથી બ્રહ્મદેયના નિયમાનુસાર જ્યારે તે ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને કંઈ પ્રશ્ન અથવા પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

અને અમારા વંશના અને ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે અને ભૂમિદાનનું ફળ સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી જોઈએ અને જે તે જપ્ત કરશે અથવા જપ્તિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપનો અદ્ય પાપો સહિત દોષી થશે

(પંક્તિ ૨૦-૨૨) આને માટે વ્યાસના બે શ્લોક છે

[અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે]

(પંક્તિ ૨૩) દૂતક પ્રતીહાર મમ્મઠ છે. સંવત ૨૦૭. વૈશાખ વદિ. ૫.

(પંક્તિ ૨૪) આ મારા મહારાજ બ્રુવસેન. ૧. ના સ્વહસ્ત છે. ઠિલ્લકથી લખાયું.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં ગણેશગઢનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત] સંવત ૨૦૭ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ તામ્રપત્રો વડોદરા રાજ્યના દામનગર તાલુકાના ગણેશગઢના એક ખેતરમાંથી મળી આવ્યાં હતાં. ૧૮૯૪ ના માર્ચમાં તે વખતના વડોદરાના આસિસ્ટન્ટ એજન્ટ ટુ ધી ગવર્નર જનરલ મેજર ૩૫૯થુ. બી. ફેરીસે ડૉ. ફ્રીટને તે તામ્રપત્રો મોકલ્યાં હતાં. અને તેમણે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મારી તરફ મોકલ્યાં. હાલ તે પતરાંઓ વડોદરા પાછાં મોકલી આપ્યાં છે.

પતરાંઓની સંખ્યા બે છે અને તેનું માપ આશરે ૧૧" x ૭" થાય છે. લેખના રક્ષણ માટે તેના અન્દરના કાંઠાઓ વાળી દીધા છે. કોતરકામ એટલું બધું ઊંડું છે કે ઘણા અક્ષરો પતરાંઓના પાછળના ભાગમાં ચોખ્ખા દેખાય છે. પહેલા પતરાને છેડે અને બીજા પતરાની ઉપરના ભાગમાંનાં બપ્પે કાણુઓમાંથી લગભગ ૩ ઇંચ જાડા ત્રાંબાના તારના બે કડકા પસાર કરેલા છે. જમણી તરફનો તાર કડી કરી વાળેલો છે, પણ સાંધેલ નથી. બીજા તાર પણ તે જ પ્રમાણે વાળેલો છે, અને મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યાં સુધી કાપ્યો નહોતો. તારના બે છેડા એક રફ ઇંચ ૧" ઇંચની સુરક્ષિત લંબગોળ મુદ્રાની નીચે ગ્રંથીમાં બાંધી દીધેલા છે. મુદ્રાનો પૃષ્ઠભાગ ગોળ ઉપડતો છે. ઉપરનો ભાગ ૧" ઇંચ x ૧" ઇંચના માપનો સપાટ લમ્બ ગોલાકૃતિવાળો બે આડી પંક્તિઓથી બે ખાનામાં વહેંચી નાંખેલો છે. આમાંથી ઉપરના ખાનામાં બહાર થોડાક ઉપસી આવેલા ભાગમાં જમણી તરફ મુખવાળા એકેલા નંદીની આકૃતિ છે. નીચેના ખાનામાં ઉપસાવેલા અક્ષરોમાં હંમેશ મુજબનો "શ્રી ભટકકઃ" લેખ છે. બે પતરાંઓનું વજન ૩ પાંડ ૭ ઓંસ છે. અને બે કડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૯ ઓંસ છે, કુલ વજન ૩ પાંડ ૧૫ ઓંસનું થાય છે.

હસ્તકવપ્રાહરણીના પેટા વિભાગ અક્ષરસરક પ્રાપના હરિયાનક નામના ગામડાની આઠ ખંડ જમીન તથા બે ટાંકીઓ એક પ્રાણાણુને દાનમાં આપ્યાં તે શાસન ધ્રુવસેન ૧ લાએ પોતાના સુખ્ય શહેર વલ્લીમાંથી કાઢ્યું તેનું વર્ણન લેખમાં છે.

હરિયાનક તથા બે પેટા વિભાગમાં તે આવેલું છે તે બન્નેની ઓળખ આપવી શક્ય નથી. હસ્તકવપ્રાહરણી, હસ્તકવપ્રાહરણી અથવા હસ્તકવપ્રાહરનો પ્રદેશ વલ્લીનાં અન્ય ત્રણ પતરાંઓમાં પણ બતાવેલો છે. ભાવનગર સ્ટેટના ધોધાની દક્ષિણે ૬ મૈલપર આવેલું હાલનું હાથબ, તથા ટોલેમી અને પેરિપ્લસનું 'અસ્તકપ્ર' એ જ હસ્તકવ્ર અગર હસ્તકવપ્ર છે, એવું માનવામાં આવે છે.

દારપાળ મમ્મક દ્વતક હતો. અને લેખક કિષ્કક હતો. ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય ત્રણ શાસનોનો લેખક પણ તે જ હતો. અને તેમાંના એક શાસનનો દ્વતક મમ્મક હતો. નીચે આપેલ લેખ (ગુપ્ત) સંવત ૨૦૭, એટલે, ઇ. સ. ૫૨૬-૨૭, ના વૈશાખ વદ ૧૫ ને દિવસે લખાયો છે. પ્રોફેસર બુલ્હરે પ્રસિદ્ધ કરેલ ધ્રુવસેન ૧ લાનો એક બીજો લેખ પણ તે જ સંવતનો છે. આ સમય અત્યાર સુધી લેખો ઉપરથી બાબુવાગ્યાં આવેલાં, વલ્લી વંશનો પહેલામાં વહેલો છે.

* એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮. ઇ. હુલ્કા.

આ લેખના વંશાવળીના ભાગ ઉપરથી જણાશે કે જે ભાગમાં મૈત્રકેાનું વર્ણન આવે છે તેનું નવું ભાષાંતર વધારેલું છે. પહેલી પંક્તિમાં કંઈ પણ ભૂલ સિવાય ચોખ્ખી રીતે મૂળ પાઠ મૈત્રકાણામ્-અતુલચત્રે-મપત્ત એમ વાંચી શકાય છે. વલ્લીના બાકીના પંડુલાંના લેખોની પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિઓમાં પણ આ જ પાઠ છે. આ લેખોના પ્રસિદ્ધકર્તાઓએ ‘સંપન્ન’ વાંચેલું છે કારણ, કે વલ્લીના પછીના લેખોમાં આવતું સંપન્ન તેમના ધ્યાનમાં હતું. પ્રથમના બધા લેખોમાં ‘સપત્ન’ જ આવે છે, અને તેથી તેના વિદ્વદ સખળ કારણના અભાવે આપણે માનવું જોઈએ કે વલ્લીની વંશાવળીનાં મૂળ લખાણમાં આજ પાઠ હતો, અને પછીના લેખોના ‘સંપન્ન’ પાઠ લખનારની ભૂલનું જ પરિણામ હતું. આ બાબત ઉપર ચર્ચા કરવાનું કારણ એ છે કે જો ‘સપત્ન’ પાઠ કબૂલ કરીએ તો ‘મૈત્રકાણામ’ શબ્દનો, પછીના સમાસ સાથે અર્થ બેસાડી શકાતો નથી, અને તેને ‘અભવત્’ ક્રિયાપદ જે આપ્યું નથી, પણ વાક્યની પૂર્તિ માટે આપણે આપવું પડે, તે સાથે બેસડવો પડે. મૈત્રકાણામ્ (એટલે, મૈત્રકેપુ) મટાર્કોડમચત્ર એ પ્રમાણે આ ભાગનો અર્થ કરીએ, અથવા મૈત્રકાણામ્ પછી વંશે ઉમેરીએ તોપણ એટલું તો જણાઈ આવે છે કે વલ્લી રાજ્યોનો પૂર્વજ ભટ્ટારક પોતે મૈત્રક વંશનો હતો.

अक्षरान्तरे

पतरू पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति [॥ *] वलभीतः प्रसभप्रणत [१ *] मित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
सपत्नमण्डलभोगसंसक्त-
- २ संपहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाजितानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणी-
३ बलावाप्तराज्यश्रिः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभट्टकस्तस्य सुतस्तत्पादरजोराणावनत-
- ४ पवित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिर्दाधितिः दीना-
नाथजनो-
- ५ पजीन्यमानविभवः परममाहेश्वरस्मंनार्तिघरमंनस्तस्यानुजस्तत्पादामिप्रशस्तविमलमौलि-
६ मणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरस्ति-
लभुवनमण्डला-
- ७ भोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपाहृतराज्यामिषेकमहाविश्राणनावपूतराजश्रीः परम
८ माहेश्वरो म (१) हाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्त्वभुजबलेन परगजघ-
टानीकानामेक-
- ९ विजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुदृढपणयिनां
यथाभिलषित-
- १० फलोपभोगद परमभागवतः परमभहारकपादानुद्धयातो महासामन्तमहाराजभुव-
सेन [: :]
- ११ कुशली सर्व्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्रांगिकमहत्तरभुवस्थानाधिकरणिकदाण्डपाशिक-
चाटमटादी-
- १२ देसमाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा हस्तवप्राहरण्यैः अक्षसरकप्रापीयहरियानकग्रामे
१३ अपरोत्तरसीमि क्षेत्रखण्डचतुष्टयं पूर्व्वोत्तरसीमि क्षेत्रखण्डचतुष्टयं एवं क्षेत्रख-
ण्डान्यष्टौ-
- १४ यत्र पादावर्त्तशतत्रयं पा ३०० अस्मिन्नेवं ग्रामे अपरोत्तरसीमि जमलवापि चरव
[१ *] रिशत-
- १५ पादावर्त्तपरिसरा द्वितीया वापि विशस्यादावर्त्तपरिसरा एवमेकत्र सर्व्व [सुं]

१ भूगतात्रपत्र ७५२थी- २ शिद्धये ३ वांथो मित्राणां ४ पाजितानुरागोनुरक्तं ५ वांथो श्रीः
६ वांथो भट्टकस्तस्य ७ वांथो पंक्तिर्दाधितिर्दीना ८ वांथो सिंह ९ वांथो न्यमा १० वांथो हरणामथ ११ वांथो
अपरोत्तर १२ वांथो प्रयमिव १३ वांथो अस्मिन्नेव १४ वांथो अपरोत्तर १५ वांथो यमलवापी १६ वांथो वापी विश-
तिपावा १७ वांथो सरैव १८ वांथो सर्व्वम

पतरू बीजुं

- १६ पादावर्चशतत्रयं [४] एचधिकं' अत्रैव वास्तव्यब्राह्मणधम्मिलाय दर्भस-
- १७ गोत्राय बाजिसनयसब्रह्म [चारि *] णे मातापित्रोः पुण्याप्यायना [या *]
त्मनश्चै [हि *] कामुष्मिक (१) यथाभिलषित-
- १८ फेलावासनिमित्तमाचन्द्राकार्णवक्षितिस्थिति सरित्पर्वतसमकालिनं पुत्रपौत्रान्वयमोग्यं
- १९ दानकरविट्टोलककरविशुद्धं भूमिच्छिद्रन्य [१] । येन उदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो ।
तिसृष्टः [१ ×] यतः
- २० ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतश्च न केनैयित्स्वरूपाप्यावाधा विचारणा वा
- २१ कार्य्यस्मद्वंशजैरागामि [भ] द्रनृपति [भि ×] श्व सामान्यभूमिदानफलमगवच्छ-
दिरयंमस्मिदायोर्नु-
- २२ गन्तव्य [१ ×] यश्चाच्छिद्रन्य [१ ×] दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्भद्रापा-
तकैः सोपपातकेस्संयुक्तस्स्यार्त [१ +]
- २३ अपि चात्र व्यासर्गीताः श्लोका भवन्ति ॥ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे भोदति भू-
मिदः [१ ×] आच्छेत्तौ चानु-
- २४ मन्त [१ ×] च ताण्येवं नरके वसेत् [॥ ×] स्वदत्त [१ ×] परदत्तां वा
यो हरेत् वसुन्धरां [१ ×] गवां शतसह [स ×] स्य हन्तुः प्र [१ *] प्राति
- २५ किल्बिषम् [॥ ×] यानीह दारिद्रनयान्नरन्दैः घनानि धम्मयितर्नाकृतानि
[१ *] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि
- २६ को नाम साधुः पुनरावदाति [॥ *] पुर्व्वेदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रपे बुधिष्ठिरं
[१] महीं महिवतां श्रेष्ठ
- २७ दानाद्भ्योनुपालनमिति [१] स्वहस्तो मम महासामन्तप्रहाराजध्रुवसेनस्य [॥ +]
- २८ दृतकः प्रतीहारमम्मकः [॥ *] लिखितं किक्ककेनति [॥ *]
- २९ सं २०० ७
- ३० वैशाख व १० ९ [॥ *]

१ पांथो कसत्रेव २ पांथो बाजसनेय ३ पांथो फेलावाभिनिमित्तमाचन्द्राकार्णव ४ पांथो कालीनं
५ पांथो न्यायेनोदका ६ पांथो यतो ७ पांथो केनयि ८ पांथो रयमरमदायोनुमन्तव्यः ९ पांथो पञ्चभि
१० पांथो पार्तकैः ११ पांथो षष्ठिं १२ पांथो स्वर्गे १३ पांथो आच्छेता १४ पांथो तान्येव १५ पांथो
दारिद्र्यभयात्तरेन्द्रैर्यनानि १६ पांथो पूर्व १७ पांथो दक्ष १८ पांथो बुधिष्ठिर १९ पांथो महिवतां २० पांथो केनति

‘ ભાષાન્તર ’

(પંક્તિ ૧) ૐ સ્વસ્તિ ! વલ્લીમાંથી.

(પોતાના) શત્રુઓને બળથી નમાવનાર મૈત્રકોના કુળમાં, અતુલ બળસંપન્ન મહાન શત્રુમંડળ સાથે ઠરેલાં અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમન કરનારનો, નિષ્પક્ષપાતથી દાન અને માનાર્પણથી અનુરાગ મેળવનાર, અને અનુરક્ત મૌલ-લૈનિકો અને મિત્રોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, પરમ માહેશ્વર, સેનાપતિ શ્રીભદ્રારક જન્મ્યો હતો.

(પંક્તિ ૩) તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પાદ નખનું તેજ શત્રુઓનાં નમન કરતાં શિર પરના ચૂરા-મણિની પ્રભા સાથે ભળતું, (અને) જેની લક્ષ્મીના દીન અને અનાથ જનોથી ઉપભોગ થતો તે પરમ-માહેશ્વર સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૫) તેનો અનુજ, જેના વિમળ મુગટમણિ(પોતાના જેઠબન્ધુ)ના ચરણને પ્રણામ કર્યાથી (અધિક) પવિત્ર થયો હતો, જે મનુ આદિથી નિર્માણ થયેલાં ત્રિધિવિધાન-માં પરાયણ હતો, જે સદાચારના નિયમનો માર્ગ ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) માફક બતાવતો, જેનો રાજ્યાભિષેક, અખિલ ભુવનના મહાન મંડળના સ્વામિ, પરમસ્વામિથી જાતે જ થયો હતો, અને જેણે (પોતે) દાનથી રાજ્યશ્રી પવિત્ર કરી તે પરમ માહેશ્વર, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૮) તેનો અનુજ, જેણે પોતાના બાહુબળથી શત્રુની ગજ (સમાન) સેનાનો સિંહની માફક પરાજય કર્યો હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો; જે શાસનું તત્ત્વ જાણતો, (અને) જે કલ્પતરૂની માફક મિત્રો અને પ્રણયિજનોને અભિલાષ અનુસાર વૈભવ ફળને ઉપભોગ આપતો, તે પરમભદ્રારકનો પાદાનુધ્યાત બગવતનો પરમભક્ત, મહાસામન્ત, અને મહારાજ દ્રુવસેન, કુશળ હાલતમાં સર્વ આયુક્તક, નિયુક્તક, દ્રાગિક, મહત્તર, ધ્રુવ, સ્થાનાધિકરણિક, દાણડપાશિક, ચાટ, ભટ આદિને (નીચેનું) શાસન ઠરે છે :—

(પંક્તિ ૧૨) તમને જાહેર થાઓ કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે અને આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળ પ્રાપ્તિ અર્થે હસ્તવપ્રાદરણીમાં અક્ષસરકપ્રાપના હરિયાનક ગામમાં વાયવ્ય સીમાપર ચાર ખંડનું ક્ષેત્ર અને ઈશાન સીમાપર, ચાર ખંડ : આ પ્રમાણે ૮ ખંડ ભૂમિ જેમાં ત્રણસો પાદાવર્ત પા. ૩૦૦ (સમાયેલાં છે)— અને તે જ ગામની વાયવ્ય સીમા પર ચમલવાથી, વિસ્તારમાં ૪૦ પાદાવર્ત, અને એક બીજી વાપી વિસ્તારમાં ૨૦ પાદાવર્ત— આમ એ જ ગામમાં એકંદર ત્રણસો સાડ પાદાવર્ત, તે ગામમાં વસતા, દલગોત્રના વાજરાનેય સપ્તઘાચારી, ધર્મિભલ પ્રાદાણને, ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપભોગ માટે, દાનના (રૂપમાં) કર અને વેઠના (રૂપમાં) કર મુક્ત, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાય અનુસાર, પાણીના અર્ધથી બ્રહ્મદાય તરીકે મેં આપ્યું છે.

(પં. ૧૬) “ આથી બ્રહ્મદેય નિયમો અનુસાર તે ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૨૧) “ અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ ભૂમિદાનનું ફળ સર્વ નૃપને સામાન્ય છે એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી.

પં. ૨૨) “ અને જે આ દાન જપ્ત કરે અથવા તે જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે તે પંચમહાપાતક અને અન્ય અલ્પ પાપોનો દોષી થશે.

(પં. ૨૩) આને માટે વ્યાસના રથેલા (નિચેના) શ્લોક છે—

[ચાલુ શ્લોકોમાંના ચાર શ્લોક.]

(પં. ૨૭) આ મહારા મહાસામન્ત અને મહારાજ દ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. દ્રુતક પ્રતી હાર મરગ છે. આ (દાનપત્ર) કિંક્રકથી લખાયું હતું. સંવત ૨૦૦. વૈશાખ વદિ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ નાં ભાવનગરનાં પતરાંઓ

[વલ્લભી] સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ સુદ ૧૩

ભાવનગર દરબારે ૧૯૧૪ માં મુંબઈના પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને ભેટ આપેલાં મૂળ તામ્રપત્રો જે હાલ ત્યાં રાખેલાં છે, તેના ઉપરથી આ લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. મ્યુઝીયમને મળ્યા પહેલાંનો પતરાંનો ઇતિહાસ મળી શકતો નથી.

એક જ બાણુ પર લખેલાં અને દરેક ૧૧" પોહોળું અને ૬૩" ઉંચું એવાં જે પતરાંઓ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ જરા વાળેલા છે, અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ સારી રીતે બંધા છે તે પણ કેટલેક ઠેકાણે અક્ષરો ગોઠા હોવાથી પૃષ્ઠ ભાગમાં દેખાય છે. દરેકના ઉપર બે ઠાણાંઓ પાડેલાં છે. દરેક સામસામા ઠાણામાંથી પસાર કરેલી એક ત્રાંબાની ગોળ ઠડીથી પતરાંઓ એક છેડે બોડેલાં છે. બીજા છેડાના સામસામા ઠાણામાંથી એક ત્રાંબાનો વાળેલો સળીઓ પસાર કરેલો છે. આના છેડાઓ વલ્લભીની લંબગોલાકૃતિની સામાન્ય મુદ્રા વડે બાંધી દીધેલા છે. આ મુદ્રા ૧૪" લાંબી અને ૧૩" પોહોળી છે. અને તેના ઉપર વંશના સ્થાપકનું નામ છે. મુદ્રાની સપાટી કટાચેલ હોવાથી લેખ ચોક્કસ પણ વાંચી શકાતો નથી. લેખ ઉપર મૈત્રકોનું ચિહ્ન નહીં, જમણી તરફ મોંઢું કરી ઉપડતી રીતે કાતરેલો છે. પતરાંઓ અને મુદ્રાનું કુલ વજન ૧૨૬ તોલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૩ અને બીજા ઉપર ૧૫ પંક્તિઓ છે અને આમાંની છેલ્લી બે પંક્તિઓ લેખની તિથિ ટુંકામાં દર્શાવે છે.

પતરાંઓના ઉપરના વર્ણનથી તેમ જ આ લેખ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી વાંચનારને જણાશે કે આજ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ તે જ વંશનાં અસંખ્ય પતરાંઓમાં અને વલ્લભીનાં આ પતરાંઓમાં મુખ્ય બાબતોમાં ફેર નથી. આ સાથેના પ્રતિલેખ ઉપરથી પણ જણાશે કે તે આ માસિકના પહેલાના અંકમાં ડા. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણુનાં તે જ વર્ષનાં પતરાંઓને લગભગ મળતો જ છે અને જુદાપણું ફક્ત દાન પૂરતું જ છે.

વલ્લભી રાજાઓના વંશજ મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેન(૧)નો આ લેખ છે. તેમાં લખેલું શાસન વલ્લભી, એટલે સાધારણ રીતે મનાતું હાલનું ઠાઠિઆવાડના વળા શહેરમાંથી કાઢ્યું હતું. હસ્તવપ્ર-આહરણીમાં છેઠકપદ્રક નામના ગામની કેટલીક જમીન યજ્ઞાદિ કાર્ય માટે પલાપદ્રના રહીશ એક બ્રાહ્મણને ધ્રુવસેને દાનમાં આપી હતી તેનું વર્ણન કરવાનો હેતુ આ લેખનો છે. હસ્તવપ્ર એટલે હાલનું હાથળ, સિવાય ગામના બીજાં નામો ઓળખી શકાતાં નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૧૦(વલ્લભી સંવત સાથે સરખાવતાં ઈ. સ. ૫૨૯)ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ છે. સમય આંકડાઓમાં આપ્યો છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- ११ महासामन्तमहाराजध्रुवसेन ~ कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनि—
 १२ युक्ताचाटमट्टाङ्गिकमहत्तरध्रुवादि^१ करणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबद्धं—
 १३ मानकान्बोधयव्यस्तुं वो विदितं यथा हस्तवपाहारण्यां छेदकपद्रक—

बीजुं पतरुं

- १४ ग्रामे पूर्वसीमि चद्रवकस्कम्भ[फय]कप्रत्ययपादावर्ती ~ पंचाशामालाकारोत्तरसिम्नि^२
 १५ षोडशपादावर्तपरिसरोदुम्बरकृपश्च सभूतवातसहिरण्यादेयं बलापद्रवास्तव्य—
 १६ ब्राह्मण णण्याय मोनैसगोत्राय छन्दोगसब्रह्मचारिणे मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
 १७ आत्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलपितफलावासिनिमित्तमाचन्द्रार्काणवक्षितिस्थिति सरित्प
 र्वतस्थितिस—
 १८ मकालीनः पुत्रपौत्रान्वायभोग्यं बलिचस्वैश्चदेवाद्यानां क्रियाणां समु त्सर्प-
 णार्थमुदकातिसर्गेण
 १९ ब्रह्मदायो निसृष्टः [१] यतोऽस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुजतः कृपतः कर्षयतः
 प्रदिशतो वा
 २० न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा विचारणा वा कार्यास्मद्वंशजैरागांमिभद्रनृपतिभिश्चानि-
 त्यान्यैश्चर्याण्य—
 २१ स्थिरं मनुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्य [: १]
 यश्चाच्छिन्द्या—
 २२ दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्या [द] पि
 चैत्रं व्यासगीता [:] श्लोका
 २३ भवन्ति [॥] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा
 भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं [॥]
 २४ षष्ठि वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव
 नरके वसेत् [॥]
 २५ स्वदत्तौ परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धरां [१] गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति
 किल्बिषम् [॥]
 २६ स्वहस्ता मम महासामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य [॥] दूतकः प्रतीहारमम्मकः [॥]
 लिम्बितं किक्केन [॥]
 २७ सं २०० १० श्रावणबहुल
 २८ १० ३ [॥]

१ आदि सुधी अक्षरान्तर ध्रुवसेन, १ लागा [संवत् २१०] पाशिताया ताभपत्रनी साथे सरपुं
 ०७ छे. [१००० यो. ११ पातु १०५] २ वांथो युक्त ३ वांथो धि ४ वांथो त्यस्तु ५ वांथो सीमि
 ६ वांथो मानवस ७ वांथो न्व ८ वांथो णार्थमु ९ वांथो भुजतः १० वांथो मालुष्यं ११ वांथो सं १२ वांथो
 चत्र १३ वांथो नां

ભાષાન્તર

[પં. ૧-૧૨ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરબુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે ડા. સ્ટેન કોનો-થી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા તામ્રપત્ર નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના. તરબુમા સાથે સરખાવો, એ. ઇ. વો. ૧૧ પાનું ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૩-૧૮) તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને મારા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાદુરણીમાં છંદક-પદ્મક ગ્રામમાં પૂર્વ સીમા પર ૫૦ (પચાસ) પાદાવર્ત જે ચક્રવક-સ્કમ્ભકૃષ્કની માલકીનાં છે અને, માલકારની ઉત્તર સીમા પર ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારનો હિદુમ્બર સહિત કૂપ, ભૂત, વાત, હિરણ્ય અને આદેય સહિત, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન માટે વસાપદના નિવાસી માણવગોત્રના, ઇન્દ્રોગ-સપ્તમચારી બ્રાહ્મણ સુણ્ણને, ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળસુધી, પુત્ર, પૌત્ર, પરંપરાના ઉપભોગ માટે પાણીના અર્ધથી બ્રહ્મ-હાય તરીકે મારાથી અપાયાં છે.

(પંક્તિ ૧૯-૨૦) આથી બ્રહ્મદાયના નિયમાનુસાર, તે ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે તેને કોઇએ લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પંક્તિ ૨૧-૨૫-ચાલુ ઉપદેશ અને શાપ સમાવે છે.)

(પંક્તિ ૨૬) આ મારા મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. દ્વતક પ્રતીકાર મગમક છે. કિંકકથી લખાયું.

(પંક્તિ ૨૮-૨૯) સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૧૩ ને દિને

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાના પતરાંઓ

[વલભી] સંવત ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫=૫૨૮ ઈ. સ.

આ પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકયએ આ પ્રમાણે આપ્યું છે:— “કઠી અથવા સુદ્રા વગરનાં એ પતરાંઓ છે અને તે દરેકમાં કઠીનાં કાણાં છે. પહેલા પતરાના ડાબી બાજુના તળીઆના ગૂણાનું કઠીનું કાણું સંપૂર્ણ નથી, તેની નીચેનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. દરેક પતરાની એક બાજુ ઉપર લખેલું છે. થોડી જગ્યાએ કારીગરનાં હથીયારની નિશાનીઓ બનને પતરાંની પાછળના ભાગમાં પણ જણાય છે. પતરાંઓની લંબાઈ ૧૦” થી ૧૦”ની અને ઉંચાઈ ૬” થી ૬” સુધીની છે. દરેક અક્ષરની ઉંચાઈ લગભગ ૧” છે. દરેક પતરા ઉપર સુંદર રીતે કોતરેલી ૧૪ પંક્તિઓ છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

હસ્તવ્રત-આહરણીમાં આવેલી, ભદ્દર નામના ગામડાની અને આંત્રિલિકા તળાવની નૈઋત્ય-કોણની સરહદ ઉપર વિશાખ નામનો ગ્રાહણ ખેડતો હતો તે કરડ ખેતરની જમીન, તથા અક્ષરસરકમાંથી જઈ શકતાં વસુકીય ગામડાંની સરહદ પર ઉત્તર દિશામાં ૫૦ પાદાવત્તોનું દાન સિદ્ધપુરના રહીશ વાળસનેય(શાખા)ના શિષ્ય, બવાલ ગોત્રના ગ્રાહણ વિષ્ણુશર્મનને કરેલું તે મંજુર કરતું આ શાસન મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેને વલભીમાંથી કાઢ્યું હતું. ભદ્દર અને વસુકીય નામનાં ગામડાંઓ હું ઓળખાવી શકતો નથી. વસુકીયને અક્ષરસરક-પ્રાવેશ્ય કહેલું છે. આ ગણેશગઢનાં સંવત ૨૦૭ નાં પતરાંઓમાંનાં ‘અક્ષરસરક-પ્રાપીય’ જેનો અર્થ પ્રાદે-સર હુદ્દશ “ અક્ષરકપ્રાપનું ” એવો કરે છે, તેને મળતું આવે છે. સંવત ૨૪૮ના યુદ્ધસેને આપેલાં તામ્રપત્ર પર નાં દાનની ૫ મી લીટીમાં લખેલ “ વરસ્થલીકા પ્રાપીય ” સાથે સર-ખાવીને આવો અર્થ કર્યો છે. મહાસુદેવના ખરીઆરનાં પતરાંઓમાં આવતા ‘પ્રાવેશ્ય’ શબ્દનો અને પ્રાપીયનો એકજ અર્થ થાય છે એમ ચોક્કસ જણાય છે. પરંતુ ‘ અચાત-ભટ-પ્રાવેશ્ય ’ એ સાધારણ વાક્યમાં જે અર્થ થાય છે તે સિવાય બીજો અર્થ હોવા સંભવ નથી. તે પછી ‘ પ્રાપીય ’ ‘ પ્રાપ્ય ’ નું પ્રાકૃત રૂપ હોવું જોઈએ. તે પ્રમાણે ‘ અક્ષરસરક પ્રાવેશ્ય ’ નો અર્થ હું “ અક્ષરસરકમાં યઈને જેમાં પ્રવેશ થાય છે ” એટલે અક્ષરસરકની સરહદ ઉપર એવો કરીશ.

અક્ષરસરકની સ્થળ-સીમા હું નક્કી કરી શકતો નથી. આ શબ્દનો છેલ્લો ભાગ કદાચ સરક એટલે સરોવર, તળાવ હોય. બાકીનાં સ્થળોમાં વલભી અને હસ્તવપ્રાહરણી વિષે ઉપર કહેલું છે. આંત્રિલિકાનો અર્થ “ઘણા આંખાઓવાળું” એવો થતો હશે. બોમ્બે પ્રે. રા. એ.સો. જર્નલ, વોલ્યુમ. ૧૦ પા. ૭૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ઘરસેન ૪ થાનાં સંવત ૩૨૬ નાં પતરાંઓમાં પણ દાન લેનારના નિવાસસ્થાન સિદ્ધપુરનું વર્ણન છે. તે હાલનું ૨૧°૪૩’ ઉત્તરે અને ૭૨°૦૦’ પૂર્વમાં આવેલું સિંહોર છે.

પ્રથમના દાન પ્રમાણે, પ્રતીહાર મમ્મક દૂતક છે, અને લેખક કિકકઠ છે. ઈ. સ. ૫૨૮ ને મળતા (વલભી) સંવત ૨૧૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ને દિવસે દાન આપેલું છે.

अक्षरान्तर

पहेलं पतरं

- १ ॐ^१ स्वस्ति [॥ *] वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां नैत्रकानांमत्तुलबलसपत्नमण्डलाभोग
- २ संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रत (ता) पो पनतदानम (मा) नार्जवोपार्जितानुर (रा) गोनुरक्त-
- ३ म् (ओ) लभृतमित्रश्रेणीबलाव (वा) म राजश्रीः^२ परममाहेश्वरस्सेनापति. श्री भट्टकः
- ४ तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरादिशरोवनतशत्रुचुडामणी (णि)
- ५ प्रभावितलुरितपादनम्बपंक्तिदीधितिः दि (दी) ना नाथजनोपजीव्यम (भा) नाविभवः
- ६ परममाहेश्वरस्सेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविमल-
- ७ मौलिमणी (णिर्) र्मन्वादिप्रणीतविधिविध (धा) नधर्मराज इव विहित विनयव्य (अ) वस्था प-
- ८ ध्यतिगणिलभुवनमण्डलाभोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेक-
- ९ मत्ता धिप्रा (श्रा) णनपूतरार्जश्रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह स्सि (- *) ह इव
- १० तस्यानुजस्वभुजवलेन परगजघटानीकाना (-) मेकविजया शरणैविणा [- *] शरण -
- ११ भवबोद्धा शास्वार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलपितफलाप-
- १२ भोगदः परमम् (आ) गवतः परममत्त्या (ट्टा) रकपादानुद्ध्यातो महासामन्त महाराज ध्रुव
- १३ सेनः कुशली म् (अ) र्वा नेव खानायुक्तकविनियुक्तक च (चा) टभट्टा-
क्षिकमहत्तर-
- १४ ध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथा संबन्ध्यामानक (का) ननुदर्श-

बीजं पतरुं

- १५ ययस्तु वो विदी (दि) तं यथा सिंहपुरवास्तव्य ब्राह्मण विष्णुशर्मणे
- १६ ज्यावालसगोत्राय वाजिसनेयसब्रह्मचारिणे हस्तवप्राहरण्या [८ *] भल्लर-
- १७ ग्रामापरदक्षिणसीमि ब्राह्मणविशाखप्रभुक्तककरदक्षेत्रं द्वादशपादा-
- १८ वर्त्त परिसरात्रिलिका वापि (पी) तथाक्षसरकप्रोवेश्यवमुकीयग्रामोत्तर-
- १९ सीम्न् [१] पादावर्त्ताः पंचाशद्भुक्तभुज्यमानकाः एतन्मया मात (ता) पित्रोः पुण्या-
- २० प्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफल (ला) वाप्तिनिमित्त [८ *] पूर्वाचार-
- २१ स्थित्यानुमोदे (दि) तं यतोस्य भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतो वान कैश्चि [८]
- २२ परिपन्थना कार्यास्मद्वंशजैराग् [१] मि भद्रनृपतिभिश्च साम (मा) न्यं भु (भू) मिदान फलमव-
- २३ गच्छद्विरयममस्मदनुमती^१ मन्तव्या (॥ *) भवन्ति चात्र व्यासगीताः श्लो-
का भवन्ति (:)
- २४ बहुभिर्व्युधा सुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१ *] यस्य यस्य यदा भूमि-
स्तस्य तस्य तदा
- २५ फले (॥ ×) पष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे भोदति भूमिदः (१ *) आच्छेत्स (त्वा)
चानुमन्त (ता) च त (ता) न्ये (व) नरके वसे (॥ *)
- २६ स्वदत्ता (८ :) परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धरां (१) गवा [८] शतसहस्रस्य
हन्तुः प्र (प्रा) मोति किरिवयं (॥)
- २७ स्वहस्तां मम मह (हा) सामन्त मह (हा) राजभ्रुवसेनस्य (॥) दूतकः
प्रतीहारमम्मकः (॥) लिखितं किक्केन (॥) सं २०० १०
- २८ श्रावण शु १० ५

१ यथि। इयमस्मदनुमतिरनुमन्तव्या

ભાષાન્તર

(૧-૧૪ પંક્તિઓ સંવત ૨૦૨ ના દાનપત્રની શરૂઆતને લગલગ મળતી જ છે.)

(પં. ૧૫) તમને બહોર થાઓ કે, સિંહપુરના વતની, જ્યાબાલ ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના બ્રાહ્મણ વિશ્વશર્મનને નીચેની મિલકત નામે:—ભલ્લર ગામમાં, હસ્તવત્ર આહરણિમાં નૈઋત્ય સીમા પર બ્રાહ્મણ વિશાખના ભોગવટાનું ૪૨૬ ક્ષેત્ર (ખેતર) અને ૧૨ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી આમ્નિલિકા વાપી; તેમજ અક્ષસરક સુધીની હઠવાળા વસુકીય ગામની ઉત્તર સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત; જેનો તે પહેલાં ઉપભોગ કરતો તેમજ હાલ પણ ઉપભોગ કરે છે તેને માટે મેં, મારાં માતાપિતાના પુણ્યવૃદ્ધિ અર્થે તથા આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ માટે, પૂર્વના ઉપભોગ(ભોગવટા)ના નિયમે અનુસાર અનુમોદન આપ્યું છે. આથી કરીને જ્યારે તે તહેનો ઉપભોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા ધીજને સોંપતો હોય ત્યારે કેઈ પણ માણસે તેને પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા અનુમોદનને અમારા વંશજો અને ભાવિધર્મી નૃપોએ, ભૂમિદાનનું પુણ્ય સામાન્ય ગણી, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૩) આને માટે વ્યાસના રચેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીના ઉપભોગ કયાં છે, વગેરે ભૂમિદાન દેનાર વગેરે પોતે કરેલું અથવા અન્ય જને કરેલું ભૂમિદાન જે હરે છે તે શતસહસ્ર (લક્ષ) ગાયો મારવાનો અપરાધી બને છે.

(પં. ૨૭) મહારા-મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના-હસ્તાક્ષર. દૃવક પ્રતીકાર મન્મથ. લખનાર કિલ્લક. સંવત ૨૧૦, શ્રાવણ, સુદિ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૨૧૦ ભાદ્રપદ વદિ ૬

આ શાસનનું પહેલું પત્ર પાલીતાણામાં શત્રુજય દરવાજા પાસેના તળાવમાંથી ગળા કાઢતી વખતે મળી આવ્યું હતું. સ્વસ્થાન ભાવનગરના દરબારે તે પત્ર મુંબઈમાંના પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને ઈ. સ. ૧૯૧૮ માં ભેટ આપેલું છે.

બીજું પત્ર કાઠીયાવાડના ગાંધીવાડ પ્રાંતમાંના પાલીતાણાથી નેર્મલ્ય ખૂણે ૧૦ માઇલ ઉપર આવેલા ઐયાવેજ નામના નાના ગામડામાંથી મી. ટયુડર આવન આઈ. સી. એસ. એડમીજીસ્ટ્રેટર પાલીતાણા રોડ ને ઈ. સ. ૧૮૬૪ માં મળ્યું હતું અને તે અત્યારે રાજકોટમાંના વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝમાં સુરક્ષિત છે.

અન્ને પત્રોની એક જ બાબત એ લેખ કોતરેલો છે. પત્રોનું માપ ૧૦૪ ઇંચ પહોળાઈ અને ૬૩ ઇંચ ઉંચાઈ છે. પત્રોની કેર રૂઝ ઉપડતી છે અને તે બંને સુરક્ષિત છે. અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છે અને પત્રોની બીજી બાબત એ દેખાય છે. કોતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. પહેલા પત્રોનું વજન ૫૬ તોલા છે. પત્રોના નીચલા અને ઉપરના છેડા ઉપર બંને કાણાં સાથે બાંધવા માટે તેમ જ સીલ માટે છે. અન્ને પત્રોમાં ૧૫ લીટી કોતરેલી છે.

સં. ૨૧૦ માં ધ્રુવસેન ૧ લાએ આપેલા દાનની હકીકત આમાં છે. (૧) નગરકના રહેવારી, આત્રેય ગોત્રના, અને વાજસનેય શાખાના શાન્તિશર્મન નામના બ્રાહ્મણને સુસાપ્તમાંના ભદ્રેણિકા ગામના અગ્નિપૂજાના પાદરમાંની દસ પાદાવર્ત જમીન આપેલી હતી (૨) તેમજ તેજ બ્રાહ્મણના ભાઈ દેવશર્મન ને તે જ પાદરમાં ૫૦૦ પાદાવર્ત જમીન, અને બાર પાદાવર્ત શ્વેતકુળવાળું વાપી ભોદલર આપેલું હતું. વાપી ભોદલરના અર્થ ખાત્રીપૂર્વક આપી શકાતો નથી પણ માટીથી ભરી દીધેલ વગર વપરાશની વાચ હોય એમ સંભવ છે. ભદ્રેણિકા અત્યારે મળી શકતું નથી જ્યારે નગરક ઘણું કરીને નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ વતન વડનગર હોય એવો સંભવ છે.

દ્વન્ન કદ્રધર હતા. આની પહેલાનાં દાનપત્રોમાં દ્વન્ન મમ્મક આપેલો છે. જ્યારે આ અને આની પછીનાં કદ્રધર આપેલ છે. લેખક ૧ બધાં શાસનોમાં તેમજ આમાં કિલ્ક છે.

* પહેલું પત્ર એ. ઈ. ત્રા. ૧૭ પા. ૧૦૮ ડો. પા. એસ સુકથંકર
બીજું પત્ર એ. ઈ. ત્રા. ૧૮ પા. ૧૨૫ મી. ડી. બી. ટીસકસકર

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧૨ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેન x કુશલી સર્વ્વાનેવ સ્વાનાયુક્તક-
 ૧૩ વિનિયુક્તકમહત્તરદ્રાંગિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબદ્ધચમાનકાન-
 ૧૪ નુંદર્શયત્યસ્તુ ધસંવિદિતં યથા સુરાઘ્યાં ભદ્રેણિકાગ્રામસ્ય પૂર્વ્વદક્ષિણસિન્નિ
 ૧૫ પાદાવર્ત્તશતં નગરકવાસ્તવ્યશાન્તિશર્મણે આત્રેયગોત્રાયવાજિ-

પતરૂં બીજું

- ૧૬ સનેયસન્નિધિચારિણે તથા અસ્યૈવ આત્રે દેવશર્મણે અસ્યમેવ સીમ્નિ
 ૧૭ પાદાવર્ત્તશતં વાપીભોલ્લરં ચ દ્વાદશપાદાવર્ત્તપરિસરં મયા માતાપિત્રો * પુણ્યાપ્યાય
 ૧૮ ના[યા] સ્પનશ્ચૈદિકાસુષ્મિકયથાભિલષિતફલાવાસિનિમિત્તમાચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
 ક્ષિતિસ્થિતિસરિ-
 ૧૯ ત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યં બલિચરુવૈશ્ય (ડવ) દેવાદ્યાનાં ક્રિયાણા
 (ન) સમુત્સ-
 ૨૦ પર્ણાર્થમુદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ટં યતોનયો * પૂર્વ્વબ્રહ્મદેયસ્થિત્યા મુંજતોઃ કૃપતો [:]
 ૨૧ કર્પાપયનો x પ્રદિશતોર્વા ન કૈશ્વિત્સ્વલ્પાપ્યાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યાસ્મદ્ગંજૈશ્વા-
 ૨૨ ગામિનૃપતિભિરપિ અનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણિ અસ્થિરં આનુપ્યં સ [વ] સામાન્યં
 ભૂમિદાનપાં
 ૨૩ લં [લ] મવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ યશ્ચાચ્છિદ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદે (ત)
 ૨૪ મ પંચમિઃ મહાપ (૧) તકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તસ્સ્યાદિતિ અપિ ચાત્રવ્યાસગીત-
 ૨૫ શ્લોકા ભવન્તિ-ષષ્ઠિ [ણિ] પેસહસ્રાણિ મ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેતા ચાનુમન્તા ચ
 ૨૬ તાન્યેવ નરકે વસંત્ [૥] મ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો હંત વસુન્ધરાં સ
 ગવાં શતમહસ-
 ૨૭ સ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્પિ [લ્પિ] પમ્ (૥ ૨) વદુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજ-
 મિઃ સગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય
 ૨૮ યદા ભૂમિન્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ (મ્ ૥ ૩ ઇતિ) = સં ૨૦૦ ૧૦
 મ (૧) દ્રપદ વદિ ૯ (. ૧)
 ૨૯ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય-નૃતકો રુદ્રધરઃ (૧) લિ-
 સ્વિતં કિક (ક) -
 ૩૦ કેન (૧)

૧ આંહી સુધીનું અક્ષરાન્તર એ.ઈ. વો ૧૧ પા. ૧૦ પાગે પ્રસિદ્ધ થએલાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાનાં
 સં. ૨૦૬ ના તામ્રપત્રમાંના અક્ષરાન્તરને મળતું આવે છે. માત્ર પંક્તિ ૧૪ી માં ત્યામીપ્રણામ ને અહીં
 ત્યાદામિપ્રણામ અને દીનાને અહીં મન્વાદિના વાંચવાનું છે. ૨ વાંચો મોમ્નિ ૩ આંહીથી બીજું પતરૂં સંધાય
 છે. એ. ઈ. વો ૧૮ પા. ૧૨૬. ૪ કાનો વધારે છે. ૫ વાંચો વર્ષ ૬ મ નામાં લખ્યો છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત | સંવત્ ૨૧૦ ભાદ્રપદ વદિ ૧૩]

આ બે પતરાંઓ છે. દરેકનું માપ ૧૦૩"×૬૩" છે—અને તે દરેક એક જ બાજુએ લખેલાં છે. મુદ્રાના ઉપલા અર્ધ ભાગમાં હંમેશ મુગ્ધ અપર બેઠેલો નન્દી દેખાય છે. અને નીચલા અર્ધ ભાગમાં 'શ્રી-ભટ્ટ' એવા શબ્દો લખેલા છે. દરેક પતરાં ઉપર ૧૪ પંક્તિઓ લખેલ છે. ૨૭ મી પંક્તિમાં આપેલ તારીખ ઉપરથી ૨૦૦,૧૦ અને ૩ એવા આંકડાઓનાં ચિહ્નોના દાખલા મળે છે.

આ બધાં પતરાંઓ, પહેલેથી છેલ્લે સુધી, એપિગ્રાફિયા ઇડીકા વો. ૧૧ પા. ૧૦૪ ઉપર પ્રો. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં વલ્લીનાં પાંચ પતરાંઓમાંના પહેલા ગુપ્ત(સં. ૨૦૬)ને મળતાં આવે છે. પરંતુ આંહિ, ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણાનાં ગુપ્ત સંવત્ ૨૧૦ ના પતરાંઓ પરથી બલ્લીવામાં આવેલો સુદ્રધર દૃતક છે.

મૈત્રક વંશના ધ્રુવસેન[૧] એ વલ્લી શહેર(કાઠિઆવાડમાં વળા)માંથી દાન આપેલું છે. દાન લેનાર હસ્તવપ્ર(ભાવનગર તાબે ઘોઘાથી ૬ મૈત્ર ઉપર આવેલ હાથળ)નો રક્ષીશ, ભાર્ગવ ગોત્રનો ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ ગુહભદ્રિ વર્ણવેલો છે.

ભદ્રેણિકા નામના ગામડાથી અગ્નિકોણમાં અને નટ્ટકપુર નામના ગામડાની સરહદ મળે છે ત્યાં ૨૦૦ પાદાવર્ત પૃથ્વીનું દાન આપેલું છે.

ઈ. સ. ૫૩૦ ને મળતાં [ગુપ્ત-વલ્લી સંવત] વર્ષ ૨૧૦ ના ભાદ્રપદના ૧૩ મા દિવસે લેખ લખેલો છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेळुं

१४ मानकननुंदरीयत्यस्तु वो विदितं यथा हस्तवप्राहरण्यां

पतरुं वीजुं

१५ भद्रेणिकाग्रामपूर्वदक्षिणसीम्नि नटकपुत्रग्रामसीमसन्धौ पादा-

१६ वर्त्तशतद्वयं समूतवर्त्तं सहिरण्यादेयं हस्तवपवास्तव्यब्राह्मणभट्टिगुहभट्टिभ्यः

१७ भार्गवसगोत्राभ्यः बह्वृजसब्रह्मचारिभ्यः मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनं-
यात्म-

२० उदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः

२७ शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयोहि जायन्ते ब्रह्मदेयं हरन्ति ये सं २००

१० भाद्रपद व १३

२८ स्वहस्तो मम महसामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य दूतकः रुद्रधरः लिखितं
किञ्चकेन

ધ્રુવસેન ૧ દાનાં પાલિતાણાનાં પતરાંઓ

[વલ્લભી-] સંવત ૨૧૦ આશ્વિન વદ ૫

આ બે પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકયે આ પ્રમાણે આપ્યું છે:—દરેકમાં ઠડીઓનાં બે કાણાં છે. દરેકમાં એક બાણ ઉપર લખેલું છે. કેટલેક સ્થળે કોતરનારનાં ઓળાંની નિશાનીઓ પાછળના ભાગમાં પણ દેખાય છે. પતરાંઓ લગભગ ૧૦” લાંબાં છે, અને ઉંચાઈ ૧” અને ૭” વચ્ચે છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૨ પંક્તિઓનું સારી રીતે કોતરેલું લખાણ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩” ઈંચ છે.

અક્ષોલક નામના ગામડાની ઉત્તર તરફ આવેલ એકત્રીશ પાદાવર્તોનું ખેતર, તથા ખેતી માટે એક કૂવો (વાપી) ત્યાંના રહીશ, વાણસનેય શાખાના શિષ્ય, ઔપરવરિત ગોત્રના રુકંદ નામના બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યા હતાં તેને અનુમોદન આપતું આ શાસન મહાસાગર મહારાજ ધ્રુવસેને વલ્લભીમાંથી કાઢ્યું હતું. આ ગામડું મેળવી શકાતું નથી. બીજે સ્થળે બાણવામાં નહિ આવેલો રુદ્રધર નામનો હૂતક છે. અને પ્રથમના દાનની જેમ લેખક કિષ્કક છે. ઇ. સ. ૫૨૬ ને મળતા (વલ્લભી) સંવત ૨૧૦ ના આશ્વયુજ વદ (?) ૫ નું આ દાન છે. મખવાડીયું બતાવતો શબ્દ ખોટો લખાયો છે. અને ‘બ’ નહીં ‘પણ’ ‘શુ’ તરીકે કદાચ લખેનાં ભેઈએ. આની પહેલાંનો શબ્દ ફરીથી ખોટી રીતે આપ્યો છે. એટલે આ ભૂલ થઈ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ स्वस्ति (॥ ×) बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणा (ँ ') मैत्रकाना (णा)
मतुलबलसपत्नम-
- २ ण्डलभोगसंसक्तस (ँ *) प्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानम(मा)नार्ज-
- ३ वोषार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृत मित्रश्रेणी बलावासराजश्रीः परममा-
- ४ हेश्वरस्तेनार्पित श्रीभटकस्तस्य सुतस्तच्चरणरजोरुणावनतपवित्रीकृत-
- ५ शिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदीधितिदीनाना-
- ६ थजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरस्तेनापतिधरसेनस्तस्यानुज-
- ७ स्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधान-
- ८ धर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थ (।) पद्धतिरखिलभुवनमण्डलभोग-
- ९ स्वाभिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपतरा-
- १० ज (श) रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह (सिंह) स्ति (ँ +) ह इव
तस्यानुजस्वभुजबले-
- ११ न परगजघटानीका (ना *) मेकविजयी शरणे (णै) पिणां शरणमवबोद्धा
शास्त्रार्त (थु) त (त् *) त्वा-
- १२ नां कल्पतरुरिव सुहृ (ँ) त्प्रणयिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परम-
- १३ भगवतः परमभट्टारकपादानुद्ध्यातो महासामन्त महाराजध्रुवसेनः
- १४ कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तकचाटभटमहत्तरद्राक्षिकभुवा-
- १५ धिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबध्यमानकाननुदर्श-

बीजुं पतरुं

- १६ यत्नस्तु वो विदितं यथाकोळकमामउत्तरम् (१) म्नि द्वादशपादा (२)
वर्तपरिसरा व (वा) पि (पी)
- १७ क्षेत्रपादाव (२) चाश्च तृ (त्रि) शत् तत्रैव वास्तव्यत्र (त्रा) क्षणस्कन्दाय
ओपस्वस्तिसगोत्राय वाजिसनेय-

- १८ सत्राचारिणे यदेतत् (पू) वर्वभुक्तभुज्यमानकं तन्मपा (या) पि मातापित्रोः पुण्याप्यायन (ना) य
- १९ आत्मनश्चैहिकादे (मु) प्मिकयथाभिलषितफलावासिनिमित्तं पूर्वाचार-स्थित्यानुज्ञातम्
- २० प (य) तोस्य पूर्वभुक्तिमर्यादया भुंजता (तः) कृषत (:) कर्षयतः प्रदिशतो वा न केनवि (चि) त्स्वल्पाप्या-
- २१ व (।) धा विचारणा वा (न) कार्यास्मद्वंशजैरात (गा) मिभद्वनुपति-मिश्रं वित्यान्यैश्वर्यान्येस्थिरमोनुय्य
- २२ ता (सा) म (मा) न्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरिय मस्मदनुमातिरनुमन्तव्या (व्या) पि चात्र व्यासगीतः
- २३ श्लोकामवन्ति (॥ *) बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभि (: *) सगरादिभिः (। *) यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
- २४ फलं (॥ *) षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गं मोदति भूमिद् (अ) : (। *) आच्छं (न *) ता (त्) चानुमन्त (न्ता) चा (च) नान्ये (तान्ये) व नरकं वे (व) सेत् (॥ *)
- २५ विलया (विन्व्या) टवीप्सतोयासु शुष्क (शुष्क) कोटरवासिह्न (:) (वासिनः) (। *) कृष्णाहा (ह) यो हि जायन्तं भु (भू) मिद (दा) यं हरन्ति ये ॥
- २६ स्वहस्तो मम महासामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य (॥ ।) दूतको रुद्रधरः (॥ *) लिखितं किकक (किककेन)
- २७ सं २०० १० आ [ञ्छ] (आश्च) युज ज (व ?)

‘ ભાષાન્તર ’

[૧-૧૫ પંક્તિઓ સંવત્ ૨૦૬ ના દાનલેખની આરંભને લગભગ મળતી જ છે]

(પંક્તિ ૧૬ તમને બહાર થાયો કે:-અકોલક ગામમાં ઉત્તર સીમાપર બાર પાદાવર્તના વિસ્તારસહિત વાપી; અને ૩૦ પાદાવર્તનું ખેતર ઉક્ત ગામના વતની ઔપસ્વસ્તિ ગોત્રના, વાજસનેયનો શિષ્ય બ્રાહ્મણ સ્કન્દ, જે પહેલાં તે ગમેતો ઉપભોગ કરતો અને હાલ પણ ઉપભોગ કરે છે તેને, મારાં માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે અને મને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ થાય તે માટે, પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર ઉપભોગ કરવા મેં અનુમોદન આપ્યું છે. આથી ઠરીને પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર તે તેનો ઉપભોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા ણીજાને સોપતો હોય ત્યારે કોઈએ લેશમાત્ર પણ બંધી અથવા તકરાર કરવી નહિ. આ અમારા જૂના દાનના અનુમોદનને, અમારા વંશજોએ અને ભાવિ ધર્મી રાજાઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે અને જીવન સંચલ છે, અને ભૂમિદાન સામાન્ય છે તેમ ગણીને, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૨) આને માટે વ્યાસના કરેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીના ઉપભોગ કંયા છે વિગેરે...ભૂમિદાન દેનાર વિગેરે...ભૂમિદાન કરનારા વિધ્યાનાં જગવિનાનાં વનનાં વૃક્ષાનાં શુષ્ક પોલાણમાં રહેતા કાળા સર્પ તરીકે પુનર્જન્મ લે છે.

(પંક્તિ ૨૬) મારા મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના, હસ્તાક્ષર. કૃતક સુદધર : લખનાર કિશ્કક. સંવત ૨૦ આથિ [યુજ] કૃષ્ણ(?) પક્ષ ૫.

વલ્લભી રાજ ધ્રુવસેન ૧ લાનું એક દાનપત્ર^૧

સંવત ૨૧૬ માઘ કૃષ્ણપક્ષ ૩

વળામાં કેળીઓને મળી આવેલું ધ્રુવસેન ૧ પહેલાનું એક દાનપત્ર થોડાં અઠવાડીયાં પહેલાં મારા હાથમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. આની પ્રતિષ્ઠિત તથા ભાષાન્તર નીચે આપેલાં છે. ધ્રુવસેન રાજાએ કાઢેલું એક બીજું શાસન પણ આ સાથે હતું. વલ્લભી રાજાઓના બધા લેખો મુજબ આ પણ તારાની કડીઓથી જોડી દીધેલાં એ પતરાંઓની અંદરની બાજુએ લખેલાં છે. આ પતરાંઓ મને મળ્યાં ત્યારે કુકત એક જ કડી રહી હતી. બીજી કડી, જેના ઉપર મુદ્રા હશે, તે તૂટી ગઈ હતી. પતરાંઓનું માપ ૧૧" x ૮" છે. અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પણ પહેલા પતરાની ડાબી બાજુનો ઉપરનો ખૂણો કદાચ શોધી કાઢનારની કુહાડીના અકસ્માત ધાને લીધે ભાગી ગયેલો છે. એક ચાર ઇંચ લાંબા અને એક ઇંચ પહોળા કઠકાના ચાર ભાગ થઈ ગયા છે. પણ સુભાગ્યે આ કઠકા સંભાળી રાખેલા છે. પહેલાની જેમ બીજા પતરાનો નીચેનો ભાગ પણ જરા ભાગી ગયો છે. બીજી ઇંચઓ કરતાં આ વધારે ગંભીર છે; કારણ કે આથી મારાથી કેટલાક અક્ષરો યોગબી શકાતા નથી.

મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે તેઓની ઉપર કોઈ કોઈ ઠેકાણે કાઢવાનાં પોડાં બાંધી ગયાં હતાં, અને મોટા ભાગમાં તે ચળકાટ મારતો કાટનો થર લાગી ગયો હતો. કાંઠાનો ભાગ છૂટો પડી ગયો હતો. ચૂનાના પાણીમાં ઘણો વખત રાખવાથી કચરો અને કાટ એટલાં બધા સાફ થઈ ગયાં કે લગભગ બધા અક્ષરો યોગબી યોગબી શકાય તેવા થઈ ગયા. વલ્લભીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શાસનો ઉપરથી કેટલાક અસ્પષ્ટ રહેલા અક્ષરો પણ જાણી શકાય છે. પરંતુ તારીખનો છેલ્લો આંકડો મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. વળાનાં બીજાં પતરાંઓ કરતાં આ પતરાં ઉપરના અક્ષરો વધારે પ્રાચીન દેખાય છે. આખા લખમાં 'લ' ગિરનારના જૂના લેખો પ્રમાણે લખાયેલાં છે.

પ્રાચીન હોવાને લીધે જ આ દાનપત્રની કિંમત છે. પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓમાંથી ભદ્રારકના પ્રપૌત્ર ધરસેન રાજાની પહેલાનું એક પણ નથી. પરંતુ આહિ તેના બીજા પુત્રનો લેખ છે. આ પતરાંઓની સાલ શક સંવતની હોવાથી વલ્લભી સંવત (૩૧૮-૧૬ ઇ. સ.)ની શરૂવાત દ્રાણસિંહના રાજ્યાભિષેક સાથે સમકાલીન છે (એટલે કે ત્યારથી થાય છે) તે માન્યતા હું ધારું છું કે આ પતરાંની સાલથી નિર્મલ થાય છે. કારણ કે આ લેખ ઉપરનાં પહેલાં બે ચિહ્નાં ૨૧૦, ચોક્કસ છે, એટલે જ શક સંવત (વિવાદ ખાતર છેલ્લો આંકડો ૯ છે, એવું માનીએ તો પણ)માં લખાયેલ હોય તો ઇ. સ. ૨૯૭ થી પહેલાનો હોય નહિ. વલ્લભીનાં આથી પણ વધારે પતરાંઓ યોડા સમયમાં મળી આવશે એમ હું માનું છું. તેથી આ પતરાંઓ અરેબર કયા સમયમાં લખાયાં તે અર્ચરિષ્ઠ પ્રશ્ન ત્રિંધે હાલ ઠંઈ પણ કહી શક નહિ. પ્રોફેસર ભંડારકરે એ પતરાંઓમાંથી કેટલાક ભાગો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે વલ્લભી રાજાએ ગ્રાહ્યભૂના દેવાને માવતા હતા. છતાં બૌદ્ધો તરફ સહાનુભૂતિ રાખતા હતા. એટલે ધ્રુવસેન ૧ લા એ આવેલું દાન સુરોબીય દ્વિષ્ટે વિચિત્ર જણાય તોપણ આપણને આશ્ચર્યજનક નહિ લાગે કે ધ્રુવસેનની પહેલની પુત્રી બૌદ્ધધર્મની અનુયાયી હતી અને તેણે બૌદ્ધ મઠ બાંધ્યો હતો. ત્યારે તેનો માગો વૈષ્ણવ હતો. હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાં પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન સમયના રાજાઓની ઉદારવૃત્તિના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે. વળી આ પતરાંઓ ઉપરથી એક બીજી જાણવા જેવી હકીકત એ મળી આવે છે કે ધ્રુવસેનના સમય સુધી વલ્લભી રાજાઓ તદ્દન સ્વતંત્ર ન હોતા, પણ કોઈ બીજા રાજાનું સાવલૌભ્ય સ્વીકારતા હતા. કોઈ પણ સ્વતંત્ર રાજા સામેલ, પ્રતિહાર અને દણ્ડનાયક એવા ઇલકાઓ ધારણ કરે નહિ. દ્રાણસિંહના રાજ્યાભિષેકથી તેના કુટુંબ અને સાવલૌભ સત્તા સાથેનો સંબંધ તૂટ્યો ન હોતો પણ કદા તેનું નામાભિધાન ફેરવાયું હતું, એમ લાગે છે.

સ્વસ્તિ ! ખુદ્ધેદીય ગામમાંના વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી, પોતાના શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, મિત્રોના અતુલ પ્રતાપથી સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરનાર, સામાસામી કરેલાં અનેક યુદ્ધમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, દાન, માન, (ભટ્ટારકના) યશનાં ફળ, અને પોતાની સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગને લઈને અનુરક્ત મિત્ર નૃપમંડળના પ્રતાપથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીમાન સેનાપતિ ભટ્ટારક પૂર્વે થઈ ગયો.

તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પદના નખની પ્રભા નમન કરતા શત્રુઓનાં ચૂડામણિના તેજથી ઠંકાઈ જતી, જેની લક્ષ્મી દીન અને અનાથનું પાલન કરતી હતી, તે પરમ માહેશ્વર શ્રી સેનાપતિ ધરસેન હતો.

તેનો અનુજ, જેનો વિમલ ચૂડામણિ બન્ધુના ચરણને નમન કરવાથી અધિક તેજ-સંપન્ન થયો હતો. જે મનુ આદિ(મુનિઓ)નાં બહેર કરેલાં વિધિ વિધાનમાં યુધિષ્ઠિર સમાન હતો, જેણે ધર્મ પાલનના નિયમ પળાવ્યા, જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી પવિત્ર થઈ હતી, અને જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ પૃથ્વીના પરમસ્વામિથી જાતે જ થયો હતો તે સિદ્ધ-સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રી દ્રોણસિંહ હતો.

તેનો અનુજ, પોતાના ભુજબળ વડે શત્રુઓના ગળેની ઘટાનો એકાકી વિજેતા, શરણાગતને આશ્રયસ્થાન, શાસ્ત્રાર્થ અને તત્ત્વમાં નિપુણ, પ્રણયિ મિત્રોને અભિલાષ અનુસાર ઈચ્છિત ફળ આપનાર કલ્પતટ સમાન, પરમ ભટ્ટારકનો પાદાનુધ્યાત, પરમભાગવત, મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણ્ડનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાજપુરૂષ, આયુક્તક, મહત્તર, ચાટ, ભટ આદિને અનુ-શાસન કરે છે:—

તમને બહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઈચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ માટે, અનુપુજ્યના અન્તર આવેલું પિરપલડુંખરી ગામ, રાજપુરૂષોના હસ્ત પ્રદેશણ મુક્ત, સહિત, તેમાંની સર્વ આવક સહિત, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, વલ્લીમાં રહારી ભગિનીની પુત્રી, ખુદ્ધ ઉપાસિકા દુદ્ધાએ કરેલા વિહારમાં પ્રતિષ્ઠાપિત, પૂજપાત્ર અને પૂજ્ય બુદ્ધિસંપન્ન જોદ્ધો અને ત્યાં વસતા મુનિઓના સંઘને, વિહારના પટ્ટી ગચ્છેલા અને ભાંગી ગચ્છેલ ભાગોનું સમારકામ કરવા માટે અને ધૂપ, દીપ, તેલ અને (પૂજ માટે) પુષ્પ, અને આજારી જનોનાં અન્ન, ઓસડ, વસ્ત્ર આદિ મેળવવા માટે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળસુધી ઉપભોગ માટે. મેં દાન આપ્યું છે આથી તે ગામના માલિકને, જ્યારે તે ત્યાં ઉત્પન્ન થતું ભેણું કરે ત્યારે, કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના નૃપોએ, માનુષ્ય અનિત્ય છે, અને ઐશ્વર્ય ચંચળ છે, એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી. જે તે હરી લેશે, અથવા તે હરણ કરવામાં અનુમતિ આપશે, તે પંચ મહાપાપનો, અને અન્ય અદપ પાપનો દોષી થશે. અને આને માટે વ્યાસનો કહેલો એક શ્લોક છે:—જે પોતે અથવા અન્યથી આપેલી ભૂમિ હરી લે છે, તે લક્ષ પેતુના વધનું પાપ લે છે. મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણ્ડનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત કિક્કકથી લખાયું.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો*

[ગુપ્ત] સંવત ૨૧૭ આશ્વિન વદ ૧૩

જે બે પતરાં ઉપરથી આ અક્ષરાન્તર કરવામાં આવ્યું છે તે ઠા. બરજેસે ઠા. બુલરને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આખ્યાં હતાં અને તેણે મને આખ્યાં હતાં. અત્યારે તે પ્રિન્ટિશ મ્યુઝીયમમાં છે. તેમાં વલ્લભી રાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનું શુ. સ. ૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩(ઈ. સ. ૫૩૬-૩૭)નું દાન લખેલું છે.

પતરાંઓ બહુ સુરક્ષિત નથી. પહેલા પતરાની ઉપરની કોર અને નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુના બૂણાનો ભાગ તૂટેલાં છે અને બીજા પતરાની જમણી બાજુ પણ તેવી જ સ્થિતિમાં છે તેથી શરૂવાતના ભાગમાં જે સ્થળેથી દાન અપાએલું છે તે સ્થળનું નામ નહીં થયું છે. ઉપરાંત અક્ષરોના કેટલાક ભાગ કાળની અસરથી ઘસારા ગયા છે અને કેટલાક ઉંકાણે બીલકુલ વંચાતા નથી. તોપણ બીજાં દાનપત્રોની સરખામણીથી ઘણા બરા અક્ષરો મેળવ્યા છે. જે કે દાનમાં અપાએલા ગામનું નામ મળી શકતું નથી.

લેખ આખો ગદ્યમાં છે. જ્યારે છેવટનો અમુક ભાગ શ્લોકમાં છે. કેટલીક લેખકની ભૂલે સિવાય વ્યાકરણ વિગેરે માટે ખાસ નોંધ કરવાલાયક કંઈ નથી.

શરૂવાતમાં શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટાકેથી માંડીને ધ્રુવસેન ૧ લા સુધીની વંશાવળી, પછી દાનની વિગત અને છેવટમાં દત્તક વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.

દાનવિભાગ—રાજાજેન દુકાએ બંધાવેલા વિહારમાં અને બુદ્ધદાસના બંધાવેલા વિહારમાં રહેતા ભિક્ષુ સંઘને દાન આપેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વટપ્રજ્યક ? છે અને તે જે પરગણામાં આવેલું છે તેનું નામ વંચાતું નથી. જે વિહાર પૈકીનો પહેલો બીજાં ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે પણ બીજા વિહાર તદ્દન નવો છે. હુએન સંગે વર્ણવેલા ૧૦૦ સંઘારામો પૈકીનો આ એક હોય એમ સંભવિત છે. ધ્રુવસેન પોતે શિવધર્મી હોવા છતાં બુદ્ધધર્મ માટે આપેલું આ દાન ખાસ ધ્યાન ખેંચનારું છે. કારણ તેથી તેની ધર્મ સદિષ્ણુતાનું ભાન આવે છે. તેમ જ શૈવ રાજાની જ્ઞેન દુઃખ ઔદ્ધર્મી હતી તે પણ ઉપયોગી હકીકત છે. બુદ્ધસેન પ્રથમ પોતાને પરમમાહેશ્વર લખે છે અને પાછળથી પરમે-પાસક લખેલ છે. તેથી કદાચ પાછળથી બુદ્ધધર્મમાં આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. ઉપરાંત ૬ ઠી અને સાતમી શતાબ્દીમાં બુદ્ધધર્મનું બળ આનાથી પુરવાર થાય છે અને આ મધ્યકાલના રાજાઓ પણ અશોક અને અકબરની માફક ધર્માધી ન હોતા. એમ પણ સાબીત થાય છે.

* જ. રો. એ. સો. ઈ. સ. ૧૮૬૫ પા. ૩૫૬ ડો. ડી. બ્લોચ

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ [॥] સ્વસ્તિ [॥] વિજયસ્કન્ધ[વારાત્....વાસકા]ત્પ [સમ] પ્ર[ળ]
ત[૧ મિ] ત્ર[૧ ણાં] મ[૧] વ્રકાનામતુલ્યલસ[મ] પત્ર મ[૧] ડ[૧] લા]-
- ૨ ભોગસંસક્ત સંપ્રહારશત[લબ્ધ પ્રતાપ]: પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
ગાનુરક્તમૌલભૂત-
- ૩ મિત્રેશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ મટક: તસ્યમુતસ્તન્ન-
રણરજોરુણાવનત
- ૪ [પવ] [૧] [૧] કૃતશિરાશિશોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ
પંક્તિદીધિતિ: દીનાનાથજનોપ
- ૫ [જીવ્ય] માનવિભવ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિ ધરસેન: તસ્યાનુજસ્તત્પાદામિ-
પ્રણામપ્રશસ્ત-
- ૬ [વિ] મલમૌલિમણિમ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ દ્વ વિહિતવિન-
યવ્યવસ્થાપદ્ધ-
તિગ્ધિલમુવનમણ્ડલાભોગૈકમ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહા-
- ૮ (વિ) શ્રાણનાવપૂતરાજેશ્રી: પરમમાહેશ્વરશ્રીમહારાજદ્રોણસિંહસિંહૈવ
તસ્યાનુજસ્વમુ-
- ૯ જબલપરાક્રમેણ પરગજધટાનીકાનામેકવિજયી શરણેષિણાં શરણમવબોદ્ધા
- ૧૦ (શાસ્ત્રા) ન્થે તત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુદૃષ્ટપ્રણયિનાં યથામિલખિતકામફલોપગોગદ:
- ૧૧ [પરમમ] દ્વારકપાદાનુધ્યાતો મહાપ્રતિદાર મહાદણ્ડનાયક મહાકાર્તા
કૃતિક મહાસામન્ત
- ૧૨ મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન: [કુશલ] સર્વોન્નિવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તક દ્રાક્ષિક-
મહત્તર નાટ મ-
- ૧૩ ટાદિનન્યાંશ્ચ યથા સંબોધ્યમાનકાન્ સમા । જ્ઞાપય] ત્યસ્તુવસ્સંવિદિતં
યથા મયા
- ૧૪ મન્સ્થલં સંનિક્ષ્પ વટપ્રજ્યક ગ્રામ: સોપરિકર્કા ર] સ્સ [૬] [૧] ત્ય ।
દાન વાત મ [ઉત્ત પ્રત્યા]
- ૧૫ [ય]: સહાન્યૈશ્ચ કીર્તિમા....૩....રિમા....૧૦....મ [૩] મિત્ [૬] હ
[દ્રન્ય । ૧] યેન

૧ અક્ષર છે કે એ, તે શંકા જેવું છે. ૨ વાંચો મટક: ૩ ત શંકાવાળો છે. ૪ સાધારણ પાઠ પ્રશસ્તર
છે. ૫. એ. વા. પ. પા. ૨૦૫ માં પણ તર નથી. ૫ વાંચો રાજ્ય ૬ વાંચો તત્વાનાં ૭ પહેલો અક્ષર
૧ અથવા ક જેવો લાગે છે. ત્રીજો પહેલો પણ માત્ર ૭ દેખાય છે સ્થનો થ પણ અ ચોક્કસ છે. ૮ વ
અને જ્ય અ ચોક્કસ છે. ૯ આ સુદૃષ્ટ અક્ષરોનો અર્થ કલ્પી શકાયો નથી. છેલ્લી જે અ ચોક્કસ છે.

पतरुं बीजुं

- १३ [मातापि]त्रोः [पुण]याप्यायनायात्मनश्च [ऐ] हिकामुष्मिकयथाभिलषित
फलावाप्तिनिम् [इत्तमा]
[चन्द्रार्]काण्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनः वलमीतलस्वभागेनेयी दुब्बाकारित
[विहार ?]
- १८ [आ]चार्य भदन्तबुद्धदासकारितविहारकुट्यांप्रतिष्ठापितभगवतां
स्संस्थ [क्संबु]
- १९ [द्धानां बुद्ध]नाम्गन्धधूपपुष्पदीपतैलोपयोगि विहारस्य च स्वण्डस्फुटितपति [त]
- २० [वि]शीर्ण प्रतिसंस्कारणार्थं चतुर्दिशाभ्यागतांभयविहारप्रतिवासिभिक्षुसंघस्य
- २१ [.. पि]ण्डपातशयनासनग्लानप्रत्यायमैषज्यपरिष्कारोपयोगार्थं च प्र-
- २२ [तिप्] आदितः [॥] यतो भिक्षुसंघाधिकृतानां भुज्जतां कृपतां प्रविशतां न
कैश्चित्स्वल्पाप्या
- २३ [बाधाक्] आर्याम्मदवर्जजरागामिनुर्पातिभश्चानित्यान्यैश्चर्यार्ण्याम्यरं मानुष्यं
सामान्यं च
- २४ [भू]मिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मद्वायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च [॥] यश्चाच्छि
- २५ [न्धात्] आच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंचभिर्महापातकैः सोपपातकैस्संयु-
क्तस्स्यात् [॥] त्य [पि]
- २६ [व्या]सर्गातौ श्लोकौ भवतः [॥] षष्टिं वर्षसहस्राणि म्वर्गं मोदति
भूमिदः आच्छेत्ता
- २७ [चानुमन्ता] च ताण्येवै नरके वसेन [॥] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभिः यस्य
- २८ [यस्य यदा भूमि] तस्य तस्य तदा फलमिति स्वहस्तां मम महाप्रतिहार महादण्ड
- २९ [नायक महाकार्त] आकृतिक महासामन्त महाराजश्री ध्रुवसेनस्य ॥ दूतको
राजस्थानीय भट्टिः
- ३० [लिखि]तं किकर्कनेति [॥] सं २००-१०-७ आश्वयुज च १३

१ आ अने अपडा स्स शक्याणां छ. पणु छ. अ. वा. २ पा. १०४ पते २ प. ५ आपक्ष पा६
उपरथी अणु भेणवी शक्य छ. २ आ पा६ अ योडकस छ. ३ अथवा उधाय [हा]पि ४ पांथो तान्नेव ५ जे डे
स अने ब नेो जुज जाग देपाय छ अने १० अने ७ नी यिद्धमा थोडु पते छ, छतां पा६ तदन योडकस छ.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં વાવડી જોગીયામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો

ગુ. સં. ૨૨૧ આશ્વિન વ. ૧

જૂનાગઢ તામે ભેંસાણથી થોડે છેટે અને ગાયકવાડના માણિકવાડાથી વાયવ્યમાં ૧૧ માઈલ છેટે આવેલા વાવડી જોગીયા ગામડામાં રહેતા બે બ્રાહ્મણ ભાઈએ પાસે આ તામ્રપત્રો હતાં. આમાંના એક તામ્રપત્રમાં કાંઈક પંસાની વાત હશે એમ માની થોડી પંક્તિની નકલ ઉતારી મને પૂછવા આવ્યો. આ વલ્મીના તામ્રપત્રમાંથી છે એમ તેને સમજાવ્યું ત્યારે મૂળ પત્રો દેખાડવા ઠણુલ કયું. થોડા માસ બાદ તે પોતાના ભાઈ સાથે રાજકોટ તે પત્રો લઈને આવ્યો. આ પત્રો પાછા ઉપલબ્ધ નથી.

પત્રોનું માપ ૧૦૦ ઈ. x ૭૦ ઈ. હતું અને દરેકમાં બળે કાણું હતાં જેમાં નાંખેલી કડીથી તે બાંધેલાં હતાં. બન્ને પત્રો સુરક્ષિત હતાં માત્ર સાત આઠ અક્ષરો ગયેલા હતા તે અટકળ થી બેસારી શકાય તેમ હતા. અક્ષરો સારી રીતે અને ચોખ્ખા ફોતરેલા હતા. પહેલા કસતાં બીજાના ઉપરો અક્ષરો જરા નાના હતા અને તેનું કારણ એ હતું કે પહેલામાં જ્યારે ૧૫ પંક્તિ હતી ત્યારે બીજા માં ૧૮૦ પંક્તિ સમાવવી પડી હતી. ભાષા સંસ્કૃત હતી. અનુસ્વાર વિગેરેના તંમ જ શબ્દની ફેરબદલી મળી ને લગભગ ચાળીસેક ભૂતો હતી.

તામ્રપત્ર અંદરની હકીકતમાંથી વલ્મી વંશના ઇતિહાસ ને લગતી કાંઈ નવી બીના મળતી નથી. તેની અંદર લખેલાં ગામડાંઓ હાલ વાવડી જોગીયા આસપાસ મળતાં નથી. શમિહમ્મર (પત્ર ૧ પં. ૧૫), ભદ્રેણિકા (પત્ર ૨ પં. ૧૮), દ્રોણિક (પત્ર ૨ પં. ૧૭), સરસ્વતિવટ (પત્ર ૨ પં. ૨૦) વગેરે ગામડાં વાવડી જોગીયાની આસપાસ મળતાં નથી. અત્યારેતો તેની પૂર્વમાં ગલત્ય, દક્ષિણે રક્ષાસિયા અને બસાણ પશ્ચિમે રાણપુર અને બંભાસિયા અને ઉત્તરે બરવાલા અને હડમતિયા નામનાં ગામડાં મળે છે. આ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે કાં તે ગામડાંનાં નામ બધાં ફેરી ગયાં છે. અજર તો હાનનું સ્થળ ઠાકિયાવાડની બહાર હોયું જોઈએ. રાણપુર તાલુકામાં સમી નામનું ગામડું છે અને તેનાથી ઉત્તરે પાંચ માઈલને છેટે સરસ્વતિ નદી વહે છે, જેના ઉપરથી સરસ્વતિવટ પડેલું હોય પણ તે સિવાય બીજાં ગામડાં આસપાસ મળતાં નથી, એમ ઠણુલ કરવું જોઈએ.

હાન લેનાર સ્કંદગ્રામ અને ગુહગ્રામ જે ભારદ્વાજ ગોત્રના છે અને છોદોગસ સપ્તધ્યારી છે તે નાગર બ્રાહ્મણ છે. આનન્દપુર એટલે કે ઉત્તર ગુજરાતમાંના વડનગરના રહેવાશી હોવાથી તેમ જ તેઓના નામ ઉપરથી તે અનુમાન બાંધી શકાય છે. તેઓનાં મૂળ નામ સ્કંદ અને ગુહ હોવાં જોઈએ જ્યારે ગ્રામ તે તેઓનાં શર્મ છે. તેવાં તેર શર્મો છે, અને અત્યારે પણ નાગર બ્રાહ્મણોનાં નામ સાથે ધામિક ક્રિયા વખતે તેમાંનું એક જોડવામાં આવે છે. શ્રીમાલી અને ઐદિચ્ય બ્રાહ્મણોમાં પણ ગ્રામ શર્મ નેવામાં આવે છે. પણ ભારદ્વાજ અને આત્રેય ગોત્ર સાથે નાગરબ્રાહ્મણ સંતિમાં તે શર્મ મળે છે તેથી આ હાન લેનારા નાગર બ્રાહ્મણ હતા, એ સાબીત થાય છે.

હવેકનું નામ ભટ્ટિ આપવામાં આવ્યું છે. તેના ઇલકાળ નો અર્થ ચોક્કસ થઈ શકતો નથી. તે શબ્દો સૂપ અને કરા વાંચીએ તો ભટ્ટિ રસોડાનો ઉપરી હોય એવો અર્થ થાય છે પણ "સૂ" ને "સ્તુ" ને બદલે હોય (ભૂલથી) તો સ્તુતકારાવતિ નો અર્થ સ્તુપ અને જેલનો અધિકારી એવો થઈ શકે.

વિશેષ વિવેચન

આચાર્ય વલ્લભજી એ પ્રકટ કરેલાં આ નવાં તામ્રપત્રો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે. તેની સાલ ગુ. સં. ૨૨૧=૫૩૯-૪૦ ઈ. સ. જે સ્પષ્ટ રીતે લખેલ છે તે ધ્રુવસેનની પ્રામ સાલથી પાંચ વર્ષ મોડી છે. તથા ધ્રુવસેન ૧ લો સં. ૨૦૭ થી ૨૨૧ સુધી રાજ્ય કરતો હોવો જોઈએ, એમ અનુમાન થાય છે.

મી. વલ્લભજીનું શર્મ બાબતનું વિવેચન ઉપયોગી છે અને જે બધાં હાનપત્રોમાંનાં નામો તથા તેનાં શર્મો વિગેરેનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો બ્રાહ્મણની પટા જ્ઞાતિ માંહેના કેટલાક પ્રશ્નોનો નિકાલ થઈ શકે. મી. આચાર્ય ગામડાંની ઓળખ આપી છે તે તપાસ કરવા જેવી છે.

૧ વીંચના આરીયેન્ડલ જર્નલ તો. ૭ પા. ૨૬૭ આચાર્ય વલ્લભજી હરિદન

૨ શ્રીમાલી તે શ્રીમાલ હાલના સિનમાલ (મારવાડમાંના) ના રહીશ બ્રાહ્મણની ઉપજાતિ હતી.

अक्षरान्तर

पतरू पहेलुं

- १ स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्ड-
- २ लाभोगसंसक्तं संप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानर्जवोपाजिता-
- ३ नुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावासरज्यश्राः परममाहधरः श्रीसेना-
- ४ पति भैटार्कस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणेवैनतपवित्रीकृतशिराशिरोवनतशत्रुचूडा-
- ५ मणिविच्छुरितपादनखपाङ्गिदीधितिः दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः
- ६ परममाहधरः श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तरवि-
- ७ मलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्था-
- ८ पद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमपहितैराज्यभि-
- ९ पेकमहाविश्राणनावपूतराजश्रीः परममाहधरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहसिंह
- १० इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानमेकविजयी शरणे-
- ११ बिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषित-
- १२ कामफलोपभोगदः परममाशवर्तैः परमभट्टारकपादानुध्यातो महाराज
- १३ श्री ध्रुवसेन [× कु]शर्ला सव्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तकद्राजिकं-
महत्तरचाटमट-
- १४ ध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबध्यमानरांसमनुदर्शयति
- १५ अस्तु वस्संविदितं यथा शमिहम्बरग्रामे पूर्व्वदाक्षिणसीम्नि

पतरू बीजुं

- १६ भद्रणिकासमिपतरतः ब्राह्मणस्कन्दसत्कक्षेत्रादुत्तरतः ब्राह्मणस्वामिदत्तसत्क
[क्षेत्रादक्षिणतः]
- १७ खुदिलकाश्चमित्रपादीयककेसरिकादिप्रत्ययक्षेत्रपादावर्त्तशतानि सम तथा
च द्रोणिकामीमा
- १८ परतः देवब्राह्मण क्षेत्रादुत्तरतः द्रोणब्राह्मणसत्कक्षेत्रात्पूर्व्वतः यामस्य च पूर्व्वसीम्नि आदि
- १९ त्यकप्रत्ययक्षेत्रपादावर्त्तशतं तथानयोरेव सीम्नोः भुदादित्याश्चमित्रखुदिलकदा-
मरकादिप्रत्यय-

१ वांथो संसक्तसंप्रहार-२ वांथो भट्टार्क ३ वांथो रजोरुणाव. ४ वांथो मुपहितराज्या. ५ वांथो राज्यश्रीः
६ विसर्ग २६ डरे. ७ वांथो भागवतः ८ वांथो द्राक्षिक ९ वांथो मानकान्य १० वांथो शान्ता शम्भु अथा छे.
२४

- २० वाप्यः पच प्रत्येक' पादशपादावर्तपरिसराः तथा सरस्वतिवटग्रामे दक्षिणसीमि-
वीतमध्ये वापी
- २१ पादशपादावर्तपरिमरा एकत्र पादावर्त शतान्यष्टौ वाप्यश्च पट आनन्दपुर-
वास्तव्यब्राह्मण-
- २२ स्कन्दत्रात गुह्यताभ्यां भरद्वाजसगोत्राभ्यां छन्दोगसब्रह्मचारिभ्यां मया माता-
पित्रोः पुण्यप्यायनात्मै-
- २३ श्रैलिकामुष्मकैयथाभिलपितफलानांसिनिमित्तमाचत्राकर्णवधितैभिसरि-
त्पर्व्वनस्थितिसमका-
- २४ लीनं पुत्रपौत्रान्वयभोगं वलिचरगैश्चदेवाधानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थं
उदकातिसर्गेण-
- २५ ब्रह्मदेयमतिमृष्टं यतो नयोः उन्नितया ब्रह्मदायस्थित्या भुञ्जतो कृपतो कर्षतोः^१ प्रदिश
- २६ तोन्वी न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा विचारणा वा कार्यास्मद्वज्रैराशामनुपतिभिश्चानि-
त्यान्यैश्चर्याप्य-
- २७ स्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः
यश्चाच्छिन्नव्यानि
- २८ आच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्सयुक्तैः स्यादपि चात्र व्यास
- २९ गीता श्लोका भवन्ति ॥ षष्टिं वर्षमहस्राणि स्वर्गं^२ मोदति भूमिदः । आच्छेत्ता
चानुमन्ता च ताने^३ -
- ३० नयेकं वसेन स्वदत्तां परदातां वा यो हरेत्स्वमुन्वरां शर्वां गतैसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति
- ३१ किल्बिषं बहुभिर्विमुधा मुक्तां राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य....
- ३२ पले ॥ स्वहस्तो मम महाराजश्री ध्रुवसेनस्य दूतकस्तूपकारापतिर्भट्टिः लिखितं
किक्ककेनति
- ३३ स २०० + २० + १ आश्वयजै व १

१ वांथो पत्येकं पोट. २ वांथो पादश ३ वांथो ब्रह्मचारिभ्यां ४ वांथो पुण्याप्यायनायान्म ५ वांथो
नक्षत्रिकागुणिक ६ वांथो फलानामि. ७ वांथो नन्दाकर्णवधिति ८ वांथो कृपतोः कर्षयतोः ९ वांथो जैरागामि
१० वांथो मानुष्यं ११ वांथो छिन्द्यात् १२ वांथो स्मयुक्तः १३ वांथो स्वर्गं १४ वांथो तान्येव १५ वांथो
परदत्ता १६ वांथो शर्वा १७ वांथो शत १८ वांथो किल्बिषं १९ वांथो मुक्ता २० तस्य तस्य तदा २१ वांथो
पले २२ वांथो रूपकारपति २३ वांथो आश्वयज-

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

[ગુપ્ત] સંવત ૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫

આ બે પતરાંઓના ભાંગીને ઘણા ટુકડા થઈ ગયા છે. પહેલા પતરાના ચાર, અને બીજાના છ ટુકડા સાચવેલા છે. તેમની મદદથી દાનપત્રનો મોટો ભાગ વાંચી શકાય છે અને ઠંઈ બહુ નુકસાનભરેલી જોડ જણાતી નથી. દરેક પતરું ૧૧" x ૧૩" ના માપનું છે. લેખને ઇબ્ન એટકી બધી થઈ છે કે તેની છાપ લઈ શકાય તેમ નથી. બીજા પતરાંના, આશીર્વાદ અને શાપ આપનારા શ્લોક અને તિથિવાળા ભાગો પૂરતા રપછ છે.

વલ્લભીમાંથી જાહેર થયેલું આ દાનપત્ર ધ્રુવસેન ૧ થી આનન્તપુરમાં વસતા એક પ્રાદ્યક્ષને અપાયેલા દાનની નોંધ લે છે. દાન લેનાર પુરુષ અને દાનની મિલકતનું વર્ણન ઓવાએલ છે. પણ તે મિલકત સોપોકેન્દ્રક મંડલીમાં કેટલાંક પાદાવર્ત ભૂમિની છે.

દાનપત્રમાં જાણવાલાયક ત્રણ વિશેષ હકીકત છે. ધ્રુવસેન માટે, તે નૃપના બીજા દાનમાં, અને તેનું નામ જણાવતાં અન્ય દાનમાં, ન મળતું એવું એક વધારે ઉપનામ આ દાનમાં આપેલું છે. તે ઉપનામ પહેલા પતરાની પંક્તિઓ ૧૦ અને ૧૧ માં જણાવેલું છે.

બીજા જાણત એ છે કે આ દાનની તિથિ શબ્દોમાં અને સંખ્યા બન્નેમાં આપી છે તેથી તિથિની સંખ્યા સંબંધે કંઈ પણ શક રાખવાની જરૂર નથી.

તિથિ અને લખનારનું નામ એક શ્લોકમાં આપ્યાં છે. લખનારનું નામ વદન નહું છે. દ્વતકનું નામ આપ્યું નથી.

દાનની તિથિ સંવત ૨૨૬ નવી છે. અને વલ્લભી સમયના જ્ઞાતને માટે ઘણી મહાન અગત્યની છે. કારણ કે અત્યાર સુધી જાણેલી નૃપ ધ્રુવસેનની તિથિ સંવત ૨૨૧ હતી (વી. એ. જ. લો. પા. ૨૬૭) અને તેથી આપણું દાનપત્ર, તેના રાજ્યનો સમય આમ ઓછામાં ઓછાં પાંચ વર્ષ વધારે છે. વલ્લભી નૃપ ધ્રુવસેનની બીજી તિથિ ૨૪૦ (ઈ. એ. પો. ૭, પા. ૬૬) મળેલી છે. વચ્ચે થયેલા નૃપ ધરપદ્મે કેઈ પણ દાન કર્યું કે નહિ તે જાણીતું નથી.

अक्षरान्तरं

पहेलुं पतरूं

- १ [ओं स्वस्ति वल]भीतः प्रसभप्रणता[मित्राणां मै]त्रकाणामतुलबलसपत्नमण्डला-
भोगसं[सक्तसंप्रहार-]
- २ शतलब्धप्रता[पः प्रतापोपनत[दानमाना]र्जवोपाज्जितानुरागनुरक्तमौलभृतमि
त्रश्रे[णीबलावाप्त-]
- ३ [राजश्रीः परम]माहेश्वरश्रीसेनापतिभटा[र्कस्त]स्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतप-
वित्रीकृतशिराशिश[रोवनत-]
- ४ शत्रुनुडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजनोपनीव्यमानविभवः
प[रममा-]
- ५ हेध्वरः सेनापतिध्रुवसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्भा-
न्वादिप्रणीत-
- ६ विधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डला-
भोगैकस्वामिना
- ७ परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकं महाविश्राणनावपूतराज्यश्रीःपरममा-
- ८ हेध्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परम-
जघटानीकाना-
- ९ मे[क]विजयी शरणैषिणां शरणमवेबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रण-
यिनां यथाभिलषि-
- १० [तका] मफलोपभोगदः सं-धिकसमाशत.....
- ११ शिरप्रणामप्रशस्ततरीकृतविमलपादकमलयुगलः परमभट्टारकपादानुध्या-
- १२ [तमहासामन्तमहाराज]ध्रुवसेनः कुशली सर्वानेव स्वानन्यांश्चायुक्तकविनियुक्त-
कानन्यांश्च यथा-
- १३ [संबध्यमानकाननुदर्श]यति यथा मयानर्त्तपुरवास्तव्य ... प-ग्राम
- १४ पाय स हर पल्लीक

पतरूं बीजुं

१५

शतमेकं मातापित्रोः [पुण्याप्यायना-]

१ भूय पतरंभीथी २ वांयो मेको ३ आ अर्द्ध पीत पतरंभी, जेवाभां आयतुं नथी.

- १६ त्थमात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये
क्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कः अर्णवक्षिति-
- १७ समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं सोऽर्द्राङ्गं सोऽपरिकरं समुत्पत्तयत्पत्यायं
सर्वहिरण्या-
- १८ कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं भूमि
सोपोकेन्द्रकमण्डल्यां ब्रह्मदेयः निसृष्टः
- १९ ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः [कृषतः कर्ष]यतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्भया-
सर्वं परिपन्थना वा
- २० शजैरागामिनृपतिभिश्चानित्यान्यैश्च[र्या]ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च
भूमिदानफलमिति
- २१ स्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्च य[श्चैनं] लिङ्गादाच्छिद्यमानं वानुगो-
देत स पञ्चमहा-
- २२ [पा]तकैस्संयुक्तस्स्यादपि चात्र व्यासे[न गीताः श्लो]का भवन्ति[१] पष्टि
वर्षसहस्राणि स्वर्गो मोदति
- २३ [भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च ता]न्येव नरके [वमेत् स्वद]त्तां परदत्तां वा
यो हरेत् वसुन्धरां स विष्टा
- २४ यत्नाद्रक्ष युधिष्ठिर महीं महिमतां श्रेष्ठ
- २५ ... स्वहस्तः श्रीध्रुवसेनस्य[१]त्रिपु(?)क
- २६ ... शुक्रपक्षस्य पुण्यायां पौर्णिमा[तिर्था]
- २७ ... भद्रेण लिखितं ताम्रशासनं [१४]
- २८ ... सं २०० २० ६ कार्तिक शु० १० ९

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્ર^૧

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા પત્રાનો આ ટુકડો છે. સુભાગ્યે ધ્રુવસેન ૧ લાનું આ દાનપત્ર છે એટલું દર્શાવતો ભાગ તેમાં મોઘુદ છે. પત્રાનું માપ આપી શકાતું નથી, વલ્લભી પત્રાં એમાં હોય છે તેનાથી જૂદી જ જાતની ન્દાની અને પાતળી ત્રાંખાંની ઠડીવાળું એક ન્દાનું કાણું તેની જમણી બાજુએ છે.

અક્ષરો ચોક્કસ અને સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે, પત્રાં ઉપર મોઘુદ રહેલો લખેલો ભાગ સરલતાથી વાંચી શકાય છે.

अक्षरान्तर

- १
- २
- ३ [राज्यश्रीः परममहेश्वरः सेनापतिश्रीभट्टस्तस्य सुतस्त]त्पादर[जोरुणावन-
तप]वित्री-
- ४ [कृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुस्तिपादनस्वप]इक्तिदीधितिर्दीनाना-
थजनोपजी-
- ५ [व्यमानविभवः परममहेश्वरस्सेनापतिधरसेनः तस्यानुजस्तत्पादा]मिप्रणामप्र-
अस्तविम-
- ६ [लमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मीराज इव विहित]विनय
व्यवस्थापद्मातिरग्वि-
- ७ [लभुवनमण्डलाभोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहित]राज्यभिषेको महाविश्राण-
- ८ [नावपूतराज्यश्रीः परममहेश्वरो महाराजश्रीद्रोणमिंहस्सिह इव तस्यानुजः-
स्व]भुजबले-
- ९ [न परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा आम्ना]तर्त-
त्त्वानां कल्पतरुरिव-
- १० [मुहत्प्रणयिनां यथामिलपितफलोपभोगदः परमभागवतः पर]मभट्टार-
कपादानुध्याता
- ११ [महाराजध्रुवसेनः कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तक]महत्त-
रचाटभट्टदाण्डपाशि-
- १२ [कध्रुवाधिकरणिकादीनन्याश्च यथासंबध्यमानकाननुदर्शय]त्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया
- १३ '

१ डोंसनी अंदर शण्डो अटके गळुनी मूक्या छे २ म्हारी गळुनी सायी होय तो मडायामन्त भाटे
आभां जग्या नशी ३ सेव्ही पंक्षिना अक्षरी पसार्य गया छे.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્રું^૧

આ પતરાની બધી બાબુઓએ થોડું નુકશાન થયેલું છે. તેનું માપ ૧૧"×૬૩" છે.

અક્ષરો જોડે તદ્દન સીધી પંક્તિમાં નથી તોપણ ચોક્કસ અને છૂટા છૂટા કોતરેલા છે. સરતચૂકને લીધે કોતરનારે કોઈ કોઈ વખતે શબ્દની વચ્ચેના એક અથવા વધારે અક્ષરો કોતર્યાં નથી.

દાન લેનારનું નામ તેમાં નથી. પણ છેલ્લી બે પંક્તિઓપરથી જણાય છે કે તે ધ્રુવસેન ૧ લાનું દાનપત્ર છે. પતરાના શબ્દોપરથી દેખાય છે કે તે રાજાનાં પ્રથમ દાનો પૈકીનું આ એક છે.

અભરાન્તર

- ૧ લનમળ્ડલાભોગસંસ્કસં-
- ૨ [પ્રહારશત્તુલ્ભપ્રતાપઃ પ્રતાપો]પનતદાનમાનાર્જીવોપાર્જિતાનુરાગોનુરક્તમૌ-
- ૩ [લભૃતશ્રેણીબલાવાપ્તરા]જ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિમટાર્કસ્ત-
- ૪ [સ્ય સુતસ્તત્પાદ]રજોરુણ[વ*]નતપવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુચૃદામણિ
[પમાવિચ્છુ-]
- ૫ [રિ]તપાદ[ન]સ્વપક્ષિદીપિતિર્દીનાનાથંજોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમા-
- ૬ [હેશ્વરઃ સેનાપતિધર્મમેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાગિર્પશસ્તવિમલમૌલિ[મણિ-]
- ૭ [ર્મનવાદિ]પ્રર્ણાતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપ-
[દ્ધતિરશ્ચિલ-]
- ૮ મુનમળ્ડલાભોગે[કૌ]સ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહાવિ-
- ૯ શ્રા[ળ]નાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજદ્રોણમિહૃદ[]સિદ્ધહે-
[વ તમ્યાનુ-]
- ૧૦ જસ્સ્વમુજબલેન પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણે[ષિણાં શરણમવ-]
- ૧૧ [બોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્ત્વા]નાં કલ્પતરુરિવ મુદ્ધત્પ્રણયિનાં યથાગિ[લપિન-
કામકલોપમો-]
- ૧૨ [ગદઃ પરમમાગવતઃ પ]રમમહારકપાદાનુદ્ધયાતો મ[હારાજશ્રીધ્રુવમેનઃ]
- ૧૩ [કુશલ્યા સર્વ્યનેવ સ્થાનાયુક્તક[દ્રાક્ષિકમહત્તરચાટમટ]

૧ ખીળ પતરાની માફક દીનાનાથ પછી કૃપણ શબ્દ નથી : તેમજ પાદાભિ પછી પ્રણામ શબ્દ નથી. શબ્દો સં. ૨૦૭ નાં તામ્રપત્રોને મળતા છે, તેથી શરણાતના વર્ષનું આ દાન હશે. ૨ વાંચો રાજ્ય ૪ આંહીનો ભાગ પણ સં. ૨૦૭ નાં તામ્રપત્રોને મળતા છે. ૫ વાંચો મિહ. ૬ ખીળ પત્રોમાં સ્વમુજ-બલપરાક્રમેણ શબ્દો છે. ૭ કૌસભાના શબ્દો અટકળે મૂક્યા છે.

ગુહસેનનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?

આ તામ્રપત્રો ઇંડીયન એન્ટીકવેરીના તંત્રી તરફથી મળેલાં હતાં. તેનું માપ ૧૧.૬ ઇંચ x ૭.૭ ઇંચ છે. સીલ અને કડી શુભ થયેલાં છે. કાટથી પતરાં ખવાઈ ગયેલાં છે અને બીજું વધુ પડતું ખંડિત છે. ગુહસેનનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાંના અક્ષરથી આ પતરાંમાંના અક્ષરો બહુ જૂદા છે તેઓ વધુ મોટા અને સુવ્યક્ત છે અને પ્રવસેન ૧ લાના પતરાંમાંના અક્ષરોની દળને વધુ મળતા આવે છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ લખેલું નથી અને સ્વરિત શબ્દ લખેલો નથી, એ બે બાબતમાં બીજાં બધાં વલ્લી તામ્રપત્રોથી આ પતરાં જૂદાં પડે છે.

વંશાવળી-પણ બીજાં પતરાંનાથી જૂદી છે અને ગુહસેનનું વર્ણન તદન નવું છે. તે નીચે મુજબ છે :

... .. તેની પછી ધ્રુવસેન રાજ કરે છે. તેના પગે પ્રણામ કરીને બધાં પાપ જેણે ધોઈ નાંખ્યા છે, પોતાના દુશ્મનોનાં લશ્કરોને હરાવવાથી જે કૃષ્ણ જેવો છે, શુદ્ધ અને કિંમતી રત્નોથી ભરપૂર હોઇને જે સમુદ્ર જેવો છે, બધાં મનુષ્યની દૃષ્ટિએ મનોહર હોવાથી જે ચંદ્રના જેવો છે એવો પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ ગુહસેન

વળી એ પણ ગુંચવાડાભરેલું છે કે ગુહસેનના પોતાના પિતા ધરપટ્ટનું નામ વંશાવળીમાં નથી અને ધ્રુવસેન ૧ લા પછી તરત જ પોતાનું વર્ણન આવે છે. વધુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે તેના પછી ગુહસેનના દીકરાનાં શાસનપત્રોમાં ધરપટ્ટનું વર્ણન છે અને તેને મહારાજનો ઇલ્કાબ આપેલ છે તેથી તે ગાદી ઉપર આવેલો હોવો જોઈએ. આના સમાધાન તરીકે કહાય સંભવ છે કે ધરપટ્ટે બહુ જ થોડો સમય રાજ્ય કર્યું હોય, જેથી વંશાવળીમાં તેનું વર્ણન બહુ જરૂરનું લાગ્યું નહીં હોય. આ દાનની સાલ ૨૪૦ ઉપયોગી છે, કારણ પ્રવસેન ૧ લા અને ગુહસેન વચ્ચેનો સમય ૬ વરસ ટુંકો થાય છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાની બેનની દીકરી હુદાએ વલ્લીમાં સ્થાપેલ વિહારમાં રહેતા બૌદ્ધ શ્રમણોને દાન આપવામાં આવેલ છે. આ વિહાર બીજા બધા લેખોમાં વર્ણવેલ છે. દાનમાં આપેલા ગામનું નામ નષ્ટ થયું છે. બૌદ્ધ ધર્મનાં બીજા દાન માફક આ દાન આપવાનો ઉદ્દેશ પણ નીચે મુજબ છે. વિહારનો જીર્ણોદ્ધાર, શ્રમણોને અન્ન વસ્ત્ર ઇત્યાદિ, બુદ્ધની પૂજા માટેની સામગ્રી વિગેરે. ઉપરાંત સદ્ગર્મનાં પુસ્તકોની (ખરીદી), એ એક નવો ઉદ્દેશ આમાં છે. વિહારમાં પુસ્તકાલયનું અસ્તિત્વ આનાથી પુરવાર થાય છે.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઑં પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલ્યસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તસંપ્રહારશતે-
- ૨ લબ્ધપતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપજ્જિતાનુરાગાનુરક્તમૌલભૃતભિત્રશ્રેણી-
- ૩ બલ[૧]વાસરાજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિભટાર્કસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદર-
જોરુણાવત-
- ૪ પવિત્રીકૃતશિરાશિરોવનતશત્રુનૃડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપંક્તિદિધિતિર્દી-
- નાનાથકૃપ-
- ૫ ણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પ[૧],
- ૬ દામિપ્રણામપ્રશસ્તચરવિમલમૌલિમણિર્મળવાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મી ધર્મરાજ-
- ૭ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપદ્ધતિરશ્વિલભુવનમંડલાભોગેકસ્વામિના પરમસ્વામિના
- ૮ સ્વયમુપહિતરજ્યાભિષેકઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીમહારાજદ્રોણસિંહસ્સિંહ ઇવ તસ્યા-
- ૯ નુજસ્વભુજબલપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણેષિણામ-
- ૧૦ શરણમવબોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્ત્વાનાં કલ્પતરુરિવમુહુત્પ્રણયિનાં યથાભિલષિતકા-
- ૧૧ મફલોપભોગદઃ પરમમદારકપાદાનુવ્યાતઃ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજધ્રુવસેન-
- ૧૨ સ્તત્પાદામિપ્રણામપ્રભાવપ્રક્ષાલિતાશેષકૃષ્ણઃ કૃષ્ણ ઇવ નિરસ્તારાતિસનાસંગરઃ
- ૧૩ સાગર ઇવ વિશ્રુદ્ધાદ્રણમહાહરિતપૂર્ણઃ પૂર્ણચન્દ્ર ઇવ સર્વજનતાદર્શનાભિરામઃ
- ૧૪ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીમહારાજગુહસેન*કુશલી સર્વાનેવ
- ૧૫

રાજસ્થાનીયામાત્યાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાક્ષિકચાટમટ-

પતરૂં બીજું

- ૧ ૧ દી [નન્યાંશ્ચ] યથા[સં]વખ્યમા[ન
- ૨ [વલભી]પુરે પૂજ્ય દુહ્ધાકારિતવિ [દાર]સ્ય ... ક

પં. ૧ ધણા અક્ષરો અરૂપ છે. પં. ૨ વાંચો વોપાજ્જિતા. પં. ૩ વાંચો ણાવન્ત. પં. ૪ વાંચો દાધિતિઃ
પં. ૫ વાંચો માહેશ્વરઃ પં. ૬ વાંચો પ્રશસ્તરઃ મૌલિઃ મ્મેન્વાદિ. પં. ૭ મણ્ડલ ઉપરનું અનુસ્વાર હ્રાડી નાંખો.
પં. ૮ વાંચો રાજ્યાભિષેકઃ; સિંહ. પં. ૯ વાંચો નુજઃ; શરણેષિણાં. પં. ૧૦ વાંચો સેના. પં. ૧૧ વિશ્રુદ્ધાદ્રણ
ચોક્કસ રીતે અશુદ્ધ છે. પં. ૨ દુ અરૂપ છે છતાં બીજા સમાન લેખાને અંગે સંશય વગરનો છે.
પં. ૪ નરોવંતંતુ વતુરૂં અરૂપ છે.

- ૩ પ્રત્યાય સ્મર્વહિરણ્યાદયઃ સદશાપરાધઃ [સહ ૧... શ્ર ...
- ૪ ચરોવર્ત્તેષુ ચતુર્ષુ [મા]તાપિત્રો ~ પુણ્યાપ્યાયનનિમિત્તમાત્મનશ્ચૈહિકા-
મુખિકફલાવા [સયે]... ..
- ૫ તસ્ય ગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદિક્રિયોત્સર્પણાર્થં સદ્ધર્મસ્ય પુસ્તકોપક...
- ૬નાદેશસમત્વાગતાષ્ટાદશનિકાય(૧ મ્યન્તરા)ર્યર્થેષુ (સંઘ) સ્ય ચીવિ-
રપિણ્ડવા (ત)
- ૭મ જાયવિહારસ્ય ચ સ્વળ્ડસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિમંસ્કારણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિ-
(તિસ્થિતિ)-
- ૮ (સરિ)ત્પર્વતસપ્કાલીનઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન સોદકેન કમળડલુના વિમૃષ્ટઃ
યતોસ્યોચિત... ..
- ૯ પરિપન્થના વા કાર્ય્યાગામિનૃપાતિમિશ્વાનિત્યાન્યૈશ્ચર્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં
સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ (લમ)
- ૧૦ (વગચ્છ)દ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલલિતવ્ય શ્ર યશ્ચાચ્છિન્ધ્યાદાચ્છિધ-
માને વાનુમોદેત સ (પશ્ચગિ)
- ૧૧ (મ્મહા) પાર્તકેસ્સોપપાર્તકેસ્સંયુક્તસ્સ્યાદપિ ત્રાત્ર શ્લોકા ભવન્તિ યાનીહ દારિ-
દ્રમયાન્નરેન્દ્રૈર્ધનિનાનિ
- ૧૨ (ધર્માય) તનીકૃતાનિ નિર્માણ્યવાન્નપ્રતિગાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુન-
રાદ્વીત વિન્ધ્યા (ટવીપ્વ)-
- ૧૩ (તાયાસુ) શ્રુષ્કકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયો હિ જાયન્તે પૂર્વદાયં હરન્તિ ચે ॥
સ્વદ(તાં પરદત્તાં)
- ૧૪ (યોહર) ત વમુન્ધરાં મવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્લિવપમિતિ ॥
દૃતકો [ત્ર
- ૧૫ પુત્રવિણ્ણુસિંહેનેતિ ॥
- ૧૬ (સ્વહસ્તો)મમ શ્રીમહારાજગુહસેનસ્ય ॥ સં ૨૪૦ શ્રાવણ ચુ

૫. ૫ તસ્ય સંશયવાળું છે. માત્ર '૨' ૨૫૯ છે. ૫. ૬ નાનાદેશ શંકાસ્પદ છે; વાંચો સમમ્યાગત.
૫. ૭ ભવજાય ૨૨૫૯. ૫. ૧૫ વિણ્ણુ ૨૨૫૯ છે.

ગુહસેનનું વળાનું તામ્રપત્ર

વલ્લભી સંવત ૨૪૬ માઘ વદિ

આ તામ્રપત્ર પ્રથમ પ્રોફેસર બુલ્હરે ઈન્ડિયન એન્ટિકવેરી વો. ૪ (૧૮૭૫) પા-૧૭૪ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. અને પ્રોફેસર કિલ્હોર્નના લિસ્ટ ઓફ નોધર્ન ઈન્સ્ક્રિપ્શન્સ (ઉપરનું વો. ૫)માં નં ૪૧૫ તરીકે નોંધાયેલું છે. તે કાઠિઆવાડમાં વળામાં અગર તેની નજદિકમાં જડ્યું હતું અને તે શહેરના કારભારીએ બોમ્બે ઈન્ફન્ટ્રીની ૨૬ મી રેજીમેન્ટના લેફ્ટનન્ટ એફ. બી. પીલને આપ્યું હતું. તેની પાસેથી બીજાઓના હાથમાં ગયું, અને ૧૮૯૦ માં બ્રિટિશ ગ્યુબીયમના ટ્રસ્ટીઓને વેચવામાં આવ્યું હતું. હાલ ત્યાં હીપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઓ. પ્રી. બુ અને મેન્યુ. માં રાખેલું છે, અને “એન્ટિકવેન્ટલ આર્સ નં ૪૩” તરીકે નોંધાયેલું છે. તેને બે તોટલું સાફ કરી, તથા બુલ્હરના પાઠ સાથે સરખાવીને, હવે હું સુધારેલો પ્રતિલેખ તથા પ્રતિકૃતિ આપું છું.

લેખ ત્રાંબાના ચોખંડા પતરા ઉપર છે. આ પતરું અખંડ હતું ત્યારે ૧૨.૫” પોહોળું અને ૮” ઊંચું હતું. જ્યારે બુલ્હરને મળ્યું ત્યારે તેને ખૂણાઓમાં કેટલુંક નુકસાન થયેલું હતું. આ પ્રતિકૃતિ અને બુલ્હરના પાઠની સરખામણી કરવાથી દેખાય છે કે ૧૮૭૫ અને ૧૮૯૦ ના સમયમાં થ્રાણ કઠડાઓ કાંઠા ઉપરથી પણ નાશ પામ્યા હતા. પતરાનો બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે સમયની શુદ્ધ ગુપ્ત લખેલી છે, અને જિન્હામૂલીય તથા ઉપદ્રમાનીય બન્ને દેખાડે છે. હંમેશ મુજબના બે બોધક શ્લોકો સિવાય લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે.

વલ્લભીના ગુહસેનના લેખનો ઉત્તરાર્ધ અને અંતનો ભાગ આ પતરામાં છે. તે જ સમયના બીજા લેખો ઉપરથી જણાય છે તેમ આ લેખમાં હુણ્ણો સ્થાપેલ બૌદ્ધ મઠના પોષણ માટે દાનમાં આપેલા પાંચના ગામની હકીકત છે. સંવત ૨૪૬ એટલે ગુપ્ત સંવત અથવા વલ્લભી સંવત ૨૪૬ ના માઘ કૃષ્ણપક્ષમાં મંત્રિ સ્કંદભટ્ટે આ લેખ લખ્યો હતો.

વલ્લભી—એટલે હાલનું વળા સિવાય તેમાં બતાવેલાં બીજા કોઈ સ્થળો ઓળખી શકાતાં નથી.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮. લાયબેરેલ ડી. બારનેટ.

૨ બુલ્હર આ તિથિ ૨૬૬ વાંચે છે, પરંતુ ગંભીરો સુધારો કિલ્હોર્નના લિસ્ટમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

अक्षरान्तर

- १ (समद्रपरगजघटास्फोटनप्रकाशित) स त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचू (डा-
रत्नप्रभा संसक्तपादनस्वरदिम)-
- २ (संहतिःस) कल स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन (प्रजा रञ्जनादन्वर्थराज-
शब्दोरूप)-
- ३ (कान्तिस्थैर्यगाम्भीर्य) बुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदशगुरुधने-
शान(तिशयानः शरणा-)
- ४ (गता) भयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधिकार्थप्रदा-
नान (न्दितविद्व-)
- ५ त्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः-
- ६ (श्री महा)राजगुहमेनः कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्राङ्गिकमहत्तरचाटभ-
टभ्रुवाधिकरणिकदाण्ड-
- ७ भोगि(क्) चोरोद्धरणिकराजम्भानीयकुमारामात्यादीनन्याश्चयथासंबद्ध्यमानकान्
समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं-
- ८ बलभीतलसन्निविष्टदुष्टापादकारितदुष्टामहाविहारे नानादिगभ्यागताष्टादशनिका-
याभ्यन्तरशाक्याभ्यामिक्षुसं-
- ९ धाय प्रासाच्छादनशय्यासनग्लानप्रत्ययमैषज्याद्युपयोगार्थमानुमंजीप्रावेश्यपिप्पल-
हंखरीप्रावेश्यशर्मापद्रवाटक(म्)-
- १० तथा मण्डलीद्रेगे सङ्गमानकं देटकहारे नदीयं । तथा चोस्मरीं । एवमेतद्
ग्रामचतुष्टयं सोदृङ्गं सोपरिकरं सवातभूत-
- ११ दान्यहिरण्यदेयं मोत्पद्यमानविष्टिकं सर्व्वराजकीयाहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिद्रन्या-
येन मया मातापित्रोरात्मनश्चै(हि)-
- १२ कामुमिकयथामिलपितफलावाप्तये उदकसर्गेणातिसृष्टं यतो स्योचितया शाक्या-
र्यभिक्षुसंघस्थित(य*)भुञ्जतः कृपतः क(र्ष्य)-
- १३ तो वा न कैश्चित्प्रतिपेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्वंशजैरनित्यान्यैश्चर्या-
ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदा(न)-
- १४ फलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चैनमाच्छिद्यादाच्छि-
द्यमानं वानुमोदेत स पंचा(प)-
- १५ (कर्मफल)संयुक्तस्यान् त्रय्यांच वर्तमानः पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयु-
क्तस्यादपिच ॥ यानीह दारिद्र्यभया(न्न)-
- १६ रेन्द्रैर्जनानि धर्मायतनीकृतानि । निर्माल्यवान्तप्रतिगानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ बहुभिर्व्वसुधा(भुक्ता राजभि)-
- १७ [स्स]गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलमिति ॥ स्वमुखाज्ञा ॥
खहरतो मम महाराजश्री(गुहमेन)-
- १८ [स्य]लिखितं संधिविग्रहाधिरणाधिकृतस्कन्दभटेन ॥ सं. २४६ माघ व

ભાષાન્તર^૧

તેનો પુત્ર, જેણે શત્રુઓના સમઢ ગજોનાં કુચ્છ ભેદીને આત્મબળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પાદનળનાં ફિરણો પોતાના પ્રતાપથી નમેલા શત્રુઓના મુગટમણિની કાન્તિ સાથે ભળી જાય છે, જેણે સકળ સ્મૃતિમાં નિર્મેલા માર્ગનું ઠાળણથી પાલન કરીને જોનાનાં હૃદય અનુરંજિત કરી, રાજ (હૃદય હરનાર) શબ્દનો અર્થ સત્ય કર્યો છે, જે રૂપમાં કામદેવ, કાન્તિમાં ધન્દુ, સ્થિરતામાં ગિરીશ, ગાંભીર્યમાં સાગર, બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ કરતાં અધિક છે, શરણાગતને અભયદાન આપવામાં પરાયણ હોવાથી જે પોતાના હિત માટે તૃણ સરખી પણ દરકાર રાખતો નથી, જે વિદ્વાનો અને પ્રણયી મિત્રોનાં હૃદય, પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી, રંજે છે, જે અખિલ બુવનનો સંસ્કાર આનંદ હતો, તે પરમમહાદેવ, મહારાજ શ્રી ગુહસેન કુશળ હાલતમાં, રાજ્ય સાથે કોઈ પણ સંબંધ ધરાવતા સર્વ આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાગિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, ધ્રુવાધિકરણિક, દણ્ડભોગિક, ચારોદ્ધરણિક, રાજસ્થાનીય, કુમાર, અમાત્ય આદિને શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતા અને મારા માટે આ લોકમાં અને પરલોકમાં મસ્તિષ્ઠ કૃણની પ્રાપ્તિ અર્થે, ભગવતી દુહાએ કરેલા અને વચ્ચે આવેલા દુહાના વિહારમાં ૧૮ શાખાના સર્વ દિશામાંથી આવતા શાક્ય ભિક્ષુસંઘને, આજારી આદિ જોનાનાં અન્ન, વસ્ત્ર, આસન ઉપાય અને ઓસડ માટે નીચેનાં ચાર ગાથો:—

આનુમંજ અને પિચ્છસરંખરી વચ્ચે આવેલું સર્માપદ્ (૬)વાટક મણ્ડલીદ્રંગમાં સંગ-માનક, તથા દેતકહારમાં નદીય અને ચોરસરી, સહિત, સહિત, લીલી અને સુકી ઉત્પત્તિની આવક સહિત, અન્ન અને સુવર્ણ, અને વેડના હક્ક સહિત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, પાણીના અર્ધથી (દાનને અનુમતિ આપી) મેં આપ્યાં છે.

આથી ભગવાન શાક્ય-ભિક્ષુસંઘની સાથે સંબંધ ધરાવનારો કોઈ પણ આ ગાથોની જ્યારે ખેતી કરે અથવા ખેતી કરાવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ અને અમારા વંશન ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ, ઐશ્વર્ય અસ્થિર છે, માનુષ્ય અનિત્ય છે અને ભૂમિદાનનું કૃણ (સર્વ રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ માની આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું. જે તે હરી લેશે અથવા તે હરી લેવામાં અનુમતિ આપશે તે પાંચ કુકર્મોના દંડ મેળવશે અને ત્રણ (જાતનાં) જીવિતમાં પંચમહાપાપ અને અન્ય અદ્ય પાપોનો દોષી થશે.

અને કયું છે કે નૃપોના દારિદ્ર્યના ભયને લઇને ધર્મ અર્થે આપેલું જે નિર્માલ્ય અને વાન્ત અન્ન સમાન છે તે કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

સગર આદિ બહુ નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂપતિ, તેને તેનું કૃણ છે.

મારા સ્વમુખે દેવાએલી આજ્ઞા : મારા, મહારાજ ગુહસેનના સ્વદસ્ત. સંધિવિશ્વહાધિ-કરણાધિકૃત કેન્દ્રભટથી લખાયું. સં. ૨૪૪

વલ્લભી રાજા ગુહસેનના સમયના માટીના ઘટના અવશેષ ઉપરનો લેખ

(સંવત ૨૪૭)

વળાના દરબારમાં તરતમાં જ મળી આવેલ એક મોટા માટીના ઘટનો ભાગ મને બતાવવામાં આવ્યો હતો. તેના ઉપર નીચે પ્રમાણે વલ્લભી લિપિમાં લખેલો લેખ હતો. તે લિપિની પ્રતિકૃતિ નીચે આપી છે :—

અક્ષરાન્તર

... .. [૨૦૦] ૪૦ ૭ બ્રી ગુહસેનઃ વટા

પહેલો શબ્દ સુવિખ્યાત વલ્લભી રાજા ગુહસેનનું નામ છે, જેનાં કેટલાંક દાનપત્રો સંવત ૨૪૬, ૨૪૭ અને ૨૪૮ નાં છે. બીજા શબ્દથી ઘટની જ સૂચના આપી રીતે જણાય છે. ઘટ પહેલાંની સંધિ ભૂલાઈ ગઈ છે. ત્રિયનું ત્રીજું ચિહ્ન, ૭ માટેનું, સુરક્ષિત છે. તે પહેલાંનું ચિહ્ન થોડું નાશ પામ્યું છે. આ ચિહ્ન ઠઠાચ ૨૦૦, અથવા ૧૦, ૨૦, ૩૦ અથવા ૪૦ હોયું જોઈએ કારણ કે ગુહસેનનું રાજ્ય ધ્રુવસેન ૧ (૨૦૭)ના સમય અને ધ્રુવસેન ૨ બા (૨૫૨)ના વહેલામાં વહેલા સમય વચ્ચે હતું. પરિત ભગવાનલાલ ઇંદરજીના પત્રક પરથી જાણી શકાય છે કે તે ચિહ્ન ૪૦ નું છે. વદન નાશ પામેલું પહેલું ચિહ્ન ખરેખર ૨૦૦ છે.

ગુહસેનનાં તાત્રપત્રો

સંવત ૨૪૮ આશ્વિન વદ ૧૪

ગુહસેનનું દાન ૧૪" અને ૬" નાં બે પતરાંઓ પર કોતર્યું છે. કડી અને મુદ્રા જે બન્ને પતરાંઓને બેડાએલાં રાખતાં હતાં તે સાચવેલાં છે અને મુદ્રા 'શ્રીભટારક' લખાણ સહિત બેઠેલા વૃષભનું હંમેશનું નિશાન બતાવે છે. મુદ્રા તેના સ્થાનમાંથી બળથી તોડી લીધેલી છે તેથી કડીના કાણા આગળના પતરાના ભાગોને ઈજા થઈ છે. બન્ને પતરાંઓ ઘટ્ટ ઠાટથી ઢંકાયેલ છે. પતરા ૧ લા ઉપર ઘણા જ થોડા શબ્દો વંચાય છે. પણ તેઓ એટલું જણાવવા પૂરત છે કે આ દાનપત્ર વલભીમાંથી લખાયું હતું અને પહેલું પતર ધ્રુવસેન ૧. અને ધરસેન ૨ નાં દાનપત્રોમાંથી પરિચિત છે તે પ્રમાણે, ભટારકથી ધરપટ્ટ સુધી વંશાવળી સિવાય કંઈ બીજું દર્શાવતું નથી.

પતર ૩" બીજું દાન દેનાર ગુહસેનના વર્ણનના છેલ્લા ભાગથી શરૂ થાય છે. ત્યાં સર્વથી મહત્વનો હેવાલ આવે છે. કારણ કે પંક્તિ ૨ માં શ્રીમાન નૃપ ગુહસેન પરમોપાસક, બુદ્ધનો 'પરમ-ભક્ત' છે, જેમાંથી જણાય છે કે આ નૃપ ખરેખર બુદ્ધપંથમાં બદલાઈ ગયો હતો. પહેલાં પ્રકટ થયેલા દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૪ પાનું ૧૭૪) તે હજુ પણ શિવમત પોતાનો કહેતો અને પોતાને પરમ માહેશ્વર કહેડાવતો.

દાનનું પાત્ર, (પંક્તિ ૬-૭), રાજસ્થાનીય શૂરને (પંક્તિ ૭) અર્પણ થયેલા ભટારક વિહારના સમીપમાં શ્રી મિમ્માએ બાંધેલા અભ્યન્તરિકા વિહારમાં વસતા, અને (હીનયાનના) ૧૮ મતના અભ્યાગત ભિક્ષુકોનો સંઘ છે. ભટારક એ વંચાણ બે તદ્દન નક્કી હોય તો વલભી વંશનો સ્થાપનાર બુદ્ધમતને સહાય આપતો તે સાબિત થાય, તેથી તે કંઈક મહત્વનું થઈ પડશે આ " ભટારક વિહાર " " રાજસ્થાનીય શૂરાય પ્રસાદીકૃત " એ જણાવે છે તેમ પાછળથી તેના મૂળ આશયથી બદલાઈ ગયો હોવો બેઠ્યો.

મિમ્મા, ખરેખર, ધ્રુવસેન ૧ અને ગુહસેનનાં પૂર્વ પ્રકટ થયેલાં દાનપત્રોમાં જેનું નામ આવે છે તે શ્રી હુદા સમાન બૌદ્ધ પ્રહાર્યારિણી હતી.

દાનની વસ્તુ વટસ્થલીકાપ્રાચીવહુમૂલાપ્રામે કુદમ્બિશ્યામણેરગોપકલેખકદામકામ્બયઃ (પંક્તિ ૫) છે, જેનો અર્થ હું પ્રયોગ તરીકે વટસ્થલીકાપ્રાચ(?)ના બહુમૂલા ગામમાં ચેલ્લવક ગોપક, કણ્ણી સ્થામણેર અને દાસક અસ્થથી આપવાની ઉપજ (આય) એમ કર્ક છે.

તિથિ અને સંવત કદાચ ૨૬૮, આશ્વિન વદ ૧૪ છે. પણ બીજું ચિહ્ન જન-રલ ઠનિગદામે ૪૦, અને પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી અને પ્રોફેસર ભાણ્ડારકરે ૫૦ વાંચેલ છે. ઈ. એ. વો. ૪ પાનાં ૧૭૪ માં તેને ૬૦ વાંચવાનું પસંદ કરવા માટેનું કારણ આપ્યું છે. હું માનું છું કે આ સવાલ માટે વધુ વિચાર જરૂરનો નથી, પણ તેના નિર્ણય કરવા વધારે દાનપત્રો બેઠ્યો છે. છેલ્લું ચિહ્ન પ્રો. ભાંડારકરે ૬ માટે ગણ્યું છે. પણ ૬ માટે જુદું ચિહ્ન છે. પંડિત ભગવાનલાલે મહારી સાથે ગયે વર્ષે કરેલી આ વિષયની ચર્ચાથી મહાર્ક 'વંચાણ સૂચવાયું હતું. ગુહસેન નૃપે તેનાં શાસન આપેલા રાજપુરોમાં બીજાં દાનપત્રોમાં નહીં દર્શાવેલા બે રાજપુરો છે—અનુપમાદાન સમુદ્ગ્રાહક અને શૌરિકક. પાછળના શુદ્ધ અથવા કર ઉધરાવનાર જઠાવ આતાના અધિકારીઓ કદાચ છે. બીજો રાજપુર જેને આપણે દાન બે વખત જણાવે છે તે 'રાજસ્થાનીય' માટે ક્ષેત્રેન્દ્રના લે.કપ્રકાશમાં કેટલીક હકીકત મળી છે. ત્યાં કહ્યું છે કે— પ્રક. ૪ (શરૂઆત)

પ્રજાપાલનાર્થમુદ્રહતિ રક્ષયતિ સ રાજસ્થાનીયઃ ॥

જે પ્રજાપાલનનો હેતુ પૂર્ણ કરે છે અને તેમને રક્ષે છે તે રાજસ્થાનીય કહેવાય છે.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં બીજું

- ૧ પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવન-
મણ્ડલાભોગ
- ૨ પ્રમોદઃ પરમોપાસકઃ મહારાજશ્રીગુહસેન×કુશલીસર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તક ...
... મહત્તર* ॥ ચાટ-
- ૩ મટધ્રુવાધિકરણિકદાણ્ડપાશિકચોરોદ્ધરણિકાનુત્પન્નાદાનસમુદ્ગ્રાહકશૌલ્કિકરા-
જસ્થાનીયકુમારાનમાત્યાદિકાન્યાશ્ચ યથા
- ૪ સંવધ્યમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પૃણ્યાપ્યાયના-
ર્થમાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિ-
- ૫ લપિતફલાવાસયે વટસ્થલીકાપ્રાચીયબહુમુલાગ્રામે કુટુંબિશ્યામળેરગોપકછેખ્ડવક-
દાસકાસ્ત્રાયસ્સોદ્રઙ્ગ સોપરિ-
- ૬ કરાસ્સમુતવાપ્રત્યાયઃ સર્વધાન્યહિરણ્યાદેયા સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકઃ રાજસ્થાનીય-
શૂરાય પ્રસાદીકૃત-
- ૭ મટાર્કવિહારપ્રત્યાસન્નમિમ્માપાદકારિતામ્યન્તરિકાવિહારે નાનાદિગમ્યાગતાષ્ટાદ-
શનિકાયામ્યન્તરાચ્યૈભિક્ષુસંજ્ઞાય-
- ૮ ગ્રાસાચ્છાદનશયનાસનગ્લાનમૈષજ્યાદિક્રિયોત્સર્પ્વર્ણાથમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિ-
સ્થિતિસમકાલીનંભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન પ્રતિ-
- ૯ પાદિતં યતોસ્ય ન કૈશ્ચિત્પરિપન્થના કાર્ય્યાગામિમદ્રનૃપતિમિશ્વાસ્મુદ્ગંજૈરનિત્યા-
ન્યૈશ્ચર્ય્યાણ્યસ્થિરંમાનુપ્યં સામાન્યં ચ
- ૧૦ ભુમિદાયફલમવમચ્છદ્ધિરયમસ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ યશ્ચૈનમાચ્છિ-
ન્ધાદાચ્છિદ્યમાનંવાનુમોદેત સ પશ્ચમિ-
- ૧૧ મ્મહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈસ્સંયુક્તસ્સયાદપિ ચ । બહુમિર્વસુષા મુક્તા રાજમિસ્સ-
ગરાદિમિઃ યસ્યયસ્ય યદા
- ૧૨ ભૂમિઃ તસ્યતસ્ય તદા ફલમ્ ॥ યાનીહ દારિદ્યમયાત્રેન્દ્રૈર્દેનાનિધર્મ્યાતનીકૃતાની
નિર્મણ્યવાન્ત-
- ૧૩ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ ભક્ષ્મીનિકેતં યદપાશ્રયેણ
પ્રાપ્તોસિ
- ૧૪ પશંન્યેવ ચ પુણ્યાન્યભિવાદ્ધા યથા ન કર્શનીયો હ્રુપકારિપક્ષ इति
- ૧૫ સ્વમુલાજ્ઞા ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકરણાધિકૃતસ્કન્દમટેનેતિ સં આશ્વયુજબદિ

૨ પં. ૨ મહત્તર અરપટ છે. પં. ૫ વટસ્થ સંશયવાળું છે. પં. ૬ વાચો કરસ્સ; દેયઃ પં. ૭ મટાર્ક સંશ્લેષ
વાળું છે. પં. ૧૪ છેલ્લા પાંચ શબ્દો સિવાય બધું અરપટ અને શંકાસ્પદ છે.

જામનગર સ્ટેટ તાલુકા બાણકોડી ગામમાંથી મળેલો રાજા ગુહસેનના સમયનો શિલાલેખ*

કાઠિઆવાડમાં પોરબંદરથી ઈશાન કોણમાં લગભગ ૨૦ માઈલ પર આવેલા રાવળ મહાલનાં બાણકોડી નામે ગામડામાં આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો હતો. તે બાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યો છે. લેખ ૩ પંક્તિઓનો છે, અને ૧૮"X૭" માપનો છે. જોકે તેની બધી બાજુઓ તથા ખૂણાઓ કપાઈ ગયા છે.

તેમાં રાજા ગુહસેનનું નામ આપેલું છે. પણ ઘણા બરા અક્ષરો ન હોવાથી તેની તિથિ મળી શકતી નથી. એટલે શી બાબતનો આ લેખ છે તે કહી શકાતું નથી.

બાષા સંસ્કૃત અને લિપિ વલ્લ્ભી છે. જામનગર સ્ટેટના રાવલ તાલુકામાં કલ્યાણપર મહાલનાં બાણકોડી ગામના પટેલને કૂવો ખોદાવતાં આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. પરંતુ પથર ભાગી ગયેલો હોવાથી ગુહસેનના નામ સિવાયનું બીજું કંઈ જાણી શકાતું નથી.

અક્ષરાન્તર

વવિષ સ્વ
દાહેનલમહરગુહ
સેનરનહોન
મ

ધરસેન ૨ જાનાં ઝરનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨) ચૈત્ર વ. ૫

કાઠિયાવાડના અમરેલી પરગણામાંના ઝર ગામમાંથી મળેલાં ધરસેન ૨ જાનાં ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨)નાં તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ, અક્ષરાન્તર અને ભાષાન્તર કર્નલ. જે. ડબ્લ્યુ. વોરસન પોલીટીકલ એજન્ટ કાઠિયાવાડ મારફત લાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર ઓઝા તરફથી મને મળ્યાં હતાં. તે પત્રો મી. વજેશંકરને મળ્યાં હતાં અને તે તેમની પાસે છે. આખાં તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાં કાંઈ જરૂર નથી પણ તેનું ટુંક વર્ણન આ નીચે આપું છઉં.

આ દાનપત્રનાં બે પત્રો છે અને તેનું માપ ૧૧૩"×૮" છે. તેઓ સુરક્ષિત છે. પહેલા પત્રમાં ૧૬ પંક્તિ અને બીજામાં ૧૮ પંક્તિઓ છે. લીપિ તે વખતના વલ્લભી પત્રોની જ છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે.

આ ઇંદીયન એન્ડીકવેરીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ આ જ રાજાનાં સં. ૨૫૨ નાં ત્રણ તામ્રપત્રો (વો. ૭ પા. ૬૮, વો. ૮ પા. ૩૦૧, વો. ૧૩ પા. ૧૬૦) ની માફક જ વંશાવલી વિભાગ છે, તોપણ નીચેના થોડા ભાગો સાથે પાઠ ચોક્કસ કરવાને જરૂરના હોઈ નીચે આપું છઉં.

પંક્તિ ૩ સેનાપતિ બટાર્ક.

" ૪ તેનો દીકરો સેનાપતિ ધરસેન હતો.

" ૭ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ દ્રાણસિંહ હતો.

" ૯ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધ્રુવસેન હતો.

" ૧૦ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધરપદ્મ હતો.

" ૧૫ તેનો દીકરો મહારાજ ગુહસેન હતો.

" ૧૬ તેનો દીકરો સામન્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન હતો.

આ ધરસેન કુશળ હોઇને વલ્લભીમાંથી પોતાના આયુક્તક વિગેરે અમલદારોને હુકમ કરે છે કે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ એમ પંચમહાયજ્ઞોના પોષણ માટે બ્રહ્મદેવ તરીકે દાન આપેલ છે. તે દાન બ્રહ્મપુરના રહેવાશી ભાર્ગવ ગોત્રના અને મૈત્રાયણક માનવક શાખાના બ્રાહ્મણ છત્રચહુરને આપવામાં આવ્યું છે. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ છે.

(૧) બિલ્વખાત સ્થલીમાં દીપનક પેઠમાં વટઆમ (પં. ૨૨)

(૨) બિલ્વખાતની ઉત્તર સીમમાં સોપાદાવર્ત જમીન. તે બટાર્કસેહની ઉત્તરે, રાફડાની પૂર્વે અને અંબિકવહુની પશ્ચિમે હતી.

(૩) તે જ વિભાગમાં આસપાસની ૨૫ પાદાવર્ત જમીનસહિત વાવ.

(૪) ઝરી સ્થલીમાં વેલાપદ્મની પૂર્વ સીમામાં રાજમાર્ગથી દક્ષિણે, ઝઝઝકના ક્ષેત્રની પૂર્વમાં, હધિકૂપકની સીમાઓના સંગમથી પશ્ચિમે અને બ્રામરકુચ્ય ગામના રહેવાસી ખણ્ડકના ક્ષેત્રથી ઉત્તરે ૧૬૦ પાદાવર્ત જમીન.

(૫) તે જ ગામની દક્ષિણ સીમમાં ૨૫ પાદાવર્ત જમીન.

પંક્તિ ૨૮ થી ૩૨ માં દાનનો અવરોધ વિગેરે ન કરવા માટેની આજ્ઞાઓ તથા શાપ-સૂચક બે શ્લોકો છે.

પંક્તિ ૩૩—દ્વતક ચિર્બિર હતો અને લેખક સંધિવિગ્રહાધિકૃત સ્કન્દ બટ હતો. પછી સાલ નીચે મુજબ આપેલ છે; ૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫. મહારાજ ધરસેનના હસ્તાક્ષર છે.

अक्षरान्तरमार्थी अमुक भाग

पतरुं पहेलुं

१ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभ

१६ सहस्रोपजीव्यमान

पतरुं बीजुं

३ धरः प्रथमनरपतिसमभिसृष्टानामनुपालयिताः... ..

१८

१९ परममाहेश्वरसामन्तमहाराजश्रीधरमेनः कुशली सर्वानेव

२० वस्संविदितं यथा मया माता-

२१ पित्रोः पुण्याप्यायननिमित्तमात्मनश्चैहिकामुष्मिक यथाभिलषितफलावाप्तये ब्रह्मपुर-
निवासि भार्गवसगोत्रमैत्रायणरमनकवस

२२ ब्रह्मचारित्राक्षण च्छच्छराय विल्वस्वामस्थल्यदीपनक पेशवटग्र[ग्रा]मः विल्व-
स्वामस्थलेरु(ल्याउ)तरसीमि भट्टार्कभदोदुत्तरतः बलमीकात्

२३ पूर्वतः अमिलिकवहादपरतः त्रिभिराघाटनैर्विशुद्धं पादावर्तशतं तथा त्रैवाष्टमे
दिग्भागे वापी पञ्चविंश(श)त्पादावर्तप्रतिसरा

२४ तथा झरिस्थल्यां वेलापद्रकग्रामपूर्वसीमि महापथादक्षिणतः झञ्झकक्षेत्रात्पूर्वतः
दधिकूपकसीमसन्ध्यपरतः ग्रामरकुल्य

२५ ग्रामनिवासि खण्डकक्षेत्रादुत्तरत एवं चतुर्विं(मि)राघाटनैर्विशुद्धं पादावर्तशतं
षष्ठ्यधिकं तथास्मिन्नेव दक्षिणसीमि पादावर्त्ताः

२६ पञ्चविंश(श)तिः सर्वमेतत्सोद्वङ्गं सोपरिकरं

२७ भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रातथा(तिथि) पञ्चमहायज्ञिकना
(याज्ञिक)क्रियाणां समुत्सर्पणार्थआचन्द्रार्क(र्का)

३१ षष्टि वर्ष

३२ स्वदत्तां परदत्तां वा

३३ स्वहस्तोमम महाराजश्रीधरसेनस्य दूतकश्चिर्बिरः लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृत
स्कंदभटेन २५२ चैत्र. व. ५

ભાવનગર તાળે મહુવા પાસે કતપુર ગામેથી મળેલાં

ધરસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૫ (ધરસેનના મી. વળેશંકર ૧૪૭૬ ૧૪૮૦)

ભાવનગર તાળે કાઠિઆવાડના દક્ષિણ કિનારોપરથી હતાં અને બેકેન્ડ્રી પાસે અને જ્યાંથી આ પતરાંઓ મળ્યાં છે તે કતપુર ગામ તેની પૂર્વમાં બે મેલપર મં છઉં. આ બન્ને પતરાંઓ, વલ્લી રાજાઓની મુદ્રા તથા બન્ને પતરાંઓ જોડાએલાં રાખવામાં પસાર કરેલી કડીઓ સહિત, ભાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કાટને લીધે બીજા પતરાંના થોડા અક્ષરો ઝાંખા થઈ ગયા છે તોપણ તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તે ઉકેલવામાં કાટને લીધે કંઈ પણ હરકત થતી નથી. તેનું માપ ૧૦"×૭" છે અને તેમાં અનુક્રમે ૧૬ અને ૧૭ પંક્તિઓ દ્રક્ષ્ય એક બાજુએ લખેલી છે.

વિશાળ અને અથા નામના કોઈ અધ્યક્ષચારીઓને અમુક યજ્ઞ કરવાના બદલામાં ડામરિ-પાટકની પૂર્વ તરફની સરહદ ઉપર એક ખેતરનું દાન બાબતનો આ લેખ છે. તે વલ્લી સંવત ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨) નો છે.

તે સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. અને લિપિ વલ્લી છે.

अक्षरान्तर

पतरूं पहेलूं

- १ स्वस्ति विजयस्कंधावारात् भद्रपत्तनकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणाम-
तुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंस-
- २ कप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागानुरक्तमौलभृता
(त्या) मित्रमित्रश्रेणीबलावासराज्यश्री(:) ॥
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिमटार्कः(कस्त) तस्यसुतःत(तस्त) त्पादरजोरुणावनतकृ-
तशिरा(:) शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपाद
- ४ नखपंक्तिदीधितिर्दीनानाथकृपणजनो(प) जीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः श्रीसे-
नापतिधरसेनः त(नस्त) स्यानुजः त(जस्त) त्पादाभिप्रणाम
- ५ प्रशस्ततरविमलमौलिर्मणिर्मन्वादिप्रणि(णी) तविधिविधानधर्मा धर्म्मराज ईव
विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगै
- ६ कस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषे(पे) को महाविश्राणनावपूत-
राज(ज्य) श्रीः परमागहेरो(परममाहेश्वरो) महाराजश्रीद्रोणसिंहः सिंह
- ७ इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानमेकविजयी शरणैशि(षि)
णां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पत
- ८ रुखिसुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितकामफलोपभोगदः परमभागवतः महाराजश्रीभ्रुव-
सेनः त(स्त) स्यानुजः त(स्त) च(च्च) रणारविन्दप्रणतिप्रवि
- ९ धौताशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरितोदकक्षालितसकलकल(कलि) कलंकः प्रसभ-
निर्जितारतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्त-
- १० श्रीमहाराजद्ध(ध) रपट्टः त(स्त) स्यात्मजः त(स्त) त्पादसपर्यावाप्तपुण्योदयः
शैशवात्मभृतिखङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटा
- ११ स्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः त(स्त) त्प्रभावप्रणतारतिचूडारत्नप्रभासंसक्तसस्तव्य
(व्य) पादनखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीत
- १२ मार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्त्तराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्य
बुद्धिसंपद्धिः
- १३ स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतयातु-
णवदपास्ताशेषस्वकार्य
- १४ फलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृदयः पादचारीवसकलभुवनमण्डलाभो-
गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीमहाराज
- १५ गुहसेनः त(स्त) स्य सुतः तत्पादनखमयूखसंताननिश्रुः(स्त) तजान्हबीजलौघ-
बिखालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानभोगसंप
- १६ द्रूपलोभादिवाश्रितः सरसमाभिगामिकैर्गुणै(:) सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिता-
खिलधनुर्धरः ॥

पतरुं बीजुं

- १ प्रथमनरपतिसमभिसृष्टानामनुपालयिता धर्म्यदायानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणा
- २ मुपल्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्पोरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिमोगद-
क्षविक्रमः ॥
- ३ विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि(व)श्री(:) परममाहेश्वरः श्रीमहाराजधरसेन ॐ
कुशली सर्वानेवायुक्तकि(क)विनियुक्तक
- ४ द्राक्किमहत्तरचाटभ(ट)ध्रुवाधिकरणिकदण्डपाशिकराजस्थ(स्था)नीयकुमारा-
मात्यादीनन्यांश्चयथासंबध्यमानकान्
- ५ समाज्ञापयत्यस्तु व(:) संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनाश्चै-
हिकामुष्मिकयथामिलषितफलावासये
- ६ बहूपलिकस्थल्यां डामरिपाटकग्रामे पूर्व्वेसीम्निक्षेत्रपादावर्त्तषष्टि(:) साक्षा
सपरिकरा सवातभृत
- ७ धाण्या(न्य)हिरण्यादेया सोत्पद्यमानविष्टिकासमस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीया
भूमिच्छिद्रन्यायेन छन्दोग
- ८ सन्नक्षचारिकश्यवसगोत्रब्राह्मणविशाखबप्पाभ्यांबलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रातिथिपञ्चम-
हायाज्ञिकानांक्रियाणां
- ९ समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कावसरित्क्षितिस्थिति(ति)समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभो-
ग्याउदकसमर्गेण ब्रह्मदेये
- १० निस्तृण्यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतो वा(वा)न कैश्चि-
त्प्रतिपेधे वर्तितव्य
- ११ मागमिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्वंशजैरनित्यान्वैश्वर्याप्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च
भूमिदानफलमवगच्छद्भिः(श्व)
- १२ अयमस्मदा(दा)योनुमन्तव्य(:) परिपालयितव्यश्चयश्चैनमाच्छिद्यादाच्छिद्यमा-
नवानुमेदेत सपञ्चभिर्महापातकैः सोपपात
- १३ कै(:) संयुक्तः स्यादित्युक्तंच भगवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे
तिष्ठतिभूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च
- १४ तान्येव नरकं वसेत् । विंध्याटवीप्पतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयोहि जाय-
न्ते भूमिदायहरानराः पूर्व्वदत्तां द्विजा-
- १५ तिभ्यो यत्नाद्रक्षयुधिष्ठिर महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं बहुभिर्व्वसुधा
भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य
- १६ यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलं । यानीहदारिद्रमयान्नरैर्द्रैर्धनानि धर्मायतनीकृ-
तानि निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
- १७ तानि को नाम साधुः पुनराददीत इति ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतस्कन्दभ-
टेन ॥ सं. २९२ वैशाख बहु ९
- १८ स्वहस्तोभग महाराजश्री धरसेनस्य ॥ द. चिबिरः ।

‘ ભાષાન્તર ’

ભદ્રપત્તનકમાં છાવણી નાંખી રહેલી વિજયી સેનામાંથી, મહારાજ ધરસેન, જેણે પોતાના પિતાના પાદનખમાંથી નિકળતાં કિરણોરૂપી ગંગાપ્રવાહ વડે પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં છે, જે પોતાના સૌંદર્યથી જાણે ખેંચાઈ આવ્યા ન હોય તેવા સઘળા સદ્ગુણો વડે સંપન્ન છે, જેની લક્ષ્મીનો પ્રભાવ પોતાના અસંખ્ય મિત્રોનો આરામ થઈ રહ્યો છે, જેણે પોતાના કુદરતી બળ તથા ચાતુર્ય વડે ધનુર્વિદ્યામાં કુશળ એવા સઘળાને આશ્ચર્ય પમાડ્યા છે, જે પ્રથમના રાજાઓનાં સારાં ધાર્મિક દાનો ચાહુ રાખે છે, ને પોતાની પ્રજાને પીડા કરતી દરેક ઉપાધિ દૂર કરે છે, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતી બહેનો વાસ છે, જે શત્રુઓની લક્ષ્મીનો હોશિયારીથી ઉપભોગ કરે છે, જેને રાજ્યપદ સીધી રીતે પ્રાપ્ત થયું છે, અને જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત છે, અને જે મહારાજ શ્રીગુહસેનનો પુત્ર હતો, જેણે (ગુહસેન) પોતાના પિતાના પાદસેવનથી આધ્યાત્મિક ફલની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જેણે પોતાની બાલ્યાવસ્થાથી જ કૃત્ત એક તલવારની જ મદદથી શત્રુઓના મદાંધ ગજેન્દ્રાનાં મસ્તકો ભેદી અપૂર્વ શૌર્યની નિશાનીઓ બતાવી હતી, જેના ડાબા પાદનખનાં કિરણો પોતાની સત્તાને નમવા ફરજ પાડેલા શત્રુઓના મુગટનાં જવાહિરોના તેજ સાથે મળેલાં હતાં, જે સ્મૃતિઓના બધા આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, પોતાની પ્રજાનાં હૃદયોને રંજન કરવા રાજા નામ ધારણ કરવાને સંપૂર્ણ રીતે લાયક હતો, જે સૌંદર્યમાં કામદેવથી, શોભામાં ચન્દ્રથી, સ્થૈર્યમાં દિમાલયથી, ગભીરતામાં સમુદ્રથી, જ્ઞાનમાં બૃહસ્પતિથી અને લક્ષ્મીમાં કુબેરથી પણ અધિક હતો, જે શરણાગતને રક્ષણ આપતો, અને એટલા માટે જે પોતાનું સર્વસ્વ એક તૃણવત્ સમજી આપી દેતો, જે વિદ્વાનોને તેઓની મહેનત બદલ માગવા કરતાં પણ વધારે આપી તેમનાં હૃદયોને ખુશ કરતો, જે જાણે સમસ્ત જગતનો સાક્ષાત્ આનંદ જ હોય તેવો હતો, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી મહારાજ ધરપદનો પુત્ર હતો, જેણે (ધરપદ) તેને પ્રણામ કરી પોતાના સર્વ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં, જેણે પોતાના સુચરિતથી કલિ સાથે આવેલી બધી દુષ્ટતા ધોઈ નાંખી હતી, જેની કીર્તિ શત્રુઓનો પરાજય કરવાથી સર્વત્ર પ્રસરી હતી, જે સૂર્યનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેણે (ધ્રુવસેન) પોતાના બાહુબળ વડે શત્રુઓના અસંખ્ય હાથીઓનાં ટોળાંઓ પર વિજય મેળવ્યો હતો, જે શરણાગતનું રક્ષણ કરતો હતો, જે ધર્મમાં નિપુણ હતો, જે મિત્રો અને સંબંધીઓની ધૃષ્ટાઓ પાર પાડવાને લીધે કદપતક સમાન હતો, જે ભગવાનનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે સિદ્ધસમાન મહારાજ શ્રી દ્રોણસિંહનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેના (દ્રોણસિંહના) મુગટનું મણિ પોતાના બંધુને નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જે મનુ વગેરેના આદેશોનું પાલન એજ ધર્મ માનતો હતો, જે સાક્ષાત્ ધર્મ જ હતો, જેણે નમ્રતા અને ફરજના નિયમો કર્યા હતા, જેનો રાજ્યાભિષેક પરમસ્વામિએ પોતે કર્યો હતો, જેની રાજ્યલક્ષ્મી ધાર્મિક દાનોને લીધે પવિત્ર થઈ હતી, જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ધરસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો, જેનું (ધરસેનનું) મસ્તક પોતાના પિતાને નમવાથી તેની ચરણરજથી લાલ થયું હતું, જેના પગના નખોનું તેજ શત્રુઓનાં નમેલાં મસ્તકોના મુગટોનાં રત્નોના તેજમાં ભળવાથી વૃદ્ધિગત થતું હતું, જેના તેજને લીધે ગરીબ, નિરાધાર અને દુઃખી લોકો પોતાનું જીવન ટકાવી શકતા હતા, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટારકનો પુત્ર હતો, જેણે (ભટ્ટારક) પોતાના અસંખ્ય મિત્રોના મોટાં લશ્કરો વડે શત્રુઓને નમાવી કીર્તિ મેળવી હતી, જે પોતાના બળ વડે મેળવેલાં કોમળતા, માન અને દયાળુપણનાં સુખો ભોગવતો હતો, જેણે વંશપરંપરાના સેવકોનાં બળ વડે રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, તે ધરસેન કુશળ હોઈને પોતાની સર્વ પ્રજા, સેવકો, દ્રાક્ષિકો (?) મહત્તર, ચાટભટ, ધ્રુવાધિકરણિકો, દણ્ડપાશિકો, મંત્રિઓ, રાજકુમારો, અને આ રાજ્યમાં રહેતા લોકો

તેમ જ જેને જેને સંબંધ હોય તેઓની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરે છે કે વિશાખ અને બાપા નામના કશ્યપગોત્રના બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મચારીઓને યોગ્ય સંકલ્પ સાથે, પોતાના માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને પોતાના આ લોક તથા પરલોકનાં ઇચ્છિત ફલોની પ્રાપ્તિ અર્થે, વહુપલિકસ્થલીમાં આવેલા ડામરિપાટક ગામની પૂર્વની સરહદ પર ખેતી માટે (૬૦) સાઠ પાદાવર્તનું દાન કર્યું છે. તેઓ જાણે સામવેદનો અભ્યાસ કરી, સાથે જલિદાન, ચરુહોમ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિ નામના પાંચ યજ્ઞ કરે એટલા માટે આ ક્ષેત્ર સાથેની તથા આસપાસની વસ્તુઓ, તેમાં કુદરતે ઉત્પન્ન કરેલો અથવા વાયુથી આજુબામાં આવેલો પાક, સોનું લેવાનો અભિકાશ, તથા ફરજિયાત મજૂરીનું ઉત્પન્ન વિગેરે સહિત આપવામાં આવે છે. આનો ઉપભોગ તેના વંશજે યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ કરશે. આનો ઉપભોગ કરવામાં અથવા દાન તરીકે આપેલ ક્ષેત્ર ખેડવામાં કોઇએ પણ તેઓને હરકત કરવી નહિ. ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે અને માનુષ્ય અસ્થિર છે, તથા આ દાનનું ફલ પણ પોતાને પણ મળવાનું છે, - એવું જાણી તેના પછીના રાજાઓએ પણ આ દાનને માન આપવું તથા રક્ષણ કરવું. જે કોઈ આ દાન પાછું લેશે અગર તેમ કરવામાં અનુમોદન આપશે તે ન્હાના અનેક પાપો સાથે મ્હોટાં પાંચ પાપો કરવાના શુન્દેગાર થશે. ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે:—“ જમીનનું દાન કરનાર માણસ સ્વર્ગમાં સાઠ હજાર વર્ષ રહે છે, અને તે પાછું લેનાર અગર લઈ લેવા દેનાર તેટલો જ વખત નરકમાં રહે છે. પાછું લેનારાઓ કાળા સર્પો થઈ વિધ્યાચલના પાણી વગરના પ્રદેશની સૂકી શુકાઓમાં રહે છે. હે યુધિષ્ઠિર ! રાજાઓમાં ક્ષેષ્ઠ ! બ્રાહ્મણોને પૂર્વે આપેલાં દાનોનું રક્ષણ કર. દાન આપવા કરતાં પણ આપેલાં દાનનું રક્ષણ કરવામાં રાજાઓનું વધારે શ્રેય છે. સગર આદિ ઘણા રાજાઓએ ભૂમિને ઉપભોગ કયાં છે, પણ જે સમયે જે રાજા હોય છે તે જ તેનો ઉપભોગ કરે છે. રાજાઓએ જે ધન ધર્મમાં આપેલું છે, તે નિર્માલ્ય અને વમન કરેલી વસ્તુ સમાન છે, કયો સાધુ પુરુષ નિર્ધના-વસ્થાની બીકે તે પાછું લેશે ? ” સંધિવિગ્રહાધિકારી સ્કન્ધભટ્ટે આ લખ્યું છે. (વલ્લી) સંવત ૨૫૨ ના વૈશાખ કૃષ્ણપક્ષ ૫ ની તિથિ. આ સ્વહસ્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન પોતાના છે. હ્રતક ચિખ્ખર છે.

ધરસેન ર જનાં ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો*

ગુપ્ત સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ બે પત્રોમાં ૨૭ વર્ષ પહેલાં કાઠિઆવાડના હાલાર પ્રાંતમાં રાજકોટથી અમિઠોણમાં ૧૫ માઈલ ઉપર ભાડવા નામના મોટા ગામડાંમાંથી મળ્યા હતાં. તે રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં રાખવામાં આવ્યાં છે.

આ બે પત્રોમાં વલ્લીની સામાન્ય મુદ્રા વડે જોડેલાં છે; અને તે મુદ્રા પહેલાં પત્રોના નીચેના ભાગનાં એક કાણામાંથી બીજા પત્રના ઉપરના એક કાણામાં પસાર કરેલી છે. બન્ને પત્રોની જમણી બાજુનાં બે કાણાંઓમાંથી પસાર કરેલી કડી જોવાઈ ગઈ છે.

પત્રોમાં એક બાજુ લખેલાં અને ઉત્તમ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેનું દરેકનું માપ ૧૦૩/૪" x ૮ ૩/૪" છે. લખાણના રક્ષણ માટે ચારે હાંસીયાના કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. દરેક પત્રો પર ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી છે. બધા અક્ષરો તદ્દન સીધી લીટીમાં સુંદર અને ચોક્કસ કોતરેલા હોઈ દરેક સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. દરેક અક્ષર આશરે ૧" પોહોળો અને ૩/૪" ઉંચો છે. પત્રોમાં પૂરાં ૧" જણાં હોવાથી અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છતાં પાછળ દેખાતા નથી.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી પરમમાહેશ્વર સામંત મહારાજ શ્રી ધરસેન (૨)એ જાહેર કરેલું છે. અને તે જ રાજાનાં બીજા પાંચ દાનપત્રોનાં વર્ષ તથા તિથિઓ, એટલે વૈશાખ બ(હુલ) ૧૫ સંવત્ ૨૫૨, આવેલું છે. પ્રશંસાવાળી પ્રતાવના તથા દરેક રાજાનું વર્ણન પણ ધરસેન ર જનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં સર્વ દાનપત્રો પ્રમાણે જ છે. પરંતુ તેના પૂર્વે ગુહસેને છોડી દીધેલો 'સામંત' નો ઇલ્કાબ ધ્રુવસેન ૧ લાની માફક તે પણ ધારણ કરે છે. તેના હાદાનું નામ ધરપડ લખ્યું છે, જ્યારે એક વધારાના અપવાદ સિવાય, તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ધરપટ અથવા ધરપડ લખેલું છે.

દાન લેનાર આનર્તપુરના રહીશ, અથર્વવેદના વિદ્યાર્થી, કૌશ્રવસ ગોત્રના રૂદ્રધોશનો રૂદ્ર-ગોપ નામનો બ્રાહ્મણ છે. આ બ્રાહ્મણનું ગોત્ર વિચિત્ર છે. આ ગોત્રવાળો બ્રાહ્મણ મારા બાણવામાં નથી.

દાનમાં આપેલી વસ્તુ, આંબરેણુ સ્થત્રી(પ્રદેશ)(પ્રાપીય)માં આવેલું ગામ ઈપિકાનક ઉગ્રજ, ઉપરિકર, વિગેરે સાધારણ હુક્કો સંહિત છે.

દાન આપવાનો ઉદ્દેશ બ્રાહ્મણોને અપાતી દરેક દક્ષિણાના હેતુ મુજબ, પાંચ યજ્ઞો કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં સંબોધન કરાએલા અધિકારીઓમાં અવલોકિક અને દશાપરાધિક નામના બે છે, જે અત્યાર સુધીમાં મળી આવેલાં તે વંશના કોઈપણ દાનપત્રમાં જોવામાં આવ્યાં નથી. પહેલા શબ્દનો અર્થ સમજાતો નથી. તેનો અર્થ કદાચ, જમીન મહેસુલ માટે ગામડાંના લોકોની જમીન ઉપર દેખરેખ રાખનાર અમલદાર એવો હોય. દશાપરાધિકનો અર્થ ઘણું કરીને ગામની

હુકમાં દશ અપરાધ કરનારાઓ ઉપર નાંખેલો દંડ વસુલ કરનાર એવો છે. કોઈ કોઈવાર આ હુક દાન લેનારને આપવામાં આવતો હતો. (જુવો. સદાપરાધ-ને દાનને લગતા હુકો-માં બતાવ્યું છે.)

દૂતક અથવા આ દાનનો અમલકરનાર અધિકારી ચિર્ણિયર છે. અને લેખક, સંધિ અને વિગ્રહનો મંત્રિ સ્કંદહલક છે. આ અધિકારી એ ઘણા લાંબા સમય સુધી, ગુહસેનના રાજ્યના ઉત્તર ભાગથી ધરસેન રાજાના અંત સુધી, એ અધિકારનો ઉપભોગ કર્યો લાગે છે.

લેખમાં બતાવેલાં સ્થળોમાં, વલ્લી એ લાવનગરથી વાયવ્ય કોણમાં ૧૮ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું વળા કહી શકાય. આનંતપુર એ, સુવિખ્યાત નાગર બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનું વતન ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલા હાલના વડનગરનું જૂનું નામ આનંદપુર એ જ મનાય છે.

નવાનગર સ્ટેટના એક ખવાસગિરાસદ્દારના મુખ્ય શહેર આંબરણ અને આંબરણ એ બન્ને વચ્ચે બહુ જ મળતાપણું છે. પરંતુ ઇષિકાનક ગામ જોળખી શકાતું નથી. પણ આંબરણ સ્થળ ઠાકિઆવાડ કરતાં ગુજરાતમાં હોવાનો વધારે સંભવ છે.

તિથિનું વર્ણન બ(હુલ) ૧૫ તરીકે કરેલું છે તે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ બહુવાલાયક છે. મેં ઉપર કહ્યું છે તેમ, તે જ તારીખનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં, તથા બીજાં, માસ અને વર્ષ બુદ્ધિ હોય એવાં દાનપત્રોમાં પણ એ આવે છે. તેનો અર્થ કૃષ્ણપક્ષનો ૧૫ મો દિવસ, એટલે અમાવાસ્યા એ જ છે. હાલના સમયમાં આપણે તે દિવસ વદ (અથવા બાહુલ) ૩૦ એ રીતે બતાવીએ છીએ, જ્યારે પ્રાચીન સમયમાં પખવાડીઆનો છેલ્લો દિવસ શુભ ૧૫ અને બ. ૧૫ એ પ્રમાણે બતાવતા હતા, એવું જણાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ओं' स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामंतुलबलसर्पेत्नमण्डलाभोग-
संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापप्र
- २ तापोपनतदानमानाजैवोपार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणिबैलावासरज्यश्री
परममाहेश्वरः श्रिसेनापति
- ३ भटाङ्कः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रिकितशिरां शिरोवनतशकुन्तुडागणि-
प्रभाविच्छुरितपादनसंपत्तिः"
- ४ "विधितिर्दिनानाथक्रिपेणजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः" श्रिसेनापति-
धरसेनस्तस्यानुजैतत्पादाभिप्रे
- ५ मप्रशास्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितं विधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहि-
तविनयव्यवस्थापेर्द्धतिराखिल
- ६ भूवनमण्डलभोगैकैस्वामिना परमस्वामिना म्वयमुपहितराज्याभिषेको' महाविश्रंण-
नावपूतराजेश्वरः परममहे
- ७ श्वरः श्रीमहाराजद्रोणसीङ्कः सिंह इव तस्यानुजं स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघ-
टानीकानामेकविजयि" शरणैषि
- ८ णां शरणमवबोद्धा शास्त्रैर्त्यतत्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रेणयिनां यथाभिलषितफ-
लोपभोगदः परमभागवतः श्रीम-
- ९ हाराजध्रुवसेनः तस्यनुजैस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषे सुविशुद्ध स्वच-
रितोदककषालिताशेषकलि
- १० कलङ्कं प्रसभनिज्जितारातिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहागजधर-
पैडं तस्यसुतस्तत्पादसपर्यावाप्त
- ११ पूण्योदयं शैषैवात्प्रभृति स्वङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्व-
निकषः तत्प्रभावप्रणता

१ त्रिदशे २ वांथो वलभीतः ३ वांथो मैत्रकाणामंतुल ४-५ वांथो अन्य दानपत्रांमां नथां ओवे।
सपत्न शण्ड आदिआं वपराथो छे ६ ७ शण्ड आ दानपत्र कर्ता प्राचीन दानपत्रांमां जेवांमां आवे छे. ८ ९ १० ११
१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

- १२ रातिचू डारत्नप्रभासंसक्तसखेयपादनखरंभिसंहति' सकलैस्त्रितिप्रणितमार्गसम्य-
गपरिपालनाप्रजाहिदैयरंजना
- १३ दन्वर्त्तराजशब्दो रूपैकान्तिस्थैर्यैर्घैर्यगांभीर्यैर्वैधिसंपद्भिः स्मारशशाङ्काद्रिराजो-
दधित्रिदशगुरुधनेशानतिशयानः श-
- १४ रणागताभयप्रदानपरतया 'त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलं प्रार्थनाधिकार्थप्रजा-
(दा) नानन्दितविद्वच्छुहप्रणयिहृद
- १५ यः पादचारिवै' सकलभूवेनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरो महाराजश्रीगु-
हसेनै तस्य सुतं तत्पादनस्वमयू
- १६ स्वसन्तानैर्विस्त्रितजौह्वीजलौघविकषालिताशेषकलमषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यभोग-
सपैत् रंपलोभा

बीजं पतरू

- १७ दिवाश्रितः संरमाभिगामिकौर्गुणैः सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः
प्रथमनरपतिसमतिस्ति'
- १८ ग्रानामनुपालयिता द्वैर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकरिणामुपप्लवानीं दरिशयितौ
श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य सं
- १९ हतारानिपकपलकिर्षेपरिभोगदक्षविक्रमक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवेश्री परममाहेश्वरैः
समन्तैर्महाराजश्रीधर
- २० सेनः कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकेंद्राङ्गिकमहत्तरचाटभटभ्रुवाधिकरणिकदा-
ण्डपौषिकशौल्किकावलोकिक
- २१ प्रतिसारकचोरैर्धरेणिकदशापराधिकराजस्थानियकुमारामात्यादीन्यैः यथा
सम्बध्यमानंकां समाज्ञापयत्यस्तु वै'
- २२ संविदितं यथा मया मातापित्रो' पुण्याप्ययैनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषित-
फलावाप्तये आनर्त्तपुरवास्तव्यकौश्र
- २३ वसमगोत्राय अथर्वणसंज्ञचारिणे ब्राह्मणरुद्रघोषपुत्ररुद्रगोपाय अम्बरेणुस्थली-
प्राप्य इषिकानकमामः सोद्र

१ वांथो मव्य २ अने ३ वांथो रश्मिसंहतिः ४ वांथो स्मृतिप्रणीत ५ हृदय ६ वांथो रूप ७ वांथो
मुदि ८ वांथो स्मर ९ वांथो तृण १० वांथो फल ११ वांथो विद्वत्सुहृत्प्रणयि १२ वांथो पादचारीन
१३ वांथो भुवन १४ वांथो गुहसेन १५ वांथो सुत १६ वांथो सन्तान १७ वांथो त्रिसुत १८ वांथो संपत्
१९ वांथो रूप २० वांथो मरसमाभिगामिकौर्गुणैः २१ वांथो मुद्राना २२ वांथो धर्म २३ वांथो कारिणामुपप्लवानीं
२४ वांथो दर्शयिता २५ वांथो लक्ष्मी २६ वांथो धीः २७ वांथो माहेश्वरः २८ वांथो सामन्त २९ वांथो
विनियुक्त ३० वांथो पाशिक ३१ वांथो चैरोद्धरणिक ३२ वांथो राजस्थानीय ३३ वांथो दीनन्याथ
३४ वांथो मानवान ३५ वांथो वः ३६ वांथो मातापित्रोः ३७ वांथो पुण्याप्ययनाय ३८ वांथो ब्रह्मचारिणे

- २४ ज्ञं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं स्योत्पद्यमानविष्टीकं सद-
शापराध समस्तराजकीयानामहस्त
- २५ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रातिथिपञ्चमहायाज्ञिकानां
क्रयानां समुत्सर्पणार्थमाचर्द्रका
- २६ ण्वसरिक्षित्तिस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गणं ब्रह्मदेयं
निसिष्टिं यतोभ्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भू
- २७ जैतः कृषतः कर्षापयतः प्रदिषतः प्रदिशापयतो वा न कैश्चिं प्रतिषेधे वर्तितव्य-
मागाभिभद्रत्रिपतिभिश्चास्मद्वंशजैर
- २८ न्यद्वंशजैर्वानित्यन्यैश्वर्यन्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं भूमिदानफलमवगच्छद्भि-
रयमस्मदायोनुमन्तव्य परिपालयितव्य
- २९ श्व [१] यश्चैनमाच्छिद्येदाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्माहापातकैः
सोपपातकैः संयुक्त स्यादित्युक्तं भगवता वेदव्यासेन व्यसे
- ३० नै ॥ षष्ठी वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१] आच्छेत्ताचामन्तौ
च तान्येव नरके वसे ॥ पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यज्ञैर्द्रक्ष युधिष्ठिरं [१] महीं
- ३१ महिमतांश्रेष्ठ दानाच्छयेयोनुपालनं ॥ बहुभिर्वसुधाभूक्ता राज्ञेभिः सगरा-
दिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमितस्य तस्य तदा फलमिति = [॥]
- ३२ स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य । लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिक्रितै-
स्कन्दभटेन । दै चिन्बिरः [१] सै २०० ५० २ वैशाख वै १५

१ वांथि। सोपराध २ वांथि। सोपरिकर ३ वांथि। सभूतवातप्रत्यायः ४ वांथि। सधान्यहिरण्यदेयः ५ वांथि।
स्योत्पद्यमानविष्टीकः ६ वांथि। सदशापराधः ७ वांथि। क्रयानां ८ वांथि। चन्द्रा ९ वांथि। सरिक्षित्तिसमकालीनः
१० वांथि। पुत्रपौत्रान्वयभोग्यः ११ वांथि। ब्रह्मदेयः १२ वांथि। निषष्टः १३ वांथि। भुजतः कृषतः कर्षयतः
प्रदिशतः प्रदेशयत १४ वांथि। कैश्चित् १५ वांथि। तृपतिभिश्चास्मद्वंशजैः १६ वांथि। अनित्यान्यैश्वर्याण्यस्थिरं १७ वांथि।
सामान्यं १८ वांथि। मस्मदायोनुमन्तव्यः १९ वांथि। च्छिद्यादा २० वांथि। महापातकैः २१ वांथि। संयुक्त
२२ वांथि। क्त २३ वांथि। व्यासेन २४ वांथि। षष्ठिं २५ वांथि। वानुमन्ता २६ वांथि। वसेत २७ वांथि। यत्नाद्रक्ष
२८ वांथि। युधिष्ठिर २९ वांथि। दानाच्छ्रेया ३० वांथि। भुक्ता ३१ वांथि। राजभिः ३२ वांथि। सगरादिभिः
३३ वांथि। यदा ३४ वांथि। कृत ३५ वांथि। दूतक ३६ संवत् ३७ वांथि। बहुलपक्ष

ધરસેન ર જાનાં પાલિતાણાનાં તામ્રપત્રો^૧

[શુરત-] સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાસ) ઈ. સ. ૫૭૧

ઠાકિઆવાડમાં પાલિતાણામાંના ભોંયરામાંથી આશરે ૪૦ વર્ષ ઉપર મળી આવેલાં અને હાલ પાલિતાણા સ્ટેટની માલિકીનાં તામ્રપત્રોની સાત જોડીઓમાંનાં આ પતરાંઓ છે. સિંહાદિત્યનાં પતરાંઓ માફક આ પણ પ્રથમ ઇન્ડિયન એન્ટિક્વેરી વો. ૩૯ પા. ૧૩૦ નં ૫ માં મી. એ. એમ. ટી. જૅક્સને, (આ ઈ. સી. એસ) વર્ણવ્યાં હતાં. ડા. વોગેલના કારકુને બનાવેલી તેની બે શાહીની છાપો ઉપરથી તે ઉપરનો લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. પાલિતાણાના એડમિનિસ્ટ્રેટર મી. ડબ્લ્યુ. સી. ટ્યુડર આવને અસલ પતરાંઓ કૃપા કરીને રાચ. બાહાદુર વેંકયને આપ્યાં હતાં, અને તેમણે આ શાહીની છાપો મારા હપથેગ માટે મને આપી હતી.

આ બે તામ્રપત્રો છે, અને તે મી. વેંકયના કહેવા પ્રમાણે, ૧૧૨ ઇંચ પહોળાં અને ૭૨ ઇંચ લાંબાં છે. દરેક પતરાની અંદરની બાજુએ લેખની ૧૮ પંક્તિઓ છે. પહેલા પતરાને નીચે અને બીજાની ઉપર બે ઠીઠીઓનાં કાણાં છે. પરંતુ મળેલી મુદ્રા આ પતરાંઓની છે કે તે સાથે મળેલાં મેત્રકોનાં બીજાં પાંચ પતરાંઓની છે, તે કહેવું મુશ્કેલ છે.

તે ઉપરનો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અને લિપિ સામાન્ય વલણી છે.

લેખમાં વલણીના રાજા ધરસેન ર જાના જમીનના દાનનું વર્ણન છે. અને તેની તિથિ વર્ષ વગેરે તે જ રાજાનાં બીજાં ચાર દાનો પ્રમાણેની છે. યશોગાન કરતી પ્રસ્તાવના લગભગ ધરસેન ર જાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનો પ્રમાણે જ છે. ખાસ બાજુવા જેવી હકીકત ફક્ત એ જ છે કે તેના દાદાનું નામ ધરપટ લખેલું છે, જ્યારે તેનાં બીજાં દાનોમાં ધરપટ અથવા ધરપટ આવેલું છે. દાનનો ભાગ આ પ્રમાણે છે—

(પં. ૧) વલણી માંગી—

(પં. ૨૨) મહેશ્વર (શિવ) નો પરમ ભક્ત, યશસ્વી મહારાજ ધરસેન (૨) કુશળ હોઈ, સર્વ અધિકારીઓ, જેવાકે, આયુક્તકો, વિનિયુક્તકો, દ્રાંક્ષિકો, મહત્તરો, કાચા અને પાકા સેનિકો, ધ્રુવાધિકરણિકો, હણડપાશિકો, ચોરોદ્ધરણિકો, રાજસ્થાનીય, કુમારામાત્રો વિગેરે તથા સંબંધ ધરાવતા સર્વેને શાસન કરે છે કે—

તમોને જણાવું છું કે મારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે તથા આલોકે તેમ જ પરલોકમાં ફલ પ્રાપ્તિ અર્થે મેં નીચે પ્રમાણે દાન કરેલું છે—

૧૮૦ પાદાવર્તો—[બંધૂ] વાનક પ્રદેશના નાટયોટક ગામની ઇશાને, અને એકલિક ગામમાં દારકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે અને આદિત્યના ક્ષેત્રની ઉત્તરે; ૧૨૦ પાદાવર્તો અને ૩૨ પાદાવર્તોનું નિખતળાવ જે (નાટયોટકની) વાયવ્યના રસ્તાની પૂર્વે છે; નિખકૂપ પ્રદેશના દે(વ)રક્ષિતપાટકની નૈરૂત્ય તરફ અણ્ણસેદક તળાવની ઉપરના ભાગમાં, અને વાસવહક નદીના બન્ને કાંઠા પર ગોક્ષની માલીકિના

૧૩૦ પાદાવતો; ૪૬૨૫૫૨ પ્રદેશનાં ચિત્રકરથદય ગામની ઉત્તરે ધાર્મિકની માલકીના ૧૦૦ પાદાવતો; અને ૪૬૨૫૫૨ની જમીનની પૂર્વ તરફની સીમા પર કોધકની માલકીકિનું અવતર તળાવ.

આ જમીન તે સાથેના ઇદ્રક્ષ, પરિકર-વાત-મૂત-ધાન્ય-હિરણ્યદેવ, તથા કુરુચ્યાત મંબુરીના હલ્લ સાથે, કોઈ પણ રાજના અધિકારીની દબલગિરિ રહિત મુમિચ્છિત્ર ન્યાયે, તે કૌશિક ગોત્રના વાજસનેય-માધ્યંદિન શાખાના બે રોષ્ઠ તથા રથેન નામના ગ્રાહ્યોને, કલિ, ચર, વૈષ્ણવ, અગ્નિહોત્ર, અને અથિતિ નામના પાંચ મહાયજ્ઞો કરવામટે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને નદીના અસ્તિત્વ પર્યંત તેના પુત્ર, પૌત્ર અને પત્નીના વંશજોના ઉપભોગ માટે વ્રતદેવ તરીકે આપેલી છે.

ત્યાર પછી હંમેશ મુજબ બોધ અને વ્યાખ્યાના બે શ્લોકો છે. છેલ્લી પંક્તિ આ પ્રમાણે છે:—

મારી, મહારાજ શ્રીધરસેનની સહી (આ છે) (આ લેખ) સંધિવિમ્બાધિકૃત રકંઠભટે લખ્યો છે. દ્વૃતક ચિર્મિર (હતો). સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫. તારીખ શુભ-વસલી સંવત્ ની ગણવી. અને બતાવેલો મહિનો ઈ. સ. ૫૭૧ નો આવે છે. ધરસેન ૨ જાનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં દ્વૃતક ચિર્મિર બતાવેલો છે. લેખક રકંઠભટ, ધરસેન ૨ જા તથા તેના પિતા અને પહેલા અવનાર શુદસેન બન્નેનો સેવક હોના લેખમાં બતાવેલાં સ્થળો ઓળખી શકાયો નથી.

અનુલેખ,

વલલીના દાન વિષેના પહેલાંના બે લેખોમાં એ ભૂલો કરી છે તે સુધારવાને આ તકનો હું લાભ લઉં છું.

૧. વો. ૩ પા. ૩૨૩.પં. ૧૧ માં વાંચો: “ હરિયાનક, જે હસ્તવપ્રાહરણીના (એક પેટા ભાગ) અક્ષસરકમાં આવેલું છે.” (પ્રાપ્યને બદલે) પ્રાપ્તિય સાઝ બુઓ ઉપર, પા. ૮૧ નોટ ૧.
૨. મી. ટી. કે. લઘુ એ મારી સાથે મોગ વાતાં પતરાં (વો. ૮ નં ૨૦) વાંચતાં યોગ્ય ઠહું હતું કે ઉચ્ચમાન નો અર્થ “ ઠહું ” નથી, પરંતુ “ કહેવાનું, હવે પછી જણાવવામાં આવતું ” એવો છે. માટે ઉચ્ચમાનમુક્તો અને ઉચ્ચમાનવિષય (વો. ૮ પા. ૧૮૯) એ શબ્દો નવયામકમુક્તો અને ચંદ્રપુત્રક-વિષય ને બદલે છે. તે જ પ્રમાણે, પા. ૧૯૩ માં પાઠની પંક્તિઓ ૩૮ અને ૪૦ માં ઉચ્ચમાન—ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય એ નવયામક-ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય ને બદલે છે. અને પા. ૧૯૮ ઉપર પંક્તિ ૪૩ માં તે જ શબ્દ ચંદ્રપુત્રક-ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય ને બદલે છે. તેથી વો. ૮ના સાંકળીઆમાં નવયામક-મુક્તિ અને ચંદ્રપુત્રક—વિષય એ બે પ્રદેશો આપવા પડશે.

પતરું પહેલું

- ૧ [ઑં] સ્વસ્તે [॥] બલભીત[:] પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાંમતુલબલસ-
પત્નમણ્ડલ[।] ભોગસં(સ) સક્તસંપ્રહ[।] રશતલબ્ધપ્રતા-
- ૨ પ[:] [પ્ર] તાપોપનતદાનમ[।] નાર્જવોપાર્જિતા[નુ] રાગોનુરક્તમૌલભૃતમિ-
ત્રશ્રીણીબલાવાસ(॥) રાજ્યશ્રી[:]^૧ પરમમાહેશ્વર:
- ૩ શ્રીસેનાપેતિભટાર્કસ્તસ્ય^૨ સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનતપવિત્રિક્રિતશિરા[:]^૩ શિરાવન-
તશત્રુત્તુડામણિપ્રભાવિહું
- ૪ રિતપદ્મનસ્વપન્તિદીધિતિદીનાનાથક્રિપણજનોપજીવ્યમાનવિભવ[:]^૪ પર[મ]-
માહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યાનુ-
- ૫ જસ્ત[ત] પાદાભિપ્રણામપ્રસ્તતસ્તતરવિમલમૌલિમાણિર્મ(।) ન્વાદિપ્રણીતવિધિવિ-
ધાનધર્મી^૫ ધર્મરાજ ચિવં વિ[હિ] તવિન-
- ૬ યવ્યવસ્થાપદ્ધતરચિલભુવનમણ્ડલાભગૈકસ્વામિર્નો^૬ પરમસ્વામિનાસ્વયમુપહિતરાજ્યા-
ભિષકમહો^૭ વિશ્રાણનાવ-
- ૭ પૂતરાજશ્રી[:] પરમમાહેશ્વર મહારાજશ્રીદ્રોણસિદ્ધ[:] સિદ્ધિ^૮ ઇવ તસ્યા-
નુજ[:] સ્વભુજબલપરાક્રમેણ પરગજઘ-
- ૮ ટાનીકાનામકવિજયિ^૯ શરણેષિણાં^{૧૦} શરણમવબોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્ત્વાર્નો^{૧૧} કલ્પતરરિવે^{૧૨}
સુદ્ધ[ત] પ્રણયિર્નો^{૧૩} યથાભિ-
- ૯ લખિતકામફલોપભોગદ[:] પરમભાગવત[:] શ્રીમહારાજધ્રુવસેનસ્તસ્યાનુજ-
સ્તચ્ચરણાર[વિ]ન્દપ્રણતિપ્રવિધર્તા-
- ૧૦ શેષકલ્મષ: સુવિશુદ્ધસ્વચરિતોદકક્ષાલિત(।) સકલકલિકલંક: પ્રસભનિર્જિતા-
રાતિપક્ષપ્રથિતમહિર્મા^{૧૪} પર-
- ૧૧ માદિત્યમક્ત[:] શ્રીમહારાજધરપદસ્તસ્ય[।] સ્મજસ્તત્પાદ(।) સપરિચ્યાવા-
સપુણ્યોદય[:]^{૧૫} શૈશવા[ત] પ્રભૃતં^{૧૬} સ્વદ્વિતિયં^{૧૭} -
- ૧૨ બાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસ્વત્વનિકૈષ: તત્પ્રભાવ(।) પ્રણતારાતિ-
ચૂડ(।) રત્નપ્રભાસંસ-
- ૧૩ કસબ્યપાદનચરિત્સિંહસંહિતિ[:] સકલસ્મિતિપ્રણિતમાર્ગસમ્યત્પરિપાલનપ્રજાહૃદ-
યર[જ] નાદન્વર્થરાજશબ્દો^{૧૮} [રૂ]

૧ વાંચો સ્વસ્તિ ૨ વાંચો મૈત્રકાણામ ૩ વાંચો શ્રેણી ૪ વાંચો સેનાપતિ ૫ વાંચો પવિત્રીકૃત
૬ વાંચો શિરો અને ચિહ્ન ૭ વાંચો પાદનસ્વપક્ષિદીધિતિદીનાનાથક્રુપણ ૮ વાંચો પ્રશસ્તર ૯ વાંચો
૧૦ વાંચો પદ્મતિ અને લાભોગૈક ૧૧ વાંચો ભિષેક ૧૨ વાંચો શરો ૧૩ વાંચો સિંહ: સિંહ ૧૪ વાંચો
નામેકવિજયી ૧૫ વાંચો શરણે ૧૬ વાંચો તત્ત્વાર્ના ૧૭ વાંચો તરુરિવ ૧૮ વાંચો નાં ૧૯ વાંચો વિધોતા
૨૦ વાંચો મા ૨૧ વાંચો સપરિચ્યા ૨૨ વાંચો પ્રભૃતિ ૨૩ વાંચો દ્વિતીય ૨૪ વાંચો સત્ત્વ ૨૫ વાંચો સ્મૃતિપ્રણીત
અને સમ્યક્પરિ

- १४ पकान्तिस्थिर्यगाम्भिर्यबुद्धिसम्पद्धिः [:] स्मरशश [१] द्विराजोदधि-
त्रिदशगुरुधनेशानां [१] तिशयान [:] शरणगताभय-
- १५ प्रदानपरतया तृणवदपास्त [१] शेषस्वकार्यफल [:] प्र [१] त्थन [१] धिका-
र्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृ [तृ] प्रणयिहृद-
- १६ य [:] पादचारिर्व सकलभूवनमण्डलामोगप्रमोद [:] परममाहेश्वर [:]
श्रीमह [१] राजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
- १७ दन [स्व] मयूखसन्त [१] ननित्रिनजाह्विजलोघविशालिताशेषकल्मषः प्रणयि-
शतसहस्रोपजी-
- १८ व्य (:) भोगसम्प [३] [१] पलोभा [दि] वाश्रीत [:] सरसमा [१] भिगा
मिकैर्गुणे सहजशक्तिशीक्षाविशेषविमर्षिताखिलधनु [द्वर] [:]

पतरुं बीजं

- १९ प्रथम [न] रपतिस [मतिम्] छ [१] नामनुपालयती धर्मदायानां म [पकर्ता-
प्रजोपघा [१] तकारिणां (न) मु [प]
- २० प्लवानं [१] दरिद्रयितो श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारतिपक्षमलक्ष्मिपरिक्षो-
भदक्षविक्रम [:] क्रमो [प]
- २१ संप [१] सविमलपार्थिवश्री [:] परममाहेश्वर [:] श्रीमहाराजधरसेन (॥)
कुशलं सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्रागिक-
- २२ महत्तरचाटभटध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशकचोरोद्धरणिकराजस्थानीयकुमारामात्यादी-
(नां) नन्यांश्च य [था]
- २३ सबद्धमानकां न [१] समाज्ञापयत्यस्तु व [:] संविदितं यथा मया म [१]
तापित्पुण्याप्यायना [या] त्मनश्चैहिक [१] मुष्मिकर्ष-
- २४ ल [१] वासये ॥ [बन्धू] वानकस्थलिप्र [१] पीये नाट्योटकग्रामे पुर्वोत्तर-
सिम्नि तथा एकलिकग्रामे च [द] रकसत्कक्षेत्राद-
- २५ परत [:] [च] रिपादावर्चशतं अशीत्यधिकं तथा आदित्यक्षेत्राचोत्तरत-
[:] ॥ तथा (द) परोत्तरसीम्नि पर्थो पूर्वत [:] पादावर्चशतं

१ वांथि स्थैर्यगाम्भीर्य २ वांथि शशाङ्कादि ३ तृणवद नो द ड्रातरनारे व भांथि सुधार्यो ४ वांथि नारीच
५ वांथि भुवन ६ वांथि हेथर ७ वांथि संताननिर्वृत्तजाह्नवीजलोघ ८ वांथि बाधित ९ वांथि कैर्गुणः १० वांथि
शिक्षा अने विस्मापिता ११ वांथि नामनुपालयिता १२ वांथि कारिणामुप १३ वांथि दर्शयिता १४ वांथि
लक्ष्मीपरिमोग १५ वांथि पाशिक १६ वांथि संबध्यमान १७ वांथि त १८ वांथि पितृ १९ वांथि स्थलीप्राप्ये
२० वांथि पूर्वोत्तरसीम्नि १ वांथि शतमशीत्यधिकं २२ वांथि क्षेत्राचोत्तरतः २३ क्षेत्र २४ वांथि पथः २५ शतं

ધરસેન ર જનાં માળિયાનાં તામ્રપત્રો

શુ. સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨) વૈશાખ વદ ૧૫

આ લેખ તરફ પ્રથમ ૧૮૮૪ માં ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ માં મેં ધ્યાન ખેંચ્યું હતું મુંબઈ ઇલાકામાં કાઠિઆવાડના સ્વસ્થાન જુનાગઢના માળિયા મહાલના મુખ્ય શહેર માળિયામાંથી મળી આવેલાં કેટલાક તામ્રપત્રો ઉપરથી આ લેખ લખેલો છે. મૂળ પત્રોએ જુનાગઢના હરઆરના હવાલામાં છે.

હરેક લગભગ ૧૧^૩/_૪"x૭^૩/_૪" ના માપનાં એવાં બે પત્રોએ છે. અને તેની એક બાજુપર લેખ લખેલો છે. લેખના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પત્રોએ ઠીક ઠીક જડાં છે, પણ અક્ષરો ઉંડા હોઈ પાછળના ભાગમાં ચોખ્ખા દેખી શકાય છે. કેતરકામ સારું કરેલું છે, પરંતુ અક્ષરોની અંદર કેતરનારનાં એન્ડરોનાં નિશાન હંમેશા મુજબ દેખાય છે. પહેલા પત્રોની નીચે અને બીજાની ઉપરના ભાગમાં ઠાણામાંથી પસાર કરેલી કડીઓથી પત્રોએ જોડેલાં છે. મારા જોવામાં આવ્યાં ત્યારે બન્ને કડીઓ કાપેલ હતી. એક કડી સાઠી ત્રાંબાની છે તે ૩^૩/_૪" જડી અને ૧^૩/_૪" વ્યાસવાળી ગોળ છે. બીજી તેટલી જ જડી પણ વલ્લી મુદ્રાઓની કડીઓ પ્રમાણે લંબગોળ છે. આના છેડા ઉપરથી ૧^૩/_૪"x૨^૩/_૪" વાળી લંબગોળ મુદ્રાથી બાંધેલા છે. આ મુદ્રામાં જરા ઉંડી સપાટીમાં ઉપરથી રીતે કેતરેલો જમણી બાજુ મહોવાળો નંદી છે જે વલ્લી મુદ્રાઓમાં સામાન્ય રીતે કેતરવામાં આવે છે. તેની નીચે બે આડી લીટીઓ કરી તેની નીચે શ્રીભટ્ટક: (શ્રીભટ્ટક:) એટલે પ્રતાપી ભટ્ટક એમ લખેલું છે. બે પત્રોએનું વજન ૩ પૌંડ ૧ ઔંસ છે. બે કડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૧૨^૩/_૪ ઔંસ છે. અને કુલ વજન ૩ પૌંડ, ૧૩^૩/_૪ ઔંસ છે. અક્ષરોનું માપ ૧^૩/_૪" અને ૩^૩/_૪" વચ્ચે છે.

વલ્લી વંશના મહારાજ ધરસેન ર જનો આ લેખ છે: તેમાં લખેલ શાસન વલ્લી એટલે કાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાંતના વળાસ્ટેટના હાલના મુખ્ય શહેર વળામાંથી કાઢેલું છે. સમય આંકડાઓથી આપેલો છે. તે સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨) ના વૈશાખ (એપ્રિલ-મે) વદિ ૧૫ છે. આ લેખ કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ ફક્ત મહારાજ ધરસેન ર જાએ એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞ ચાલુ રાખવા માટે અંતરંગ ટાંભિઆમ, તથા વજ્રઆમ નામનાં ગામડાંઓમાં દાનમાં આપેલા જમીનની નોંધ કરવાનો છે.

૧ કા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૬૪-૧૬૫ ફૂલીટ ૨ જુનાગઢથી નેરલ ખુજામાં આશરે ૨૩ માર્ચ ઉપર ઉત્તર-માંના માળિયા મીઆણાથી જુદું પાડવાને આને માળિયા હાટીના પણ કહે છે.

ગુજરાતના યેતિહાસિક લેખ

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઐ સ્વસ્તિ વલર્પીતઃ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલબલસ[મ]પન્નમણ્ડ-
લાભોગસંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપઃ
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાનુરક્તમૌલભૂતમિત્રશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ-
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિ-
- ૩ મટાર્કિઃ [॥] તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનત પવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુ-
ચુડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપક્ષિ દીધિતિર્દી-
- ૪ નાનાથ કૃપણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તત્પાદપ્રણામપ્રશસ્તરવિમલ-
- ૫ મણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યસ્થાપદ્ધતિરચિ-
લભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના-
- ૬ સ્વયમુપહિતરાજ્યામિષેકઃ મહાવિશ્રાણાનાવપૂતરાજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજદ્રો-
ણસિંહઃ સિંહ ઇવ [॥] તસ્યાનુજસ્વભુજ-
- ૭ બલાપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોધ્યૌ શાસ્ત્રા-
ર્થતત્ત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુદ્ધત્પ્ર-
- ૮ ણયિનાં યથામિલપિત કામફલોપભોગદઃ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજ ધ્રુવસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તચ્ચરણારવિંદપ્રણિતપ્ર-
- ૯ વિઘ્નોત્થાશોષકલ્મષઃ સુવિશુદ્ધમ્ય [સ્વ] ચરિતોદકપ્રક્ષાલિતસકલકલિકલકલઃ
પ્રસમનિર્જિતારાતિપક્ષપથિતમહિમા
- ૧૦ પરમાદિત્યમક્તઃ શ્રીમહારાજધરપદ્મસ્તસ્યાત્મજસ્તત્પાદસપર્યાવાસપુણ્યોદય[:]
શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વન્ન દ્વિતીયબાહુરે-
- ૧૧ વ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ [ત]વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
ચૂડા રત્નપ્રભાસંસક્તસત્ય[વ્ય]પા-
- ૧૨ દનચરશ્મિસંહતિ[:] સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્ષના-
દન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્ય-
- ૧૩ ગામ્મીર્ય બુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાર્દ્રિ [દ્રિ] રાજોદધિત્રિદશગુરુધને[શા]-
નતિશયાના[નો] મયપ્રદાનપરંતયા તૃણવ-

૧ મુળ પત્ર ૭૫૨ થી ૨ ઇ. અ. વા. ૧૫ થી ૧૮૭ મે આપેલા આ ૪ મહારાજાનું ઝરતું દાનપત્ર આઠી વધારે સારો પાઠ આપે છે—પ્રશસ્તરવિમલમૌલિમણિ ૩ વાંચો અવબોધા ૪ આત્ બુદ્ધી જવાથી હૃતો અને પાછળથી તેની જગ્યા કરતાં જરા ઉંચે ઉમેરવામાં આવેલ છે. ૫ ઝરના દાનપત્રમાં આઠી અતિશયાનઃ શરણાગતઅમયપ્રદાન એમ પાઠ છે.

- ૧૪ દપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ શ્રીમહારા-
૧૫ જગુહસેનઃ [॥] તસ્યમુતસ્તત્પાદનસ્વમયૃસ્વસંતાનનિર્વૃત્તજાહ્વીજલો[લં] ધ-
વિક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશત-
૧૬ સહસ્રોપજીવ્યભોગસંપત્તરૂપલોભાદિવાશ્વ[શ્રિ]તસ્સરસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજ-
શક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્મા-
૧૭ પિતાશિલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસ્ટુષ્ઠાનામનુપાલયિત્વા ધર્મ્મ[મ્મ]દાયા-
નમપાકર્તા
૧૮ પ્રજોપઘાટકારિણામુપહ્લવાનામ્ દર્શયિત્વા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિ-

પતરૂં બીજું

- ૧૯ પક્ષલક્ષ્મીપરિક્ષોભદૃક્ષવિક્રમઃ ક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ મહારાજ-
૨૦ શ્રિ(શ્રી) ધરસેનઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાક્ષિક મહત્તરચાટમટધ્રુવા-
ધિકરણિકદણ્ડપાશિક-
૨૧ રાજસ્થાનીયકુમારામાત્યાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબધ્યમાનકાન્ સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ
સંવિદિતં યથા મયા માતા-
૨૨ પિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલિષિતફલાવાસયે અન્તર-
ત્રાયાં શિવકપદ્રકે વીરસેન-
૨૩ દન્તિકપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં એતસ્માદપરતઃ પાદાવર્ત્તઃ પચ્ચદશ તથા અપરસીમ્નિ
સ્કમ્ભસેનપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં વિંશાધિકં^૧
૨૪ પૂર્વસીમ્નિ પાદાવર્ત્તદશ ડોમ્ભિગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ વર્દ્ધકિપ્રત્યયપાદાવર્ત્ત નવતિ[ઃ]
વજ્રગ્રામેપરસીમ્નિ ગ્રામશિખરપાદાવર્ત્તશતં
૨૫ વી(?)કિ(?)^૨ દિન્નમહત્તરપ્રત્યયા અષ્ટાવિંશતિ પાદાવર્ત્તપરિસરા વાપી ।
શ્ચમ્ભુસપદ્રકે કુડુમ્બિ(મ્બિ) બોટકપ્રત્યયા[ચ]પાદાવર્ત્તશતં
૨૬ વાપી ચ । એતત્સોદ્રઙ્ગં સોપરિકરં સવાતભૂતધાન્યહિરણ્યાદેયં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટી-
[ણિ]કં સમસ્તરાજકીયાનામ

૧ ઝરના દાનપત્રમાં આંહી પરિભોગ પાડ છે. ૨ આ વિસ્તર્ગ ઉપરના સ્થાને લીધે જરા નીચે લખવામાં આવેલ છે. ૩ આ દશ અક્ષરો પ્રથમ કાર્ધ કોતર્યું હતું તેના ઉપર ફરીથી કોતર્યો છે. ૪ આ બંને અક્ષરોના સ્વર ચોખ્ખા છે, પણ બ્યજનો શંકાવાળો છે. ત્રાંચામાં કાર્ધક દોષ હોવાથી બ્યજન કોતરેલા નથી.

- ૨૭ હસ્તપ્રક્ષેપનીયં ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન ઉદ્ભવતિવાસી [સિ] વાજસનેયી [યિ]
કળ્પવત્સસગોત્રબ્રાહ્મણરુદ્રભૂતયે બલિચરુવૈશ્વ-
- ૨૮ દેવામિહોત્રાતિથિ પશ્ચમહાયાજિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્વર્ણમાચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
સરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીનં પુત્રપૌ-
- ૨૯ ત્રાન્વયમોગ્યં ઉદકસર્ગેણ નિસૃષ્ટં [।] યતોસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુંજતઃ
કૃષતઃ કર્ષયતઃ પ્રદિશતો વા
- ૩૦ ન કૈશ્વિત્પતિષેધે વર્તિતવ્યમ્ [।] (આ) ગામિભદ્રનૃપતિભિશ્વાસદ્વંશજૈરનિ-
ત્યાન્યૈશ્વર્યાપ્યસ્થિરમ્ માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિ-
- ૩૧ દાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [।] યશ્ચૈનમાર્ચિ-
દ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુ-
- ૩૨ મોદેત સ પશ્ચર્મિર્મહાપાતકૈઃ (:) ' ॥ સોપપાતકૈઃ [:] ' ॥ સ (સં) યુક્તસ્સ્યાદિ-
ત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ (૧)
- ૩૩ પાટિં^૩ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ * । તાન્યે-
વ નરકે વસેન્ ॥ પૂર્વદત્તં
- ૩૪ દ્વિજાતિભ્યો યલાદ્રક્ષ યુધિષ્ઠિર ॥ (૧) મહી [મ્] મહિમતાં શ્રેષ્ઠ^૪ ॥
દાનાચ્છેદ્યોનુપાલનમ્ ॥ બહુભિર્વસુધા ભુક્તા
- ૩૫ રાજમિસ્સગરાદિભિઃ ॥ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ તસ્ય તસ્ય
તદા ફલમિતિઃ । ' ૧ (૧) લિખિતં^૫ સ્ [આ] ન્ધિર્વાગ્રહિક સ્કન્દભટેન ॥
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય ॥ દૃ ચિર્ચિર [:] સં ૨૦૦, ૧૦,
૨, વૈશાખ વ ૧૦, ૫ [॥]

૧,૨, આ બન્ને જગ્યાએ વિસર્ગને બદલે વિરામચિહ્ન કાતરેલ છે. ૩ છંદ અનુષ્ટુપ શ્લોક આ બન્ને પછીના
બન્ને શ્લોકમાં. ૪,૫, બન્ને જગ્યાએ વિરામચિહ્નની જગર છે. ૬ વાંચો હિતિ ૭ ઉમેરો શાસનમ્ ૮ એટલેકે દૂતકઃ

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વલભી (નગર) માંથી^૧—બળથી શત્રુઓને નમાવનાર, મૈત્રકોનાં અતુલ બળવાન મહાન સૈન્યો સાથે અનેક યુદ્ધોમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને હાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગથી અનુરકત મૌનભૂત અને મિત્રની શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ^૨ ભટાર્ક હતો.

(લી. ૩) તેનો પુત્ર, જેનું શિર તેના ચરણની રક્ત રજમાં નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જેના પદનબની પંકિતનાં કિરણો તેને શિર નમાવતા શત્રુઓના ચૂડામણિનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતાં, (અને) જેની લક્ષ્મી દીન, અનાથ અને કૃપણ જનોનું પાલન કરતી તે પરમ માહેશ્વર (મહેશ્વરનો પૂજક) શ્રી સેનાપતિ ધરસેન (૧) હતો.

(લી. ૪) તેનો અનુજ, જેનો ચૂડામણિ તેના ચરણને નમન કરવાથી પ્રથમ કરતાં અધિક પ્રકાશવાળો થયો હતો, જે મનુ આદિ મુનિઓએ કરેલા વિધિ અને વિધાનનું પાલન કરતો, જે ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) જેમ સદાચારના માર્ગમાં પરાયણ હતો, જેનો અભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ સ્વામિથી જાતે જ થયો હતો, (અને) જેની રાજ્યશ્રીનો યશ તેના મહાન હાનથી પવિત્ર થયો હતો તે સિદ્ધ સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(લી. ૬) તેનો અનુજ, જે નિજ ભુજના પરાક્રમથી શત્રુઓના માતંગોની સેનાનો એક વિજયી હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો, જે શાસ્ત્રાર્થ તત્ત્વનો બોધ આપતો, અને જે કલ્પતરુ^૩ સમાન મિત્રો અને પ્રણયિજનોને ઈચ્છિત ફળ આપતો તે પરમ ભાગવત મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન (૧) હતો.

(લી. ૮) તેનો અનુજ, જેના સર્વ પાપ તેના ચરણકમળને પ્રણામ કરી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેનાં અતિશુદ્ધ કૃત્યોના જળથી ઠલિયુગનાં સર્વ ઠલંક ધોવાઈ ગયાં હતાં, અને જેણે બળથી શત્રુપક્ષનો મહિમા હરી લીધો હતો તે પરમાદિત્ય ભઠત શ્રી મહારાજ ધરપત્ત હતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, જેણે તેના ચરણની સેવાથી પુણ્યની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી; જેને બાળપણથી તરવાર ખીજા કર સમાન હતી,^૪ જેનું બળ નિજ શત્રુઓના સમઢ માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકાશિત થયું હતું, જેના પદનબની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સકળ સ્મૃતિથી નિર્માણ થયેલા માર્ગનું યોગ્ય પરિપાલન કરી નિજ પ્રજાનાં હૃદય અનુરંજી રાજ્યશબ્દ સત્ય અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઇન્દુ, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરુ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અનુક્રમે અધિક હતો, જે શરણાગતને અભયદાન દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ કાર્યોનાં ફળ તૃણવત લેખતો, અને જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત્^૫ આનન્દ હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ ગુહસેન હતો.

(લી. ૧૫) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનબની રશ્મિના પ્રસારથી બનેલી બન્નહવી નદીના જળના પ્રવાહથી ધોવાઈ ગયાં છે;—જેની સંપદ (લક્ષ્મી) લક્ષ અનુરાગીઓનું પાલન કરે છે, જેનું, સર્વ આકર્ષક ગુણોએ જાણે તેના રૂપના અભિલાષથી (અને) મોહથી, અવલંબન કર્યું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી (અભ્યાસથી) પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિરમય પમાડે છે, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં હાન રક્ષે છે, જે નિજ પ્રજાને પીડા

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૧૯માં મહારાજ ધરસેન કુશળ હોઈને આજ્ઞા કરે છે તેની સાથે છે. ૨ સેનાનો પતિ તે લશ્કરી હોદ્દો છે. ૩ બંધી અભિલાષા પૂરનાર ઇન્દ્રના સ્વર્ગમાંનું ઝાડ ૪ અથવા કદાચ બાળપણથી બન્ને હાથે તલવાર ફેરવી શકતો એમ પણ અર્થ હોય. ૫ પગે ચાલનાર

કરનારાં દુઃખને હરે છે; જે શ્રી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનો પુરાવો છે, જેનો પ્રભાવ શત્રુગણની લક્ષ્મીને સંતાપવામાં દક્ષ છે; (અને) જે પરંપરાથી પ્રાપ્ત કરેલી વિમળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે, તે પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રીધરસેન (૨) કુશળ હાલતમાં સર્વ આયુષ્યવક્ર, વિનિયુક્ત, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, ધ્રુવાધિકરણિક, દણ્ડપાશિક, રાજસ્થાનીય, કુમારામાલ્ય, આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર શાસન કરે છે:—

(લી. ૨૧) તમને બાહેર થાઓ કે મારાં માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં તેમજ પરલોકમાં મારાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, ઉન્નતના વાસી, વાજસનેયિ-કણ્વ સપ્તઘ્ન-ચારી અને વસ ગોત્રના બ્રાહ્મણ રૂદ્રભૂતિને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિના પંચમહાયજ્ઞના અનુષ્ઠાન અર્થે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, નદીઓ, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપલોગ માટે અન્તરત્રા ગામમાં, શિવકપદ્રક કહેવાતા પાદરમાં વીરસેન દન્તિકની માલિકીની ૧૦૦ પાદાવર્ત ભૂમિ, (અને) આની પશ્ચિમે ૧૫ પાદાવર્ત; વળી પશ્ચિમ સીમામાં સ્કન્ધસેનની માલિકીનાં ૧૨૦ પાદાવર્ત (અને) પૂર્વ સીમામાં ૧૦ પાદાવર્ત;—ટામ્બિ-આમમાં પૂર્વસીમામાં વર્ધકિની માલિકીનાં ૬૦ પાદાવર્ત;—વજ્રઆમમાં પશ્ચિમ સીમામાં સર્વથી ઉચ્ચ ભાગમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને મહત્તર વીકિદિજ્ઞની માલિકીનો ૨૮ પાદાવર્ત વિસ્તારનો વાપી; (અને) ભુમ્ભુસપદ્રકનામના પાદરમાં ભોટક ખેડૂતની માલિકીનાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને ચેક વાપી;—આ સર્વ ઉદ્રંગ અને ઉપરિકર સહિત, વાત, ભૂત, અન્ન, સુવર્ણ, આદેય સહિત, ઉદ્ભવતી વેઠના હકસહિત, (અને) રાજપુરુષના હસ્તપ્રક્ષેપણ મુકત, ભૂમિચિદ્રના ન્યાયથી મારાથી, પાણીના અર્ધથી અપાયું છે.

(લી. ૨૬) આથી આ માણસ જ્યારે બ્રહ્મદેય અનુસાર ઉપલોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, અથવા ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે તેમાં કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(લી. ૩૦) અને આ અમારા દાનને અમારા વંશના ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિલ્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે, અને ભૂમિદાનનું ફળ (દાન કરનાર અને તે રક્ષનારને) સામાન્ય છે એ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું જોઈએ. અને જે આ દાન જમ કરશે અથવા તેની જગિતમાં અનુમતિ આપશે તે પંચ મહાપાપ અને અન્ય અલપ પાપોનો દોષી થશે.

(લી. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—ભૂમિ દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે, (પણ) દાનજપ્ત કરનાર અને (જગિતમાં) અનુમતિ આપનાર તેટલાજ વર્ષ નર્કમાં વસે છે ! નૃપોમાં ઉત્તમ હે યુધિષ્ઠિર ! દ્વિજોને આપેલી ભૂમિનું સંભાળથી રક્ષણ કર; (ખરેખર) દાનનું રક્ષણ દાન કરવા કરતાં અધિક છે ! સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે; જે સમયે જે ભૂપતિ હશે તે તેનું રક્ષણ કરે તો તેને તે સમયનું (આ હમણું કરેલાં દાનનું) ફળ છે !

(લી. ૩૫) સાંધિવિશ્વહિત સ્કન્ધભટથી આ દાનપત્ર લખાયું છે. (આ) મારા મહારાજ શ્રી ધરસેનના સ્વહસ્ત છે. રૂવક ચિર્મિર છે. સંવત્ ૨૫૨, વૈશાખ વદિ. ૧૫.

ધરસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ લેખ દરેક ૧૨.૫ ઈંચx૮.૫ ઈંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલો છે. હરમેશ મુજબ ચિહ્નો અને લેખવાળી મુદ્રા સહિત જમાણી ખાબુની ઠડી તેની ચોગ્ય જગ્યાએ છે. લિપિ, નીચે આપેલાં ધરસેનના હાનપત્રમાં છે, તેના જેવી છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે તથા કાટ લાગેલો નથી. પરંતુ શોધી કાઢનારે તે સાફ કયા હોય એવું લાગે છે.

કેાતરકામ ઘણું જ ખરાબ અને મલીન છે. ૬ અને ૬ માં ભેદ રાખ્યો નથી. ઋ ને બદલે ઘણી વાર ઊ લખેલો છે. છ ની પહેલાં દ ની નિશાની કરી નથી. અને વિસર્ગ, અનુનાસિક, તથા આ ઘણી વાર છોડી દીધેલો છે અથવા જોડે ડેકાણે મૂકેલો છે, ત સિવાય બેઝણીમાં અસંખ્ય ભૂલો છે અને કેટલોક ભાગ ખાલી રહેલો છે.

અશુદ્ધિમાં આ પતરાંઓ ઈં, ઓ. વો. ૬ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શિલાલિપિ ૫ માનાં પતરાંઓને મળતાં આવે છે. સંસ્કૃત ભાષા પણ શુદ્ધ નથી. કેટલાક શબ્દોની ભૂતિનું ચોક્કસ-પણું તથા જ ને બદલે વધારે પ્રમાણમાં થતો જ નો ઉપયોગ બતાવે છે કે લેખક સંસ્કૃત કરતાં પ્રાકૃત ભાષા સાથે વધારે પરિચય ધરાવતો હતો.

વંશાવળીમાં કાંઈ નવીન બાણવા જેવું નથી. પરંતુ તારીખ-સંવત્ ૨૫૨ ની વૈશાખ વદિ ૧૫ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાણવા જેવી છે. કારણ કે, ધરસેનના પિતા શુભસેનના બાણવામાં આવેલો છેલ્લો લેખ સંવત ૨૪૮ નો છે. અને આથી પિતાના મૃત્યુ તથા પુત્રના રાજ્યા-રોહણ વચ્ચેનો સમય ચાર વર્ષનો થાય છે.

હાનની વસ્તુઓમાં, સૂર્યહાસ નામના ગામમાં એક ક્ષેત્ર તથા વાવ, તથા ભેતિપદ્મ અને લેશુદક ગામોમાંના વધારાનાં બે ક્ષેત્રો છે.

ધરસેન ૪ થા નાં ઈ. ઓ. વો. ૧ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં હાનપત્રો પ્રમાણે. આ ક્ષેત્રોનું માપ કૂટ 'પાદ' થી આપ્યું છે; "સ્વદ્વલ્લઘ્નિત" નવીન તથા મારાથી ન સમજી શકાય તેવો શબ્દ છે.

હાન લેનારાઓ શાણિહય ગોત્રના દ્વશા તથા વળિ નામના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ, હાલમાં ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ, સામવેદની છંદોગ્ય કૌથુમી શાખાના શિષ્યો હતા. કાશ્મીરના ગ્રંથોમાં બ્રાહ્મણોના નામ તરીકે 'વળિ' શબ્દ વાપરેલો છે. 'દ્વશ' સંસ્કૃત નથી, કદાચ તે દેશી ઉપ-નામ હોય.

આ લિપ્તમાં વર્ત્તમાલ અને પ્રતિસરક એ બે અધિકારીઓનાં નામ આપ્યાં છે. આ અધિકારીઓ પ્રથમના લેખોમાં બતાવ્યા નથી. 'વર્ત્તમાલ' નો અર્થ 'માર્ગરક્ષક' એવો થાય છે, અને કદાચ તે રસ્તા ઉપર ચોરીઓ થતી અટકાવવા રાખેલો ચોકીદાર હોય. આધુનિક સમયમાં પણ કાઠિઆવાડ અને રાજપૂતાનાના રસ્તાઓનું, બે ત્રણ કોસને અંતરે ગુપડાંઓમાં રહેતા આવા ચોકીદારોથી રક્ષણ કરવામાં આવે છે. 'પ્રતિસરક' નો અર્થ સામાન્ય ચોકીદાર થાય છે અને ગામડાંઓમાં રાખવામાં આવતા રાત્રિના ચોકીદારને માટે વપરાયો લાગે છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणातामित्राणामैत्रकाणामतु[ल]बलसंपन्नमण्डलाभो-
गसंसक्तसप्रहारशतलब्धप्रतापः प्र-
- २ तापो(प)नतदानमानार्जवोपार्जितनुरगनुरक्तमौलभृत-मित्रश्रेणीबलावसरजश्रीः
परममहेश्वरः श्रीसेनापतिभटर्क
- ३ स्तस्य सुतस्तत्पदरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरा शिरोवनतशत्रुचूडमणिप्रभाविच्छु-
रितपादनखपक्तिदीधितिदीनानाथक-
- ४ पणजनोपजीव्यमनविभव परममहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यनुज त्यपद-
पणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणि-
- ५ म्मेन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विदितविनयव्यवस्थापधतिरखिल-
भुवनमण्डलाभोग[क]स्वमिना पर-
- ६ मस्वमिना स्वयमुपहित राज्यमिशेको महाविश्रगनावपूतराजश्रीः परममहेश्वर
महाराजश्रीद्रोणसिंहः सिंह इव
- ७ तस्यनुजः स्वभुजवलपराक्रमेण परगजघटनीकनामेकविजयी शरणेशिणा शरण-
मवबोध्या शम्भार्थतत्त्वा-
- ८ ना कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिना यथाभिलशितफलोपभोगदः परमभागवतः महा-
रजध्रुवसेनस्तस्यानुजः
- ९ स्तचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेशकल्मशः सुविशुधस्वचरितोदकक्षालितासकल-
कलिकलंकः प्रसभनिजिता-
- १० रतिपक्षप्रथितमहिमा परमदिन्यभक्तः श्रीमहारजधरपट्टस्तस्यात्मजस्तत्पाद-
सपर्यावासपुणोदयः शैशवत्पभृति खड्गद्वि-
- ११ तीयबहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकशस्तत्प्रभावप्रणतारतिचूड-
रत्नप्रभसंसक्तसरव्यपादनस्वरश्मि-

पं. १ पतशंभोमां दीर्घ तथा ह्रस्व “पञ्च्येना तक्षवत जगववाभां आच्यो नथी. वांथि प्रणता-
मित्राणां; संप्रहार.” पं. २ वांथि पार्जितानुरागातु, वातराज्यश्रीः; माहेश्वरः; भटर्क. पं. ३ वांथि त्पाद; शिराः; शत्रु
पदेभानि प उडाडी नांथि. वांथि चुडा; पङ्क्ति पं. ४ वांथि जीव्यमानविभवः; स्तस्यानुजः; तत्त्वादय. पं. ५ वांथि
म्मेन्वादि; पद्धति; स्वामिना पं. ६ वांथि स्वामिना; राज्याभिषेक; राज्यश्रीः; माहेश्वरः महाराज पं. ७ वांथि
तस्याः; व, घटानीका; शरणेशिणां बोद्धाशा पं. ८ वांथि नां; हृत्प्रणयिनां; लभित; महाराज; पंक्तिना उडाते विसेर
उडाडी नांथि पं. ९ वांथि स्तचरणा; ताशेष; सुविशुद्ध; क्षालित लम्पः. पं. १० वांथि राति; परमादि;
महाराज, पुण्यो; शैशवात्प. पं. ११ वांथि बाहु; स्फोटन; सत्त्वनिकष; तारातिचूडा; प्रभा सव्य.

- १२ संहति सकलस्मृतिपिणीतमार्गसंम्यक्परिपालनप्रजहिदयरजनादद्वर्त्यराजशब्दो रु-
[प]कांतिस्थैर्यगाम्भीर्यबुधिसंपद्भिः
- १३ सरशशाङ्गद्विरजोदधितृदशगुरुधनेशानतिशयान शरणागतामयप्रदानपरतया तृण-
वदपास्ताशेषस्वकार्यफल प्र-
- १४ स्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वसुहृत्प्रणयिहृदय पदचरीव सकलभुवनमण्डला-
भोगप्रमोदः परममा-
- १५ हेभ्वर श्रीमहाराजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पदनस्वमयुखसंतननिपृतजन्ह्वाजलौघ-
विक्षालिताशेशक-
- १६ ल्मश प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यभोगसंपत रूपलोभादिबध्नितः सरसमाभिगमिकं-
गुणै सहजशक्ति-
- १७ शिक्षाविशेषविस्मयिताखिलधनुर्धरः प्रथमनरपतिसमतिसृष्टनाम-
नुपालयिता धर्म-
- १८ दायानामपकर्ता

पतरुं बीजं

- १ प्रजोपघतकरिणामुपलुवान दर्शयिता श्रीसरस्वत्येरेकाधिवासस्य सं(ह)
तारतिपक्षल-^{१०}
- २ क्ष्मीपरिक्षोभदक्षविक्रम क्रमोपसप्रप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेभ्वरोः महा-
राजश्रीधरसेन
- ३ × कुशलि सव्वानेवायुक्तकद्राजिकः महतरचटभटध्रुवाधिकरणिकदण्डपशिक-
भोगाधरणिकशौ-^{११}
- ४ लिंककवर्त्मपलप्रतिसरकराजस्थानीयकुमारमात्यदीनन्याछ यथासबध्यमानका समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्सं
- ५ विदितं यथा मया मत्तापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिक यथाभिलशित-
फलावासयेः=सुर्यदासग्रामे दक्षि-
- ६ णपूर्वसीम्नि पदावर्त्तशतद्वयः वापी च जोतिपदकग्रमे उत्तरपूर्वसीम्नि क्षेत्रपादा-
वर्त्तशतद्वयः विंशोत्-
- ७ रः लेभ्रदकग्रामे खट्टखट्टावस्थितपादावर्त्ता ~ पञ्चात्रिंशः एतसोदृक् सोपरिकरं
सवातभूतघानहिरण्या-

पं. १२ वांथि संहतिः, प्रणीतः, सम्यक्; प्रजाहृदयरजनादन्वः, रूप; बुधिसंपद्भिः. पं. १३ वांथि शारिरा; त्रिदश,
धनेशा; शयानः, फलः प्रा. पं. १४ वांथि विद्वत्सुहृत्प्रः, हृदयः पादचारीव. पं. १५ वांथि त्यादः, मयूखस. तानाव-
सृतजा;—ताशेष. पंक्ति १६ वांथि ल्मशः; मानभोगसंपद् रूपलोभादिवा, सरसमाभि; भिगाभि; णौः. पं. १७ वांथिविशे-
षविस्मा; सृष्टा.पं. १ वांथि पयातका; प्लवानादशै; राति. पं. २ वांथि दक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राम माहेभ्वरो पक्षीनुं
विश्वर्ग उडाडी नाथि. पं. ३ वांथि द्राष्टिकमहतरचाट; दण्डपाशिक. पं. ४ वांथि वर्त्मपाल; रामान्यादीनन्याभ;
कान्तमा. पं. ५ वांथि माता, पुण्या; भिलषित; आर्यदास हेवानो संभव छ.

- ८ देवः सोत्पद्यमानविष्टिकः समस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिन्द्रना-
येन=शाण्डिल्य-
- ९ सगोत्रच्छदोगकौथुमसब्रह्मचारिब्राह्मणदुशाय तथा ब्राह्मणपट्टये ॥ बलि-
चरुवैश्वदेवामिहोत्रा-
- १० तिथिपचमहायज्ञिकाना क्रियाना समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्काणवसारीक्षितिसम-
कालीन पूत्रपौत्रान्व-
- ११ यभोग्य उदकसर्गेण ब्रह्मदेय निक्षिष्ट यतो- सोचितायाब्रह्मदेयस्थित्या भुजतः
कृशत कर्षयतः
- १२ प्रदिशतो व न कैश्चित्प्रतिषेधे वर्तितव्यमगामिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्विशैरनित्यान्यैश्च-
र्य्याणस्थिर मानुश्य सामान्यच
- १३ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यच्छ यश्चैनमाच्छिद्या-
दाच्छि-
- १४ [य] मान वानुमोदेत स पंचभिर्म्हहापातकैः सोपपातकैः संयुक्त स्यादित्युक्त-
च भगवता वेदव्यासेन व्यास्येन
- १५ षष्ठिवर्षसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [।] आच्छेता चानुमता च तानेव नरके
वसेत [॥] पूर्वदता द्विनतिभ्यो
- १६ यत्नद्रक्ष यूधिष्ठिर महीमहीमता श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनम् । यानीहि दारिद्रभयात्-
रेन्दैर्द्धनानि ध-
- १७ र्मायतनीकृतानि निर्माल्यवातप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत लिखि-
तस्सद्विविग्रहा-
- १८ धिकृतस्कन्दभटेन= स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य ॥ दू= चिम्बिर
सं २९९ वैशाख ब १९

पं. ८ वांशे [वसुधेने ५६६] अतुस्वा१२; चिच्छ न्यायेन. पं. ९ वांशे च्छन्दोग. पं. १० वांशे पञ्च; यज्ञादीनां
क्रियाणां; कालीन पं. ११ वांशे भोग्यमु; देय; य; यतोस्यो; भुजतः; कृषतः; कर्षयतः. पं. १२ वांशे वा; मागामि;
द्वंश; र्य्याणस्थिरं; मानुष्यं सामान्यं. पं. १३ वांशे मवगच्छद्भिः; दायो न्यथ; माच्छिन्त्या; व्यासेन पं. १४ वांशे
मानयुक्तः. पं. १५ वांशे षष्ठिः; तिष्ठति; छेत्ता; मन्ता; तान्येव; वसेत; दत्तां. पं. १६ वांशे यत्नाद; युधि; मही-
मतां यानीह; पं. १७ वांशे वान्त; साधु; विधिविग्रहा. पं. १८ वांशे चिम्बिर; वैशाख.

ધરસેન ૨ જાનાં બંટીયાવાળાં તામ્રપત્રો'

ગુ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫

બંટીયાના માસ્તરે આ તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ ૧૯૦૪ માં વોટસન મ્યુઝીયમમાં મોકલી હતી. અસલ તામ્રપત્રો મળી શક્યાં નથી. પત્રોમાં આપ આશરે ૧.૨" x ૮" છે અને તેમાં ૧૭ અને ૧૫ પંક્તિઓ છે. આ જ રાજાનાં એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ એ પ્રસિદ્ધ થયેલાં તામ્રપત્રો ને આ બહુ અંશે મળતાં આવે છે.

શરૂવાતમાં વલ્લીનું નામ આપેલ છે, જ્યાંથી દાન આપેલ છે. પછી ભટ્ટાકંથી માંડીને દાન આપનાર ધરસેન બીજા સુધીના રાજાઓની વંશાવલિ આપેલ છે.

જે બ્રાહ્મણને દાન આપવામાં આવેલ છે તેનું નામ દેવદત્ત છે. તેનું ગોત્ર શાંડિલ્ય છે અને તે મૈત્રાયણિ શાખાનો છે.

દાનમાં આપેલું ગામ ભટ્ટકપત્ર છે અને સુરાષ્ટ્રમાં કૈાન્ડીન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું છે.

સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના અધિકારિ સ્કન્દભટ્ટે દાન લખેલું છે અને દૂતક ચિખિર નામે છે.

દાન આપાયાની તિથિ સં. ૨૫૭ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ અમાવાસ્યા છે અને તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું.

ધરસેન ૨ જાનાં પ્રાપ્ત તામ્રપત્રોમાંના સં. ૨૫૨ અને સં. ૨૬૬ ની વચ્ચેનું આ સં. ૨૫૭નું તામ્રપત્ર તે મોટું ગણો અમુક અંશે ટુંકું કરે છે.

તે દિવસ સૂર્યગ્રહણ હતું. જે હકીકત પણ આપ આ સંવતની શરૂવાત ચોક્કસ કરવામાં ઉપયોગી થાય. એવો સંભવ છે.

ધરસેન ૨ જાનનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૫૬ ચૈત્ર વદિ ૨

હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં વલ્લભીનાં ત્રણ દાનપત્રોમાંનું પ્રથમ દાનપત્ર વલ્લભીનાં ખંડેરામાંથી જૂની ઈંટા ખોદતાં કોળીઓને મળ્યું હતું. મને તે ૧૮૭૫ ના જાનેવારીમાં મળ્યું હતું.

ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર ૯૩ ઇંચ x ૧૬ ૩/૪ ઇંચનાં જે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. મુદ્રા સાથેની કડીઓ અર્ધાં બળથી તોડેલી અને અર્ધાં કાપેલી છે; તેથી કાળી બાબુની કડીની આસપાસમાં પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાં અને બીજાના ઉપરના ભાગમાં, અર્ધ ગોળ પતરાંના કકડાઓ નાશ પામ્યા છે. આ અકસ્માતને લીધે બીજા પતરાની પહેલી પંક્તિઓના કેટલાક અક્ષરો બહુ ઝાંખા અને અસ્પષ્ટ છે, જે એક મહદર્શક કાચથી જોઈ શકાય છે. બીજા પતરાનો જમણી બાજુએ નીચેનો એક કકડો પણ નાશ પામ્યો છે. મને મળ્યાં ત્યારે જાને પતરાં પર ફેટી તથા કાટ લાગેલાં હતાં, અને ચૂનાના પાણીમાં ઘણો સમય રાખવાથી તે સાફ થયાં. તેમ છતાં પહેલું પત્ર સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવું નથી, અને ફોટોગ્રાફ લેવા માટે પણ નકાસું છે. બીજાનો ફોટોગ્રાફ સારો આવે છે.

પતરાં પરના અક્ષરો ગુહસેનની જેમ ગોળાકારના અને પાતળા છે. દાનપત્રની તારીખ એક 'વિજયી છાવણી' માંથી નાંખેલી છે. ગામનું નામ ખરાબ થઈ ગયું હોવાથી તે સ્થળ નક્કી થઈ શકતું નથી. નામની શરૂવાત બદ્રોપાદૃષ્ટી થાય છે.

વંશાવળીમાં નિયમ પ્રમાણે ભટ્ટારકથી ગુહસેનના પુત્ર ધરસેન સુધીના રાજકુળાઓની યાદી આપ્યું છે.

વલ્લભીમાં આવેલો, આચાર્ય ભદ્રંત સ્થિરમતિએ બંધાયેલો શ્રીભગ્નપાદનો મઠ દાનમાં આપેલો છે. હું ધારૂં છું કે, આ વિહાર દિવેનશ્વરાંજી 'અહંત' "ઓચેલો" નો કહેલો છે તે જ છે. તેમાં શંકા નથી. તેણે આ મઠ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

—“ શહેર (વલ્લભી) થી થોડે દૂર પ્રાચીન સમયમાં અહંત ઓચેલો એ બંધાયેલો એક મઠ છે: ગુણમતિ અને સ્થિરમતિ નામના બોદ્ધિસત્ત્વોએ આજ સ્થળે પોતાનો નિવાસ રાખ્યો હતો. અને તેમણે પ્રખ્યાત થયેલા કેટલાક ગ્રંથો પણ આંદિ જ લખ્યા હતા.

આપણા લેખનો તથા દિવેનશ્વરાંજી લખેલો સ્થિરમતિ વસુભંધુનો સુવિખ્યાત શિષ્ય હતો. અને તેણે પોતાના ગુરૂના લેખોની ટીકા લખી હતી એ નિર્વિવાદ છે.

દાનમાં જે ગામો આપેલાં છે—એક હરતવપ્ર—આહરણીમાં મહેશ્વરદાસેનક અને બીજું ધારાકેઠ સ્થલીમાં દેવભદ્રપલ્લિકા. ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૭ ના પતરામાં 'હસ્તવપ્ર' 'હસ્તકવપ્ર' તરીકે આપેલું છે. અને તે હાલના હાથબ તરીકે ઓળખાવેલું છે. કર્નલ યુલે ત્યાર બાદ, હાથબને ગ્રીક અસ્ટરકપ્રોત માનેલું છે. મહેશ્વરદાસેનક કદાચ હાથબની નેરૂબમાં આવેલું મહાદેવપુર હોય. ધરસેનના દાનમાં હસ્તવપ્રાહરણ્યામ એવો પાઠ ઓખો આવેલો છે, અને તેથી મારો સુધારો હરણ્યામ અને 'આહરણી' એ કોઈ પ્રદેશનો ભાગ બતાવે છે, એ મતને પુષ્ટિ મળે છે.

હાન આપવાનો હેતુ, ફરેક ખોદ મઠને આપવામાં આવતાં હાન પ્રમાણે, પુદ્ધ ભગવાનની પૂજના અર્થ માટે, પૂજ્ય ભિક્ષુઓના કપડાં, ખોરાક તથા ઔષધ વિગેરેનો અર્થ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો અર્થ કરવા માટે છે.

હાનની વારીખ વિષે, હું હવે તે ૨૬૬ ચૈત્ર વહર વાંચું છું. ખીણ નિશાનીના અર્થ માટે પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદ્રલના મતને હું મળતો આવું છું. મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે, તેઓ પોતાની પાસેના કેટલાક ક્ષત્રપના સિક્કાઓની મહદંશે, ૪૦ અને ૭૦ માટેની નિશાનીઓની મુશ્કેલી ઉકેલવામાં કૃણીભૂત થયા છે.

જમીનનાં દાનોમાં 'દિવિર' અથવા 'દિવિરપતિ' નો ઇલ્કાળ હંમેશાં વપરાય છે, અને શાસનો ઘડનારા અધિકારીઓ માટે તે ખાસ વપરાય છે. એટલે દિવિરપતિ સ્કંદભટનો અર્થ મુખ્ય કારકુન અથવા સેક્રેટરી રકંદભટ' થાય છે. આ શબ્દની સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ શોધી શક્યો નથી. ખીલા આકારના લેખોમાં આવે છે તે પર્શિઅન 'દિવિ' "લખાણ" સાથે તે શબ્દનો સંબંધ કદાચ હોય.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति विजयस्कन्धावारा(त्) भद्रोपात्त-वास[कान्] प्रस[प्रणतामित्राणां मैत्र-
काणा*]मतुलबलसपन्नमण्ड[ला]भोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्ध[प्रताप प्रता]-
- २ [पोपनत]दानमानार्जवोपार्जितानुरागानु[रक्तमौल]भृत [मित्र] श्रेणीबला-
वास परममोहेश्वरः श्रीसेनापती भटार्कस्तस्य सुत [स्तत्या] दरजो [रु] ण-
- ३ नतपवित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपाङ्क्ति दीधितिः
दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः परममा-
- ४ हेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनः तस्यानुज[स्तत्पाद]प्रणामप्रशस्ततरविमलमणि-
र्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्म्मा धर्मराज इवविनयविहित
- ५ व्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहित-
राज्याभिषेकमहाविश्राणनावपूतराज्यश्रीः परम.राहे-
- ६ श्वरः महाराजश्रीद्रोणसिद्ध सिद्ध इव तस्यानुजस्वभुजबलपराक्रमेण परगज-
घटानिकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा
- ७ शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथामिलषितकामफलभोगदः परम-
भागवतः महाराजश्रीधनुसेनस्तस्यानुजः
- ८ [तच्च]रणारविन्दप्रणतिप्रविधौतावशेषकल्मषःसुविश्रुद्धस्वचरितोदकप्रक्षालिता-
शेषकलिकलङ्कप्रसभनिर्जितारातिः
- ९ ———(प) रमादिन्यभक्तः श्रीमहाराजधरपट्टः तस्य सुतस्तत्पादसपर्या-
वासपुण्योदयशैशवात्प्रभृतिखड्गद्वितीयाहुरेव सम-
- १० (दपर) गजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्पतापप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासं-
सक्तसव्यपादनखपाङ्क्ति दीधितिः सकलस्मृति-
- ११ प्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्यराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यधैर्यबु-
द्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिद्राशगुरु-
- १२ धनेशानतिशयानः शरणागताभय (प्रदान) परतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः
प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानंदितविद्वत्सुहृ (त्रण)-
- १३ यिहृदयःपादचारीव (सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः) परमाहेश्वरो महाराजश्री-
सेनः तस्य सुतस्तत्पादनख (मयूखसंतान)-
- १४ (विसृत) जान्हवीजलौघप्र (क्षालिताशेषकल्मषः प्रण) यिशतसहस्रोपजी-
व्यमानभोगसंपदूपला (भा) दिवाश्रितस्सरसमाभिगामिकैर्गुणैः
- १५ सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्तृष्टानामनुपा-
लयिता (ध) र्मदायानामपकर्त्ता प्रजो-
- १६ पघातकारिणामुप (प्लवा) नां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहताराति
पक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमः विक्रमोपसंप्रा-

*११-१४ अक्षरैः संक्षयवाणा छ. पं. १ वाये। सपन्न. पं. ४ वाये। मौलिमणि. पं. ६ वाये। श्रेणीसिंह
सिंह. पं. ७ वाये। तत्त्वानां. पं. १० वाये। सत्त्वनिकष. पं. ११ धैर्य पक्ष। गाम्भीर्य उभेरे।

पतरुं बीजं

- १ सविमलपार्थिवश्रीः परममा (हेश्वरी) महासामन्तमहाराजश्रीधरसेन * कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकद्राजिकमहत्तरचाट (भट) - - - - *
- २ भुवाधिकारणिकविषयपतिरा (ज) स्थानीयोपरिकुमारामात्यहस्यश्वारोहादीनन्यांश्च यथासंबन्धमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संवि-
- ३ दितं यथा मया मातापित्राः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथामिलषित फलावासये वलभ्यां आचार्यभदन्तस्थिरमतिकारितश्रीवपपादीय-
- ४ विहारे भगवतां बुद्धानां पुण्यधूपगन्धदीपतैलादिक्रियोत्सर्पणार्थं नानादिगभ्या- गतार्थ्यभिक्षुसङ्घस्य च त्रिवरपिण्डपातग्लानभैषजाद्यर्थं विहारस्य च स्व-
- ५ ण्डस्फुटितविशीर्णप्रतिसंस्कारणार्थं हस्तवप्राहरण्यां महेश्वरदासेनकग्रामधाराखेट स्थल्यां च देवभद्रिपलिकाग्रामौ सोढद्वौ सोपरिकरौ सवा-
- ६ तभूतप्रत्यायसधान्यभागभोगहरण्यादेर्यो सोत्पद्यमानविष्टिकरौ सदशाभराणौ सम- स्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयौ भूमिच्छिद्रन्या (येन)
- ७ आचन्द्रार्काण्यवसरित्क्षितिस्थितिपतसमकालीनौ उदकातिसर्गणं देवदायौ निस्तृष्टौ यत उचितया देवविहारस्थित्या भुंजतः कृष (तः)
- ८ कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्द्रव्याघाते वर्तितव्यौ आगामिभद्रनृपतिभिरस्मद्वं शजैरन्यैर्लोहित्यान्धैश्चर्याण्यस्थिरां मानुष्यं सामान्यं च (भूमि)
- ९ (दानफल) मयगच्छाद्विरयमस्मदायोनुमंतव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चैनमाच्छि- न्यादाच्छिद्यमानां वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापा (तैः)
- १० (स्तोप) पातकैस्संयुक्तः स्यात् इत्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यामेन ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमन्ता च (तान्येव नर-)
- ११ के वसेत् ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलम् ॥ अनादकेष्वरण्येषु (शुष्ककोटर-)
- १२ वासिनः कृष्णसर्पा हि जायन्ते धर्मादायापहारकाः ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धरां । गवां शतसं हस्तस्य हन्तुः प्राप्नोति)
- १३ किञ्चिद्वपम् ॥ यानीह दारिद्र्यमयान्द्वैर्देवानां धर्मायतनीकृतानि । निर्मास्य- वान्तप्रतिमानि तानि को नाम (साधुः पुनरावर्दीत)
- १४ लक्ष्मीनिकेतं यदपाश्रयेण प्राप्नो ... कोभिमतं नृपार्थं । तान्येव पुण्यानि विव- द्येथा न हापनीयो ह्युपकारिपक्षः ॥
- १५ स्वहस्तो मम महाधिराजश्रीधरसेनस्य दूतकः सामन्तशीलादित्यः ॥
- १६ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिकृतदिवीरपतिस्कन्दभटेन ।

सं २६९ चैत्र व २ ॥

पं. १ अक्षरो ६-१२ अने १९-१७ तदन जाभा छ पं. २ अक्षरो ११-१४ अने १५-१८ तदन जाभा छ. पं. ३ अक्षरो ६-१६ अक्षर जाभा छ. पं. ४ अक्षरो ११-१८ अक्षर जाभा छ अने केटवा संशयवाणा छ. पं. ५ वांशो दामेनप्राप्नो पल्लिकाग्रामो. पं. ६ वांशो हिरण्या. पं. ७ वांशो कालीनालु पं. ८ वांशो वर्तितव्यं. स्थिरं. पं. ९ वांशो निश्चयमानं, पं. १० वांशो अनुदकेष्व. पं. ११ वांशो दिविर.

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

[શુભ-] સંવત ૨૭૦ માઘ શુક્ર ૧૦ (ઈ. સ. ૫૬૦)

આ સોસાયટી તરફથી પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ ઑફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયાને આપવામાં આવેલાં તામ્રપત્રોમાં નં. ૭૩ની નિશાનીવાળાં ૪ પતરાંઓના કકડા છે. આ નંબર દેખીતી રીતે સોસાયટીના લીસ્ટનો છે. આ પતરાંઓમાં સૌથી મોટું આ હાનપત્રનું બીજું પતરું છે, જેના નીચેના બે ખૂણાઓ કટાઇને નાશ પામ્યા છે. તેનાથી નાના કકડામાં પહેલાં પતરાંનો મધ્ય ભાગ છે, અને તેમાં ફક્ત હંમેશનો વંશાવળીનો ભાગ જ સુરક્ષિત છે. બન્ને છેડાની બાબુઓ નાશ પામી છે. બાકીના બે કકડામાંનો એક, ૯૩"×૨૩" માપનો, કોઈ અન્ય હાનપત્રના બીજા પતરાનો ઉપરનો ભાગ છે, અને આ હાનપત્ર સાથે કંઈ પણ સંબંધ ધરાવતો નથી. છેલ્લો કકડો, આશરે ૧૦"×૪૬" માપનો, એક વલ્લીના હાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંનો ભાગી ગયેલો ભાગ જણાય છે; પણ આ હાનપત્ર સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી. આ છેલ્લા બે કકડાઓનું મૂળ મળી આવે ત્યાં સુધી રાખી મૂકવા પડશે.

પહેલા પતરાવાળો કકડો ૫૩"×૫૩" અને બીજો ૧૨૩"×૮૩" માપનો છે. બન્ને એક જ બાબુપર લખેલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ સાચવેલી છે. તારીખ પહેલાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિમાં આપેલી છે. અને તેમાંથી ૨૦૦,૭૦,૧૦નાં ચિહ્નો મળી શકે છે.

પહેલા પતરામાં આપેલો વંશાવળીનો ભાગ ઇ. ઓ. ૭ પા. ૭૦માં પ્રસિદ્ધ કરેલા શુભ સંવત ૨૭૦ના હાનપત્રમાં છે તેને બરાબર મળતો છે. બીજા પતરાની બીજી પંક્તિમાં હાન કરનાર ધરસેન(૨)નું નામ આપ્યું છે. તેણે સુરાષ્ટ્રપ્રાંતમાં સુદર્ભાજીનક પાસે આવેલા ઉદ્યાલક ગામનું હાન આપેલું છે. આ હાન નીચેનાં ત્રણ કાર્યો માટે આપ્યું છે:—(૧) બુદ્ધની મૂર્તિની પૂજા, (૨) પૂજ્ય બિહુઓનું સ્વાગત (કપડાં, ખોરાક ઔષધ વિગેરે વડે), (૩) મહત્ત્વ સમારકામ. તારીખ ઇ. સ. ૫૬૦ને મળતી ગુ.સં. ૨૭૦ના માઘ શુક્ર ૧૦ આપેલી છે. હાનનો ફતક સામંત શિલાહિત્ય અને લેખક કિવિરપતિ રુદ્રભટ્ટ છે.

अक्षरान्तरे

पतङ्ग पहेलं

१	प्रसभ
२	पोषनस्तदानमानार्जबो
३	सुतः तत्पादरजोरूणावनतपवित्रीकृतशिराः
४	नाथकृपणजनोपजीव्यमानविभदः प
५	प्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितविधिवि
६	मण्डलभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहित-
राज्या
७	स्थानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीका-
नामैकविज
८	स्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितफलभोगदः
परम
९	विन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरि
१०	रतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः महाराजधरप-
११	प्रभृति खड्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटाफो-
टनप्रकाशि
१२	नखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि
१३	धैर्यगांभीर्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्गाद्विराजो-
दधितुवशगुरु
१४	तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलिः प्रार्थनाधिकार्थ-
प्रदानानंदि
१५	मण्डलभोगप्रमोदः परममाहे

पतरू बीजुं

- १६ स्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमः विक्रमोपसंप्राप्तविमल(पार्थिव-)
श्रीः परममाहे-
- १७ श्वरः महासामन्तमहाराजश्रीधरसेनः कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकद्रांगिकम-
- १८ हत् त्वाटभटध्रुवाधिकरणिकविषयपतिराजस्थानीयोपरिकुमारामात्यादीनन्यांश्च
यथासम्बध्य-
- १९ भानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
आत्मन्त्र्यौहिकामुष्मिकयथाभि
- २० लषितफलावाप्तये दुङ्गाविहारस्याभ्यन्तरेव - - - - - लकारितविहारे
भगवत्सम्यग्संबुद्धस्य
- २१ बुद्धस्य पुष्पधूपदीपतैलादि - - - - - चतुर्दिग्भ्यागतार्ग्यभिक्षुसंघस्य चीव-
रिकशयनासन-
- २२ ग्लानमैषज्यार्थं विहारस्य च खण्डस्फुटितविशीर्णप्रतिसंस्करणार्थं च सुराष्ट्रेषु
सुदतभट्टानकसमी-
- २३ पे उट्टपालकग्रामः सोद्रङ्गः
... ..
- २४ धर्मदायो निसृष्टः
- २५ दूतकस्सामन्तशीलावित्यः लिखितं सन्धिदि-
ग्रहाधिका - -
- ३२ - - दिविरपतिस्कन्दभट्टेन सं २०० ७० माघ सु १० स्वहस्तो.
मम महाराजश्रीधरसे - -

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૨૭૦ ફાલ્ગુન વદિ ૧૦

ધરસેન ૨ નું દાનપત્ર ૧૨.૮ ઇંચ x ૬.૫ ઇંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. તે બન્ને પતરાંઓને જોડતી બે કડીઓ ખોવાયાનું જ ફક્ત નુકશાન થયું છે. પરંતુ તેના ઉપર કાટનો બાડો થયે લાગેલો હતો અને કેટલેક સ્થળે તો તે દૂર કરવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયા અને તેથી કેટલાક અક્ષરો શંકાભરેલા રહ્યા છે.

અક્ષરો ધ્રુવસેન ૧લાનાં પતરાંઓ તથા ગુહસેનનાં સંવત્ ૨૪૦નાં શાસનોને મળતાં છે, અને ચોખ્ખા અને સારી રીતે કોતરેલા છે. લખાણની ભૂલો થોડી છે.

વંશાવળી હંમેશા મુજબ છે. પરંતુ ધરસેન ૨ જાને આ દાનમાં પણ મહાસામંત 'મહોદી' ખંડીઓ રાજાએ ઇલ્લાખ આપેલો છે, તે ખાસ નોંધ લેવા જેવું છે. ધરસેન ૨ જાનું એક દાનપત્ર સંવત્ ૨૫૨ તથા એક સંવત્ ૨૬૯નું હોવાથી, નવા સંવત્ ૨૭૦ના દાન આપનારના રાજ્યના વખત વિષે આપણા જ્ઞાનમાં કંઈ વધારે ઉમેરો કરતાં નથી.

દાન લેનાર ખેટકમાં વસતા, આનતપુરના રહિશ મિત્રનો પુત્ર વિષ્ણુમિત્ર શાક-રાક્ષિ ગોત્રનો ઋગ્વેદિ બ્રાહ્મણ હતો.

ખેટક જિલ્લા (આહાર)ના તાલુકા (પથક) બણરિજીદ્રમાં અશિલાપદ્ધિકા ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આહાર શબ્દ, ધ્રુવસેન ૧ લા તથા ધરસેન ૨ જા (સંવત્ ૨૬૯ના) અને ધરસેન ૪ થા (ઈ. એ. વો. ૧. પા. ૪૫)ના શાસનોમાં આવતા આહરણી શબ્દને મળતો આવે છે. અને તે દેખતી રીતે "વિષય" 'જિલ્લા'નો પર્યાય લાગે છે. તેનો પેટા વિભાગ 'પથક' શબ્દ ધ્રુવસેન ૨ જા (ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૩)ના દાનપત્રમાં, તથા ચૌલુક્યોના લેખોમાં મળી આવે છે.

દાન આપવાનો હેતુ દરેક બ્રાહ્મણને આપેલાં દાનો મુજબ, યજ્ઞ કરાવવાનો છે.

નામથી બતાવેલા અધિકારીઓમાં, દૂતક, સામંત શિલાદિત્ય, અને સાંવિવિગ્રહિક અને વિવિત્પતિ, એટલે 'દિવાન' અને મુખ્ય સેક્રેટરી, રકંઠભટ છે. રાજાએ દાનપત્રની પ્રસ્તાવનામાં સંબોધેલા અધિકારીઓમાં એક કાયેશ્વરિક નામનો નવીન હોદ્દાદાર આવે છે. આ શબ્દનો અર્થ હું બાણતો ન હોવાથી ફક્ત અહિં તે લખું છું.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेळं

- १ ओं ॥ स्वस्ति विजयस्कन्धावाराव भर्तृदाइनकवासकात्प्रसमप्रणतामित्राणां-
मैत्रकाणामतुलबलसपन्नमण्डलाभोगसंस-
- २ क्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोदार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृ-
तमित्रश्रेणीबलावाप्त-
- ३ राज्यश्रीः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कस्तस्य सुतः स्तत्पादरजोरुणावनत-
पवित्रीकृतशिरः शरोवन(त)शत्रु-
- ४ चूडामणिप्रभाविच्छुरितदादनखपङ्क्तिवीधितिः दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानवि-
भवः परममाहेश्वरः श्रीसे-
- ५ नापतिधरसेनः तस्यनुजः तत्पाद(प्रणाम)प्रक्षस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वा-
दिप्रणितविधिविधानधर्मा धर्म-
- ६ राज इव विनयविहितव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलभोगैकस्वामिना परमस्वा-
मिना स्वयमुपहितरा-
- ७ ज्याभिषेक महाविश्राणनावपूतरज्यश्रीः परममाहेश्वरः महाराज श्रीद्रोणसिंहः
सिंह इव तस्यानुजः
- ८ स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा
शास्त्रार्थतत्त्वानां
- ९ कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितकामफलभोगदः परमभागवतः महारा-
जश्रीध्रुवसेनः तस्या-
- १० नुजः तन्मरणारविंदप्रणतिप्रविधौतावशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरितोदकप्रकाशिता-
शेषकलिकलङ्कः प्र-
- ११ सभविर्जितारतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः महाराजश्रीधरपट्टः तस्य सुतः
तत्पादसपर्यावास-
- १२ पुण्योदयः शैशवात्प्रभृति खन्तद्वितियबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस-
त्वनिकषः तत्प्रभाव-

पं. १ वांशो छंपण पं. २ वांशो पार्जित अने वास पं. ३ वांशो सुतरत, शिरा; शिरो, पं. ४ वांशो पाद.
पं. ५ वांशो तस्या; प्रणित, पं. ६ वांशो विहितविनयः; पं. ७ वांशो राज्यश्रीः; पं. ११ वांशो निर्जिताराति.
पं. १२ वांशो खल्ल

- १३ प्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तसखदादनखरदिमसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गस-
म्यक्परिपालनप्रजाहृदय-
- १४ रंजनादन्वर्त्तराजशब्दोभिरूपकान्तस्थैर्यैर्यगाभीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्का-
दिराजोदधितुदशगुरुधनेशानति-
- १५ शयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधि-
कार्थप्रदानानन्दितविद्वसु-
- १६ हृ-दयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः पर-माहेश्वरः महाराज-
श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादन-
- १७ खमयूरवसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकरमयः प्रणयिशतसहसहस्थोपजी-
व्यमानभोगसदूपलोभा-
- १८ विवोश्रितः सरसमाभिगमिकैर्गुणैः सहजशिक्षिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनु-
र्द्धरः प्रथमनरपतिसृष्टानां-
- १९ अनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपहृतानां दर्शयिता श्री-
सरस्वत्यैरेकाधिवस-
- २० स्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिमोगदक्षविक्रमः विक्रमोपसंदासविमलपार्थिवश्रीः ।
परममाहेश्वरः

पतरुं बीजं

- १ महासामन्तमहाराजश्रीधरसेनकुशली सर्वानिव स्वानायुक्तकविनियुक्तकद्रा-
ज्ञिकवाहचरभट
- २ चारभटभुवाधिकरणिकशौक्लिकचोरोद्धरणिकबण्डपाशिककायेभरिकविषयपतिराज-
स्थानीयो
- ३ परिकुमारामात्यहस्त्यश्वारोहादीनान्याश्च यथासंनद्धयमानकान्समनुदर्शयत्यस्तु-
वस्संविदितं यथा
- ४ मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावासये
आनर्त्तपुरविनि-
- ५ गर्गत्वेकनिवासिशर्कराक्षिसगोत्रबह्वृचसम्पन्नचारित्राक्षणमित्रपुत्रब्राह्मणविष्णु-
मित्राय स्वे
- ६ टकाहारविषये बण्डरिजिद्रिपथकान्तर्गत अशिलापल्लिकाग्रामः सोदृङ्गः सोपरिकरः

पं. १३ वांथो सव्यपाद १६ पं. १४ वांथो रंजना; रूप पहेलानो जि उडाडी नाथो वांथो कान्ति-
'त्रिदश' पं. १५ वांथो फलः; 'विद्वत्सु' पं. १६ वांथो हृत्प्रणयिहृदयः; ह पश्रीनी नीशानीना उपदेो भाग
वांथो शङ्कतो नथी; नथेना भाग र व्यथया क छे. पं. १७ वांथो सहस्रो. पं. १८ वांथो दिवाश्रितः;
माभिगमिकैः-शक्तिः समतिसृष्टानां. पं. १९ वांथो रेकाधिवस पं. २० वांथो संप्राप्त. पं. १ वांथो महत्तर;
कट शृणु उडाडी नाथो पं. २ वांथो चाट;—दण्ड; पं. ३ वांथो नन्यांश्च. पं. ५-वांथो 'टकाहारविः'—बण्डरिजिद्रि
संशयपाणु छे कदाच बखोरिजिद्रि हेडि शङ्क

- ७ सवाससूतप्रत्याय सवान्यमागमोगहिरण्यदेयः सोत्पद्यमानविष्टिकः सदशापराधः समस्त-
- ८ राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचस्त्रैश्वदेवामिहोत्रा-
तिधिपंचमहा-
- ९ यज्ञिकानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थमाश्वन्द्रार्कार्णवसरित्क्षितिस्थितिपर्वतसमका-
लीनः पुत्रपौत्रान्वय-
- १० भोम्यः उदकातिसर्गेण ब्रह्मदयो निमृष्टः यतो (स्योचि) तथा ब्रह्मदेयस्थित्या
भुंजतः । कृषतः कर्ष-
- ११ यतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्याघाते वर्तितव्यमागामिद्रनृपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यै-
र्वानित्यान्यैश्चर्य्याण्य-
- १२ स्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परि-
पाकयितव्य-
- १३ अथ यश्चैनमाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैश्च
संयुक्तस्स्यादित्युक्तं च भगव-
- १४ ता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टिं वर्षसहस्राणि श्वर्गे मोदति भूमिदः आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरकं
- १५ वसेत् बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य
तदा फलं ॥ विध्याटवी-
- १६ प्वतोयासु=शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयो हि जायन्ते ब्रह्मदेयापहारकाः ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा
- १७ यो हरेत् वसन्धरा गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति किस्त्रिवं ॥ पूर्वदत्तां द्विजा-
तिभ्यो यत्न दत्तं युधिष्ठिर
- १८ महीं महिमतां श्रष्ट दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ यानीह दारिद्र्यभयानरेन्द्रैः धनानि
धर्म्मायतनीकृतानि
- १९ निर्मात्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुराददीतेति=स्वहस्तो मम महा-
राज श्रीधरसेनस्य ॥
- २० दू=सामन्तशीलादित्यः ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिकृतदिविरपतिस्कन्द-
भटेन ॥ सं १७० फागुन व १०-

पं. ७ वांथो प्रत्यायः;—श्यादेयः. पं. ६ वांथो सरित्पर्वतक्षिति पं. १३ सोपपातकैः पृथ्वीनां च
७५५५ नांथो पं. १४ वांथो स्वर्गे पं. १७ वांथो वसुंधरा पं. १८ वांथो महीमतां श्रेष्ठः श्रेष्ठे पं. २० वांथो फागुनः.

ધરસેન ર જનાં બે તામ્રપત્રો

આ બે પતરાંઓની સપાટીમાં કેટલાંક ન્હાનાં કાણાં પડેલાં છે. તે બહુ જ પાતળાં હોવાથી તરત બાંગી જાય એવાં છે. દરેક પતરાનો જમણી બાજુનો ભાગ બાંગી ગયો છે.

દરેક પતરું લગભગ ૧૨" x ૮" માપનું છે. તેના દરેકના ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

પહેલા પતરાના જે ભાગ ઉપર દાન આપવાનું સ્થળ આપ્યું છે તે ભાગ વાંચી શકાય તેવો નથી.

જોકે બાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાન આપનાર રાજાનું નામપણ ગયું છે, તોપણ ૨૧ અને ૨૨મી પંક્તિઓ ઉપરથી ચોખ્ખું જણાય છે કે ધરસેન ર જાએ આ દાન આપ્યું હતું. તે દાન લેનાર વલ્લીનો કેઈ બૌદ્ધ મઠ હતો.

તે મઠને આપેલી મિલકતની વિગત આપણને મળી શકી નથી, પરંતુ તે હરિયાણા નામના ગામડાંમાં આવી હશે એવું જણાય છે.

બૌદ્ધ દાનોના હેતુ મુજબ, આ દાનનો ઉદ્દેશ પણ જીવોની પૂજા, મઠમાં રહેનારને માટે રહેવા ખાવાની સગવડ, તથા મઠનાં સમારકામ વિગેરે માટે ખર્ચ કરવાનો હતો.

આ દાનપત્રમાં સંબોધાએલા કેટલાક અધિકારીઓ નીચે પ્રમાણે છે:-આયુક્તાક, વિનિયુક્તાક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, તથા દુવાધિકરણિક:

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર અધિકારી, દૂતક શીલાદિત્ય હતો. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પણ તેને લગાડવામાં આવેલાં વિશેષણો ઉપરથી જણાય છે કે તે, ધ્રુવસેન ર જનાં ઘણાં ખરાં દાનપત્રોનો લેખક, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ પોતે જ હતો.

કમનશીએ તારીખવાળો પતરાનો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ એટલું કહી શકાય છે કે આ દાનપત્ર તે રાજાના રાજ્યના અંતકાળનું છે. કારણ કે લેખક એક જ છે, છતાં દૂતક સંવત ૨૫૨નાં બધાં દાનપત્રોમાં ચિંબિર છે. જ્યારે આ દાનપત્રમાં છે તે પ્રમાણે, ૨૬૬ અને ૨૭૦નાં દાનપત્રોમાં દૂતક શીલાદિત્ય છે. બીજું ધરસેન ર જનાં આરંભકાળનાં દાનપત્રોમાં પોતે સામંતનો ઇલ્લાખ ઠવચિત જ ધારણ કરે છે.

પરંતુ છેવટનાં દાનપત્રોમાં તે મહાસામંતનો ઇલ્લાખ હંમેશાં ધારણ કરે છે. આ દાનપત્રમાં કેઈ પણ ઇલ્લાખ ધારણ કરેલો જણાતો નથી. એટલે, આ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ પછીનું પરંતુ સં. ૨૬૬ પહેલાંનું હોવા સંભવ છે.

अक्षरान्तर

- १ शतलब्धप्र-
- २ लभृतमित्रश्रेणी
- ३ श्रीः [परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिमठार्कः]
वित्रीकृ
- ४ [श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्या-]
- ५ [नुजस्तत्पाद] प्रणामप्रशस्तभूमिबिलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधि [विधान-
धर्मा धर्मराज इव]
- ६ विहित [विनयव्यवस्था] पद्धतिरखिलभुवनमण्डलभोगैकस्वामिना परमस्वामिणा
स्वयमुप [हितराज्याभिषेको महा-]
- ७ विश्रानावापूतराज्यश्रीः परममाहेश्वरो महाराजश्री [द्रोणसिंहः] सि [इह इव
तस्या] नु
- ८ नपरगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां क ...
- ९ नां यथामिलितकामफलोपभोगदः परमभागवतः श्रीमहाराजध्रुवसेनस्तस्यानु
[जस्तत्प्रणारविन्द-]
- १० प्रणतिप्रविधौताशेषकल्पः सुविशुद्धस्व [च*] रितोदकक्षालिताशेषकलिकल [इः
प्रसमनिर्जितारातिपक्षप्रथित-]
- ११ महिमा परमा [दिव्यभक्तः श्री] महाराजधर [पद्धस्तस्य सु] तः तत्पादस्य
ग्यावास
- १२ भृति स्वर्गाद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभा ...
- १३ रत्नप्रभासंसक्तसव्यपादनस्वरश्मिसंहति^१ सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन-
प्रजा [हृदयरञ्जना-]
- १४ दन्वर्थ [राजशब्दः रू] पकान्तिस्थैर्य्यधर्य्यगाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्का-
द्विराजोदधिनिदशगुरुधनेशान-
- १५ तिशयान [शरणा] गताभयप्रदानपरतया तुणवदपास्ताशेषस्वकार्य्यफलप्रार्थना-
धिकार्थप्रदानानन्दित-
- १६ [विद्वत्सुहृ] प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलभोगप्रमोदः परममाहेश्वर-
श्च [रः महाराज-]
- १७ [श्रीगुहसेनः] तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविस्तृताह्वी जलौष-
विक्षाकिताशेषकल्पः

पतरू बीजुं

- १८ [प्रणयिशतसह]खोप[जीव्यमानभोग]संपटूपलोभादिवाञ्छि[तः सरसमाभि]
गामि[कैर्गुणैः]
- १९ [सहज]शक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टाना-
[मनुपालयिता धर्म-]
- २० [दायाना]मपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा ...
- २१ [लक्ष्मी]परिभोगदक्षविक्रमक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री परममाहेश्वरो महाराज-
[श्रीधरसेनः कुशली]
- २२ [सर्वानेवा]युक्तकविनियुक्तकमहत्तरचाटभटभ्रुवाधिकरणिक
- २३ यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं
यथा मया
- २४ [नञ्चैहिका]मुष्मिकयथाभिलषितफलावाप्तये श्रीवलर्भा
- २५ बुद्धस्य बुद्धस्य पुष्पधूपदीपतैलपूजानिमित्तं चतुर्दिगभ्यां
गतभिक्षुसंघस्य
- २६ त्र्यं विहारस्य च खण्डस्फटितविशीर्णप्रतिसंस्करणार्थ
- २७ हरियाणकग्रामे पूर्वदक्षिणदि
- २८ समुत्वातप्रत्यायः सधान्यगतभागः सहिर स्थ
- २९ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रकर्णवसरिन्क्षिति
- ३० परिपन्थना कार्यागामिभद्रनृपतिभिरसद्वृक्षजैर्वा
- ३१ दानफलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्य
- ३२ धर्मायतनीकृतानि निर्मास्यमास्य
- ३३
- ३४ दूतकः [श्री]शीलादित्यः लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृत[दिविरपतिस्कन्दभटेन]स्थ ...

ધરસેન ર જાના એક દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્રના નીચેના બે બુલાઓ ભાંગેલા છે. પણ તે સિવાય એ સારી સ્થિતિમાં છે. તેનું માપ ૯"X૧૨" છે. તેમાં ૧૯ પંક્તિઓ લખેલ છે, અને આખો લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે. દાનપત્ર વલ્લભીમાંથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

ધરસેન ર જાના પ્રાસ્તાવિક વર્ણનના ભાગથી આ લેખ પૂરો થાય છે. પરંતુ દાનપત્ર તે જ રાજનું છે એમાં સંશય નથી. કારણ કે તેનો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ, વંશના સ્થાપક ભટ્ટારકથી શરૂ કરી ધરસેન ર જા પછી આવતા શીલાલિપ્ય ૧ લાના સમયનાં દાનપત્રોમાં જણાયું છે. તેમ, કંઈ પણ ઓછું કયાં શિવાય, સંપૂર્ણ વંશાવળી આપે છે. ધરસેન ર જાનાં દાનપત્રો પછીનાં બધાં દાનપત્રોમાં ગુહસેનનું નામ ભટ્ટારક પછી વંશાવળીમાં તરતજ આવે છે, જ્યારે વચ્ચેના ચાર રાજાઓ, ધરસેન ૧, પ્રોણસિંહ, દુવસેન ૧ અને ધરપદ (અથવા ધરપટ્ટ) નાં નામો તદ્દન છોડી દેવામાં આવ્યાં છે. માટે આ દાનપત્રમાં ધરસેન ર જાના વર્ણનનો ભાગ (તેનાં નામ શિવાય) પહેલા પત્રમાં આવતો હોવાથી, તેણે જ તે જાહેર કરેલું હોવું જોઈએ. અને જો દૈવયોગે બીજું પત્ર મળી આવે તો આ બાબત ચોક્કસ તેમ જ છે, એવું માલુમ પડશે. વળી, આ દાનપત્ર ધરસેન ર જાના રાજ્યના પ્રથમ સમયનું છે, એમ પણ બતાવી શકાય છે. કારણ કે, આ રાજાના આરંભકાળનાં દાનપત્રો એટલે, સં. ૨૪૮ અને ૨૫૨નાં વલ્લભીમાંથી જાહેર કરાયેલાં છે, અને પછીનાં દાનપત્રો, એટલે સં. ૨૬૯ અને ૨૭૦ નાં ભદ્રપદના નામની ભરકરી છાવણીમાંથી જાહેર થયાં છે. આ દાનપત્ર વલ્લભીમાંથી જાહેર થયું હતું તેથી તે તેના રાજ્યના આરંભકાળનું હોવાનો ઘણો સંભવ છે.

- १ ओं स्वस्ति बलमीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसपत्नमण्डलाभो-
गसंसक्तसंप्रहारशतलब्ध-
- २ प्रतापः प्रतापोपनतदानानार्जवोपज्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रीः
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिराः
शिरोवनत-
- ४ शत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदि' धितिर्दिनानाथरूपणजनोपजीव्यमान-
विभवः परममाहेश्वरः
- ५ श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादि-
प्रणीतविधिविधानधर्माधर्म-
- ६ राज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिनापरमस्वा-
मिना स्वयमुपहित-
- ७ राज्याभिषेकः महाविश्राणनावपूतराजश्रीः परममाहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः
सिंह इव तस्यानु-
- ८ जः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमव-
बोद्धा शास्त्रार्थ-
- ९ [त] च्चानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परमभाग-
वतः श्रीमहाराज-
- १० [भ्रुवसेनस्तस्या] नुजस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः सविशुद्धस्वच-
रितोदकक्षालिताशेष-
- ११ [कलिकलङ्क]ः प्रसन्ननिज्जितारातिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहा-
राजधरपटुस्तस्य
- १२ [सुतस्तत्पादसपर्यावाप्तपु] ण्योदयः शैशवात्प्रभृतिखङ्गद्वितीयबाहुंग्व समदपरग-
जघटास्फोटनप्रकाशित-
- १३ [सत्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारा] तिचूडारजप्रभासंसक्तसव्यपादनस्वरश्मिसंहति-
स्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
- १४ [पालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्थरा] जशब्दो रूपकान्तित्यैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिः
स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिप्रिदश[गुरुध-]
- १५ [नेशानतिशयानः शरणागताभ] यप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः
प्रार्थनाधिका[र्थप्रदानान-]
- १६ [न्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः] पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः पर-
ममाहेश्वरो [महाराजश्री-]
- १७ [गुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पाद] नखमयूखसंताननिर्वृत्तजाह्नवीजलौघविक्षालिताशे-
ष[कल्मषः प्रण-]
- १८ [यिशतसहस्रोपजीव्यमान] भोगसंपत् रूपलोभादिवाश्रितस्सरसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहज-
- १९ [शक्तिशिक्षाविशेषवि] स्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसम[तिसुष्ठानामनु]

ધરસેન ર જાનાં બનાવટી તામ્રપત્રો

શક સંવત્ ૪૦૦. શુ. સં. (૨૬૫)

વલભીના ધરસેન ર જા એ શક સંવત્ ૪૦૦માં આપેલું હોવાના આશયવાળું નીચે આપેલું દાનપત્ર બો. બ્ર. રા. એ. સો.ના મ્યુઝીયમની માલિકીનું છે. તેની પ્રથમ નોંધ સદ્ગત મી. બાઉ દાજી (જ. બો. બ્ર. રા. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૪૪)એ લીધી હતી, અને પછી મહે (ઇ. એ. વો. ૫ પા ૧૧૦; વો. ૭ પા. ૧૬૩) લીધી હતી. ૧૮૭૮માં બોમ્બે ગવર્નમેન્ટે તે ડૉ. બર્જેસને “ફોટોગ્રાફિકાઇઝ” કરવા માટે આપ્યું હતું.

મૂળ બે કડીઓ વડે સાથે બાંધેલાં ૧૦૩ ઇંચ x ૭૬ ઇંચનાં બે પતરાંઓ ઉપર આ દાનપત્ર કોતરેલું છે. ક્રકત ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા ચોટાડી છે તે જ સાચવેલી છે. મુદ્રા ઉપર ઉભા રહેલા નંદીની છાપ છે, જેનું મુખ જમણી તરફ છે, અને તેપર “ધ્રીધરસેન” એવો લેખ છે.

દાનપત્ર વલભીથી કાઢેલું છે અને તેની તારીખ, શક-સંવત્ ૪૦૦ (ઈ. સ. ૪૭૮)ના વૈશાખની પૂર્ણિમા છે. દાન આપનાર, ભટ્ટાર્ક(એટલે ભટ્ટાર્ક)નો પૌત્ર અને ગુહસેનનો પુત્ર ધરસેન દેવ કહ્યો છે. દાન મેળવનાર, સામવેદની છંદોગ શાખાના, તથા કૌશિક ગોત્રના, અને દશપુરના રહીશ એક ચતુર્વેદી, ભટ્ટ ઇસર(એટલે ઇશ્વર)નો પુત્ર ભટ્ટ ગોમિદ(એટલે ગોવિદ) છે. દાનની વસ્તુ, કંતારપ્રામશોદ્ધત (એટલે કંતારપ્રામના સોળસો વિષય અથવા જીલ્લામાં આવેલું) નંદીઅર અથવા નંદીસર ગામ છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ આપેલ છે : પૂર્વે, ગિરિવિહિ ગામ, દક્ષિણે મદાવિ નદી પશ્ચિમે મહાસાગર, અને ઉત્તરે દેવથલિ ગામ.

વલભી રાજાએ આપેલા કહેવાતા એક દાનમાં ગુર્જર લિપિ તથા શક સંવત્નો થએલો ઉપયોગ, તેના બીજા અને મુખ્યભાગનું ઉમેટાનાં ગુર્જર શાસન સાથે નિકટનું મળવાપાણું, તથા વલભી રાજાઓની વંશાવળીમાં દેખીતી ભૂલ, વિગેરે બાબતોને આધારે મી. બાઉ દાજીએ તથા મેં આ પતરાંને બનાવટી હોવાનું જાહેર કરેલ છે.

अध्वरान्तर

पहेलं पतरं

- १ ओं स्वस्ति श्रीवलभितः सकलपृथ्वीपालमौलिमालापरिचुंबितचरणारविन्दो मिजभु-
जस्तम्भोद्धतवि-
- २ श्रविश्वांभरभारःपरममाहेस्वरो निजभुजबलनिहतसकलरिपुकुलललनालोचनः
कमलविनि-
- ३ स्तुतवारिधारापरिशांतकोपानलः कलिकालकलङ्कितलोकपापनिर्णेशनचतुरतरा-
शुभाचरितः श्री-
- ४ भट्टार्कस्तस्य सुनुराखण्डल इव खण्डितविक्रम पृथुरिव पृथुतरयशोवितानविमली-
कृतसकल-
- ५ दिगान्तश्चतुः सागरमेखलाय भुवः पालयिता संस्कृतप्रकृतापभ्रंशाभाषात्रयप्रति-
बद्धप्रबन्धरच-
- ६ नानिपुणातरांतकरणो विषाश्वित्समाजमानसरजहंस समरशिरोविदारितरातिकरीषट-
कुंभस्थलप्र-
- ७ क्षालितरुधिरधारनिकुरुंवकालसंघ्योजितविश्वांताराः करीराजइव सदादानार्द्रिकृ-
तकरो हिमाचल-
- ८ इवांतसरालोतिगुग्गुला रत्नाकर इव बहुसत्वाश्रयेतिगंभीरश्च शिशिरैतरकिरणा इव
निजपादच्छाया-
- ९ क्रांतमहामहीधरचक्रवालः श्रीगुहमेनस्तस्य सुनुरनुपमगुणगणाधरभूतो भुतनश-
- १० इव रिपुपूरां भेत चतुरांभोषिवेलामेखलाय भुतधाव्या भर्ता निजभुजबलहटाकृष्णस-
मस्तसापत्नसंपत्कः
- ११ पङ्कजनाभ इव सदा लक्ष्मिनिवासो विबुद्धधुनीप्रवाह इव भुवनत्रयपवित्रकरणोद्य-
तो दिन-
- १२ कर इव करनिकरनिहतबहुतारारिपुतिमिरविमारो विशादतरयशोराशिप्रसरप्रसाधि-
- १३ तासकलदिगंतभुतलः कमलासन इव विबुद्धवृन्दसंसेवित पयोदसमयजलधरनिवाह
इव सकलाशा-

२३ पं. १ वांशो भीतः— पं. २ वांशो विश्वंभरः श्वरो; लोचन पं. ३ वांशो परिभ्रान्तः—कलङ्काहितः
तरङ्गमंचारितः—पं. ४ वांशो भटार्कः राखण्डः बाखण्डितविक्रमः पं. ५ वांशो दिगन्तः मेखलायाः प्राकृता. पं. ६
वांशो निपुणतरान्तः; राजहंसः; नारातिकरीषटा पं. ७ वांशो धाराः करिः नार्द्रिकृतः पं. ८ वांशो इवातिसरलोः
तुङ्गश्च, गंभीरः किरणः पं. ९ वांशो सुनुरः गणधरः भूतनाथ. पं. १० वांशो रिपुपूरां भेताः चतुरांभोः मेखलाया
भूत कृष्ण पं. ११ वांशो लक्ष्मीः विबुधः पं. १२ वांशो बहुतरः विस्तारो विशद. पं. १३ वांशो तसकलः
भूतलः; विबुधः—सेवितः;

- १४ परीपूरणाकुशलो लोकसंतापहारी च वज्रधर इव पटुतराधिषणो बहुद्रेकच महारा-
जाधिराजप-
१५ रमेश्वरपरमभङ्गारकः श्रीधरसेनदव कुशली सर्वानेव राष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकू-
टायुक्तका-
१६ नियुक्तकाधिकमहात्तारादिस्समाज्ञापयति अस्तु वो विदितं यथा मय मा-
१७ तापित्रोरात्मनश्चैवामुष्मिकपुण्यायशोमिबृद्धये दशपुरविनिर्गत-

पतरुं बीजुं

- १ तच्चातुर्विधसामान्यकौसिकस्यगोत्रच्छंदोगासब्रह्मचारिभाट्टा इसरस्तस्यसुत-
२ भाट्टगोमिद बलिचरुस्वेस्वेदामिहोत्रपञ्चमहायज्ञार्थं कंतारग्रामज्ञाडशतं वि-
३ षयंतःपातिनंदीअरकग्रामो तस्य च घटानानि पूर्वतः गिरिविलिग्रामः दक्षिणतः म-
४ दाविनदि पश्चमतः समुद्रो उत्तरतः देयथलिग्रामः एवमयं स्वचतुराघटनवि-
शुद्धो ग्रामः सोदंग सप-
५ रिकर सधान्यहिरन्यादेय सोत्पद्यमानवेष्टिक समस्तराजकीयनमप्रवेस्यमाचद्रार्का-
र्णवक्षितिसरी-
६ त्पर्वतसमानकालिना पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपभोग्य पुर्वप्रतदवब्रह्मदायवर्जमभ्यंतर-
शिष्य शकनृप-
७ कालार्तीतसंवच्छरशतचतुष्टये वैशाख्यं पौर्णमासि उदकातिस्वर्गेणप्रतिपादितं
यतोस्योचि
८ तथा ब्रह्मदायस्थित्या कृषतः कर्षयतो भुंजतो भोजयतः प्रतिदिशतो वा न व्या-
सेधः प्रवर्ति-
९ तव्यश्च तथागामिभिरापि नृपतिभिरास्मद्वंस्त्यैर्न्यौर्वा सामान्य भुमिदानफलमवे-
त्य बिन्दुलो-
१० लान्यनित्यैर्न्यैश्चर्याणि तृणग्रलमाजलबिन्दुचण्वलण्वजिबितमकलय्यस्वदायोनिर्वि-
सेषोयप-
११ स्मद्दायोनुमन्तव्य पलयितव्यश्च तथा चोक्तं बहुभिर्व्वसुधा भुक्तराजभिः साग-
रादिभिः जस्य जस्य य-

पं. १४ वांशे। परीपूरणः; बहुकुच. पं. १५ वांशे। देवः; युक्तकः; पं. १६ वांशे। महत्तरादीन्स; मया
पं. १७ वांशे। पुण्यायशोमिबृद्धये पं. १ वांशे। तच्चातुर्विधः; कौसिकसगोच्छंदोगः—भट्ट. पं. २ वांशे। भट्टगोवि-
न्दायः; वैश्वेवा; पञ्च. पं. ३ वांशे। षयन्तः; चाघाटनानि; पूर्वतः पं. ४ वांशे। दावी नदी; समुद्र उत्तरः; राघाटनः;
सोदंगः—पं. ५ वांशे। करः; ण्यादयः; विष्टिकः; राजकीयानामप्रवेद्यत्रा; सरि— पं. ६ वांशे। समानकालीनः; पौत्रा-
न्वयः; भोग्यः; पूर्वप्रतः; माभ्यंतरसिद्धपा. पं. ७ वांशे। वैशाख्यां पौर्णमास्यां; सर्गेण प्रतिपादित. पं. ८ वांशे। तव्यः
तथा; रापि; रस्मद्वंस्त्यैः; सामान्यभूमिः; बिन्दु. पं. १० वांशे। नित्याभ्यैः; तृणग्रलमः; चण्वलण्वः; माकलय्यः; स्वदायनि-
र्विषेधो. पं. ११ वांशे। स्मद्दा; मन्तव्यः पाः भुक्ता; राजभिः स; यस्य यस्य.

- १२ वा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं जश्नति मिरवृतमतिराच्छीददाच्छिबमनमनुभो-
देता व स पंचभिर्महा-
- १३ पातकैरुपपातकैश्च संयुक्त स्यादिति उक्तं च भागवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिं
वर्षसहस्राणि स्व-
- १४ गे तिष्ठति भूमिदः अच्छेत चानुमंतं च तानेव नरके वसेत् जनिह दत्तानि पुरतना-
नि दानानि धर्मा-
- १५ धर्मयशस्कराणि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनरादादित स्व-
दत्तां परदत्तां वा यत्ना-
- १६ द्रष्टा नराधिपः महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं लिखितं संधीभिर्महा-
धिकृतं माधवसु-
- १७ तेन देवेण स्वहस्तोयं मम श्रीधरसेनदेवास्य ॥ ॥

पं. १२. वांथि। भूमि; यश्चाज्ञान; रात्रिच्छायाश्चिच्छिमानम; देत वा. पं. १३ वांथि। संयुक्तः सहस्राणि.
पं. १४ वांथि। भूमिदः अच्छेता चानुमंताः तान्येव; यानीह दत्तानि पुरा; पं. १५ वांथि। धर्मयशस्क; राददीत पं. १६
वांथि। दक्ष. प, महिमतां; लिखितं संधी; माधवसुः. पं. १७ वांथि। मम श्रीधरसेनदेवास्य.-

‘ભાષાન્તર’

ૐ. સ્વસ્તિ, વિખ્યાત વલ્લભીમાંથી ! જેનાં ચરણ-કમળ માળાની પેઠે આવૃત કરતા નૃપોના મુગટથી ચુંબિત થતાં, -જે સ્તંભ સરખા બળવાન કરથી અખિલ ભૂમિનો ભાર ધારતો-જેના કોપાગ્નિ બલસંપન્ન ભુજથી સંહારેલા પોતાના શત્રુઓની વનિતાઓનાં નેત્રોમાંથી વહેતી અશ્રુધારાથી શાન્ત થયો હતો, -જેનો સહાયાર કલિકાલથી કલંકિત જગનાં પાપ હણવા અતિ શક્તિમાન હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ભટ્ટાર્ક (ભટાર્ક) થયો. તેનો પુત્ર અખંડિત વિક્રમને લઈને આખણડલ (ઈન્દ્ર) સમાન અને પૃથુતર યશનાં વિતાન વડે સકળ દિગન્તો વિમળ થયેલ હોવાથી પૃથુ સમાન મેખલાની પેઠે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી પૃથ્વીને રક્ષનાર, અને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ એ ત્રણ ભાષામાં પ્રબન્ધ રચનામાં અધિક નિપુણ-પંડિત સમાજના માનસમાં રાજ-હંસ સરખો, યુદ્ધના અગ્રે શત્રુઓના માતંગોના સૈન્યનાં કુમ્ભમાંથી વહેતા સંધ્યાકાળ સમા રક્ત રૂધિરની અનેક ધારાઓથી પૃથ્વીના સર્વ પ્રદેશોનો વિજય કરનાર, સર્વ અંતરભાગનો વિજય કરનાર, દાનોમાં અનુભતિ માટે પાણીના અર્ધથી ભીંજાયેલા કરવાળો હોવાથી કુમ્ભમાંથી ઝરતા મહથી નિત્ય ભીંજાયેલી સૂંકવાળા કરિરાજ સમાન, અતિ સરળ અને અતિ ઊંચ હોઈ હિમાલય સરખો, -બહુ સત્વાશ્રય (બહુ હિંમતવાન) અને અતિ ગંભીર હોવાથી બહુ સત્વાશ્રય (બહુ પ્રાણીઓના આશ્રય) અને અતિ ગંભીર સાગર સમાન, પાદછાયા ઘણા મહાન મહીધરો (રાજાઓ) ઉપર પડતી હોવાથી અતિ મહાન મહીધરો (પર્વતો) ઉપર પડતી પાદછાયા (ઠરણોની પ્રભા) વાળા સૂર્ય સમાન શ્રી શુક્રસેન હતો.

તેનો પુત્ર, અતુલ ગુણસમૂહ સંપન્ન, શત્રુઓનાં ત્રિપુર(ત્રણ શહેર)નો નાશ કરનાર હોવાથી ત્રિપુર હણનાર શિવસમાન, મેખલાની પેઠે સાગરથી આવૃત પૃથ્વીનો પતિ, પોતાના સર્વ સ્પર્ધીઓની શ્રી સ્વ બાહુબળથી પોતાની પાસે ખેંચીલેનાર, -વિષ્ણુ જેમ સદા લક્ષ્મીથી સેવા-એલા, -ગંગાના પ્રવાહ જેમ નિત્ય ત્રિભુવનની શુદ્ધિમાં પ્રવૃત્ત, પોતાના માતંગોની સૂંઢાના સમૂહ-થી અસંખ્ય શત્રુઓનાં તિમિર હણવાથી, અને સકલ ભુવનને અતિ પ્રસરેલા અને અતિ ઉજ્જવલ યશવડે શોભાવતો હોવાથી, કિરણોના સમૂહથી પ્રસરેલા તિમિર શત્રુને હણનાર અને અતિ પ્રસરેલા ઉજ્જવલ તેજ વડે અખિલ ભુવનને શોભાવનાર સૂર્ય સમાન, વિષુદ્ધ મંડળથી સેવાતો હોવાથી દેવમંડળથી સેવન થતા પ્રહ્લાસમાન, -જનોની સર્વ અભિલાષ પૂર્ણ કરવામાં નિપુણ હોવાથી અને સંતાપ હરનાર હોવાથી સકળ નભને ભરી દેવા શક્તિમાન અને સંતાપી જનોના તાપ હરનાર, વર્ષા ઋતુના મેઘસમાન, મહા મતિ અને ધિવણ સંપન્ન હોઈ ધિવણ (બુદ્ધસ્પતિ) ગુરૂવાળા અને બહુ નયનવાલા ઈન્દ્ર સમાન મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભટ્ટારક શ્રી ધરસેન દેવ હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સર્વ શબ્દપતિ, વિષયપતિ, ગ્રામકૃત, આયુક્તક, નિયુક્તક, મહત્તર આદિને આ શાસન કરે છે:-

તમને બહાર થાઓ કે પરલોકમાં મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્યની અને મારા યશની વૃદ્ધિ અર્થે, ઈસર (ઇશ્વર) ભટ્ટના પુત્ર, દશપુરથી આવેલા, તે નગરના ચતુર્વેદી મધ્યેના, અને કૌશિક ગોત્રના, છન્દોગસપ્રજ્ઞચારી, ગોમિન્દ (ગોવિન્દ)ને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચમહાયજ્ઞ આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન માટે કન્તારઆમશોડશાંત વિષયમાં આવેલું નન્દીઅરક ગામ જેની સીમા:-પૂર્વે ગિરિવિલિંગામ, દક્ષિણે મહાવીનદી, પશ્ચિમે સાગર; ઉત્તરે દેવચલિ ગામ: આ ગામ રાજ પુરૂષોની દખલગિરિ મુક્ત, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે ઉપરની સીમા પ્રમાણે સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, વેઠ સહિત દેવો અને દિવોને પૂર્વે કરેલાં દાનો વર્જ કરી, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, મેં ભક્તિથી પાણીના અર્ધથી શક સં. ૪૦૦ વૈશાખ પૂર્ણિમાને દિને દાનમાં આપ્યું છે. આથી જ્યારે તે પ્રજાદેયના નિયમ અનુસાર આ ગામની જમીનની ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, ઉપલોગ કરે કે અન્યથી ઉપલોગ કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ

માધવના પુત્ર, સંધિવિગ્રહાધિકારી રેવથી લખાયું. આ મારા શ્રી ધરસેન દેવના સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૧ લા(ધર્માદિત્ય)નાં પાલિતાણનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત્ ૨૮૬ વૈશાખ વદ ૬

રાય બહાદુર વિ. વેંકય્યએ મારા ઉપર કૃપા કરીને આ પતરાનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપ્યું છે:-“ લેખનું એક જ પતરું સાચવેલું છે. તેને નીચેના ભાગમાં બે કડીઓનાં કાણાં છે; પરંતુ કડી અથવા તેના પરની મુદ્રા મળી શકતાં નથી. પતરાનો એક ન્હાનો કકડો ઉપરના ડબ્બા પુણાપરથી ભાંગી જવાથી ઝીંચીને થોડો ભાગ બગડી ગયો છે. એ જ પ્રમાણે ૧૦ મી પંક્તિની શરૂવાતનો થોડો ભાગ પણ ગયો છે, પરંતુ એક પણ અક્ષરને નુકશાન થયું નથી. પતરાની એક જ બાજુએ કોતર કામ કરેલું છે. અને કોતરનારનાં જ્ઞાનરેણાં ચિહ્નો પાછળની બાજુએ સંપૂર્ણ રીતે દેખાય છે. પતરાની લંબાઈ ૧૧૩”થી ૧૧૩”ની છે અને ઉંચાઈ લગભગ ૮૩” છે.

પતરા ઉપર સુંદર રીતે લખેલી ૧૮ પંક્તિઓ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩” છે. લિપિ શીલાદિત્ય ૧ લાનાં હાનપત્રોમાંની લિપિને મળતી છે.

પતરામાં ફક્ત હાનપત્રના નિયમ પ્રમાણેનો થોડો ભાગ છે અને શીલાદિત્ય ૧ લા ધર્માદાયના વર્ણનથી ભાંગી ગયો છે. પરંતુ આ હાનપત્ર તેનું જ છે, એવો મી. જોક્સનનો મત ખરો છે એ વાત તદ્દન નક્કી છે.

ડા. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલા સંવત્ ૨૮૬ વૈશાખ-વદ ૬ ના, શીલાદિત્ય ૧ (ધર્માદિત્ય)-ના વળાના બીજા પતરાના અવશેષપરના આ પહેલા શબ્દો છે.^૨ પ્રસિદ્ધકર્તાના આધાર પ્રમાણે આ પતરું ૧૨” લાંબું અને ૮૩” ઉંચું છે. એટલે આપણા પતરા સાથે માપ પણ મળતું આવે છે. અને બે પતરાં જોડાં જ છે, એ વિષે કંઈ પણ શંકા નથી. એટલે હવે આખું હાનપત્ર આપણી પાસે મોજુદ છે. ડા. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે બીજું પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. પહેલા પતરા સાથે ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરી શકાય તે માટે તે પતરું મેળવવા માટે મેં રાવ. બહાદુર વિ. વેંકય્યને વિનંતી કરી હતી, પરંતુ એમનો પ્રયાસ ફળીભૂત થયો નથી. એટલે હું શરૂવાત જ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

૧ એ. ઈ. લે. ૧૧ પા. ૧૧૫-૧૧૬ પહેલું પતરું પ્રા. સ્ટેનકોનો ઈ. એ. લે. ૧૩ પા. ૪૬ બીજું પતરું પ્રા. ભાંડારકર ૨ જુલો ઈ. એ. લે. ૧ પા. ૪૫

अक्षरान्तर

- १ ॐ स्वस्ति [॥*] बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्न-
मण्डलाभोगसंसक्तप्रहा-
- २ रशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाज्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबला-
- ३ वासराज्यश्रियः परममाहेश्वर श्री भटार्कादव्यवच्छिन्नरा[-]जवंशान्माता-
पितृचरणारविन्द प्रणतिप्रविधौताशेषकल्म-
- ४ पः शैशवात्प्रभृतिस्वर्जद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस[त*]त्वनि-
कषस्तत्प[र*] भा-
- ५ वप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसंघ[ह]तिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्ग-
सम्यक्परिपालन-
- ६ प्रजाहृदयरजनान्वर्त्तराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यधैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशा-
ङ्गाद्रिराजो-
- ७ दधि तृ[त्रि] दशगुरुधनेशानतिशयानशरणागताभयप्रदानपरतया त्रि[तृ]ण
[व]दपास्ताशेषस्वकार्य-
- ८ फल[:*]प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितवित्तसुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सक-
लभुवनमण्डलाभो-
- ९ गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखस[न्ता]न विस्तृत-
जाह्नवीजलौ-
- १० घप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिगतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितस्सर-
भसमाभि-
- ११ गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबलवर्नुद्धरः प्रथमनरपतिसम-
तिसृष्टाना-
- १२ मनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोषघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसर-
स्वत्योरेका-
- १३ धिवासस्य संघ[ह]तारातिपक्षजलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तवि-
मलपार्थिवश्रीः परममाहे-
- १४ श्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदय-
स्थगितसमग्रदिङ्म-
- १५ ण्डलस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रद्युतिभासुरतरांसपीठोदूढगुरुमनोरथमहाभारः

- १६ सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपाद-
नीयपरि-
- १७ तोष[:*]समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुन्यक्तपरमकल्याण-
स्वभावः खिलीभू-
- १८ तद्वृत्तयुगनृपतिपे(प)थ विशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धम्मनिपरोधो[ज्*]ज्वल-
ज्वलतरीकृतार्थ-

अक्षरान्तर*

(संवत् २८६ वैशाख वदि ६)

पत्रं बीजं

- १ सुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्माद्रित्यदित्यनामापरममाहेश्वरः श्रीशिला-
- २ ... युक्तकविनियुक्तक ... महात्तरा ... दीनन्या ...
- ३ ... समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं यथा मया मातापितृ(पुण्या)प्ययनाय-
- ४ ... करितविहारनिवासिचतुर्दिगम्यागतार्याभिक्षुसंघस्यचीवरपिण्डपातशयनासन.
- ५ परिष्कारार्थबुद्धानाश्च भगवतां गन्धधुपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्युपयोगार्थविहारस्य च
खण्डस्फुटितप्रतिसं-
- ६ स्काराय पालतीरोल्ले [?]रक्षरपुत्र[?]ग्रामे नद्युत्तरतटे ...
- ७ क्षेत्रं तथोद्वपद्रकग्रामे ... क्षेत्रं सोद्वङ्गं सोपरिकरं
- १५ दूतक[:] पुत्रभट्टादित्ययशाः लिखितं संधिविग्र ...
- १६ ... सं २८६ वैशाख व ६ ॥ ...

स्वहस्तो म .

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ॥ સ્વસ્તિ ! વલ્લીમાં મૈત્રક વંશમાં શત્રુને બળથી નમાવનાર, અતુલ બલથી પ્રાપ્ત કરેલા ભૂમિમંડળમાં સૈંકટો યુદ્ધો કરી પ્રતાપ મેળવનાર, એના પ્રતાપને વશ થઈને નમન કરનારનો જ્ઞાન, માન, અને સરળતાથી અનુરાગ જિતનાર, વંશપરંપરાના તેમ જ પગારદાર સેવકગણના બલથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરના પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ભદ્રાર્કથી શરૂ થઈ અછિન્ન રાજવંશમાં, મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ગુહસેન ઉત્પન્ન થયો;—જેનાં પાપ માતાપિતાનાં અરણ્યકમળને નમન કરવાથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેને બાલપણથી તરવાર ખીબ બાહુ જેવી જ હતી, જેની શક્તિ શત્રુઓના મઢભરેલા હાથીના કપોલ લોદીને પ્રકાશિત થઈ હતી, જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના પ્રતાપથી તેને નમન કરતા શત્રુઓના ઝુગટનાં રત્નોની પ્રભા સાથે એકમેક થતાં, જેણે બધી સ્મૃતિના માર્ગ અનુસાર પ્રજાનું મનરંજન કર્યું હતું અને એ રીતે પોતાનું રાજપદ અન્વય કરી બતાવ્યું હતું; જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ધૈર્ય, ગાંધીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ચંદ્ર, મૈત્ર, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી ચઢી આતો હતો, જે રક્ષણ માગનારને અભયદાન આપવાના દૃઢ નિશ્ચયવાળો હતો અને તેથી પોતાનાં સર્વ કાર્યોનાં ફલ તૃણવત તણ દેતો, જે પ્રજા, મિત્રો, અને અનુરાગીઓનાં હૃદયોને પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, અને જે અખિલ ભૂમંડળનો મૂર્તિમાન્ હર્ષ હતો.

(પંક્તિ ૬) તેનો પુત્ર, પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો, જેનાં પાપ તેના પિતાના પદનખની પંક્તિના રશ્મિ સમૂહમાંથી વહેતી ગંગા નદીના પાણીથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીને ઉપભોગ તેના સૈંકટો જીભરો અનુરાગી કરતા, આકર્ષક ગુણો જેના રૂપથી ઝેંચાઈને તેને અવલંબતા; જે સર્વ સેનાના ધનુર્ધરને પોતાની શક્તિ અને ઉત્તમ તાલીમ (વિદ્યા) થી અભયજ કરતો, જે પહેલાંના નૃપોનાં હીષેલાં ધર્મદાનનું રક્ષણ કરતો, છે પ્રજાનાં ત્રાસદાયક દુઃખો હરતો, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતીનો સાથ જ વાસ થતો હતો, જેનું પરાક્રમ શત્રુગણની સંપદનો ઉપભોગ કરવામાં ચતુર હતું, અને જેણે પ્રભાવથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરેલી હતી.

(પંક્તિ ૧૪) તેના પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સઠલ જગતને આનન્દદાયી સદ્ગુણોના ઉદયથી દિશામંડળને ભરતો, સૈંકટો યુદ્ધોમાં વિજયવતી તલવારથી પ્રકાશિત થતા સ્કંધ ઉપર મનોરથોના મહાભારને નિભાવનાર વિદ્યાના સર્વ વિભાગથી વિમલ થયેલી મતિવાળો હોવા છતાં ન્હાના સરખા પણુ સુભાષિતથી સદા જે સંતુષ્ટ થતો, સમસ્ત જગતથી નહિં માપી શકાય એવા ઉડા હૃદયવાળો, છતાં સદાચારથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતા ઉમદા સ્વભાવવાળો, મુંઝાઈને ઉભા રહેલા કૃતયુગના રાજાઓનો પંથ વિશુદ્ધ કરી મહાકીર્તિ સંપાદન કરનાર, સંપદ, સુખ અને ધારાઓનું અપ્રતિબંધ શાસનથી ઉજ્જવળ કીર્તિવાળી થયેલી શ્રીના ઉપભોગથી ધર્માદિત્ય ઉપનામ મેળવનાર થઈ મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, શ્રીમાન્ શિલાદિત્ય હતો.

ભાષાન્તર

પત્ર ૨ નું

શ્રિ શીલા ... પરમમાહેશ્વર, જેનું ખીજું નામ ઉપભોગથી પ્રાપ્ત થયેલું ધર્માદિત્ય હતું, તે અધિકારીઓ, યુક્તક વિનિયુક્તક ... મહત્તર આદિને શાસન કરે છે કે ... તમોને બહેર થાઓ કે, મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, પલતિરોલમ્હ (?) માં રક્ષ-ર-પુત્ર(?) ગામમાં નદીની કિનારે ... નામનું ક્ષેત્ર, અને ઉદ્રપદ્રક ગામમાં ... ક્ષેત્ર, ... થી બંધા વાળેલા વિહારમાં વસતા, ચાર દિશાઓમાંથી આવતા ભિક્ષુ સંધને, વજ્ર, અક્ષ, શયન, અસન, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, શ્રી બુદ્ધના હીપ માટે તેલ અને વિહારના સમાર કામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગો સરખા મુકવા) આપ્યું છે. આ ક્ષેત્રો પાણીના અર્ધથી તે સબંધની વસ્તુઓ સહિત આપ્યાં છે. વિગેરે વિગેરે. (બાકીનું હમેશમુજબ છે)

પુત્ર ભદ્રાદિત્ય-ચશઃ અહીં દૂતક છે ... લખાયું ... ૨૮૬ ના વૈશાખ વદ ૬ ને દિને, મારા સ્વહસ્ત.

શીલાહિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૮૬-જ્યેષ્ઠ વદિ ૬

ઠાડિયાવાડમાં ગોહીલવાડ પ્રાંતના સંસ્થાન વળાના મુખ્ય શહેર વળા-પ્રાચીન વલ્લભી-માંથી મળેલાં કેાઇ તામ્રપત્રો ઉપરનો આ લેખ છે. આ પત્રાંચો હાલ બો. બ્રે. એફ. રા. એ. સો. ની લાયબ્રેરીમાં રાખ્યાં છે.

પત્રાંચોની સંખ્યા બે છે, અને દરેકનું માપ આશરે ૧૧૬૧" ૮૩" છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ બાડા વાળેલા છે. લેખને કાટને લીધે ઘણું નુકશાન થયું છે, પરંતુ તે જ વંશના તે જ નમુના ઉપરથી લખેલાં બીજાં દાનોની મદદથી, તે લગભગ આખો વાંચી શકાય છે. પહેલા પત્રાને નીચે તથા બીજાને મધ્યોચેથી થોડું ત્રાંખું કપાઈ ગયું હોવાથી થોડી હકીકત તદ્દન નાશ પામી છે. પત્રાંચોમાં બે કડીઓ માટે કાણું છે. પરંતુ તે કડીઓ તથા મુદ્રા મળી આવતાં નથી. બન્ને પત્રાંચોનું વજન ૨ પૌંડ ૧૦૬ ગ્રામ છે. છેવટ સુધી ભાષા સંસ્કૃત વાપરેલી છે.

આ લેખ પ્રથમ ઓનરેબલ, વિ. એન, મંડલિકે જ. બો. બ્રે. એફ. રા. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૫૬ માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

લેખ શિલાહિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. અને તારીખ આંકડાઓથી, સંવત ૨૮૬ ના જ્યેષ્ઠ વદ ૬ આપેલી છે.

આ દાનપત્ર ઉપરથી મળતી ઐતિહાસિક માહિતી, આ જર્નલમાં વોલ્યુમ ૯ પા. ૨૩૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ તે જ રાજના એક દાનપત્રને બરાબર મળતી આવે છે. હરમ્મેશ મુજબ વંશાવળી ભટ્ટાકૃષ્ણી શરૂ થાય છે. વચ્ચેનાં કેટલાંક નામો બાદ કરતાં તેના પછીનો સીધો વંશજ ગુહસેન હતો. તેનો પુત્ર ધરસેન ૨ જો, અને તેનો પુત્ર શીલાહિત્ય ૧ હતો, તેણે ધર્માહિત્ય ૧ લો એ નામ પાળ્યું ધારણ કર્યું હતું, અને તેણે વલ્લભીમાંથી શાસન બહાર કાઢ્યું હતું.

વલ્લભીનાં બીજાં દાનપત્રોમાં બતાવેલી રાજવંશી સ્ત્રી દુદ્ધાએ સ્થાપેલા વલ્લભીના એક બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. અને દાનનો હેતુ પણ હરમ્મેશ મુજબનો, એટલે, ધાર્મિક પૂજા, મઠમાં રહેનારાઓનું પોષણ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો ખર્ચ કરવાનો છે.

દાનની વસ્તુઓ નીચે મુજબ છે:—પણ્ડરકપિકા (?) નામનું ગામ, કુટુંબિન સૂર્યકની માલિકીનું એક ક્ષેત્ર, અને એક ... (?)ની માલિકીનું ઉચ્ચાપદ્મકમાંનું ક્ષેત્ર, અદ્ધિકની માલિકીનું એક નહેર વતી પાણી પાથેલું ક્ષેત્ર, અને એક કુંભારની માલિકીનું કક્કિજ નામનું ક્ષેત્ર, એક દીંદ્રાણ્ણિપદ્મકમાંની માલિકીનું ક્ષેત્ર આ બધાં પુણ્યક સ્થળોમાં આવેલાં છે. આ ઉપરાંત વલ્લભીની સીમા ઉપર આવેલી ચાર પુષ્પવાટિકાઓ તથા કૂવાઓ છે.

દાનમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દ્વિતક ભટ્ટાહિત્યચશસ, જે પ્રથમ વો. ૧ પા. ૪૬ પં. ૧૫ માં પણ બતાવેલ છે, તે અને સંધિવિશ્વદાધિકૃત તથા દિવિરપતિ વત્રભદ્રિ છે. આ પાછળના અધિકારીનું નામ ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે, અને જૂદી જૂદી રીતે તેની નકલ કરવામાં આવી છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्तं बलमितः प्रसभप्रणतामित्राणामै[त्रकाणाम]तुलबलसंपन्नमण्डलाभा-
गसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापो-
- २ पनतदानमाना[र्ज]बोपा[र्जि]तानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रे[णी]बलाबासरा-
ज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीमटार्काद-
- ३ व्यवच्छिन्नरजैवंशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्पं-
भृतिस्वप्नद्वितीयबाहुरेव
- ४ समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस[त्व]निकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभा-
संसक्तपादनखरश्मि-
- ५ संधतिस्सरलं ६ तिप्रणीतमर्गं 'सम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्थराजशब्दः रूप-
कान्तिस्थैर्य्य[धै]र्य्य-
- ६ गाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशाशाङ्कद्रि' राजोदधितृदर्शगुरुबनेशानतिशयानः शर-
णागतामयप्रदान-
- ७ परतया तृणवदपास्ताशे[ष]स्वका[र्य्य]फल[] : प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दि-
तविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
- ८ चारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
दनखमयूखं[स]न्तान-
- ९ विसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्मद्रूपलो-
भादिवा[श्रि]त[] : *]
- १० सरभसमामिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबलधनुर्द्धरः प्रथ-
मनरपतिसमतिस्-
- ११ छानामनुपालयिताधर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता
श्रीसरस्वत्योरका-
- १२ धिवासस्य संधर्तौरातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि-
वश्रीः परममाहेश्व-
- १३ रः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धयातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थ-
गितसमप्रदिग्मण्ड-

१ वांथो स्वस्ति २ वांथो बलमीत ३ वांथो राज ४ वांथो द्वितीया ५ वांथो संहतिस्सकल ६ वांथो
मार्ग ७ वांथो शाशाङ्कद्रि ८ वांथो त्रिदश ९ वांथो मयूख १० वांथो संहता

- १४ लस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रद्युतिभासुरतरान्सं पीठोदूङ्गरुमनोरथमम-
हाभारस्सर्व-
- १५ विद्यापरावरविभागाभिगमविमलमतिरपिसर्वतस्मुभाषितलवेनापि सुखोपपाद[नी]
यपरितोषस्स-
- १६ मग्नलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमुन्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिली-
भूतकृतयुगनृ-
- १७ पतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धम्मनिप[रे] धोज्जलैतरीकृतार्थसुखसंपदुपसे-
वानिरू[ढध :] [र्म्मा]दि[त्य]
- १८ द्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य*कुशली सर्वानेवायु[क्त]कविनि-
[यु]
- १९ ह[त्त]रचाटभटकुमारामात्यदीनैन्यांश्च यथाभिसंबद्धचमानका[न्स]मा-
ज्ञाप
- २० दि[तं] यथा मया[म]तपित्रो *]: पुण्याप्या[यना]यबलभी[प्रतिष्ठि-
तराशीदुड्डाकारित्वि] ...

पतरुं बीजुं

- २१ पिण्डपातशयनासन[ग्ला]नप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थे[बु]
[द्धाना]
- २२ ष्यमाख्यदीपतैलाद्युपयोगार्थं विहारस्य च खण्डस्फुटितप्रति[सं]
- २३ ... पण्ड(?)रकूपिका । पुण्यानकस्थल्यन्तर्गतउच्चापद्रके कुडुम्बिस्-
र्यकप्रत्ययक्षेत्रं [तथा]
- २४ ... [प्रत्य]यक्षे[त्रं]तथा कक्किज्जग्रामेअद्विकप्रत्ययवौपि । तथा
कुम्भारप्रत्यवापि तथेन्द्राणिपद्रके
- २५ ... रप्रत्ययक्षेत्रं तथा बलभीस्वतलसीभिपुर्णवाटिकाकूपकचतुष्टयमेवमयं
क्षेत्रत्रयवापि-
- २६ द्वयपुष्पवटिकोकूपकचतुष्टयसमेतो ग्रामस्सोद्वज्जस्मोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायस्स-
धान्यहिरण्या-

- २७ देयस्सदशापराधस्सोत्तममनविष्टिस्सव्वराजकीयानाम[ह]स्तप्रक्षेपणीयः पूर्व
प्रसन्नदेववक्ष्यदेय-
- २८ वर्जितः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कावक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनोव्यवच्छिति-
भोग्यः धर्मदयै त-
- २९ या प्रतिपादितः यत्त उ[चित]या[च]देवाग्राहारस्थिया भुज्यमानकः न
कैश्चित्परिपन्थनीयः आगा-
- ३० मिभद्रनृपतिभिरध्यस्मद्वंश[जै]रन्यव्वर्वाअनित्यान्यैश्वर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सा-
मान्यं च भूमिदानफलम-
- ३१ वगच्छाद्विरयमस्महायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेति ॥ बहुमिर्व्वसुधा मुक्ता
राजभिस्सगरादि-
- ३२ मिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरन्द्रे-
र्द्धननिधर्म्मोयतनी-
- ३३ कृतानि निर्भुक्तमाप्रति[मा]नि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ षष्टि
वर्षसह[सा]णि स्वर्गे मो-
- ३४ देत भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टा-
दित्ययशाः लिखिते
- ३५ संन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभट्टिना ॥ सं २०० ८० ६ ज्येष्ठ ब ६ ॥
- ३६ स्वहस्तो मम ॥

શીલાહિત્ય ૧ લાનાં નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો

સં. ૨૮૬ આષાઢ વ. ૮

મી. ડી. આર. બાંડારકરે આપેલી શાહીની છાપો ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે, જૂનાગઢથી ૮-૧૦ માઈલ છેદે આવેલા શાહપૂર પાસેના નવલખી ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૬૦૪-૫ માં આ તામ્રપત્ર મળેલ છે. તે અત્યારે જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝયમમાં સુરક્ષિત છે. પત્રમાં બે છે અને દરેક એકેક બાજુએ કેતરેલું છે. ચારે બાજુના છેડા બહી કોરના જેવા છે. પહેલા પત્રમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર બે કાણાં છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે બહી કહીથી પત્રમાં જોડેલા હશે. કાણાં ૧ ઈંચ પહોળાં છે અને લેખ કેતર્યા પહેલાં પાઠવામાં આવેલાં લાગે છે. સીલ મળી નથી. પત્રમાંની લંગાઈ પહોળાઈ ૧૦. ૮ ઈં. અને ૬ ઈંચ છે. પહેલામાં ૨૧ અને બીજામાં ૧૫ પંક્તિ છે. અક્ષરનું સરેરાસ કદ ૬ ૧/૨ ઈંચ છે.

ગુપ્તસંવત ૨૬૦ ના રાજકોટ મ્યુઝયમમાંના ડા. ખુલરે ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૩૭ મે પ્રસિદ્ધ કરેલા પત્રમાંની સાથે સરખાવતાં આ દાનપત્રમાં બહુ જ ઓછી ભૂલો છે. અક્ષર દક્ષણના પશ્ચિમ વિભાગના જેવા છે.

ભટાર્જુના વંશના શ્રીગુહસેનના પૌત્ર અને ધરસેનના પુત્ર શીલાહિત્ય ૧ લા ઉદ્દે ધર્માહિત્ય-નો આ લેખ છે. તેની તિથિ સં. ૨૮૬ (ઈ. સ. ૬૦૫)ના આષાઢ વદિ ૮ છે. આ દાનપત્રનો દરેક રાજના વર્ણનવાળો શરૂવાતનો ભાગ ઉપર વર્ણવેલા સં. ૨૬૦ ના દાનપત્રની સાથે મળતો આવે છે. તેની સરખામણી ઉપરથી જણાય છે કે મૂળપુરૂષ ભટાર્જક અને આમાંના રાજના હાદા ગુહસેન વચ્ચેના રાજાઓનું વર્ણન શીલાહિત્યે પ્રથમ છોડી દીધું અને ત્યાર પછીનાં બધાં તામ્રપત્રોમાંથી તે વર્ણન ખાતલ કરવામાં આવ્યું છે.

વડનગરની હદમાં આવેલા ભોળાનક ગામનું દાન આખ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. આ વડનગર તે વડોદરા રાજ્યમાંનું વડનગર હશે કે ડા. ખુલરે કહ્યું છે તેમ વડોદરા હશે તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી. કેઈ પણ પ્રકારે ગામ ઓળખી શકાતું નથી. સંગપુરી જે કદાચ જૂનાગઢ પાસેનું શહાપૂર હોય. ત્યાંથી નીકળેલા ૪૩ ગ્રામ્યજીને દાન આપેલું છે. કદાચ આ દાનથી જ ત્યાં આવીને વસવા માટે લલચાવ્યા હોય એવો સંભવ છે.

ગ્રામ્યજીનાં નામ વિચિત્ર છે. કેટલાંક નામ ઓડખ જેવાં અગર ગોત્રના નામ જેવાં છે, જ્યારે બાકીનાં સ્પષ્ટ વ્યક્તિનાં નામ છે. ઓપસ્વામી તૈલંગી ગ્રામ્યજીના જેવું લાગે છે. કેટલાંક નામો સંસ્કૃતનાં પ્રાકૃત રૂપમાં જ છે; જેવાં કે સ્કન્દનું ખણ્ડ, સિદ્ધનું સીહ, નર્તકનું નટક, ગોપશમાંનું ગોવ-શમાં અને ભર્તુમાંથી ભટ્ટિ થયેલું લાગે છે. આ છેલ્લું નામ ભટ્ટિકાવ્યના કત્તાનું હોઈ પારચિત છે. બીજાં કેટલાંક નામોનાં મૂળ સ્વરૂપ ઠલવી શકાતાં નથી. વત્સ અત્યારે પણ ગોત્રનું નામ છે, કેટલાંક નામો જેવાં કે દ્રાણુ, ભટ્ટિ, આહિત્ય ભદ્ર એક કરતાં વધારે નાં નામો ગણાવ્યાં છે તેથી તે જ નામ બીજી વાર આવે છે ત્યારે તેથી પહેલાં દ્રિ, ત્રિ, ઇત્યાદિ લખેલાં છે. આનો અર્થ બીજો ત્રીજો એમ થવો જોઈએ.

દાનપત્રમાં નીચેના અધિકારીઓનાં નામ છે : આયુક્તાક, વિનિયુક્તાક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાર, મઠ, કુમારામાત્ય વિગેરે. દાનના ગામ સાથે નીચેનાં વિશેષણો લગાડેલાં છે : સોદ્રક્ષ : સોપરિકર : સ્વાતભૂતપ્રત્યાય : સધાન્ધિરશ્યાદેય : સદશાપરાધ : સોતપદમાનવિષ્ઠ : અહસ્તપ્રક્ષેપણીય : અને ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન.

પં. ૩૪ માં આવેલા દ્વતક શબ્દનો અર્થ દ્વત એવો કરવામાં આવે છે પણ કેટલીક વખતે રાજ-પુત્રો દ્વતક તરીકે આવે છે, તેથી એવું અનુમાન થાય છે કે તે સ્મૃત અનુસાર દાનના સાક્ષી તરીકે રહેનાર મોટા અધિકારી હોવો જોઈએ. મનુસ્મૃતિ અ. ૭ શ્લો-૬૩-૫ માં દ્વતને રાજના વધાસના પાત્ર મુખ્ય પ્રધાન તરીકે વર્ણવેલો છે. તની સલાહ લડાઈ તમ જ સાંધ ઇત્યાદિ પ્રસંગે લેવામાં આવતી. ડા. બાંડારકરે કયો છે તેમ તેનો અર્થ “પ્રધાન” અગર “આધિકારી” કરવો જોઈએ. દિવીરપાત તે મુખ્ય કારકુન અગર મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ.

૧ એ.ઇ.વો. ૧૧ પા.૧૭૪ પ્રો. એચ.એમ. ભડકર ૨ આ બધાના અર્થવિવેચન માટે અંતમાં આવેલ રાજકોટના જુઓ.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં' સ્વસ્તિ વલમીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણૌ મૈત્રકાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસં-
સક્તમહારશતલબ્ધ પ્રતાપા[ત્પ]
- ૨ તાપોપનતદાનમાનાર્જવોપર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂત[શ્રે]ળીબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રી-
- ૩ મટાકાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ
શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવા-
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વેનિકષસ્તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભા-
સંસક્તપાદનસ્વરશ્મિ-
- ૫ સંપતિતૈસકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્યરાજશબ્દઃ રૂપ-
કાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યર્ચ્યા
- ૬ સ્મીર્ય્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશઙ્કાદિરાજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનશરણાગતા-
ભયપ્રદાનપરતયા
- ૭ ત્રિણવેદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યકલં પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રેમિણિહૃદયઃ
પાદચારીવેં સકલભુવન-
- ૮ મણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગૃહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્સન્તાન-
વિસ્તૃતજાહન[વી]જલૌષપ-
- ૯ ક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્ પલોભાદિવાશ્રિતસ્સરભસમા-
ભિગામિકૈર્ગુણૈઃ
- ૧૦ સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલચલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુ-
પાલયિતા ધર્મદા-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ આના ૨૪મ માટે જુઓ “ગુપ્તના શિક્ષાલેખો” પા. ૧૬૫ અને નોટ. ૩ મૈત્રકો માટે જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૬૧ અને નોટ. ૪ આમાં અને આ પછીના શાસનોમાં સંપન્ન પાઠ છે. પ્રથમના શાસનોમાં સપ્ત પાઠ છે. તેના ઉપર ડૉ. હુલ્શની નોટ જુઓ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૪૧૯ ૫ આમાં અને આ પછીનામાં પ્રહારને બદલે પ્રથમનામાં સંપ્રહાર મળે છે. ૬ વાંચો સ્વ ૭ વાંચો સંહતિ ૮ આ, સં. ૨૬૦ના અને ધરસેન ૨ નાના (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૧) તાત્રપત્ર સિવાય બીજામાં ક્યાંઈ ધૈર્ય શબ્દ આવતો નથી. તેના અભાવમાં આગળ ઉપરના સમાસમાંના અદિરાજ શબ્દનો અર્થ હિમાલય થાય છે. ૫મ જગારે ધૈર્ય શબ્દ હોય ત્યારે સ્થૈર્ય અને ધૈર્ય બન્ને ગુણ માટે અદિરાજને ત્રાડી નાખવો પડે. અદિ=પર્વત અને રાજ એ ધર્મરાજનું ટુંકું રૂપ ગણી ધૈર્યના નમુનારૂપ યુધિષ્ઠિરને ઉદ્દેશીને ૪૯મી શ્લોક. ૬ વાંચો શશઙ્ક ૧૦ વાંચો ત્રિદશગુરુ ૧૧ વાંચો તૃણવદ. ૧૨ વાંચો ફલઃ ૧૩ સુહૃત્પ્રણયિ ૧૪ પાદચાર દ્વ નો અર્થ બાજુ કે મૂર્તિમાન હોય એવો થાય છે. ૧૫ આભિગામિકૈઃ ગુણૈઃ નો અર્થ આકર્ષતા ગુણો થાય છે. જુઓ ગુપ્તલેખો પા. ૧૬૯ નોટ ૨.

- ११ यानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरकोधिवा-
सस्य संधैतारातिपक्ष-
- १२ लक्ष्म[१परि]भोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रिः^२ परममाहेश्वरः
श्रीधरसेनस्तस्य सुस्तस्तत्पदानु-
- १३ द्वयातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गमण्डलस्समरशतवि-
जयशोभासनाथमण्डला-
- १४ प्रद्युतिभामुरतरन्सपिठोदूढं गुरुमनो[२]थमहाभारस्सर्वविद्यापरावरविभागाधिगम-
विमलमतिरपि सर्व
- १५ तस्सुभाषितत्वेनापि सुखोपपादनीयपरितोपस्समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुच-
रितातिशयमुच्य-
- १६ क्तपरमकल्याणस्वभाव २ खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्ध-
र्मानुपरोधोज्वलर्त्तरीकृता-
- १७ त्थमुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य २
कुशली सर्वानेवायुक्त-
- १८ कविनिशुक्तकद्राजिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्यादीनन्यांश्च यथाभिसंबद्धयमान-
कान्समाज्ञापयत्यस्तु वः
- १९ संविदितं यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय संगपुरीविनिर्गतनानागोत्र-
चरणतपस्सर्व-
- २० द्वयायोपेतब्राह्मणद्रोण-ईश्वरमु-वत्स-षष्टि गुहिला-भट्टिसूर्य-दिनभट्टि-
- २१ लुद्रक-आदित्यवसु द्विद्रोण-त्रिद्रोण-कुमारशर्मा-भट्टि-आदित्यरवि-

पतरू वीजुं

- २२ [गणक !]^३ उ [ज्ञ]र्क-गोपाढयक-खन्द-शर्मा-भद्र-आदित्य-द्विआदित्य-
षष्पटक-मत्तुर्श-
- २३ र्मा-ईश्वर-बोप्पस्वामि-द्विबष्पटक-गोप-दाम-द्विभद्र-खोक्खक-केशव

१ वांशो संहताराति २ वांशो पार्थिवश्रीः ३ वांशो भामुरतरान्सपिठो ४ वांशो ज्ज्वल ५ वांशो स्स्वाध्या-
योपेत ६ वांशो इन्द्रवसु (!) ७ आ नाम वांशो शिखातुं नथी ते गणक अग्र गणक (गणार्कने अद्वे) पथु
ण पञ्चने अक्षर ल ज्यो लागे छि तेथी गणक (गणरत्न ने अद्वे) होवे जेष्ठये. ८ नाम सायुं छे ९
नही तेनी आत्री नथी. तेमांशी शिंछ वंखातुं नथी. ६ वांशो मातृशर्मा

- ૨૪ ગોવશર્મા-અમિશર્મા-દ્વિગોપ-નાવુવ[ક]કુમારભદ્ર-સીહ-નટ્ટક-ગિજક-ગોમક-સંગમ[-]
- ૨૫ દ્વિમદ્વિ-માનુ-પવં ચતુશ્ચત્વારિઙ્ગેતેબ્રાહ્મણેભ્યઃ વટનગરસ્થલ્યન્તર્ગતભોળદાનક-મામસ્સોદ્રજ્ઞ-
- ૨૬ સ્સોપરિકરસ્સવાતભૂતપ્રત્યાયસ્સધાન્યહિરણ્યાદેયસ્સદશાપરાધસ્સોત્પદ્યમ[૧]નૈવિ-ષ્ટિસ્વર્વર[૧]-
- ૨૭ જકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપનીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેયવર્જિતઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચ-
- ૨૮ ન્દર્કાર્ણવૈક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્ય ઉદકાતિસર્ગેણ ધર્મદાયો
- ૨૯ નિસૃષ્ટઃ યતઃ પ[ષાં]મુંજતાં[ક્રુ]ષતાં કર્ષયતાં પ્રદિશતાં વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યા-સેધે વર્તિતવ્યમાગામિભદ્ર-
- ૩૦ નૃપતિભિરપ્યસ્મ[હં]શજૈરન્યૈર્વા અનિત્યાન્યૈશ્ચર્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યઞ્ચ ભૂમિદાનફલમ-
- ૩૧ વગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેતિ ॥ બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિસ્સગ-
- ૩૨ રાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ યાનીહ દૌરિઘ્ય-મયાક્ષરેન્દ્રૈર્જ્ઞાનિ ધ-
- ૩૩ મ્માયતનીકૃતાનિ[૧] નિર્વૃક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદ-દીત ॥ [ષ]ષ્ટિં વર્ષસ-
- ૩૪ હસાણિ સ્વર્ગે મોદેત ભૂમિદઃ[૧]આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યથે નરકે વસેત ॥ દૂતકશ્ચા-
- ૩૫ ત્ર મદ્દાદિત્યયશઃ[૧]લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત દિવીરપતિવત્રમદ્દિનાં ॥
- ૩૬ સં ૨૦૦ ૮૦ ૬ આષાઢ વ ૮ ॥૧
- ૩૭ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ વધારે શુદ્ધ ચત્વારિંશતે ૨ વાંચો વિશિસ અમર વિશિસ ૩ વાંચો ણ્વ ૪ ૨૬૦ ના દાનપત્રમાં આ શ્લોકની શરૂવાત “ ઉક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ” એ શબ્દોથી થાય છે. ૫ ઉપેન્દ્રવજ્ર અને મન્દ્રવજ્ર મળીને થતો ઉપજ્ઞાની હંદ છે. ૬ મોદેત ને અહીં બીજાં શાસનમાં મોદતિ પણ હોય છે, પણ સ્મૃતિમાં વસતિ છે. ૭ મૂળમાં ચોખ્ખું વત્રમદ્દિના છે, પણ તેનો અર્થ થતો નથી. ૨૬૦ ના શાસનમાં ચમ્પ મદ્દિના લખેલું છે તે વધારે સાચો જોડણી લાગે છે. ૮. એ. વો. ૧ પા. ૧૭ માં ડો. લાજારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલ શાસનમાં પણ વત્રમદ્દિના હોવું જોઈએ, જે વશમદ વાંચેલું છે. ૯ આહી શરૂવાતમાં છે તેવું જ ચિહ્ન છે, તેથી તેને ઓ વાંચવું જોઈએ.

શીલાહિત્ય ૧ લા[ઉર્ફે ધર્માહિત્ય]ના સંવત્ ૨૮૬ ના

એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર

સંવત્ ૨૮૬ આવણ વદિ ૭

આ પત્ર મને વખામાં મળ્યું ત્યારે તેનાપર જાડાં પોડાં બાજેલાં હતાં, અને બહુ થોડા અક્ષરો વાંચી શકાતા હતા. પરંતુ આઈથોલોજીકલ ટ્રેમીસ્ટે સાફ કર્યા પછી તેનો દરેક અક્ષર સ્પષ્ટ થઈ વાંચી શકાયો. પત્રની સપાટી ઉપર અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ પડેલાં છે, અને બન્ને બાજુઓને, ખાસ કરીને ડાબી બાજુના નીચેના ખુણાને ઘણું નુકશાન થયું છે. પત્રની ઉપલી કોર તથા ઉપલા ભાગનાં બે કડીઓ માટેનાં કાણાંઓ સુરક્ષિત છે.

પત્રમાં આશરે ૧૦૩" x ૭૩" માપનાં છે, અને લખાણ ૧૫ પંક્તિઓનું છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં મોટા કદના છે, અને ચોખ્ખા ઝીંડા તથા સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે. તેથી લેખમાં વ્યાકરણની ભૂલો ઓછી છે.

વલ્લભીનાં દાનપત્રનાં બીજાં પત્રમાં દાન આપનાર રાજાનું નામ હોતું નથી. પરંતુ સંવત્ ૨૮૬ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે દાન આપનાર, શીલાહિત્ય ૧ ધર્માહિત્ય, છે. તેનાં તેજ વર્ષનાં ત્રણ દાનો પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યાં છે.

આ દાન લેનાર વણશકટમાં આવેલો બૌદ્ધ મઠ છે. આ મઠ, તેજ રાજાના (નં ૮ નીચેનામાં) જણાવ્યા પ્રમાણેના બીજાં દાનપત્ર પરથી જણાય છે તેમ, શીલાહિત્ય ૧ એ પોતે જ બંધાવ્યો હતો.

દુર્ભાગ્યે, દાનમાં આવેલી મિલકતનું વર્ણન ઓવાઈ ગયું છે, પરંતુ તે કલાપક (?) પથકમાં આવી હશે, એવું જણાય છે.

તેજ વર્ષમાં જાહેર કરેલાં બીજાં દાનપત્રો પ્રમાણે આનો દ્રવક પણ ભટ્ટ આહિત્યચક્રાસ છે. લેખનું નામ દેખાતું નથી, પરંતુ તેજ વર્ષમાં કાઢેલાં તેજ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોનો લેખક સંધિવિગ્રહાધિકૃત-દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિ આ દાનપત્રનો પણ લેખક હોવો જોઈએ.

अक्षरान्तर

- १ युक्तकद्रात्रिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्यादीनन्यांश्च यथामिसम्बद्धयमानकान्स
- २ त्यस्तुवस्संविदितं यथा मया मतापित्रोः पुण्याप्यायनाय वंशकटप्रति
- ३ रितविहारनिवासिचतुर्दिग्भ्यागताभ्यामभिक्षुसंघस्य चीवरपिण्डपातश
- ४ [ग्लानप्र]त्यय[भै]षज्यपरिष्कारार्थं बुद्धानाञ्च भगवतां गन्धधूपपुष्पमाख्य-
दीपतैल[द्यु]पयो
- ५ रस्य खण्डस्फु[टि]तप्रतिसंस्काराय कल्पिकारपादमूलप्रजीवनाय चै
कपथके ...
- ६ सोद्रङ्गस्सोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यादेयस्सदशापराधस्सोत्पद्य-
[मान]वि
- ७ [ज]कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रक्षदेवब्रह्मदेयवर्जितः भूमिच्छिद्रन्याये-
[नाचन्द्रा] ...
- ८ [ति]सरित्पर्वतसमकालीनः अव्यवच्छिन्नमो[:*] धर्मदायतया निसृष्टः यत
उचितया देवत्र ...
- ९ स्थित्या भुज्यमानकः न कैश्चित्परिपन्थनीयः आगामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वं-
शजैरन्यैर्वा अ ...
- १० [श्र]वर्त्याण्यास्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्महायो-
नुमन्तव्यः ...
- ११ ... ति ॥ बहुभिर्बुधैः भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य ...
- १२ ... निह दारिद्र्यभयाक्षरेन्दैर्द्वानि धर्मायतनीकृतानि निर्बुक्तमाल्यप्रतिमा...
- १३ ... धुपुनरावदीत ॥ पैंटि वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदेत भूमिदः आ ...
- १४ ... नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टादित्ययशाः ॥ लिखितं सन्धि ...
- १५ सं २०० ८० ६ आषण व ७ ॥ ॥ स्व ...

શીલાદિત્ય ૧ લા(ઉર્ફે ધર્માદિત્ય)નાં બે તામ્રપત્રો

શુભ સંવત્ ૨૮૭ માર્ગશીર્ષ વદિ ૭

આ દાનપત્રનું બીજું પત્રક બહુ જ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા પત્રાની શોધ કરતાં. સંશ્લેષમાંથી મને ચાર કકડાઓ મળી આવ્યા. આ કકડાઓ બેડવાથી પહેલા પત્રાનો મોટો ભાગ થયો છે.

બીજા પત્રા સાથે હરમ્બેશની વલ્લભી મુદ્રા બેડેલી છે. તેનું માપ ૧૧૩"×૮૩" છે, પહેલા પત્રામાં ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી હોય એવું જણાય છે. બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ છે. અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંભાળ પૂર્વક કેતરેલા છે.

પહેલા પત્રાનો જે ભાગ દાન બહરેર કર્યું તે સ્થળ બતાવતો હતો, તે નાશ પામ્યો છે. પરંતુ તે સ્થળ વલ્લભી હશે એમ લાગે છે.

દાન આપનાર રાજાના નામનું પણ એમ જ થયું છે. પરંતુ બીજા પત્રાના સંવત્ ૨૮૭ ઉપરથી દાન આપનાર શિલાદિત્ય ૧ ઉર્ફે ધર્માદિત્ય હોવો બેઠો એ એમ જણાય છે. તેણે સંવત્ ૨૮૬ નાં (ત્રણ દાનપત્રો) તથા ૨૯૦ નાં (બે દાનપત્રો) દાનપત્રો પણ બહરેર કર્યાં છે. એથી આ સંવત્ ૨૮૭ ના દાનપત્ર ઉપરથી તેનું રાજ્ય કેટલો સમય ચાલ્યું તે વિષે વધુ જાણવામાં આવતું નથી.

આનર્ત્તપુરમાંથી વલ્લભીમાં આવી વસેલા, સામવેદની કૌશુભ-શાખાના શિષ્ય, અને બાર-દ્વાજ ગોત્રના ભટ્ટચુડના પુત્ર, ભટ્ટિ નામના પ્રાદ્યક્ષને આ દાન આપ્યું છે.

તેને આપેલી મિદકત આ પ્રમાણે બતાવેલી છે:- (૧) પૂજ્ય રાણી જિજ્ઞકાના તાબાના કાલા-સામક ગામની ઈશાન દિશામાં સીંહદત્તની માલીકીની ૧૨૦ પાદાવર્ત્ત જમીન જે—પિપ્પલ(પુખ્ત-મિત્ર ગામનો એક રહીશ)ના ક્ષેત્ર તથા કર્ણકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે, મિશ્રણના ક્ષેત્રની ઉત્તરે, દ્વશાક તથા મણ્ણકના ક્ષેત્રોની પૂર્વે, તથા ચોટિયાનક ગામની સીમા ઉપર આવેલાં કણ્ણી વત્સના ક્ષેત્રની દક્ષિણે આવી છે. (૨) ઈશાન કોણમાં તે જ સીંહદત્તનો ૧૬ પાદાવર્ત્તના ક્ષેત્રકળનો, મોચનિકા નામનો કુવો.

આ દાનનો દ્વતક ભટ્ટ આદિત્યયશસ્ હતો, અને તે સંધિવિગ્રહના મંત્રી તથા મુખ્ય મંત્રી વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું.

સ્થળોના ઓળખાણ વિષે, મહં ઉપર કહ્યું છે તેમ, વલ્લભી એ હાલનું વળા છે, અને આનર્ત્તપુર એ હાલનું વડનગર છે. બીજાં ગામો ઓળખી શકાતાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ [ओं स्वस्ति बलभीतः प्र]सभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्ड[ला]
भोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रताप-
- २ [प्रतापोपनतद]ानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्य-
श्रियः परममाहेश्वर-
- ३ [श्रीभटाकादिव्यव]च्छिराजवंशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेष-
कल्मषः शैशवात्प्रभृति खल-
- ४ [द्वितीयाबाहुरेव समद]परगजघटा स्फो टनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्र-
णतारातिचूडारत्नप्रभा-
- ५ [संसक्तपादनखरश्मि]सङ्घतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदय-
रंजनान्वर्त्यराज-
- ६ [शब्दः रूपकान्तिस्थै]र्यधैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधि
[त्रिद]शगुरुधनेशन-
- ७ (तिशयानः शरणाग)ताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्य्य(फ-)ल
(:*) प्रार्थनाधिकार्थ्यप्रदाना-
- ८ (नन्दितविद्वत्सुहृत्प)णयिहृदयः सकलभुवनमण्डला(भोगप्र)मोदः परममाहेश्वरः
- ९ (श्रीगुहसेनस्तस्य सु)तस्तत्पादनखमयूखसन्तान(वि)सृतजाह्नवीजलौघ(प्र-
क्षालि)ताशेषकल्मषः प्रणयि-
- १० (शतसहस्रोपजीव्यमा)नसम्पद्रूपलोभादिवा(श्रितः स)रभसमामिगा(मिकैर्गु)
णैस्सहजशक्तिशिक्षाविशे-
- ११ (षविस्मापिताखिलबलधनुर्द्धरः प्रथमनर)पतिसमतिसृष्टानामनुपा(ल)यिता-
धर्मदायानामपा-
- १२ (कर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्श)यिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा(स-)
स्य संघतारातिपक्ष-
- १३ (लक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोप)संप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहे-
(श्वरः श्रीधर)सेनस्त-
- १४ (स्य सुतस्तत्पादानुध्यातःसकलज)गदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थिति
- १५ प्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदूढगुरुमनोरथम
- १६ पिसर्व्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपा.... ..
- १७ योपि सुच
- १८
- १९ (श्रीडीळादित्यः कुशली)

पतरुं बीजुं

- २० सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्राङ्गिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्या (दीन)न्याश्च-
यथाभिसंबद्धयमान-
- २१ कान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोऽपुण्याप्यायनायानर्तपुर-
विनिर्गतबलभी-
- २२ वास्तव्यभरद्वा (ज)सगोत्रच्छान्दोगकौथुमसब्रह्मचारिब्राह्म (ण)भट्टगुहपुत्रभट्टिन्न
(१)क्षणे राज्ञी जज्ञि (?)
- २३ कापादीयकालासामकग्रामे पूर्वोत्तरसीम्नि (पु)व्यमित्रग्रामनिवासिपिप्पलस-
त्क्षेत्रात्कर्कसत्क्षेत्रा-
- २४ चापरतः मिश्रणसत्क्षेत्रादुत्तरतः तथा दृषकसत्क्षेत्रान्मण्णकसत्क्षेत्राच्च
पूर्वतः चोद्विया-
- २५ नकग्रामसीम्नि कुटुम्बिवत्सप्रत्ययक्षेत्राद्दक्षिणतः सीहदत्तप्रत्ययपादावर्त्तशतं
विंशोत्तरं अपरो-
- २६ तरसीम्नि सीहदत्तप्रत्यया एव षोडशपादावर्त्तपरिसरा मोचनिका संश-
द्धितवापी । एव-
- २७ मेतद्वापीक्षेत्रं सोद्रङ्गं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराषं सोत्प
- २८ धम [१*]नविष्टीकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्जितं
सु (भू)मि-
- २९ छिद्रन्यायेनाचन्द्राकर्णवर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
मुदकातिसर्ग-
- ३० ण धर्मदायतया निस्पृष्टं यथास्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुजंतः कृषतः कर्ष-
यतः प्रदिशतो वा न कै-
- ३१ श्विद्वयासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्व्वानित्यान्यैश्चार्थाण्यस्थ
(स्थि)रं मानुष्यं सा-
- ३२ मान्यश्च भूमिदा [१*]नफलवमगच्छद्भिरयमस्म द्वाया (यो)नुमन्तव्यः परिपाल-
यितव्यश्चेति ॥ बहुभिर्व्वसुधा
- ३३ भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानि
(नी)ह दारिद्र्यमयाक्षरे
- ३४ न्दैर्दैनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनरावदीत् ॥ षष्ठि वर्ष-
- ३५ सहस्राणि स्वर्गे मोदेत (मोदति) भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च ताम्रयेव नर-
के वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टादित्ययशाः [१*]
- ३६ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवन्नभट्टिना ॥ सं. २०० ८० ७ मार्गेशिर
व ७ ॥ स्वहस्तो मम ॥

વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપિ ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

શુ. સં. ૨૮૭ ઈ. સ. ૧૦૬

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વલ્લીમાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાલિપિ ૧ લાના સમયનું શુ. સં. ૨૮૭ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ—ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો, તેનો દીકરો શીલાલિપિ હતો, જેનું બીજું નામ ધર્માલિપિ પણ હતું.

દાનવિલાસ—ધાસરક પ્રાંતમાં આવેલા નિગુડ ગામનું દાન કરેલ છે. દાન ચક્ષુર વિહારમાં રહેલી ભિક્ષુણીઓના સંઘને કપડાં, ખોરાક અને દવા માટે તેમ જ ભગવાન પુણ્યની પૂજા નિમિત્તે જોઈતાં ચંદન, ધૂપ, પુષ્પો માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગોના છાંયોદાર માટે આપવામાં આવેલ છે.

શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૬૦ ભાદ્રપદ વદિ ૮

નીચે આપેલો લેખ જે પતરાંઓપર લખેલો હતો તે પતરાંઓ કેટલાંક વર્ષ પહેલાં કાઠિયાવાડમાં ઢાંકમાંથી મળ્યાં હતાં, અને હાલ તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કનંલ એલ. બારટન અને મેજર સી. એચ. વુડહાઉસે કૃપા કરી, મને થોડા દિવસ માટે તે પતરાંઓ આપ્યાં હતાં, અને ત્યાર પછી તે પૂનાની ગવર્નમેન્ટ ફોટોઝિકોગ્રાફિક ઓફિસમાં મોકલ્યાં હતાં, જ્યાં આ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ બનાવવામાં આવી હતી.

પતરાંઓનું રક્ષણ બહુ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે. અને હમ્મેશનું ચિત્ત તથા લેખવાળી મુદ્રા હજી તે ઉપર છે. અક્ષરો, જ. રે. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૬૦ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પતરાંઓના જેવાજ છે. તે ઊંડા અને સારી રીતે કાપેલા છે. આમાં આવતી લખાણની બૂલો તે જ વંશનાં બીજાં પતરાંઓ કરતાં વધારે નથી. એક, લઘ્વ નં બદલે લઘ્વ ની ભૂલ સંસ્કૃત મૂળ રૂપને બદલે પ્રાકૃત લખવાથી થયેલી લાગે છે.

દાનપત્રના પહેલા અથવા વંશાવળીના ભાગના શબ્દો શીલાદિત્યનાં પહેલાંના, સંવત્ ૨૮૧નાં શાસનોના શબ્દોને લગભગ મળતા આવે છે. તેથી તેમાં કંઈ નવીન હકીકત નથી. આમાં દર્શાવેલા વલ્લ્હીના રાજાઓમાં,—૧ ભટાર્ક, ૨ ગુદસેન, ૩ ધરસેન ૨ જો, અને ૪ દાન આપનાર શીલાદિત્ય ૧ ઉદ્દે ધર્માદિત્ય છે. ફક્ત એટલું જ જાણવાળેલું છે કે, ભટાર્કના ચાર પુત્રોનાં નામ છોડી દેનાર પહેલો રાજા શીલાદિત્ય છે, ઘણું કરીને કારણ એ છે કે તેના મંત્રીઓએ વાપરેલાં પતરાંઓ એટલાં બધાં નાનાં હતાં કે રાજાઓની સંપૂર્ણ નોંધ, તેઓ દરેકની આવશ્યક પ્રશંસા-સહિત, તેમાં આવી શકે નહિ. બીજી રીતે, આ દાનપત્ર કેટલીક જાણવાળેલી બાબતો રજુ કરે છે.

પહેલું,—તે વિજયસ્કંધાવારા વલ્લ્હીમંદિરદ્વારદોશ્વસકાત એટલે, “વલ્લ્હીના દ્વાર આગળ ખુલ્લી જગ્યામાં આવેલા હોમ્મ ઉપર અથવા ચંદ્ર નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી.” લખેલું છે, આંદિઆં વિચિત્ર ‘હોમ્મ’ શબ્દ જે દેશી જેવો લાગે છે તે ઇર્ધક મુદ્રેલી ઉભી કરે છે. આ શબ્દ બીજા કોઈ દાનપત્રમાં મેં જોયો નથી, અને તેના ચોક્કસ અર્થ વિષે વળામાં તપાસ કરતા કંઈ જાણી શક્યો નથી. પરંતુ પૂર્વાપર સંબંધ ઉપરથી જણાય છે કે તે કોઈ લશ્કરી રહેઠાણ, અથવા તો રાજાએ પોતાના તંત્રીઓ નાંખેલા કોઈ બગીચો હશે.

બીજું, દાન લેનાર વલ્લ્હીમાનક—વટપદ્મસ્વતલનિવિષ્ટ—હરિનાથકારિત—મહાદેવપાદા:—“હરિનાથે અર્પણ કરેલા અને બલવર્માનક—વટપદ્મની સીમામાં વસતા પૂજ્ય મહાદેવ” એ જાણવાળેગ છે—કારણ કે, જો કે એ અપવાદો સિવાય પોતાને પરમમાહેશ્વર “માહેશ્વરના પરમ ભક્તો” કહેવડાવતા વલ્લ્હી રાજાઓનાં ઉકેલેલાં અને ઉકેલી શકાય તેવાં વીસેક પતરાંઓ આપણી પાસે છે, તોપણ રાજાનું દાન લેનાર તરીકે કુળદેવને દર્શાવતું આ પહેલું જ દાનપત્ર છે. બીજાં બધાંમાં પ્રાદ્વલ્લો અથવા બુદ્ધ સંધાને દાન આપ્યાનું જણાવેલું છે. આ દાન ઉપરથી સાબિત થાય છે કે વલ્લ્હી રાજાઓની શિવની ભક્તિ એકલા શબ્દો કરતાં વધારે પ્રકારની હતી. પ્રાદ્વલ્લ લાગતા હરિનાથે જે સ્થળે લિંગ અર્પણ થયું હતું તે સ્થળ હું નક્કી કરી શક્યો નથી. વટપદ્મ હાલના

વરૈદ્રા અથવા વરૈદ્રાને માળતું આવે છે. પરંતુ કાઠિયાવાડના નકશામાં આ નામવાળાં ઘણાં સ્થળો છે પણ તેમાંનાં એક પણ પાસે આ દાનપત્રમાં લખેલાં ભદ્રાણક, પુષ્પિલનક, અમિલનક અને દીનાનાક નામનાં ગામો આવેલાં નથી. પ્રાચીન સમયમાં પણ વટપદ્ર સાધારણ નામ હશે એમ જણાય છે. કારણ કે, આ દાનપત્રમાં વટપદ્રની આગળ લગાડેલો શબ્દ ચલ્લવર્માનક, જેનો અર્થ મેં, “ બલવર્મનનું અથવા બલવર્મને સ્થાપેલું ” કયો છે, તે ફક્ત આ ગામ તથા તેવાં અને-કાર્થી ગામો વચ્ચેનો તફાવત બતાવે છે.

દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનું વર્ણન આપતો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—

યમલવાપી, જે, પચીસ ચોરસ ફૂટના ઘેરાવવાળી, વટપદ્રની સીમાની અંદર ઉત્તર તરફ આવેલી છે. અને વાણિયાપ કુવાની પશ્ચિમે, બલભટના કુવાની દક્ષિણે તથા ચન્દ્રભટના કુવાની પૂર્વે છે. આ ઉપરાંત ૧૫૦ ચોરસ ફૂટનું પશ્ચિમ તરફની સીમા ઉપરનું એક ક્ષેત્ર, જે ભદ્રાણક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, વીતખટ્ટાની પશ્ચિમે દીનાનાકના રસ્તાના ઉત્તરે, તથા ખરટકની સીમાની પૂર્વે છે; તથા [૧૫૦ ચોરસ ફૂટનું એક ક્ષેત્ર] દક્ષિણ તરફની સીમા ઉપર, પૂજ્ય ભગવાન આદિત્યના કુવાની પૂર્વે, મોઆ(?) કાકિત્રિ(કાકિગિ?)ના ક્ષેત્રની ઉત્તરે, અમિલનક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, પુષ્પિલનક ગામની સીમાની પશ્ચિમે; આ રીતે કુવા સહિત આ રદ્દપ ચોરસ ફૂટ (જમીન) (આપવામાં આવી છે)

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમેશ મુજબનો, એટલે, મંદિરની પૂજા તથા સમાર કામના ખર્ચેની સગવડ કરવાનો છે.

આખી હકીકતો કરતાં વધારે જાણવા જેવી હકીકત ફતક, જે કદાચ વટપદ્ર જ્યાં આવેલું છે તે પ્રદેશનો અમલ કરનાર અધિકારી હશે, તેનું નામ, અને દાનની તારીખ છે. ફતક ખરચહ નામનો છે. અને પછીનાં પતરાંઓ ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે ખરચહ ૧ લો શિલાદિત્ય ૧ લાનો ન્હાનો ભાઈ અને તેના પછી ગાદીએ આવનાર હતો. અને તે શીલાદિત્યના સમયમાં રાજ્યવહીવટ ચલાવતો હતો.

ફતક અને રાજાને એક જ કંઠેવામાં હું જરા પણ સંકેત રાખતો નથી, તથા આ જવાબ-હારીવાળી જગ્યાએ તેની નિમણુંક હોવાની અંગે રાજ્યની ખરી સત્તા છેવટે તેના હાથમાં આવી અને “ પોતાના અંધુના આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, એક કેળવાયેલો બળદ ધોંસરૂં ઉપાડે તેવી રીતે, જો કે ઉપેન્દ્ર(વિષ્ણુ)ના વડિલ અંધુ (ઇન્દ્ર) જેવા પોતાના વડિલ અંધુની બહુ ઇચ્છા બંતે (રાજ્યલક્ષ્મી) ઉપાડવાની હશે છતાં, પોતે રાજ્યલક્ષ્મીનો ભાર ઉપાડી લીધો હતો.

આ લેખની તારીખ સંવત ૨૮૦ છે. જ્યારે શીલાદિત્યનાં બીજા બધા જાણવામાં આવેલ લેખો સંવત ૨૮૬ ના છે. આ નવી તારીખથી શીલાદિત્યનાં અને બીજા ધ્રુવસેનનાં સંવત ૩૧૦ નાં દાનપત્રો વચ્ચેનું અંતર ૨૦ વર્ષનું જ રહે છે. જે સમયાન્તરમાં બે રાજાઓ થયા, એક ખરચહ ૧ લો અને ધરસેન ૩ જો. તેથી આ દાન શીલાદિત્યના રાજ્યના અંતના સમયમાં આપ્યું હશે અને ત્યાર બાદ થોડા સમયમાં જ તેને પદભ્રષ્ટ કયો હશે, એ બહુ સંભવિત છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेळुं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्वलभीप्रद्वारहोम्बवसकात्प्रसभप्रणतां मित्राणामैत्रका
णामतुलबलं
- २ संपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलद्धप्रतापात्प्रतापोपानतदानमानार्ज्योपाज्जितानुरा
- ३ गादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासरारज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटार्कादव्यवच्छिन्न-
राजवंशान्माता
- ४ पिकृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषाकरुमपः शैशवत्प्रभृतिस्वङ्गाद्वितीयबाहुरेव सम-
दपरगज
- ५ घटस्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससाक्तपादनस्वर-
श्मिसंहतिस्सक
- ६ लस्त्रिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरन्जनान्वत्येराजशब्दः रूपकान्तिस्थै-
र्य्यगाम्भीर्य्य
- ७ बुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्गादिराजोदधिनिदिशगुरुधनेशानतिशयानशशरणगतभयप्र-
दानपरतया
- ८ तृणवदपास्ताशेषस्ककार्य्यफलप्रार्थनधिकार्य्यप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः
पादचरीव सकल-
- ९ भुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुह्येनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूख-
सन्तानविस्तृत
- १० जाह्नवीजलौघप्रतालिताशेषाकरुमपः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादि-
वाशृतस्ते
- ११ रभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापितग्विलबलधनुर्द्धरः प्रथमन-
रपातिसम
- १२ तिसृष्टानामनुपालयितधर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्श-
यिता श्रीसरस्व
- १३ त्योरेकधिवसस्य संहतरातिपक्षलक्ष्मीपारिभोगदक्षविक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः पर
- १४ ममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातस्सकालाजगदनन्दनात्यङ्गुतगुण-
समुदयस्थगतिसम

पं. १ वांथो ओ; वास; प्रणतामित्राणां. पं. २ वांथो संसक्त; लब्ध; पोपनत पं. ४ वांथो पितृ; प्रविधौताशेष;
शेषात्प्र. पं. ५ वांथो संसक्त. पं. ६ वांथो स्मृति; रञ्जना; शब्दो. पं. ८ वांथो फल; प्रार्थनयि; चारीव. पं. १०
वांथो कल्मषः; वाश्रित पं. ११ वांथो कैर्गुणै, ताखिल; बल शब्द उडाडी नांथो. नरपति. पं. १२ वांथो पालयिता.
पं. १३ वांथो रेकाधिवासस्य; संहतराति; परिभोग. पं. १४ वांथो सकलजगदान.

- १५ अदिम्मण्डलस्समरशतविजयशोभासंनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदृढगुरुम-
नोरथमहा
- १६ भरस्यर्चविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखो-
पपादनीयप
- १७ रितोपः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपिमुचरितातिशयमुद्यत्परमकरुयाणस्व
भावः खिलीभूत
- १८ कृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्मनुपरोधज्वलतरीकृतार्थमुखसम्पदुपसेवा
- १९ निरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली सर्वानेवयु-
क्तकविनियुक्तकद्रा

पतरुं बीजुं

- १ त्रिकशौलिकचौरोद्धरणिकचाटभटकुमरामात्यादीनन्यांश्च यथासम्बद्धमानकान्स-
माज्ञाप-
- २ यत्तस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय बलवर्मानकवाट-
पद्रस्वतलनिविष्टहरिनाथ
- ३ कारितमहादेवपादानं पृजास्त्रपनगन्धधूपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्यव्यवच्छिद्ये चाथ गी-
तनृत्याद्यु
- ४ पयोगाय देवकुलस्य च खण्डस्फुटितप्रतिसस्करयपादमूलप्रजीवननिमित्तय वटपद्र-
स्वतल एवोत्त
- ५ रसीन्नि वाणिजकघोषसत्कवाप्या अपरतः तथा बलभटसत्कलवाप्या दक्षिणतः तथा
चन्द्रभटसत्कवाप्या
- ६ पूर्वतः वटपद्रादेवोत्तरतः पंचविंशत्पादावर्त्तपरिसरा यमलवापी तथापरसीन्नि भद्राणक
- ७ ग्रामपथादक्षिणतः वीतखट्टायापरतः दिक्षानाकग्रामप्रथदुत्तरतः बरटकमर्ष्यादपूर्वतः
- ८ पादावर्त्तशतं सार्द्धं तथा दक्षिणसीन्नि आदित्यदेवपादीयवाप्या पूर्वतः काकिभि-
मूवकसत्कक्षेत्रादु
- ९ उत्तरतः ब्रमिलनकग्रामपथदक्षिणतः पुष्मिलानकग्रामसीन्नि अपरतः एवमेतत्सह
वप्या पादा

पं. १५ वांथि सनाथ; रासि; गुरुम. पं. १६ वांथि। भारस्सर्च; परापर. पं. १७ वांथि। तोषः. पं. १८
वांथि। धर्मनुपरोधोज्ज्वलतरी. पं. १९ वांथि। नेवायुक्तक. पं. १ वांथि। कुमार; पं. २ वांथि। माता. पं. ३ वांथि।
पादानां; वाणगीत. पं. ४ वांथि। संस्काराय, निमित्ताय. पं. ५ वांथि। घोष सत्क चन्द्रभटसत्कवाप्याः. पं. ६ वांथि।
पथादुत्तरतः दापूर्वतः. पं. ८ वाप्या; ३६थ काकिभिर्मूवक पं. ९ वांथि। पथादक्षि; वाप्या.

- १० दावर्तशतद्वयं पंचनवत्याधिकं सोढुंगं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्ययं सधान्यहिर-
ण्यदेयं सव
- ११ शापराधं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रसन्नदेयवर्जितं
- १२ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं धर्मदेयतया प्रतिपा-
दित यतोपरिलि
- १३ खितस्थित्या भुज्यमानं न कैश्चिद्यामंथे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैर-
न्यैर्व्वानित्यान्यै-
- १४ ध्वर्याप्यस्थिरं मानुष्यं सामन्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुम-
न्तव्य ः परिपा-
- १५ लयितव्यश्चेत्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यासिन ॥ बहुभिर्व्वसुधाभुक्ता राजमि-
स्सगरादिभिः य-
- १६ स्य यस्य यदाभूमि तस्य तस्य तदा फलं व्यासीह शरिधभयाक्षरन्दैर्द्धनानि
धर्मायतनीकृतानि
- १७ निभुक्तमव्यप्रतिभानि तानि को नाम साधु ः पुनराददीत ः षष्टि वर्षसहस्राणि स्व-
र्गे मोदति मू
- १८ मिदः आच्छेत्ता चानुमता च तान्येव नरके वगेदिति ॥ तृतकश्चात्र श्रीखर-
ग्रहः=लिखितं सन्धिवि-
- १९ महाधिकृतदिविरपतिचन्द्रमहिना ॥ सं । २२०] भद्रपद व ८ स्वहस्तोमय.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

ગ્રુ. સં. ૨૬૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું અને ગ્રુ. સં. ૨૬૦ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ- ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામે પ્રસિદ્ધ હતો.

દાનવિભાગ-ઔદરેશનિ ગોત્રના દશપુરથી આવેલા અને વલ્લભી (વળા)માં રહેતા બ્રાહ્મણો મિત્રશર્મન અને ગમેશ્વર જે રુદ્રશર્મનના દીકરા હતા, તેને મૌડલી ગામના વાળામાંનું દન્તુર-પુત્ર નામનું ગામડું શીલાદિત્યે દાન આપ્યું.

દશપુર તે માળવામાંનું હાલનું મંદાસોર ગામ છે.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુભ સં. ૨૬૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું છે અને શુ. સં. ૨૬૦ ના વર્ષનું છે. વલ્લભી દરવાજા બહાર ભદ્રેશ્વર મુકામેથી હાન અપાએલું છે.

વંશાવલિ—ભટ્ટાર્કના વંશમાં શુભસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામથી પ્રસિદ્ધ હતો.

હાનવિભાગ—યક્ષસુર વિહારમાં રહેતી બિલુણીઓના સંઘને માટે કપડાં, ખોરાક તેમજ હવા મેળવવા માટે તેમજ ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ભોધતાં ચંદન, ધૂપ પુષ્પો વિગેરે માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગના જીર્ણોદ્ધાર વાસ્તે ધસરકના પ્રાંતમાં વટદ્રહ પાસેના અમદસપુત્રના ગામનું હાન શીલાદિત્યે ઠર્યું છે.

શીલાહિત્ય (ઉર્ફે ધર્માહિત્ય) ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

આ બે પતરાંઓને બધી બાજુએ થોડું નુકશાન થયું છે. હરેક પતરાનું કડી માટેનું જમણી બાજુનું કાચું ચોખ્ખું દેખાય છે. સહુથી વધારે નુકશાન દાનનું વર્ષ બતાવનારા ભાગને થયું છે. ઉપલી બાજુમાં થોડા અક્ષરો ઝાંખા થઈ ગયા છે. પરંતુ જેટલા અક્ષરો સ્પષ્ટ છે તેટલા બહુ સંભાળપૂર્વક અને સુંદર રીતે કોતર્યા છે. શીલાહિત્ય ૧ લાનાં દાનપત્રો સાધારણ રીતે લખાણની ભૂલ વગરનાં છે. તેથી આ દાનમાં પણ લખાણની અને કોતરકામની ભૂલો કવચિત જ છે.

પતરાંઓ લગભગ ૧૧"×૮½" માપનાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

જે સ્થળેથી દાન આપ્યું હતું તે સ્થળનાં નામવાળો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તેવી જ રીતે રાજાનું ખુદ નામ જે ભાગમાં હતું તે ભાગ ભાંગી ગયો છે. પણ તેના બીજાં નામનો થોડો ભાગ ૧૬ મી પંક્તિમાં જણાય છે.

આ એક બૌદ્ધ દાન છે. અને તે વરુણકુટના સ્વતંત્રમાં દાન આપનાર રાજાએ પોતે બંધાવેલા વિહારને આપ્યું છે. આ રાજાના સં. ૨૮૬ના એક બીજા દાનપત્રમાં આ જ વિહાર બતાવ્યો છે. પરંતુ તેમાં તે બંધાવનાર રાજાનું નામ આપ્યું નથી.

વિહારને દાનમાં બે ગામો આપ્યાં છે. તેમાંનું એક, વ્યાધદિજ્ઞાનઠ નામનું, સરક પ્રદેશમાં આપ્યું હતું. બીજા ગામનું નામ, તથા જે પ્રદેશમાં તે આવેલું હતું તેનું નામ વાંચી શકાતું નથી.

દ્વતક ખરબડ છે. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પરંતુ તેને લગાડેલાં વિશેષણો, જે રક્ષિત છે તેપરથી તથા તે રાજાનાં બીજાં દાનો પરથી તે સંધિવિગ્રહાધિકૃત તથા મુખ્ય મંત્રી વત્રબદ્ધિ હાવો જોઈએ, એમ કહી શકાય.

ભાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાનનાં વર્ષ તથા માસ નાશ પામ્યાં છે. પણ પખવાડીયું રક્ષિત છે. આ દાનનો દ્વતક, ખરબડ સં. ૨૬૦ નાં દાનપત્રમાં આવે છે, પણ સં. ૨૮૬ ના દાનપત્રોમાં આવતો નથી. આ ઉપરથી દાનપત્રનું વર્ષ અટકળે નક્કી કરી શકાય. તેથી આ શીલાહિત્યનાં અંતના વખતનાં દાનપત્રોમાંનું એક છે.

આ દાનનું ખાસ મહત્ત્વ એ છે કે કુદ્ધત આના ઉપરથી જ આપણને જાણવામાં આવે છે કે શીલાહિત્ય પોતે એક બૌદ્ધવિહાર બંધાવ્યો હતો. આથી જણાય છે કે તેણે ઉત્તરાવસ્થામાં, ગુહસેનની માફક, બૌદ્ધધર્મ સ્વીકાર્યો હતો. (ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬)

अक्षरान्तर

पतरू पहेलुं

- १
- २ मौलभृतश्रेणी
- ३ वङ्गशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशे
- ४ हुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्त
- ५ संसक्तपादनखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्ग-
सम्यक्प
- ६ राजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यधैर्यगाम्भीर्यबुधिसम्पद्भिः स्मर-
शशाङ्कादि
- ७ शानतिशयानशरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेष
- ८ धिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवन
- ९ दः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयृस्वस-
न्तानवि
- १० क्षालिताशेषकरुमपः प्रणयिशतसहस्रोपजाव्यमानसम्पद्-
पलोभादि
- ११ भिगामिकैर्गणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबल-
धनुर्द्धर x प्रथम
- १२ सृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणागुप-
स्रवानां द
- १३ त्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मापरिमोगदक्षविक्रमो विक्रमसंप्राप्त
- १४ श्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यानस्तकलज-
गदानन्दना
- १५ स्थगितसमग्रदिङ्मण्डलस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रवृत्तिभासुर ...
- १६ गुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि म ...
- १७ नापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचारि
- १८ मकर्याणस्वभावः खिलिभूतकृतयुगनृपतिपथविशोध ...
- १९ तार्थसुखसम्पदुपमेवानिरुद्धधर्मा[दित्यद्वितीयनामा]

પત્ર બીજું

- ૨૦ [શ્રીશીલાદિત્યઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્ત]કદ્રા[ક્ષિક] ...
- ૨૧ બદ્ધયમાનકાન્સ
- ૨૨ પુણ્યાપ્યાયનાય વહ્શકટૈ સ્વતલનિવિદ્યાસ્મત્કારિતવિહાર ...
- ૨૩ પિણ્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભિષજ્યપ્રતિસ્કારાય(?)
- ૨૪ સ્નાનગન્ધદીપતૈલપુષ્પમાલ્યવાદ્યગીતનૃત્યાદ્યુપયોગાય ચ વિહા
- ૨૫ સૈરકપથકાન્તર્ગતવ્યાઘ્રદિન્નાનકં । તથા કાલ(?)
- ૨૬ કા(?)લળ-મેતદ્વામદ્વયં સોદ્રઙ્ગં સોપરિકરં સવાતભૂતપ્રત્યાય ...
- ૨૭ સદશાપરાઘં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિ[કં]સર્વરાજકીયાનામહસ્ત-
પ્રક્ષેપણીયં
- ૨૮ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં
વિહારસદ્ધ
- ૨૯ ઉપરિલિખિતસ્થિત્યા ધુંજમાનસ્ય ન કૈશ્વિદ્વયાસેષે વર્ણિતવ્યમાગા-
મિમદ્રનૃપતિ—
- ૩૦ મિ ... વ્યાં અનિત્યાન્યૈશ્વર્ય્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ-
મવગચ્છદ્ધિઃ
- ૩૧ સ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન
- ૩૨ ભુક્તા રાજમિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય ત ...
- ૩૩ યાન્નરેન્દ્રૈર્દ્રેદ્રનાનિ ધર્મ્યાયતનીકૃતાનિ નિર્બુક્તૈ માલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ
કો નામ સા
- ૩૪ ષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિઃ આચ્છેષ્ટા ચાવમન્તા ચ તા ...
- ૩૫ દૂતકોત્ર શ્રીચરગ્રહઃ ॥ લિખિતં સન્ધિવિપ્રહાષિકૃતદિવિરપતિ
- ૩૬ હુલ ૭ સ્વહસ્તો

ધરસેન ડાનનાં ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૦૪ માધ. સુ. ૭

આ પત્રોમાં સંબંધી પ્રો. બી. કે. ઠાકોરે માહિતી આપી હતી અને તે ભાવનગરના ઠાણાના વેપારી દીપસંગ કાનજીના કબજામાં હતાં. પત્રો બે છે અને તેમાં ધરસેન ડાનનું પૂરું દાનપત્ર છે. તેઓ ૧૨૩ ઈ.સ. ૯૫૫ લાંબાં અને ૮૩ ઈ.સ. ૫૬૦ ઠાણાં છે અને પહેલામાં ૨૪ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે.

ખરચડના દીકરા ધરસેન ડાનને ખેટક પ્રદારમાં લશ્કરી સુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપેલું છે. શરૂઆતમાં ભટાર્કથી માંડીને ધરસેન ડાન સુધીના વંશના રાજાઓનું વર્ણન છે અને તે ધ્રુવ-સેનના સં. ૩૧૦ ના દાનની સાથે લગભગ મળતું આવે છે.

જેને દાન મળ્યું તે પ્રાદ્યુષ્ય વિષ્ણુચક્રસેના દીકરો મિત્રચક્ર નામે હતો. તે આત્રેય ગોત્રનો, અથર્વવેદી અને હસ્તવર્ણનો રહેવાસી હતો.

તેને નીચે પ્રમાણે દાન આપવામાં આવેલું હતું. (૧) સુરાષ્ટ્ર વિષયમાં હસ્તવર્ણ આદરમાં અમરકુપ ગામમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત જમીન; (૨) કાલાપક પથકમાં ૬૦૦ ગામમાં એક ખેતર; (૩) તેજ ગામમાં ૧૮ પાદાવર્ત માપવાળી વાવ; (૪) શિરવટક સ્થલીમાં હસ્તિવૃક્ષ ગામમાં ઉદ્યન (૧) પાદાવર્ત જમીન.

રાજકુમાર શીલાદિત્ય દૂતક તરીકે આપેલ છે અને સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાના અધિકારી વત્રભટ્ટિએ લખેલ છે.

દાનની તિથિ શુ. વ. સં. ૩૦૪ ના માધ સુ. ૭ છે.

આની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા એ છે કે શીલાદિત્યની છેલ્લીમાં છેલ્લી સાલ ૨૬૨ અને ધ્રુવ-સેન ૨ જાની વહેલામાં વહેલી સાલ ૩૧૦ વચ્ચેની એક પણ સાલ મળી નથી. વળી આ બે રાજાઓની વચ્ચે ખરચડ અને ધરસેન ડાન એ એમ બે રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું, પણ તેમાંથી કોઈનું દાનપત્ર અત્યાર સુધી મળ્યું નહોતું. આ દાનપત્રથી તેથી સં. ૨૬૨ અને ૩૧૦ વચ્ચેના ગાળો અમુક અંશે ટુંકા થાય છે.

સુરાષ્ટ્ર (અત્યારનું કાઠિયાવાડ) હસ્તવર્ણ (ભાવનગર રોડમાંનું હાથબ) અને કાલાપક (હાલનું કાઠિયાવાડની નૈઋત્ય કોણે આવેલું કાળાવડ), એ ત્રણ સિવાય બીજા જગ્યાઓનાં નામ મળતાં નથી.

વલ્લભી દાનપત્રનું ગોપનાથમાંથી મળેલું પહેલું પતરું*

પહેલું પતરું

મોક્ષેશ્વર બ્રહ્મચરને કાઠિઆવાડના ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ બહાદુર મોપાલજી એચ. દેસાઈ તરફથી મળેલી એક કાગળની છાપેલ પ્રત, જે તેમની કૃપાદૃષ્ટિથી મને પ્રાપ્ત થઈ તેના ઉપરથી, નીચે આપેલું અધૂરું વલ્લભી દાનપત્ર મેં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. જે પતરા ઉપરથી તે જામ લેવાઈ હતી તે ગોપનાથમાંથી મળ્યું હતું, અને તેનું માપ ૧૪" x ૧૦" છે. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે તે પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. અને પહેલી તથા છેલ્લી પંક્તિના અર્થ તથા બીજી લગભગ અર્ધી પંક્તિઓના અર્થ છેડાના અક્ષરો થોડેક અંશે નાશ પામ્યા છે.

દાનપત્ર ઉપર તારીખ વલ્લભીમાંથી નાખેલી છે. વલ્લભીનાં બીજાં અર્ધાં દાનપત્રો માફક આ દાનપત્રનાં પણ પ્રથમ બે પતરાંઓ હશે. પહેલા પતરાંને છેડે બે કાણુંઓ ઉપરથી સાબિલ થાય છે કે બીજું પતરું તે સાથે જોડેલું હશે તે નાશ પામ્યું છે. અને તે સાથે તેની તારીખ, દાનના મામલું નામ, દાન આપનારાઓનાં નામ તથા દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનાં નામોનો પણ નાશ થયો છે. સાચવી રાખેલું પહેલું પતરું, પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય વલ્લભી દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ સાથે સરખાવવાથી અમુક હદમાં તેની તારીખ ચોક્કસ કરી શકાશે. આપણા પહેલા પતરામાં, ધ્રુવસેન અને તે પછીના ઉત્તરકાલીન વલ્લભી રાજાઓની વંશાવળી આપેલી છે. તેમાં ધરસેન ૩ જાનું વર્ણન અધૂરું રહે છે. આ વર્ણનની એકાદ પંક્તિ ખોવાયેલ પતરાં ઉપર હોવી જોઈએ. દેરભટના એક પુત્રનું આ દાનપત્ર હોઈ શકે નહીં, કારણ કે વલ્લભી સંવત્ ૩૩૭^૧ નાં બરબહુ ૨ જાનાં દાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંમાં ધરસેન ૪ થા સુધી વંશાવળી આપી છે. તેથી આ દાનપત્ર ધરસેન ૩ જા અથવા ધ્રુવસેન ૪ થા અથવા ધરસેન ૪ થાયે જાહેર કર્યું હશે. આ અનુમાનને નીચેની ખાખતથી વધારે ટેકા મળે છે. ધ્રુવસેન ૨ જાનાં વ. સં. ૩૧૦ નાં દાનપત્રોનાં તથા ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૩૦^૨ નાં દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ પણ બરોબર આપણા પહેલા પતરાની જગ્યાએથી જ ભાંગી ગયાં છે, જ્યારે ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૨૬^૩ ના એક બીજા દાનપત્રના પહેલા પતરામાં વંશાવળીની લગભગ અડી (૨૩) પંક્તિઓ વધારે છે.

લિપિ ધ્રુવસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોની લિપિને પૂરેપૂરી મળતી આવે છે.

* ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮ ઈ. હુલ્થ. ૧ પ્રો. બ્રુલ્હેરે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬. ૨ પ્રો. બ્રુલ્હેરે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨ અને વો. ૭ પા. ૭૩. ૩ પ્રો. લાન્ડાર્કે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪.

અંતરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્ત વલમતઃ પ્રસન્નપ્રણતમિત્રાણા મત્રકાણામતુલ્યલક્ષ્મ્યમ્મળભાગ-
સસન્ન પ્રહરણતુલ્ય-
- ૨ પ્રતાપાત્પતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભુતશ્રેણીબલાવાસરા-
જ્યશ્રિયઃ પરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રીભર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવૈશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિષૌતાશેષકલ્મષઃ
શૈશવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્વિતી-
- ૪ યવાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકપઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્ન-
પ્રભાસસંકપા-
- ૫ દનસ્વ[ર]દિમસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્ત-
નાન્વર્ત્યરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગા-
- ૬ [મ્મી] ર્યૈ બુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરણશાસ્ત્રાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ
શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃ-
- ૭ ણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલપ્રર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પા-
દચારીવ સકલમુ-
- ૮ વર્ના મ] ણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનેસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વ[મ]
યુક્તસન્તાનવિસૃતજાહ્વી-
- ૯ જલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ
સરભસમાભિગામિકૈ-
- ૧૦ [મુગ્ધૈ] સ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસિલ્લખનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટા-
નામનુપાલયિતા ધર્મદાયા-
- ૧૧ નામણકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપહ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વયૌરકાષિવાસસ્ય સૈહ-
તારાતિપક્ષલક્ષ્મીપ-
- ૧૨ રિજોભદ્રશ્વિક્રમો વિક્રમાપસંપ્રસન્નિમલપાર્થિવશ્રીઃપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનેસ્તસ્ય
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
- ૧૩ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિક્ષ્મળલઃ સમરશતવિજયશો-
ભાસનાથમળ્ડલામ-
- ૧૪ ઘૃતિમાસુરતરાન્સપીઠોદૂઢગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાવરવિભાગાધિગમવિમ-
લમતિરપિ

પં. ૧ વાંચો ઓં સ્વસ્તિ વલમીતઃ; મિત્રાણાં મૈત્ર અને મળ્ડલાભોગસંસક્ત—પં. ૨ બીને આ નુરાગા નો અને મૌલ નો બો બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૩ વૈશાન્ નો આ બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૪ પ્રકાશિત નો આ જાંખો છે. વાંચો નિકપસ્ત્રપ. પં. ૭ વાંચો ફલઃ પ્રાર્થના અને વિદ્યુત. પં. ૮ પ્રમોદઃ નો મો બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૧૧ ઉપહ્લવાનાં નું અનુસ્થાર ધણુ ને જાણું છે; વાંચો રેકાષિવાસસ્ય—પં. ૧૨ વાંચો વિક્રમોપસંપ્રાપ્ત. પં. ૧૪ વાંચો ઘૃતિમાસુરતરાન્સ; માસુરતરન્સા માસુરેતરાન્સ. ના જેવું દેખાય છે.

- ૧૧ સર્વતસ્પ્રમાણિતલ્લેખેનાપિ સુલોપપાદનીયપરિતોષઃ સમ[ય]લોકાગાધગામ્બીર્ય-
હૃદયોપિ સુચરિતાતિશય—
- ૧૨ સુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વિભૂતકૃ[ત]યુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદય-
કીર્તિર્દર્શનપુરોધો—
- ૧૩ જ્વલતરિકૃતાત્થસુલસમ્પદપસેવાનરૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાદેશ્વરઃ શ્રી-
શીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજઃ
- ૧૪ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમમિલણીયામપિ રાજ-
લક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પર—
- ૧૫ મમદ્ર ઇવ ધુર્યસ્તદજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયૈવોદ્રહન્સ્વેદસુલ્લરતિભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસ-
મ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પ—
- ૧૬ દ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નચ્છાયાંપગૂઢપાદપીઠોપિપરાવજ્ઞાભિમાનરસાનાલિજ્જિતમ-
નોષ્ટિઃ પ્રણતિમે—
- ૧૭ કાં પારિત્યજ્ય પ્રલ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતિપ્રતિ[ક્તિ]યોપાયઃ
કૃતનિશ્ચિલ ભુવનામોદવિમલગુ—
- ૧૮ ણસંહતિ પ્રસમવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિર્જીવજનાધિરોહિભિરશેષૈર્દૈર્વૈરનામુ-
ષ્ટાત્યુજ[ત]હૃદયઃ પ્રલ્યાત—
- ૧૯ પૌરુષાસ્ત્રકૌશલાતિશયગણતિથવિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંબ્રહ્મપ્રકાશિતપ્રવીરપુરુષપ્ર-
થમસલ્યાધિગ—
- ૨૦ મઃ પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીશ્રવણગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલવિદ્યાધિગમવિદિ-
તનિશ્ચિલવિદ્વજ્જન—
- ૨૧ મનઃ પરિતોષાતિશયઃ સત્ત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિગતાનુસંધાનાશમાહિતા-
રાતિપક્ષમનો—
- ૨૨ [ર]યાક્ષમજ્ઞઃ સમ્પ[ગુપ]લક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગદ્યરવિભાગોપિ પર-
મમદ્રમ[કૃ]ર [તિક્ત]—
- ૨૩ [ત્રિ]મપ્રશ્રયવિનયશોભાવિભૂષણઃ સમરશતયયપતાકાહરણ[પ્રત્ય]લોદગ્રવાહુ-
વણ્ડવિ[ખ્વન્સિ]ત[નિ]શિ[લ]—

પં. ૧૭ વાંચો નિરૂઢ અને તસ્યાનુજસ્તપાદા. પં. ૧૮ વાંચો રાજ્યલક્ષ્મી. પં. ૧૯ વાંચો તદાજ્ઞા અને સ્વેદ.
પં. ૨૧ વાંચો સાહિત. પં. ૨૨ વાંચો સંહતિઃ. પં. ૨૩ વાંચો તિશયો અને સંલ્યા.—પં. ૨૪ વિગતાનુસંધાના ના
ન અને સ ની ૧૩મી લાઇનઉપર એક મોડું છે. આ દાનપત્ર કરતાં પ્રથમના દાનપત્રો બધાંની પ્રતિકૃતિઓમાં
વિગતાનુસંધાનાશમાહિતારાતિ. વાંચેલું છે. પાછળથી આ વાંચનમાં સંધાનાસમા (શીલાદિત્ય ૩ બનું દાનપત્ર
૪. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭) સંધાનસમા (શીલાદિત્ય ૫ માં અને ૬ ઠાનાં દાનપત્રો ૪. એ. વો. ૬ પા. ૧૬
તથા વો. ૭ પા. ૭૯) એ મુજબ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. પં. ૨૬ છેવટનું—વાંચો પરમમદ્રમકૃતિરક-
ષિમ. પં. ૨૭ છેલ્લા બાર અક્ષરો બુંસાઇ ગયા છે. વાંચો સમરશતય અને વિશ્વક્ષિત.

ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ! વહલીપુરમાંથી મિત્રોનાં અને બળથી નમાવેલા શત્રુઓનાં મહાન અને અસંખ્ય સૈન્યોના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વિક્રમમાંથી ઉદ્ભવતા દાન, માન અને વિનયથી પ્રબળો અનુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, શરણ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રા પ્રાપ્ત કરનાર, અને અવિચ્છિન્ન રાજવંશવાળા કટાર્કમાંથી, તેના પૌત્ર, માતૃપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી એક જ મિત્રસમાન અસિથી શત્રુઓના મસ્ત માતંગોની ઘટા છેદી બળ પ્રદાશિત કરનાર, જેના પદનખની મહાન પ્રભા પોતાના પ્રતાપ વડે નમન કરતા શત્રુઓના મુગટના મણિની પ્રભા સાથે મળતી, સર્વ રમૂતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરી પોતાની પ્રજાનાં મન અનુરંજિત કરીને રાજશબ્દ તેના પૂર્ણ અર્થમાં જેને સારી રીતે બંધબેસતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કૂબેર કરતાં અધિક હતો, શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉદય હોવાથી સ્વાર્થ તૃણવત્ લેખી લ્યછ દેનાર, વિદ્વાનો, બન્ધુઓ, અને મિત્રોનાં હૃદય અભિલાષ કરતાં અધિક આપીને પ્રસન્ન કરનાર, સકળ જગતનો ગમન કરતા સાક્ષાત્ આનન્દરૂપ, પરમમાહેશ્વર ગુહ્યસેન ઉત્તરી આવ્યો હતો. તેનો પુત્ર, પોતાના પિતાના પદનખમાંથી નીકળતા રશ્મિરૂપી ગંગાના જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, અસંખ્ય મિત્રોના જીવિતનું પાલન કરતા પ્રતાપની અભિલાષથી તેની તરફ આકર્ષાએલા સર્વ સહયુગસંપન્ન, નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા)થી સર્વ ધનુર્ધરોને વિસ્મિત કરનાર, પોતાના પૂર્વજોએ કરેલાં સર્વ ધર્મ દાન રક્ષનાર, પોતાની પ્રજાને હણનારાં સર્વ વિદ્વાનો હરનાર, શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસસ્થાન, શત્રુઓના પક્ષમાંથી લક્ષ્મી હરી લઈને તેનો ઉપસોગ કરવામાં દક્ષ વિક્રમવાળો, પોતાના પ્રતાપથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, અખિલ જગતને આનન્દકારી અને અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશા ભરનાર, અનેક યુદ્ધોના શુદ્ધ તેજ અને સેનાપતિના તેજથી પ્રકાશિત સ્કંધવાળો, અભિલાષનો મહાભાર વહનાર, વિદ્યાના પર અને અપર ભાગના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મનિ-સંપન્ન હોવા છતાં કૌઠની પાસેથી એક સુવચનથી સ્હેલાઈથી પ્રસન્ન થાય તેવો, અગાધ ગાંભીર્યવાળા હૃદયવાળો હોવા છતાં અનેક સત્કાર્યોથી અતિ ઉમદા સ્વભાવ દર્શાવનાર, સત્યયુગના પૂર્વના નૃપોના માર્ગ પર ગમન કરી ચોમેર પ્રસરેલા યશવાળો, ધર્મદાર્યની સીમા કદાપિ ન ઉદ્ભવી હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ બનેલ લક્ષ્મી, સુખ, અને પ્રતાપના ઉપસોગથી ધર્મોદયનું વર્ણન આપતું નામ પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રી શીલાહિત્ય હતો. તેનો ભાઈ અને પાદાનુધ્યાત, અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હોઈ પોતાના વડીલ બન્ધુથી તેના સ્કંધ પર મૂકાએલી રમ્ય અને અભિલાષિત રાજ્યશ્રીની ધૂરી, પોતાના બન્ધુની અભિલાષાનું પાલન કરવાના આનન્દ માટે જ ફક્ત, સુખી વૃષભ જેમ ધારનાર, શ્રમ, સુખ કે પ્રેમથી જેની શાન્તિ સદા અસ્પશિત હતી, તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોથી તેનું પાદપીઠ આવૃત્ત હતું, છતાં જે અન્યનું અપમાન કરવાના લેશમાત્ર દોષથી મુક્ત હતો, જે મદવાળાં પરાક્રમે માટે વિખ્યાત જનો પાસે ફક્ત નમન જ થતા હોતો, જે સકળ જગતને આનન્દકારી સર્વ ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગ બળથી હાંકી મુક્યા હતા, જેનું અતિ ઉમદા હૃદય હુડેમાં સદા જણાતા દોષોમાંના એક પણ દોષથી નિત્ય મુક્ત હતું, જેણે સર્વ જાતનાં પુરૂષાર્થવાળાં-શસ્ત્રના પ્રયોગમાં મહાન દક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુ નૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ ન પોતાને પરાક્રમી પુરુષોમાં પ્રથમ સાખીત કર્યો હતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરબ્રહ્મ હતો. તેના પછી તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોના પરમ સંતોષરૂપ, અવ્યવરિધત અને આનંદમિત શત્રુઓના મનોરથરૂપી રથની ધરીને બળ, દાન, અને ઉદારતાથી ભાંગી નાખનાર, લોકચરિત (જગતના અન્તર વિષય), સર્વ કળા અને વિદ્યાથી અતિ પરિચિત હોવા છતાં અતિ આનન્દી સ્વભાવવાળો, અદ્વિતિય પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત, પોતાના વિશ્વાસ સંપન્ન અને અનેક યુદ્ધમાં વિજયધ્વજ હરી લેનાર કરથી સર્વ શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કરનાર, જેની આજ્ઞા સ્તુતિ પામી હતી

ધ્રુવસેન ર જનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૩૧૦ આશ્વિન વદિ ૫

ધ્રુવસેન ર જનું દાનપત્ર દરેક ૧૦ ઈંચx૧૨૨ ઈંચ માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ૪ડીઓ અને મુદ્રા તેનાં ચોક્કસ સ્થાને છે. અત્યારે પતરાંઓ ઘણાં જ પાતળાં થઈ ગયાં છે, અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ નહાનાં કાણાંઓ પડ્યાં છે. કાટને લીધે સપાટી બહુ ખરાબ થઈ ગઈ હોવાથી, શોધનારે ઉપરનાં પડેલાં બાંગી નાખ્યાં હોય એવું જણાય છે. સુભાગ્યે નક્કર ત્રાંખાનો થોડો ભાગ મધ્યમાં રહી ગયો હતો. જેમાં અક્ષરોના લીટા દેખાય છે. છતાં જ્યારે મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે આખું દાનપત્ર ઉકેલી શકીશ કે નહિ તે વિષે મને શંકા હતી. પરંતુ જ્યારે નજરે પડી શકતા બધા લીટાઓ ધોળા રંગથી પૂરી દીધા ત્યારે મને અતિ આનંદ સાથે માલુમ પડ્યું કે, એકાદ પંક્તિ જે બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓની મદદથી સહેલાઈથી જાણી શકાશે, તે સિવાય આખું દાનપત્ર વાંચી શકાય તેવું હતું.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાં લખાયું છે. વંશાવળીમાં કંઈ નવીન જાણવા જેવું નથી.

પરંતુ એક વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે, ધ્રુવસેન ર જે, જેને ખાલાદિત્ય પણ કહેવામાં આવે છે, તે ‘ મહારાજ ’ નો ઇલકાબ ધારણ કરતો નથી, તથા તેના પહેલાં થઈ ગયેલામાંથી કોઈને ‘ ધ્રી ’ “ પ્રતાપી ” સિવાય બીજું વિશેષણ આપ્યું નથી. આ ભૂલ કદાચ અકસ્માત હોય. પરંતુ હિંદુસ્તાનના રાજાઓનું શબ્દાંતરપણું જોતાં આ બોળત શંકાસ્પદ છે. અને છેવટે જો એમ માલુમ પડી આવે કે ધ્રુવસેન ર જને પોતાની મહત્તા વિષે મૌન રહેવાનાં સળખા કરાવ્યા હતાં, તો તે નવાઈ જેવું નહિ લાગે.

આ દાન ગોદકે બંધાવેલા વિહારમાં વસતા બિન્દુસંઘને આપ્યું છે. આ વિહાર રાજકુમારી હુદાએ વલ્લીમાં બંધાવેલા વિહારની સીમામાં આવેલો છે.

હુદા અને તેના વિહાર વિષે ધ્રુવસેન ૧ તથા ગુહસેનનાં શાસનોમાંથી જાણવામાં આવે છે. આંહિ જો તેને “ રાસી ” “ રાણી ” કહેવામાં આવી હોય તો, હું ધારૂં છું કે લેખકનો હેતુ તે ‘ રાજાને પરણેલી હતી, ’ એવો નહિ પણ ‘ રાજકુટુંબની હતી ’ એવું બતાવવાનો હશે. કારણ કે ધ્રુવસેન ૧ લો તેને “ મારી બેનની પુત્રી ” કહે છે. વલ્લીસ્વત્તલસખિવિષ્ણુએટલે “વલ્લી-ની પોતાની સપાટી ઉપર બેઠેલો ” એ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ હું કરી શકતો નથી. તેનો અર્થ મેં કયો છે તેમ, વલ્લીમાં આવેલો એટલે ચાર દિવાલાની વચ્ચે ” એવો થાય. પણ કદાચ “ સ્વત્તલ ” સમાસનો કંઈ પારિભાષિક અર્થ હોય.

આ દાનનો હેતુ ધ્રુવસેન ર જના પહેલાના દાનમાં આપ્યો છે તે જ છે.

સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથમાં ભસંત નામનું ગામડું દાનમાં આપ્યું છે. સોરઠના એક પેટા ભાગનું નામ કાલાપક પથ હોવું જોઈએ. ‘ સુરાષ્ટ્ર ’ વિષે ધ્યાનમાં રાખવાનું એ છે કે આ શબ્દ હરમેશાં બહુવચનમાં વાપરવામાં આવે છે, જેમ કે સુરાષ્ટ્રાઃ અને તેથી પંચાલાઃ, કસ્મિરાઃ ની માફક તેનો અર્થ પણ સુરાષ્ટ્ર દેશમાં વસતા લોકો એવો થાય છે. ‘ સોરઠ ’ કદાચ સુરાષ્ટ્રાઃ નો અપભ્રંશ નહિ, પણ સૌરાષ્ટ્રમ્ (મંડલમ્) નો હશે. કારણ કે, તદ્વિત પ્રત્યય લગાડવાથી બનેલો સંસ્કૃત ઔ નિયમિત રીતે પ્રાકૃત બોલી બતાવાય છે. કાઠિયાવાડના ડેખુરી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ-સાહેબ ગોપાલજી એસ. દેસાઈ સૂચવે છે કે, ભસંત એ સોરઠ પ્રાંતમાં જુનાગઢના નવાબના તાબાનું હાલનું ભેસાણ ગામ હશે.

સૌરાષ્ટ્રના, વલ્લી રાજાઓ સાથેના સંબંધ વિષે હિવેનસેંગ પણ કહે છે કે “ આ દેશ વલ્લી રાજ્યના તાબામાં છે. ” તારીખમાં, વર્ષ સંવત ૩૧૦ અને માસ આશ્વિન આપેલાં છે. નિવસ, ‘ બહુપ, એટલે બહુ (લપક્ષ), વહ ૫, ’ અથવા ‘ બ ૧૫, વહ ૧૫ ’ વંચાય છે. કારણ આ પતરાં પર ‘ ૬ ’ અને ૧૦ ની નિશાની બહુ મળતી આવે છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहलुं

- १ स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्रणामैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्र-
हारशतलब्धप्रता-
- २ पात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रणीबलावाप्तराज्यश्रियः
परममाहेश्वरः श्रीभटार्कादिव्यव-
- ३ चिन्नराजवैशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषशैशवात्प्रभृतिख-
ड्गद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटास्फोटन-
- ४ प्रकाशितसत्त्वनिषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनखराश्मिसंहतिस्स-
कूलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिप-
- ५ लनप्रजाहृदयरञ्जनार्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरश-
शाङ्काद्रिराजोदधिनिद्रागुरुधनैशानतियानदशर-
- ६ णागतभियप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानान-
न्दितविद्वन्नमुह्यत्प्रणयिहृदयः पादचारी *
- ७ व सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पदन-
खमयूखसंतानविस्तृतजान्हीजलैष-
- ८ प्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाश्रितस्मरभस-
मागामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशि-
- ९ क्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टानामनुपालयिता घर्मदा-
यानामपाकर्त्ता प्रजोप-
- १० घातकारिणामुपलवानां दशयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहृत्तारातिपक्षलक्ष्मी-
परिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपस-
- ११ [प्रा] तविमलपार्थिवश्री परममाहेश्वरः श्रीभरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यात-
स्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थ-
- १२ [गि] तसमग्रदिङ्मण्डलस्समरशतविदशतोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरान्सर्पा-
टोव्यूढगुरुमनोरथमहाभार-
- १३ [स] र्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखप-
पादनीयपरितोषस्समग्रलोकागाध-
- १४ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमुव्यक्तपरमकल्याणस्वभवः खिलीभूतकृतयुगन्त-
पतिपथविशोदघनाधिगतोदग्रकीर्त्ति-

पं. १ वांथो मित्राणां पं. २ वांथो श्रणी; महेश्वरः पं. ४ वांथो सत्त्व; संषक्त; परिपा. पं. ५ वांथो रंजनान्वर्थ.
पं. ६ वांथो फल. पं. ७ वांथो स्तत्पाद; जलौष. पं. १० वांथो दर्शयिता. पं. ११ वांथो पार्थिवश्री. पं. १२
वांथो विजयशो; रांसपीठो; महामारः; पं. १३ वांथो सुखोप. पं. १४ वांथो स्वभावः;—

- १५ द्वर्मानुपरोधोज्ज्वलतरिकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्वद्वितीयनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्या-
- १६ नुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राज-
लक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्रहृव धु-
- १७ र्यस्तदाज्ञा [सं] पादनकरसतयैवोद्वहन्सेटसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः
प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरो-
- १८ रत्नच्छायोपगूढपदपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकापरि-
त्यज्य प्रख्यातपरुषाभि [मानैर]
- १९ प्यकतिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसँहति प्रसभ
[विप्र] टितसकलविलसितगतिनी [च]
- २० जनाधिरोहिभिरशैर्दोषैरनामृष्टात्युजतद्ददः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगति-
धविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयम्राह [प्र]-
- २१ काशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्यादिगमःपरममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पा-
दानुध्यातः सकलविद्याधिगम[बिहित]
- २२ निखिलविद्वज्जनमवः पारितोषातिशयस्त्वसंपदात्यागौदार्येण च विगतानुसन्धा-
नाशमहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्ग-
- २३ स्सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगव्हरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरप्यकृ-
त्रि[मप्रश्न]
- २४ य विनयशोभाविभूषणः समरशतजयपता[काहरणप्रत्यलोदग्रबाहुविध्वंसित]-
पतरुं बीजुं
- १ निखिलप्रतिपक्षपद्धोदयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसक-
लनृपतिमण्डल-*
- २ भिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः सञ्चरि-
तातिशयित-
- ३ सकलपू [र्व्वनरपतिर]तिदुस्साधानामपि प्रसाध[यि]ता विसयाणां मूर्त्तिमानि-
व पुरुषकारः परिवृद्धगुणानु-
- ४ रागनिर्भर[चित्तवृ]त्तिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिर[धि]गतकलाकला-
पः कान्तिमार्गिर्दृतिहेतुरकलङ्क × कुमुद-
- ५ नाथः प्राज्यप्रतापस्थगतिदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्ततोदितस्सविताप्रकृ-
तिम्यः परप्रत्ययमर्थवन्त-
- ६ मतिबहुतिप्रयोजनाबुवन्धमागमपरिपूर्णं विद्वधानस्सन्धिबिग्रह समासनिश्चयनि-
पुणः स्थानेनुरूपमादेशं

पं. १५ वांथो ज्ज्वलतरिकृता पं. १६ वांथो स्कन्धासक्तां पं. १७ वांथो सत्त्वः. पं. १८ मेका; पौरुषा.
पं. १९ वांथो प्यकतिभिः; संहतिः; कळिविलसित. पं. २१ वांथो परममाहेश्वरः. पं. २२ वांथो समाहिता पं. १ वांथो
दण्डोदय. पं. ३ वांथो विषयाणां. पं. ५ वांथो प्रज्वंसित; पर;

- ७ ददद्गुणवृद्धविधानजनेतसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णां-
तप्रकृष्टविक्रमोपि क-
- ८ रुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः × कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योभिनिरसिता
दोषवत्तामुदय-
- ९ मुपजतितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्य द्वितीयनामा परम
माहेश्वरः श्रीध्रुवसे-
- १० न × कुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकसमाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः पुण्याप्ययनाय
- ११ बलभीस्वतलसन्निविष्टराज्ञीदुष्काकारितविहारमण्डलंतर्गतगोहक कारितविहारनि-
वास्यार्ग्यभिक्षुसङ्घायचीवरपिण्डपातश[य]
- १२ नाशनगञ्जानप्रत्ययभिषज्य प्रतिस्काराय बुद्धानां च भगवतां पूजास्नानगन्धधूपपु-
ष्पदीपतैलाद्यर्थविहार-
- १३ [स्य] खण्डस्फुटितप्रतिसंस्काराय पादमूलप्रजीवनाय सुराष्ट्रेषु कालापकपथके
भसन्तग्रामः सोद्रङ्गस्सो-
- १४ परिकरः सभूतवातप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यदेयस्सदशापराधस्सोत्पद्यमानविष्टिकसर्व्व
राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय-
- १५ पूर्व्वदत्तदेवब्रह्मदेयं रहितः आचन्द्रार्कर्णवक्षतसरिपर्व्वतसमकालीनः आर्य्य-
भिक्षुसङ्घपरिमोग्य उदकातिस[गे]
- १६ ण ब्रह्मदायो प्रसृष्टो यतोस्योचितया देवाम्राहारस्थित्याभुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्र-
दिशतो वा न कैश्चिद्वासेधे-
- १७ वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरस्मद्दंशजैरन्यैर्व्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थरं मानुष्यं
सामान्यं च भूमिदानफलमव
- १८ गच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं बहुभिर्व्वसुधा मुक्ता राज-
भिस्सगरादिभिः यस्य यस्य-
- १९ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्धनानि धर्म्यत-
नीकृतानि निर्व्वान्तमाख्यप्रतिमानि
- २० तानि को नाम साधुः पुनराददीतः षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आच्छेत्ता चानुमन्ताच्च तान्येव नरके वस्ये
- २१ कृतकोत्र सामन्तशिलादित्यः ॥ लिखितमिदं सन्धिबिग्रहाधिकृतदिविरपतिवशभ-
ट्टिना ॥ सं ३१० आश्वयुजबह ५ स्वहस्तोमम ॥ २

पं. ७ वांथो वृद्धिः शालातुरीय, निष्णातः. पं. ८ वांथो सौहृदय्योपि; दोषवतां. पं. १० वांथो बध्यमानकान्.
पं. ११ वांथो मण्डलान्तर्गे. पं. १२ वांथो नाशनः; प्रतिस्काराय पं. १४ वांथो हिरण्या; विष्टिकः; प्रक्षेपणीयः.
पं. १५ वांथो ब्रह्मदेयरहितः; क्षितिः. पं. १६ वांथो योतिवृष्टौ. पं. १७ वांथो स्थिरं पं. २० वांथो ददीतः; वसेत्.
५०

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

(ગુપ્ત) સંવત્ ૩૧૨ જ્યેષ્ઠ સુદ ૪

આ બે પતરાં ચો છે. દરેકનું માપ $13\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ છે, અને બંનેની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. પહેલા પતરામાં ૨૩ અને બીજામાં ૨૧ પંક્તિઓ છે. ૪૪ મી પંક્તિમાં તારીખ આપી છે તેમાંથી ૩૦૦,૧૦, ૨ અને ૪ એવા આંકડાઓની સંખ્યા-ચિહ્નોના દાખલા પૂરા પડે છે.

ડૉ. જી. બુલ્લુરે ઈ. એ. ૬, પા. ૧૨ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પતરાંઓને આ પતરાં-ઓ ઘણાં મળતાં આવે છે.

આ લેખ ધ્રુવસેન(૨)નો છે. દાન લેનાર છંદોગ શાખાના અને ભારદ્વાજ ગોત્રના સ્કંદવસુનો પુત્ર બ્રાહ્મણ માત્રાકાલ છે. તે ગિરિનગર છોડ્યા પછી ખેટકમાં રહેતો હતો. દાનમાં સારસકે-દાર નામનું ક્ષેત્ર આપ્યું છે, આ ક્ષેત્રનું ચોક્કસ માપ તથા સીમા વિગેરે સંપૂર્ણ આપેલાં છે. આમાં આપેલાં સ્થળો નીચે પ્રમાણે છે:--(૧) ગિરિનગર—કાઠિઆવાડમાં જૂનાગઢની ઇશાન કોણમાં ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં આવેલું શહેર. (૨) ખેટક—તે ખેડા મહેમદાવાદ ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલું દાલનું ખેડા ગણવામાં આવે છે. (૩) કોણક—પથક, ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટનો પેટામહાલ છે હુસ્તિક-પલિકા નામનું ગામ એાળખી શકાતું નથી ... તારીખ ઈ. સ. ૬૩૨ ને મળતાં [ગુપ્ત-વલબી સવત્તા ૧] વર્ષ ૩૧૨ ના શુકલ પક્ષ ૪ આપેલી છે. સામંત શ્રીશાહિય અને દિવિરપતિ વત્રકટ્ટિ (વશભટ્ટિ નહિ) બંને ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પતરાંઓ (ઈ. એ. ૬, પા. ૧૪) માંથી તેમ જ બીજા-માંથી આપણા બંધુવામાં આગ્યા છે.

अक्षरान्तरमांथी अष्टक भाग

पतरुं बीजुं

- ३१ परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनकुशली सर्वानेव
यथा संबद्धयमानकां
- ३२ समज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनगरवि-
निर्गतेखटकनिवासिभारद्वाजसगोत्रच्छंदोगसंभ्रम-
- ३३ चारिणे ब्राह्मणस्कन्दवसुपुत्रब्राह्मणमात्राकालाय खेटाहारविषये कोणकपथके हस्ति-
कपलिकाम्रे^१ अपरोत्तरसीमि खटक-
- ३४ माग्नेन व्रीहिपिटकचतुष्टयवापं सारसकेदारसंज्ञितं क्षेत्रं सभ्रष्टीकं यत्राघाटनानि
पूर्वस्यान्दिशि अङ्गोलिकेदारः जरपथश्च
- ३५ दक्षिणस्यान्दिशि मलिवापिवहः भर्त्रीश्वरतटाकवहश्च अपरस्यान्दिशि मातङ्गके-
दाराः तथा मलिवापी । वीरवर्मतटाकपरिवाहश्च ।
- ३६ उत्तरस्यान्दिशी^२ वीरवर्मतटाकं । आदित्यभटसङ्गभ्रष्टि इन्द्रवर्मसङ्गभ्रष्टीच ।
एवमेतच्चतुराघाटनविशुद्धं क्षेत्रं सभ्रष्टीकं सोद्रङ्गं
- ३७ धर्मदायो निष्ठष्टो
- ४३ दूतकोत्र सामन्तशीलादित्यः
- ४४ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभट्टिना ॥ सं ३०० १० २ ज्येष्ठ
सु ४ स्वहस्तो मम

१ भूज पतराभांथी, पहेली ३० पंक्ति भाटे पुत्रो ४. अ. वा. ६ पा. १२ २ वांथो समाज्ञा ३ वांथो
खेटक ४ वांथो च्छन्दो.—५ वांथो ग्रामे ६ वांथो खेटक ७ वांथो दिशि.

ધ્રુવસેન ૨ જનાં ગોરસનાં તામ્રપત્રો*

[ગુપ્ત] સંવત્ ૩૧૩* શ્રાવણ શુક્ર ૧૪

આ બે પત્રાંચોનું એક સંપૂર્ણ દાન બનેલું છે. તે કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર સ્ટેટના મહુવા ડિસ્ટ્રિક્ટના ગોરસ નામના ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૯૦૮ માં મળી આવ્યાં હતાં, અને હાલ ભાવનગરના ખારટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે.

આ પત્રાંચો અતિ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે અને તેનું વજન આશરે ૧૬ પૌંડ છે. વલભી રાજાઓની હસ્તેશની મુદ્રા વડે તે એક બીજા સાથે જોડેલાં છે. તેની એક જ બાજુ ઉપર લખાણ છે, અને તેનું માપ ૧૫ $\frac{૩}{૪}$ " x ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ " છે. ચાર હાંસીઆઓ ઉપર તેની કોર ઉંડી વાળી લખાણનું રક્ષણ કરેલું છે. પહેલા પત્રા ઉપર ૨૪ અને બીજા ઉપર ૨૫ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો મોટા અને ચોક્કસ કોતરેલા હોઈ સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે.

પરમમાહેશ્વર શ્રી-ધ્રુવસેન, જેને ખાલાદિત્ય પણ કહે છે, તેણે આ દાનપત્ર વલભીમાંથી જાહેર કર્યું છે. પોતાનાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં તે કોઈ રાજકીય હદકાબ ધારણ કરતો નથી. પ્રશંસા-વાળી પ્રસ્તાવના, તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું વર્ણન, ઇ. એ. ૬. પા. ૧૨. માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં સંવત્ ૩૧૦ નાં તેનાં દાન મુજબ જ છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત્ ૩૧૩ ના શ્રાવણ શુક્ર ૧૪ છે. આ રાજાનું પહેલામાં વહેલું દાનપત્ર ઉપર કહ્યું તે (સંવત્ ૩૧૦ નું) છે, અને મોડામાં મોડું સં. ૩૨૧ નું છે. (જુઓ, એ. ઇ. ૮, પા. ૧૬૪) આ જ રાજાનાં બીજાં બે વધારે દાનપત્રો બન્ને સં. ૩૨૦ નાં, જે. બી. બી. આર. એ. એસ. વો. ૨૦ પા. ૬ અને એ. ઇ. વો. ૮, પા. ૧૮૮ માં પ્રસિદ્ધ કર્યાં હતાં. આ રાજાનું એક વધારે સંવત્ ૩૧૨ નું દાનપત્ર અપ્રસિદ્ધ રહ્યું છે.

આ દાન લેનાર સામવેદના અનુયાયી અને કપિષ્ઠલ* ગોત્રના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ વેલા-પદ્મ છોડી ગોરકેશ આવી વસ્યા હતા. એક બ્રાહ્મણનું નામ દેવકુલ હતું, તે શર્મન નામના બ્રાહ્મણનો પુત્ર હતો. બીજો, જે પહેલાનો ભત્રિજો* હતો, તે બ્રાહ્મણ દત્તિલનો પુત્ર. ભાદ નામનો હતો.

તેઓને આપેલી મિલકતનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) સુરાષ્ટ્રમાં વટપટલિકા પ્રદેશમાં આવેલાં બહુમૂલ નામના ગામડામાં એક ૧૦૦ પાદા-વર્તનું ત્રણ ભાગવાળું ક્ષેત્ર. પહેલો ભાગ તે ગામની નેરૂત્યમાં આવેલો છે. તેની સીમા—પૂર્વે આગ્રગર્તા, દક્ષિણે પણ આગ્રગર્તા, પશ્ચિમે સંઘનું* ક્ષેત્ર, (અને) ઉત્તરે દેવીનું ક્ષેત્ર છે. તેની પશ્ચિમ દિશામાં બીજો ભાગ આવેલો છે, જેની સીમા—પૂર્વે કુમારભોગને બ્રહ્મદેવ* તરીકે આપેલું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશ (ગામ)ની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને બુદ્ધકનું ક્ષેત્ર છે. એ જ પ્રમાણે તે જ પશ્ચિમ દિશામાં ત્રીજો ભાગ છે. તેની સીમા—પૂર્વે ગોરક્ષિત* ક્ષેત્ર દક્ષિણે સ્થવિરકનું બ્રહ્મદેવ ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે ષષીશૂર, (અને) ઉત્તરે કુટુમ્બિ કુહુણકનું ક્ષેત્ર.

* જ. બા. પ્રાં રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૦-૫૩ ડી. બી. ડિસ્કલેકર. ૧ આ રાજાની ગોત્રના અર્થમાં વપરાય માટે જુઓ સિદ્ધાન્તપ્રેમુદી પ્ર. ૭ પા. ૩ શ્લો. ૪૧ ૨ બીજો બ્રાહ્મણ ભાદ, દેવકુલ અથવા તેના બાપ શર્મનનો ભત્રિજો હતો કે નહિ તે સ્પષ્ટ નથી. આગલી હદીકતમાં બન્ને દાન લેનારા કાકા ભત્રિજાના સમ્બન્ધી તરીકે છે. જ્યારે પાછલી હદીકતમાં વિતર્કી તરીકે છે. ૩ આ કદાચ મિસ્માનો મઠ હશે કે જેનું દાન તે જ ગામમાં ૬૫ વષ પહેલાં આપાયું હતું (જુઓ સંવત્ ૨૪૮ નું દાનપત્ર ઇ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬) ૪ સાધારણ દાન સાથે નાહ આપાતા ચોક્કસ હકો સહિત બ્રહ્મદેવ દાન હોય છે. ૫ કોરોને ચરવા માટેની જગ્યા (સરખાવો મરાઠી શબ્દ ગાયરાન)

(૨) તથા આ બહુમૂલ નામના ગામડામાં જ તેની પશ્ચિમ દિશામાં એક બીજું ૧૦૦ પાદા-વર્તનું ત્રણ ભાગનાળું ક્ષેત્ર આપેલું છે. પહેલા ભાગની સીમા : પૂર્વે પ્રાદ્યુ ભાવનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે સંઘનું ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે સ્થવિરનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે કુટુમ્બિય કુટુમ્બકનું ક્ષેત્ર છે. બીજા ભાગની સીમા : પૂર્વે સ્થવિરનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર, દક્ષિણે કુમારભોગનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે ભુવણનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે વધીયૂરનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર.

ત્રીજા ભાગની સીમા-પૂર્વે સંઘનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને ઉત્તરે કુમાર ભોગનું પ્રદ્યેય ક્ષેત્ર.

આ દાનપત્રનો દ્વતક, અમલ કરનાર અધિકારી સામંત શીલાદિત્ય છે. તે રાજકુટુંબનો હોય એવું લાગે છે. સં. ૩૧૦ ના દાનપત્રમાં પણ એ જ માણસ દ્વતક છે. પરંતુ ધ્રુવસેનનાં બીજાં દાનપત્રોમાં દ્વતક રાજપુત ખરચ્છ છે.

આ દાનપત્ર મુખ્ય મંત્રી (દિવિરપતિ) વત્રભદ્રિ જે સંધિ અને વિચ્છેદનો પણ મંત્રી હતો, (સંધિવિગ્રહાધિકૃત) તેણે લખ્યું હતું. સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રનો પણ એ લેખક હતો.

દાનપત્રમાં લખેલાં સ્થળોમાંથી, વેલાપદ્ર ચોક્કસપણે ઓળખી શકાતું નથી. પરંતુ તે સં. ૨૧૦ અને ૨૫૨ નાં બીજાં બે દાનપત્રોમાં લખેલું છે. સંવત્ ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં આરીસ્થત્રી-માં આવેલું જણાવેલું છે. કાઠિયાવાડના અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટના હાલના 'ઝાર' સાથે આરી ઓળખાવી શકાય.

ગોરકેશ, હાલનું, ભાવનગર સ્ટેટના મહુવા ડિસ્ટ્રિક્ટનું ગોરસ ગામડું, જ્યાંથી આ પત્રનાં મળ્યાં છે તે જ છે. બહુમૂલ ગામ, વટપલ્લિકા સ્થલીમાં આવેલું, સં. ૨૪૮ ના દાનપત્રમાં પણ આપેલું છે, પણ ઓળખી શકાતું નથી.

अक्षरान्तरं

पहेळुं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसर्मजमण्डलाभो-
गसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापा-
- २ प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनरक्तमौलैर्भृतश्रेणीबलावासरारज्यश्रीयैः
परममाहेश्वरश्रीभटार्का-
- ३ दव्यवच्छिन्नराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्म्य-
भृतिस्वप्नद्वितीयबाहुरेव सम
- ४ दपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूर्दारत्नप्रभासंसवत-
पादनस्वरश्मिसङ्कृतिः सक-
- ५ लस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरजनान्वर्त्यराजशब्दः रूपकान्तिस्थै-
र्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशा-
- ६ क्काद्राजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया त्रिणैवद-
पास्ताशेषस्वकार्यफले प्रार्थना-
- ७ धिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्र-
मोदः परममाहेश्वरः श्रीगुह-
- ८ सेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमगृखसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः
प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमान-
- ९ सम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मा-
पिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपति-
- १० समतिष्ठानामनुपालयिता धर्मदायानां अपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां
दर्शयिता श्रीसरस्वत्येरेकाधिवा-
- ११ सरस्यै सङ्कृतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमोः^{१२} विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि-
वश्रीः परममाहेश्वरैः श्रीधरसेनः
- १२ तस्य सुतः तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रवि-
ङ्मण्डलः समरशतविजयशोभा-
- १३ सनाथमण्डलाग्रधूँ तिभासुरतरान्सैपीठोदृढगुरूंमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरा-
परविभागाधिगमविमलमतिर-

१ भूय पतराभाथी. २ चिह्नरूपे. ३ वांथो मैत्रकाणामतुल ४ पहेळांनां तात्रपत्रेभां सपत्न लभेछ छ लुभ्ये।
ओ. भिवा. ३ पा. ३१६ प आ शम्भो माटे शुवे। छ. ओ. वे. ४८ पा. २०७ ६ वांथो श्रियः ७ वांथो वंशान्माता.
८ वांथो चूडा. ९ वांथो शशाङ्काक्षिराजो. १० वांथो तृण. ११ वांथो फलः. १२ वांथो संहता. १३ वांथो
विक्रमो. १४ वांथो माहेश्वरः १५ वांथो विजय. १६ वांथो बुति. १७ वांथो तरांस. १८ वांथो गुरु.

- १४ पि सर्वतः सुभाषितलवेनापि सुखोषपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यद्वयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरम-
- १५ कल्याणस्वभावः स्त्रीलीभूतकृतमुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवा-
- १६ निरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः तस्यानुजस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्या-
- १७ दरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीस्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यः तदाज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्धनखेदसुख-
- १८ रतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायापगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमान-
- १९ रसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखि-
- २० लभुवनामोदविमलगुणसङ्गतिः प्रसभविघटितसकलकली विलसितगतिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषैर्नामृष्टात्यु-
- २१ अतद्द्वयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्षविषतिपतिलक्ष्मास्वयमहैप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
- २२ धिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्य तनयः तत्पादानुध्यातः सकलविधाधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयः
- २३ सत्त्वसम्पदा त्यागौदार्येण च विगतानु संधानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्र-
- २४ कलालोकचरितगङ्गारविभागोपि परमभद्रप्रकृतिः अकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताका-

पतरू बीजुं

- २५ हरणप्रत्यलोदैर्ग्रवाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदम्पोदयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्ड-
- २६ लामिनन्दितशासनः परममहेश्वरः श्रिधरसेन. तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सचरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदु-
- २७ स्साधार्नो[ना॥]मपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुजैर्व स्वय-

१ वांशे स्त्रीलीभूत. २ वांशे लक्ष्मीया ३ वांशे सङ्गतिः ४ वांशे कलि. ५ वांशे शेषैर्नामृष्टा. ६ वांशे स्वयं. ७ वांशे संख्या. ८ वांशे त्यागौदार्येण. ९ वांशे तानुसंधानसमा. १० वांशे प्रत्ययो. ११ वांशे विध्वंसित. १२ आनो ३. १३ वांशे माहेश्वरः १४ वांशे श्री. १५ वांशे दुस्साधमा.

- २८ मभ्युपपन्नः प्रकृतिभिः अभिगतकलाकलापः कान्तिर्भाभिर्विहितेतुरकलङ्क ~कुमु-
दनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालं प्रच्वन्ति—
- २९ तध्वान्तराशिः सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्त्थवन्तमतिबहुतिथम-
योजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविभ्र—
- ३० हसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यसौलानुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि
- ३१ निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशमी
स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतां उदय—
- ३२ समयसमुपजनितजनतानुरागर्परिहितभुवनसमार्थितप्रार्थितबालादित्यद्वितीयना-
मा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन ~ कुशली
- ३३ सर्वानिव यथा संभैद्व्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संदिवितं यथा मया माता-
पित्रोः पुण्याप्यायनाय वैलापद्रविनिर्गतगोरकेशनिवासिकपि—
- ३४ छलसगोत्रछन्दोगसब्रह्मचारीब्राह्मणशर्मपुत्रब्राह्मणदेवकुलतथैतद्वातृव्यब्राह्मणदक्षि-
लपुत्रब्राह्मणभादाभ्यां सुराप्येषु वटपल्लिकास्थल्या-
- ३५ न्तर्गतबहुमूलग्रामेत्रिखण्डावस्थितपादावर्चशतपरिमाणं क्षेत्रं यत्र दक्षिणापरसी-
म्नि प्रथमखण्डं यस्य आघाटनानि पूर्वतः आम्रगर्त्ता दक्षिणत आम्रग—
- ३६ र्त्ता च अरतः सङ्घकषेत्रं उत्तरतः देवीकषेत्रं तथापरसीम्नी द्वितीयखण्डं यस्या-
घाटनानि पूर्वतः कुमारभोगब्रह्मदेयकषेत्रं दक्षिणतः गोरकेशसीमा
- ३७ अपरतः गोरकेशसीमैव उत्तरतः बुद्धकषेत्रं तथापरसीम्न्यैव तृतीयखण्डं यस्या आ-
घाटनानि पूर्वतः गोरक्षितकषेत्रं दक्षिणतः स्थविरकब्र—
- ३८ ह्मदेयकषेत्रं अपरतः षष्ठिशुरब्रह्मदेयकषेत्रं उत्तरतः कुटुम्बिकुहुण्डकषेत्रं तथास्मि-
न्नेव बहुमूलग्रामे अपरसीम्नि द्वितीयत्रिखण्डावस्थितपा-
- ३९ दावर्त्तशतं यत्र प्रथमखण्डस्याघटनैर्नैनि पूर्वतः ब्राह्मणभावकषेत्रं दक्षिणतः सङ्घ-
कषेत्रं अपरतः स्थविरब्रह्मदेयकषेत्रं उत्तरतः कुटुम्बिकुहुण्डकषेत्रं
- ४० तथा द्वितीयखण्डस्याघाटनानि पूर्वतः स्थविरकब्रह्मदेयकषेत्रं दक्षिणतः कुम[मा]
रभोगब्रह्मदेयकषेत्रं अपरतः णण्णब्रह्मदेयकषेत्रं उत्तरतः षष्ठिश—
- ४१ रब्रह्मदेयकषेत्रं तथा तृतीयखण्डस्याघटनानि पूर्वतः सङ्घकषेत्रं दक्षिणतः गोरके-
शसीमा अपरतः गोरकेशसीमैव उत्तरतः कुमारभोगब्रह्म—

१ वांछि निर्वेति. २ वांछि राल. ३ वांछि ध्वंसि. ४ शाला. ५ वांछि हृदयोपि. ६ वांछि सम्बन्ध. ७
आनो पाठ वेलापद्र होवे न्नेष्टये शुभो. ८. वे. १४ पातुं २५५ अने ८. अ. वे. १४ पा. १०. ८ वांछि स्थल्यन्त
६ ८. अ. वे. ४ पातुं १३४ ना तात्र पत्रमां पञ्च आ गामतुं नाम छि. अङ्गुल साये. पाठ बाजे छि. १० वांछि
सीम्नि. ११ वांछि दक्षिणतः १२ वांछि सीमैव. १३ वांछि यस्य. १४ वांछि शूर. १५ वांछि स्वाषाङ्गानि
१५ वांछि कषेत्रं. १७ वांछि कषेत्रं च १८ वांछि तृतीय. १९ वांछि स्याघाटनानि. २० वांछि दक्षिणतः २१ वांछि सीमैव

- ४२ देयकषैत्रं एवमेतदुपरिलिखितषट्पण्डावस्थितं भूपादावर्चशतद्वयं सोदङ्गंसोपरिकरं
सम्भूतकृतप्रत्यायं सैधान्यहिरण्यादेयं सदशापरा—
- ४३ धं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकायानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रतदेवब्रह्मदेयवर्ज-
भूमिच्छिद्रनृ येनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसारित्पर्वत—
- ४४ समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृष्टः यतोनयोः
उचितयो ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जातः कृषतः कर्षयतोः
- ४५ प्रदिशतोर्वा न कैश्चिद्व्यासेषे^१ वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिमिरण्यसद्वड्शैजैरन्यै-
र्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमि—
- ४६ दानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोन्यनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं च ॥ बहुभि-
र्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः[१*]यस्य यस्य
- ४७ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयाञ्जरेन्दैर्द्धनानि धर्मायत-
नीकृतानि । निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम
- ४८ साधुः पुनराददित ॥ षष्ठं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठाति भूमिदः[१*]आच्छेत्वा
चानुमन्ता च तान्येव गरके वसेत् ॥ दूतकोत्र ।
- ४९ सामन्तशीलादित्य : [१*]लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरर्पतिवत्रभ-
ट्टीनां । सं ३०० १० ३ श्रावण शु १० ४ [१*]म्वहस्तो ममऽऽऽ

१ वांशो प्रत्यायं. २ वांशो न्यायेना. ३ वांशो यतोनया उचितया. ४ वां भुञ्जतः ५ वांशो कर्षयतः
६ दृषाषे ७ वांशो वरा ८ वांशो ददीत ९ वांशो षष्ठिं १० वांशो तिष्ठति १२ आ यि. ६ ७२२ नृथी.
१३ ५ ६५२ नो १६ २६ ४२।
५२

વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો'

શુ. સ. ૩૧૬ ઈ. સ. ૬૩૮.

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે ધ્રુવસેન બીજાના સમયનું અને શુ. સ. ૩૧૬ ના વર્ષનું છે. તે સુઠામેથી અપાયું છે.

વંશાવલિ. ભટ્ટારકના વંશમાં શુભસેન જન્મ્યો હતો. તેના દીકરો ધરસેન બીજો હતો. તેના દીકરો શીલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્માદિત્ય નામે હતો. તેના નાનો ભાઈ ખરચદ, તેના દીકરો ધરસેન અને તેના નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન બીજો હતો.

દાનવિભાગ---વલ્લભીની પડોશમાંના ચક્ષુસુર વિહાર પાસે પુલ્લભટ્ટ (પૂર્ણભટ્ટ) બંધાવેલા વિહારમાં રહેતી બિશુગ્રીમ્મીના સંઘ માટે કપડાં ખોરાક તથા દવા મેળવવા વાસ્તે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે જોઈતાં ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ વિગેરે વાસ્તે અને વિહારના ત્રુટક ભાગના જીર્ણોદ્ધાર વાસ્તે સુરાષ્ટ્રમાં રોહનક પ્રાંતમાંના નગદિજનક નામનું ગામડું ધ્રુવસેને દાનમાં આપ્યું.

સામન્ત કુકુકની માના આબરૂદાર કુટુંબમાં પૂર્ણભટ્ટ જન્મ્યો હતો.

ધ્રુવસેન રાજનું તામ્રપત્ર

ગુપ્ત સંવત્ ૩૨૦ આષાઢ સુદ. ૬૩૯-૪૦ ઈ.સ.

આ દાનનાં બે પતરાં છે અને બન્નેમાં અંદરની બાજુએ લેખ ફોતરેલ છે. તે બે ઠડીથી બાંધેલાં છે અને એક ઠડી ઉપર સુદ્રા છે, જેમાં બેઠેલો વૃષ અને શ્રી બટક : અક્ષરો છે. બીજું પતરું જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમાંથી ખંડિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિના અસુક અક્ષરો ગયા છે. પણ બીજાં દાનપત્રોમાંથી તે અક્ષરો અટકળી શકાય છે. પતરાંનું માપ ૧૩" x ૮" છે અને લેખના રક્ષણ માટે ફેર જરા વાળેલી છે. ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે આપેલ ધ્રુવસેન બીજાના શાસનની સાથે અક્ષરો મળતા આવે છે. ઉપરાંત આમાં આદ્ય "એ" પં. ૧૭ માં જ્ઞો. માં મળે છે. અક્ષરો બહુ ઉંડા ફોતરેલા નથી પણ પતરાં પાતળાં હોવાથી અક્ષરો પાછળની બાજુ દેખાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૧" છે. બીજા પતરાની પં. ૨૨ માં ૩૦૦,૨૦ અને ૧ નાં ચિન્હો છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને બીજા પતરાની પં. ૧૬ થી ૨૧ સુધીમાંના શ્લોકો સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

લેખ ધ્રુવસેન બીજાના સમયનો છે અને ત્રિસંગમઠના સ્વતંત્રતામાં પ્રવિષ્ટિત કૌટુંબિક દેવીના લાભાર્થે તે રાજ્યે આપેલા દાન સંબંધી છે. તરસમિઆમાં અત્યારે પણ કૌટુંબ દેવીનું મંદિર અસ્તિત્વમાં છે. દાનવાળા વિભાગમાં પ્રાપ્તિય અને ગુદાદાન શબ્દો છે, જેનો અર્થ કદપી શકાતો નથી પણ એમ જણાય છે કે મહારાજા દ્રોણસિંહે કાંઈ દાન આપેલું, પણ તેનો ભોગવટો થોડા વખત પછી બંધ પડેલો. તેટલા માટે ધ્રુવસેન તે દાન કાયમ કરે છે અને વિશેષ-માં હુકમ કરે છે કે મન્દિરના ખર્ચ માટે ત્રિસંગમઠ સ્વતંત્રતાની તેજુરીમાંથી દરરોજ રૂપાનો એક શિક્કો આપવો. લેખનો સંવત્ ૩૨૦ (૬૩૯-૪૦ ઈ. સ.) છે અને તેથી યુએન સીઆંગ ઈ. સ. ૬૪૦ માં પશ્ચિમ હિંદમાં આવ્યો ત્યારે વલ્લીનો રાજા તુલુહોપોતુ તે આ ધ્રુવસેન હોવો જોઈએ એમ પુરવાર થાય છે. આ રાજાનું બીજું દાનપત્ર સં. ૩૧૦ (૬૨૯-૩૦ ઈ. સ.) નું ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે પ્રસિદ્ધ થયું છે. ઇન્ડિયન ગવર્નમેન્ટ સરખી છે પરંતુ તેમાં વલ્લી સ્વતંત્રતા રહેતા બુદ્ધ સાધુને દાન આપ્યાની દૃષ્ટિકોણ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

પં. ૧-૨૪ ઓં સ્વસ્તિ વિજયવલ્ભીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મત્રકાનામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગ
સંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાપ્રતાપાપનતદાનામાનાર્જવોપાજિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલ-
ભૂતશ્રેણીચલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃ-
ચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધાન્તાશેષકલ્મષઃશૈશવાત્મભૃતિસ્વદ્ગાદ્વિતીયબાહુરેવ સમદપર-
ગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદન-
ચરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્શરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્થરાજ-
શબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદ્રિરાજોદધિત્રિદશગુ-
રુધ્નેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષત્ત્વવીર્યફલઃ
પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિત્વિદ્વત્સુદ્ધત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડ-
લાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદનચમયૂક્તસંતાનવિસ્ત-
તજાહવીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસંપદ્ધરૂપલોભા-
દિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈઃ ગુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષવેશેક્ષવિસ્માપિતાશ્ચિલ-
ધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિષ્ઠાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્ત્તા પ્રજોપધાત-
કારિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સહોપપતિપક્ષલક્ષ્મિપરિ-
ભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્શ્વશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ
તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્મતગુણસમુદ્રસ્થગતસમગ્રદિહ્મ-
ણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલપ્રચુતિભાગુરતરાંશપીઠોવ્યૂદગુરુમનોરથમ-
દ્વાભાવઃ સર્વવિદ્યાપરાવરભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભષિતલલ્લેનાપિ સ્વોપ-
પાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાદગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-
કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદયકીર્તિઃ ધર્માનુપ-
રોષોઽજ્જ્વલતરીકૃતાર્થમુખસંપદુપસેવાનિરૂઠધર્મ્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ
શ્રીશીલાદિત્યઃ તસ્માનુજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યદર-
સમભિલષણીયામપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમભદ્રદેવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈ-
કરસતૈયથોદ્રહનસ્વેદસુચરતિભ્યાં અનાયાસિતસત્ત્વમંપત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપ-
તિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠોપિ પરાવજ્ઞામિમાનરસનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણ-
તિમેકાં પરિત્યજ્ય પ્રચ્યાતપૌરુષામિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતપ્રતિક્રિયાપાયાઃ કૃત-
નિશ્ચિલભુવનામોદવિમલગુણસંહતિઃ પ્રસભવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિર્નિચજ-

૧ કા. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૭૧ મે અક્ષીચુતા શીલાદિત્ય ૭ માના સંવત્ ૪૪૭ તાઅપ્રવ્રમાનો આ ભાગ
મૂળ તરીકે લખેને અને તેમાં પ્રગટ કર્તાએ આપેલા પાઠ ફેર દાખલ કરીને આ અક્ષરંતર ઉપજાવ્યું છે. તેથી
દરેક પંક્તિની શરૂવાત બાજી શકાય નથી.

नाधिरोहिमिशेषैः दोषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषासकौशलातिशयोगण-
तिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममा
हेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्यतनस्तत्पादानुध्यातः

पतरुं बीजुं :

पं. २५-३९ सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनःपरितोपातिशयः सत्वसम्पदात्ययौदा-
र्येण च विगतानुसन्धानासमाहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभंगः सम्यगुपलक्षितानेक-
शास्त्रकलालोकचरितगङ्गारविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभू-
षणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पो-
दयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपातिमण्डलाभिनन्दितशा-
सनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तस्यादानुध्यातः सच्चरितातिशयित-
पूर्व्वनरपतिः दुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगत-
कलाकलापः कान्तिमान्निद्रातिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिग्ग-
न्तरालः प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितस्मविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्त्थ-
वन्तमतिबहुतिथप्रज्योजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चय-
निपुणः स्थानमनुपदेशं ददतां गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यशाला-
तुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृतिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्य-
गर्व्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतामुदयसमलसमुप-
जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमास्थितप्रथितचालादित्य

३७ द्वितीयनामा परमाहेश्वरश्रीध्रुवसेनः कुशलि सर्व्वानेवयथासंबन्धमानकान्समाज्ञा-
पयत्यस्तुवस्संविदितं

३८ यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय त्रिसतिमकस्वतलप्रतिष्ठित कोट्टम्माहिकादेवी
पादेव्याः महाराजद्रोणसिंहेन त्रिसङ्गमक

३९ प्रपीयवापीषुताभ्रशासनं भिलिरुप गुदादानं प्रतिपादितमन्तराच्च विच्छिर्गनीतं तद-
स्मभिर्गेन्धपुष्पधूपदीपतैलाद्योपयो—

४० गाय देवकुलस्य च खण्डस्फटितप्रतिसंस्करणाय पादमूलजीवनाय च समुत्सम्कलि-
तं तथात्रिसङ्गमक(स्वतल)गङ्गात्प्रैत्यहं

- ४१ तन्नियुक्तेन रूपक एको देयो क्षयनीवीत्वेन देव्याः पूजाहेतोर्धर्मदायो निस्पृष्टः
यतो न केनचिद्व्यासेधे वर्तितव्यं आगामिभद्रनृ-
- ४२ पतिभिरस्मद्वंशज्यैरन्यैर्वा अनित्यैश्चर्यान्वस्थिरमानुष्यसामान्यं दानफलमव-
च्छद्विरे अयमेस्मदायानुमन्तव्यः प्रतिपालयित
- ४३ व्यश्च त्युक्तश्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं यानि
- ४४ हदारिद्यभयेन्नेन्दैर्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाख्यप्रतिमानितानी कोनाम
साधु पुनराददीत
- ४५ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छत्तां चानुमन्तां च तान्येव नरके
वसेदिति ॥ दूतको नृराजपुत्र श्री खरग्रहः
- ४६ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृत दिविरपति चत्रभट्टिपुत्रदिविरपति स्कन्दभटेन ॥
सं ३००१२० आषाढ सु । स्वहस्तो मम

१ वांशः वंशजैर २ वांशः अनित्य ३ वांशः अस्थिरं मानुष्यं ४ दानफलम् ५ वांशः अवगच्छद्विरे
६ वांशः अस्मदायो ७ वांशः इत्युक्तं च ८ वांशः फलं यानि ९ वांशः भयान् १० वांशः षष्टि
११ वांशः आच्छत्ता १२ वांशः अनुमन्ता

ભાષાન્તર

૧૩. પરમ માહેશ્વર ધ્રુવસેન કુશળ હાલતમાં સંબંધવાળા સર્વને અનુશાસન કરે છે:—
તમને બહાર થાઓ કે:—

૧૪-૧૬. મહારાજ દ્રોણસિંહે તેનાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે પ્રાપ્તિમાં ત્રાંબાપત્રપર લખી ત્રિસક્તમકના સ્વતંત્રમાં સ્થાપિત કૌટુંબમહિકાદેવી અર્થે ગુહાદાન (?) અને ત્રિસક્તમકનાં સરોવર ઠર્યાં. અને સમય વીતે (તે દાનના ઉપભોગ)નો પ્રતિબંધ થયો હતો. આ (દાન) માં અમારાથી ગન્ધ, કુસુમ, ધૂપ, દીપ, તેલ, આદિ માટે અને મંદિરના ખંડિત અથવા જીર્ણ થયેલા ભાગના ઉદ્ધાર (સમારકામ) માટે અને તેના પૂજારીના પાલન માટે અનુમતિ અપાઈ છે.

૧૬-૧૭ અને ત્રિસક્તમકના સ્વતંત્રના સંચય (ખજાના) માંથી પ્રતિદિન એક રૂપાનો સિંકો નિત્ય દાન તરીકે, ત્યાં નીમેલા માણસથી દેવીની પૂજા અર્થે દેવાનો છે. તે ધર્મદાન તરીકે અપાયું છે, જેથી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

૧૮-૧૯ અને આ અમારા દાનને, અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ બદ્ધ નૃપોએ પ્રભુત્વ અનિત્ય છે, માનુષ્ય લક્ષ્મી અસ્થિર છે, અને દાનનું ફળ (દેનાર અને રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ જોઈ અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું.

૧૯-૨૦. અને નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—સગરથી માંડી ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે અને જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તે સમયનું ફળ છે. હારિદ્રચના લયથી નૃપોએ આ જગમાં સત્પાત્રોમાં દીધેલી લક્ષ્મી જે ઉપભોગ થયેલી માળા સમાન છે તે ઠર્યો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

૨૧ ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦૦૦૦ વર્ષ વસે છે, પણ તે હરી લેનાર અથવા હરણુમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વસે છે. દૂતક રાજપુત્ર ખરચ્યું છે.

૨૨ સંધિવિગ્રહિક અને દિવિરપતિ કુતલદિના પુત્ર દિવિરપતિ સ્કન્દભટથી આ લખાયું છે. સં. ૩૨૦ (ઇ. સ. ૫૦૨-૩) અષાઢ શુ. ૧.

મારા સ્વહસ્ત.

ધ્રુવસેન ૨ જનાં નોગાવાનાં તામ્રપત્રો*

ગુપ્ત સંવત્ ૩૨૦ (ઈ. સ. ૬૩૯-૪૦) ભાદરવા વદિ ૫

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ હરગારની છે. તે મધ્ય હિન્દુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યાં હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનને એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો, તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ મૈલ પર નોગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કૂવો, તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૯૧માં, આ પત્રોઓ મળ્યાં હતાં. દરેક જોડી બે તામ્ર-પત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની કડી બાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે, અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે. અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨” અને ૨” માપનો છે. તેમાં ગોઠેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ મુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે અને તેની નીચે શ્રીમદ્ધ લખેલું છે. ઈ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ એક ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે એક ઈડીઆમાં આ બેમાનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિકૃતિ સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું (એ) પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ કરી છાપું છે. કારણ કે બંનેના દાનના બાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે.

મી. કઝીન્સે ૧૯૦૫ માં બનાવેલી શાહીની બે છાપો, અને તે જ વર્ષમાં મી. મારશલે મોકલેલાં રબિંગ ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. કૃત્ત અંદરની બાજુપર લખાણવાળાં બે તામ્ર-પત્રો ઉપર તે કોતરેલો છે. પહેલા પત્રોની લખેલી બાજુના નીચેના છેડા ઉપર કડીનાં બે કાણાં છે, અને બીજા પત્રોને મથાળે તેની સામે બે કાણાં છે. છાપ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે તે દરેક પત્રોનું માપ, આશરે ૯ ઈંચ લંબાઈ અને ૧૧” પોહોળાઈનું હશે.

આ લેખમાં મંત્રક રાજા ધ્રુવસેન (૨) એ બે બ્રાહ્મણોને જમીનનું દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. તેણે આ શાસન (પોતાની રાજધાની) વલ્લીમાંથી કાઢ્યું હતું. તેની વંશાવળી તેના સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રના શબ્દોમાં જ છે.

દાન મેળવનારા આ બે બ્રાહ્મણો ઉદુમ્બરગઢર અને જમ્બૂસર છોડી અગસ્તિકાઝહાર અને અયાનકાઝહારમાં આવી રહેતા હતા. ઉદુમ્બરગઢર બી દાનપત્રની પં. ૪૧ માં તથા ધરસેન ૪ થાનાં એક દાનમાં પણ આવે છે. જમ્બૂસર તે ખેડા અને ભરૂચ વચ્ચેનું હાલનું જમ્બૂસર છે.

“ ઉપર કહેલા પ્રદેશમાં માલવકમાં ” (માલવકે ઉચ્ચમાન-મુક્તી પં. ૪૧, તથા માલવકે ઉચ્ચમાન-વિષયે બી દાનપત્રમાં પં. ૪૪) એ વાક્ય ગુચ્છવણવાળું છે. “ બી ” એકલું પ્રસિદ્ધ કયું ત્યારે મેં સૂચવ્યું હતું કે દાન મેળવનારના વર્ણન પહેલાં ત્રીજી પંક્તિમાં આવતા દશપુર સાથે ઉચ્ચમાન શબ્દનો સંબંધ હોય. આ વિચાર છોડી દેવો પડે છે. કારણ કે “એ” માં દશપુર નો ઉલ્લેખ જ નથી. દાન મેળવનારનાં વર્ણનમાં તેઓ પહેલાં તરત જ આવતાં અગસ્તિકાઝહાર અને અયાનકાઝહાર ગામોના નામના સંબંધમાં ઉચ્ચમાન શબ્દ બે વખત વાપર્યો છે. તેથી મુક્તી અને વિષયે ની પહેલાં ઉચ્ચમાન શબ્દ આગળ આવી ગયેલ સમગ્રી ‘માલવકે’ ને જ લાગી શકે અને માલવકે ઉચ્ચમાન મુક્તી અથવા—વિષયે અને માલવક મુક્તી અથવા—વિષયે એ એક જ છે.

ગમે તેમ હોય પણ ધ્રુવસેન ૨ જાનાં આ બે દાનપત્રો ઉપરથી એટલું તો સાબિત થાય છે કે તેના તાબામાં માલવા અગર તેનો થોડો ભાગ પણ હતો.

નવઆમકમાં આપેલું જમીનનું દાન જેની પૂર્વે વરાહોટક હક્ષિણે એક નદી, અને ઉત્તરે પુલિદાનક આવેલાં હતાં, તે આ પ્રાંતનું છે. રતલામના દિવાને મી. મારશલને લખેલા પત્રમાં નવઆમકને હાલના નોગાવા તરીકે કે જ્યાંથી આ બે દાનો મળ્યાં હતાં, વરાહોટકને પૂર્વમાં બારોડા તરીકે અને પુલિદાનકને ઉત્તરમાં પદરૂના તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. દાનના વર્ણનમાં આવતી એક ન્હાની નદી પણ તે પત્ર સાથે મોકલેલા રતલામ સ્ટેટના નકશામાં નોગાવાથી અમિઠાણમાં નિશાનીથી બતાવેલી છે.

આ દાનપત્રનો દૂતક રાજપુત ખરચહ પાછળથી ખરચહ ૨ જા તરીકે ગાદીએ આવનાર પોતે જ હશે. લેખક દિવિરપતિ સ્કંદભટ ધ્રુવસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થા નાં બીજાં દાનપત્રોમાં ફરીથી આવે છે. તેનો પિતા વત્રભટ્ટ શીલાદિત્ય ૧ જા અને ધ્રુવસેન ૨ જાનાં દાનોમાં તથા પુત્ર અનહિલ ધ્રુવસેન ૩ જા ખરચહ ૨ જા અને શીલાદિત્ય ૨ જાનાં દાનપત્રોમાં આવે છે. આ લેખનું વર્ષ [ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૨૦ (એટલે ઇ. સ. ૬૩૯-૪૦) એ, મી. જેકસને પ્રસિદ્ધ કરેલાં બાવનગરનાં પતરાંઓનું વર્ષ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति[॥] वलभितः प्रसन्नप्रणतामित्र[१]णां मैत्रकाण[१]मतुलबल-
सम्पन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहा[१]-
- २ शतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानम[१]नार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणी-
बलावासरारज्य -
- ३ श्रियः परममाहेश्वर[:] श्रीभटार्कादव्यवच्छिन्नराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्र-
णतिप्रविधौताशेषकस्मृष[:]
- ४ शैशवात्मभृति खल्वद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषैः त-
त्प्रभावप्रणता -
- ५ रातिचूडार[१]लप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसङ्घतिः सकलमृतिप्रणीतमार्गसम्यक्षरि-
पालनप्रजाहृदयरं-
- ६ जनान्वर्त्यराजशब्दो रूपरान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्धिः सरशशास्त्रादिराजो-
दधिनिदशगुरुर्धनेशानति-
- ७ शयान[:]शरणगताभयप्रदानपरतय[१]तृणवदपास्त[१]शेषस्वक[१]र्यफ-
लप्र[१]त्यर्थाधिकार्थ[१]प्रदानानन्दित-
- ८ विद्वत्सुहृत्पण्यिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः
श्रीगुहमेन -
- ९ स्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्त[१]न[वि]सुतजाह[वी]जलौघमक्ष[१]लि-
ताशेषकस्मृषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्य-
- १० मानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसम[१]भिगामिकैर्भुणैस्सहजंशक्तिशि[क्षा]-
विशेषविस्मापिताखिलधनु-
- ११ द्वैरः प्रथ[१]ममनरपतिसमसृष्ट[१]नामनुप[१]लयिता धर्मदायानापपाकर्ता
प्रजोपधातकारि-
- १२ ण[१]मृपल्लव[१]नां दशयितो श्रीसरस्वत्योरेकाधिपासस्यै संहतारातिपक्षल-
क्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसं -
- १३ प्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुग्य[१]तः
सकलज[गदा]नन्दन[१]त्यद्भुत[१]-

१ यिह रूपभा ७ वांथो वंशा ३ वांथो सत्त्व. ४ वांथो संहतिः ५ वांथो सम्मक्षपरि ६ वांथो
रूपकान्ति ७ वांथो गाम्भीर्य ८ वांथो गुह ९ वांथो जैस्सहज. १० वांथो धर्म ११ वांथो दर्शयिता
१२ वांथो धिवात्स्य

- १४ गुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डले :]समरशतविजय[शो]भासन[।]धमण्ड-
लाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोद्द-
१५ गुरुमनोरथमहाभ[।]रः सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमातिरपि सर्वतस्सु-
भ[।]षितलवेनापि सुखोपपा-
१६ दनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्प-
[।]णस्वभावः खिली-
१७ भूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकी[र्चिद्ध]र्म्मानुपरोधोज्ज्वल[त]रि-
कृत[।]र्थसुखसम्पदुपसेवानिरु-
१८ ढषर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्प[।]द-
[।]नुध्य[।]तः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुण[।]-
१९ त्याग्रवता सममिलषणीयामपि राजलक्ष्मिं स्कन्ध[।]स[क्त] [।]परमभद्रइव
धुर्यस्तदाज्ञ[।]सम्प[।]नैक[र]सतयैबोद्धह-
२० न्स्वेदैसुखररि[भ्य] [।]मन[।]य[।]सितसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृ-
[त]नृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि
२१ परावज्ञाभिम[।]नरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेका परित्यज्य प्रख्यातपौरुषा-
भिमानैरप्यरातिभिरनासादित-
२२ प्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवन[।]मोदविमलगुणसङ्गतिप्रेसभविघटितसकलक-
लिविल[सि]तगतिर्नचजना-
२३ धिरोहिभिरशेषैर्दोषैरन[।]मृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौ[रु]षास्त्रकौशलातिश-
यगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मी-
२४ स्वयग्रहप्रक[।]शितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगम[:]परमम[।]हेश्वरः श्रीस्व-
रग्रहस्तस्य तनय-
२५ तैसादा[नुध्य] [।]तः सकलवि[ध] [।]धिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः-
पारितोषातिशयः सत्त्वताम्पद[।]र्थ[।]गौदा[र्ये]-
२६ णच विग[त] [।]नु[स]न्धान[।] [श]म[॥हि]तार[।]तिपक्षमनोर-
थाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिति[।]नेकशास्त्रकलालोकचरित-

१ वांथो दिङ्मण्डलः २ वांथो रांस ३ वांथो गुरु ४ वांथो कीर्तिर्द्धर्मा अने तरीकृता ५ वांथो लक्ष्मी
६ वांथो रतिभ्या ७ वांथो सत्त्व ८ वांथो मेकां ९ वांथो संहति १० वांथो क्षितिपति ११ वांथो स्वयग्रह
१२ वांथो स्तत्पा १३ वांथो सत्त्वसम्पदा

पतरुं बीजुं

- २७ गह्वर[वि]भागोपि प्ररमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रसयवि[न]यशोभाविभूषणः
समरशतजयपताकाह—
- २८ रणप्रत्यलोदग्रवाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः[स्व]घनु[:]प्रभा-
वपरिभृताल्लकौ[श]लाभिमा—
- २९ [न]सकलनृपतिमण्डलाभिन[न्दि]तशासना परमम[।]हेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तत्यानुजस्तत्पाद[।]नुध्य[।]तः सञ्चरितातिशयित—
- ३० स[क]लपृथ्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विपर्याणां मूर्त्तिमा[नि]-
व पुरु[प]कारः परिवृद्धगुणानुराग—
- ३१ [नि]र्भरचितवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरभिगतकलाकलापः
क[।] [न्ति]मा[निवृ]तिहेतुरकलङ्कः
- ३२ [कु]मुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिग[न्त]रालप्रध्वंसितध्वा[न्त]राशि-
स्सततोदितस्सविर्ता प्रकृतिभ्यः परं प्र[त्य]थम—
- ३३ [त्थ]वन्त [मतिवहुतिथप्रयोजनानुबन्धम[।]गमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रह-
समासनिश्चयनिपुणः[स्थ]नैनु—
- ३४ रूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्स[।]धूना राज्यसालातुरीय[त]
न्त्रयोरुभयोरपि नि[ष्णा]तः
- ३५ प्रकृष्टविक्रमोपि किरुणांमृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशर्मा स्थिरसौ-
हृदय्योपि निरसिता दो-
- ३६ पवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्त्थितप्रथितचालादित्यद्वि
- ३७ तीयनामा परममहेश्वरः श्रीध्रुवमेनकुशली सञ्जीवनेव यथासम्बध्यमानकान्सम[।]ज्ञा-
पयेत्यस्तु व—
- ३८ स्संविदितं यथा मया मातापित्रोऽपुण्याण्य[।]यर्नैयः दुम्बरगह्वर[वि]निर्गताग-
स्तिकाग्र[।]हार[।] [।]वासिउ[च्य]—
- ३९ मानचातुर्विद्यसामान्यपाराशरस[गो]त्रवाजसनयसब्रह्मचारिब्राह्मणकु[मा]रस्व
[।]मिपुत्रब्राह्मण—
- ४० अग्निस्वामिने तथा जम्बूसरविनिर्गतायानकाग्र[।]हारनिवासि[उ]च्यमान
[च]तुर्विद्यसामान्यकौशिकस—

१ वांथो प्रथम २ वांथो विध्वंसित ३ वांथो परिभृता ४ वांथो शासन ५ वांथो स्तत्यानु ६ वांथो विषयाण
७ वांथो परिवृद्ध ८ वांथो प्रध्वंसित ९ वांथो त्थव १० वांथो पूर्ण ११ वांथो सन्धि १२ वांथो
स्थानेन १३ वांथो रूप १४ वांथो धूना १५ वांथो शालातुरीय १६ वांथो रपि १७ वांथो करुणा १८ वांथो पयत्यस्तु
१९ वांथो यनायोदुम्बर

४१. गोत्रवाजसेनयसब्रह्मचारिब्राह्मणमहेश्वरपुत्रब्राह्मणसंगरवये मालवके उच्यमानमु-
 ४२. तौ नवग्रामकग्रामपूर्व[दी]'मि भ[क्ती]शतं यस्याघाटनानि पूर्वतः वराहोट-
 कग्रामकङ्कटःद[क्षि]णतो-
 ४३. नदी अपरतःलक्ष्मणपट्टिका उत्तरतःपुलिन्दानकग्रामकङ्कटः[ए]वमेतच्चतुराघाटन-
 विशुद्धं भक्तीशतं
 ४४. सोद्वंज सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेर्य सदश[१]पराधं सोत्पन्न-
 मानविष्टिकं सर्वराज-
 ४५. कीयानामहस्तप्रक्षपणीयं पूर्वंप्रत्तदे[व]ब्रह्मदेयब्र[१]ह्मणविष्टिरहितं भूमिच्छि-
 द्रन्य[१]येन[१]चन्द्र[१]कीर्ण[१]वक्षि]-
 ४६. तिसरित्पर्वतसमक[१]लीनं पुत्रपोत्रान्वयभोग्यं उ[द]कातिसर्गेण धर्मदायो
 निसृष्टःयतो नयो[च]रुचितया
 ४७. ब्रह्मदेयस्थित्या गुह्यतोः कृषतोः कषयतोः प्रदिशतोर्वी न कैश्चिद्रा[१]संधे वर्तित-
 व्यमागामिभद्रनृप-
 ४८. तिमिरप्यस्मद्भृजैरण्यैर्व्याभिनित्य[१]न्यैश्चर्याण्यस्थिरं म[१]नुप्यस[१]म[१]-
 न्यश्च भूमिदानफलमवगच्छद्भिर[य]-
 ४९. मस्मद्[१]योनुमन्तव्यः परिप[१]लयितव्यश्चेत्युतञ्च ॥ बहुभिर्वसुध[१]भुक्ता
 [१]राजभिस्सगर[१]दिभिः [१]यस्य यस्य यद[१]भूमस्त[र्य]
 ५०. तस्य तद[१]फले[१] [य]नानीहोदे[१]रिद्रभय[१]जरे[न्द्र]द्वनौनि धर्म[१]-
 यतनीकृत[१]नि[१]निर्मुक्तम[१]ल्यप्रतिम[१]नि त[१]नि को नाम शौषुःपु-
 ५१. [न]रा[य]'दीत ॥ पष्टीव[ष]सहस्र[१] [णि]स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः[१]
 अच्छेत्त[१]च[१]नुम[च] [१]च[१]त[१]न्यै[व]नरकेव[से]दिति ॥ दूतकोत्र
 राजपुत्रश्रीस्वरग्रह[:]
 ५२. लिखितमिदं सन्धिविग्रह[१]धिगृतदिविरपतिवत्रमष्टपुत्रदिविरपतिस्कन्दभटेन ॥
 स ३०० २० भ[१]द्रपद व ९ स्वहस्तो मम ॥

१ वांथि पूर्वंगीमि २ वांथि लक्ष्मण ३ वांथि सोद्वंज ४ वांथि देयं ५ वांथि विष्टिकं ६ वांथि प्रक्षेपणीयं पूर्व
 ७ वांथि विंशति ८ वांथि पोत्रान्वयभोग्यं ९ वांथि भुक्ता १० वांथि कषयतो ११ वांथि रण्यस्मद्भृजैरन्यैर्व्या
 १२ वांथि मानुष्य १३ वांथि ल्युक्त १४ वांथि भूमिस्तस्य १५ वांथि फले १६ वांथि दारिद्र्य १७ वांथि द्वनौनि
 १८ वांथि साधु १९ वांथि राददीत २० वांथि तिष्ठति भूमिदः २१ वांथि अच्छेत्ता २२ वांथि मन्ता २३ वांथि
 तान्येव २४ वांथि धिक्कृत २५ वांथि वत्रमष्टि.

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૩૬) મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, ખાલાદિત્ય નામધારી, શ્રીમાન્ ધ્રુવસેન કુશળક્ષેમ હોતો તે સમયે સર્વે લાગતાપણગતાઓને આજ્ઞા કરે છે:-

(પંક્તિ ૩૭) તમને જાહેર થાઓ કે મારા માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધ માટે માલવકમાં જણાવેલા વિભાગમાં નવગ્રામક ગામની પૂર્વ સીમા પર એકસો ભક્તી ભૂમિ, ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અગસ્તિકાગ્રહારમાં નિવાસ કરતા, ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેના પારાશર ગોત્રના, વાજસ-નેય શાખાના ગ્રાહ્ય કુમારસ્વામીના પુત્ર, ગ્રાહ્ય અગ્નિસ્વામીને તથા જમ્બૂસરથી આવેલા અયાનકાગ્રહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના, ગ્રાહ્ય મહેશ્વરના પુત્ર ગ્રાહ્ય સંગરવિને મેં આપી છે.

(પંક્તિ ૪૨) આ ભૂમિની સીમા:-પૂર્વમાં વરાહોટક ગામની સીમા; દક્ષિણે એક નદી, પશ્ચિમે લક્ષ્મણની પટ્ટિકા; અને ઉત્તરમાં પુલિન્દાનક ગામની હદ છે.

(પંક્તિ ૪૩) આ ઉપર જણાવેલી સીમાવાળી ૧૦૦ ભક્તી ભૂમિ ઉદ્રક સહિત, ઉપરીકર સહિત, જૂતવાવ પ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણની ઉપજ સહિત, દશાપરાધ સહિત, વિષ્ટિક સહિત, અને રાજપુરુષોના પ્રતિબંધ મુક્ત, પૂર્વે મંદિરોને અને ગ્રાહ્યોને કરેલાં દાન બાદ કરી (વળ્યં કરી) અને ગ્રાહ્યો માટેનો વીસમો ભાગ વળ્યં કરી, ભૂમિચ્છદ્ર ન્યાયને અનુસરી, શરી, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વના સમય સુધી, (આ બે પુરુષોના) પુત્રો, પૌત્રો અને તેમના વંશજોના ઉપયોગ અર્થે મેં પુણ્યદાન તરીકે પાણીના અર્ધ સાથે આપી છે.

(પંક્તિ ૪૬-૫૧) આહુ ધમકી તેમ જ શાપ દેવાના મ્લોકો છે.

(પંક્તિ ૫૧) “ આ દાનનો ફતક રાજપુત્ર શ્રીમાન્ ખરગહ છે. દાનપત્રનો લખનાર સાંધાવગ્રહાધિકારી, દિવિરપતિ વત્રભટ્ટનો પુત્ર, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ છે. સંવત્ ૩૨૦ બાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષ ૫ ને દિને. આ મારા સ્વહસ્તાક્ષર છે.”

ધ્રુવસેન ર જનાં નાગાવાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૩૨૧ ચૈત્ર વદ ૩

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ હરબારની છે. તે મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યા હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનનો એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ માઈલ પર નાગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કુવો તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૯૧ માં, આ પત્રોઓ મળ્યાં હતાં. દરેક જોડી બે તામ્રપત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની ઠીકી બાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે. અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨” અને ૨” માપનો છે. તેમાં બેઠેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ મુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રીમદ્ભગ્વત્ લખેલું છે. ઈ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ બોર્ડ ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે બોર્ડ ઈંડીઆમાં આ બેમાંનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિકૃતિ સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ ફરી છાપું છે. કારણ કે બંનેના દાનના લાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણા પ્રકાશ પાડે છે.

આ “બી” લેખનું અક્ષરાન્તર બે આંકિ બીજી વાર છપાયું છે, તે મી. કઝીન્સે તૈયાર કરેલી બે શાહીવાળી છાપો તથા રબિગ ઉપરથી લખાયું છે. આ રબિગ બહુ સુંદર છે, અને તેનાથી કેટલાક અક્ષરો મૂળને ઠાટ લાગવાથી શાહીવાળી છાપોમાં અધૂરા દેખાય છે, તે સંપૂર્ણ દેખાય છે.

આ બે પત્રોઓ છે. અને તેની અંદરની બાજુમાં જ લખાણ છે. પહેલા પત્રોની લખેલી બાજુના નીચલે છેડે બે કડી માટે કાણું છે. અને બીજાને મથાળે તેની સામાં તેવાં જ બે કાણું છે. છાપો ઉપરથી તે દરેક પત્રોનું માપ આશરે ૯” ઉંચાઈ અને ૧૧” પોહોળાઈનું લાગે છે:

દાન બે સ્થળથી અપાયું તે સ્થળ, દાન લેનારા બે પુરૂષોનાં વર્ણન, દાન દેવાયેલી ભૂમિનું વર્ણન અને તિથિ સિવાય લેખ ‘બી,’ લેખ ‘એ’ ને લગભગ મળતો જ છે. વન્દિતપદ્ધતિના વિજયી નિવાસસ્થાનથી દાન અપાયું હતું. એ સ્થાનનો નિર્ણય થઈ શક્યો નથી. દાન લેનારા બે પુરૂષો ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અયાનકાગ્રહારનિવાસી, હશપુરનો ત્રિવેદી, પારાશર ગોત્રનો, માધ્યન્દિન-વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ દત્તસ્વામી તથા બીજો અગસ્તિકાગ્રહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, પારાશર ગોત્રનો, વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ કુમારસ્વામી હોયો. દાન માલવકમાં, જણાવેલા વિભાગમાં, ચન્દ્રપુત્રક ગામમાં દક્ષિણ સીમા પર આવેલી એકસો ભક્તી ભૂમિવાળા ખેતરનું હતું. આ ક્ષેત્રની સીમા : પૂર્વમાં ધમ્મભુલકા ગામની હદ; દક્ષિણે દેવકુલપાટક ગામની સરહદ; પશ્ચિમે મહત્તર વીરતરમણ્ડલિના ક્ષેત્ર (ખેતર)ની હદ; ઉત્તર-પશ્ચિમ (વાયવ્ય) બૃહ્ને નિર્ગંધડી નામનું નદીનું સરોવર : અને ઉત્તરમાં વીરતર મણ્ડલીનું ક્ષેત્ર; દાનની તિથિ સંવત્ ૩૨૧, ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષ. ૩.

દાન અપાયેલા બે પુરૂષમાંનો પ્રત્યેક પુરૂષ બુધસ્વામીનો પુત્ર, વાજસનેય શાખાવાળો, અને પારાશર ગોત્રનો વર્ણવ્યો છે. આ સૂચવે છે કે તે બંને જણ એક જ પિતાના પુત્રો હતા અને “ ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા ” એવું બે પહેલા પુરૂષ માટે (લી. ૪૧) આપ્યું છે તે બીજા પુરૂષને પણ એટલી જ સારી રીતે લાગે છે. પહેલો દાન લેનારો પુરૂષ, અયાનકાગ્રહારમાં રહેતો અને

દશપુરનો ચતુર્વેદી હતો. આ ઉપરથી હું અનુમાન કરું છું કે અયાનકાચદ્વાર એ એક દશપુરનો એક વિભાગ (ભાગ) હતો. દાન લેનારો બીજો પુરૂષ એ કદાચ પહેલાનો બાઈ હતો અને તે અગસ્તિકાચદ્વાર જે દશપુરનો બીજો વિભાગ હશે ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેનો એક હતો અને ત્યાં વસતો હતો. આ શહેર એ હાલનું દસોર અથવા મન્દસોર છે. જે સિંધિયા સરકારના રાજ્યના એક વિભાગનું મુખ્ય શહેર છે અને રતલામની ઉત્તરે પર માઈલ દૂર આવેલું છે.

“ એ ” લેખ મુજબ દાન અપાચેલી ભૂમિ માલવક વિભાગમાં હતી. તે ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે આવેલું એક ખેતર હતું અને તેની પૂર્વમાં ધમ્મજહડિકા અને દક્ષિણમાં દેવકુલપાટક હતાં. મી. માર્શલને લખેલા પત્રમાં રતલામના દિવાને આ સ્થળો તે ચન્દોદીઆ, ધમ્નોદ અને દિવલ ખેડી એ નોગાવાની નૈઋત્યે આવેલાં ત્રણ ગામ જ્યાંથી આ બે દાન શોધાયાં હતાં તે જ અનુક્રમે માન્યાં હતાં. પણ એ નામોમાં ઉચ્ચારની સમાનતા ફક્ત ઉપર ઉપરની જ (બાદ) છે. આ ઉપરાંત ધમ્નોદ ચન્દોદીઆની પૂર્વમાં નથી, પણ નૈઋત્યમાં છે. અને દિવલ ખેડી દક્ષિણમાં નથી પણ ચન્દોદીઆને વાયવ્યકોણે છે. આ ઉપરથી દિવાને મુકરર કરેલી ઓળખ રદ ગણવી જઈએ. ડૉ. ફ્લીટ મેહોટી કૃપા કરી નકશા તપાસીને નીચેના પરિણામો સ્થાપ્યાં છે:—

મન્દસોરની દક્ષિણ-અગ્નિ ખૂણમાં ૧૧ માઈલ પર, “ ધી ઈન્ડિઅન એટલાસ શીટ ” નં. ૩૫. એસ. ઈ. (૧૮૬૧) માં “ ધમ્નર ” નામે બતાવેલું એક મેહોટું ગામ છે. અને ભોપાલ અને માલવા ટોપોગ્રાફિકલ સર્વે શીટ નં. ૩૮. (૧૮૮૨) માં ધમ્નર આપેલું છે તે આ દાનપત્રનું ગામ ધમ્મજહડિકા છે એમ મને લાગે છે.

પરંતુ કેઈ પણ નકશામાં બીજાં નામોમાંથી એક પણ બતાવેલું નથી. પણ ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે અને ધમ્નરની નૈઋત્ય કોણથી પશ્ચિમે ૪ મેલ ઉપર દિલૌદને દેવકુલપાટક માનીએ, અને ધમ્નરને ચન્દ્રપુત્રકની પૂર્વનું ગામ ગણીએ તો સંભવિત છે. તેમ છતાં ફક્ત એક જ સ્થળ અનુમાનથી ઓળખવાથી લેખનું ચોક્કસ સ્થળ નિર્ધારિત રીતે નક્કી થાય નહિ.

આ લેખની તારીખ, [ગુપ્ત.] સંવત્ ૩૨૧ (એટલે ઈ. સ. ૬૪૦-૪૧) નોગાવાનાં પહેલાં દાન-પત્રના સંવત્ ૩૨૦ અને ધરસેન ૪ થાની વહેલામાં વહેલી તારીખ સંવત્ ૩૨૬ એ બે વચ્ચે છે. અને આ રીતે ધ્રુવસેન ૨ જાના રાજ્યનો જણાવેલો ત્રણત એક વર્ષ આગળ વધે છે.

अक्षरान्तरे

पत्रं पहेलुं

- १ ओं^३ स्वस्ति[॥]विजयस्कन्धवारारुद्र[न्दि]तपस्तीवासकात्प्रसभप्रणतामित्राणां
मैत्रकाणामतुलबलसम्पन्नमण्डलाभोग-
- २ ^३संसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जबोपार्जितानुरागादनुरक्तमौल-
भुतश्रेणी-
- ३ बलावासरज्याश्रियःपरममहेश्वरश्रीभटार्कादव्यवाच्छिन्नराजवङ्गान्मातापितृचरणार-
विन्दप्रणति^३ -
- ४ प्रविधौतशेषकर्मषः शैशवात्प्रभृतिखञ्जाद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघट[१]स्फोटनप्र-
[का]शि[त]-
- ५ सैत्वनिकषःतत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसङ्कृतिः^३ सक[ल]
स्मृतिप्रणी
- ६ तमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनाववर्त्थराजशब्देरूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबु-
द्धिसम्पद्धि[:]स्मरश-
- ७ शाङ्काद्रिराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानःशरणागताभयप्रदानपरतया तृणवद-
पास्ताशेषस्वकार्य-
- ८ फलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयःपादचारीव सकलभुवनम-
ण्डला[भो]गप्रमोदः
- ९ परममहेश्वरःश्रीगुहसेनस्तस्यसुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविस्तृतजाह्नवीजलोघप्रक्षा-
लि[ता]शेष-
- १० कर्मषःप्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमामिगामिकै-
र्गुणै[:] [स]हज-
- ११ शक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरःप्रथमनरपतिसमतिमृष्टानामनुपालयिता .
धर्मदा[याना]-
- १२ मपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवार्ना दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य
सङ्गतारातिपक्षल[क्ष्मी]-
- १३ परिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसप्रसवि[म]लपार्थिवश्रीपरममहेश्वरःश्रीधरसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादानु-
- १४ ध्यातः सैकलजगदानन्दनात्यभुतगुणसमुदयस्थागितसमग्रदिङ्मण्डलः सम[र]
शतविजयशोभास-

१ मे शाही वाणी छापे अने ओठ रसिग उपरथा २ चिह्नरूपमां ३ प्रतापप्रता पा अने त्र नी
वअये वीटी उपर ईरुठ अरपष्ट चिह्नछे. ४ वांये वंशा ५ वांये सत्त्व ६ वांये संहति ७ वांये जलौघ ८ वांये
प्रवानां ९ वांये संहता १० वांये संग्रास ११ वांये त्यक्त

- १५ नाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदू[ढ] गु[रु] मनोरथमहाभा[रे] : सर्व
[विद्या] परावर[वि] भागाधिग-
- १६ मविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनपि सुखोपपा[द] नीयपरि[तो] षः समग्र-
लोकागाधगम्भी-
- १७ र्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्व[भा] वः खिलीभूतकृतयुगानृप-
तिपथ[दि] शोष-
- १८ नाधिगतोदमकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोषोज्ज्वल[त] रीकृतात्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मा-
[दि] त्यद्विती[य] नामा पर-
- १९ ममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः[स्य] यमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्या-
दरवत[१] समभिल-
- २० षणीयामपि राजलक्ष्मी^१ स्कन्धासक्तां परमभद्रहृव धुर्य्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसत-
[यै] बोद्धहन्मेदसुखरतिभ्यां-
- २१ मनायासितसत्त्वसपत्तिः^२ प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठो-
पि परावज्ञाभि-
- २२ मानरसाना[यञ्जित] मनोवृत्तिः^३ प्रणतिमेका परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्य-
रातिभिरनासादितप्र[ति] [क्रि [यो] -
- २३ पायःकृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसङ्गतिप्रसभविघटितसकलकलिविलसितगति-
र्त्ती[च] जनाधि-
- २४ रो[हि] भिरशैषैर्द्वैषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयःप्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथविद-
क्ष[क्षि] तिपाति^४
- २५ लक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रविरपुरुषप्रथमसेम्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य-
तनयस्तत्पादा-
- २६ नुध्यातः स[क] लविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयः सैत्त्वस-
म्पदा त्यागौदार्य्येण च
- २७ विगतानुमन्धान[१] शमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिताणकशा[क्ष]
- २८ [कै] लाथोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृति[र] कृत्रिमप्रश्न[यविनय]

१ वांथो रांस २ वांथो लक्ष्मी ३ वांथो न्वेद ४ वांथो सत्त्वसंपत्ति ५ वांथो नालिजित ६ वांथो मेकां
७ वांथो संहति ८ वांथो विपक्षक्षितिपति ९ वांथो प्रवीरपुरुषप्रथममंख्याधिगमः १० वांथो सत्त्व ११ वांथो तानेक
१२ वांथो कलालोक

पतरू बीजुं

- २९ शोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितं
- ३० निखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिम-
- ३१ ण्डलाभिवन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन[:]तस्यानुजस्तत्पादानुध्य[।]-
त[:]सञ्चरितातिशयितस-
- ३२ कलपूर्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगु-
- ३३ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः-
कान्तिमा-
- ३४ निर्वृतिहेतुरकलङ्कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थ[गि]तदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्त-
राशिः सततो-
- ३५ दितस्सविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं
- ३६ विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूप[मादे]शं ददद्गुणवृद्धिविधान-
जनितसं
- ३७ स्कास्साधूनां राज्यसालातुरियतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमेऽपि करुणा-
मृदुहृद-
- ३८ यः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोऽपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योऽपि निरसिता दोषवतामुदर्य-
समयसमुर्ष-
- ३९ जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थतप्रथितवा[ला]दित्याद्वितीयनामा परममा-
हेश्वरः श्री-
- ४० ध्रुवसेनकुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः
- ४१ पुण्याप्यायनार्थं उदम्बरगह्वरविनिर्गताय[।]नकाग्र[।]हारनिवासिदशपुरत्रैविद्य-
सामान्यपाराशरस-
- ४२ गोत्रमाध्यन्दिनवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामिपुत्रब्राह्मणदत्तस्वामि तथागस्ति-
काग्रहारनिवासि-
- ४३ [उ]च्यमानचातुर्विधसामान्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामि-
पुत्रब्राह्मणकुमारस्वामिभ्यां-

- ४४ मालवके उच्यमानविष[ये] चन्द्रपुत्रकग्रामे दक्षिणसीमि भक्तीशतप्रमाणक्षेत्रं
यस्याध[१] टनानि पूर्वतः धम्मणह-
- ४५ डिडकाग्रामकङ्कटः दक्षिणतो देवकुलपाट[क] ग्रामकङ्कटः अपरतः वीरतरमण्डलिम-
हत्तरक्षेत्रमग्यादा उत्तरपश्चि-
- ४६ मकोणे निर्गण्डीतडाकिका उत्तरतः वीरतरमण्डली एवमेतच्चतुराघाटनविशुद्धं भ-
क्तीशतप्रमाणक्षेत्रं शो-
- ४७ द्रङ्गं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सपशपराधं सोत्पद्यमानावीष्टिकं
सर्वराजकीयानामह-
- ४८ स्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयब्राह्मणविहृतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्का-
र्णवक्षितिसरित्पर्व-
- ४९ तसमकार्त्तनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकात्तिसर्गेण धर्मदायोनिस्तृष्ट[ः] यतो न योरु-
चितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जत-
- ५० कृषतैः कर्षयतैः प्रदिशतोर्वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागाभिभद्रनृपतिभिरप्यस्म-
द्रङ्गैरन्यैर्वा अनित्यान्यै[श्च] र्याप्य-
- ५१ स्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपा-
लयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुमिर्वसुधाभु-
- ५२ का राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदाफलं [॥]
यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्रनानि धर्मायतनीकृतानि [१] निभुक्तमाल्यप्रति-
- ५३ मानि तानि को नाम साधु २ पुनराददीत ॥ षष्टिवर्षसहस्र[१] णि स्वर्गे तिष्ठति
भूमिद[ः] [१] आच्छेतां चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति । दूतकोत्र राज-
- ५४ पुत्रश्रीखरग्रह [ः] लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रमष्टिपुत्रदिविरपति-
स्कन्दभटेन ॥ सं ३०० २० १ चैत्र व ३ स्वहस्तो मम ॥

ધરસેન ૪ થાના દાનપત્રનું બીજું પત્ર

સંવત્ ૩૨૬ માઘ વદ ૫

ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધકર્તાને એ તામ્રપત્રોના બીજા અર્ધભાગ અનુવાદ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા, જે પૈકીનું આ પત્ર છે. પત્રનાં માપ ૧૨ઝં"×૧૦ઝં" છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, જે કે જમણી બાજુનો ખુલ્લો ફક્ત ખંડિત થયો છે. બીજું પત્ર જે ન્હાનું છે તેને ઘણું જ નુકશાન થયું છે અને તેમાં અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તે બીજા પત્રોનો દાતા શીલાદિત્ય ૧ હો (ધરસેન બીજાનો પુત્ર અને ઉત્તરાધિકારી) છે.

આ પત્રોનો દાતા, ઈ. એ. વો. ૧ ના પા. ૧૪ મે પ્રસિદ્ધ કરેલ અનુવાદમાં છે તેમ, ધરસેન ૪ થો છે. તારીખ પણ એ જ છે; એટલે કે સં. ૩૨૬ છે. ફક્ત માસ આ પત્રોમાં આપાદને બદલે માઘ છે. પ્રથમ સાડાનવ પંક્તિઓનો અનુવાદ કરેલ નથી, કારણ કે તેમાં આપેલું રાજ્યોનું વર્ણન વલ્લભીનાં બીજાં દાનપત્રોના એવા જ ભાગોની સાથે મળતું આવે છે.

આ પત્ર અને ઉપર કહેલું શીલાદિત્ય ૧ લાનું બીજું પત્ર બન્ને જો કે ખંડિત અને શબ્દલોપવાળાં છે, છતાં ઘણાં જ જાણવા લાયક છે. અત્યાર સુધી ઉપલબ્ધ વલ્લભી પત્રોમાં આદ્યોને ભૂમિદાન આપ્યાની નોંધ છે. પરંતુ આ બન્ને પત્રોમાં બૌદ્ધમઠ અથવા વિહારને દાન કર્યાની નોંધ છે.

આ પત્રમાં મંત્રી સ્કન્દભટ્ટથી બંધાવેલ એક વિહારને ચોધાવક ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યું છે, જે સ્કન્દભટ્ટ એક ધાર્મિક બૌદ્ધ હોય એમ જણાય છે. આ ઉપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે વલ્લભી રાજ્યો આદ્યોની પેઠે બૌદ્ધોને પણ આશ્રય આપતા હતા. આદ્યધર્મની સાથે સાથે બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર વલ્લભી રાજ્યોના રાજ્યમાં હતો તેમ જ મૂર્તિપૂજા પણ ધર્મનું એક અંગ હતી.

શ્રી ધરસેન, પરમમાહેશ્વર સમ્રાટ જે પોતાના પિતામહના પાઠનું સ્મરણ કરે છે, તે કુશળ હોઈ ભાગતાવળગતા સર્વને શાસન કરે છે કે:-તમોને જાહેર થાયો કે મારા માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સુરાષ્ટ્રમાં હસ્તવપ્રાહારમાં યોધાવક ગામમાં બંધાવેલા વિહારમાં ચારે દિશાઓમાંથી આવતા મહાયાન શાળાના ભિક્ષુસંઘને તે યોધાવક ગામના ચાર ભાગો આ પ્રમાણે અર્પણ કર્યા છે:-ત્રણ ભાગ તેઓને વસ્ત્ર, અન્ન, શયન, અશન, ... તથા અંબધ પૂર્ણ પાડવા માટે તથા શ્રી બુદ્ધની પૂજનાં અને સ્નાનનાં સાધનો જેવાં કે, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, દીપ માટે તેલ પૂરાં પાડવા માટે તથા વિહારનાં સમારકામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગ સરખા મૂકવા માટે) આપ્યા છે. તે જ ગામનો ચોથો ભાગ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે તે જ સ્થળે ખોદાવેલ તળાવના વધારે ખોદકામ ચોખ્ખાઈ અથવા સમારકામ માટે આપ્યો છે, કે જેથી તેઓને પોતાના દ્વાર સમીપ જ જળ મળે. આ પ્રમાણે, આ ગામ પાણીના અર્ધ સાથે, તે વિહારને દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. અને તળાવ પણ સાથેની વસ્તુઓ સહિત, તેના ઉપર જે કંઈ હોય, તેમાં રહેતાં પ્રાણીઓ, તેની અન્ન અગર સોનાની ઉપજ તેની સ્થિતિમાં ખામીઓ, તથા તેમાં કુદરતી રીતે જે ઉત્પન્ન થાય, તે સર્વ સહિત આપ્યું છે. આ દાન દેવો તથા બ્રાહ્મણોને પહેલાં આપેલી વસ્તુઓ શિવાયનું છે. તેમાં અધિકારીઓએ પ્રતિબંધ કર્યો નહિ અને તે ભૂમિછિદ્રન્યાયને અનુસરીને “યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ” સમુદ્ર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વતોનાં અસ્તિત્વસુધી તેઓના ઉપભોગ માટે રહેશે. તેટલા માટે કોઈએ પણ પૂજ્ય ભિક્ષુઓને ખેતર ખેડવા ખેડાવવા તથા દેવાયતન હોવાથી બીજા કોઈને આપવામાં હરકત કરવી નહિ. સત્તા ક્ષણિક અને શરીર ક્ષણભંગુર છે એમ જાણીને તથા ભૂમિદાનનું સાડું કૃણ જાણીને ભાવિ સર્વ અમારા વંશના યા તો અન્યવંશના રાજાઓએ અમારા આ દાનને માન આપવું તથા તેને ચાલુ રાખવું. એમ કહેવાય છે કે વિગેરે અહિં દ્રવક, કુમાર ધ્રુવસેન છે.

કેાતર્યું સંધિવિગ્રહના મંત્રિ દિવિરપતિ વત્ર(?)મદ્દિના પુત્ર દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સં. ૩૨૬ ના માઘ વત્ર ૫ દિને. મહારા સ્વદરત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૨૬ આષાઢ સુ. ૧૦

આ તામ્રપત્ર લગભગ બે માસ પહેલાં મી. બરબેસે મને આપ્યાં હતાં. તેનું અક્ષરાંતર આની નીચે આપેલું છે. તેના તરબુસો અને વિવેચન ઈ. એ. વો. ૧ માં પાને ૧૪ મે આપેલ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વાસ્તિ વલભીતૈઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલચલતમ્પન્નમણ્ડલાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્ર-
- ૨ તૌશત્પ્રતાપોનતદાનમાનાર્જયોપાર્જિતાનુરાગદંનુરક્તમૌલિભૃતૈશ્રેણીચલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃપરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રો ભટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષક-
લ્મષઃશૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વદ્ગાદ્વિતીયવા-
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતૈપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃતત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂ-
ડારત્નપ્રમાસંસક્તર્પાદનસ્વ-
- ૫ રશ્મિસંહતિઃસકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરઙ્ગનાન્વર્થ રાજશબ્દો
રુપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્ય-
- ૬ બુદ્ધિસંપદ્ધિઃસ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃશરણામ્તસભયપ્ર-
દાનપરતયાતૃણવદપાસ્તા-
- ૭ શેષસ્વર્કાર્યઃ ફલપ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતવિદ્સ્મુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃપાદચારીવ
સકલભુવનમણ્ડલોભોગપ્રમોદઃ
- ૮ પરમમાહેશ્વરઃશ્રીગૃહેસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂરવસંતાનવિસ્તૃતજાહ્વીજલૌપ્ય-
પ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃપ્રણયિ-
- ૯ શતસદૃશોપજીવ્યમાનૈર્મંપદરુપલોભાદિવશ્રિતઃ સરભસૈમાભિગાભિકૈર્ગુણૈઃસહજશક્તિ-
શિક્ષાવિશેષશેષવિસ્માપિતા-
- ૧૦ સ્વિલધનુર્ધરઃપ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મ્મદાયાનામપકર્તી પ્રજોપધા-
તકારિણામુપહુવા-
- ૧૧ નાં દિર્શ[દર્શ]યિતા શ્રીસરસ્વત્યોરકાધિવાસસ્ય સંહિતોરાતિપક્ષલક્ષ્મિપરિભો-
ગંદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવ-

* જ. મો. એ. રા. એ. વો. ૧૦. પા. ૬૬ તથા ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ રો. આર. જી. ભાંડારકર

૧ વાંચો વિજયસ્કન્ધાવાર ... વાસક ૨ વાંચો સપ્તન ૩ વાંચો સંગ્રહાર ૪ વાંચો પ્રતાપઃપ્રતાપોપનતઃ
૫ અનુરાગત કેટલાંકમાં બે વાર છે. ૬ વાંચો મૌલિભૃતમિત્ર શ્રેણી ૭ પ્રકાશિત એક વાર વાંચો ૮ વાંચો સંસક્તસવ્યપાદ
૯ વાંચો રક્ષનાદન્વર્થ ૧૦ સ્વકાર્યફલઃ વાંચો અગર સ્વકાર્યફલપ્રાર્થ ... ૧૧ કેટલાંકમાં મણ્ડ જ છે. ૧૨ વાંચો શ્રી
મહારાજગૃહ ... ૧૩ વાંચો નિર્વૃત્ત ૧૪ વાંચો વિક્ષાલિત ૧૫ વાંચો ઉપજીવ્યભોગસંપત્ પાણ્ય પાઠ બીજો છે.
૧૬ વાંચો સરસમા ૧૭ વાંચો વિશેષ એક વાર જ ૧૮ વાંચો દર્શયિતા ૧૯ વાંચો સંહતા ૨૦ વાંચો
પરિક્ષોમ ૨૧ વાંચો ક્રમોપ

- १२ श्री परममाहेश्वरः श्री धरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भु-
तगुणसमुदयस्थगितसमग्र-
- १३ दिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरां सपीठोद्दगुरुम-
नोरथमहाभारः सर्व-
- १४ विद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतस्सुभाषतलखना[षितलेखेना]पि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाध-
- १५ गाभ्मीर्य्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृ-
पतिपथविशोधनाधिगतो-
- १६ दमकीर्तिर्धर्म्मानुपरोधोऽज्ज्वलतरोऽकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा-
परममाहेश्वरः श्रीशिला-
- १७ दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्र गुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलप-
णीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्त
- १८ परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्दहन्स्वेदमुखरतिभ्यामनायासितसत्त्व-
सम्पत्तिः प्रभावसम्पद्दशी
- १९ कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
वृत्तिः प्रणतिभेकां परि-
- २० त्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवना-
मोदविमलगुणसंहति
- २१ प्रसभविघटितसकलकलिविलासितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्नामृष्टात्युन्नत-
हृदयः प्रख्यातपारुषात्र-
- २२ कौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंगाहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथनसंख्या-
धिगम[:] परममाहेश्वरः
- २३ श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषातिशयः सत्त्वस-
- २४ म्पदा त्यागौदार्य्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुप-
लक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरि-
- २५ तगभ्मीरविभागो [वा]पि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
शतययपताकाहरणप्रत्य[ब]लोदग्र
- २६ बाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदम्पादयः स्वधनुःप्रभावपरिभूताखकौशलाभि-
मानसकलनृपति
- २७ मण्डलाभिनन्दिताशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः
सच्चरितातिशयित

- २८ सकलपूर्वनरपतिरतिदुस्साध्यानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पूरुषकारः
परिवृद्ध
- २९ गुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला-
कलापः कान्तिमान्नि-
- ३० वृत्तिहेतुरकलङ्कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिशान्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशि-
स्सततोदितस्स-
- ३१ विता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिवहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णविद-
धानः सन्धिविग्रह
- ३२ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरु-
- ३३ भयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि कृष्णामृदुहृदयः श्रुतवानप्यतिगर्वितः कान्तो
[न्तो]पि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निर-
- ३४ सिता दोषवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपीडितभुवनसमर्थितप्रथितवा-
लादित्यद्वितीयनामा परम
- ३५ माहेश्वरः श्रीध्रुवसेनतस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्षणजनितकिणलाल-
नललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव इव
- ३६ श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तार-
विन्दः कन्याया इव मृदुकरग्र-
- ३७ हणादमन्दीकृतानन्दविधिव्वसुन्धरायाः काम्मुर्केषनुर्वेद इव संभाविताशेषलक्ष्यक-
लापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्ग-
- ३८ धृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ती श्री अज्जकपादानुध्यातः
- ३९ श्री धरसेन ८ कुशली सर्वानेव यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
- ४० सिंहपुरविनिर्गतकिक्कटापुत्रग्रामनिवासीसिंहपुरचातुर्विध्यसामान्यभारद्वाजसगोत्र-
छन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणगु-
- ४१ हाढ्यपुत्रब्राह्मणार्जुनाय सुराष्ट्रेषु कालापकपथकान्तर्गतकिक्कटापुत्रग्रामोपरिवाटक-
शर्करापद्रकदक्षिणसीम्निष-
- ४२ ट्पञ्चाशत्पादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रखण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः विण्हलसत्कवापी
दक्षिणतः वत्तकसत्कक्षेत्रं अपरतः
- ४३ कुटुम्बिविण्हलसत्कक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मणषष्टिभवसत्कक्षेत्रं तथासिंहपुरविनिर्गत-
सिंहपुरचातुर्विध्यसामान्यकिक्कटा-

- ४४ पुत्रग्रामनिवासिभारद्वाजसगोत्रछन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणगुहादयपुत्रब्राह्मणमङ्गस्वा-
मिने सुराष्ट्रेषु कालापकप-
- ४५ थकान्तर्गतकिक्कटापुत्रग्रामे अपरसीम्नि पोडशपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्या
आघाटनानि पूर्वतश्चत्रसत्कवापी दक्षिणतोप-
- ४६ रतश्च कुटुम्बिचन्द्रमत्कक्षेत्रं उत्तरतः महत्तरदासकसत्कक्षेत्रं तथा किक्कटापुत्रग्रामो-
परिवाटकशर्करापद्रकग्रामे अ-
- ४७ परसीम्नि अष्टाविंशतिपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रस्वण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः कुटुम्बि-
बन्धस्थविरकसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः आश्विनिक-
- ४८ पुत्रग्रामीण कुटुम्बिवराहसत्कक्षेत्रं अपरतः आश्विनिपुत्र कध[व]प्पटीयकस-
त्कक्षेत्रं उत्तरतो ब्रह्मदायिकभागीयकसत्कक्षेत्रं तथा
- ४९ चतुर्दशपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रस्वण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः बन्धस्थविरकक्षेत्रमेव
दक्षिणतः कुटुम्बीश्वरक्षेत्रं अपरतः वप्पटीय-
- ५० कक्षेत्रमेव उत्तरतः ब्रह्मदेयिकबारिलकक्षेत्रं तथा णट् पत्तकाः येषामाघाटनानि
पूर्वतः विन्ध्यीयकक्षेत्रं दक्षिणतः कुटुम्बीश्वरक्षेत्रमेव
- ५१ अपरतः कु [टुम्बी]श्वरक्षेत्रमेव उत्तरतः पटानकग्रामसीमा एवमेतद्विशत्युत्तर-
पादावर्त्तशतप्रमाणं वापीक्षेत्रं सोटङ्गं स-
- ५२ परिकरं सधान्यहिरण्यदेयं सदशापराधं सोत्पद्यमानविष्टेकं सर्व-
राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेव
- ५३ ब्रह्मदायवर्ज्यं न्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रा-
न्वयभोज्यं उदकातिसर्गेण धर्म्मदायोनिमृष्टः
- ५४ यतोऽस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतो वा न कैश्चि-
द्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा
- ५५ अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्म-
दायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं च बहुभिर्व्यसुधा भुक्ता राजा
- ५६ मिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं यानीह दारिद्र्यभया-
न्नेरन्द्र्वानानि धर्मीयतनोक्तानि निभुक्तमाल्यप्रर्तमानि तानि को नाम साधुः
- ५७ पुनराददीत पण्डितपसहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च
तान्येव नरके वसेदितितूतकोत्र राजपुत्रभ्रुवसेनः लिखितमिदं
- ५८ संधिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवश [!] भटपुत्रादीवरपतिस्कन्दभटेन सं ३२६
आषाढ सु १० स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ ! વલ્લીમાંથી અતુલબળસંપન્ન મિત્રોના મંડળમાં રહી અનેક જખમોથી પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, અતિ બળથી તેમના શત્રુનો પરાજય કરનાર, નિજ પ્રતાપના ફળરૂપ, દાન, માન અને સમભાવથી નૃપોનો અનુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, અનુરક્ત નૃપોના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર અને અભિજ્ઞ રાજવંશવાળા પરમ માહેશ્વર ભટારકમાંથી, માતૃપિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી કરમાં અસિધારી, શત્રુના મરત માતંગોની શ્રેણી ભેદી મહાન પ્રતાપ દર્શાવનાર, જેના પદનખપંકિતની રશ્મિ તેના વિક્રમથી ચરણે નમતા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, સ્મૃતિઓના માર્ગ અનુસાર સુરક્ષણ કરી જનોનાં હૃદય રંજનાર અને આમ રાજ શબ્દનો અર્થ સત્ય કરનાર, રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં કામ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુબેર કરતાં અધિક, શરણાગતને સંકટમાંથી રક્ષણ આપવામાં પરાયણ હોઈ નિજ અર્થ તૃણવત લેખી ભોગ આપનાર, અને વિદ્વાન્, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજનાર, અને સકળ ભુવનનો સાક્ષાત્ આનંદ પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેન પ્રકટ થયો હતો. તેનો પુત્ર જેનાં પાપોનાં સર્વ કલંક, નિજ પિતાના પદનખની રશ્મિના રૂપમાં ગંગાનદીનાં જલથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીથી લાખો પ્રણયિ જનોનું પાલન થતું, તેના રૂપને લઈને ઘણા પ્રાપ્ત કરેલા ગુણોથી જેનું અવલંબન થતું, જે નૈસર્ગિક બળ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરોને વિરમત કરતો, જે પૂર્વેના નૃપોનાં દાન ચાલુ રાખતો, જે નિજ પ્રજાને હજીનાર કપટ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસ-સ્થાન હતો, જેનું વિક્રમ નિજ સંઘટ શત્રુઓની લક્ષ્મી અને પ્રતાપને ઉપભોગ આપતાં, અને જેણે પરાક્રમથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી તે પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે તેનામાં એકત્ર થયેલા અને સકળ જગતને આનંદ આપતા અદ્ભુત ગુણોથી સર્વ દિગ્મંડળ ભરતો, અનેક યુદ્ધમાં જય કરી યશ મેળવનાર. તેના મિત્રોમાં સ્પષ્ટતાથી અન્ય કરતાં અધિક ભૂષિત સ્કન્ધ ઉપર મહાન્મનોરથોનો ભાર ધારનાર, જે સર્વ વિદ્યાના અધ્યયનથી વિમલ મનવાળો હોવા છતાં બુદ્ધિશાળી લઘુ કવિતા લખી સ્ટેલાઈથી પ્રસન્ન થતો. જેના હૃદયનું ગંભીર્ય સર્વ જનોથી અગાધ હતું છતાં સદાચારથી સ્પષ્ટ થતા ઉમદા સ્વભાવવાળો હતો, જેણે કૃતયુગના નૃપોથી સંચરાતો માર્ગ જે ગંધ થઈ ગયો હતો તે શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો, જેની લક્ષ્મીની મધુરતાને ઉપભોગ ન્યાયપરાયણતાથી વિશુદ્ધ થતો, અને આમ ધર્મોદિત્યનું અપર નામ મેળવ્યું હતું તે પરમમાહેશ્વર શિલાદિત્ય હતો. તેનો અનુજ, તેનો પાદાનુધ્યાત, ઉપેન્દ્રના વડીલ બન્ધુસમાન પ્રેમાળ વડીલ બન્ધુની અભિલાષિત રાજ્યસત્તા ધારનાર-ધુરિ ધારનાર વૃષભ જેમ સ્કન્ધ ઉપર કંઈક મહાન્ વસ્તુ ધારે છે તેમ નિજ બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન ફક્ત આનંદ કરનાર, અને તેમ કરતાં આનંદ અથવા મોહના પ્રેમ વડે તેવા ગુણોનો ઘટાડો ન થવા દેનાર, જેનું ચિત્ત, તેનું પાદપીઠ નિજ પ્રતાપથી શરણ થયેલા અનેક નૃપોના મુગટનાં મણિના પ્રકાશથી આવૃત્ત હતું છતાં મહ અથવા અન્ય તરફ હલકાઈથી વર્તવાના શોખથી મુક્ત હતું, જેના શત્રુઓને પણ તેઓ વિખ્યાત બળ અને મહવાળા હતા છતાં શરણ સિવાય તેના બળ સામે થવાનો માર્ગ નહતો, જેજગત સુગંધિત કરનાર અનેક ગુણો વડે કાલિની લીલાના પ્રસારની સામે અતિ બળથી થતો, જેનું હૃદય અદ્વય જનોના સર્વ દોષથી અરુપશિત અને ઉમદા હતું, જે વિખ્યાત વિક્રમ અને શસ્ત્રકળામાં નિપુણ હોવાથી તેને સ્વેચ્છાથી ભેટતા શત્રુ નૃપોના મંડળની રાજ્યલક્ષ્મી વડે શૌર્યસંપન્ન જનોમાં પ્રથમ પદ પ્રાપ્ત કરતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચહ હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ રંજતો, જેણે ગુણસંચય અને દાનમાં ઉદારતાથી શત્રુઓના મનોરથનો પરાજય કરવાની યુક્તિ શોધી કઢાવી, જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતથી પૂર્ણ પરિચિત હોવાથી હૃદયમાં ગંભીર વિચારવાળો હોવા છતાં

અતિ આનન્દી પ્રકૃતિનો હતો, જેની અકૃત્રિમ નમ્રતા અને વિનય તેનાં ભૂષણ હતાં, જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજયધ્વજ ધારનાર પ્રબળ અને વિશાળ કરથી નિજ સર્વ શત્રુઓના મહનો નાશ કર્યો હતો, અને જેની આજ્ઞાનો નિજ ધનુષ્યના બળથી પરાજય કરેલી શસ્ત્રકળાવાળા અખિલ નૃપમંડળથી સ્વીકાર થતો, તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. ત્હેનો અનુજ અને તેનો પાદા-નુધ્યાત જે સત્કૃત્યોમાં પૂર્વના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતો, જે અતિ કઠિણ કાર્યો પૂર્ણ કરતો, જે પરાક્રમના સાક્ષાત મનુષ્યરૂપે હતો, જેની પ્રબળ તે પોતે મનુ હોય તેમ તેના મહાન્ ગુણોના પ્રેમથી પૂર્ણ હૃદયથી તેને માન આપતી, જે કલંકરહિત, પૂર્ણ, ઉજ્જવળ અને અન્યને આનન્દ આપનાર સાક્ષાત શશિસમાન હતો, જે (તેના મહાન્ પ્રતાપના) ઉજ્જવળ તેજથી સર્વ દિશા ભરી તિમિર હણનાર અને નિત્ય પ્રકાશતો સૂર્ય હતો, જે અર્થપ્રાપ્તિ, અનેક પ્રયો-જનની વૃદ્ધિમાં અને ઉન્નતિની વૃદ્ધિ અર્થે નિજ પ્રજામાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો, સમાસ, વિગ્રહ અને સંધિનાં કાર્યોના નિશ્ચયમાં નિપુણ [સંધિ અથવા સ્વરશાસ્ત્રના નિયમમાં-સમાસ છૂટો કરવામાં અને સમાસમાં નિપુણ] યોગ્ય સ્થાને આદેશ કરતો, [મૂળ સ્થાનમાં આદેશ કરનાર] અને સાધુઓને નીચા સ્થાનથી સંસ્કાર કરી માન આપતો [ગુણ અને વૃદ્ધિના ફેરફારથી શબ્દોને સાચું રૂપ આપતો], અને શાલાતુરીયની ઠળામાં નિપુણ હતો તે પરમમાહેશ્વર ધ્રુવસેન હતો. તે અતિ વિક્રમસંપન્ન હતો, છતાં દયાથી મૃદુ-હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન હતો છતાં મહરહિવ હતો, તે વલ્લભ હતો, છતાં તેની વાસનાઓ વશ હતી, નિત્ય માયાળુ હતો છતાં દોષીને તે વણ દેતો: તેણે તેના ઉદય સમયે જનોમાં પ્રકટેલા અને ભૂમિમાં પ્રસરેલા અનુરાગથી તેનું આલાદિત્ય(ઉષાના સૂર્ય)નું બીજું નામ સત્ય કર્યું. તેના પુત્ર, તેના પિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરતાં ભૂમિ પર ધર્ષણથી થએલા ચિન્હરૂપી ઇન્દુકલા લલાટ પર ધારનાર, જેની મહાન્ વિદ્યા ત્હેના રમ્ય કર્ણ પર બાળપણમાં ધારેલાં મૌકિતક અલંકારસમાન શુદ્ધ છે, જેનાં ઠરકમળ દાન [આપતાં રેડેલાં] જળથી સદા ધોવાતા, જેનો આનન્દ કન્યાના કરના મૃદુઅહલસમાન મૃદુ કરચ્છદી ઉન્નત થતો, જેણે ધનુર્વેદ માફક પોતાના ધનુષ્યથી જગતમાં સર્વ લક્ષિત વસ્તુઓ કરી છે, જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા નૃપોના મંડળથી શિર પર ધારેલાં રત્નો માફક થતું, તે નિજ પિતાનો પાદાનુધ્યાત, પરમમાહેશ્વર, પરમભદ્રારક મહા-રાજધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તી શ્રી ધરસેન હતો. તે કુશળ હાલતમાં આ શાસનની સાથે સંબંધવાળા સર્વને શાસન કરે છે:—

તેમને બહેર થાઓ કે મારાં માતા પિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિઅર્થે વર્કરાપદ્રકની દક્ષિણમાં ૫૬ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર, કિક્કટાપુત્ર વિષય, સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથમાં એક ગામ બ્રાહ્મણ શુદ્ધ-દયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ બાણતા દ્વિજોમાં માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના અને છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ અબ્જુનને આપ્યું છે. ક્ષેત્રની સીમા:—પૂર્વે વિન્દલસત્કવાપી, દક્ષિણે વત્તુકસત્કક્ષેત્ર; પશ્ચિમે કુટુંબિય વિન્દલસત્કક્ષેત્ર; ઉત્તરે બ્રામ્હણ પદ્મિ ભવસત્કનું ક્ષેત્ર. અને વળી બ્રાહ્મણ શુદ્ધદયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ બાણતા દ્વિજોથી માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ મનુ સ્વામિનને, સુરાષ્ટ્રમાં કલપ માં, કિક્ક ગામની પશ્ચિમ હદપર ૧૬ (સોળ) પાદાવર્તનો એક વાપી. જેની સીમા:— પૂર્વે ચત્રસત્ક વાપી, દક્ષિણે અને પશ્ચિમે કુટુંબિય ચન્દ્રસત્ક ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે મહક ક્ષેત્ર: તથા વર્કરાપદ્રક ગામની પશ્ચિમ હદપર કિક્કટાપુત્ર વિષય, ૨૮ પાદાવર્તનું ક્ષેત્ર જેની સીમા—... .. તથા ૧૪ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર જેની સીમા—... .. , તથા ૬ પત્તકો જેની સીમા:—પૂર્વે દક્ષિણે, પશ્ચિમે, અને ઉત્તરે પટાનક ગામની હદપર

વાપીક્ષેત્ર ૧૮૨ પાદાવર્તનું. આ સર્વ સ્થાવર મીલકતના હક્ક સહિત અને તેના પર સર્વ સહિત, તેમાં ઉત્પન્ન થતા સર્વની જાતમાં કે સુવર્ણમાં આવક સહિત, પૂર્વે કરેલાં દેવો અને દ્વિજોનાં દાન વર્ણ્ય કરી મેં આપ્યું છે. આ સર્વ રાજપુરુષના હસ્તપ્રદેપણમુક્ત, અને પુત્ર પૌત્રના ઉપભોગ માટે સૂર્ય, ચંદ્ર, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી છે. આથી પ્રજ્ઞદેયના નિયમ અનુસાર કોઈ ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના કે અન્ય બાવિ નૃપોએ પ્રતાપ ચંચળ છે, મનુષ્યત્વ અક્ષાર છે, એ મનમાં રાખી અને ભૂમિદાનમાંથી ઉદ્ભવતાં સારાં ફળ જાણી આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને ચાલુ રાખવું. કહ્યું છે કે આ ભૂમિનો સગર આદિ ઘણા નૃપોએ ઉપભોગ કર્યો છે. જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તેનું ફળ છે. દારિદ્ર્યના ભયથી નૃપોથી દાનમાં દેવાએલી વસ્તુઓ, ઉપભોગ થયેલા કુસુમસમાન કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વસે છે અને તે હરી લેનાર અથવા હરી લેવા દેનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. દ્વતક, ધ્રુવસેન કુમાર છે. દિવિરપતિ વર્ષ (?) ભટના પુત્ર સંધિવિબ્રહ્મક દિવિરપતિ સ્કન્દભાઈ કોતરાયું સંવત ૩૨૬ અષાઢ શુદ્ધિમાં મારા સ્વહસ્ત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૦ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૩

આ દાનપત્રનાં પતરાંઓનું માપ ૧૪.૫ ઈંચ×૧૧” નું છે. ઠડીઓ તથા મુદ્રા જોવાઈ ગયાં છે. તે શિવાય પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અક્ષરો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કરેલા દાનપત્રને મળતા, બહુ ચોખ્ખા અને છૂટા છૂટા છે. લખાણની બૂલો બહુ થોડી છે. પરંતુ અરબ ૧ લાના વર્ણનનો મોટો ભાગ ધરસેન ૨ બંને લગતા ભાગની ફક્ત પુનરુક્તિ છે. આ ભૂલ બંને ઠેકાણે આવતા “ શતસહસ્રો ” શબ્દને લીધે થઈ છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન બાણવા જેવું નથી. પરમમાહેશ્વર રાજાઓનો મહાન પત્રોધાર રાજાધિરાજ ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બે દાનપત્રોમાં સંવત્ ૩૨૬ અને ૩૨૮ નાં સંવત્ ૩૨૨ તથા સંવત્ ૩૨૮ નાં નુકસાન પામેલાં બે પતરાંઓ, એક વળામાં, તથા બીજું હાલ બો. પ્રે. રા. એ. સો. ના સંગ્રહમાં, સાચવેલાં મેં જોયાં છે. આપણા દાનપત્રની તારીખ સંવત્ ૩૩૦, ધરસેનના રાજ્યના અંતથી બહુ દૂર હોવા સંભવ નથી. કારણ, તેના પછી આવતા ધ્રુવસેન ૩ બંના એક અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રમાં તારીખ સંવત્ ૩૩૨ લખેલી છે. ધરસેનના રાજ્યની શરૂવાત બહુ ચોક્કસ નથી, કારણ કે તેની પહેલાં આવનાર ધ્રુવસેન ૨ બંનું તારીખ ૩૧૦ નું ફક્ત એક જ દાનપત્ર મળ્યું છે.

કાસર ગામમાં વસતા, આનર્તપુરના રહીશ કેશવમિત્રના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ નારાયણમિત્રને દાન આપ્યું છે. તેને લગાડેલું “ આનર્તપુર-ચાતુર્વિંશ ” એટલે “ આનર્ત-પુરનો એક ચતુર્વેદી ” એવું વિશેષણ, બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનો જે પેટા-ભાગ અથવા ભેદમાં તે હતો તે બતાવે છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. બીજાં પતરાંઓ ઉપર ચાતુર્વિંશ શબ્દ પહેલાં તથા લગાડેલ આપણે જોયો છે, એટલે તત્ત્વાતુર્વિંશ હોય છે. આ દાનપત્રમાં જ્યાં જ્યાં તથા લગાડેલું ત્યાં ચતુર્વેદીના નિવાસસ્થાનને સંબોધન કર્યું છે, એમ દેખાય છે.

દાનમાં ખેટક જીલ્લામાં સિંહપલ્લિકા તાલુકામાં આવેલું દેસુરક્ષિતગજ નામનું ગામ આપેલું છે. દાનનો હેતુ હરમેશ મુજબનો છે. વર્ણવેલા બે અધિકારીઓમાં, દૂતક રાજપુત્રી ભૂખા, અને દિવાન તથા મુખ્ય મંત્રિ રકંઠભટ છે. અધિકારીના દરજ્જામાં એક સ્ત્રી હોવાનું જરા અજાણ્ય જેવું છે. તે પોતાની ફરજ કોઈના પ્રતિનિધિ તરીકે બંભવતી હતી એવું માનીએ તો જ આ સમજાય તેમ છે.

આહિ લખેલો રકંઠભટ મેં પ્રથમ અનુમાન કર્યું હતું તેમ શુદ્ધસેન અને ધરસેન ૨ બંનો મંત્રિ રકંઠભટ નથી, આ બે બુદ્ધી વ્યક્તિઓ છે તેની સાબિતીનું કારણ, એક તો એ છે કે, સંવત્ ૨૪૦ થી સંવત્ ૩૩૦ સુધી એટલે ૯૦ વર્ષ સુધી એક જ માણસ અધિકાર લોગવી શકે એ અસંભવિત છે; બીજું, શીલાદિત્ય ૧ લાએ રકંઠભટના પિતા ચંદ્રભટ્ટને સંવત્ ૨૮૬માં પોતાના દિવાન તરીકે રાખ્યો હતો.*

* ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ છ. બુદ્ધર. ૧ બુદ્ધો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૫ અને ૪૫ ૨ સરખાવો-દાખલા તરીકે ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ વો. ૧ પા. ૧૭ ૩ ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૭૩ ૪ જ. બો. પ્રા. રા. એ. રો. વો. ૧૧ પા. ૩૧૨

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्धर भरुकच्छवासकात्प्रसभप्रणतमित्राणां मैत्र-
काणामतुलबल-
- २ [सं] पन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवो-
पार्जिता-
- ३ नुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटाकादिव्यव-
च्छिन्नराजव-
- ४ शौन्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति सङ्गद्वितीय-
बाहुरेव समद-
- ५ परगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंमक्त-
पादनखरश्मि-
- ६ संहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्यराजशब्दो
रूपकान्तिस्थैर्यगाभ्यैर्य-
- ७ बुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदिशगुरुष्वनेशानतिशयानः शरणागताभय-
प्रदानपरतया तृणव-
- ८ दपास्ताशेषस्वकार्यफल प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ मण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तान-
विस्तृतजाह्नवीजलौघ-
- १० प्रक्षालिताशेषकल्मषैः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभस-
माभिगामि[कै]गुणैस्स-
- ११ हजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टानामनुपाल-
यिता धर्मदायानामपाकर्त्ता
- १२ प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्ष-
लक्ष्मीपरिभोगद[क्ष]विक्र-
- १३ मो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
दानुध्यातः सकलजगदानन्द-
- १४ नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
[म्र] द्युतिभासुरतरान्स-

- ૧૫ પીઠો વ્યૂઢગુરુમનોરથમહામાર [:] સર્વવિદ્યાપરાપરવિભાગાધિગમવિમલમતિર-
[પિ] સર્વતસ્સુભાષિતલ-
- ૧૬ વેનાપિ, સુખોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશય-
મુવ્યક્તપરમક[લ્યા]-
- ૧૭ ણસ્વભાવઃ સિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિર્દ્વર્માનુપરોધોજ્જવ-
લતરીકૃતાત્થસુસ્વસમ્પદુ-
- ૧૮ પસેવાનિરુદ્ધધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિન્યસ્તસ્યાનુજસ્ત-
ત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપે[દ્ર]-
- ૧૯ ગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિ રાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્ર-
દ્વ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પા[દ]-
- ૨૦ નૈકરસતયેવોદ્રહન્વેદમુસ્વરતિભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વ[શી]-
કૃતનૃપતિશતસહસ્રો-
- ૨૧ પર્જાવ્યમાનસમ્પદ્વપ્લોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિ-
શેષવિસ્માપિતા-
- ૨૨ ચિલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્માદાયાનમપાકર્તા પ્રજોપ-
ધાતકારિણામુ-
- ૨૩ પદ્મવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિયક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષ-
વિક્રમો વિક્રમો-
- ૨૪ સંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
સકલવિદ્યાધિગમ-
- ૨૫ વિહિતનિચિલવિદ્વજ્જનમનઃપરિતોષાતિશયઃ સત્ત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિ-
[ગ] તાનુસન્ધાનશમાદિતારાતિ-
- ૨૬ પક્ષમનોરથાક્ષમઙ્ગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતિગ[હ] રવિમાગોપિ
પરમમ-
- ૨૭ દ્રપકૃતિરકૃત્રિમપ્રશ્રયવિનયશોભાવિમૂષણઃ સમરશતજયપતાકાહરણ-

પં. ૨૦ લખાણુનો ભાગ સહલોપજીવ્યમાન થી પાર્થિવશ્રીઃ (પં. ૨૪) સુધીનો લખનારની બુલથી
ફરી વાર લખાયો છે, જ્યારે અરબહતુ અર્ધ વર્ણુન છોડી દેવામાં આવ્યું છે. પં. ૨૫ વાંચો સમાહિત.

पतरू बीजं

- १ प्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभू-
तास्त्राकौ-
- २ शलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्यानुजः
- ३ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपप्रसाधयिता
विषयाणा मू-
- ४ त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः
प्रकृति-
- ५ भिरधिगतकलाकलापः कान्तिमात्रिवृत्तिहेतुरकलङ्क × कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापा-
स्थगितदिगन्तरालप्रध्व-
- ६ न्सितध्वान्तराशिस्ततोदितसविता प्रकृतिभ्यः परंप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्र-
योजनानुपन्धमागम-
- ७ परिपूर्णं विदधानः सान्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृ-
द्धिविधानजनितसंस्का-
- ८ रस्साधूनां राज्यसालानुरयितन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृ-
दुहृदयः श्रुतवानप्य-
- ९ गर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतामुदयसमयसमुपज-
नितजनतानुरागपरि-
- १० पिहित भुवनसमर्थितप्रथितवालादित्य द्वितीय नामा परममाहेश्वरः श्रीधुवसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादकम-
- ११ लप्रणा[मध]रणिकषणजनितकिणलाञ्छधनललाटचंद्रशकलः शिशुभाव[एव]
श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार-
- १२ विभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुकरग्र-
हणादमन्दकृतानन्द
- १३ विधिर्व्वमुन्धरायाः कार्मुकधनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसाग-
न्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
- १४ [र]लायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर-
चक्रवर्तिश्रीधरसेन × कुशली
- १५ सर्व्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ऽ पुण्याप्यायनाया-
नर्त्तपुरविनिर्गत कासरग्राम-

पं. १ वांथो विध्वंसित, पं. ३ वांथो मपि; विषयाणां, पं. ५ वांथो प्रतापस्थगित, पं. ६ वांथो प्रध्वंसित;

- १६ निवास्यानन्तपुरचातुर्विध्यसामान्यशर्कराक्षिसगोत्रबहुवृचसब्रह्मचारीब्राह्मणकेशव-
मित्रपुत्रब्राह्मणनारायणा-
- १७ मित्राय खेटकाहारे सिंहपल्लिकापथके देसुरक्षितिजग्रामः सोदङ्गः सोपरिकरः
सभूतवातप्रत्यायः सधान्य-
- १८ हिरण्यादेयः सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः
पूर्व्वप्रत्तदेव-
- १९ ब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहि [त]ः भूमिच्छिन्नन्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्व्व-
तसमकालीनः पुत्रपौत्रा-
- २० न्वयभोग्यः उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयाग्रहारस्थि-
त्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
- २१ प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्पस्मद्वंशजैरन्यैर्वा
अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मा-
- २२ नृष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्य-
श्चैत्युक्तञ्च—
- २३ बहुभिर्व्वगुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभया-
- २४ त्रेन्दैर्द्वेनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ षष्टि वर्ष-
- २५ सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत्
दूतकोत्र राजदुहितृभूषा ॥ लिखितमि-
- २६ दं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिचन्द्रभट्टिपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभटेनेति सं ३३०
मार्गशिर शु ३ स्वहस्तो मम= ॥

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૩૦ દિ. માર્ગશીર્ષ સુ. ૨

૩૧. જે. ધરજેસની કૃપાથી મને મળેલા ઉલટા ફેટોઝીન્કોથ્રાફ ઉપરથી ધરસેન ૪ થાના આ નવા તામ્રપત્રનું અક્ષરાન્તર કરેલું છે. ડો. ધરજેસે જણાવ્યા મુજબ મૂળ પતરાંઓ ગયા વર્ષ- (૧૮૮૫ ઈ. સ.)માં ખેડા જીલ્લામાંથી મળેલાં છે. તે સાધારણ રીતે સુરક્ષિત છે અને બીજા પતરાના થોડા અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તેની લંબાઈપહોળાઈ આશરે ૧૨૩ઈંચ×૧૦૬ ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં ૨૮ પંક્તિ છે. અને બીજામાં ૨૯ પંક્તિ છે, જેમાંની છેલ્લી બેને 'સ્વહસ્તો-મમ' ની જગ્યા કરવા જરા સંકડાવી છે. ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ મે તથા વો. ૭ પા. ૭૩ મે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રોના અક્ષરને મળતા જ આમાં અક્ષર છે. લેખની ઈમારત સારી છે. કેટલાક લેખન દોષો છે તેમ જ અક્ષરોમાં ફેર છે. વંશાવલિમાં ખાસ કંઈ નવીન નથી, પણ લેખમાં કેટલાક ઉપયોગી મુદ્દાઓ છે.

વો. ૭ પા. ૭૩ મે અને વો. ૧૦ પા. ૨૭૮ મે આપેલાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આ દાન પત્ર ભરૂચ(ભરૂચ)માં વિજય (યાત્રા)નો મુકામ હતો ત્યાંથી અપાયેલ છે. ધરસેન ૪ થો તે વખતે વિજયયાત્રાએ તે બાબુ ગયો હોય કે માત્ર પોતાના પ્રદેશમાંથી પસાર થતાં ત્યાં રહ્યો હોય, પણ તે ઉપરથી એટલું તો પુરવાર થઈ શકે કે નર્મદા નદી પર્યંતનો ભરૂચ જીલ્લાનો ભાગ વલભીના રાજ્ય નીચે હોવો જોઈએ.

પં. ૪૧-૪૨ માં આપેલ છે કે દાન લેનાર બ્રાહ્મણ અદિતિશર્મનૂ બ્રાહ્મણ ભવીનાગનો પુત્ર પરાશર ગોત્રનો અને વાજસનેથી શાખાનો હતો. ઉદુમ્બરગંધુર છોડીને આવેલા અને ખેડામાં રહેતા ઉદુમ્બરગંધુર આતુર્વેદી પૈયીનો તે હતો. ઉદુમ્બરગંધુર સ્થળના નામ તરીકે કદિ જોયું નથી, પણ હાલ ઉમર (ઉદુમ્બરનું અપભ્રંશ)ની સાથે સમાસવાળાં ઘણાં ગામનાં નામ મળી આવે છે તેથી તે મુજબ ઉદુમ્બરગંધુર પણ ગામનું નામ હશે, એમ હું અનુમાન કરું છઉં. ખેડા પંચમહાલ અને અમદાવાદ જીલ્લામાં અત્યારે રહેતા ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણ આ ઉદુમ્બરગંધુર આતુર્વેદીના વંશજ હોવા જોઈએ.

માલતીમાધવમાં ભવભૂતિએ પોતાને ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણ અને વિદર્ભ અથવા બરારના રહેવાસી તરીકે વર્ણવ્યો છે તેથી ઉદુમ્બરગંધુરનું પ્રાચીનત્વ સિદ્ધ થાય છે.

દાનમાં અપાયેલી વસ્તુનું વર્ણન પં. ૪૩ થી ૫૦ માં છે. અદિતિશર્મનને બે ખેતરો અને ભૂદ્ધી દાનમાં આપેલાં છે. ખેટક (ખેડા) જીલ્લામાં કોલંબમાં ખેડાના માપ અનુસાર બે દ્વીપિટક સાળ વાવી શકાય તેવડું વડસોમાલિકા ગામના અગ્નિપાદરમાં એક ખેતર આપેલું, જેની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે સીહમુહિજ ગામની સીમ, દક્ષિણે વિશ્વપદ્મિલ ગામની સીમ, પશ્ચિમે શમીકેદાર ખેતર દ્રોણની માલીકીનું અને ઉત્તરમાં ખગગડિકેદારી મહેશ્વરની માલીકીનું ખેતર છે. દ્વીગ્નોમેટીકલ સર્વેના નકશામાં જોતાં મહમુદાબાદની પૂર્વે દાલનું વંટવાડી તે વડસોમાલિકા હોવું જોઈએ. તેની અગ્નિપૂણીની સીમની પૂર્વમાં સીહુજ અથવા સુજ નામનું મોટું ગામડું છે તે સ્પષ્ટરીતે સીહ મુહિજ હોવું જોઈએ. વંટવાડીની અગ્નિપૂણીની સીમની બરોબર દક્ષિણે વન્સોલ નામનું ગામડું છે, જે વિશ્વપદ્મિલને મળતું આવે છે. આ પ્રમાણે ગામો નિશ્ચિત કરીએ તો કોલંબ તે મહમુદાબાદ તાલુકાનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ.

* ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫ ડો. જી. બુલર.

ખીજું ખેતર કાટીલ નામનું હતું અને તે બે પીઠક સાળ વાવી શકાય તેવડું હતું અને તે નગરકપથકમાં (નગરની આસપાસના તાલુકામાં એટલે કે ખેડા તાલુકામાં) દુહુદુહુ ગામની સીમમાં હતું. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વે મહત્તર ગોલ્લકનું આટીરમણકેદાર નામનું ખેતર અને સળ્લીલકનું અણકેદાર નામનું ખેતર, દક્ષિણે બાઈણ્ણપલિલ નામના ગામની સીમ, પશ્ચિમે શુરુપલિલ ગામની સીમ અને ઉત્તરે આરલિકેદાર શમીકેદાર અને બે રાફડા હતા; તથા પૂર્વ સીમમાં દુહુદુહિકાના પાદરમાં ભૂટ્ટી આપેલી હતી. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વમાં કપિથોન્દન, દક્ષિણમાં વિશીણ્ણો નામનું કેદારિક પશ્ચિમમાં કપિથોન્દની અને ઉત્તરમાં બ્રાહ્મણ વૈર-બટના બ્રહ્મદેવ ક્ષેત્રની પહેલી બાબુની બે ઉન્દની.

ભૂટ્ટી શબ્દનો અર્થ હાલના રિંદી ભીટી અગર ભીટ શબ્દની માફક તળાવ પાસેની ચઢી-યાતી જમીન એવો થવો જોઈએ. ઉન્દનીનો અર્થ પાણીનો કુંડ અગર ખેતીવાડી માટે પાણીની નહેર હોવો જોઈએ. કાશમાં આપેલ શૂન્યવાટિકા તેનો અર્થ આંહી થતો લાગતો નથી. દાનની શરતોમાં પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેવ પછી બ્રાહ્મણ વિંશતિ એ શબ્દો ખીજાં દાનપત્રોમાં મળતા નથી, તેથી ખાસ ધ્યાન જોયે તેવા છે.

ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ મે આપેલા અલીણાના દાનપત્રમાં છે તેવી રીતે આંહી પણ દ્વતક તરીકે રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. ધરસેનના દાનપત્રમાં રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. સંભવ છે કે આંહી પણ તે જ સ્ત્રી હોય અને ભૂવા તે ભૂવાને બદલે ભલથી લખાયું હોય.

આ લેખની તિથિ સંવત્ ખાસ ઉપયોગી છે. છેલ્લી પંક્તિમાં સં. ૩૩૦ દ્વિ. માર્ગશિર સુ. ૨ એમ આપેલ છે. આમાં આપેલ અધિક માર્ગશિર માસથી આ વલણી દાનપત્રોના સંવત્ ક્યારે શરૂ થયો તે નિશ્ચિત થઈ શકે છે. અત્યારે જો કે માર્ગશીર્ષ, પૌષ અને માઘ માસ અધિક આવી શકતા નથી, પણ નેપાલના એક શિલાલેખમાં મી. સી. બેન્ડેસે નેપાલમાંની મુસાફરી નામના પુસ્તકમાં બતાવ્યા મુજબ પ્રથમ પૌષ મળેલો છે. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે સમયે તે મહિનાઓ અધિક થઈ શકે છે. આ લેખથી આ પ્રમાણે સમર્થન મળ્યાથી અત્યાર સુધીની ત્રણે જુદી જુદી ગણતરીની સાલો વિચ્છેદના ઠો. સ્ક્રમ પાસે રજુ કરવામાં આવી. જનરલ કર્નાગહેમ પ્રમાણે ૧૬૭ ઈ. સ. થી આ વર્ષ શરૂ થાય છે. સર ઈ. સી. બેઈલી પ્રમાણે ૧૮૦ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે અને બેઈની પ્રમાણે ૩૧૯ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે. આ ત્રણે ગણતરી પ્રમાણે આ સંવત્ ૩૩૦ બરોબર ઈ. સ. ૪૯૬-૪૯૮ ઈ. સ. ૫૧૯-૫૨૧ અને ઈ. સ. ૬૪૮-૬૫૦ પૈકી કઈ સાલમાં માર્ગશિર અધિક હતો તે નપાસ કરતાં માર્ગશીર્ષ અધિક માસ માત્ર ૬૪૮ ઈ. સ. માં જ મળે છે અને તેથી ૩૧૯ ઈ. સ. પહેલાં આ સંવતની શરૂવાત ખીલકુલ અસંભવિત થઈ જાય છે, એટલે કે આ ગુપ્ત વલણી સંવત્ ઈ. સ. ૩૧૯ થી શરૂ થાય છે તે સિદ્ધ થાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं.

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्धरुकच्छवासकात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसम्पन्नम-
- २ ण्डलोभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतादानमानार्जवोपार्जितानुरागाद-
नुरक्तमौल-
- ३ भृतश्रेणीबलावासराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटाकर्कदिव्यवच्छिन्नराजवङ्गशान्माता-
पितृचरणारविन्दप्र-
- ४ णतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्गाद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसत्त्व-
- ५ निकर्षः [:] तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसङ्ग्रहितः सकल-
स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्पारिषा-
- ६ लनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्थराजब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यशुद्धिसम्पद्भिः स्मरश-
शाङ्खाद्विराजोदधिनिदश-
- ७ गुरुधनेशानतिशयानः शरणाशताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थ-
- ८ प्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोशप्रमोदः
परममाहेश्वर-
- ९ श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषक-
ल्मषः प्रणयिशतसह-
- १० स्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमभिर्गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षा-
विशेषविस्मापिताखिलधनु-
- ११ द्वैरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टानामनुषालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातका-
रिणामुपप्लवानां दर्श-
- १२ यिता श्रीसरस्वत्येरेकाधिवासस्य सङ्ग्रहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्र-
मोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री [:]
- १३ परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगु-
णसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्ग [ण्ड]-
- १४ लः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदृढगुरुमनोरथम-
हामारः सर्वविद्यापरा-

पं. १ वाच्यो ओं. पं. २ वाच्यो पतनदान. पं. ३ वाच्यो शरणागता. पं. ४ वाच्यो लाभोग. पं. ५ वाच्यो
प्राभिगामि. पं. ११ वाच्यो मनुषाल. पं. १४ वाच्यो सर्वविद्या

- १५ वरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभासितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः-
समग्रलोकागाध-
- १६ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतश्रुग-
नृपतिपञ्चविशोधनाधिगतो-
- १७ दमकीर्तिर्द्वर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयना-
मां परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः
- १८ तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः [] स्वयमुपे[न्द्र]गुरुणोव गुरुणात्यादरवतासमभिल-
षणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धसक्तां परमभद्र
- १९ इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयेवोद्वहन्स्वेदमुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः
प्रभावसम्पद्दुशीकृत-
- २० नृपतिशतशिरोरत्नच्छाद्योपगूढपादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिखितमनोवृत्तिः
प्रणतिमेकां परित्यज्य
- २१ प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामो-
दविमलगुणसङ्ग्रहितप्र-
- २२ सभाविषटितसकलकलविलसितगतिर्चाञ्चजनाधिरोहिभिरशेषैर्द्वैषैरनामृष्टात्युन्नतह-
ृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्र-
- २३ कौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषः प्रथमसं-
ख्याधिगमः परममाहेश्वर-
- २४ श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषातिशयःसत्त्वस-
- २५ उपदा त्यागौदार्येण च विगतानुसन्धानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः सम्य-
गुपलक्षितानेकशास्त्रकला-
- २६ लोकचरितगङ्गरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
ज्ञैर्-
- २७ जयपताकाहरणप्रत्यग्रोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुः-
प्रभावपरि-
- २८ भूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितद्यासनः परममाहेश्वरः श्रीभरसे-
नस्तस्यानुजः

पतरूँ बीजुं

- २९ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्वैरपतिरतिदुस्साधानामपिप्रसाधयिता
 ३० विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः परिष्टद्वगुणानुरागभिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव
 स्वय-
 ३१ मम्भुपपन्नः प्रकृतिभिरभिगतकलाकलापः कान्तिमानिर्घृतिहेतुरकलङ्कx कुमुदनाथ
 प्राज्यप्र-
 ३२ तापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्यः परं
 प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथ-
 ३३ प्रयोजनानुबद्धमागमपरपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-
 पभादेशं ददद्गुण-
 ३४ वृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः
 प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदु-
 ३५ हृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदव्योपि निरसिता दोषवता-
 मुदयसमयमुपजनित-
 ३६ जनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थनप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः
 श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुत
 ३७ तत्पादकमलप्रणामधराणिकषणजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव
 श्रवणनिहितमौक्तिका-
 ३८ लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदु-
 कारग्रहणादमन्दीकृतानन्द-
 ३९ विधिर्व्वसुन्धरायाः कान्मुके धनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसा-
 मन्तमण्डलोत्तमाब्भधृतचूडारत्नायमा-
 ४० नशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधरसेन
 * कुशली सर्व्वानेव समाज्ञाप-
 ४१ यत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय उदुम्बरगह्वरवि-
 निर्गतखेटकवास्तव्योदुम्बरगह्वरचातु-
 ४२ र्व्वद्यसामान्यपराशरसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभवीनागशर्म्मपुत्रब्राह्मणादि-
 तिशर्म्मणे खेटका-
 ४३ हारे कोलम्बे वड्डसोमालिकाग्रामपूर्व्वसीम्नि खेटकेमानेन व्रीहिद्विपिटुकद्वयवापं
 सभृष्टीकं क्षेत्रं यस्या-

पं. ३० वांथो भिम्मेलु पं. ३३ वांथो परिप; नुत्तप. पं. ३४ वांथो शालातुरीय पं. ३६ वांथो समर्थित; सुत पं. ३८ वांथो काम्मुके; तमात्र. पं. ४२ वांथो विषय पं. ४३ वांथो खेटका

- ४४ घाटनानि पूर्वतः सीहमुहिज्जग्रामसीमा दक्षिणतो विश्वपल्लिग्रामसीमा अपरतो द्रोणकसत्कशमीकेदारक्षेत्रं
- ४५ उत्तरतो महेश्वरसत्कखण्डिकेदारीक्षेत्रं तथा नगरकपथकान्तर्गतदुहुदुहग्रामे दक्षिणापरसीमिस्वेटक-
- ४६ मानेन वीहिद्विपीठकवापं कोटीलकक्षेत्रं यस्याघाटनानि पूर्वतः आटिरमणकेदार-संज्ञितं महत्तरगोल्लकसत्कक्षेत्रं
- ४७ सम्भीलकसत्कखण्डकेदारश्च दक्षिणतः जाइणपल्लिग्रामसीमा अपरतो गुड्डप-ल्लिग्रामसीमा उत्तरतआरीलकेदारः शमी-
- ४८ केदारो बल्मीकद्वयश्च तथा पूर्वसीमि दुहुदुहिकापद्रके भृष्टी यस्या आघाटनानि पूर्वतः कपित्थोन्दन दक्षिणतो विशीणोञ्जित-
- ४९ केदारिक अपरतः कपित्थोन्दनी उत्तरतः ब्राह्मणवैरभटसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रमतिकम्प उन्दनीद्वयं एवं क्षेत्रद्वयं समृष्टीकं
- ५० सोद्रङ्गं सोपरिकरं समूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-विष्टिकं सर्व्वराजकीयानामहस्त-
- ५१ प्रक्षेपणीयं पूर्व्वप्र[च]देवब्रह्मदेयब्राह्मणविड्शतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाच-न्द्रार्क्षार्णवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनं
- ५२ पुत्रवौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धम्मदायो निस्पृष्टः यतोस्योचितयाब्रह्मदय-स्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्रदिश-
- ५३ तो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्ब्रह्मजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
- ५४ वगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वमुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
- ५५ तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्भुक्त-माल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥
- ५६ [षष्टि] वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् दूतकोत्र राजदुहितृभूवा ॥
- ५७ [लिखित] मिदं सन्धिविग्रहाधीकृतदिविरपातिवत्रमद्विपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभटे-नेति । सं २०० ३० द्वि. मार्गशिर शु २ स्वहस्तो मम-

ધ્રુવસેન ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૪ માઘ સુદ ૯ (ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪)

ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલા^૧ રાષ્ટ્રકૂટના દાનપત્રની પેઠે નીચે આપેલા દાનપત્રનો મૂળ લેખ ગુજરાતમાં કપડવણજમાં મળ્યો હતો. આ લેખ ઉપસાવેલા કાંઠાવાળાં બે તામ્રપત્રોના અંદરના ભાગમાં કોતરેલો છે. દરેક પત્રાનું માપ ૧૩" x ૧૦" નું છે. જમણી બાજુની કડી જોવાઈ ગઈ છે. ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા છે તે વિસમ આકૃતિની આશરે ૬" જડી છે. લંબગોલાકૃતિની મુદ્રાનું માપ ૨" x ૨" નું છે. તેના ઉપર ઉપસાવેલા ભાગમાં ડાબી તરફ મુખવાળો બેઠેલો એક નંદી છે. તેની નીચે હંમેશનો શ્રીમદ્વાક્રં: લેખ છે. બન્ને પત્રાંઓ તથા મુદ્રા સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ "સિરિ—સિમ્મિણિકા"—જે પ્રાકૃત નામ જેવું દેખાય છે—ની છાવણી છે. લેખમાં હંમેશ મુજબની ધ્રુવસેન ૩ જા સુધીની વંશાવળી આપી છે. તેમાં લખ્યું છે કે તેણે વાજસનેય શાખાનો અભ્યાસ કરતા કૌશિક ગોત્રના, ચતુર્વેદી મદિછકના રહીશ અપાના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટભટ્ટને શિવભાગ પુર વિષયના દક્ષિણાપટ્ટમાં આવેલું પટ્ટપદ્મ નામનું ગામ આપ્યું છે.

આ દાનપત્રમાં બે વાર આવતું મદિછક નામ જરા બુદ્ધી લિપિમાં પાછળથી સુધારા તરીકે લખેલું જણાય છે. દૂતક પ્રમાણ નાગ^૨ હતો, અને લેખ લખનાર સંધિવિગ્રહાધિકૃત મુખ્ય મંત્રી રકંઠભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ અનહિલ^૩ હતો. દાનપત્રની તારીખ [ગુપ્ત-) સંવત્ ૩૩૪ અથવા ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪ ના માઘ સુદ ૯ હતી.

* એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫ ઈ. હુદ્દા. ૧ ઉપરનું વો. પા. ૫૨ ૨ જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ ૩ જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ જ્યાં પ્રતિકૃતિનું વાંચન શ્રીનાથ છે. પણ શ્રીના ૧૧ જે અક્ષરાંતરમાં છે તે પ્રમાણે નથી. ૪ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને વો. ૧૧ પા. ૩૧૬ ૫ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૭ અને ૪૫ અંતમાં અને વો. ૭ પા. ૭૭ ૬ પ્રો. બ્યુલ્હરના મત પ્રમાણે (ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૭ નોટ ૧૦ અને વો. ૧૭ પા. ૧૯૭ નોટ ૫૦) ધ્રુવસેન ૩ જાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર તારીખ ૩૩૧ સંવત્ નું છે. ધ્રુવસેન ૩ જાના રાજ્યસમયની સીમા તેની પહેલાંના ધરસેન ૪ થી (૩૩૦) તથા તેની પછીના ખરમદ ૨ જા (૩૩૭) ની વચ્ચે નક્કી થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेळुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारात् सिरिसिम्मिणिकावासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशत-
- २ लब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलाबास-
राज्यश्रियः परममोहेश्वरश्रीमटार्कादिव्यवच्छि-
- ३ जराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति स्वप्न-
द्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस-
- ४ त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिः सकल-
स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्व-
- ५ त्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगामीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदश-
गुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणव-
- ६ दपास्ताशेषस्वकार्यफल [:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयि-
हृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममोहेश्वरः श्री-
- ७ गुह्यसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविस्तृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः
प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाशि-
- ८ तः सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशीक्षां विशेषविस्मापिताखिलधनुर्धरः
प्रथमनरपतिसमतिष्ठानामनुपालयिताधर्मादायानामपा-
- ९ कर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिताश्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहताराति-
पक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलया-
- १० र्थिवश्रीः परममोहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातस्सकलजगदानन्द-
नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशो-
- ११ भासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरांसर्पीठोदूढगुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरवि-
भागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितल-
- १२ वेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगामीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमु-
व्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतगुगनृपति-
- १३ पथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोऽज्वलतरीकृतार्थमुखसंपदुपसेवानिरू-
ढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यः
- १४ तस्यानुजस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीया-
मपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञा-

- १५ संपादनैकरसतयैवोद्वहन् खेदसुखे रंतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशी-
कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि
- १६ परावज्ञाभमानैरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभि-
मानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृत-
- १७ निखिलभुवनमोदविमलगुणसंहतिप्रसभविघटितसकलकलिविलसितगातिर्नीचजना-
बिरोहिभिरशेषैर्दोषैरन[१] मृष्टात्युज्जतहृदयः प्र-
- १८ ख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणातिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयं ग्राहप्रकाशितप्रवी-
रपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरप्र-
- १९ हस्तस्य तनयः तत्पादानुद्धयातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमन-
परितोषातिशयः सत्त्वसपदां त्यागौदार्येण च विगतानुस-
- २० न्धानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितनेकशास्त्रकलालोर्चरित
गह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिर-
- २१ [क] त्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदप्रबाहुदं-
डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः
- २२ स्वधनु २ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः
परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्प[१] दा-
- २३ नुध्यातः सञ्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विण-
याणां मूर्तिमानिवपुरुषकारः परिवृद्धगु-
- २४ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमान् निर्व्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः
- २५ प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः
परं प्रत्ययमर्थ्वन्तमतिबहुतिथ-
- २६ प्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णवदधानैः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेन-
रूपमादेशं ददद्गुण-

पतरुं बीजुं

- २७ वृद्धिविधानजनित[संस्का]रः[सा]धूनां राज्यसालातुरीयं तन्त्रयोरुभयो-
रपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणाशृदुहृदयः श्रुतवा-
- २८ नप्यगर्भितः कान्तोपि प्रशर्मस्थिरसौहृदय्योपि निरसितादोषवतामुदयसमयसमु-
पजनितजनतानुरागपरिपिहित-
- २९ भुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीभुवसेनस्तस्य सुत-
स्तत्पादकमलप्रणामधरणि-

- ३० षण्णजितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभात्र एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल-
ङ्कारविश्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षा-
- ३१ लिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुक्तरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिर्विमुन्ध-
रायाः काम्मुकेधनुर्वेद इव संभावितशेषलक्ष्य-
- ३२ कलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडारत्न[१]यमान शासनः परममाहेश्वरः
परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
- ३३ क्रवर्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजन्मनो भक्तिव-
धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरं तत्पा-
- ३४ दारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुवा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्यैव राजर्षिर्दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिन्नाय-
- ३५ शसो वलयेन मण्डितकुम्भा नभसि यामिनीपतेर्विडम्बितास्वण्डपरिवेषमण्डलस्य
पयोदश्याप्रशिखरचूचुकुरुचिरसह्यविन्ध्यस्तनयु-
- ३६ गायः क्षित २ पत्युः श्रीडेरभटस्याङ्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशेङ्-
शुकभृतः स्वयंवरमाल्यामिवराज्यश्रियमर्पयन्त्यां × क-
- ३७ तपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलमण्डलाग्रमिवावलम्बमानः
शरदि प्रसभमाकृष्टशिलै-
- ३८ मुखबाणासनापादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्वमेव विविध-
वर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्र-
- ३९ वणः पुर्णः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्ष-
रत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनि-
- ४० वहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्रहन् धृतविशालरत्नवलयजलधिवेला-
तटायमानभुजपरिप्वक्तविश्व-
- ४१ म्भरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन+कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय
- ४२ महिष्ठ [क]विनिर्गतमहिष्ठकवास्तव्यैतच्चातुर्विद्यसामान्यकौशिकसगोत्रवाज-
सनेयसब्रह्मचारिन् [१]द्विगवप्पुत्रभट्टिभट्टाय
- ४३ शिवभागपुरविषये दक्षिणपट्टे पट्टपद्रकग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः
सधान्यहिरण्यादेयस्सद-
- ४४ शापराधस्तोत्पद्यमानविष्टिकस्सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रस्तदेवब्रह्म-
देशरहितः भूमिच्छिद्रन्यायेना-
- ४५ चन्द्रार्कावर्णवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गेण
धर्मदायो निसृष्टः यतोऽस्योचितया ब्रह्म-

- ४६ देयाम्र[१] हारस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्ध्या-
सेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यसद्वृद्ध-
४७ जैरन्यैर्वा स्वनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छ-
क्षिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्त-
४८ च ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमि-
स्तस्य तस्य तदा फलम् [॥] यानीह दारिद्र्यमयान्तरेन्द्रैर्द्धनानिधर्मायतनीकृ-
४९ तानि[१] निर्वर्तुक्तमाल्यप्रतिमानि [तानि] को नाम साधु ~
पुनराददीत [॥] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् [॥] दूतकोत्र प्रमातृश्रीनागः
५० लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३०० ३० ४ माघ शु ६ स्वहस्तो मम ॥

પં. ૧ એમ સ્વસ્તિ વિજયશાસ્ત્રી છાવણીમાંથી સિરિસિમ્ભિલિઠ મુકામેથી; જેઓના શત્રુઓ એકદમ નમી ગયા હતા એવા મૈત્રકોના અતુલ બલથી સંપત્ત મંડલવિસ્તારમાં થયેલી સો સો લડાઈ ઓથી જેણે પ્રતાપ મેળવ્યો હતો, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલા ઓનો, જ્ઞાનમાં અને માનમાં બતાવેલી પ્રામાણિકતાથી જેણે અનુરાગ ઉપાર્જિત કર્યો હતો, અનુરાગયુક્ત વંશપરંપરાના, ભાડુતી તથા અધિકારી સૈનિકોની સેનાવડે જેણે રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી, એવા રાજવંશને અવિચ્છિન્ન રાખનારા પરમમાહેશ્વર શ્રીભદ્રાકર્ણથી પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેન (થયા), જેણે માતાપિતાનાં ચરણ-રવિંદ્રને પ્રણમીને પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; શૈશવથી ખડગયુક્ત કર વડે શત્રુઓની મહમત્ત ગજબટાને ભેદીને જેણે પોતાના સત્ત્વની કસોટી પ્રકાશિત કરી હતી; જેના ચરણબળે કિરણસમૂહ સ્વભાવથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભાથી ભિન્ન થતો હતો; સકલ સ્મૃતિ-ઓએ રચેલા માર્ગને અનુસારે સારા પરિપાલન વડે પ્રજાનું હૃદય રંજિત કરીને પોતાનું 'રાજ' નામ અન્વર્થ બનાવ્યું હતું; રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગંભીરતા, યુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં જે કામદેવ, અન્દ્ર, શૈલરાજ, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુબેરથી ચઢીયાતો હતો; શરણાગતને અભય આપવાની દેવમાં જે પોતામા અશેષ કાર્યફલને તૃણની માફક ફેંકી દેતો; માગણીથી વિશેષ આપીને જેણે વિદ્વાન, મિત્ર, અને રનેહીનાં હૃદયને આનંદિત કર્યો હતાં; જે અખિલ ભુવનમંડલનો, જાણે કે દેહધારી, આનંદ હતો.

પં. ૭ એનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો, જેણે પિતાના પાદબળના કિરણસમૂહથી નીકળતી જાત્રવીના જલપ્રવાહમાં અશેષ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; જેની સંપત્તિ હજારો પ્રણ-થીનો આધાર બનતી; જેને જાણે કે રૂપથી આકર્ષાઈને આકર્ષક ગુણો એકદમ આવી મળતા હતા; સહજશક્તિ અને શિક્ષાના ઉત્કર્ષ વડે જેણે બધા ધનુર્ધરોને આશ્ચર્ય પમાડ્યા હતા; પૂર્વ નૃપતિઓએ આપેલાં ધર્મજ્ઞાનોનું જે અનુપાલન કરતો; પ્રજાનો નાશ કરનાર ઉપદ્રવોને જે હરતો; લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનું જે દર્શન કરાવતો; હણાયેલા શત્રુપક્ષની લક્ષ્મીનો પરિભ્રમ કરવામાં જેનું પરાક્રમ કુશલ હતું; અને વિક્રમ વડે જેણે નિર્મલ રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી શિલાદિત્ય હતો, જે એના (પિતાના) પાદનું અનુ-ધ્યાન કરતો, જેણે અખિલ જગતને આનંદ અર્પનારા અત્યદ્ભુત ગુણોના સમુદયથી સમગ્ર દિગ્મ-ણ્ણને વ્યાપ્ત કરી દીધું હતું; સો સો લડાઈમાં મેળવેલા વિજયથી શોભતી તરવારની છુતિ વડે વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલા પોતાના સ્કંધપીઠ ઉપર જે મટાટા મનોરથોનો જબરો ભાર ઉચકી રહેતો; સર્વ વિદ્યાઓના પર અને અપર ત્રિભાગોના અધ્યયનથી જેની મતિ વિમલ બનેલી હતી છતાં ગમે તેવા એક નહાના સુભાષિત વડે પણ જે રહેલાઈથી સંતુષ્ટ કરી શકાતો; સમગ્ર લોકથી પણ તાગ ન પામી શકાય એવા ઊંડા હૃદયવાળો હોવા છતાં જે અત્યન્ત સુચરિતથી વ્યક્ત પરમકલ્યાણ સ્વભાવથી યુક્ત હતો; કલિયુગના નૃપતિઓના ઉજ્જડ બનીને રુંધાઈ ગયેલા માર્ગનું વિશોધન કરીને જેણે ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિ મેળવી હતી; ધર્મને બાધા ન કરવાથી વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલી ધનસુખસંપત્તિને કારણે મેળવેલું જેનું ધર્માદિત્ય એવું બીજું નામ હતું.

પં. ૧૪. તેનો ભાઈ પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચંદ્ર હતો, જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો, ઉપેન્દ્રના શુરુ (વડીલ ભાઈ) જેવા પોતાના વડીલ ભાઈએ અભિલાષા ઉપજાવે તેવી હોવા છતાં, અત્યંત આદરથી પોતાના સ્કંધ ઉપર મૂકેલી રાજલક્ષ્મીને જે પરમભદ્ર ધોરીની માફક એમની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તત્પર બનીને જ ધરી રાખતો છતાં જેની સત્ત્વસંપત્તિને થાકનું કે સુખ-વાંછાનું વિદ્ય નડ્યું નહોતું; પોતાની પ્રભાવ સંપદ વડે વશ કરેલા સો સો નૃપતિઓનાં શિરોરતનની કાન્તિ જેના પાદપીઠને આલિંગી રહી હતી છતાં જેની મનોવૃત્તિને અન્યની અવજા કે અભિમાન

અડકી શક્તાં નહોતાં; પૌરુષમાં અને અભિમાનમાં પ્રખ્યાત બનેલા શત્રુઓ પણ જેની સ્થાને પ્રણામ શિવાય બીજો પ્રતિકારનો ઉપાય સ્વીકારતા નહિ, આખી સૃષ્ટિને હરખાવી રહેલા વિમલ ગુણસમૂહ વડે જેણે કલિકાલના બધા વિલાસોની ગતિનો એકદમ નાશ કર્યો હતો; નીચાં માણસોનું આક્રમણ કરનારા દોષમાત્ર જેના ઉત્તર હૃદયનો સ્પર્શ પણ કરી શકતા નહો, પોતાનાં પ્રખ્યાત પૌરુષ અને અસ્રકૌશલવડે સંખ્યાબંધ શત્રુનૃપતિઓની લક્ષ્મીને પકડી આણીને જેણે પ્રવીર પુરુષોમાં પોતાનું પ્રથમ સ્થાન જાહેર કર્યું હતું.

પં.૧૬ તેનો પુત્ર એના ચરણનું ધ્યાન ધરનારો પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન હતો, જેણે સકલ વિદ્યાના અધ્યયનથી સર્વ વિદ્વાનજનોનાં મનને અત્યંત સંતુષ્ટ કર્યો હતાં, સત્ત્વસંપત્તિ વડે અને દાન ઔદાર્ય વડે જેણે શત્રુઓના મનોરથની ધરી એવી તોડી નાંખી હતી કે એ ફરીથી સંધાવાની આશા જ ન રહે; અનેક શાસ્ત્ર, કલા, લોકચરિત, વગેરેના ગૂઢ ભાગોનો જેણે સારો પરિચય કર્યો હતો છતાં જેની પ્રકૃતિ પરમ ભદ્ર હતી અને અકૃત્રિમ સભ્યતા અને વિનયની શોભા એ જેનું વિભૂષણ હતું; સો સો લઠાઈઓમાં જયપતાકાને ઉચકી લેવાને સમર્થ લાંબા બાહુદંડ વડે જેણે શત્રુઓના દર્પનો નાશ કર્યો હતો; પોતાના ધનુષના પ્રભાવથી જેઓના અસ્રકૌશલના અભિમાનને પોતે પરિભવ કર્યો હતો તેવા સકલ નૃપતિઓ જેના શાસનને સ્વીકારતા હતા.

પં.૨૩ તેનો અનુજ, એના ચરણનું ધ્યાન કરનાર, પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન હતો. જે સન્ન્યસ્તિ વડે બધા પૂર્વનૃપતિઓથી અનયાતો હતો; દુર્જય દેશે પણ જેણે જિત્યા હતા, જે મૂર્તિમાન પુરુષાર્થ હતો; મ્હોટા ગુણો પ્રત્યેના અનુરાગથી ભરપૂર ચિત્તવૃત્તિવાળી પ્રજા સાક્ષાત્ મનુ જેવા જે રાજાના આશ્રયમાં રહેતી હતી; ચન્દ્રની માફક જે ઠલાકલાપસંપન્ન, ઠાન્તિમાન, આનંદહેતુ હતો છતાં અકલંક હતો; સૂર્યની માફક જે વિપુલ પ્રતાપ વડે દિગ્ગંવરાલને વ્યાપ્ત કરીને અન્ધકાર રાશિનેા ધ્વંસકર્તા હતો પણ સદા ઉદયશાલી હતો; અર્થયુક્ત, અનેક પ્રયોજનવાળા, આગમપૂર્ણ, પ્રત્યય પ્રકૃતિને અર્પનારો, સંધિ, વિગ્રહ, તથા સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ, સ્થાનને ઉચિત આદેશ આપનારો, ગુણવૃદ્ધિની ક્રિયા વડે સાધુઓના સંસ્કાર કરનારો, એવો જે રાજા રાજ્યતંત્રમાં તેમ જ વ્યાકરણમાં નિપુણ હતો; જે મહાપરાક્રમી પણ ઠરણાકોમલ હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન પણ અગવિત હતો, કાન્ત પણ પ્રશમયુક્ત હતો, મિત્રતામાં સ્થિર પણ દોષવાળાઓનું નિરસન કરનારો હતો; જેણે ઉદયસમયે લોકમાં ઉપજાવેલા અનુરાગ વડે આખી સૃષ્ટિને છાવરી દર્પને બાલાદિત્ય એવું પોતાનું પ્રખ્યાત બીજું નામ યથાર્થ કરી બતાવ્યું હતું.

પં.૨૬ એનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર, પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ચક્રવર્તી શ્રી ધ્રુવસેન હતો, જેના લલાટમાં પિતાના ચરણકમલના વન્દનમાં ભૂમિધર્મણથી થયેલા ચાઠાને રૂપે ચન્દ્રખંડ વિરાજતો હતો (= જે શિવની માફક ચન્દ્રમૌલિ હતો), જેણે શિશુકાળમાં જ મોતીના અલંકારની પેઠે વિમલ જ્ઞાન શ્રવણમાં ધર્યું હતું, જેનો કમલતુલ્ય અગ્રહસ્ત^૨ દાનજલ^૨ થી ધોવાયેલો હતો, કન્યાના આનન્દની માફક વસુંધરાનો આનન્દ જેણે મૃદુકર^૨ અહણથી વધાર્યો હતો, ધનુર્વેદની

૧ આ વાક્ય શ્લેષયુક્ત છે; શ્લિષ્ટપદોના (૧) રાજ્યતંત્રપરત્વે અને (૨) વ્યાકરણપરત્વે અથે આ પ્રમાણે છે:-

અર્થ=(૧) ધન, (૨) તાત્પર્ય; આગમ=(૧) શાસ્ત્રતત્ત્વ, (૨) આગતુકવર્ણ; પ્રત્યય=(૧) ખાતરી (૨) પ્રત્યય-ચિહ્ન; પ્રકૃતિ=(૧) પ્રજા, (૨) મૂળ શબ્દ; સંધિ=(૧) સુલેહ, (૨) સંહિતા; વિગ્રહ=(૧) યુદ્ધ, (૨) વિશ્લેષ; સમાસ=(૧) સેનાનિવેશ, (૨) પદસમાસ; સ્થાન=(૧) સ્થળ, (૨) સૂળ પદ આદેશ=(૧) આજ્ઞા, (૨) મૂળપદને સ્થાને આવતું પદ; ગુણવૃદ્ધિ=(૧) ગુણોની વૃદ્ધિ (૨) સ્વરોનો ગુણ તથા વૃદ્ધિ. ૨ આ શબ્દોમાં અને વાક્યોમાં રહેલો શ્લેષ પ્રકટ છે.

માઠક જેણે કાર્મુક વિષે સકલ લક્ષ્યે સિદ્ધ કર્યો હતો,^૧ અને જેના શાસનને પ્રણુત સામન્તવર્ગ મસ્તક ઉપર ચૂડાસનની માફક ધરતો હતો.

પં. ૩૩. તેના પિતામહના ભાઈ શ્રી શીલાદત્યનો પુત્ર શ્રી ડેરભટ્ટ હતો, જેનું, મસ્તક, ભક્તિથી નમ્ર અવયવો વડે પ્રણામ કરવાને સમયે, વિજયના પાદકમળમાંથી નીકળેલી ગંગા જેવી, પોતાના પિતાના ચરણકમળમાંથી નીકળેલી અત્યન્ત શ્વેત નખમણિપ્રભા વડે હરમેશાં નિર્મલ બનતું હતું; જે રાજ્યિ અગસ્યની માફક દક્ષિણવૃત્તિ રાખતો, પોતાના અત્યન્ત ધવલ યશના વલય વડે દિશામુંઢરીઓને શણગારતો, જે આકાશમાં નિશાનાથના અખંડ ઐશ્વર્યનું અનુકરણ કરતો, મેઘ વડે સ્યામ થયેલાં શિખરો રૂપી ડીઠીઓવાળાં સદ્ય અને વિન્ધ્ય રૂપી રુચિર સ્તનયુગવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો; એવા,

પં. ૩૬ શ્રી ડેરભટ્ટનો પુત્ર, જેણે અનુરાગવાળી, શુભ્ર યશરૂપી વસ્ત્ર પહેરનારી, સ્વયંવરમાલાની માફક રાજ્યશ્રો અર્પનારી, નૃપમંડલીનો પરિચર કર્યો છે; પોતાના અપ્રતિહત, અને પ્રચંડ રિપુઓના મંડલને નમાવનાર, ખડ્ગ જેવા શૌર્યને જ અવલંબીને જેણે શરદ્ ઋતુમાં ધનુષ્ય વડે ખેંચેલા બાણથી જ શત્રુભૂમિનું પ્રસાધન કરીને વિધિસર કરચદ્ધણ કર્યું છે; વિવિધવર્ણોથી ઉજ્જવલ ઉત્તમ જ્ઞાન વડે પ્રથમથી જ વિભૂષિત થયેલાં જેનાં શ્રોત્ર પુનરુક્તિ પામતા રત્નાલંકાર વડે ફરીથી અલંકૃત થયેલાં છે; જેના હસ્તનું અથ્ર કડાંની ઉપર રહેલાં રત્નોનાં કિરણોથી વ્યાપ્ત છે અને પ્રદાનજળના છંટકાવથી વિલસતા તાજ શૈવલ અંકુર જેવું છે; વિશાલ રતનવલયને ધારણ કરી રહેલા અને એથી સમુદ્રના તટ જેવા ખનતા લુખ વડે જેણે વિશ્વંભરાને ભીડી લીધી છે; એવા, શ્રી ડેરભટ્ટનો

પં. ૪૧ પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન, કુશલયુક્ત, સર્વને આજ્ઞા કરે છે; તમારે જાણવું જો: મેં માતાપિતાના પુણ્યવિસ્તારને અર્થે, મહિષકમાંથી આવેલા, મહિષકમાં રહેનારા ચાતુર્વેદિ-ઓમાંના એક, કૌશિકસંગોત્ર, વાજસનેયસપ્રજ્ઞયારી, બ્રાહ્મણ બાપના પુત્ર ભટ્ટિલટને શિવ-ભાગપુર પ્રાન્તમાં દક્ષિણપાટમાં આવેલું પટ્ટપદ્મક ગ્રામ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર અને ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણ સાથે, દંડ અને દશાવરાધના હુકમ સહિત, પ્રસંગે ઉપજતી વેઠ સહિત કોઈ પણ રાજ્યાધિકારી જેમાં હાથ નાંખી શકે નહિ એવું, પૂર્વે બ્રાહ્મણને કે દેવમંદિરને અપા-યેલા દાન શિવાયનું, ભૂમિચિદ્ર-ન્યાયે, જ્યાંસૂધી ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વત ટકે ત્યાંસૂધી પુત્ર-પૌત્રાદિક વંશજને ભોગવવાનું, ઉદક અંજલિ મૂકીને ધર્મદાય તરીકે આપ્યું છે, જેથી, બ્રાહ્મણને અપાતા અથ્રહારની રીતે, એને ભોગવતાં, ખેડતાં, ખેડાવતાં કે માંડી આપતાં કોઈએ વિમ્ન કરવું નહિ. અને હવે પછી થનારા, અમારા વંશજ કે અન્ય, રાજ્યઓએ, ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, મનુષ્ય અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાનનું ફક્ત બધાને સામાન્ય છે એવું સમજીને આ દાનને માન્ય રાખવું અને એનું પાલન કરવું.

પં. ૪૮ કહ્યું છે કે જહ્નુર્વિસુધા મુક્તા ઇત્યાદિ—

પં. ૪૯

અહિંયાં દૂતક પ્રમાતૃશ્રીનાગ છે, સંધિવિચ્છાધિકારી દિવિરપતિ શ્રી સ્કન્દભટ્ટના પુત્ર દિવિ-રપતિ શ્રીમદનહિત્રે આ લખ્યું છે. સં ૩૩૪ માધ શુ. ૯ મારો સ્વહસ્ત (હસ્કત) છે.

ધ્રુવસેન ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર

આ પત્રને હાંસીયાના ભાગમાં ઘણું નુકશાન થયેલું છે. ડાબી બાજુના કાંઠાને કુદત થોડો ભાગ જ રહ્યો છે. કડી માટેનાં બે કાણાંઓનું કંઈ પણ નિશાન રહ્યું નથી. છેલ્લી પંક્તિ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશપાત્રી છે. તે મોટું નુકશાન છે. અત્યારની સ્થિતિમાં પત્રાંનું માપ ૧૨" x ૮" છે.

અક્ષરો બહુ સંભાળપૂર્વક કોતર્યા હતા તેમાં શંકા નથી. પરંતુ પત્રાની ખરાબ સ્થિતિ ને લીધે, આઈઓલોજીકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કરવા છતાં, સહેલાઈથી વાંચી શકાતા નથી.

દાન ધ્રુવસેન ૩ જા એ આપેલું છે. તેનું ચોક્કસ નામ પત્રાં ઉપર નથી. પરંતુ તેના વર્ણન વાળો પ્રસ્તાવનાનો ઘણો ખરો ભાગ સુરક્ષિત છે, તેને રાજના ઇન્કાઓ મળ્યા લાગતા નથી. તેના નામ આગળ કુદત પરમમાહેશ્વરનું ધાર્મિક વિશેષણ લગાડેલું છે. આ દાન વલ્લભીના સ્વત્ત્વ માં હુડાએ બંધાવેલા બૌદ્ધ વિહારને આપેલું જણાય છે.

કાશહુદમાં આવેલું રાક્ષસક નામનું ગામ તે વિહારમાં વસતા બિહુઓનાં પોપણાથે આપ્યું હતું.

ફતક તથા લેખકનાં નામ સહિત બીજા બધી વિગત નાશ પાત્રી છે. ધ્રુવસેન ૩ જાનું કુદત સં. ૩૩૪ (એ. ઈ. વો. ૧. પા. ૮૫)નું એક વધારે દાનપત્ર આપણી પાસે છે,

સદગત ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી પોતાના ગુજરાતના ઇતિહાસમાં બો. ગેઝેટીઅર વો. ૧. ભાગ ૧ પા. ૬૨ માં " ધ્રુવસેન ૩ જાનું ઈ. સ. ૬૫૧ (ગ્ર. સં. ૩૩૨)નું એક અપ્રસિદ્ધ તામ્ર-પત્ર મોરબીના રાજાના તાબામાં " હોવાનું લખે છે. આ દાનપત્ર હજી સુધી પ્રસિદ્ધ થયું નથી, અને તેનો પત્તો મેળવવાના મારા બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧
- ૨ [મસ્તસામન્ત]મળ્ડલો[તમાઙ્ગધૃત]ચૂડામળીયમાનશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ
[પરમમટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધર]-
- ૩ [સેન]સ્તાત્પિતામહાત્માતુશ્રીશ્રીલાદિત્યસ્ય શાઙ્ગપાણેરિવાઙ્ગજન્મનો મક્તિ-
બન્ધુરાવયવકસ્પિતપ્રણતેરતિથિ[વલયા દૂરં તત્પાદારવિન્દપ્રવૃ-]
- ૪ [ત]યા નસ્વમણિરુચા મન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિતોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્યસ્યેવ
રાજર્ષેર્દ્વાક્ષિપ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધ્વલિન્ના [યસસાં બલ-]
- ૫ યેન મળિટતકક્રુમા નમસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાસ્વળ્ડપરિવેષમળ્ડલસ્ય પયો-
દશ્યામશિશ્વરચૂચકરુચિરસદ્ધાવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃ
- ૬ ક્ષિતેx પત્યુઃ શ્રીઢેરમટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિય-
શોઙ્ગકમૃતઃ સ્વયંવરમાલામિવ રાજ્યશ્રિયમ[ર્પયન્ત્યાઃ]
- ૭ કૃતપરિગ્રહઃ શૌર્ય્યમપ્રતિહતવ્યાપારમાનમિતપ્રચંડરિપુમળ્ડલં મળ્ડલાગ્રમિ-
વાવલ્લમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસમમાકૃષ્ટશિલી[મુસ્વબાણા]
- ૮ [સનાપાદિત]પ્રસાધનાનાં પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધ-
વર્ણોજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્ર[વણઃ પુનઃ-]
- ૯ [પુનરુક્તેનેવ રત્ના]લક્ષ્મીનાલલ્કૃતશ્રોત[:]પરિસ્ફુરત્કટકવિકટકીટ-
પક્ષરત્નકિરણમવિચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવહાવસેક-
- ૧૦ [શૈવલા]હ્રુકુરમિવાગ્રપાણિમુદ્રહને ધૃતવિશાલરત્નવલયજલધિવેલાતયાયમાનમુ-
જપરિપ્લવતવિશ્વમ્ભરઃ પરમમાહેશ્વર[:]શ્રી[ધ્રુવસેનઃ]
- ૧૧ [સર્વા]નેવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો~પુણ્યા-
પ્યાયનાય શ્રીવલ્લભીસ્વતલનિવિષ્ટહુઙ્ગા
- ૧૨ [મિશ્રુસં]ધાય ચીવરપિણ્ડપાતશયનાસનગ્લાનભૈષજ્યાર્થં ભગવતો બુદ્ધ મટ્ટાર-
કસ્ય પૂજાસ્તપનગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદિ[ર્થ]
- ૧૩ [પ્રતિસંસ્કા]રાય મિશ્રુ[સંઘસ્ય ચ ?] પાદમૂલપ્રજીવનાય [વનૌટકાન્તર ?]
કાશહદાન્તર્ગતરાક્ષસકામસ્સોદ્રઙ્ગસ્તોપરિ[કરઃ]
- ૧૪ પ્યાદેયઃ સદશાપરાધઃ સોત્પદ્યમાનવિષ્ટીકઃ સર્વરાજ-
કીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મ
- ૧૫ સરિત્પર્વતસમકાલીનઃ અવ્યવચ્છિન્નભોગ્યઃ ઉદકા-
તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ યતોસ્ય હુઙ્ગાવિહોરે
- ૧૬ મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ કર્ષાપયતોઃ વા ન કૈશ્ચિદ્વચા-
વેધે [વર્તિતવ્ય]માગામિમદ્રનૃપતિભિઃ અ
- ૧૭
- ૧૮

પં. ૧ અરપૃષ્ઠ છે. પં. ૧૨ આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે સુદની મુર્તિશ્પે તે વખતે પૂજા થતી હતી. ગુપ્ત તામ્રપત્રોમાં આદિત્ય મહારક અને નારાયણ મહારક શબ્દો એવામાં આવે છે. પં. ૧૭-૧૮ અરપૃષ્ઠ છે.

ખરબ્રહ્મ ર જનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૩૩૭ આષાઢ વદિ ૫

પતરાંઓનું માપ ૧૫ થી ૧૫. ૫" x ૧૨"નું છે. બન્ને પતરાંઓ નીચેથી, ઉપરના ભાગ કરતાં વધારે પહોળાં છે. ઠડીઓ નીચેના ભાગમાં લગાડી હતી. આ ઠડીઓ તથા મુદ્રા ખોવાઈ ગયાં છે. એકંદરે પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, ફક્ત કેઈકે સ્થળે કાટ લાગવાથી બગડ્યાં છે. લિપિ શીલાલિપિ ર જ તથા શીલાલિપિ ૩ જનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓને મળતી આવે છે. બીજાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિ શિવાય બન્ને પતરાંઓ ચોખ્ખાં કાટરેલાં અને સ્પષ્ટ છે. લખાણની ભૂલો પુષ્કળ છે. આ દાનપત્ર પૂલિન્ડક અથવા કદાચ આલિન્ડકમાં આવેલી વિજયી છાવણીમાંથી બહાર થયું છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન નથી. ખરબ્રહ્મ ર જ એ કહેલું, આ પહેલું જ દાનપત્ર હોવાથી તે અગત્યનું છે. આની તારીખ સંવત ૩૩૭ ધરસેન ૪ ના સં. ૩૩૦ અને ધ્રુવસેન ૩ જના સંવત ૩૩૭ તથા શીલાલિપિ ર જનાં, સંવત ૩૪૮ નાં દાનપત્રો સાથે વિચારવાથી જણાય છે કે દેરભટ્ટના બે પુત્રોનાં રાજ્યો થોડો સમય રહ્યાં હતાં.

એટકમાં વસતા આનંદપુરના રહીશ કેશવના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના રુગ્ગેદિ બ્રાહ્મણ નારાયણને આ દાન આપ્યું છે. તેને આનંદપુર ચાતુર્વિણ, “ આનંદપુરનો એક ચતુર્વેદી ” પણ કહ્યો છે. આ જરા ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. કારણ, જો આ આનંદપુર એ જ વડનગર (સાધારણ, બરનગર) હોય, તો ગુજરાતની એક બહુ જ પ્રખ્યાત અને પ્રભાવશાળી નાગર-બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનું આ પહેલું સૂચન છે.

શિવભાગપુર જીલ્લામાં ધૃતાસય નામની ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલા પંગુલપલ્લીકા નામના ગામનું દાન કરેલું છે.

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમ્ભેશ મુજબનો એટલે યજ્ઞક્રિયા કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દૂતક પ્રમાતૃશ્રીના, અને દિવાન રકંદભટ્ટનો પુત્ર દિવાન શ્રીમદ્ અનહિલ છે. ધરસેનના દાનપત્રની રાજકુલિનિ-મૂળાની માફક આ દૂતક પણ એક સ્ત્રી હોય એમ લાગે છે. પરંતુ વિશેષણ “ પ્રમાતૃ ” જે પ્ર + માતૃ નું બનેલું લાગે છે, અને પ્રમા માંથી બનેલું નથી, તેનો શું અર્થ કરવો તે હું જાણી શકતો નથી. પ્રોફેસર ભાંડારકર (જ. બો. પ્રો. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૧) દિવાનનું નામ મહનહિલ આપે છે કે જે ફરીથી શીલાલિપિ ર જનાં (સં. ૩૪૮ નાં) પતરાંમાં આવે છે. આ બહુ જ અસંભવ નામ ગણાય. મારા પાઠ, “ શ્રીમદ્ ” અનહિલ (શ્રી મહનહિલને બદલે)ની પુષ્ટિમાં આગ્રહપૂર્વક કહું તો, વનરાજ-ને અણહિલવાડ-પાટણની જગ્યા બતાવનાર ભરવાડનું ગુજરાતી નામ અણહિલ અગર અણહિલ પ્રસિદ્ધ છે. અને તે નામ રજપુતોમાં પણ હોય છે : જુઓ, ટોડ એનાલ્સ, વો. ૧ પા. ૭૦૮ મદ્રાસ એડીશન પા. ૬૦૭.

अक्षरान्तर

पतरू पहेळें

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारात् पूलेण्डकवासकात्मसभप्रणतमित्राणां मैत्रकाणा-
मतुलबलसंपन्नैम[ण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशत]लब्धप्रता-
- २ पात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावात्पराज्यश्रिय
परममाहेश्वर श्रीभट्टार्कादव्यवच्छिन्नराजवंश[त]-
- ३ मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गद्वितीयबाहुरेव
समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितशस्त्रनिकषस्तम्भ-
- ४ भावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसंहति सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्भ-
क्षपरिपालनप्रजाहृद[यरञ्जना]न्वर्त्तराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भी-
- ५ र्यबुद्धिसंपद्भि स्मर[शशाङ्काद्रिरा]जोदधितृदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणग-
ताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेष [स्व]कार्यफल प्रार्थनाधिकार्थप्रदा [ना]-
- ६ नन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः [पादचारीव] सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोद
परममाहेश्वरः श्रीगुहसेन स्तस्यसुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविस्मृतजाह्नवीज-
- ७ लौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानभपद्रूपलोमादिवाश्रित सर-
भसमाभिगामिकैर्गुणैसहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापि-
- ८ ताखिलधनुर्द्धर प्रथमनरपतिसमतिमृष्टानामनुपालयिताधर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजो-
पघातकारिणामुपप्लवानां [दर्शयिता] श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य स-
- ९ [ह]तारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलवार्त्तिवः श्री पर-
ममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्या सुतस्तत्पादानुद्ध्यात सकलजगदानन्दना-
- १० त्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गुलः समरशतवि[जय]शोभासनाथमण्डलाग्र-
द्युतिमासुरतरासपीठो वूढगुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापराप-
- ११ रविभागाधिगाविमलमतिरपि सर्वत सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोष सम-
ग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरम-
- १२ कस्याणस्वभाव खिलीभूतकृतानुत्पत्तिपथविशोधनाधिगतोदमकीर्त्तिर्द्वर्म्मानुपरोधो-
ज्वलतरीकृतार्थसुखरपदुपसेवा रूढधर्मादित्यद्वितीयनामापरममाहेश्व-
- १३ रः श्रीशीलादित्य तस्यानुजसत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादर-
वता सम[मि]लषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यस्त-
दाज्ञासंपा-

पं. १ पूलेण्डक ते अहंते अलेण्डक पांथो शकाय पं. २ पांथो त्रियः पं. ३ पांथो सत्वनिकषस्त पं. ४
पांथो संहतिः पं. ५ पांथो संपद्भिः त्रिदशः फलः पं. ६ पांथो प्रमोदः पं. ७ पांथो संपद्रुः गुणैः पं. ८ पांथो
संहताः पं. ९ पांथो पार्त्तिवध्रीः स्वस्यः ध्यातः पं. १० पांथो रांसपीठोव्यूढः पं. ११ पांथो विभागाधिगमविः
सर्वतः तोषः पं. १२ भावः कृतयुगः धोज्ज्वलः सुखसंपदुः पं. १३ पांथो शिलादित्यः

- १४ दनैकरसतयेवोद्धह खेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्ति प्रभावसंपद्वशी[कृ]-
तनृपतिशतशिरोरत्नच्छायेपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
- १५ वृत्ति प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियो-
पाय कृतनिखिलभुवनमोदगुणसंहति प्रसभविघटितसकलकलि[विलसित]गतिर्त्वाच-
- १६ जनाभिरोहिभिरशेषैर्द्वैषैरनामृष्टात्पुनतहृदयः प्रख्यातपौरुषाखकौशलातिशयगण-
तिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगम पर-
- १७ परमाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पदानुध्यात[:]सकलविद्याधिगमविहित-
निखिलविद्वज्जनमन[:]परितोषातिशय[:] सत्त्वसंपदा त्यागौदात्येण च विग-
तानुसन्धानाशमहितारातिपक्षम-
- १८ नोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिनेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृ-
तिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्य-
- १९ लोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदम्पोदयः स्वधनु २ प्रभावपरिभूताख-
कौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासन परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः
- २० तस्यानुजस्तत्पादानुध्यात सच्चरितातिशयितसकलपूर्णरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसा-
धयिता विषयाणां
मूर्तिमानिव पुरुषकार परिवृद्धगुणानु-
- २१ रागनिर्भरचित्तवृत्तिभिमनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमाभिर्वृत्तिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्त-
- २२ रालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्य परं प्रत्ययमर्थवन्तमति-
बहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागम [परिपूर्ण] विदधानः सन्धिविग्रह-
- २३ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यशालातुरीयतन्त्रयोरुभयोर्निष्णातः प्रकृष्टविक्र [मो]
- २४ [पि] करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वित कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि नि
[रसि]ता दोषवतामुदयसमयसदुपजनितजनतानुराग-
- २५ परिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीय[नामा] परममाहेश्वरः श्री-
धुवसेनस्तस्य सुतः तत्पादकमल [प्रणा]मध-
- २६ रणिकषणजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रश-[कलः]शिशु[भाव ए] व श्रवण-
निहित[मौक्तिका]लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषदान [स]लि-

पं. १४ वांशे। द्वहन्; संपत्तिः पं. १५ वृत्तिः; पायः संहतिः पं. १६ वांशे। विध्वंसितः; शासनः पं. २० वांशे।
ध्यातः; सकलपूर्व्वनरः; कारः पं. २१ वांशे। वृत्तिभिर्म पं. २२ वांशे। प्रध्वंसितः; प्रकृतिभ्यः; विदधानः पं. २३ वांशे।
पं. २४ वांशे। देवार्वा आत्मी छे. पं. २४ वांशे। गर्वितः; समुपजनित. पं. २५ वांशे। विशेषः

- २७ ल[क्षा]लिताग्रहस्तारविन्द कन्याया इव मृदुकरग्रहणा [दमन्दी]कृतानन्दवि
[वि]र्वसु[न्धरायाः]का[र्मु]के धनुर्वेद इव संशोषिताशेषलक्ष्य-
२८ [कला]पः प्रणतसामन्तमण्डलो[तमाङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः]परममा-
हेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराज[परमेश्वर]

पतरुं बीजुं

- १ चक्रवर्ति श्रीधरसेनस्तत्पितामह भ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गज[न्मनो भ]
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधलया दूरं तत्पादा-
- २ रविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्येव राजर्षेर्दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रव[ल]
- ३ धवलिम्बा यशसां बलयेन माण्डितककुमानभसि यामिनिपतेर्विनिम्मताखण्डपरिवेष-
मण्डलस्य पयोदश्याम [शि]-
- ४ खरचूचुकरुचिरसह्यविन्ध्य — — स्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीदेरभट्टस्याङ्गजः
क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः गुचियशोशुं-
- ५ कभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतिव्या-
पारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलं मण्डलाग्रमि-
- ६ बाबलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्ट [शि]लीमुखबाणासनापदितप्रसाधनानां
परभुरो विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ७ धवण्णोर्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृत-
श्रोत्रः परस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिर-
- ८ णविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवपैङ्करमिवाग्रपाणिमुद्ग्रहनधृतविशा-
लरत्नवलयजलधिवेलातटायमानभु-
- ९ जपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधुवसेनः तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शबोष-
तगणाधियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लि-
- १० द्वाङ्गयष्टिमतिरुचिरतरचरितगरिभपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभस-
वशीकृतप्रणतसामन्तसामन्तचक्रचूडा-
- ११ मणिमयूखचितचरणकमलयुगलः प्रोद्दामोपारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसर्प्य-
त्पटीय ~ प्रतापैष्टोषिताशेषशत्रुम-

पं. २७ वांशो रविन्दः पं. ३ वांशो यामिनीपतेर्विनिर्मिता, स्वरनी निशानीयो ५६ ७४ अ२५५ छ.
पं. ४ वांशो शुचि. पं. ५ वांशो प्रतिहत, पं. ६ वांशो भुवां पं. ७ वांशो ज्ज्वलेन; परस्फुर. पं. ८ वांशो शक्ति
शैवलाङ्कार; द्धन. पं. ९ वांशो नाशनधियेव. पं. १० वांशो यष्टि. पं. ११ वांशो प्रोद्दामोदार; शत्रुवैशः

- १२ शः प्रणयिपप्रनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृतचालक्री-
डोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधनिधिः
- १३ तलोनङ्गीकृतजशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यगुपस्थापितवर्णा-
श्रमचारः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रह × कुशली
- १४ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया माता पित्रो ऽ पुण्याप्यायना-
यानन्दपुरविनिर्गतखेटकवास्तव्यनन्दपुरचातुर्विद्यसा-
- १५ मान्यशर्कराक्षिसगोत्रवह्वृचसब्रह्मचारिब्राह्मणकेशवपुत्रब्राह्मणनारायणाय शिवभा-
गपुरविषये घृतालयभूमौ पङ्कजपल्लि-
- १६ कामामः सोढङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः सधान्यहिरण्योदयः सदशापराधः
सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्वराजकीयानामहस्त-
- १७ प्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तेदेवब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहितभूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कार्णव-
क्षितिसरित्पर्वतसमकाली [नः] पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गे-
- १८ ण धर्मदायो निस्पृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
प्रदिशतो वा न कैश्चिद्द्वयासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिर-
- १९ प्यस्मद्वैशजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
वगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्य ऽ परिपालयितव्यश्चेत्यु-
- २० कं च ॥ बहुभिर्विषुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयाजरेन्दैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि
- २१ निवर्तुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत षष्ठि वर्षसहस्राणि
स्वर्गे तिष्ठति भूमिद आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र
प्रमातृश्रीना ॥
- २२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतं दिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रमिदनहि-
लेनेति सं ३३७ आषाढ ब (९) स्वहस्तो मम ॥

पं. १२ वांथे प्रणयिपक्षः प्रसाधितधनित्री. पं. १३ वांथे साधारः पं. १४ वांथे वास्तव्यानन्दः शार्कराक्षि.
पं. १७ वांथे रहितो. पं. १८ वांथे गच्छद्भि. पं. २१ वांथे को नाम साधुः पं. २२ वांथे मिदं.

શીલાહિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો*

(સંવત ૩૪૨ શ્રાવણ વદિ ૯)

શીલાહિત્ય(૩ જ)નું દાનપત્ર ૧૬" x ૧૩"નાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખ્યું છે. તે તદ્દન સુરક્ષિત છે તથા તેની કડી અને મુદ્રા તેનાં યોગ્ય સ્થળે છે. એનરેબલ રાવ સાહેબ વિ. એન. મંડલિકે જ. બો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૪ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શીલાહિત્ય ૩ જનાં બે દાનપત્રોને મળતી લિપિ છે. તેમાં લખેલી હુકીકતનો મોટો ભાગ ઉપરનાં બે શાસનો તથા જ. બો. એ. સો. માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શીલાહિત્યનાં એક અન્ય દાનપત્રને બહુ જ મળતો આવે છે.

આ દાન “ બાલાહિત્ય તળાવ પાસે નાંખેલી વિજયી છાવણી ” માંથી આપ્યું છે, અને તેથી તે રાજના પ્રવાસ^૧ માં આપાયું છે. બાલાહિત્ય, જેના ઉપરથી આ તળાવનું નામ પડ્યું હતું તે કદાચ વલ્લીનો રાજ કુવસેન ૨ બે હોય. પતરાં ૧ લાંબી પંક્તિ ૨૫-૨૬ માં તેનું આ ઉપનામ હોવાનું જણાય છે.

આ દાન મેળવનાર ભટ્ટ કુમાર છે. તે કૃષ્ણ ચતુર્વેદના ભાગ મૈત્રાયણીયનો અભ્યાસ કરેલો, ભરદ્રાજ ગોત્રના, ગોમૂત્રિકામાંથી દેશાન્તર કરી વલ્લીમાં રહેતા બ્રાહ્મણ દ્રોણપુત્રનો પુત્ર હતો. તેને તજાનુર્વિચ-ત્રૈવિચસામાન્ય એવું વિશેષણ પણ લગાડેલું છે. આનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી. દાનમાં લોણાપદ્રક નામનું ગામ આપેલું છે. તે લોણાપદ્રક સ્થલિ, જેને ‘ લોઢસ્થલકોષરિપટકસ-હિત’ એવું એકવધારે અને ન સમજી શકાય તેવું વિશેષણ લગાડેલું છે, તેમાં આખ્યાનું વર્ણન છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત ૩૪૨ ના શ્રાવણના કૃષ્ણ પક્ષ ૯ મી છે. સંવતનું બીજું ચિહ્ન શંકાવાળું છે. ડા. બાઉ દાણનાં જ. બો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૦ માંના લખાણના આધાર ઉપરથી હું તે ચિહ્ન ૪૦ ની હોવાના પાઠનો પ્રયોગ કરું છું.

* ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭ છ. પ્યુલ્હર ૧ વલ્લી તથા ગુર્જર દાનપત્રો તેમ જ અન્ય વંશોનાં દાનપત્રો કોઈક વાર ન્યાંથી દાન ભહેર થયું હોય તે જગ્યાનાં વર્ણનથી હમમેશાં શરૂ થાય છે. (જુઓ. ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૬) આ લેખ સાબીત કરી આપે છે કે જ. બો. બ્રા. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૪ ની નોટમાં જણાવેલા પ્રમાણે કુવસેન ૪ થા પછીનાં બધાં દાનપત્રો ખેટકમાંથી જ ભહેર થયાં છે તે સાચું નથી. આ ખેટક ગુજરાતનું ખેડા નહિ, પરંતુ કાઠિયાવાડનું કોઈ એ નામનું ગામ હોય એવું છે. તે જ નોટની અંદર દર્શાવેલી હુકીકત કે ગુજરાતમાં ખેડા વલ્લી રાજાઓની રાજધાની થઈ હતી તે હજી સુધી સાબિત થયેલી નથી.

अक्षरान्तर

- १ स्वस्ति जयस्कन्धावारात् बालादित्यतटाकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणामत्रकाणा-
मतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापा प्रतापोपनत
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबिलावासराज्यश्रियः परममाहे-
श्वरश्रीभटार्कादव्यवच्छिन्नराजवंशान्मातापितृचरणारविंदप्रणतिप्रविधौताशे-
- ३ षकल्मषः शैशवात्प्रभृतिखण्डद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्व-
निकषस्तत्प्रतापप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनख-
- ४ रश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गः सम्यपरिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्तराज-
शब्दे रूपकान्तिस्थैर्यगामीर्य्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिप्रिदश-
- ५ गुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानंदितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः प-
- ६ दचारिसकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्यसुतस्त-
त्पादानखमयूखसंतानविस्तृतजान्हवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मष
- ७ प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमाभिगामिकैर्गुणै सह-
जशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरप-
- ८ तिसमतिसृष्टानामनुपालयित धर्मदायानामुपकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां-
दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- ९ रिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमु-
- १० दयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरररां-
सपीठो व्यूढगुरुनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरविभागा
- ११ धिगभविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलवेनापिसुखोपपादनीयपरितोषः समग्रालो-
कागाधगामीर्य्यहृदयोपि मुचरितातिशयमुच्यक्तपरमक-
- १२ ल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोधो-
ज्वलतरिकृतास्थासुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीय-
- १३ नामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेद्रगुरुणेव
गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परम-
- १४ भद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसतयैवोद्बहन्खेटमुखरतिभ्यामनायासितसत्वसं-
पत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपी-

पं. १ वांशे मैत्रकाणाः संसक्तः प्रतापः पं. २ वांशे राजवंशा पं. ३ वांशे संसक्त पं. ४ वांशे मार्गस-
म्यक् प. ५ धनेशान ३५२नु अनुस्वार ४११ वांशे. -वांशे फलः पं. ६ वांशे पादचारीवः पादनखः
कल्मषः पं. ८ वांशे पालयिता, मुपप्लवानां. पं. १० वांशे द्युतिभासुरतरांस पं. १२ वांशे तरीकृता पं. १३
वांशे मुपेन्द्र

- १५ ठेपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्यै प्रख्यातपौरुषा-
भिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनमोद-
- १६ विमलगुणसंहतिः प्रसन्नविघटितसकलकलिविलसितगतिनीचजनाधिरोहिभिरशेषै-
र्द्वैपैरनामृष्टाद्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशला-
- १७ तिश्यः गणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधि-
गमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः
- १८ सर्वविद्यागमविहितनिखिलविद्वज्जनमनःपरितोषातिशयसत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण च
विगतानुसंधानासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षिभंगसम्यगुप-
- १९ लक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविबाधोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनय-
शोभाविभूषणसमरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
- २० बाहुदण्डविध्वंसनखिलप्रतिपक्षदर्पोदय स्वधनुः प्रभावपरिपूतास्त्रकशलाभिमान-
सकलनृपतिमण्डलाभिनिर्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
- २१ स्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः संचरितातिशयितसकलपूर्वनरपतिरतिदुःसाधानामपि-
साधयिता विषयाणां मुर्तिमनिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृ-
- २२ त्तिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः कान्तिमान्निव्यतिहेतुरक-
लंकः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्यगितदिगन्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशि-
- २३ सततोदित सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजकानुबन्धमा-
गमपरिपूर्णा विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
- २४ स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यशालातुरीयसूत्र-
योरुभयोरपि विष्णतः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुत-
- २५ वान्प्यगर्जितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योपि निरसिता दोषवतामुदयस-
मयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबाला-
- २६ दित्यद्विनीयनाभा परममाहेश्वरः श्रीधुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधर-
णि कषणजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभा-
- २७ व एव श्रवणनिहितमौक्तिकालंकारविभ्रमामलश्रुतविशेषप्रदानसलिलक्षालिताग्रह-
स्तारविदः कन्याया इव मृदुकरग्रहणादमदीकृता
- २८ नन्दविधिर्वसुधरायाः कामुके धनुर्वेद इव सभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसाम-
न्तमण्डलोत्तमांगधृतचूडा-
- २९ रत्नायमानसाशनः परममाहेश्वरः परमभट्टारक-हाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्तिश्रीधरसेनः

पं. १५ वां. लिङ्गितः पं. १६ वां. गतिनीच पं. १८ वां. विद्याधिगम (प्रीतिं पतनं) म. ६५)
वातिशयः; क्षभंगः पं. १८ वां. विभागोपि; प्रथयः/विभूषणः पं. २० वां. परिभूता; विध्वंसितनिखिलं दर्पोदयः-
कौशला. पं. २१ वां. मूर्तिमानिव; निर्भरचित्तः पं. २२ वां. त्तिभिर्मः; विवृतिः; दिगन्तरालः; राशिः पं. २३
वां. सततोदितः प्रयोजना; परिपूर्णः पं. २४ वां. निष्णातः पं. २५ वां. वान पं. २७ वां. विशेषः; मन्दीकृता
पं. २८ वां. वसुधरायाः कामुके-संभाविता; चूडा. पं. २९ वां. शासनः

पत्तं बोजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य सार्ङ्गपाणरिव गलन्मनो भक्तिबन्धुरावयवकल्पित-
प्रातरंतिधवलयादूरं तत्पादारविन्दप्रवित्तयानखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्य-
ममलितोत्तमांग
- २ देशस्यागस्यस्येव राजर्षेर्दीक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिन्नायशसां वल्येन मण्डि-
तककुभा नभसि यामिनीपतेर्विदलिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य
- ३ पयोदश्यामशिखरचूचुरचिरसह्यविन्ध्यस्तनयुगाया क्षितेः पत्यु श्रीदेरभटस्यांगजः
क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकभृतः स्वयंवरमा-
- ४ लामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्र-
चण्डरिपुमण्डलमण्डलाग्रमिवावलंबमानशरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासना-
- ५ पादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचिरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्व-
लेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणपुनः पुनः पुनरुक्तेनैव रत्नालङ्कारेणालंकृतश्रोत्रः
- ६ परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन-
वशैवलङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्वहन्धृतविशालरत्नवलयजलधिवेलातटाय-
- ७ मानभुजपरिश्रुतविश्रंभरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्श-
दोषनाशनधिषेवलक्ष्म्यास्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टांगयष्टिरतिरुचिर-
- ८ तरचरितगतिगरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभसवशीकृताप्रणतस-
मस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्थगितचरणकमलयुगलः प्रोद्धा-
- ९ मोदारदोर्दण्डदलितद्विषदूर्गदर्पप्रसम्पत्पटीयः प्रतापहोषिताशेषशत्रुवंशः प्रणयि-
पक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृ-
- १० तबालक्रीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलेनंगीकृतजलशयोपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यु-
- ११ र्वीपतिभिस्तृण्णालवल्बुधैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्यतीसरलमनः
प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनभिनन्दितोच्छ्रितोत्कृष्ट-
- १२ धवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देवद्विजगुरुन्प्रति यथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्वंगा-
दिदानव्यसनानुपजातसंतोषोपातोदारकीर्त्तिपंक्तिपरंपरा-
- १३ दन्तुरितनिखिलदिक्चक्रवालस्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वरः
श्रीश्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकयेव
- १४ कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविविधशैलवि-
पुलपयोधराभोगायाक्षोण्याः पुत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनुर्नवप्रालेय-
- १५ किरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरीन्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचल-
वनस्थलीमिवालंकुर्वीणः शिखण्डिकेतन इव रुचिमचूडामण्डनः प्रचण्ड-

पं. १ वांथि शार्ङ्गपाणेरीवाङ्गजन्मनो; प्रणतेरतिध. पं. २ वांथि गल्यस्येव, पं. ३ वांथि रुचिर; युगायाः
पं. ४ वांथि लंबमानः पं. ५ दाचरित; श्रवणयुगलः पुनः पुनरु; लंकृत पं. ६ वांथि विलसन्नव पं. ७ वांथि परिष्वक्त
पं. ८ वांथि वशीकृतप्र पं. ९ वांथि दर्पः प्रसर्प; पं. ११ वांथि तृणलवल्बुधैर्यान्य पं. १२ वांथि गुरुन्प्रति.
पं. १३ वांथि बालः

- १६ शक्तिप्रभावश्च शरदागम इव प्रतापवानुल्लसत्पद्मः संयुगे विदलयन्मोधरानिव पर-
गजानुदयतंचतपनबालातप इव संग्रामे मुष्णन्नविमु-
- १७ खानामायुंषि द्विषतां परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्री-
वावपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यस्तस्य
- १८ सुतस्तत्पादानुध्यातः क्षुभितकलिजलधिकलोलाम्भितमज्जन्महीमण्डलोद्धारधैर्यः
प्रकटितपुरुषोत्तमतयानिखिलजनमनोरथपरिपूरणपरोपर इव
- १९ चिन्तामणिश्चतुःसागरावरुद्धसीमापरिकरां च प्रदानसमये तृणलवलवधीयसी भुव-
मभिमन्यमानोपरपृथ्वीनिर्माणव्यवसायासादितपारमेश्वरधैर्यः कोपाकृ-
- २० छनिर्लिखविनिपातविदलितारिकरिकुंभस्थलोलसत्पसृतमहाप्रतापानलप्राकारपरिगत-
जगन्मण्डललब्धस्थितिः विकटनिजदोर्दण्डावलंबिना सकलभुवनाभो-
- २१ गभाना मन्यास्फालविधुतदुग्धसिन्धुफेनपिण्डपाण्डुरयसोविताननपिहितातपत्रः पर-
ममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवावपादानुध्यात-
- २२ परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेव समाज्ञापय-
त्यस्तुवः संविदितं यथामया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायगोमूत्रिकाविनिर्गतश्रीवल-
- २३ भीवास्तव्यतच्चातुर्विद्यत्रैविद्यसामन्यभरद्वाजसगोत्रमैत्रायणीयसब्रह्मचारिब्राह्मणद्रोण-
पुत्रब्राह्मणभूतकुमाराय सुराष्ट्रेषु लोणापद्रकस्थल्यां खोडस्थलकोपरिपट-
- २४ कसहितलोणापद्रकग्रामः सोद्रंगः सोपरिकरः समूतवातप्रत्यायसधान्यहिरण्यादेय-
शदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रत्तेदेव-
ब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्रन्या-
- २५ येन चन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गेण
धर्मदायोतिसृष्टः यतोऽस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतो
वानकैश्चि-
- २६ दव्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्वा अनित्यैश्चर्याण्यस्थिरं
मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलभवगच्छद्विरयमस्मद्वायोनुमन्तव्यः परिपाल-
यितव्यश्चेत्युक्तं च
- २७ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
फलम् । यानीहदारिद्र्यमयाजरेन्दैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रति-
मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥
- २८ षष्ठीं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमता च तान्येव नरके
वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रखरग्रह ॥
- ३० लिखितमिदं बलाधिकृतवपभोगिकपुत्रदिविरपतिश्रीहरगणेनेति ॥
सं ३४२ श्रावण व [९] स्वहस्तो मम ॥

पं. १६ वांशे विदलयन्मो उदयतपन; मुष्णन्न पं. १८ वांशे लघीयसी पारमेश्वर्यः पं. २१ वांशे परममाहेश्वरः
पाण्डुरयसोवितानेन पं. २३ वांशे सामान्य पं. २४ शदशापराधः पं. २८ वांशे षष्ठी पं. ३० वांशे खरग्रह; हर-
गणेने भूतिने शं० १५६ छे.

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્રકું

(ગુપ્ત) સંવત ૩૪૩ દ્વિતીય આષાઢ વદ

આ પત્રકને બધી બાબતોએ અને ખાસ કરીને ડાળી અને જમણી બાબતોએ નુકશાન થયેલું છે. તેના ઉપર કાઢેલો જાડો થર જામી ગયો હતો, પરંતુ આઈઓલોજીકલ કેમીસ્ટ સાફ કર્યા પછી જણાવેલા અક્ષરો ચોક્કસ રીતે ઓળખી શકાયા હતા. પત્રકનું માપ ૧૧"૩×૧૧"૩"નું છે. અને તેના ઉપર વ્યાકરણની એક પથ્રુ ભૂલ વગરની ૩૧ પંક્તિઓ છે.

પત્રક ધરસેન ૪ થાના વર્ણનથી શરૂ થાય છે. દાન આપનાર રાજા શીલાદિત્ય ૩ જાના વર્ણન સુધીનો બધો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ લગભગ નીચેના દાનપત્ર તથા બાવનગર મ્યુઝીયમમાંના નીચે પ્રસિદ્ધ કરેલા સં. ૩૫૬ ના એક બીજા દાનપત્રને મળતો આવે છે.

ડુહા-વિહારની સીમામાં આવેલા આચાર્ય ભિક્ષુ સ્થિરમતિના મઠમાં કુકકુરાણિક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. વિમલગુપ્તના આ મઠ વિષે સંવત ૩૫૬ના એક બીજા દાનમાં પણ લખેલું છે. તે નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ મઠ વિષે આ બે દાનપત્રોમાંથી જ આપણે જાણીએ છીએ. ડુહા-વિહાર એક વિશાળ મઠ હોય તેવું જણાય છે જેમાં કેટલાક બીજા નહાના વિહારો બાંધ્યા હશે.

આ વિહાર ને આપેલાં ગામનું નામ ચોખ્ખું વંચાતું નથી. પણ તે સુરાષ્ટ્રમાં આવસનક(?) સ્થલીમાં આવેલું સીહાણક જણાય છે.

દાન આપવાનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનોનો હંમેશા મુજબનો છે.

દૂતકનું નામ વાંચી શકાતું નથી. પણ લેખકનું નામ અણહિલ છે. આ અધિકારી વિષે આ જ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોમાં પણ લખ્યું છે. નાથ પામતાં જરાકમાં બચેલી તારીખ સં. ૩૪૩ છે. અને ઉપર પ્રસ્તાવનામાં બતાવ્યું છે તે પ્રમાણે શીલાદિત્ય ૩ જાની આ વહેલામાં વહેલી તારીખ છે. તેનું સં. ૩૬૫નું બીજું દાન નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. તામ્રપત્રો ઉપરથી મળેલી આ રાજાની બીજી તારીખો, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮ (બધાં અપ્રસિદ્ધ), ૩૫૦ (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) ૩૫૨ (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫) અને ૩૬૫ (જે. એ. એસ. બી. ૭, ૬૬૬)

अक्षरान्तर

- १
- २ महाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्त्तिश्रीधर
- ३ दूरं तत्पदारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकि-
न्येव[नि]त्य... ..
- ४ [दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधव]लिम्बा यशसां बलयेन मण्डि-
तककुभो
- ५ स्याद्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोऽशुकधृतैः स्वयं
- ६ चण्डरिपुमण्डलं मण्डलाग्रमिवावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमु ...
- ७ ... हणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणः पु[नः]
... ..
- ८ तनकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमि-
वाग्रपाणिमुद्वह
- ९ प्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधृवसेनस्तस्याग्रजो परमहीपतिस्पर्शदोषनास-
नधियेव
- १० चिरतरचरितगरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभसवशीकृतप्र[णत-
समस्त]... ..
- ११ मलयुगलःप्रोद्गमोदारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पःप्रसर्प्यत्पटीयःप्रताप-
प्लो [विताशेषशत्रुव]... ..
- १२ सुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडोनधःकृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितध-
रित्री [तलोन्नद्धीकृतजल]... ..
- १३ म्यग्न्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारःपूर्वरप्यूर्वापतिभिर्लिङ्गालबलुब्धैर्यान्य-
पहृतानि [देवब्रह्मदेयानि]... ..
- १४ कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभिनन्दि-
तोद्धितोरकृष्टधवलधर्मध्वजप्र [काशितनिजवङ्गशो]... ..
- १५ र्त्तितमहोद्गङ्गादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषोपा-
चोदार कीर्ति' पंक्तिपरंपरादन्तु [रितनिखिल]... ..
- १६ मा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मन-
कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रि [कयेव कीर्त्या]... ..
- १७ लेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधराभो-

- गायाः क्षोण्यापत्युः श्रीशीलादित्यस्य [सनु]
- १८ नकलाचकवाल^x केस [रीन्द्र] शिशु [रि]
व राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव रुचि [मच्चूडा]
... ..
- १९ गम इव प्रतापवानुलसत्पद्मसंयुगे विदलयन्नम्भोभरा-
निव परगजानुदय एव तपनवाला
- २० द्विषतां परममाहे [भ्ररः] श्रीशीलादित्य^x
कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं य या मा
... ..
- २१ डुड्ढाविहार [मण्डलान्तगता] चार्य्यभिक्षुस्थिरमति-
कारितविहारे आचार्य्यभिक्षुविमलगुप्तकारि [तभगव]... ..
...
- २२ डुड्ढाविहारमण्डल [प्रावेश्य] कुकुराणकग्रामनिविष्टा-
चार्य्य भिक्षुविमलगुप्तकारित [विहारे]... ..
- २३ भैषज्यचावरिकाद्युपयोगाय संबुद्धां
च भगवतां बुद्धानां गन्धधूपपुष्प
- २४ स्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्करणार्थं सुराष्ट्रेषु [वावसनक (?)]
स्थल्यां सीहाणक (?) ग्रामः [सोद्रङ्गः]... ..
- २५ सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणी [यः
पूर्व]... ..
- २६ [सरित्प] र्व्वतसमकालीन उदकातिसर्गंग धर्मदायो
निसृष्टो [यतो]
- २७ [मिभद्रन्] पतिभिरस्मद्वड्शजैरन्यैश्च अनित्यानैश्रय्या
[ण्यस्थिरं]... ..
- २८ [श्वेत्यु] क्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजमिस्सगरा-
दिभिः
- २९ [यतनीहू] तानि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि [को
नाम]
- ३० [द] नहिलेने [ति] ॥ सं ३०० ४० ३ द्वि
आषाढ व
... ..

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં પતરાંઓ^૧

[ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૪૬ નાં

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ “૧૩ $\frac{૧}{૨}$ x ૧૧” છે. બન્ને એક જ બાળુએ લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૧ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. ૬૩ મી લીટીમાં તારીખ આપી છે. તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૩ માટે ચિહ્નો છે.

આ દાનપત્ર એક “વિજયી છાવણી”માંથી બહાર થયું છે. પરંતુ ગામનું નામ વાંચી શકાતું નથી. દાન આપનાર વલ્લીના મૈત્રક વંશનો શીલાદિત્ય (૩ જા) છે. દાન મેળવનાર યજ્ઞના નામથી ઓળખાતો યજ્ઞદત્ત છે. તે આનંદપુર છોડીને તે વખતે વલ્લીમાં રહેતો હતો. તે શ્રીધર્મદત્તનો પુત્ર, છન્દોગ મતનો શિષ્ય, [ગાર્ગ્ય-]ગોત્રનો ચતુર્વેદિનું હતો. બે વાવ સહિત બે ખેતરો દાનમાં આપ્યાં હતાં

તારીખ ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [ગુપ્ત વલ્લી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના માર્ગશીર્ષ વદિ ૩ ની છે. દૂતક રાજપુત ધ્રુવસેન છે. અને લેખક દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલ છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भाग

पतरूं बीजुं

- ४८ परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली
सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
आनन्दपुरविनिर्गत
- ४९ श्रीवलभीवास्तव्यचातुर्विद्यसामान्य [गार्ग्य] सगोत्रछंदोगसब्रह्मचारिब्राह्मणश्रीधर-
दत्तपुत्रब्राह्मणयज्ञदत्त प्रकाशद्वि नामयज्ञाय
- ५० सुराष्ट्रेषु कलाक्ष्येटके पल्लवटिकग्रामे अपरसी प्रकृष्टभूपादावर्त्तशतप-
रिमाणं क्षेत्रं यस्याघाटनानि
- ५१ पूर्वतः दासकसत्कक्षेत्रं ॥ दक्षिणतः देवकुलपाटकग्रामसीमा अपरतः देवकल-
पाटकग्रामसीमा च उत्तरतः ब्राह्मण[णर]ट्टकसत्कक्षेत्रं
- ५२ तथा अपरसीमन्यैव चोत्ररिकं पंचविंशतिभूपादावर्त्त परिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
ब्राह्मणगोपदिन्नसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः [बाल्ह]आरणक-
- ५३ ग्रामसीमा अपरतः ब्राह्मणसरस्वतीक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मण सत्कक्षेत्रं
तथा हस्तवप्राहोरे ग्रामे अपरसीमि वटभ-
- ५४ लिरिका भूपापदरपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः ब्रह्मदे[य] मातृशर्म
क्षेत्रं दक्षिणतः श्वरक्षेत्रं अपरतः सन्तापुत्र ग्रामसी-
- ५५ मसन्धिः उत्तरतः [कु हास]मश्वर क्षेत्रं तथापरदक्षिणसीमि भूपादावर्त्तशत-
परिमाणं प्रकृष्टं क्षेत्रं यस्य पूर्वतः विंति । दक्षिणतः उम्बक-
- ५६ क्षेत्रं । अपरतः खेटकप्रद्रकग्रामसीमसन्धिः उत्तरतः
एवमिदमाघाटनविशुद्धं वापीद्वयसमन्वितं क्षेत्रद्वयं सोद्वज्जः सोपरि-
- ५७ करसभूत
- ५९ धर्मदायः निस्पृष्टः यतोस्यो
- ६२ दूतकोत्र राजपुत्रध्रुवसेनः
- ६३ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति सं ३०० ४० ६ मार्गशिर ब ३ स्वहस्तो मम

શીલાહિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો'

[ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૪૬ પૌષ સુદ ૭

આ પતરાંઓ મળવાનું સ્થળ જણાયું નથી. પરંતુ બોમ્બે ગેઝેટીઅર, વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૬૨ નોટ ૩ માં જણાવેલા આ સોસાયટીના મ્યુઝીયમમાં અપ્રસિદ્ધ પડ્યાં રહેલાં બે પતરાંઓ આ જ હોવાં જોઈએ. આ બે પતરાંનું દરેકનું માપ ૧૬" x ૧૨૩"નું છે. બન્ને કૃત્ત અંદરની બાજુએજ ક્રેતરેલાં છે. બે ઠડીઓમાંથી મુદ્રાવાળી એક ઠડી મોબુદ છે. અને તે મુદ્રા સહિત ૮ " લાંબી છે. મુદ્રાનો મોટો વ્યાસ ૨૩" લંબાઈનો છે.

પહેલા પતરામાં ૩૦ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૨ મી પંક્તિમાં આપી છે. અને તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૭ ના અંકોનાં ચિહ્નો છે.

વલ્લીના મૈત્રક વંશના શીલાહિત્યે (૩ જ.એ) આપેલું દાન ચાલુ રાખવાની નોંધ આ લેખમાં છે. દાન મેળવનાર પણ પ્રાકાશો છે:- (૧) સોમ તે કુશહુદમાંથી આવ્યો હતો. તે દત્ત-લિકનો પુત્ર અને છાંદોગ મતનો શિષ્ય અને ભારદ્વાજ-ગોત્રનો હતો. (૨) ભદ્રિ હરિનો પુત્ર વાજસનેયિ મતનો શિષ્ય, વત્સગોત્રનો, સિંધપુરનો રહીશ, ગિરિનગરમાંથી આવેલો પિટૃસેશ્વર (૩) તેનો પુત્ર નાગ. દાનમાં આપેલી વસ્તુઓ:- (૧) સુરાષ્ટ્રમાં હસ્તવપ્રાદારમાં આવેલાં ઉચ્ચાણક ગામમાં ત્રણ ભાગનું બનેલું ૫૦ પાદાવર્તોનું એક ક્ષેત્ર; (૨) સિરીશવાપિ નામની વાવ અને (૩) વાતનુમક ગામમાં ૫૦ પાદાવર્તોના માપના એક ક્ષેત્રનો એક ભાગ.

દાનની તારીખ. ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [ગુપ્ત-વલ્લી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના પૌષ સુદ ૭ ની છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भागं

- ४५ परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यः कुशली
- ४६ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय-
कुशहृदविनिर्गतं तच्चातुर्वर्धे सामान्यभारद्वाजसंगोत्रछान्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मण-
दत्तुलिकपुत्रब्राह्म-
- ४७ णसोमो तथा गिरिनगरविनिर्गतसिंघपुरवास्तव्य तच्चातुर्विधसामान्यवत्ससंगोत्र
वाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभट्टिहरिपुत्रब्राह्मण पिट्टलेश्वर तथा तत्पुत्रनगो इत्येतेभ्यः
- ४८ त्रिभ्यः ब्राह्मणेभ्यः सुराष्ट्रेषु हस्तवप्राहारे डच्चाणकग्रामं त्रिखंडावस्थितं पंचा-
शद्भूपादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रं खंडकुदुर्व्वागुगकप्रकृष्टं यत्र प्रथमखंडं अपरसीम्नि
विशतिभू-
- ४९ दावर्त्तपरिमाणं यस्याघाटनानि पूर्वतः कुदुर्व्वासमुद्रप्रकृष्टं क्षेत्रं दक्षिणतः डमर-
प्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः सिरीषवापी प्रश्चीह । तथा
- ५० म्येव द्वितीयखंडं विशतिभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः
नदी दक्षिणतः सैव नदी अपरतः भट्टिकाग्रामसीमा उत्तरतः नदी तथा
तृतीयखंडं उत्तरसीम्नि
- ५१ दशभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यदत्तप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः संगम-
दिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं अपरतः दासकप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः दासक-
- ५२ प्रकृष्टक्षेत्रं । तथा अपरसीम्नि कुदुर्व्वागुगकमहेश्वररोत्तघसिंहो ब्राह्मण सिरीष-
वापीति संज्ञिता पंचाविंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
- ५३ समुद्रप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः गुगकप्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टक्षेत्रं । उत्तरतः
संगमदिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं तथा मपुमद्चाके वातनुमकग्रामे
- ५४ अपरसीम्नि कुदुर्व्वामातृदासप्रकृष्टवडसंज्ञितं पंचाशद्भूपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रं
खंडं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणदत्तुलिकसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः
- ५५ तटाकं अपरतः दत्तुलिकसत्कब्रह्मदेयः क्षेत्रं उत्तरतः राजवट एवमिदमाघाटन-
विशुद्धं वापीसमन्वितं क्षेत्रखंडं सोपरिकरं समूत-
- ५६ वातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टकं सर्वसजकीया-
नामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वदत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमि-
- ५७ छिद्रन्यायेनाचन्द्रावर्काण्यवक्षितिसरित्पूर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यमुद्रका-
तिसर्गेण ब्रह्मदायो निस्पृष्टः यतोम... ..
-
- ६७ दूतकोत्र राजपुत्रध्रुवसेनः
- ६८ मिदं महासन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति । सं ३०० ४० ६ पौष सु ७ स्वहतो मम ॥

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

ગુ. સ. ૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫.

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લભી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના બાર્ટન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં. તેમાંનું એક શીલાદિત્ય ૩ જાનું સં. ૩૪૭ વૈશાખ સુ. ૧૫ ની તિથિનું છે. તે દાન પુનિદ ? કાશકમાં મુકામ હતો ત્યાંથી દેવામાં આવ્યું હતું. આ રાજાના વખતનું બહેલામાં બહેલું તામ્રપત્ર સં ૩૫૦નું છે. (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) તેથી આ તામ્રપત્રથી ત્રણ વર્ષ બહેલી સાલ મળે છે.

તેને દાન આપવામાં આવ્યું તે બ્રાહ્મણ સાંબદત્તનો દીકરો કૌશિક ગોત્રનો, યજ્ઞવેદી દીક્ષિત નામે ઓળખાતો સગ્ગડ નામનો હતો. તે મૂળ પુલ્લયશાંખપુરમાંથી આવેલો હતો અને હાલ વલ્લભી માં રહેતો હતો.

દાનમાં જમીનના ત્રણ કટકાઓ આપેલા હતા જે એકેદર ૧૦૦ પાદાવર્ત થતા હતા અને તે સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથકમાં ઠકકપદ્ર ગામમાં આવેલા હતા. આ દરેક કટકાની સીમા આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્રનો લેખક દિવિરપતિ રકન્દભટનો દીકરો દિવિરપતિ મદનાદિત્ય હતો અને દ્વતક કુમાર ધ્રુવસેન હતો.

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં લુસડીનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત્ ૩૫૦ શાલ્શુન વદિ ૩ (ઈ. સ. ૬૬૬-૭૦)

નીચે આપેલા દાનની છાપ પ્રોફેસર બુદ્ધરે ઉપરના બીજા પ્રસિદ્ધતાને આપી હતી. પ્રો. બુદ્ધરને આ છાપ મી. વજેશંકર. જી. ઓઝા તરફથી દેવનાગરી પ્રતિલેખ તથા થોડી ગુજરાતીમાં લખેલી ટીકા સહિત આપવામાં આવી હતી. કાઠિઆવાડના ગોહિલવાડ પ્રાંતના મહુવા પરગણામાં લુસડી ગામમાં એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં ગાય બાંધવાના ખીલા ખોડવા કરેલા ખાડામાંથી આનો મૂળ લેખ મળી આવ્યો હતો.

આ લેખ બે તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુમાં કેાતરેલો છે. આ પતરાંઓ, પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાંથી અને બીજા પતરાના ઉપરના ભાગમાંથી પસાર કરેલી, બે ઠડીઓથી જોડેલાં છે.

[મી. વજેશંકરે કૃપા કરીને મૂળ પતરાંઓ અને તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં. તે આશરે ૧૫૩ ઈંચ પોહળાં અને ૧૩૪ ઈંચ ઉંચાં છે. બેમાંની એક ઠડી સાદી અને રેણુ દીધા વગરની છે. બીજી કડી બે ત્રાંબાના મોટા કુકડાની બનેલી છે, પરંતુ હાલ કાપી નાંખી છે તેના છેડા સામસામા વાળી દીધેલા છે, અને તે એક મોટી સુરક્ષિત સુદ્રા વડે જોડેલા છે. આના ઉપર ઉપસાવેલી એક લંબગોળાકૃતિની સપાટી ઉપર એક બાજે ઉપર જમણી તરફ મુખ ત્રાખી બેઠેલો નંદી કેાતરેલો છે. તેની નીચે વલ્લી લિપિમાં શ્રીમદ્ભગ્વત્ લેખ છે. પતરાં બહુ જડાં ન હોવાથી તથા કેાતરકામ ઉંડું હોવાથી ઘણા અક્ષરો પતરાંની પાછળ દેખાય છે, ૪૨ થી ૪૯ મી પંક્તિઓ બીજા સદ્ગર્હદાર રીતે કેાતરેલી છે. તેમાં ઘણા અક્ષરો ટપકાટપકાવાળી પંક્તિઓથી બતાવ્યા છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૧૦૧ પૌંડ; ન્હાની ઠડીનું ૫ ઓંસ, સુદ્રાવાળી કડીનું ૨ પૌંડ ૭ ઓંસ છે, કુલ વજન ૧૩ પૌંડ છે. મૂળ પતરાં મેં સાફ કર્યં છે. અને પ્રતિલેખમાં મારી છાપ પ્રમાણે સુધારો કર્યો છે.—ઈ. એચ.]

અક્ષરોના કદમાં બહુ ફેર છે. વચ્ચેના અક્ષરો આદિ અને અંતના ક્રતાં લગભગ બમણા મોટા છે. લિપિ દક્ષિણ તરફના મૂળાક્ષરોની છે, અને વલ્લીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનપત્રોને મળતી આવે છે.

આ દાનપત્ર “ ખેટકમાં નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી ” જાહેર થયું હતું. આ ખેટક તે હાલનું ખેડા, જ્યાંથી ઘણાં દાનો અપાયાં છે તે છે. તેમાં શીલાદિત્ય ૩ જા સુધીના વલ્લી રાજાઓની હંમેશાની વંશાવળી આપી છે. બે વર્ષ પહેલાંના એક બીજા લેખ મુજબ, આમાં પણ રાજાને પરમ-માહેશ્વર શિવાય બીજું સમ્રાટનું વિશેષણ લગાડેલું નથી. દાનનું ભાવાન્તર નીચે આપ્યું છે: દ્રીપ, એટલે પોર્ટુગીઝ લોકોના હાલના દીવના રહીશ ચતુર્વેદિન બે બ્રાહ્મણબંધુઓને આ દાન આપ્યું છે. સૌરાષ્ટ્ર એટલે સોરઠમાં આવેલાં હેસેનક ગામમાં જમીનના ત્રણ ટુકડા તથા એક તળાવ તેઓને દાનમાં આપ્યાં હતાં. સીમાના વર્ણનમાં નીચેનાં ભૌગોલિક સ્થળોનાં નામ આવે છે: (૧) મધુમતી નદી, એટલે નિકોલની ખાડી [વિ. જી. ઓ.] (૨) શિવત્રાતૈજનું ગામડું હાલનું સધ્રા [વિ. જી. ઓ.]; (૩) મદલ તળાવ; એટલે જીર્ણ થયેલું હાલ કોસ-મદલ કહેવાતું તળાવ [વિ. જી. ઓ.] (૪) માણેજિજ્ઞકા નદી એટલે હાલ સુકાર્ધ ગયેલો માલન(?)નો પટ [વિ. જી. ઓ.]

દ્રવક, રાજપુત ધ્રુવસેને શીલાદિત્ય ૩ જાનું એક બીજું દાનપત્ર^૨ પણ અમલમાં આણ્યું હતું. લેખક શ્રીમદ્ અનહિલે ઉપર જણાવેલું બીજું દાનપત્ર^૩ પણ લખ્યું હતું, તથા ખરબહુ ૨ જા તથા ધ્રુવસેન ૩ જા પાસે સેવા કરી હતી. વારીખ, [ચુસ-] સંવત્ ૩૫૦ એટલે ઈ. સ. ૬૬૬-૬૭૦ના શાલ્શુન વદિ ૩ની છે.

^૧ એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૪ વજેશંકર જી. ઓઝા તથા થી. વૉ. સ્ટારાઓરકોઈ ૨ (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫)

^૨ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ ^૩ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૮૫

अक्षरान्तर'

पतरू पहेळुं.

- १ ओं स्वस्ति [॥] विजयस्कन्धावारा[त]खे[ट] कवासका[त]प्रसभप्रणता-
मित्राणां ^१मैत्रकाणांमत्तुलबलसंपन्नमण्डलामोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्र-
तापोपनतद[।]नम[। ना]—
- २ ज्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृत[:]श्रेणीबल[।]वासरज्यश्रियं परममाहेश्व-
रश्रीभट[।]कर्णदव्यवच्छिन्नराजवड्श[।]नमातापितृचरणारवि[न्द]प्रणतिप्रविधौ-
ताशेष—
- ३ कल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गाद्वि[ती]यबाहुरेव समदपरगजघटास्फोट[नप्र]
काशित सैत्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिस्स-
- ४ कलस्मृतिप्रणी[त]मार्त्त सम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्तराजशब्दो रूप-
कान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिःस्मरशशा[ङ्क]। द्विराजोदधिनिद्रशयुरुधने-
शानतिशय[।]—
- ५ नःशरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल[:]पार्त्थनाधिका-
र्त्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयःपादच[।]रीव सकलभुवनमण्डलामोग—
- ६ प्रमोदःपरममाहेश्वरःश्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीज-
लौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पदू-
- ७ पलोभाविवाश्रितःसरभसमाभिगा[मि]कैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषपिस्मा-
पितैःखिलधनुर्द्धरःप्रथमनरपतिसमतिस्सृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामप[।]—
- ८ [कर्त्ता] प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानांदर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संह-
तारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्त्थिवश्रीः
- ९ परममाहेश्वरःश्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातः सकलजगदानन्दमात्यद्भुतगुण-
समुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलःसमरशतविजयशोभासनाथ—
- १० मण्डलाग्रद्युतिभासुरतराङ्गसर्पाटोदुर्द्धगुरुमनोरथमहाम[।]रः सर्वविद्यापर[।]पर-
विभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतःसुभाषितलवेनापिसुखो—
- ११ पपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमक-
ल्याणस्वभाव[:]खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथ[वि]शोधनाधिगतो—

१ डा. दुष्टनी ७५५ ७५२थी. २ यिद्ध ३पे छे. ३ वांथो मैत्रकाणाम. ४ वांथो वंशा ५ वांथो सत्त्व
६ वांथो मार्ग. ७ वांथो विस्मापिता. ८ वांथो भासुरतरांसर्पाटोदुद्ध.

- १२ दमकीर्तिः 'धर्मानुपरोधोज्वलैतरिकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयना-
मा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानु-
- १३ द्वयातय^१ स्वयमु^२ पे]न्द्रगु^३ रु]णैव^४ गु]रुण^५ [१] त्यादरवतासमभिलषणीयामपि राज-
लक्ष्मी^६ स्कन्धासक्ता^७ परमभद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकपरतयैवोद्धहन्
- १४ खेदसुखरतिभ्यामन^८ [१] यासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
च्छायोपगुहं पादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गित—
- १५ मनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रति-
क्रियोपाय^९ [:] कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसं-
- १६ हतिः (ः) प्रसभविघटितसकलकलि^{१०} [वि] लसित^{११} [ग] तिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दो-
षैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः ख्यातपौरुषास्त्रकौ-
- १७ शलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुष^{१२} [:] प्रथमसं-
ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्री
- १८ खरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमन-
परितोषातिशय^{१३} [:] सत्त्वसंपदा त्यागौ-
- १९ दार्य्येण च विगतानुसन्धानासंमहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिता-
नेकशा^{१४} [स्त्र] कल^{१५} [१] लोकचर्चितगह्वरविभागोपि प-
- २० रमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभै^{१६} विभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोद-
ग्रबाहुदण्डाविध्वङ्गिसत्तै^{१७} निखिल-
- २१ प्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनु^{१८} ~ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डला-
भिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
- २२ स्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि
प्रसाधयिता विषयाणा^{१९} [१] मूर्तिमानिव
- २३ पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृति-
भिरधिगतकलाकल्मषकान्तिमान्नि-
- २४ र्वृतिहेतु^{२०} [१] कलङ्ककुमुदनाथ^{२१} [:] प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वङ्गितै-
ध्वान्तराशिः सततोदि^{२२} [तः स] विता प्रकृतिभ्यः प-
- २५ रंप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रह-
समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-

१ वांयो कीर्तिः. २ वांयो धोज्ज्वल. ३ वांयो ध्यातः. ४ वांयो लक्ष्मी. ५ वांयो सक्ता. ६ वांयो सत्त्व.
७ वांयो गृह. ८ वांयो यमैर. ९ वांयो सत्त्व. १० वांयो नाश. ११ वांयो चरित. १२ वांयो शोभा. १३ वांयो
ध्वंसित. १४ वांयो ध्वंसित.

- २६ परमादेशन्ददद्रुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यसाल्लतुरीयस्तन्त्रयोरुभ-
योरपि नि[ष्णात]ः प्रकृष्टविक्रमोति^१ क-
- २७ रुणामृदुहृदयः श्रुत[१]व[१]नप्यगर्वितभून्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि
निरसितादोषवतामुदयसमयसमुपजनितजन[ता]नुराग-
- २८ परिधिहितभुवनसमर्त्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन-
स्तस्य^२ स्यतस्तत्पाद[क] मलप्रणामधरणिकष-
- २९ णजनितकिणल [१] ञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्ति-
कालङ्कारे^३ विभ्रमाम(१) ल [श्रु] तविशेष [:] प्रदानसलिलक्षालितामहस्तर-
विन्दू-^४
- ३० न्याया इव मृदुकरग्रहणा[द] मन्दीकृतानन्दविधिर्व्वमुन्धरायाभूमिकेधनुर्व्वेदे^५ इव
संभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृत-
- ३१ चूडा[र] लायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ति[:] श्रीधरसे[न] स्तत्पितामह[आ]-
- ३२ [त्रिश्रीशीलादित्यस्य श[१]र्द्धिप[१]णेरिवाङ्गजमना^६ भक्तिबन्धुराव[यव]
कल्पितप्रणतेरतिधव[ल]या दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दा-
किन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य]-
- ३३ स्यैव राजर्षेर्दाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवललिम्बा यशसां वलयेन [मण्ड] मण्डित-
ककुभा नभसि यामिनीपतेर्व्विडम्बिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामाशिवर-
चुचूर्करुचिरसह्यविन्ध्यस्त-
- ३४ [नयुगा] [या :]

बीजं पतरं

- ३५ क्षिते^७ पत्युः श्रीडेरभटस्य[१]ङ्गजः^८ क्षितपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोऽशु-
कभूर्तः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याभूतपारिग्रहः शौ-
- ३६ र्य्यमैप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपेर्मण्डलं मण्डलाग्रमिवावल[म्ब]मानः शरदि
प्रसभमाकृष्टाशि[ली]मुखबाणासनापादितप्रसाधना-
- ३७ नां परभुवौ विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्व्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन^९ श्रुतातिशये-
नोद्भासितश्रवणः पु[:] न^{१०} पुनरुक्तेनैव^{११} रत्नालङ्कारेण[१]लङ्कृतश्रोत्र[:]
- ३८ परिस्फुरत्कटकाविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविल[क]
सन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्वहन् धृतविशालरत्न[१]-

१ वांथे शालतुरीयतन्त्र. २ वांथे विक्रमोपि. ३ वांथे सेनस्तस्य सुत. ४ वांथे लंकार. ५ वांथे धनु-
र्व्वेद. ६ वांथे तृ ७ वांथे जन्मनो. ८ वांथे चुचुक. ९ वांथे क्षितिप. १० वांथे यशोऽशुक. ११ वांथे मप्रति
१२ वांथे रिपु १३ वांथे भुवां १४ वांथे वर्णोज्ज्वलेन. १५ वांथे नेव.

- ३९ वलयजलधिबेलातटा [य] मानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन-
स्तस्या[:] मजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनधियेव
- ४० लक्ष्म्या स्वयमतिरपष्टचेष्टमास्तिष्ठाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगारिमपरिकलितसकल-
नरपतिरतिप्रकृष्टानुरागर[स] रमसव-
- ४१ शीकृतप्रणतं समस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्वचितचरणमलं युगल [:] प्रोद्गमो
दारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रस-
- ४२ र्प्यत्पथीय (१ :) ~ प्रताप[षो] षित[१] शेषशत्रावङ्शः* प्रणयिपक्षनिक्षिप्त-
लक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षिप्तं सुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडा-
- ४३ नधङ्कृतद्विजातिरेकविक्र[म] प्र[सा] धितधरित्रीतलेन[ङ्गी] क्तजलशय्योपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्व्य[व] स्थावितवाण्णी-
- ४४ श्रमाचार[:] पूर्वैरप्युर्वीपति[भिस्तृ] ण्णालवलुब्धैर्यान्यपहृतानि देवब्रह्मदेयानि
तेषामेप्यसिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्क-
- ४५ लनानुमोदनाभ्यां परिमुदिततृभूवै नाभिनन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशि-
तनिजवङ्गशो** देवद्विजगुरुत्प्रति यथार्ह[म] न-
- ४६ वरतप्रवर्तितमहोद्गङ्गादिदानव्यसन[१] नुपजातस[न्तोषो] पातो [दा] रकीर्त्ति-
पंक्तिपरंपराकन्तुरितं निखिलदिक्चक्रवालः
- ४७ [स्प] ष[मे] व यथार्थधर्मादित्यापरनामा पर[म] माहेश्वरः श्री[ख] रम-
हस्तस्य[१] ग्रजन्मनः* मुदण्डश्रीविकासिन्या कल[१] वत-
- ४८ श्वन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलित[स] कलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्ड-
श्यामलो विन्ध्यशैलविपुलपयोधराभोगायाः
- ४९ क्षोण्या(:) ~ पत्यु[क] 'श्रीशीलादित्यस्य सुनुं' [र्नेव] प्रालेयकिरण इव
प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवाल[ङ्के] सरीन्द्रशिशुरिव रा-
- ५० जलक्षमीमचलवनस्थलीभिवालङ्कुर्व्वाणः शिखाण्डकेतन इव रुचिमन्चूडामण्डनः
प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च गरदागर्भे
- ५१ इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलयन्नम्भोधरानिव परगजानुदय एव तपन-
बालातप इव स्रग्भो मुष्ण-
- ५२ नभिमुखानामायूङ्क्षे विषतां परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य* शली सवर्चनेव समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया
- ५३ मातापित्रो ~ पुण्याप्यायन [१] य दीपविनिर्गततत्त्वातुर्विद्यसामान्यडोण्ड-
व्यसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणधनपति-

*१ प्रणत २ वांशो कमल. ३ वांशो तपथीयः ४ वांशो शत्रुवंशः ५ वांशो दोक्षिप्त. ६ वांशो क्रीडा. ७ वांशो
नयःकृत ८ वांशो कृत ९ वांशो स्थापितवर्णा १० वांशो तेषाम. ११ वांशो त्रिभुव. १२ वांशो वंशोदेवद्विजगुरुत्प्रति.
१३ वांशो दन्तुरित १४ वांशो श्यामल १५ वांशो पत्युः १६ वांशो सुनु १७ वांशो शर १८ वांशो तत्रामे १९ वांशो युधि.

- ૧૪ પુત્રબ્રાહ્મણભટ્ટિ-ईश्वराभ्यां सोदरभ्रातृभ्यां सुराष्ट्रेषु मधुमतीद्वारे देसेनकग्रामे पूर्व-
सीम्नि पञ्चपञ्च [१] शङ्खपा-
- ૧૫ दावर्त्तपरिसरा वापी [१] यस्या आघाटनानि [१] पूर्वतः पिञ्छकूपिकां वहः
[१] दक्षिणतः ब्राह्मणवावप्रत्ययक्षेत्रं मल्लतटाकां च [१]
- ૧૬ अपरतः ग्रामनिपानकूपकः [१] उत्तरतः मूलवर्मपाटकग्रामसीमा [१] तथा
पूर्वदक्षिणसीमा कविट्टिकाक्षेत्रखण्डं सप्ततिभूपा-
- ૧૭ दावर्त्तपरिमाणं [१] यस्य पूर्वतः विशालपाटकग्र [१] मसीमा [१] दक्षिणतः
शिवत्रातइज्जग्रामसीमा [१] अपरतः विशालपटकं ग्रामसीमा [१] उत्तरतः
- ૧૮ विशाल [घा] टकं ग्रामसीमा [१] तथा एतत्सीम्नी^१ द्वितीयक्षेत्रखण्डं उच्चासन्धिर्त
नवतिभूपादावर्त्तपरिमाणं [१] यस्य पूर्वतः विशालपाटकग्रामसीमा [१]
- ૧૯ दक्षिणतः विशालपाटकग्रामसीमा [१] अपरतः पिञ्छकूपिकावहः [१] उत्तरतः
थेरकसत्ककौटुम्बक्षेत्रं [:] [१] [त] था पूर्वसीम्नि त्रितीयखण्डं
- ૨૦ विङ्गतिभूपादावर्त्तपरिमाणं [१] यस्य पूर्वतः माणइज्जिका नन्दी [१] दक्षिणतः
[व] प्पकप्रकृष्टक्षेत्रं [१] अपरतः ब्राह्मणस्कन्दसत्कप्रे-
- ૨૧ ह्रदेयक्षेत्रं [१] उत्तरतः ईश्वरप्रत्ययक्षेत्रं [१] ए] वमिदमाघाटनविशुद्धं वापी-
समन्वितं क्षे [त्र] खण्डत्रयं सोदरं सोपरिकरं सभूत-
- ૨૨ वात [प्र] त्य [१] यं सधान्यहिरण्यदेयं सदगा [५] राधं सोत्पद्यमानविष्टिकै-
सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं
- ૨૩ भूमिच्छिद्रन्याये[न]चन्द्रार्काण्णवक्षितिसरित्पूर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यमु
क[१] तिसग्रेण^२ समर्द्ध [१] यो [नि] स्तृष्टः [१] यतो तयोः समुचितया ब्रह्मदेयस्थित्या
- ૨૪ भुज्जतो [:] कृषतो^३ : "कर्षयतोः प्रदिशतो [स]"^४ वा [न] कैश्चिद्यासेधे वर्त्ति-
तव्य [म] [१] [ग] मिभप्रनृपतिमिरप्यसद्यङ्गैश्चैरन्यैर्वा^५ अनित्यान्यैश्चर्याण्य-
स्थिरं मानुषं सामान्यञ्च भूमिदानैर्फलं-
- ૨૫ मवगच्छद्विरयमसाहायोनुमन्तव्य ~ परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्बहुमुधा
भुक्ता राजभिः [:] सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यद [१] भूमिदयस्यै तस्य तदा
फलं [॥] यानीह दारिद्र्य [भ] यान्नरेन्द्रैर्द्वनानि^६ ध-
- ૨૬ म्मायतनीकृतानी^७ [१] निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधु ~ पुन-
राददीत ॥ षष्टिवर्षसहस्र [१] जण [१] स्वर्गे^८ तष्टत भूमिद [:] [१] आच्छेता
चानुम [१] न्ता च तान्येव नरके वसेत् [॥] दूतकोत्र राजपुत्र [ध्रुव] सेन [: ॥]
- ૨૭ [लि] खितमिदं स [न्धि] विग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दम [ट] पुत्रदिविर-
पतिश्रीमदनहिलेनेति ॥ सं ३०० ૫૦ फाल्गुणं ब ३ [॥] स्वहस्तो मम ॥

૧ મટ્ટિ અને ઈશ્વર વચ્ચેના આડી લાડી એ નામ બુદ્ધ પાડવાના ઇરાદાથી મુકેલી હોવાની ભેદભરે. આડી તેમજ
પં. ૬૧માં ઈશ્વર તે કશ જોવા લાગે છે. ૨ વાંચો કૂપિકા ૩ વાંચો તટાકથ ૪ વાંચો સીમ્નિ ૫ વાંચો કંદાય પાટક
૬ વાંચો પાટક ૭ વાંચો સીમ્નિ ૮ વાંચો સંક્ષિત. ૯ વાંચો તૃતીય. ૧૦ વાંચો વિશતિ. ૧૧ વાંચો ગ્ર. ૧૨ વાંચો દેય
સદસા. ૧૩ વાંચો વિટિક. ૧૪ વાંચો સગ્રેણ ધર્મે ૧૫ વાંચો યતસ્તયો. ૧૬ વાંચો કૃષ્ણતો. ૧૭ વાંચો પ્રદિશતોર્વા
૧૮ વાંચો મદ્ર ૧૯ વાંચો દુશ. ૨૦ વાંચો ફલ ૨૧ વાંચો ભૂમિસ્તસ્ય ૨૨ વાંચો ધેનાનિ ૨૩ વાંચો કૃતાનિ ૨૪ વાંચો
સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ૨૫ વાંચો ફાલ્ગુન

ભાષાન્તર

(પં. ૫૨) પરમમાહેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય કુશળ હાલતમાં (નીચેનું) શાસન સર્વેને કરે છે:-

તમને જાણુ થાય કે—મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, બ્રાહ્મણ ધનપતિના પુત્ર, દ્વીપ માંથી આવતા, અને આ(સ્થાન)ના ચતુર્વેદી મધ્યેના, ડૌણ્ડ્ય ગોત્રના અને વાજસનેય શાખાના સબ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ બટ્ટિ અને બ્રાહ્મણ ઈશ્વર નામના જે સહોદર બાઈએને સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિમાં દેસેનક ગામમાં મધુમતી નદીના મુખ (દ્વાર) આગળ નીચેની જમીનના ખણ્ડ આપ્યા છે:- (૧) (ગામની) પૂર્વ સીમા પર એક કુવો—૫૫ (પંચાવન) પાદાવર્ત ભૂમિના વિસ્તારનો, જેની સીમા:- પૂર્વે પિઞ્છકૃપિકાવહ. દક્ષિણે બ્રાહ્મણ બાવનું ક્ષેત્ર, અને મદલ તડાગ; પશ્ચિમે ગ્રામનિપાન કૃપક (ગામનો પાણી પીવાનો કુવો). ઉત્તરે મૂલવર્મપાટક ગામની સીમા; (૨) (દેસેનક ગામની) અગ્નિ કોણની સીમામાં કવિદ્યુષ્ઠા નામનો ૭૦ પાદાવર્ત ખેતી કરાએલી ભૂમિનો ખણ્ડ, જેની પૂર્વે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે શિવત્રા તૈજજ ગામની સીમા. પશ્ચિમે વિશાલપાટકની સીમા; ઉત્તરે વિશાલપાટકની સીમા. (૩) (દેસેનક ગામની) તેજ સીમામાં ઉચ્ચા નામનો ૬૦ પાદાવર્તનો ખેતી કરાએલો બીજો ભૂમિનો ખણ્ડ, જેની પૂર્વે વિશાલપાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. પશ્ચિમે પિઞ્છકૃપિકાવહ અને ઉત્તરે ચેરકો (સ્થવીરો)-નું કૌટુમ્બ ક્ષેત્ર અને (૪) દેસેનક ગામની પૂર્વ સીમામાં ૨૦ પાદાવર્ત ભૂમિનો ત્રીજો ખણ્ડ જેની પૂર્વે માણૈજજઠા, નદી; દક્ષિણે બાપકનું ઉત્તમ ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે બ્રાહ્મણ રકન્દનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર. ઉત્તરે ઈશ્વરનું ક્ષેત્ર.

(પં. ૬૧) આ પ્રમાણે કહેલી તેમની સીમાવાળા આ ત્રણ ખેતી કરેલા ખણ્ડ વાપી (તડાગ) સહિત, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, અને ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, દશ અપરાધ કરનારના હણડની સત્તા સહિત, વેઠના હકક સહિત, રાજપુરુષની દબલગિરથી મુક્ત, મંદિરો અને દિગ્ગેને પૂર્વે કરેલાં દાનો સિવાય ભૂમિચ્છદ્રના ન્યાયથી, ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી આ જે દાન લેનારના પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે ધર્મ દાન તરીકે પાણીના અર્ધથી મહેં આપ્યા છે.

(પં. ૬૩) આથી આ જે (દાન લેનારા પુરુષોને) બ્રહ્મદેયના સામાન્ય નિયમ અનુસાર (આ ભૂમિનો) ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૬૪) અને અમારા વંશના કે અન્ય બાવિ ભદ્રનૃપોએ રાજ્ય શ્રી ચંચળ છે, જીવિત અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાન સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે એમ માની આ અગારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું.

(પં. ૬૫) “ અને કહ્યું છે કે ”

[ચાલુ શ્લોકોમાંના ત્રણ શ્લોક]

(પં. ૬૬) આ(દાન)નો દૂતક રાજપુત ધ્રુવસેન હતો. આ દિવિરપતિ સંધિવિગ્રહાધિકૃત શ્રીરકન્દભટ્ટના પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલથી આ (શાસન) લખાયું છે. સં. ૩૫૦. કાલ્યુણ વદિ. ૩. આ મહારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૩ જાનનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૫૨ બાદ્રપદ સુ ૧

નીચે આપેલું શીલાદિત્ય ૩ જાનનાં દાનપત્ર જેનો ફોટોગ્રાફ ડૉ. બર્જેસે મને આપ્યો હતો, તે ૧૨ $\frac{1}{2}$ ઇંચ x ૧૩ $\frac{1}{2}$ ઇંચના માપનાં બે પતરાં ઉપર લખેલું છે. મુદ્રા ખોવાઈ ગઈ છે. પરંતુ બીજી રીતે લેખ સુરક્ષિત છે. વલ્લી રાજાઓનાં અન્ય દાનપત્રોની લિપિ કરવાં આની લિપિ કેટલેક અંશે જૂની છે. કારણ કે, લેખો માટે વપરાતા અક્ષર અને પુરાતન અક્ષરોની સાથે સાથે, ઇ. સ. ૪૦૦—અને ૬૦૦ વચ્ચે વપરાતી સાહિત્યની લિપિમાંથી લીધેલાં કેટલાંક રૂપો તેમાં બતાવ્યાં છે.

સંવત્ ૩૪૮ અને ૩૫૨નાં શીલાદિત્ય ૩ (ત્રીજા)નાં આપણી પાસે બે દાનપત્રો હોવાથી સંવત્ ૩૫૨ ના બાદ્રપદ સુદિ ૧નું આ દાનપત્ર વલ્લીના ઇતિહાસના જ્ઞાનમાં કંઈ નવી માહિતી ઉમેરતું નથી. આ દાનપત્રનો આશય ગાર્ગ્ય ગોત્રના, યજુર્વેદનું અધ્યયન કરતા બ્રાહ્મણ કિષ્કંધ (કીકાભાઈ)ના પુત્ર મગોપદત્ત (?) ને બે ભૂમિખંડના ક્ષેત્રનું દાન છે. દાન લેનાર પુરુષ વલ્લીમાં રહેતો હતો પણ તે આનન્દપુર (એટલે કદાચ વડનગર)નો વતની હતો. પાછળનું નકકી કરેલું બે સાચું હોય તો વલ્લીમાં નાગર બ્રાહ્મણો હતા તેનો આ બીજો દાખલો છે. સુરાષ્ટ્ર અથવા સોરઠમાં ધૂશા ગામમાં તે ખેતર હતું અને જેનું નામ સ્પષ્ટ નથી તે શહેરના કબજાનું હતું. ક્ષત્ર એક રાજપુત્ર ધ્રુવસેન, જે નામ પરથી રાજકુટુંબનો માણસ ધારી શકાય, તે હતો. હવે પછી પ્રગટ થશે તે એક નવું રાઠોડ દાનપત્ર સ્પષ્ટ બતાવે છે કે ક્ષત્ર, મેં હંમેશાં બાબાંતર કર્યું છે તેમ કાર્યનો અમલ કરનાર પુરુષ નથી, પરંતુ ઘણી વખત તેનો, ક્ષત્ર (સંદેશા લઈ જનાર) અથવા દાનને અમલમાં મૂકવાનું કાર્ય સોંપાયેલો માણસ એમ અર્થ થાય છે. લેખક શ્રી સ્કંદભટ્ટ દિવિ-રપતિનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રી અણહિલ છે. અણહિલે પહેલાં ખરગ્રહ. ૨ (બીજા)ની સેવા (નોડરી) કરેલી હતી.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावारा मेघवेनवासकात्प्रसमप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसंपन्नमण्डलौभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोसनत-
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलकृतः श्रेणीवालावासराज्यश्रिय परममाहे-
श्वरश्रीभटाकदन्यवच्छिन्नराजवँशान्मातृपितृचरणारविन्दः
- ३ प्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशयप्रकृति खञ्जद्वितीयबाहुरेव ममदवरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसन्निकसस्तत्प्रभावप्रणतरातिचूडारत्नप्रभासं-
- ४ सक्तपादनखरश्मिसंहति[:] सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यन्वरिपालनप्रजाहृदय-
रञ्जानान्वर्त्तराजशब्दो रूपारात्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसपद्धिः स्मरशशाङ्का-
- ५ हराजोदधिनिद्राशुगुरुघनेशानलशयानः शरणागताभयप्रदानपरतप तृणवदपास्ता-
शेसस्वकार्यफल[:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दित-
- ६ विद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकालमुत्रनुमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः
श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानवि-
- ७ कृतजाह्वीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपदपलोभादि-
वाश्रितः सरमसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षावि-
- ८ शेसविस्मापिताखिलघनुर्द्धरः प्रनमनरसातिसृष्टानामनुपालयित धर्मदायानामपाकर्ता
प्रजोपघतकारिणामुपप्रदानां दर्शयिता श्री-
- ९ सरस्वत्योरेकाधेवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्ष विक्रमां [विक्रमो] पसं-
प्राप्तविमलपार्थिवी [:] परममहेश्वर श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादा-
- १० नुद्ध्यातः सकलजज्जदानन्दनात्यन्यतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गण्डलः समरशत-
विजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्योतितभासुरतरान्सवीठोद्यग्रगुभ-
- ११ मनोरथमवामारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषित-
लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १२ गाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयासुव्यक्तपरमकल्याणम्वभाव[:] खिली-
भूतकृतयुगनृपरिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मनुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थ-
- १३ सुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादितास्त-
स्यानुषस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमपेन्द्रगुरुणेवगुरुणात्यादरवता

* पं. १ वांथो ओ; वारान्मे; पोपनत पं. २ वांथो सुतश्रेणीबला; श्रियः; भटाका, विन्द. पं. ३ वांथो
नैशवात्प्रसृति; घटा; सारबनिकप. पं. ४ वांथो सम्यक्परि; कान्ति; पं. ५ वांथो त्रिराजो; नति; तया; शेष.
पं. ६ वांथो सकलभुवन; पं. ७ वांथो मृत; खोप. पं. ८ वांथो शेष; प्रथमनरपतिसम; यिता; प्रजोपघा; मुपलवा;
पं. ९ वांथो माहेश्वरः श्रीधर. पं. १० वांथो जगदा; पिठो व्यूढगुरु. पं. ११ वांथो महाभा. पं. १२ वांथो
तिशाय; नृपति; धर्मानुरोधोज्ज्व. पं. १३ वांथो दित्य; स्यानुज, मुपे.

- १४ समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तं परमनद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैक-
परतयोवोद्वहन् खेदसुखरतिभ्यामनायासितसव्वसं-
- १५ पत्तिः प्रभावसंपदशीकृतनृपशतशिरोरत्नच्छायेपगूढपादवीठोपि परावज्ञाभिमानर-
सानालिङ्गितमनोपृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषो
- १६ भिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः [:] कृतनिखिलनुबनमेदविमलगुण-
संहतिः [:] प्रसभविषटितसकलकलिविलसितगतिः नीचजनागिरो
- १७ हिगिरशेसैदोषैरनमृष्ट्युन्नतहृदयः प्रज्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशये गणतिर्थविपक्ष-
क्षितिपतलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रथारपुरुष-
- १८ प्रथमसत्योधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहरतस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकल-
विद्याधिगमविहितनिखिलविद्रज्जनमन ~ परितोषातिशय [:]
- १९ सत्वसंपदा त्यागौदार्येण विशतानुसंधानासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमन्नाः
साम्यगुनलक्षितानेककशास्त्रकलालोकचरितगह्वरोविभावोपि दक्षम-
- २० भद्रप्रकृतिरकृत्रिममश्रयविनयाशाभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
बाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षवद्रोदय [:]
- २१ स्वधनु ~ प्रनावधरितशास्त्रकौशलानिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः
परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः सकृरि-
- २२ तिशयितसकलपूर्वनरपतिरतिभुस्साधानामवि प्रसाधयिता दिषयाणां मूर्तिमानिव
पुरुषकारः शरिवृद्धिगुणानुरागानिर्भरदित्तसत्त्वितिम्मनुरिव
- २३ स्वयमन्यापन्नः प्रकृति [भि] रधिगतकलाकलाप×कन्तमान्निर्व्वर्तिहेतुरकालङ्कx
कुमुदनाथ [:] प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालाप्रन्वक्षितध्वास्तराशिप-
- २४ सततोसतत प्रकृतिसुतिभ्यः परं प्रत्यपमन्वर्त्यवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमाग-
मपरिपूर्णं विदधानसन्धिविग्रहसमासनिश्रयनिपुणाः
- २५ स्थानुरूपमादेश ददद्गुणव्विद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यसालातुरीयस्त-
न्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि क-
- २६ रुणामृष्टहृदयो श्रुतवानप्यगर्वित×कान्तोवि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योपि निरसिता
षेवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागः

पृ. १४ वांथो राज्य, सक्तां; भद्र; तयेवो; खेट; सत्व.—पं. १५ वांथो द्वशी; पीठो; वृत्तिः; पौरुषा
पं. १६ वांथो भुवनामोद; धिरो.—पं. १७ वांथो हिभिरशेषैर्दो; रना; घात्यु; प्रख्यात; तिशयगणतिथ; पति;
प्रवीर; पं. १८ वांथो संख्या. पं. १८ वांथो दार्येण. विगत; भद्र; सम्य; गह्वरवि, परम. पं. २० वांथो प्रथय;
यक्षोभा, ध्वं; दर्पोदयः पं. २१ वांथो प्रभावपरिभूतास्त्र; भिमान; नृपति; सत्तरिता; पं. २२ वांथो पूर्व; रतिदुस्सा;
मपि; विषया; परिबृद्ध; नित्तृतिभिर्मर्थ; पं. २३ वांथो मन्याप; कान्तिमान्निर्व्वृ; कलङ्क; रालः प्रध्वंसि; ध्वान्तराशिः;
पं. २४ वांथो सततोदितसमिता प्रकृतिभ्यः; प्रत्ययम; निश्चय, णः. पं. २५ वांथो स्थानेनुरूप; शं; वृद्धि; शाला;
तन्त्र.—पं. २६ वांथो हृदयः; न्तोपि; व्यापि; दोषः—

- २७ परिविहितमुवनसमर्थितवालादित्यद्वितीयनामा पाममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य-
सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्प-
२८ गजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमत्तकोलङ्कार-
विभ्रममलश्रुतविशेष[:] प्रदान-
२९ सलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द \times कन्याया इव मृधुकारग्रहणादमन्दीकितानन्दपिषि-
र्वसुन्धारायाः काम्मु-
३० को धनुर्वेद इव संभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गकृतचूडो-
कला-
३१ यमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
३२ श्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणे

पतरू बीजुं

- १ तत्पितमहकृतिश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजयोरि भक्तिबन्धुरावयवकस्मित-
प्रणेतततिषवलय दूरं तत्पादारविन्दप्र[वि]त्तया नखमणिरूचा मन्दाकिन्येव
२ नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्हृक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवालिम्बा
यशासां वलयेन मण्डितकुमा नभसि यामि-
३ नीपतेर्वि[द]म्पितम-परिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुरुचिरसखाविन्ध्य-
स्तनयुगलक्षिते \times पत्यु[:] श्रीदेरभटस्याङ्गजा क्षिती-
४ पसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकधृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रीयामर्पयस्त्या
 \times कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमनमतप्रचण्डारिपुम-
५ ण्डलं मण्डलाग्रमिवाल्म्वः मम शरदि प्रसभमास्तष्टशलीमुखपाणासनपाटितप्रपाप-
नानां परभुवा विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
६ ध[व]र्णोच्चलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवण[:] पुन[:] पुनरुक्तेनेव रत्नाल-
ङ्कोरेणालङ्कृतश्रोत्र परिस्फुरकटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्ना-
७ प्रधानसलिलनिवहावसकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमद्वहन धृतविशलेरत्न-
वलयजलधिबेलातजायमानभुजपरिष्वक्तयिध्वंभरः
८ परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिसर्शदोषनाशनधियेव लक्ष्म्या
स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टारतिरुचिरतरचरितग-

पं. २७ वांये ब्रहित; धरणी, — पं. २८ वांये मौक्तिकालङ्कारः मामल. — पं. २९ वांये मृदुकरः कृता-
नन्दवि, काम्मुके. पं. ३० वांये चूडारत्ना. पं. १ तत्पितामह श्री पाणे सुधी उडाडी नांये; वांये जम्मनो भक्ति;
प्रणतिरति; लया. पं. ३ विंदलितखण्डपरि; ङ्गजः. पं. ४ वांये प्रियमपयन्त्या \times ; शौर्य; मानमि. पं. ५ वांये
मण्डलाग्र; लम्बमानः; माकृष्टशिलीमुखवा; नापादितप्रसा; भुवां. पं. ६ वांये ज्ज्वले श्रोत्रः; छिन्न. पं. ७ वांये
प्रदान; वसेक द्वहन; विशाल; तटा; वि. पं. ८ वांये माहेश्वरः; स्पर्श; यष्टिर.

- ९ रिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसेरभसरशीकृप्रणतसमस्तसामन्तचक्र-
चूडामणिमयूखस्वचितचरणकमल-
- १० युगलः प्रोद्गमोदारदोर्दण्डदलितद्विसद्वर्गदर्व्यःप्रसर्त्यत्पटीय ~ प्रतापहोषिताशेष-
शत्रुवंशः प्रणयिपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः मेरितत-
- ११ दोक्षिससुदर्शनचक्रः [प] रिद्धतबालक्रीडोनध×कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधित-
धरित्रीतलोकाङ्गीकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षा-
- १२ [छ] र्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभिस्त्रिष्णालवल्लुब्धै-
र्यस्यपद्धतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्य-
- १३ [ति] सरलमन ~ प्रसरमुसङ्कलनानुमोदनाभ्या परिमुदितत्रिभुवनाभिनन्दि-
तोच्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देव-
- १४ द्विजगुरुन्प्रति यतोर्हमनवरतप्रवर्तितमहोदङ्गादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषोपासो-
परकीर्तिपंक्तिपरंपरादन्तुरितनिसि-
- १५ लदिव्वक्तवाल स्यष्टमेव यथार्थ धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वर श्रीश्वरग्रह-
स्तस्याग्रज×कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कालावश्चन्द्रिकयेव
- १६ कीर्त्या धवलितसकालदिमण्डस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलबिपु-
लपयोधराभोगायाः क्षोण्या ~ पत्युः श्रीशीलादित्यस्य
- १७ सूनूर्नवप्रालयकिरणा इव प्रतिदिनपवर्द्धमानकालचक्रवाल[:] कसरीन्द्रशिशु-
रिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवेलङ्कुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव
- १८ रुचिमचूडामण्डता प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च शररागम इव प्रतापवानुल्लसत्प्रभः संयुगे
विदलयन्नमधारनिव परगाजानुदाय एव तपनवा-
- १९ लतपा इव सप्राम मुष्णन्ननिमखानामायून्धि द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशीला-
दित्य कुशली सर्वानेव समाज्ञापयामि स्तु वस्संविदितम्
- २० याथा मया मतापित्रो ~ पुण्याप्यायनाया आनन्दपुरविनिर्गतवलमिवास्तव्यत्रै-
विद्यशामान्यगार्ग्यसगोत्र अध्वर्युब्राह्मणकिङ्क-
- २१ पुत्रब्राह्मणमगोपदत्तद्वीनाम—य सुराष्ट्रमु जो—शल्यासास्थल्यां धूषाग्रामे क्षेत्रं द्विख-
ण्डावस्थितं पञ्चाशदधिकभूपादवर्त्तशतपरिमाणं यत्रैकं
- २२ खण्डं दक्षिणसीमि कुटुम्बिवावकप्रकृष्टं विशैत्यधिकभूपावर्त्तशतपरिमाणं यस्या-
घाटनानि पूर्वतो देवशर्मसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं

पं. ९ वांथि वशीकृत. पं. १० वांथि द्विपद; प्रसर्त्य. पं. ११ वांथि नक्षीकृत. पं. १२ वांथि सम्यग्य;
प्यूर्वा; स्तृष्णा; यान्य. पं. १३ वांथि मुत्संकल; दनाभ्यां. पं. १४ वांथि यथार्ह; तोदार पं. १५ वांथि
दिक्चक्रवाल; तर्ध; कलावत. पं. १६ वांथि सकलदिग्मण्ड. पं. १७ वांथि प्राणयकिरण; प्रतिदिन संवर्धमानकला; केसरी;
मिवा. पं. १८ वांथि मण्डन; शारदा; विदलयन्नमोध; परगजानुदय. पं. १९ वांथि तप; संप्रामे; त्रामिमु; बूषि;
पयत्यस्तु पं. २० वांथि यथा; माता; य; भी; सामान्य. पं. २१ वांथि सुराष्ट्रेषु.

- २३ दक्षिणतः ढाण्डासग्रामसीम अपरतः जज्ज्यल्लकसत्कक्षेत्रं उत्तरतः जज्ज्यल्लकस-
त्कक्षेत्रमेव एवमिदामघाटनविशुद्धं क्षेत्रं
- २४ सोद्वंगं सोपरिकरं समूतवातप्रत्यायं सघान्येहिरण्योदेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-
विष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेप-
- २५ णीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणवर्षक्षितिसरित्पर्वत-
समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
- २६ मुदकातिसर्गेण धर्म्मदायोतिसृष्ट[:] यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुज्जतः
कलतः कर्षयतः प्रविशतो वा न कैश्चिद्व्यासेषे
- २७ [व]र्त्तितव्यमागामिमद्रूपतिभिरस्यस्मद्धंशजैरन्यैर्ब्व अनित्यान्यैश्चर्य्यण्यस्थिरं
केनुस्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवग[छ]द्विरयाम-
- २८ स्मद्दायोनुमन्तव्य ऽ परिपालयितव्यश्चे [त्यु]क्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुषा भुक्ता राज-
मिस्सकारादिभः यस्य यस्य यदा भूमिस्तःस्य तस्य तदाफलं
- २९ यानीह दारिद्यनयाचरेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्भुत्तमाख्यप्रत्रमानि तानि
को नाम साधु ऽ पुनरामदीत ॥ षष्ठिवर्ष-
- ३० सहस्राणि स्वर्गेतिष्ठति भूमिदा आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्यव नरके वसेत् ॥
दूतकोत्र राजपुत्र ध्रुवसेन ॥
- ३१ लिखितरिदं सन्धिबिग्रहाधिष्ठितदिविरपति श्रीस्कन्दमटपुत्रादिविरपति श्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३९२ भाद्रपद शु १ स्वहस्तो मम ॥

पं. २३ वांथि। मिदमा. पं. २४ वांथि। सघान्यहिरण्या. पं. २६ वांथि। कर्षतः; पं. २७ स्य उडाडी नाथि; वांथि।
व्या; श्रय्या; मानुष्य; रयम. पं. २८ वांथि। स्सगरारादिभिः; तस्य. पं. २९ वांथि। भयाघ्न; निर्भुक्त; प्रतिभा; राक्षसीत;
वर्द्धि. पं. ३० वांथि। तिष्ठति भूमिदः । तान्येष; सेनः. पं. ३१ वांथि। मिदः धिक्त.

શીલાહિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો

[શુભ] સંવત્ ૩૫૬ જ્યેષ્ઠ ૭ (?)

શીલાહિત્ય ૩ જનાં સં. ૩૫૬ નાં આ બે પતરાં, જેના ઉપરથી આ લેખ લખ્યો છે, તે જૂદી જૂદી જગ્યાઓમાં સાચવેલાં હતાં. પહેલું રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં અને બીજું ભાવનગરના ખારટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યું હતું. તેઓનાં માપ, ત્રાંબાની ઠીંચોનાં કાણાં વચ્ચેનું અંતર, તેના અક્ષરો, તથા પહેલા પતરાનો અંતભાગ અને બીજાનો શરૂવાતનો ભાગ વિગેરે ઉપરથી મને લાગે છે કે આ બંને પતરાં એક જ દાનપત્રનાં છે.

પહેલા પતરા વિષે મળી આવતી હકીકત ફક્ત એટલી જ છે કે, તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં છેલ્લાં ૨૮ વર્ષ થયાં, તે સ્થળાંતર થયેલી, રાખવામાં આવ્યું છે. અને તે વોટસન મ્યુઝીયમ માટે ખરીદેલા માણ કર્નલ વોટસનના સંગ્રહમાં હતું. ખારટન મ્યુઝીયમને બીજું પતર કેવી રીતે મળ્યું તે વિષે કંઈ જણાયું નથી. પહેલું પતર સુરક્ષિત નથી. તે બહુ પાતળું અને ખરડ છે, અને તેની સપાટીમાં થોડાં નાનાં મોટાં કાણાંઓ છે. અક્ષરો પણ ખગડી ગયા છે. પરંતુ લગભગ બધા વાંચી શકાય છે. બીજું પતર વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેના કાંઠા ઉપર જરા નુકશાન થવાથી દરેક પંક્તિના એક બે અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. કાટનો કઠણ થયે જામી જવાથી જમણી બાજુના કેટલાક અક્ષરો ઓળખવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. છેલ્લી પંક્તિનો ભાગ બહુ જ ખરડ થઈ ગયો છે. સુભાષે તારીખ મોળુદ છે.

દરેક પતર ૧૮" x ૧૨" ના માપનું છે. બીજું પતર જે વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે અક્ષરો બહુ સુંદર રીતે કેતર્યા છે, પરંતુ લેખમાં જોડણીની ભૂલો પુષ્કળ છે. દાખલા તરીકે હસ્વ અને દીર્ઘસ્વરોનો લોપ અગર જોડો ઉપયોગ માલુમ પડે છે.

આ દાન શીલાહિત્ય ૩ જએ આપેલું છે. તેનું તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું પ્રાર્થના-પઠ વર્ણન તેનાં વળાનાં બીજાં દાનો મુજબ છે.

વલ્લીમાં હુદ્દા-વિહારની સીમા ઉપર આવેલા કુકુરાણક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલ-ગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને દાન આપ્યું છે. એમ કહી શકાય કે ભિક્ષુ વિમલગુપ્ત અને જે ગામ-નો તે રહીશ હતો તે ગામ, બન્નેનાં નામો સંવત્ ૪૧૩ નાં અન્ય દાનપત્રમાં જે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમાં આપેલાં છે.

સુરાષ્ટ્ર(પ્રાંત)માં આવેલું કસઠ નામનું ગામ વિહારને આપ્યું હતું. જે પ્રદેશ(સ્થલી)માં તે આવ્યું હતું તેના નામવાળો ભાગ બહુ નુકશાન પામેલો છે.

આ દાનનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનનો હિમેશ મુજબનો જ છે; જેમકે, બૌદ્ધોની પૂજાની સગવડ કરવી, તથા વિહારમાં વસતા લોકો માટે જરૂરી ખર્ચ કરવું વિગેરે.

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર ફક્ત રાજકુમાર ખરચહ હતો અને લેખક, સંધિવિચ્છેદના મંત્રિ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ અણહિલ હતો. આ બન્ને અધિકારીઓનાં નામો આ રાજાનાં બીજાં દાનોમાં છે.

આ દાનની તારીખ સં. ૩૫૬ નવી છે. અને તે આ રાજાની મળી આવેલી મોડામાં મોડી તારીખોમાંની એક છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेलं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारान् पिच्छि[पजि](!)वासकात् प्रसभप्रणताभि-
त्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापप्रैता-
- २ पोपनतदानमानार्जवोपाजितानुरागादनुरक्तमौलभृतःश्रेणीबलावासराज्यश्रियःपर-
माहेश्वरश्रीभट्टार्कदिव्यवच्छिन्नराजवङ्गशैलमातापित्रिच-
- ३ रणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गद्वितीयबाहुरेव समदप-
रगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्र-
- ४ णतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
पालनप्रजाहृदयरत्ननादन्वर्थराजशब्दो रूप-
- ५ कान्तिस्थैर्य्यगाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्काद्विराजोदधिनिदशगुरुष्वनेशानति-
शयानः शरणागताभयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशे-
- ६ शैस्वकार्य्यफलंप्रार्थनाधिकार्थप्रदाननन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सक-
लभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहे-
- ७ श्वरः श्रीगुह्यमेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसंतानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशे-
षकल्मषः प्रणयिशतसहस्रो[पजी]व्यमान-
- ८ संपद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमेभिर्गामैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषबिस्मापि-
ताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपति[समतिस्तु]ष्टाना-
- ९ मनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता
श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- १० रिभोगवक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरं श्रीधरसेनस्तस्य
सुतस्तत्पादानुध्यातःस्सकलजगदानन्दनात्य-
- ११ द्रुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलैः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रभृति-
भासुरतरांसपठिदूढगुरुमनोरथ-
- १२ महाभारः सर्व्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतः सुभाषितलवेनाधि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १३ गाधगाम्भीर्य्यहृदयो[पि] सुचरतातिशयभुव्यक्तपरमकल्याणस्वभाव खिलीभूतकृ-
तयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोद[प्रकीर्ति]धर्म्मा-
- १४ नुपरोधो[ज्व] [लतरीकृतार्थ]मुखसंपदुपसवानिरूढधर्म्मादित्यद्वितीयैनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्त[त्पादानुद्ध्यातः]

१ वांथो प्रतापात्.-२ वांथो भृत.-३ वांथो वंशान्मा.-४ वांथो पितृ.-५ वांथो द्वितीय.-६ वांथो रूप.
७ वांथो धैर्य. ८ टलाडभां धैर्य. आ.पेव छे. ८ वांथो नृण, ९ वांथो शेष. १० वांथो फलः. ११ मामि. १२ वांथो
माहेश्वरः १३ वांथो ध्यातस्सकल. १४ वांथो दिग्मण्डलः. १५ वांथो सुवरिता स्वभावः. १६ वांथो द्वितीय.

- १५ स्वयमुपे[न्द्र]गुरु[णे]व गुरुणात्यादरवता सममिलषणीयामपि रा[ज]लक्ष्मी
स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैक[र]सत[यै]बो] द्वह-
- १६ न्खेदमुखर[तिभ्याम]नायासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्[शी]कृतनृपतिशतशि-
रोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसाना-
- १७ लिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमा[नै]रप्यरातिभिरना-
सादितप्रतिक्रियोपायं कृतनिखिलभुवनामोदविमलगु-
- १८ णसंहति" प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिः "निचजनाधिरोहिभिरशेषैद्दो-
धैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषासकौशलतिश-
- १९ या[गुण *]गणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंप्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
धिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयातं
- २० सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनंपरितोषातिशयसत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण
विगतानुसन्धानासमैहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्य-
- २१ गुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयवि-
नयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्र-
- २२ त्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्निस्तनिखिलप्रतिपक्षदण्डोदयः स्वधनुंप्रभावपरिभूतास्त्रकौ-
शलभिगानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
- २३ श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयातं सच्चरितातिशयितसकलपूर्ववरपति" अस्ति-
दुस्सार्धानापि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारं परिबृद्धगुणा-
- २४ नुरागानिर्बर्चचिचिर्भिमनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलाप-
कान्तिमाचिर्बृतिहेतुरकलङ्कमुदनार्थं प्रज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रज्वैन्ति-
- २५ तध्वान्तरौशि सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययं अर्थवन्तमतिबहुतिथ-
प्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
- २६ स्थानेनुरूपं मादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधुनां राज्यसालातुरि
यस्तन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातं प्रक्रिष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः
- २७ श्रुतवानप्यगर्वितकान्तोपि प्रशैमि स्थिरसौहृदयोपि निरसितं दोषवतामुदयः
समयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबाला-
- २८ दित्यद्वितिन्यामं परममाहेश्वरं श्रीधुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्-
षणजनितकिणलान्छनललाटचन्द्रशकलं शिशुभाव एव श्रवणनिहित-

१ वांशि पायः. २ वांशि संहतिः. ३ वांशि नीचः. ४ वांशि नुद्धयातः. ५ वांशि मनः. ६ वांशि तिथयः
७ वांशि सन्धानमाहिता. ८ वांशि विध्वंसित. ९ वांशि धनुः. १० वांशि ध्यातः. ११ वांशि पतिः. १२ वांशि साध-
माला. १३ वांशि कारः. १४ वांशि नाथः. १५ वांशि प्राज्य. १६ वांशि दिगन्तरालः १७ वांशि प्रज्वलित. १८ वांशि
राशिः. १९ वांशि नुरूप. २० वांशि साधुनां. २१ वांशि शालातुरीय. २२ वांशि निष्णातः. २३ वांशि प्रसमी.
२४ वांशि निरक्षित. २५ वांशि द्वितीयनामा. २६ वांशि माहेश्वरः. २७ वांशि शकलः.

- २९ मौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषं प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द \times कन्याया
इव मृदुकरग्रहणादमन्दिक्रितानन्द[वि]बिर्बसुन्धरायाः
- ३० कार्मुकधनुर्वेद इव संभावितासेषलक्षकलापै प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
रत्नोपमानशासनै-
- ३१ परममादेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधरसेनः
- बीजं पतरू
- ३२ [तत्पि]तामभ्रात्रि श्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्ग[पाणं]रिवाङ्गजन्मनो भक्ति-
बन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिषवलया दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तयानस्व-]-
- ३३ [म]गिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्दाक्षि-
प्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिम्ना यशसां वलये[न मण्डित-]
- ३४ ककुभे नभसि यामिनिपैतेर्विडम्बिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिश्वर-
चूचुकचिरसङ्घविन्ध्यस्तनयुगायाः क्षितेः पत्न्युः श्रीदेरभा[टरया-]
- ३५ [ङ]जः क्षितिपसंहतेरनुरगिण्याः शुचियशोर्दशुकभृतः स्वयंवरमालामिव
राज्यश्रिममर्पयन्त्या कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतज्यापारमो- [नमितप्रच-]-
- ३६ [ण्ड]रिपुमण्डलं मण्डलाम्मिवावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखवा-
णासनापादितप्रसाधनानांपरभुवां विधिवदाचरितकरग्रहणः पू-
- ३७ र्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणां पुनः पुनरुक्तेनेवं रत्ना-
लङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रे' परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षर[त्नकिरण-]
- ३८ [म] विच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरामवाग्रपाणिमुद्रहन्
धृतविशालरत्नवलयजलधिबेलातटायमानभुजप-
- ३९ रिष्वक्तविश्वम्भरः परममादेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनासै-
नषियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्ग-
- ४० [य]ष्टि[र]तिरुचिरतरच[रित] गरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरस-
रभसवशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूख-
- ४१ [ख]चितचरणकमलयुगल \sim प्रोद्दामोदारदोर्हण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसम्पत्प-
टीय \sim प्रतापघोशि[षि]ताशेषशत्रुवर्धनै प्रणयिपक्ष-
- ४२ [नि]क्षिसलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तमुदर्शनचक्रः परिहृतबालकीडोनध \times कृतद्वि-
जातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलोन्नीकृतजलशय्योपूर्व-
- ४३ पुरुषोत्तमः साक्षाद्भर्म इव सम्यग्व्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभि-
स्त्रिर्णालवल्बैर्यान्यपहृतानि देवब्रह्मदेया-

१ वांथो विशेषः. २ वांथो मन्दीकृता. ३ वांथो शेषलक्ष्यकलापः. ४ वांथो शासनः ५ वांथो भ्रातृ.
६ वांथो ककुभो. १० वांथो यामिनी. ८ वांथो यशोशुक. ९ वांथो भुवां. १० वांथो श्रवणः. ११ वांथो श्रोत्रः
१२ वांथो नाश. १३ वांथो वंश. १४ वांथो स्तुष्ट्या.

- ४४ नि तेषामप्यतिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभि-
नन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवङ्गशो दे-
- ४५ [व] द्विजगुरुन्प्रति यथैर्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्वक्त्रादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषो-
पात्तोदारकीर्ति^१ पक्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिव्य-
- ४६ [कवालः] स्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्त-
स्याग्रजन्मनःकुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिक-
- ४७ [येव की] र्त्या धवलितसकलदिग्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्य-
शैलविपुलपयोधराभोगायाः क्षोण्या ~ पत्युं श्रीशीला-
- ४८ [दित्य] स्य सूनूर्जवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरि^२
न्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवा-
- ४९ [ल] कुर्व्वाणै शिखण्डिकेतर्क इव रुचिमच्चूडामण्डने प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च
शरदागम इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलय-
- ५० [जम्भोधरा] निव परगजानुदय एव तपनबालातप इव संग्रामे भुष्णजमिमुखा-
नामायून्स द्विषेतां पर[म*] माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः]
- ५१ [सर्वाने] व समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ~ पुण्याप्या-
यनाय श्रीवलभ्यां[अभ्यन्त] रिकापूर्वनिविष्टदुःखाविहार-
- ५२ परिकल्पित[?] ककुक्कुराणक[?] ग्रामनिविष्टाचार्य्यभिभुविमल-
गुप्तकारितविहारे चतुर्दिशाभ्यागतार्य्यभिभुसंघाय शयनासनगलानभैषज्यजीवरि-
कापिण्ड
- ५३ मेतत्परिचद्वपादमूलप्रजीवनाय विहारस्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्कारणाथ
गन्धकुटी च भगवतां बुद्धानां पूजास्नपनगन्धधूपपुष्पादिपरिचर्य्यार्थं सुरा[द्रष्टु]
- ५४ [डुम. निका] मण्डलीस्थलयां कसकग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप-
त्ययः सधान्यहिरण्यादेयः सदशापराधः सोत्पद्यमान-
- ५५ विष्टिकै^३ सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्र-
न्यायेनाचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरित्प-
- ५६ र्व्वतसमकालीनं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निस्पृष्टः[१*] यतोस्य दुःखाविहार
आर्य्यभिभुसंघस्योपरिलिखितक्रमेण विनियोग ... न कैश्चिद्दद्या

१ वांशो वंशो. २ वांशो यथा. ३ वांशो कीर्तिः. ४ वांशो पङ्क्ति. ५ पत्युः. ६ वांशो केसरीन्द्र.
७ वांशो कुर्व्वाणः. ८ वांशो केतन. ९ वांशो मण्डनः. १० वांशो मायूषि. ११ वांशो पहलेसे कुशलथा
मेथडा छ. १२ वांशो क्रिष्टिकः.

- ५७ सेधे वर्त्तितव्य[मागामिमद्रनृपतिभिः]श्च स्मद्वड्श जैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्या
प्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयम-
- ५८ स्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्चेत्युक्तं च बहुभिर्बभूव भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारि-
- ५९ द्रव्यभयान्नरेन्द्रैर्धनानि धर्मायतनीकृतानि नि भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को
नाम साधु ~ पुन[रावदीत] [॥*] [ष]ष्टि' व [धसह]स्त्रा[णि]
- ६० स्वर्गे तिष्ठति भूमिर्द आच्छेत्ता चानु[म]न्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ द
[तको]त्र[राज]पुत्र स्वरग्रहः
- ६१ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति श्रीस्कन्दभटपुत्रदिविर[ति श्रीमद]
नहिलेनेति ॥ स ३०० ५० ६ ज्येष्ठ[७?]स्वहस्तो[मम]

શીલાદિત્ય ઉ બનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૬૫ વૈશાખ સુ. ૧

આ તામ્રપત્રોની હકીકત જૂની દબથી આપવામાં આવેલ છે તેથી તેનું માપ વિગેરે કાંઈ મળી શકતું નથી. વંશાવલિ તથા સંવત્ વિગેરેનું વિવેચન પણ અટકળીયું તથા ભૂલભરેલું છે.

અક્ષરાન્તરમાં પણ ભૂલો ઘણી છે. પણ શરૂવાતનો વંશાવલિવાળો વિભાગ એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬ મેં આપેલાં હુંસડીનાં સં. ૩૫૦ નાં તામ્રપત્રોને ઘણે અંશે મેં વિભાગનું જ અક્ષરાન્તર તથા તરજુમો આપણા ઉપયોગ માટે આપવાં બસ કરેલ છે. વિક્રમ સંવતની છે એમ ડો. બન્સે જતાવેલ છે. પણ તે તો ગુપ્ત વલ્લી સંવતના પૂરવાર થએલ છે અને તે ઈ. સ. ૬૮૪ બરોબર થાય છે.

* જ. બ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૧૮ ડો. એ. બન્સે.

अक्षरान्तर

पतरू वीजुं

पंक्ति ४७ पली

४८ धवलसकल		

पं.४९-५४ द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशैलादित्यः कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्येवमस्तु वा विदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनिर्झरविनिर्गतस्वेटक-वादंस्तुस्थितचातुर्विद्यसुमान्यतापसगात्रसब्रह्मचारिब्राह्मण सान्दपुत्रब्राह्मणनाधु-ल्लायस्वेटककेदारे नगरकपथके देयापल्लिग्रामे दक्षिणपरसीम्नि वरुणा-म्बिलिकवक्करकेदारक[शछित]सिद्धक्षेत्रं रज्जुकविरकपन्नष्टस्वेटकमानेन श्रीहि-पिदकद्वारा षड्भिः खण्डैरवस्थितं यत्र प्रथमखण्डस्याप्यालानपूर्वतः ग्रामादुत्थितः रोहिणीयर्जग्रामयायी पन्था दक्षिणतः दोध्वकसरोटपरतः कवि त्थाविकग्रामादु-त्थितः गण्डुकग्रामयायी पन्थाः दन्तुरपेचकशालिक्षेत्रं तथा द्वितीयखण्डं यस्य पूर्वतः करिण्याविकग्रामादुत्थितः गहन ॥ ५४ ॥

पं.५५-६२ ग्रामयायीपन्थाः दक्षिणतः रोहिणीयर्जग्रामसीमा अपरतः तापसपल्लिकाग्राम-सीमा उत्तरतः रविकोणक्षेत्रं नवमिदमाप्या[टनविश्यार्द्ध]सकेदारिकभूमिकं सार्द्धक्षेत्रं ३ तथा सुराष्ट्रकष्टकालक्षयोदकप्रबद्धजम्बुवानरग्रामे पूर्वसीम्नि आदि-त्यदास भागिसकारुया प्रकृष्टपरिखा विंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः वराहम्मणिकग्रामसीमा दक्षिणतो बृहत्वापी अपरतः लाभदारिलकप्रकृष्टक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मणस्वामिकप्रकृष्टक्षेत्रं भूः खण्डावस्थितं अशीतिभूपादावर्त्त परिमाणं क्षेत्रद्वयं १ खण्ड दक्षिणपरसीम्नि दधित्थः प्रकृष्टं एकोनपञ्चाशद्भूपादावर्त्त-परिमाणं यस्य पूर्वतः दिव्यकनक्षेत्रं दक्षिणतः गर्गरक्षेत्रं अपरतः भीमक्षेत्रं उत्तरतः रमसालिकावापी द्वितीयखण्ड दक्षिणपरसीम्नि विनामेश्वरप्रकृष्टं चतुर्विंशद्भू-पादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यदासक्षेत्रं दक्षिणतः लोहारपादकग्रामसीमा अपरतः ब्राह्मण रौप्यशर्मसीमा—हककण्डनादीनां क्षेत्रं उत्तरतः रौघिनदिक्ष कामाप्रकृष्टगर्गक्षेत्रं नवमुदवापीसहितं सार्द्धक्षेत्रं इत्थं सोदृक् सोपरिकरं सम्भूत शालिप्रत्यक्ष सधान्य हिरन्योदयं सहसोपरोधं सोत्पद्यमानवृष्टिकं सर्व्वराज-कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्व्वप्रत्तदेवब्राह्मणदायब्राह्मणविंशतिराहितं भूमिछिद्रन्या-येनाचन्द्रार्का ॥ ६२ ॥

૬૩ ણ્ણવ ક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાદ્યન્વયભોગ્યમુપકૃતિ સ્વર્ગતિ ધમ્માદ-
યોન્મિશ્રં અર્ચિતસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુજ્જતઃ

૬૪ સેધેવત્તિત્તવ્યં
... .. રમસ્મદ્વાયો ॥

૬૫ નાવમન્તવ્ય પરિપાલયિતવ્યથ્થેત્યુક્તચ્છ બહુભિર્વસુધા

૬૬ એતન્ કર્તા રાજપુત્ર ધ્રુવસેનઃ ॥

લિખિતમિદં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિશ્રીસ્કન્દભટ્ટપુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદન-
હિલેનેતિ સં ॥ ૩૬૫ ॥ વૈશાખ્ય શુ ॥ ૧ ॥

॥ સ્વહસ્તો મમ ॥

ભાષાન્તર

દાનવિભાગ

તમને બધાને વિદિત થાએ કે માતાપિતાના પ્રણયને માટે તે શીલાદિત્યના દીકરાએ બ્રાહ્મણ સાન્દના દીકરા બ્રાહ્મણ લઘુદ્વલને દાન આપેલ છે, જે ચાતુર્વેદી હતો. ખેટક કેદારમાં નગરક પથ-
કમાં દેયાપદિલગામમાં નૈઋત્ય સીમમાં ૬ અણકવાળું ખેતર (આપ્યું છે). ત્યાર બાદ દરેક અણકની સીમા આપી છે.

ઉપરની જમીન તળાવ તથા ટેકરીઓ સહિત લઘુદ્વલના વંશચારસના ભોગવટા માટે સૂર્ય-
ચંદ્ર પૃથ્વી નદીની સ્થિતિ પર્યંત આપેલ છે. રાજાના નોકરાએ તેને હુરકત કરવી નહીં
... ..

આ દાનનો કર્તા શીલાદિત્યનો દીકરો ધ્રુવસેન હતો. લેખક દિવિરપતિ સ્કન્દભટ્ટનો દીકરો દિવિરપતિ મદનહિલ હતો.

સં. ૩૬૫ વૈશાખ્ય શુ. ૧

એક વલ્લભી (શીલાદિત્ય ૩ જાના સમયના)

દાનપત્રનું પહેલું પત્રું*

સં. ૩૬૫ ના વૈશાખ સુ. ૧.

કાઠિયાવાડના માણ પોલીસટીકલ એજન્ટ કર્નલ, જે. ડબ્લ્યુ. વૉટસને લેટ આપેલું આ વલ્લભીનાં એક દાનપત્રનું પહેલું પત્રું છે. બીજું પત્રું હજી ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ આંદિ આપેલાં વર્ણન, માપ તથા બીજી હકીકત ઉપરથી તે મળી આવવા સંભવ છે. રાજકોટના વોટસન ગ્રુગ્રીયમના ક્યુરેટર મી. દિસ્કલ્ફરે વળામાંથી કેટલાક વધારે પતરાં થોડા વખત પહેલાં મેળવ્યાં છે. તેમાં આ દાનપત્રનો બીજો ભાગ હોવાનો સંભવ છે કે જેમાં તેનો ખાસ મહત્વનો ભાગ છે.

પતરાંનું માપ ૧૫"×૨૨½" નું છે. અને તે એક જ બાજુ ઉપર ફોતરેલું છે.

લેખ ૩૦ પંક્તિઓનો છે. અને પત્રું શ્રીધરસેન(૪)ના નામથી પૂરું થાય છે. વંશાવલિના ભાગમાં, ભટ્ટાર્ક, (પં. ૨)ગુહસેન, (પં. ૬) ધરસેન, (પં. ૧૦), શીલાદિત્ય, (પં. ૧૩) ખરચદ, (પં. ૧૮)ધરસેન ૩ જો, (પં. ૨૧)ધ્રુવસેન ૨ જો, (પં. ૨૭) અને ધરસેન ૪ થો, (પં. ૩૦)માં આપેલા છે. પતરાની પંક્તિની સંખ્યા ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે કે આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩ જાનું છે.

અક્ષરાન્તર

૩૦ ... [મ]દારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધરસેન:

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું ખીજું પત્ર*

આ પત્રના કાંઠાઓ ભાંગેલા છે, અને તેની સપાટીમાં મોટાં કાણાંઓ પડેલાં છે આનો છેલ્લો ભાગ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશ પામ્યો છે, એ મોટું નુકશાન છે. દાનમાં આપેલી મિલકતનાં વર્ણનવાળો ભાગ પણ નાશ પામ્યો છે. પત્રનું માપ આશરે ૧૫"×૧૦½" છે.

અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે. અને જ્યાં જ્યાં પત્ર સારી સ્થિતિમાં છે ત્યાં ત્યાં અક્ષરો વાંચવામાં હરકત આવતી નથી. આખો લેખ લગભગ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાન શીલાદિત્ય ૩ જાએ આપ્યું છે. તેને માત્ર પરમમાહેશ્વર કહ્યો છે, પરંતુ રાજાના ખીજે ઈલકાઓ લગાડ્યા નથી.

વલ્લીની ખીજ ખાલુએ આવેલા રાણી કુદાના વિહારમાં આવેલા એક બાંદ્ર મઠને આ દાન આપ્યું છે.

આ દાનની ખીજ વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ [પ્રદાનસલિલક્ષાલિતામ્રહસ્તારવિન્દઃ કન્યાયા ઇવ મૃદુક] રમ્યહનાદમન્દીકૃતા-
નન્દવિધિર્વિવસુન્ધરાયા× કાર્મુકધનુર્વેદ ઇવ સંભાવિતા[શેષલક્ષ્યકલાપઃ]
- ૨ [પ્રેણતસમસ્તસામન્તમણ્ડલોત્તમાઙ્ગધૃતચૂડામણીય] માનશાસન : પરમમાહેશ્વર-
પરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વ[રચકવર્ત્તિશ્રીધર-]
- ૩ સેનસ્તત્પિતામહાતૃશ્રીશીલાદિત્યસ્ય શાર્ઙ્ગપાણેરિ] વાઙ્ગજન્મનો ભક્તિવન્ધુરા-
વયવકલ્પિતપ્રણતેરતિધવલયા તત્પા[દારવિન્દપ્રવૃત્તયા-
- ૪ ચરણનલમણિરુચા મન્દાકિન્ચેવ નિત્યમમલિ] તોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્યસ્ત્યેવ રાજ-
પેદ્ધાક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલ્લભવલિભા[યશસાં વલયેન]
- ૫ મણ્ડિતકુમા નભસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાસ્વળ્ડપરિવેષમણ્ડલસ્ય પયોદશ્યામશિશ્વ-
રચૂ[જુ] કરુચિરસહ્યવિન્ધ્યં સ્તનયુગા[યાઃ ક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીદેવ-]
- ૬ [મટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહતેર] નુરાગિણ્યા શુચિર્યશોદ્દેશુકમૃતઃ સ્વયવરમા-
લામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યા× કૃતપરિમ્રહઃ [શૌર્ય] મપ્ર[તિહતવ્યાપાર-]
- ૭ [માનમિતપ્રચ્છંદરિપુમણ્ડલં] મણ્ડલામ્રમિવાવલમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસભમાક્રિષ્ટં
શિલીમુલ્લવાણાસનાપાદિતપ્ર[સાધનાનાં પરભુવાં]

* જ. બા. ધા. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૦ ડી. બી. ૬૨૬૬૨

૧ પરસેન ૫ માના વર્ણનથી પત્ર શરૂ થાય છે. ૨ અક્ષરો ગણતરીથી મુક્યા છે. ૩ વાંચો વિન્ધ્ય. ૪ વાંચો રાગિણ્યાઃ. ૫ વાંચો ર્યશોશુક. ૬ વાંચો સ્વયં. ૭ વાંચો કૃષ્.

- ८ [विधिवदाचरितकर]ग्रहणां पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासित-
श्रवणयुगलः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेण नालंका [तश्रोत्रः]
- ९ [परिस्फुरत्क]टकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावशेकं-
विलसन्नवशैलङ्कुरमिवाप्रपाणिमुद्रन् धृतविशा-
- १० [लरत्न]बलयजलधिवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधु-
वसेनस्तस्याग्रजो परमहीपतिस्पर्शदोषनाश-
- ११ [धि]येव लक्ष्म्या स्वयमपि स्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमप-
रिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागसरभ-
- १२ [स]वशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयस्वयचितचरणकमलयुगलः प्रोद्भा-
मोदारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसर्प-
- १३ [त्प]टीयः प्रतापलोषिताशेषशत्रुवङ्शः प्रणयिपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदे-
त्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडः अनधः कृत-
- १४ [द्विजा]तिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलः अनङ्गीकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः
साक्षाद्धर्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वापति-
- १५ [भिस्तृ]ष्णालबलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्राह्मण देयानि तेषामप्यतिसर-
लमनः प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यां स्परिमुदितत्रिभुवनाभि-
- १६ [नन्दितो]च्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजैवङ्गो देवद्विजगुरुन्प्रतिपू-
ज्ययथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोदङ्गादिदानव्यवस्थोपजातसन्तोषो-
- १७ [पातोदा]रकीर्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिवक्त्रकवालः स्पष्टमेव यथार्थ धर्मादि-
त्यापरनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनःकुमुदखण्डश्रीविकासि-
- १८ [न्या]कलाव]तश्चन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरु-
विलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधराभोगायाः क्षोण्याः पत्युः श्रीशान्ता-
दित्यस्य सू-
- १९ [नु]र्ज्वप्रालेयकि [र]ण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवाल^x केसरीन्द्रशिशु-
रिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव रुचिः
- २० [मच्चू]डामण्डनं प्रचण्डशक्तिप्रतापश्च शरदागम इव प्रतापवानुल्लसत्पद्मः
संयुगे विदलयनम्भोर्धरानिव परगजानुदय एव तपन बा-
- २१ [लात]प इव संप्रामे मुष्णान्नं भिमुखानामायन्ति^० द्विषतां [पर]ममाहेश्वरः
श्रीशीलादित्य^xकुशलीसर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा

१ वांथो ग्रहणः. २ वांथो वसेक. ३ वांथो प्रजः. ४ वांथो वंशः. ५ वांथो मोदनाभ्यां परि. ६ वांथो वंशो.

७ वांथो मण्डनः. ८ वांथो त्रम्मो. ९ वांथो मुष्णन्न. १० वांथो मायुपि.

- ૨૨ [મા]તાપિત્રો ૨ પુણ્યાપ્યાયનયં શ્રીવલ્લભગમ્યન્તરિકાયાં સન્નિવિષ્ટરાજીહુહાકા-
રિતહુહાવિહારનિવાસિવિહારનિવાસિચતુર્દિશાભ્યાંગતા
- ૨૩ [વ્યંભિ]ક્ષુસજ્જાય શયનાસનગ્લાનમૈષજ્યચીવરિકપિણ્ડ ... ત્યર્થ ભગવતાં ચ
બુદ્ધાનાં પૂજાસ્તપનગન્ધ ૫-
- ૨૪ [તૈ]લાઘર્થ વિહારપ્ર[તિવદ્ધપા]દમૂલ[... ઉપ્ર]જીવનાય વિહાર[સ્ય]
સ્વપ્નસ્ફુટિત[પ્રતિ]સંસ્કારણાય મુરા[દ્રેષ્ટુ]
- ૨૫ સોદ્રઙ્ગઃ સોપરિકરઃ સમૃતવાત ન્યહિરણ્યાદેયઃ
સદશાપરાધઃ સોત્પ
- ૨૬ "
- ૨૭

ભાવનગર તાળે તલાબ પાસે દેવલી ગામમાંથી ઉપલબ્ધ

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો

સં. ૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વદ ૫

કાઠીઆવાડના અગ્નિકોણમાં સમુદ્રથી અંદર સાડા ત્રણ માઈલ અને તલાબથી અશરે ત્રણ માઈલ દૂર આવેલા, દેવલી ગામમાંથી આ પતરાંઓ ઉપલબ્ધ થયાં છે. જ્યારે તે પ્રથમ પ્રાસ થયાં ત્યારે રિવાજ મુજબની મુદ્રા હતી નહીં, એક પતરાંઓને સાથે રાખવા માટેની કડી માટેનાં કાણાં મોબુદ હતી. પતરાંઓ ભાવનગર મ્યુઝીયમમાં રાખેલાં છે અને તેનું માપ ૧૪૩" x ૧૨" છે. અનુક્રમે બન્ને ઉપર ૨૨ અને ત્રીશ પંક્તિઓ એક જ બાજુએ કોતરેલી છે.

રાજાનાં માતાપિતાનાં શ્રેયાર્થે ત્રિવેદી દેવીલ નામે એક બ્રાહ્મણને સૌરાષ્ટ્રમાં મોરંછી ગામ દાન કર્યાનું આ દાનપત્રમાં નોંધ છે. દાનપત્રની તારીખ સં. ૩૭૫ (ઈ. સ. ૬૦૫) છે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. પરંતુ તેમાં ઘણી જ ભૂલો છે. ભાગ્યે જ કોઈ પંક્તિ ભૂલ વગરની હશે. લિપિ વલ્લી સમયની છે.

અક્ષરાન્તર

પત્ર પહેલું.

- ૧ ઐ સ્વસ[સ્તિ] જયસ્કંધાવારાપુ[ત્પૂ]ર્ણકિમ્રામવસકપ્ર[વાસકાત્પ]સમપ્રણત-
મિત્રાણા[તામિત્રાણાં]મૈત્રકાણામતુલપ[વ]લસંપન[સંપન્ન]મળ્ડલાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપો[પઃ]પ્રતાપ[પો]પનત
- ૨ દાનમાનાર્જવોપાર્જિત[તા]નુરામા[ગા]દનુરક્તમૌલ્યમૃત્યુશ્રેણીલલસ[બલાવા-
સરા]રજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદ્યચ્છિન્નરાજવશાન્વત[વંશોમાતા]
પિતૃચરણારવિદપ્રણતિ
- ૩ પ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાપ્ર[ત્પ]મૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયબાહુર[બાહુરે]વ સમદપ-
રગજટ[ઘટા]સ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રમાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રમાસંસ-
ક્તપાદનસ
- ૪ રશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યપ[વપ]રિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરા-
જશબ્દો રૂપક[કા]ન્તિસ્થૈર્યગાંભીર્યપુ[બુ]દ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાદ્રિરાજોદધિ
- ૫ ત્રિદશગુરુધનેશાયતિગ[નતિશ]યાનઃશરણાગતામયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપસ્ત-
[પાસ્તા]શેષસ્વકો[કા]ર્યપલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતસુહૃત્પ્રણય[યિ]હૃદયઃ
- ૬ પાદચારીવ સકલભુવનમળજા[લા]ભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય
સુતસ્તત્પાદનગમયુસ્વસંતાનતિ[નિઃ]સુતજાહ્વીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષક-

- ७ लमषः प्रन[ण]यिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाप्र[श्रि]तः सरभस-
माभिगाभिकैर्गुणैस्सहजशक्तिक्षाविशेषविशापत[स्मापिता]खिलधनुर्धरः प्रथ-
मरन[नर]
- ८ पतिसमतिस्मृष्टानामनुपालयिका[ता]धर्मदायानारुपाकर्ता प्रजोपघातकारिण[णा]
मुपप्लवान[नां]दर्शयिता श्रीसरस्वत्योर[रे]काधिवासस्यसंहतारातिपक्षलक्ष्मीष
- ९ रिमोत[ग]दक्षविक्रमो विक्रमोपसंग्रासविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसे-
नस्तस्य सुतस्तत्पादनुध्यातस्सकलजगदानंदनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगित
- १० समग्रदिङ्मण्डलः प[स]मरशतविजयशोभासनाथमण्डतात्र[लाभ]द्युतिभासुरत-
रांसपीठोद्[व्य]ढगुरुमनोपुट[रथ]महाभ[भा]र[] :]सर्वविद्यापरापरवि-
भागाधित[ग]मविमलमत[ति]रपि
- ११ सर्वत[] :]सुभाषित[षित]लखनोपि[लवेनापि]सुखोपपाट[द]नीयपरितोष-
[] :]प[स]मग्रलक[लोका]गाधगाम्भीर्यहृदया[यो]पि सुचरितात[ति] :
शयसुव्यक्तपरमकरुणाणस्वभाव[] :]खिलीभूतकृतयुगनृप
- १२ तिपक्षविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसंपदुपसेवामि-
रूढधर्मादित्यद्वितीयनाम[मा]परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानु-
- १३ ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणोम[गुरुणेव]गुरुणात्यादरवभ[ता]समभिलषणीयामपि
राजलक्ष्मी[क्ष्मी]स्कन्धासक्त[क्तां]परमभद्र इव धूर्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसत-
येवोद्वहन् खेम[द]सुख
- १४ रतिभ्यामनायामितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वगी[शी]कृतमृ[नृ]पतिशतगि[शि]
रारत्नलया[यो]पगूढपादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिःप्रण-
- १५ तिमेतां कां]परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरावि[ति]भिरनास[सा]दि-
तप्रतिक्रियोपाय[] :]कृतनिखिलभुवन[ना]मोदविमलगुणसंहति[ति] :]प्रसभवि-
घटितसकल
- १६ विलषि[कलिविलसि]तगतिः नीचजनापि[धि]रोहिति[मि]रशेषैर्दोषैरनामृ-
ष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्याता[त]पौरुषास्त्रकौशलातिशयः गणतिथ[गुणतीर्थ]विपक्ष-
क्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंमा-
- १७ हृपकाशितप्रवीरभू[पु]रुषप्रथमसंख्याधिगमः परममहेश्वर[माहेश्वरः]श्रीखरग्रह-
स्तस्य सुसस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्य[द्या]गमविहितनिख[खि]लविद्वज्जन-
मना[नः]परिस[तो]
- १८ प[षा]तिशय[यः]सत्त्वसंपदा त्यागौदार्येणाधिगत[ता]नुसन्धानासम[मा]
हितारातिपक्षमनोरथ[था]क्षभङ्ग[] :]सम्यगुपलक्षितशुकशाकृकल[तानेकशास्त्र-
कला]लोकचरितगद्गरति[वि]भागोपि परमभ-

- १९ द्रप्रकृतिरकृत्रिमत्रश्रेष[प्रश्रयोपि]विनयशा[शो]भाविभूषण[:]समरशतजय-
पताकाहरणप्रत्यलो[यो]दग्रप[बा]हुदण्डंविध्वन्स[स्त]निखिलप्रतिपक्ष[क्ष]
दर्पोदयः स्वधनु[:]
- २० प्रभावो[भाव]परिभूत[ता]व्रसै[को]शलाभिमानप[स]कलनृपतिमण्डला
मिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातस्सञ्चरिता
- २१ मि[ति]शयितसकलपूर्वनरपतिमतिदुस्साधा[ध्या]नामपिक[सा]वयिता विष-
याणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकाकः[रः]परिगृह्णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुखिब
- २२ स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः कान्तिमनिष्ठिति[मान्निवृत्ति]हेतुर-
कलंकः क[कु]मुदनाथः प्र[प्रा]ज्यप्रतापस्थगितादिगन्तरल[रालः]प्रध्वसं-
[सि]तध्वन्तरशि[ध्वांतराशिः] स
- २३ ततोदितस्सवित[ता]प्रकृतिभ्यः परप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजन[ना]
नुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धि च[वि]महसम[मा]सनिश्चयनिपुनः[णः]
स्थानेनुर[रू]
- २४ पम[मा]देशददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूना[नां]राज्यता[शा]
लातुरीयस्तनृ[न्त्र]योरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुत
- २५ वानवृशा[प्य]गर्लितः कान्तोपिप्रशा[श]भी स्थिरसौदर्योपि[सौहार्दोपि]
निरसितो[ता]दोषवतामुदयसमयसंपुष्टजनितजनानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थित-
प्रथित
- २६ बालादित्यद्वितीयनाम[मा]परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप-
णामधरणीकषणजि[ज]नितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः
- २७ शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल[लं]कारः विन्न[अ]मामलभृ[शृ]-
तविवे[शे]षप्रदानसलिलक्षालित[ता]ग्रहत्ता[म्ना]रविन्दः कन्याया इव
मृदुकर-
- २८ ग्रहणादमंदीकृतानन्दा[न्द]विधिर्वसुन्धराया[याः]कामुको धनुर्वेद इवयं-
[सं]भाविताशेषरुक्षकलाकलापः प्रणतसमस्तसमन[सामन्त]मण्डलोत्तम[मा]
- २९ अभूतचूडारत्नोपमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
क्रवर्त्तिश्रीधरसेनः

पतरू बीजं

- १ तत्पितामहमातृश्रीशीलादित्यस्य शक्ति[शाङ्ग]पाणेरिवाङ्गजन्त[न्म]नो भ-
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरतपादारविन्दप्रवृत्तयानखमणिरुचा
- २ मंदाकिन्या[न्ये]व नित्यममलीत[लितो]त्तम[मा]ङ्गदेशस्यागास्त्यस्येव
राजर्षेर्दीक्षिण्यमभन्व[मातन्वान]स्यप्रबलधवल्लिम्बा यशसां वललां ये]नमण्डित-
ककुभो नभ-

- ३ सिधामिनीपतेर्विडम्बित[ता]खंडपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुकुरुचि-
रसङ्गविन्ध्यस्तनयुगायः[याः]क्षितेः पत्युः श्रीदेरभटस्याङ्गजः
- ४ क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुवियगङ्गुककृत[शुचियशोशुकभृतः]स्वयपरमलभ-
व[स्वयंवरमालामिव]राज्यश्रीयमर्पयत्य[यंत्याः]कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहत-
व्यापारमनचित[व्यापारमानमित]तप्रचण्ड[ण्डा]रिवल-
- ५ मण्डलपमिवोखिलपमानः[लाग्रमिवावलंबमानः]ग[श]रदि प्रसभम[मा]
कृष्टशिलीमुखप[वा]णासनाषा[पा] दितप्रसवनानाप्रसाधनानां]पर [मु]
वाविषिष[वाविषिव]दाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेनश्रु
- ६ तातिशयेनोद्भासितश्रवणः पुनः पुव[न]रुक्तनन[रुक्तेन]रत्न[त्ना]लंकारेण-
[णा]लङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरद्विकटकिक्[कि]टपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदा-
नसलिलमि[नि]वहावसेकविलस-
- ७ न[न्न]वशैवलङ्कुरमिदा[वा]प्रपनि[पाणि]मुद्रहन्धृतविशालरन्वे[रत्न]
वलयजलि[ल]धिवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीभुवसे-
नस्तस्याग्रजो परमही-
- ८ पतिस्पर्शदोषनाशनधियेवलक्ष्म्या स्वयर्मातेस्पष्टचेष्टमाग्लि[श्लि]ष्टांगयष्ट[ष्टि]
रतिर[रु]चिरतरचरितगरिमपरिन्[क]लितर्षा[स]कलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरा-
गातिरभसव-
- ९ शीकृतप्रणतसमस्तस[सा]मंतचक्रचूडामणिमयूखस्वचितचरणकमलयुगल[:]प्रो-
हामोदारदोर्दंडदलितद्विषद्वर्गदर्वप्रसर्पत्पटीयः प्रतापहो[षि]ताशेष
- १० शत्रुवंशः प्रणय[यि]पक्षनिक्षिप्तलक्ष[क्ष्मी]कः प्रा[प्रे]रितगदोत्क्षिप्तसुभि
[दर्श]नचक्रः परिहृतपद[बाल]क्रिडोनधो कृत[धः]कृत [द्विजातिर[रे]
कविक्रमप्रसाधितधर[रि]त्रीतलोनेङ्गीकृतजलशय्यो पूर्ववु[पु]-
- ११ रुषोत्तमः पक्षाधर्म[साक्षाद्धर्म]इव सम्यन्वयव[ग्व्यव]स्थापितवर्णप्रमच[वर्णा-
श्रमाचारः]पूर्वैरप्यूर्वापतिभिस्तृष्णालवल्लुब्धैर्या[र्या]न्यपहृत[ता]नि देवव्र-
क्षदेयानि तेप[षा]मप्यतिसरट[ल]मनः प्रसरमरसं[मुत्सुं]क
- १२ लनानुम[मो]दनाभ्यां परिमुदितृ[त्रि]भुवनाभिनन्दितोच्छ[चिह्]तोत्कृष्ट-
धवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवशो देवद्वे[द्वि]जगुरुं गुरुन् [प्रति]यथाहमनवरतप्र-
वर्तितमहोद्वङ्गादिदानव्यसनानुपजा-
- १३ तस[सं]तोषोपाचोदारकीर्ति[:]पत्तिपरंपरादनु[न्तु]रितनिखिलदिकचक्रबालः
स्पष्टमेव यथार्थधर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वर[:]श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः
क[कु]मुद-

- १४ प[ष]ण्डश्रीविकसिन्य[कासिन्या]कलावतश्चाद्रिकयेव रण्या[कीर्त्या]भवलित-
सकलदिङ्मण्डलस्य खंडित[ता]गुरुविलेपनप[पि]ण्डश्यामलविध्यशैलविपुलप-
या[यो]धराभोगो[गा]या क्षोण्याः पत्य[त्युः]
- १५ श्रीशीलादित्यस्य सून[नु]र्भवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनस[सं]वर्धमानकला-
चक्रवालः केसरीन्द्रशिशुरिवराजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालकुर्व[र्वा]णः शिख-
ण्डिकर[केत]
- १६ न इव रुचिमचूडामण्डनः प्रचण्डशक्तिप्रतापश्चशरदागम इव प्रतापवानुलसहा-
[द्वा]र्दः संयुगे विदलयन्नभोधरानिव परगजानुदयभूधरपनापला[वनेबाला]
- १७ न[त]प इव संत्रमी[भ्रामे]मुष्णन्नमिसुखानामयू[मायूं]षि द्विषता[तां]
परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्पपादानुद्धा[ध्या]तः
परमभट्टारकमहाराजाधिरा-
- १८ जपरमेश्वरश्रीशीलादित्यस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः क्षोभितकलिजलभिकल्लो[ला]भि-
भूतमज्जन्महामहीमंडलाद्वा[लोद्धा]रधैर्यः प्रकटितपुरुषतम[षोत्तम]तयाकिगुल
[कीला]लजारमणोरह[:]
- १९ परिपूरणपरो पर इव धनमत्तिः[मूर्तिः]चतुसगरावरुद्धतिमपरिकराज्ञाप्रदानसम-
यधनलवलपरियसितुवमभिमनुमानोपरलवितनिम्ननप्पवसयसा । चतुःसागरावरुद्ध-
क्षितिमुपरिकराज्ञाप्रदानसमयेधनैलविलपुरीयसेतुमिवाभिमन्यमानोऽपरलावितनी-
र्म्माणोप्यवसा-
- २० दितपारमैश्वर्यकाप[कोपा]कृष्टनिस्त्रिङ्ग[श]निपातविदलितकरिकम्भप[कुम्भस्थ]
लोलसत्प्रसृतमहाप्रतापबलप्र[प्रा]कारपरिगतव[ज]गन्मंडललब्धस्थतः[स्थितिः]
विकटभि[नि]जर्दोदण्डाव-
- २१ लम्बिनासर[क]लभूवानाभोगजाज[त]मन्थास्फोटाभिभूतदुग्धसिन्धुफनपण्ड-
वण्ड[फेनपिण्डपाण्डु]यशोवितातेन विहितातपत्रः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहा-
राजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्प-
- २२ पादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरम[मे]श्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्वार्वा-
नेवसमाज्ञापयत्यस्तु वं[वः]संविदितं यथा मयामत[थामयामाता]पित्रोः पु-
प्याप्यायनाय विञ्चु-
- २३ दसप्पुरविनिर्गतुं[वं]शकटवास्तव्यतच्चातुर्विद्यसामान्यशाण्डिलसगोत्रमैत्राय-
णीयमानवकसब्रह्मचारिब्राह्मणपप्पुत्रब्राह्मणदेविलाय
- २४ सुराण्डेषु अन्तरत्रायां मोरंजिज्जग्रामस्सोपरिकरस्सभूतवातप्रत्ययरसधान्यदिरण्या-
देयस्सदशापराधस्सोस[त्य]-

- २५ दमानविष्टिके[कः]सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्रन्यायेन चंद्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतसम-
- २६ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमभोग्य उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृ[स्त]ष्टः यतो-
स्योचितया ब्रह्मदेयस्था[स्थि]त्या भुंजत कृषतः कर्षयतः प्रदि-
- २७ शतां[तो]वा न कैश्चिन्निषेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिशि[मि]रप्यस्मद्वंशजै-
रन्यैर्वा अनित्यानै[न्यै]श्वर्याण्यस्थिरं मानुष्यंस[सा]मान्यं च भूमिदानफल-
मवगच्छ-
- २८ द्विरयमस्मदायोनुमर विरिपलयित[मन्तव्यः परिपालयित]व्यश्चेत्य[त्यु]क्तञ्च-
बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं
- २९ फलं ॥ यानीह दारिप्र[द्य]भयाजरेद्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि ॥ निर्भुक्तमा-
ल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधू[धुः]पुनराददी-
- ३० त ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्नेव
नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीखरग्रहः ॥
- ३१ लिखितमिदं बलाधिकृतवप्पभोगिकपुत्रदिविरपतिश्री रघणेनेति सं. ३७५ ज्येष्ठ
ब ५ स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ. પૂર્ણિક ગામમાં વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી. કલિયુગના તોફાની સાગરના તરંગોથી ઘસત થયેલા પૃથ્વીના ગોળાને પોતાના વિક્રમથી રક્ષણ કરવાને શક્તિમાન, પુરૂષોમાં ઉત્તમ પોતાને દર્શાવીને લક્ષ્મીના (પુરૂષોત્તમના સંબંધમાં લક્ષ્મી અને નૃપના સંબંધમાં હોલત) સ્વામિ પુરૂષોત્તમ સમ્માન, છૂપી રીતે અભિલાષના ત્રાસજનક ડોતર (પોલ) ભરતા સાક્ષાત ધન (એટલે બીજો કુબેર) સમાન, જે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી ભૂમિમાંથી કરે લેવા આજ્ઞા કરતો ત્યારે તેને તે કુબેરના લક્ષ્મીના નગરનો સેતુ માનતો જે ડોપથી ખેંચેલી અસિના કૂર પ્રહારથી શત્રુઓના માતંગોના લેહાએલા કુમ્ભમાંથી ઝરતા અને પ્રસરતા અગ્નિ સમાન મહાન યશની દિવાલોથી આવૃત અખિલ જગતમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કરે છે, જે મંદર પર્વતથી લુપ્થ થયેલા પથોદધિના શ્વેત શીલુ સમાન સર્વ દિશામાં પ્રસરતા યશનું છત્ર પોતાની ઉપર બનાવીને કરમાં ધારણ કરે છે, તે પરમમાહેશ્વર, શ્રી બપ્પનો પાદાનુધ્યાત શ્રી શીલાદિત્ય;—શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, જે કલા સહિત નિત્ય વૃદ્ધિ પામતા નવ ઇન્દુની કલા (ઇન્દુ સંબંધમાં કલા અને શીલાદિત્ય માટે વિદ્યા—કળા) સમાન છે. ગિરિ ઉપરના વનની ભૂમિ ભૂપિત કરનાર કેસરી સિંહના બાળ સમાન રાજ્યલક્ષ્મી ભૂપિત કરનાર, મયૂરના નિશાનવાળા દેવના જેમ અલંકાર તરીકે પ્રકાશતા મુગટવાળો, અતિ મહાન પ્રતાપ અને યશસંપન્ન, પદ્મથી (શરદના સંબંધમાં પદ્મ અને નૃપના સંબંધમાં મહાન નિધિ-ખજનો) અલંકારિત શરદના આરંભના સમાન પ્રતાપ (ગરમી અને વિક્રમ) થી પૂર્ણ, મહાન મૈદ્ય સમાન શત્રુઓના માતંગો યુદ્ધમાં હણનાર, ઉદય ગિરિના ઉપર ઉદય પામતા સૂર્ય સમાન, તેના સામે યુદ્ધમાં થનાર શત્રુઓનાં આયુધ્ય ક્ષીણ કરનાર (હરનાર) પરમમાહેશ્વર;— શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, ડોલર કુસુમની, શૈયા સૌન્દર્યથી વિકસાવનાર ઇન્દુના પ્રકાશ સરખા શ્વેત યશથી સર્વ દિશાઓ શ્વેત કરનાર, વનમાં નિત્ય કપાતા અગુર્યંદનના લેપથી શ્યામ વિંધ્યાચલના વિશાળ વિસ્તાર સહિત પૃથ્વીનો સ્વામિ;— શ્રી ખરચહનો વડીલ બ્રાતા, જેના સ્ત્રીધા શરીરને લક્ષ્મી સ્પષ્ટરીતે અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંકમાંથી મુક્ત થવાની અભિલાષથી આલિંગન કરતી, જે સર્વ નૃપોથી અતિ વિખ્યાત આચારના પ્રતાપથી અધિક હતો, જેનાં બન્ને ચરણ નમાવેલા અને માયાળુપણાથી નમ્ર બનેલા અનેક ચોદ્ધાઓના મુગટનાં મણિના કિરણોથી આવૃત હતાં, જે તેના ગદા સમાન વિશાળ અને બળસંપન્ન કરથી શત્રુઓના મદને કચરી નાંખતો, જેણે પ્રસરતા તેજ વડે પોતાના શત્રુઓની શ્રેણી ભસ્મ કરી હતી, જે પ્રણયિ જનોને ધન આપતો, જે આકર્ષિતક વિપત્તિમાંથી મુક્ત કરેલા અનેક (જનોના) અતિ આહ્વાદજનક દેખાવથી અને બાલિશતાથી મુક્ત હતો, જે સદા દિવેને માન આપતો, અને અતુલ શૌર્યથી સમસ્ત જગત જિત્યું હોવાથી, જેણે બાલ સમાન બ્રહ્માં પરાક્રમ બતાવ્યાં હતાં, જેથી સદા દિવેને માન આપતા અને આ નૃપ્યીને એકજ પદમાં ભરી દેનાર ગદા અને ચક્ર સહિત જળશૈયા પરના પ્રથમ દેવ પુરૂષોત્તમ સમાન, જે વિવિધ વર્ણ અને આશ્રમના નિયમો સ્થાપી સાક્ષાત ધર્મ સમાન હતો, પ્રાચીન નૃપોએ કરેલાં ધર્મહાન પૂર્વેના લોભી નૃપોએ હરી લીધાં હતાં તે દેવો અને દિવેનાં મન તુટ કરીને પ્રસન્ન કરેલા ત્રિભુવનથી આનંદથી વધાવેલા ધર્મધ્વજથી પોતાના કુળને જેણે પ્રતાપવાળું બનાવ્યું હતું, જેણે, દેવ, દિવ, અને ગુરુઓને તેમના ગુણ અનુસાર સતત મોટાં અને મુકરર કરેલાં ગામેનું દાન કરતો છતાં સંતુષ્ટ નહતો તે ગુણથી પ્રાપ્ત કરેલા પ્રલાવાળા યશ વડે સર્વ દિશાઓ ઉજ્જવળ કરી હતી. જે આમ અર્ચસૂચક ધર્માદિત્યના બીજા નામથી કહેવાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધ્રુવસેનનો વડીલ બન્ધુ, જેણે યશનાં શ્વેત વસ્ત્રથી ભૂપિત થઈ તેને અનુરક્ત અને પસંદગી બતાવતી તેના સ્વયંવર ઉપર માળા એટલે રાજ્યશ્રી અપંતા મહાન નૃપ મંડળનો સ્વીકાર કર્યો હતો, જે અજિત હતો અને સર્વ શત્રુઓને નમાવવા પૂરતો વિક્રમસંપન્ન હતો, જે ધનુષ્ય પર બળથી ખેંચેલાં શરોથી ભૂપિત શત્રુની ભૂમિમાંથી દરેક શરદમાં પ્રતિવર્ષની

ખંડુણી ઉઘરાવતો, જેનું શ્રવણ, વિવિધ વર્ણથી શોભીતા દેખાતા બાળપણથી જ પ્રાપ્ત કરેલા શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી સરળ હતું, જેના કર્ણને રત્નોનાં નવાં અધિક ભૂષણ પાણી હતાં, ઘણાં કંકણ, રત્નો, અન્ય ભૂષણોથી વિરાજતો અને સતત દાનોમાં રેડાતા પાણીથી ભીંજાયેલો જેનો કર ઉન્નવળ શૈવલ વૃક્ષના અંકુર સમાન ચળકતો, ઉછળતા સાગરને રોકતા હોય તેમ અખિલ વિશ્વને જેના કર તેમની વચ્ચે અન્તર ભાગમાં ધારતા, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી દેર-ભટ્ટનો પુત્ર, જે પોતાના પિતાને ભક્તિથી સતત નમન કરતો (?) જેનું શિર તેના પિતાના ચરણના રત્ન સમાન નખની રશ્મિરૂપી ગંગાનાં અતિશ્વેત જળથી નિત્ય પવિત્ર થયું હતું, જે અગસ્ત્યમુનિ જેમ અતિ બુદ્ધિ અને કહાપણ બતાવતો, જે અતિ શ્વેત અને સર્વ દિશામાં પ્રસરેલા યશની કળાથી ઇન્દુની મહાન કળાની ચેષ્ટા કરતો, જે મેઘથી રયામ થયેલા શિખર રૂપી સ્તનાશ્રવાળા સદ્યાદ્રિ અને વિંધ્યાચળના પયોધરવાળી પૃથ્વીનો પતિ હતો;—શીલાહત્યનો પુત્ર જે સારંગ ધનુષ્ય કરમાં ધારી સાક્ષાત કૃષ્ણ સમાન ભાસતો—સર્વથી બળવાન ચક્રવર્તિ શ્રીધરસેનના પિતામહનો ભાઈ, મહારાજાધિરાજ, જેના ભાલ પર પોતાના પિતાના ચરણક્રમળ આગળ સતત ભૂમિના ધર્ષણથી થયેલું ઇન્દુકળા સમાન ચિહ્ન હતું, જેના રમ્ય કર્ણ (શ્રુતિના વિશેષ જ્ઞાનથી) બાળપણથી વેદના મંત્રોના અલંકારથી પવિત્ર હતા, જેના ક્રમળ સરખા કરનું અગ્ર ધર્મ દાનો કરવામાં સંકલ્પના જળથી ધોવાયેલું હતું, જે યુવાન કન્યાના કરનું મૃદુતાથી ચઢણ કરતા વલ્લભ સમાન અતિ મૃદુ કર ગ્રહી પૃથ્વીનો વલ્લભ હતો, જે સાક્ષાત ધનુર્વેદ જેમ સર્વ લક્ષ્ય નિશાન દષ્ટિમાં રાખતો, જેની આજ્ઞા ચૂકારતો માફક નૃપોથી તેમના શિર-પર ધારણ થતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધ્રુવસેનનો પુત્ર, તેના વડીલ બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત, જે પોતાના પૂર્વજો કરતાં સદાચારમાં અધિક હતો, જે અન્યથી ન કરેલાં કાર્યો સિદ્ધ કરીને ગમન કરતો પુરૂષાર્થ સાક્ષાત હોય તેમ દેખાતો, જેનું મન પૂર્ણ શુભોના પ્રેમથી ભરેલું હતું, જેને પ્રજા અન્ય મનુ માફક સ્વીકારતી, જેણે અતિ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કલંકરહિત સર્વ તેજસ્વી ઇન્દુ સમાન અને સર્વ શાન્તિનો હેતુ હતો, જે મહાન તેજથી દિશાઓના અન્ત સુધી સઠળ તિમિર હણનાર પોતાની પ્રજા ઉપર નિત્ય પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન હતો, જેનામાં પ્રજાનો વિશ્વાસ હતો, જે સદા શાસ્ત્રો અનુસાર પોતાના અનેક અર્થની સિદ્ધિ અર્થે મહાન કાર્યો કરતો, જે સંધિ અને સમાસમાં નિપુણ હતો, જે યોગ્ય આદેશ યોગ્ય સ્થાને આપતાં વૃદ્ધિ થયેલાના આદેશથી અતિ શુદ્ધ થયો હતો, જે નય અને વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો, જે મહાન પ્રતાપવાળો હતો છતાં દયાથી પૂર્ણ મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રમાં નિપુણ અને શ્રુતિના જ્ઞાનવાળો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે આકર્ષક હતો છતાં સ્વનિઘ્રી હતો, જે મિત્ર તરીકે સ્થિર હતો છતાં દુષ્ટોને હાંકી મૂકતો, જેણે ઉદય(રાજ્યાભિષેક)સમયે અખિલ જગને આનન્દ-થી ભર્યું તેથી બાલાહિત્ય(બાલસૂર્ય)ના વિખ્યાત અને અર્થસૂચક બીજા નામથી જે કહે-વાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધરસેનનો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનો પરમ સંતોષ હતો, જે બળ, ઉદારતા અને દાનથી અવ્ય સ્થિત અને અનિયમિત શત્રુઓના મનોરથ ભાગી નાંખતો, જે જગના અન્તર વિષય, સર્વ કળા-અને વિદ્યા સાથે પરિચિત હતો છતાં અતિ આનન્દકારી સ્વભાવવાળો હતો, જે અકૃત્રિમ પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત હતો, જેણે અનેક યુદ્ધમાં વિજયધ્વજ છીનવી લેવા તૈયાર અને વિશ્વાસ-થી ભરેલા કરથી તેના શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કર્યો હતો, શસ્ત્રકળાનો મદ તેના ધનુષ્યતા યશથી ઉતર્યો હતો એવા સર્વ નૃપોથી જેની આજ્ઞાની સ્તુતિ થતી હતી, અને જે પરમ-માહેશ્વર હતો;—શ્રી ખરગ્રહનો પુત્ર, જે તેના બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે વડીલ બન્ધુએ તેના સ્કંધ ઉપર મૂકેલી રમ્ય અને અભિલષિત રાજ્યશ્રીની પુરી પોતાના બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન માત્ર આનન્દથી જ કરતાં એક સુખી વૃષભ પેઠે ધારતો, જે અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન હતો અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હતો, જેની શાન્તિ શ્રમથી, સુખથી કે પ્રેમથી અસ્પર્શિત હતી.

તેનું પાદપીઠ તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોના પ્રકાશથી આવૃત હતું છતાં જે અન્યને અપમાન આપવાની અભિલાષના કણુ સરખા દોષથી મુક્ત હતો, જે વિખ્યાત અને મદ ભરેલા વિક્રમવાળા જનો પાસે નમન ફક્ત થવા દેતો, જેનામાં સકળ જગતના સર્વ આનન્દહારી ગુણો એકત્ર થયા હતા, જેણે બળથી કલિયુગના સર્વ માર્ગ હાંકી મૂક્યા હતા, જેનું ઉદાર હૃદય દુષ્ટોમાં સદા જણાતા એક પાણુ દોષથી મુક્ત હતું, જે સર્વ જાતનાં પુરુષાર્થવાળાં શસ્ત્રોના પ્રયોગની મહાન્ દક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ પરાક્રમી જનોમાં પોતાને પ્રથમ સાળીત કરતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી શીલાદિત્યનો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુકયાત હતો, જેણે સકળ જગતને આનન્દ આપતા અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશાઓ ભરી, જેના સ્કંધ અનેક સુદમાં સ્પષ્ટ તેજ વડે અને સેનાપતિના તેજ વડે પ્રકાશતા હતા, જે મહાન અભિલાષનો મહાભાર ધરતો, જે વિદ્યાના પર અને અપર વિષયના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મતિવાળો હતો છતાં કેાઈ જન પાસેથી એક સુવચનથી સહેલાઈથી તુષ્ટ થાય તેવો હતો, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય સર્વ જનોથી અગાધ હતું છતાં ઘણાં સત્કાર્યોથી જે અતિ ઉમદા સ્વભાવ દેખાડતો, જેનો યશ સત્યયુગના પૂર્વેના નૃપોના માર્ગપર ગમનથી ચોમેર પ્રસર્યો હતો, જેણે ધર્મકાર્યની સીમા કદાપિ ઉલંઘી ન હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ થએલ લક્ષ્મી, સુખ અને પ્રતાપના ઉપભોગથી ધર્મોદિત્યનું વર્ણન આપતું બીજું નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીધરસેનનો પુત્ર, જેણે પોતાના પિતાના પદનખમાંથી ઉદ્ભવતાં રશ્મિ રૂપી ગંગાનાં જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જે અસંખ્ય મિત્રોના જીવનના પાલન રૂપ પ્રતાપની અભિલાષના બળથી આકર્ષાએલા સર્વ સદ્ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જે નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા) થી સર્વ ધનુર્ધરાને વિસ્મિત કરતો, જે પૂર્વજોએ કરેલાં સર્વ ધર્મદાન રક્ષતો, જે પ્રજાને હણનાર સર્વ વિદ્વંસ કરતો, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતિનો એકત્ર નિવાસ હતો, જેણે પોતાના પ્રતાપથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીગુહસેનનો પુત્ર જેણે માતાપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરીને સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જેણે બાળપણથી એક જ મિત્ર સમાન અસિથી શત્રુઓના મરત માતાગોનાં સૈન્ય છેદીને પોતાનું બળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પદનખની પ્રભા તેના પ્રતાપથી નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતી, જે સર્વ સ્મૃતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરીને પોતાની પ્રજાનાં હૃદયનું અનુરંજન કરીને રાજ્ય શબ્દ પૂર્ણ અર્થ સહિત સારી રીતે શોભાવતો, જે રૂપ, ક્રાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ઇન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેર કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉદ્યત હોઈ પોતાનાં સર્વ અર્થ (કાર્ય) તૃણવત્ ગણી ત્યજ દેતો, જે અભિલાષ કરતાં અધિક આપી વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજતો, જે સકળ વિશ્વનો સાક્ષાત ગમન કરતો આનન્દ હતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીમદ્દાર્કનો પૌત્ર, જેણે મિત્રોનાં અને બળથી નમાવેલા શત્રુઓનાં સૈન્યના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જેણે (પ્રજાનો) અનુરાગ નિજ પ્રતાપમાંથી ઉદ્ભવતા દાન, માન, અને નયથી મેળવ્યો હતો, જેણે વશ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જેનો વંશ અછિન્ન હતો તે—જાહેર કરે છે કે:—તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્ય અર્થે ધર્મ દાન તરીકે, બ્રાહ્મણ પાપતિના પુત્ર વિચ્છેદશપુર ત્યજ, વંશકટમાં વસતા, સામાન્ય શાણ્ડહ્યોના ગોત્રના ચતુર્વેદી અને મૈત્રયણિ શાખાના માણવક બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ દેવિલને સૌરાષ્ટ્રમાં અન્તરત્રામાં મોરઝિજ્જગ ગામ ચરા સહિત, લીલી અને સૂકી ઉત્પન્ન સહિત, રસ, ધાન્ય, સુવર્ણ આદિ આવક સહિત, દશાપરાધના નિર્ણયની સત્તા સહિત, વેઠ સહિત, રાજપુરૂષના દબલગિરિમુક્ત અને દેવો અને દિવ્યોને

આપેલી ભૂમિ વર્જ કરી, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના યોગ્ય ઉપભોગ માટે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે. આથી તે ધર્મદાન અનુસાર ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે, તે કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ ઐશ્વર્ય ચંચળ છે, ભવિત અસ્થિર છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ સર્વને સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા ધર્મદાનને અનુમતિ આપવી. કહ્યું છે કે સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે પણ જે સમયે જે ભૂમિપતિ હોય તેને તે સમયનું કૃણ છે. આરોગેલા અજ્ઞ અને તેથી નિર્માલ્ય (માલ વિનાનું, પુનઃ હરીલેવા જેવું નહિ તે) સમાન દાનમાં આપેલું ધન કયો સુજન દારિદ્રથી પીડાઈ પુનઃ લઈલેશે ? ભૂમિનું ધર્મદાન કરનાર ૬૦,૦૦૦ વર્ષ સ્વર્ગમાં વસે છે. પણ તે હરી લે કે હરી લેવા દે છે તે તેટલાં જ વર્ષ નર્કમાં વાસ કરે છે. આમાં દ્વતક રાજપુત ખરબહ છે. આ દિવિરપતિ શ્રીહરધન, સેનાપતિ બપ્પ-ભોજિકના પુત્રથી લખાયું છે. સં. ૩૭૫ જેટ વદિ. પ. આ મારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫

૩૦. બરજેસે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થએલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ મે પ્રસિદ્ધ થએલ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્ર-પત્રોમાં છે તે મુજબ જ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. દાન વલ્લભિમાંથી આપવામાં આવ્યું છે.

આમાં પણ દ્વતક તરીકે રાજપુત્ર ખરબહુ આપેલ છે.

પંક્તિ ૫૬ મે સાલ ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫ આપેલ છે.

^૧ એ. ઈ. વો. ૫ એપેન્ડીક્સ (ઈ. એ. ઈ.) નં ૪૬૨, પા. ૬૬ પ્રો. એફ ઈલ્લોન

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ ૧૩ $\frac{1}{2}$ "x૧૨" નું છે. બન્ને એક જ બાબતો લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૨ અને બીજામાં ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૫ મી પંક્તિમાં આપેલી છે, અને તેમાં ૩૦૦, ૮૦, ૧ તથા ૬ના આંકડાનાં ચિહ્નો છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भागं

१७परमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय आनन्दपुरविनिर्गतवल्लभीवास्तन्यचातुर-
विद्यसामा-

६९ क्लिखितमिदं दिविरपतिश्रीहरगणदत्तकपुत्रदिविरपतिश्रीमदादित्यालेनेति ।
सं ३०० ८० १ मार्गशिर सु ६ । स्वहस्तो मम

* જ. બો. બ્રા શે. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫ જી. વી. આચાર્ય. ૧ મૂળ પત્રામાંથી.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

ગુ. સં. ૩૮૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૬

ડા. ફલીટે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થયેલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્રપત્રોમાં છે તે મુજબ જ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. હાન વલ્લભિમાંથી આપેલ છે.

આમાં દ્વવઠ તરીકે રાજપુત્ર ધરસેનનું નામ આવેલ છે.

જ. બો. બ્ર. રા. એ. સો. (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૭૬ આજ રાજાનાં ૩૮૧ માર્ગશીર્ષ સુદ ૬ નાં તામ્રપત્રો ઉપર નોટ લખાઈ છે તે કદાચ આ જ હશે. સાલનો છેલ્લો આંકડો છે ત્યાં ખાડો છે તેથી એક અને બે દર્શાવનારી આડી લીટી એક છે કે બે તે ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૪

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લભી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના ખાર્દન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં તે પૈકીનું આ બીજું છે.

તે શીલાદિત્ય ૪ થા સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ (બીજા પૌષ) ની વ. ૪ જે દિવસે મેલવન મુકામેથી આપેલા દાન સંબંધી છે. આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી તારીખ ૩૮૨ બાણવામાં છે તેથી આ તામ્રપત્રથી ૩૮૭ સુધી તે રાજાનો કાળ લંબાય છે.

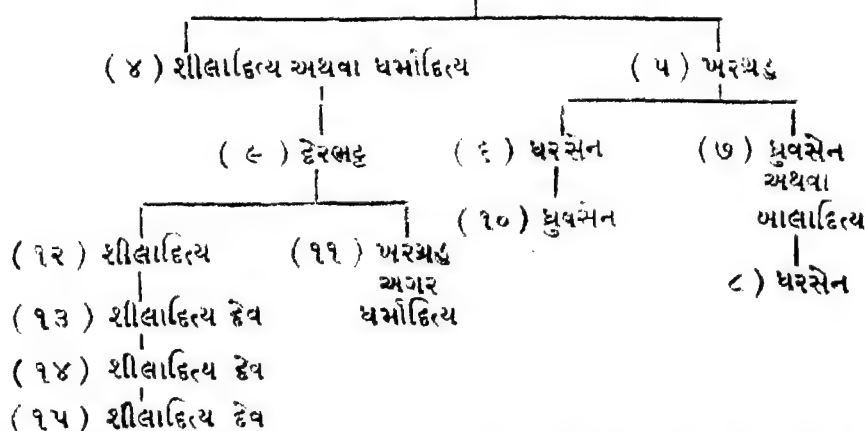
જેને દાન અપાયું છે તે કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના મૂળ પુણ્યશાંભુપુરના બ્રાહ્મણ સાંબહત્તનો દીકરો બ્રાહ્મણ દી[ક્ષિ]ત નામે હતો.

મહસર ગામની ઇશાનખૂણામાં રૂપ પાદાવર્ત જમીન અને વાવ દાનમાં આપેલ છે.

આનો લેખક મગ્ગક છે અને તેને ચાર નીચેના ઇલકાળ હતા. સાંધિવિઞ્ઞદિક દિવિરપતિ, મહાપ્રતિહાર અને સામન્ત. ક્રૂતક રાજપુત અરબહ હતો.

ઠાઠિયાવાડમાં આસિરદેટ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન શીક્ષીપ્સ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાહિત્ય પ માનાં છે અને અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લું છે. રાજ્યમાં નીચે મુજબ વર્ણવ્યા છે.

(૩) ધરસેન

કેપટન શ્રીકૃષ્ણ લખે છે કે આ પતરાં ઢાંઢમાંથી મળેલાં હતાં, તે ઢાંઢ કાઢિયાવાડમાં છે અને ગોંડળના વાળામાં છે. આની આસપાસ પ્રાચીન ગામે છે જેમાં શેઘખોળ ઠરવા જેવું છે.

* આ નંબરો રાજકથા અનુસાર નથી, પણ દાનપત્રમાં જે ક્રમમાં આપ્યા છે તે ક્રમ અનુસાર છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓમ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાત્શ્રીચ્છેટકવાસકાત્ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાં-
મતુલબલસમ્પન્નમળ્ડલાભોગસન્સૈક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતા-
- ૨ પાત્રપ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગ[૧]વનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણિબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીમદ્દાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવર્ણા-
- ૩ ન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિલ્હમદ્વિસીયવા-
હુરેવ સમદપરગજઘટ્ટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
- ૪ ચૂડારત્નપ્રમાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિ[:]સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વર્યરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિઃ સમ્પન્નિઃ સ-
- ૫ રશશાઙ્કાઠૈરાજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણ-
વદપાસ્તાશેષલ્પકાર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રમણ-
- ૬ યિદ્દદઃ પાદચારીચ સકલભુવનમળ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્ત-
સ્યસુતઃ સ્તત્પાદનચમયૂલ્લસન્તાનવિસ્તૃતજાહ્નવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષ-
- ૭ કલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વૃપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈ-
ર્ગુણૈસહજશક્તિશિક્ષાવિશેષૈઃ વિસ્માપિતાસ્થિલધનુર્ધરપ્રથમનર-
- ૮ પતિઃ સમતિસ્ટ્થાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્ત્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપ-
પ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિપક્ષેર્મુક્ષિતલક્ષ્મીપરિ
- ૯ ભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસમ્પ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય-
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતસકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થાગિતસમ-
- ૧૦ અદિમળ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમડળ્ડલામ્બુતિર્મૌસુરાંસપીઠે વ્યૂદગુરુમનો-
રથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાપરૈઃ વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ
- ૧૧ સર્વતઃ સુભાષિતલવેનાપિ સુલ્લોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદ-
યોપિસુચૈરિતાતિશયિતસુવ્યક્તપરમકુલ્યાણસ્વભાવો નિસ્થિલકૃતયુગ
- ૧૨ નૃપતિપથવિશોધનાધિર્ગતોદગ્રકીર્તિધર્માનુપરોષોજ્જ્વલતરીકૃતાર્થસુલ્લસમ્પદુપસંવા-
નિરૂદ્ધધર્માદિત્યાપરમેનામા પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીશીલાદિત્ય-
- ૧૩ સ્તસ્યૈ સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમમિલ્લણીયા-
મપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમભદ્રહૃવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયેવોદ્ધ-

૧ ના ૨ સંસક્ત ૩ ર ૪ વંશ ૫ ટા ૬ દ્વિ ૭ ત્રિ ૮ ત્રિ ૯ ત ૧૦ ણૈઃ ૧૧ ષ ૧૨ તિ ૧૩ ના
૧૪ સમુરિક્ષમ ૧૫ મ્ ૧૬ ર ૧૭ સચ્ચરિતાતિશયિત સુચરિતાતિશયિત ૧૮ ' માં પુનઃક્રિત છે. ૧૯ પરનામા
૨૦ રઃ ૨૧ ખીખં પતરાંઓને આધારે તસ્યાનુજઃ હેાવું બૈધંએ.

- १४ हनैखेदमुखरतिभ्यामनायासिसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरस[।]नालिङ्गितमनोवृत्तिः
- १५ प्रणतिभेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिः^१ रनासादितप्रतिक्रियोपायः ।
कृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसंहतिः प्रसमविघटित-
- १६ सत्कलकलिविलसितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्होपैरनामृष्टात्युज्जतहृदयप्रख्यातपौ-
रुषास्त्रकौशलातिशयः गुणतिथविपक्षक्षितिर्पातिलक्ष्मीस्वय-
- १७ ब्रह्मप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमनरपतिः प्रथमसङ्ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीश्वर-
ग्रहस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्याधिगमैः विहितनिखिल-
- १८ विद्वज्जनमनः परितोषातिशयः सत्त्वसम्पदात्यागौदार्येण च विगर्तानुसन्धानस-
माहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगद्गरवि-
- १९ भागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतंमप्रश्रयोपि विनयशोभाविभूषणः शंमरशतजयपताकाह-
रणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुः
- २० प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
श्रीधरसेनस्तस्यसुतस्तत्पादानुध्यातः सचरितातिशयसकलपूर्व-
- २१ नरपतिरतिदुस्साधनानांमपिप्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगु-
णानुरागनिर्भरैः चित्तवृत्तिभिर्मनुरिवस्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला[कला]-
- २२ पः कान्तिमान्निर्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वं-
न्सितध्वांतराशिर्सेततोदितैसेविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुति-
- २३ थप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णः विदधान[] सन्निविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
स्थानानुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कार[] माधूनां राज्यशालातुरीयत
- २४ न्त्रयोरुभयोरपिनिष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः
कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहाद्गोपि निरसितादोषवतामुदयसमुपजनित-
- २५ जनानुरागपरिबृंहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुव-
सेनस्तस्य सुतैः स्तत्पादकमलप्रणामधरणिकषण-
- २६ किणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभावएव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रम-
[।] मलश्रुतिविशेष[] प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द[] कन्या-
- २७ याइव मृदुरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिर्व्यसुन्धरायाः काम्मुके धनुर्वेदेइव सम्भा-
विताशेषलक्ष्यकलाप[] प्रणतसमस्तसामन्त-
- २८ मण्डलोत्तैमाङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमाहाराजाधि-
राजपरमेश्वरः चक्रवर्ती श्रीधरसेनः

१ नृ २ भि. ३ कि. ४ ग ५ प ६ ति ७ म ८ डेटाडि दानपत्रो अधिगतामुसन्धान वांये छि
९ त्रि १० स ११ कदाय यो.(?) १२ विध्वंसित १३ अन्य तादृशपत्रोने आधारे तस्यानुज हे।तुं नोद्यमे.
१४ कथित वधारे सा।३ नयन छे. १५ ना १६ र १७ प्रध्वंसित १८ शिः १९ तः २० पूर्ण २१ त २२ स.

पतरू बीजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाम्रजन्मनो भक्तिबंधुरावयवकल्पि-
तप्रणतेरतिष्वलया दूरं तत्पादारविन्दप्रविचये चरणनखमणिरुचा मन्दाकिन्ये
- २ वनित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येवरजैरिषेर्द्वाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलि-
म्नायशसां बलयेन मण्डितकुम्भा न[भ]सि यामिनीपतेर्विरचिता-
- ३ शेष[।]खण्डपरिवेशमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुरुचि[र]सङ्गविध्यस्तन-
युगायाः क्षितेः पत्युः श्रीढेरुभटस्याङ्गजः क्षितिर्पैः संहते-
- ४ रनुरागिण्याः शुचियशोङ्शुकभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्षयन्त्याः कृतप-
रिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्ड[।]रि-
- ५ मण्डलमण्डलाम्रमिबालम्बमान[:]शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासनापादि-
तप्रसाधनानां परभुवां विधिवदारचितैकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ६ धवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणयुगलः पुनः पु(न)रुक्तेनेवरत्नालङ्का-
रेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नवलयमबिलिप्तप्रदा-
- ७ नसलिलनिवहावसेकविलसन्निवै शैबालाङ्कारमिवाग्रपाणिपाणिमुद्रहन् धृतविशाल-
रत्नवलयवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वभरः परममाहेश्वरः
- ८ श्रीभुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनोधिषेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्ट-
माल्लिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमपरिकलितसक-
- ९ लनरपतिः प्रकृष्टानुरागसरभसवशीकृतनृपतिः प्रतापलोषिताशेषशत्रुवङ्शैः प्रण-
यिपक्षमुत्क्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षितसुदर्शनचक्रः परि-
- १० हृताबालकीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमोप्रसाधितधरित्रीतलोनाङ्गीकृतजलश-
य्योपूर्वपुरुषोत्तमतया साक्षाद्धर्मद्वय सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमा-
- ११ चारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभिः तृष्णालवलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्य-
तिसरलमनः प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यापरिमु-
- १२ दितस्तैर्भुवनाभिनन्दितोच्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजैः प्रकाशितनिजवङ्गशो देवद्वि-
जगुरून्प्रतिपूज्ययथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्वङ्गोः दिदानव्यवसा[या]नु-
- १३ पजातसन्तोषोपाचोद्द्वारकीर्त्तिपतिः परम्परादन्तुरितनिखिलदिकचक्रवालः स्पष्टमे-
वयथार्थधर्मादित्यपरमनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरमहैः

१ वृ २ राजर्षे ३ विन्ध्य ४ प ५ शोशु ६ त ७ विलम्बवशैवलालङ्कार ८ लपनानी प्रब ९ न
१० वं ११ समुत्क्षिप्तलक्ष्मीको १२ म १३ उर्वी १४ मिस्तृष्णा १५ त्रि १६ ज १७ वंशो १८ जा १९ दा
२० पक्षि २१ धे २२ धर्मादित्यापरनामा २३ ह

- १४ स्तस्याग्रजन्मनः कुमुदपण्डः श्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकयेवकीर्त्याभवलितसक-
लदिग्मण्ड[ल]स्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधरायाः
- १५ क्षितेः पत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनुर्नवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकला-
चक्रवाल[] :]केसरीन्द्रशिगुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वाणः
- १६ शिखण्डकेतनइव चूडामण्डन[] :]प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च शरदागमइव प्रतापवानु-
ल्लसत्पद्मः संयुगे विदलयनैम्भोभरानिवपरगजानुदयतपनबालातपइव
- १७ संग्रामेषु मुष्णनभिमुखानामायुंषि द्विषतां परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजा-
धिराजपरमेश्वरः श्रीवावपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधि-
- १८ राजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवस्तस्य सुतः क्षुभितकलिजलधिकल्लोलाभिभूतिम-
ज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रकटितपुरुषोत्तमतयानिखिलजन-
- १९ मनोरथपरिपूरणपरो परइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमापरिकरांच प्रदानस-
मये तृणमिव लवीयसीम्भुवमभिमन्यमापर पृथ्वीनिर्म्माणव्यवसा-
- २० यासादितितंपारमेश्वर्य[] :]कोपाकृष्टनिस्तृङ्गशनिपातविदलितारातिकरिकुम्भस्थ-
लोलसत्पद्युतमहाप्रतापानलैः प्रकारपरिगतजगन्मण्डललब्धस्थितिर्विकटनिजदोर्दै-
- २१ ण्डावलम्बिना सकलभुवनाभोगभाजा मन्थास्फालनविधूतदुग्धसिन्धुफेनपिण्डपाण्डुर-
यशोवितानेन पिहिततातपत्रः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २२ श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः
प्रतापानुरागप्रतापानुसारागप्रणतसमस्तसामं-
- २३ तचूडामणिमयूखस्वचितरञ्जितपदारविन्दः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधि-
राजपरमेश्वर श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २४ श्रीशीलादित्यदेवांसर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु व[] :]संविदितं यथा मया मार्ताण्डिपित्रोः
रात्मनश्चपुण्ययजोभिवृद्धये ऐहिकामुष्मिकफलायात्यर्थं श्रीवर्द्धमानभुक्तिविनि-
र्गतलिप्ति-
- २५ खण्डवास्तव्यतच्चातुर्विद्यसामान्यगार्ग्यसगोत्रबह्वचसब्रह्मचारिभट्टदामोदरभूतिपु-
त्रमद्वामुदेवभूतिनार्थं बलिचरैश्चदेवामिहोत्रकतुकुंयाद्युत्सर्प-
- २६ णार्थं मुराष्ट्रेषु दिन्नापुत्रसमीपेअंतरपल्लिकाग्रामस्तोद्वङ्गः सोपरिकरस्तोसधमा-
नविष्टीक[] :]सभूतपातप्रत्यायः सषान्यहिरण्यादेय[] :]स[द]शापराध[] :]-
सर्वराजकीयाना-
- २७ महस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितोभूमिछिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कान्वक्षितिसरि-
त्पर्वतसमकालीनैः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउदकातिसर्गेण धर्मदायो-

- २८ निरुद्धो यतोऽस्योचितया धर्म्मदायस्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षापयतः प्रदिशतो
कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यं आगामिभद्रनृपतिभिः रप्यस्मद्वैशजैरन्यैर्वा नित्या-
- २९ न्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छन्निः रयमस्यदोषोऽनुम-
न्तव्यो परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च[॥] बहुभिर्बलुषा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः[॥]
- ३० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम्[॥ १ ॥] यानीह दारिद्र्यभयात्त-
रेन्द्रैर्द्वानानि धर्म्मायतनीकृतानि [॥] निर्म्माल्यवानर्त्तप्रतिमानि तानि को नाम
साधुः पुनरावदीत[॥ २ ॥] षष्टि
- ३१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति [॥] भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ताच तान्येव नरके
वसेदिति [॥ २ ॥] दूतकोत्र राजपुत्र श्रीशीलादित्य[:] लिखितमिदं
- ३२ श्रीगुद्धभटपुत्रबलाधिकृतश्रीगिल्लकेनेति संव ४०३ माघ ब १२ स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર
પહેલું પત્ર

સ્વસ્તિ ! શ્રીખેટક વિજયધામ નગરના નિવાસી પરમમાહેશ્વર શ્રીભટ્ટાર્કમાંથી;
જેણે, અતુલ શૌર્યવાળા અને શત્રુઓને બળ વડે નમાવનાર મૈત્રકેના^૧ વિશાળ મંડળમાં
અનેક યુદ્ધમાં જય પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

જેણે પ્રતાપ, દાન માન, અને સરળતાથી જિતેલાઓનો અનુરાગ મેળવ્યો હતો;

જેણે મૌલ [પરંપરાના સૈનિકો], ભૂત [ભાડુતી] અને શ્રેણિ [થાણામાં રોકેલા માણસો-
ના [ત્રણ જાતના] અનુરક્ત સૈન્યના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી.

તે [ઉક્ત ભટ્ટારક]માંથી અવિચ્છિન્ન રાજવંશમાં પરમમાહેશ્વર ગુહસેન [આવ્યો]—

જેણે માતાપિતાની આજ્ઞાના પાલનથી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં;

જેને બાળપણથી અસિ બીજ કર સમાન હતી, અને જેનું બળ શત્રુઓના સમદ માતંગોની
ઘટાનાં કુમ્ભ ભેદીને પ્રકાશિત થયું હતું;

જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના જીજ્ઞાસી નમતા શત્રુઓના સુગંઠાનાં રત્નોની પ્રભા સાથે
બળતાં;

જેણે સર્વ સ્મૃતિના માર્ગનું પરિપાલન કરીને પ્રભુનું મન અનુરંજી રાજા શખ્તેનો સત્ય
અર્થ સિદ્ધ કર્યો હતો;

જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઈન્દુ, ગિરીશ, સાગર,
બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી અધિક હતો;

જે શરણાગતને અભયદાન દેવાના ગુણથી સંપન્ન હોવાથી [તેને લગતાં] પોતાનાં સર્વ
કાર્યોનાં ફળ તૃણવત્ લેખતો;

જેણે પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપીને વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજ્યાં છે;

જે ગમન કરતા પંથી માફક વિશ્વના અખિલ મંડળને આનન્દ આપે છે,—

તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

તેનો પુત્ર [શ્રીધરસેન હતો];

જેણે જાહ્નવીના વિસૃત પ્રવાહ સમા, તેના પિતાના પદનખપંક્તિનાં કિરણોમાં સર્વ પાપ ધોઈ
નાંખ્યાં હતાં;

જેની લક્ષ્મી—લાખો. મિત્રોનું પાલન કરતી, જેનું રૂપ—[આભિગામિક અથવા]રાજ્ય
ગુણોને તેને [તેના રક્ષણને] આનન્દ સહિત અવલંબવા આકર્ષતું;

જેણે અતિ શક્તિ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરોને ખાસ કરીને વિસ્મિત
કર્યો હતો;

પૂર્વેના નૃપોના જૂના ધર્માદાયનો રક્ષક;

[પોતાની] પ્રજાને ત્રાસ દેનાર દુઃખોને હણનાર;

પોતાના અંગમાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતીની ઘેઠતા દર્શાવનાર;

પરાજય કરેલા શત્રુઓ પાસેથી મેળવેલી સંપદનો (લક્ષ્મીનો) ઉપલોગ [કે રક્ષણ] કર-
વાની જેની શક્તિ વિખ્યાત હતી;

જેની નિર્મળ રાજ્યશ્રી પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી હતી;

^૧ પાછળના ક્ષત્રપ યોદ્ધાઓની જાતિ હોવાનો સંભવ છે.

તે આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો.

તેનો પુત્ર [શ્રી શીલાહિત્ય હતો]

અને પોતાના પિતાના પાદોનું અનુધ્યાન કરતાં જેણે સકલ જગતને આનન્દ આપતા અદ્ભુત સદ્ગુણોના સમૂહથી અખિલ નભ ભરી દીધું છે;

જેનો સ્કંધ અનેક યુદ્ધમાં વિજય મેળવનાર અસિના પ્રકાશથી ભૂષિત છે, જે [રાજ્ય] કાર્યોનો મહાન ભાર વહે છે;

જે સર્વ પર અને અપર વિદ્યાના અધ્યયનથી વિમળ મતિવાળો હોવા છતાં સુભાષિત લવમાંથી આનન્દ મેળવવા શક્તિમાન છે;

જેના મનનું ગાંભીર્ય સર્વથી અગાધ હતું, અને છતાં જેનો સદાચાર અતિ ઉમદો સ્વભાવ સ્પષ્ટ પ્રદર્શિત કરે છે;

જેણે કૃતયુગના સર્વ નૃપોના પંથ (માર્ગો)ના વિશોધનથી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો છે;

જેણે (ધર્મ) ગુણના માર્ગ અનુસરીને સર્વથી ઉજ્જવળ લક્ષ્મી અને સુખનો ઉપભોગ મેળવ્યો હતો, અને તેથી પોતાને માટે યોગ્ય ધર્મોદિત્યના અપર નામની પ્રાપ્તિ કરી હતી;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીશીલાહિત્ય હતો.

તેનો પુત્ર [અનુજ એમ જોઈએ], તેનો પાદાનુધ્યાત;

ઈન્દ્ર જેમ [તેનો અનુજ] ઉપેન્દ્ર+ તરફ આદરથી વર્તતો તમ આદરથી તેની તરફ વર્તતા તેના ભાઈથી અર્પણી આતિવાંચ્છિત રાજ્યશ્રી, વૃષ જેમ ધુરી વહે છે તેમ, સ્કંધ પર ધારવામાં જેનું ધૈર્ય આનન્દ અથવા ખેદથી ડગતું નહિ;—કારણ કે તેનો આત્મા આજ્ઞા પાલનમાં પરાયણ હતો;

જે કે તેનું પાદપીઠ પોતાના પ્રભાવથી શરણ થએલા અનેક નૃપોના મુગટમણિના પ્રકાશથી છવાઈ જતું, છતાં તેનું ચિત્ત અન્યનું સ્વમાન દ્વંભાવે એવા મદથી સુકૃત હતું;

જેના શત્રુઓ જોકે વિખ્યાત, પ્રબળ અને ઉન્મત્ત હતા છતાં શરણ સિવાય તેના વિમુખ થવાનાં સર્વ સાધનો તેમણે ત્યજી દીધાં હતાં;

જેના શુદ્ધ ગુણના સમૂહે અખિલ જગત પ્રસન્ન કર્યું હતું, જેણે પ્રતાપથી કલિના બળના દર્શનનો પૂર્ણ નાશ કર્યો હતો;

દુષ્ટોના વિચારો રોકતા દોષો વડે અકલંકિત હોવાથી જેનું મન અતિ ઉન્નત હતું;

જેની શસ્ત્રકળા (કૌશલ્ય) અને શૌર્ય અતિ વિખ્યાત હતાં;

જેણે અનેક શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી મેળવી પૂર્વેના પરાક્રમી અને પ્રબળ નૃપોમાં પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું હતું;

આ પરમમાહેશ્વર ખરબહ હતો.

તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત;

જેણે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી સમસ્ત વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ અનુરંજ્યાં હતાં;

જેણે, પોતાનાં બળ અને ઉદારતાથી, જે સમયે તેના શત્રુઓ સાવચેત ન હતા ત્યારે અસ્પક્ષની મહત્વાકાંક્ષાઓ રૂપ રથની ધરી ભાંગી નાંખી હતી,

જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતના ઉચ્ચ વિભાગોથી પરિચિત હતો, છતાં અતિ આનન્દકારી પ્રકૃતિનો હતો;

જે અકૃતિમ નમ્ર હોવાથી જેનો વિનય તેનું ભૂષણ બન્યો હતો;

+ આ સ્પષ્ટ રીતે બતાવે છે કે શીલાહિત્યે પોતાની માઠી પોતાના ભાઈની તરફેણમાં છાંડી હતી અને તેને પોતાની છ'છામાં જ માઠી અર્પણ કરી હતી અને પોતાના આજ્ઞાકિત ભાઈને બધી રાજ્યલક્ષ્મી આપી હતી.

જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજય પછી ધ્વજ હરી લઈને, પોતાના વિખ્યાત કરથી સર્વ શત્રુઓના ગર્વના ઉદયનો નાશ કર્યો હતો;

પોતાના ધનુષ વડે ચોદ્ધાઓ તરીકે નાશ કરેલા મદવાળા સમસ્ત નૃપમંડળથી જેની આજ્ઞાનો સ્વીકાર થાય છે;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો.

તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જેના ગુણો પૂર્વેના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતા, જેણે વિક્રમથી અતિ દુર્લભ દેશે પ્રાપ્ત કર્યા હતા.

પુરૂષત્વનો સાક્ષાત્ અવતાર;

જેની પ્રજા તેની પાસે—મનુમાદક—તેમનાં હૃદય ભરતા ઉચ્ચ ગુણો તરફના અનુરાગથી આકર્ષાઈ સ્વેચ્છાથી આવતી;

સર્વ કળા અને જ્ઞાન સંપન્ન; ઇન્દુસમાનથી ઉજ્જવળ અને સુખદાયી છતાં જેની કળા શશિ સમાન દોષિત નથી; તે સાક્ષાત્ શશિ સમાન છે;

જેના મહાન્ યશે આકાશના મહાન્ વિસ્તારમાં સૂર્ય માદક [અજ્ઞાનનું] ઘન તિમિર હણ્યું છે; પરંતુ સૂર્ય સતત પ્રકાશિત નથી જ્યારે પોતે સદા ઉદયશાલી હોતો.

નય અને વ્યાકરણની બે વિદ્યાઓમાં પણ નિપુણ, [નય સંબંધી] પોતાની પ્રજામાં અર્થથી પૂર્ણ, અનેક પ્રયોજનોનું ઉદ્ભવસ્થાન અને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિથી પરિપૂર્ણ સર્વથી મહાન્ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો; [નય વિષે સંધિ] વિગ્રહ, અને સમાસ, નિશ્ચયમાં નિપુણ; [વ્યાકરણ વિષે તેજ લગાડેલું સંધિ, વિગ્રહ, અને સમાસ નિશ્ચયમાં નિપુણ]

[નય વિષે] સ્થાન અનુસાર [જોનાને] આદેશ કરતો; [વ્યાકરણ વિષે=આદેશ (વ્યાકરણના ફેરફાર) ઉચિત સ્થાને કરતો] અને જેણે સગજનોના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા સાધનોનો પ્રયોગ કર્યો છે—જે [વ્યાકરણને લગાડતાં] ગુણ અને વૃદ્ધિના પ્રયોગ જેણે કર્યા છે;

અતિવિક્રમસંપન્ન છતાં હયાથી મૃદુ હૃદયવાળો, વિદ્યાસંપન્ન છતાં મદ રહિત;

રૂપવાન છતાં શાન્ત; મંત્રીમાં સ્થિર પણ દુષ્ટોને તણ દેનાર, પોતાના ઉદય (જન્મ) થી ત્રિભુવનને આનંદ થયો અને પ્રતાપ અને અનુરાગથી જોનાને આશ્રય આપ્યો તેથી ઉદ્ભવતા બાલાન્દિત્ય (ઉષાને સૂર્ય) ના અપર નામથી વિખ્યાત;

પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન;

તેનો પુત્ર, જેનું ઇન્દુ સમાન લલાટ પોતાના (પિતાના) ચરણકમળને નમતાં ભૂમિ સાથે ઘર્ષણથી થયેલા ચિહ્નથી અંકિત હતું;

જેના ઠર્ણ બાળપણથી જ મૌકિતક અલંકાર સમાન પવિત્ર શ્રુતિસંપન્ન હતા;

જેના કમળ સમાન કરના અગ્ર અદ્ભુત દાનોનાં પાણીથી ભીંજાયેલા હાથ.

કન્યાના મૃદુ કર સમાન, મૃદુ કર ગ્રહીને પૃથ્વીનો હર્ષ બાળવતો;

જે ધનુર્વેદ [ધનુષ્ય વિદ્યા] જેમ, સર્વ લક્ષિત વસ્તુ તરફ ધનુષ ધારવામાં નિપુણ હતો;

જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા સામંતમંડળથી ચૂડારત્ન જેમ થતું;

પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, ચક્રવર્તિ શ્રી ધરસેન;

પતરૂં બીજું

[પછી શ્રી ડેરભટ્ટ આવે છે]

તેના [શ્રી ધરસેનના] પિતામહના ભાઈ, સારંગપાણિ (વિષ્ણુ) સમાન શિલાદિત્યનો પુત્ર, જેણે શિલાદિત્યને ભક્તિથી નિજ ગાત્રો નમાવી પ્રણામ કર્યા હતા;

જેનું શિર તેના પિતાના પદના રત્ન સમાન નખની, આંતરમ્ય મન્દાકિની (ગંગા) સમાન, મહાન તેજથી પ્રકાશિત રહેતું હતું;

જે હાક્ષિણ્ય પ્રસારવા (વેરવા)માં અગસ્ત્ય સમાન રાજર્ષિ હતા;

જેના અતિ ઉજ્જવળ યશો ક્ષિતિજ [નલની આઠ દિશાઓ] મંડિત કરી અને નભમાં રજનીકાન્ત (ધન્ડુ) ની આબુખાબુ પૂર્ણ અશેષ કળા રચી હતી;

સદ્ય અને વિદ્યા પર્વતો જેનાં શિખર ધન વાહનથી આવૃત હોવાથી સ્તનામ સમાન દેખાતાં એ પયોધરવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો;

ડેરભટ્ટ [આવો હતો]*

તેનો પુત્ર [ધ્રુવસેન હતો]; જેણે મિત્ર નૃપોના મંડળને રક્ષણ આપ્યું હતું;

જેઓ પોતાનાં શુદ્ધ યશનાં વસ્ત્રધારી, અને [યુવતી સ્વયંવરમાં કુસુમમાળા અર્પે તેમ] પોતાની રાજ્યશ્રી તેને અર્પતા;

જે અસદ્ય શૌર્યસંપન્ન હતો, અને જે (શૌર્ય) તેણે પ્રબળ શત્રુમંડળને નમાવી અસિ આફક ધારણ કર્યું;

જેણે શત્રુના મંડળની પ્રાપ્તિ શરદ્માં પ્રબળ ધનુષ અને શરના પ્રયોગના બળથી કરી હતી; અને જેણે મંડળોમાંથી યોગ્ય કર લીધા છે.

જેના કર્ણ જ્ઞાનમય શ્રુતિના શ્રવણથી ભૂષિત થએલા હતા છતાં રત્નોથી અધિક અલંકારિત થયા હતા;

જેના કરના અગ્ર, સતત જ્ઞાન સાથેનાં જળના સિંચનથી વૃદ્ધિ પામેલી કુમળી લીલ સમાન ભાસતાં ઝળહળતાં નીલમથી મંડિત કંકણ ધારતાં હતાં;

જે તેણે ધારણ કરેલાં રત્નોનાં કંકણવાળા સાગરની અવધિ રચતા કરા વડે પૃથ્વીને આલિંગન કરતો;

પરમમાહેશ્વર—આ શ્રી ધ્રુવસેન હતો.

તેનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ [ખરબહ હતો.]

જેનું અંગ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના દોષમાંથી મુક્ત થવાના એક જ આશયવાળા, લક્ષ્મીના આલિંગનના સ્પષ્ટ ચિહ્નોથી અંકિત હતું;

જેણે મહાન વિક્રમના પ્રભાવ વડે સર્વ નૃપો આકર્ષ્યા હતા; જેણે અનુરાગથી અન્ય નૃપોને આનન્દથી આકર્ષ્યા હતા;

જેણે પરાક્રમથી સર્વ શત્રુકુળને ભસ્મ કર્યા છે.

+ ડેરભટ્ટને આ પ્રમાણે વચમાં લાવવાનો હેતુ નીચે પ્રમાણે હોઈ શકે : મુખ્ય વંશ ધરસેનથી અટકે છે. અને શિલાદિત્ય—ખરબહનો ભાઈ અને ડેરભટ્ટનો પિતા રાજાઓનો સીધો વંશજ હતો નહીં; પરંતુ તેનો પુત્ર ડેરભટ્ટ પ્રવિષ્ટિત અધિકારી હોય એમ જણાય છે, જેણે વિન્ધ્ય અને સહ્યાદ્રિ પર્વતો તરફ ચઢાઈએ કદાચ કરી હતી. પણ તેનો પુત્ર ધ્રુવસેન પાછો વસ્ત્રભી ગાદી પર આવે છે. આ ધ્રુવસેન પછીનાં બધાં જ્ઞાનપત્રો ખેટકથી ભરેલાં થયાં છે, ન્યારે તે પહેલાનાં જ્ઞાનપત્રો વસ્ત્રભીથી લખાયાં છે. આ ખેટક કણ્ઠકરીને હાથનું ખેટક હોવાનો સંભવ છે; અને વસ્ત્રભી રાજ્યમાં સમાવેશ કરતું હશે એમ જણાય છે. આ ધરસેન પછી એમ દેખાય છે કે વસ્ત્રભી રાજાઓ વસ્ત્રભીને બદલે ખેટકમાં નિવાસ કરી રહેલા હતા.

જેણે [વિષ્ણુથી ઉલટી રીતે] નિજ લક્ષ્મી મિત્રમંડળને આપી છે;

જે વ્યાધિ અથવા આપદ]મુક્ત હતો;

જેણે સાચાં શાસ્ત્રનો સંગ કદિ તજ્યો ન હતો;

જે બાળકીડા કરતો નહિ; જે દ્વિજને તિરસ્કારતો નહીં;

જેણે નિજ વિક્રમથી જ પૃથ્વી શરણ કરી હતી;

જે મૂર્ખજનોમાં નિદ્રા કરતો નહીં કે તેમનો સંગ કરતો નહીં;

જેણે સાક્ષાત્ ધર્મ સમાન અદ્ભુત સર્વોત્તમ જન હોઈ વર્ણશ્રમના આચારની સારી વ્યવસ્થા કરી હતી;

તેનાથી મુક્ત બની અને પૂર્વેના તૃણાના દોષવાળા ભૂપેએ કલંકિત કરેલાં (હરી લીધેલાં) દેવો અને દ્વિજોનાં દાનને પણ સરળ પ્રકૃતિથી અનુમતિ આપતો તેથી અતિપ્રસન્ન થએલા ત્રિભુવનથી સ્તુતિ થએલા અને ઉન્નત બનેલા વિમળ ગુણના ધ્વજથી જેનું કુળ યશસ્વી બન્યું હતું;

જે દેવો, દ્વિજો અને ગુરૂને યોગ્ય આદર આપીને નિત્ય નવાં દાન આપતો છતાં અસંતુષ્ટ હતો; અને જેનાં વિખ્યાત પરાક્રમની પરંપરાનાં કાર્યોએ સ્વર્ગની સર્વ દિશા ભરી હતી;

આ પરમ માહેશ્વર જેનું અપર સ્પષ્ટ અને યથાર્થ નામ ધર્માદિત્ય હતું તે ખરબદ હતો;

તેના જયેષ્ઠ અન્ધુ[શીલાદિત્ય]નો, જેણે કુમુદગણનું સૌન્દર્ય વિકસાવતા ઇન્દુના પ્રકાશ સમાન યશ વડે અખિલ ભૂમિને આનંદ કર્યો;

જે, ખાંડેલા અગર લેપના પિણ્ડ સમાન શ્યામ વિંધ્ય પર્વતના પયોધર વાળી ભૂમિનો પતિ હતો;

અને જેનું નામ શ્રી શીલાદિત્ય હતું, જેનો પુત્ર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ જે નર ઇન્દુ માફક પ્રતિદિન કળાયક્રમાં વૃદ્ધિ કરતો હતો;

જે યુવાન સિંહ ગિરિનું વન શોભાવે છે તેમ રાજ્યશ્રી મંડિત કરતો હતો;

જે કાર્તિકેય દેવ માફક મુગટ ધારતો અને જે પ્રચંડ શક્તિપ્રભાવસંપન્ન હતો;

જે શરદ્ ઋતુ સમાન યશથી પૂર્ણ હતો અને જેની લક્ષ્મી શરદ્ના કુમુદ જેમ પૂર્ણ વિકસેલી હતી;

જે નિજ શત્રુઓના ઘન સમાન (મહાન) ગજોનો સંહાર કરતો;

જે ઉષાના સૂર્ય માફક યુદ્ધમાં સામે આવેલા શત્રુઓનાં આયુષ્ય હણતો;

જે, પરમ માહેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર હતો અને પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી[આવનો]પાદાનુધ્યાત હતો.

તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હતો];

જેણે, કલિના ઉછળતા સાગરના તરંગોના ભાર નીચે ડૂબતી મહાન ભૂમિના ઉદ્ધારમાં પ્રતાપ વડે પોતાનું અદ્ભુત ઉત્તમ સ્વરૂપ બતાવ્યું;

જે આવી રીતે સર્વ જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર બીજા ચિન્તામણિ સમાન હતો;

જે દાન કરવાના સમયે, ચાર સાગરથી આવૃત ભૂમિને તૃણવત્ લેખતો અને અન્ય પૃથ્વીના નિર્માણના પ્રયત્નથી, અપર સર્જનહાર સમાન પોતાનું નામ કર્યું હતું;

જેણે, શત્રુના ગજોનાં કુક્ષ કોપથી ખેંચેલી અસિના પ્રહારથી ભેદીને ઉજ્જવળ યશના અગ્નિની દિવાલથી આવૃત પૃથ્વીમાં પોતાને માટે સ્થાન કર્યું;

જેનો રાજછત્ર, તેના પ્રબળ કરથી ધારણ થએલી અખિલ જગત પર છવાએલી, અને મન્દર પર્વતના મંથનથી પયોદધિમાં ઉદ્ભવતા પ્રીણના પિણ્ડ સમાન સુંદર યશની છતથી ઢંકાયેલો;

આવેા પરમ માહેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી અપ્પનેા પાદાનુધ્યાત, પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય હોતો.

તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હોતો]; જેનાં ચરણ કમળ તેના વિક્રમ અને અનુરાગ વડે નમન કરતા આશ્રયી નૃપોનાં મુગટનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણોથી ભૂષિત હતા;

(આ) પરમમાહેશ્વર, પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી અપ્પનેા પાદાનુધ્યાત પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ સર્વેને શાસન કરે છે:—

તમને સર્વેને અને પ્રત્યેકને જાહેર થાયો કે—મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે અને આ લોક અને પરલોકમાં ફળ પ્રાપ્તિ માટે શ્રી વર્ધમાનભુક્તિ ત્યજી લિપ્તિ-ખણ્ડમાં વાસ કરનાર, ભટ્ટ દામોદર ભૂતિના પુત્ર, ચાર વેદ જાણનાર, ગાર્ગ્ય ગોત્રના, બહુવૃચ શાખાના, ભટ્ટ વાસુદેવ ભૂતિને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, કૃત્તુ, આદિના અનુષ્ઠાને માટે, સુરાન્દ્ર મંડળમાં દિવ્યપુત્ર સમીપમાં અન્તરપલિકા ગામ, ઉદ્રંગ સહિત, સર્વ ઉપરિકર આદિ સહિત, વેઠ સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યય સહિત, ધાન્ય અને હિરણ્યની ઉપજ સહિત, દશઅપરાધના નિર્ણયના હક્ક સહિત, સર્વ રાજપુરોના હસ્તપ્રણેપણમુક્ત, પૂર્વેનાં દેવો અને દિવ્યજ્ઞોનાં દાન વર્જ કરી ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂર્ય સાગર, પૃથ્વી, સરિતાઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના ઉપભોગ માટે પાણીના અર્ધથી દાનને અનુમતિ આપી, ધર્મદાન તરીકે, મેં આપ્યું છે.

આથી ધર્મદાય સ્થિતિ અનુસાર જ્યારે તે તેનો ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અને અન્યને સોંપે ત્યારે કેઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય બાવિ બદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અસ્થિત છે, જીવિત ચંચળ છે અને ભૂમિદાનનું ફળ [સર્વ નૃપોને] સામાન્ય છે એમ જાણીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું પાલન કરવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:— સગરથી માંડીને જાહુ નૃપોએ ભૂમિનેા ઉપભોગ કર્યો છે: જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું ફળ છે.

દારિદ્ર્યભયથી ભૂપોથી (ધર્મ) સ્થાન ખનાવેલી લક્ષ્મી, જે નિર્મોહ્ય [દેવને અપેલાં કુસુમ] સમાન છે અને ઊલટી કરેલા અજ્ઞ સમાન છે તે કયો સુજન પુત્ર: હરી લેશે ?

ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે. તે જન્મ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં [૬૦ હજાર] વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે.

આ દાન]નો દ્રવ્યક શીલાદિત્ય છે. આ શ્રીબુદ્ધભટ્ટના પુત્ર સેનાપતિ શ્રી ગિલ્લકથી લખાયું છે. સં. ૪૦૩ માધ વદ ૧૨. મારા સ્વહસ્ત.

શીલાદિત્ય ૫ માનાં ગોંડળનાં તામ્રપત્રો*

સં ૪૦૩ વૈ. સુ. ૧૩

કાઠિયાવાડમાં આસિરદંટ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાદિત્ય ૫ માનાં છે અને અત્યાર સુધી મળેલાં પતરાંઓમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લાં છે. રાજ્યો અનુક્રમે વર્ણવ્યા છે તે ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં આપેલા મુજબ જ છે.

ઉપર બતાવ્યા નંબર અનુસાર નામો આ દાનપત્રમાં આપેલ છે. (૫) ખરબહ તે શીલાદિત્ય ધર્માદિત્યનો હીકરો કહ્યો છે, પણ બીજાં પતરાંઓમાં તેને અનુજ એટલે નાનો ભાઈ વર્ણવ્યો છે (૮) ધરસેન પછી (૪) શીલાદિત્યના વંશજના વર્ણનપ્રસંગે (૪) શીલાદિત્યને (૮) ધરસેનના પિતામહના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે અને (૫) ખરબહ ને પણ (૪) શીલાદિત્યના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે, તેથી “ અનુજ ” નાનો ભાઈ એ સાચો પાઠ છે.

(૬) ધરસેનને આમાં ધ્રુવસેન લખ્યો છે, પણ ૪૦૩ ના માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં તેને ધરસેન કહ્યો છે, જે પાઠ સાચો છે, એમ બીજાં દાનપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે.

(૯) ડેરભટ્ટને બીજાં દાનપત્રોમાં અક્ષજન્મા તરીકે વર્ણવ્યો છે, પણ આમાં અગ્રજન્મા કહ્યો, પણ તે ભૂલ લાગે છે.

(૧૨) શીલાદિત્યથી (૧૫) સુધીના બધા રાજ્યોને માત્ર શીલાદિત્ય દેવ કહ્યા છે, પણ તેઓને જૂદા પાડવાનું કાંઈ સાધન નથી. હવે પછીનાં બીજાં પતરાંઓમાંથી કહાય તે સાધન મળે, એવો સંભવ છે.

(૧૫) શીલાદિત્ય (૫ મો) દાન આપનાર રાજા છે. સંવત્ ૪૦૩ વૈશાખ સુદિ ૧૩ આપેલ છે. દાન દામોદર ભૂતિના પુત્ર વાસુદેવ ભૂતિ આતુર્વેદીને આપેલું છે. તે ઋગ્વેદી ગાયત્રી ગોત્રનો હતો અને વર્ધમાન ભુક્તિમાંથી નીકળી આવીને લિપિખંડમાં રહેતો હતો. કાણ્દજ ગામ દાનમાં આપેલું છે અને તે સુરાષ્ટ્રમાં ઉચ્ચાસિલ્લની પાસે આવેલું છે.

કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ લખે છે કે આ પતરાં ઠાંકમાંથી મળેલાં હતાં. તે ઠાંક કાઠિયાવાડમાં છે અને ગોંડળ રાજના તાબામાં છે. આની આસપાસ પ્રાચીન ગામડાંઓ છે, જેમાં શોધખોળ કરવા જેવું છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્ર

- ૧ ૐ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાત્ શ્રીસ્વેટકવાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્ર[૧]નાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસમ્પન્નમળ્હલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતા
- ૨ પોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણિબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમ-
માહેશ્વરેઃ શ્રીમદ્દાકાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવૃદ્ધશાન્માતા-
- ૩ પિતૃચરણારવિન્દ્રપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃશૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવાહુરેવ સમ-
દપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણ
- ૪ તારાતિષ્ઠાદરત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ્વરશ્મિસંઘૃતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્બી-
- ૫ ર્ય્વદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાન્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનાતિશયાનઃશરણાગતાભ-
યપ્રદાનપરતયાતૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્ય્યફલઃ પૌર્થનાધિકા
- ૬ થર્પદાનાનન્દિતૈઃ વિદ્વત્પુહ્તપ્ર[ણ]ચિદ્દયઃ પાદચારીવસકલમુવનમળ્હલાભોગ-
પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્ષસન્તા-
- ૭ નવિસૃતજાન્હવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમ[૧]નસ-
મ્પદ્મપલોમાદિવાશ્રિતૈસરભસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષાવિશે-
- ૮ ષેઃ વિસ્માપિતાસ્થિલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાંનાંમનુપાલયિતાધર્મદાયોર્નામ-
પાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવા
- ૯ સસ્ય[સં]હતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમોવિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્યાનૈજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દ-
- ૧૦ નાત્યદ્વુતગુણસમુદાયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્મળ્હલઃ સમરશ[ત]વિજયશોભાસનાથમ-
ળ્હલામ્રદ્યુતિમાસુરાંસપીઠોવ્યૂદગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપ
- ૧૧ રાપરૈઃ વિભાગાદિર્ગમેઃ વિમલમતિરપિ સર્વત[:]સુમાધિતલ્લવેનાપિ સુસ્થોપપાદ-
નીયૈઃ પરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધર્ગોભીર્યહૃદયોપિસુચૈરિતાતિશયૈઃ
- ૧૨ સુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવોનિસ્થિલકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોધિર્ગતોદગ્રકી-
ર્તિર્ધર્માનુપરોષોજ્વલતરીકૃતાર્થસુલ્લસંપદુપસેવાનિરૂદ્ધર્માદિત્ય
- ૧૩ દ્વિતીર્યનામાપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશિલાદિત્યસ્તસ્યસુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્ર-
ગુરુણેષ્વગુરુણાત્યાદવતા સમભિલષણીયામપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસ
- ૧૪ ક્તાં પરમમ[દ્ર]હવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞા[સં]પાદનૈકરસ[ત]યેવોદ્વહનસ્તેદસુસ્વરતિ-
ભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃપ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નછાયોપગૂદપા-

૧ ૨ ૨ વૈશા ૩ સંહ ૪ રજ ૫ પ્રા ૬ ત ૭ તઃ ૮ જૈઃ ૯ ષ ૧૦ ના ૧૧ ના ૧૨ તસ્યસુતઃ મૂલ લખાણુ ૨૫૪ રીતે
બૂલ જ છે ૧૩૨ ૧૪ મ ૧૫ ય ૧૬ ગામ્બી ૧૭ ય ૧૮ ધિગતોધિગતો પુતરાક્રત લખનારની બૂલને અંગે છે. ૧૯ સ્વાનુજ
(A) આ ભાગમાં 'ગોડલ' 'એ' થી બુદ્ધ' પડે છે. (B) આદિ લખાણુ ગોડલ 'એ' થી બુદ્ધ' પડે છે.
(C) આદિ 'એ' પતરામાં અને આમાં ફેર છે.

- १९ दपीठोपपरावज्ञाभिमानरस[१]नालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणितमेकां परित्यज्य प्रख्या-
तपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवना
- १६ मोदविमलगुणसंहतिः प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिर्नीचजनाविरोहिभिर-
शेषैर्दोषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्तकौशला-
- १७ तिष्ठायः गुणतिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयङ्गाहप्राकाशितप्रवीरपुरुषः प्रथमनरप-
तिः" प्रथमसङ्ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्य
- १८ सुतस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्याधिगमः विहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषाति-
शयः सत्त्वसम्पदात्यागौदार्येण च विगतानुसन्धानसमाहिताराति-
- १९ पक्षः मनोरथरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगङ्गैरः विभागोपि
परममद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयोपिविनयशोभावि-
- २० भूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदप्रचाहुदण्डविध्वंसितप्रतिपक्षदुष्पदयः
स्वधनुःप्रभावपरिभूतास्तकौशलाभिमान-
- २१ सकलनृपतिमण्डलाभिनिन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीश्रुवसेनस्तस्यानुबस्तत्पा-
दानुध्यातः सर्वविद्याधिगम[१]तिशयितसकलपूर्वनरपति-
- २२ रत्तिदुस्साधनानामपि साधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुसंकारः परिवृद्धगुणा-
नुरागनिर्भरः" चित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युप-
- २३ पद्मः प्रकृतिमिरधिगतकलाकलापः कान्तिमान्निर्वृत्तिः" हेतुरकलङ्कः कुमुदना-
थः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदित[:] सविता-
- २४ प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्ण विद-
धान[:] संधिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानानुरूपमा-
- २५ देशं ददद्गुणवृद्धिः" विधानजनितसंस्कार[:] साधूनांराज्यशालातुरीयतन्त्रयो
रुमयोरपिनिष्णात[:] प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः
- २६ श्रुतवानप्यगम्बितः कान्तोपिप्रशमी सिरसौहादोपिनिरसितादोषवतामुदयसमूप-
जनितजनानुरागपरिमिष्टहितैर्भुव-
- २७ नसमर्थितप्रथितवालादित्यद्वितीयनामौःपरममाहेश्वरः श्रीश्रुवसेनस्तस्यानुबस्तत्पा-
दकमलप्रणामधरणिकषणजनि-
- २८ तकिणलान्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारैः विभ्र-
मामलश्रुतिविशेषः प्रदानसलिलक्षा-
- २९ लिताग्रहस्तारविन्द[:] कन्याया इव मृदुकरग्रहणाद्रिमन्दीकृतानन्दः कार्मुके
धनुर्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः
- ३० प्रणतसमस्तसामन्तमन्डलोत्तमार्गः धृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः पर-
[म]भट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेनः

१ कि २ ग ३ ष ४ ति ५ म ६ रातिपक्ष ७ र ८ ध्वंसि ९ श्रीधरसेन १० ष ११ र १२ ति
१३ दि १४ स्थि १५ वृद्धि १६ मा १७ र १८ दविधिर्वसुंधरायाः १९ क २० ती

(D) आदि 'अ' कर्ता अङ्गुं छे.

(E)

(F अने G) आदि 'अ' कर्ता अङ्गुं छे.

વીજું પત્રું

- ૧ તત્પિતામહાતૃશ્રીશીલાદિત્યસ્યશાર્ફપાણેરિવૌમ્રજન્મનો ભાક્તિબન્ધુરાવયવક-
લ્પિતપ્રણેતરતિથિવલયાદૂરંતત્પાદારવિન્દપ્રવૃત્તયા ચરણ-
- ૨ નચ્ચમણિરુચામન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિતોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્ત્યસ્યેવ રાજર્ષેદ્વાક્ષિણ્ય-
માતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્ના યશશાં વલયેન મણિ-
- ૩ તકકુમા નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાશેષ [૧] સ્વપ્નપરિવેષમણ્ડલસ્ય પયોદશ્યા-
મશિસ્વરચૂચુકરુચિ [૨] સહાવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃક્ષિતે:
- ૪ પત્યુઃ શ્રીદેરભટ્ટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહેતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિયશૌંશુકભૃતઃ સ્વયંવર-
માલામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યાઃ કૃતપરિગ્રહઃ શૈર્યમપ્રતિહતવ્યાપારમાન-
- ૫ મિતપ્રચંડરિપુમણ્ડલમણ્ડલામ્રમિવાવલમ્બમાનઃ શરદિપ્રસમમાકૃષ્ટશિલીમુલ્લવાણા-
સનાપાદિતપલ્લોધનાં પરમુવાંચિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધવ-
- ૬ ણૌજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનૌદ્ધાસિતશ્રવણયુગલ પુનઃપુનસ્ત્કેનેવ રત્નાલક્ષ્મીરેણાલકૃત-
શ્રોત્રઃ પરિસ્ફુરત્કટ [૬] વિકટકીટપક્ષરત્નવલયજલધિવેલાતટાયમાનભુજપરિપ્લ-
વકવિશ્વંભરઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવમેનસ્તસ્યામ્રજોપર [૭] હીપત્તિસ્પર્શદોષનાશન-
ધિયેવલક્ષ્મ્યા સ્વયમતિસ્પષ્ટચેષ્ટમાશ્લિષ્ટાઙ્ગયદિરતિરુચિરતરચરિતગરિમ-
- ૮ પરિકલિતસકલનરપતિ [:] પ્રસર્પત્પટીય [:] પ્રતાપદ્યોષિતાશેષશત્રુવંદ્શઃ પ્રણયિ-
પક્ષમુક્ષિતલૈક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોક્ષિતસુદર્શનચક્રઃ પરિહૃતવક્ત્રક્રીડોનાયઃકૃત
- ૯ દ્વિજાતિરેકવિક્રમૌપસાધિતધરિત્રીતલોનાઙ્ગીકૃતજલશય્યોપૂર્વપુરુષોત્તમસ્સાક્ષાદ્ધર્મ-
ઇવ સમ્યગ્વ્યવસ્થાપિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વેરણ્યૂર્વપતિમિઃ તૃણાલવલુ-
- ૧૦ ભૈર્યાન્યપદ્ધતાનિ દેવબ્રહ્મદેયાનિ તેષામગ્ન્યતિસરલમનઃ પ્રસરમુત્સહ્સલનાનુમોદનાભ્યાં
પરિમુદિતતૃપ્તુભવનામિનન્દિતોત્તૌત્કૃષ્ટધવલધર્મધ્વજઃપ્રકાશિતનિજ-
- ૧૧ વંશોદેવદ્વિજગુરુ પ્રેતિપૂજ્ય યથાર્હમનવરતપ્રવર્તિતમહોદ્રક્ષાદિદાનવ્યવસા [યા] નુપ-
જાતસન્તોષોપાચોદારકીર્તિપક્ષિપરમ્પરાદન્તુરિતનિશ્ચિલદિવચક્રવાલઃ
- ૧૨ સ્પષ્ટમેવયથાર્થ ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્રવણમહસ્તસ્યામ્રજન્મનઃ
કુમુદચંડશ્રીવિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિતસકલદિઙ્મણ્ડલઃ
- ૧૩ સ્વપ્નિતાગુરુવિલેપનપિણ્ડશ્યામલવિન્ધ્યશૈલવિપુલપયોધરાયાઃક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીશીલા-
દિત્યસ્યસૂનુર્નવપ્રાલેયકિરણઈવ પ્રતિદિનસંવર્દ્ધમાનકલાચક્રવાલઃ કે-
- ૧૪ સરીન્દ્રશિશુરિવ રાજલક્ષ્મિમિચલવનસ્થલીમિવાલકુર્વાણઃ શિશ્વપિણ્ડકેતનઈવ ચૂડા-
મણ્ડળઃ પ્રચંડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરદાગમઈવ પ્રતાપવાનુલસત્પદઃ સંયુગેવિ-
- ૧૫ દલયન્મમ્મોષરાનિવ પરગજાનુદયતપનવાલાતપઈવ સદ્ગામેષુ મુણ્ણંનમિમુલ્લાના-
માયુષિ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ

૧ વાજ ૨ સાં ૩ શૌર્ય ૪ લં ૫ પ્રસા ૬ વંશઃ ૭ સમુક્ષિ ૮ મ ૯ ઉર્વી ૧૦ ધ્રિ ૧૧ ચ્ચિ ૧૨ રુન્દ્ર ૧૩ લસ્ય
૧૪ છન્ન ૧૫ ર

(ધ) ' એ ' પત્રમાં અને આમાં આંકિ તક્ષવત છે.

- १६ श्रीबावपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः
[तस्य सुतः] क्षुभितकलिजलधिकलोलभूमितिमज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रक-
टितपुरुषोत्त-
- १७ मतया निखिलजनमनोरथपरिपूरणपरोपरइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमा-
परिकराञ्चप्रसादनसमये तृणमिव लघीयसी भुवमभिमन्यमानो परपृ-
- १८ श्वीनिर्माणव्यवसायासादितपारमैश्वर्य[:] कोपाकृष्टनिर्लिशनिपातविदलिताराति-
करिकुम्भस्थलोलसत्प्रसृतमहाप्रतापनलप्राकारपरिगतजगन्मण्डलः लब्धस्थिति-
- १९ विंकटनिजदोर्दण्डावलम्बिना सकलभुवनाभोगभाजा मन्यानोस्फालनविधूतदुग्ध-
सिन्धुफेनपिण्डपाण्डुरयशोवितानेन पिहिततपत्र[:] परममाहेश्वरः परमभट्टारक
- २० महाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
श्वरः श्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः प्रतापानुरागप्रणतसमस्तसामन्तचू-
- २१ डामणिमयूखखचितरजितपादारविन्दः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजप-
रमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराज
- २२ परमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु वः संविदितं यथा मया
मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये ऐहिकामुष्मिकफलावा-
- २३ त्यर्थ श्रीवर्द्धमानश्रुक्तिविनिर्गतलिप्तिखण्डवास्तव्यतच्चातुर्विद्यसामान्यगार्ग्यसगो-
त्रबह्वृचसब्रह्मचारिभट्टदामोदरभूतिपुत्रमहर्षासु-
- २४ देवभूतिनाय बलिचरुवैश्वदेवाभिहोत्रक्रतुक्रियाद्युत्सर्पणार्थं सुराष्ट्रेषु उआसिञ्चसमी-
पेकाण्डज्जगामस्सोद्वज्जस्तोपरिकरस्सोत्पद्य-
- २५ मानविष्टिकस्तभूतपातप्रत्याय[:] सधान्यहिरण्यादेय [१ :] सदशापराध [:]
सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय[:] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितो
- २६ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालिर्नः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउ-
दकातिसर्गेणधर्मदायोनिमृष्टः यतोस्योचितया धर्मदाय
- २७ स्थित्या भुजैतः कृषतः कर्षापयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यं
आगामिभद्रनृपतिमिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्वानित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरश्च
- २८ मानुष्यं सामान्यञ्चभूमिदानफलमवगच्छद्भिः रयमस्मद्वैद्योनुमन्तव्य[:] परिपाल-
यितव्यश्चेत्युक्तं [च] बहुभिर्वसुधाभुक्काराजभिस्सगरादिभिः [॥]
- २९ यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् [१] यानीह दारिद्र्यभयान्नरन्दैः
धनानि धर्मायतनीकृतानि [॥] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम सा-
- ३० धुः पुनराददीत [॥ २ ॥] पष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [॥]
आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति
- ३१ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीशीलादित्यः लिखितमिदं श्रीबुद्धभटपुत्रबलाधिकृतश्रीगि-
ल्लकेनेति संव ४०३ वैशाखशुद्ध १३ स्वहस्तो मम

શીલાદિત્ય ૬ દ્વાનાં તામ્રપત્રો'

સંવત્ ૪૪૧ કાર્તિક સુદ ૫

શીલાદિત્ય ૬ દ્વાનું આ દ્વાન ૧૧" x ૧૭ ફી" ના માપનાં મોટામાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ડાબી બાજુની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. મુદ્રા લગાડેલી જમણી બાજુની કડી તેને સ્થાનેજ છે. આ મુદ્રા વલણીનાં પતરાંઓ માટે પણ બહુ વજનદાર છે. તેના ઉપર હંમેશનું ચિહ્ન તથા લેખ છે.

લિપિ સામાન્ય રીતે વડોદરા અને કાવીનાં રાષ્ટ્રકૂટનાં પતરાંઓને મળતી છે.

પતરાંઓનું કોતરકામ ઘણુંજ ગંદું છે. દરેક પંક્તિમાં અસંખ્ય ભૂલો છે, તથા આખી પંક્તિઓનો લોપ થયો છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ ઘણે સ્થળે કોતરનારે લીટાઓ જોડવાની તસ્દી પણ લીધી ન હોવાથી અક્ષરો અસ્પષ્ટ રહે છે. લગભગ આવા જ બીજા ઘણા લેખો આપણી પાસે ન હોવા તો આ પત્ર વાંચવું અશક્ય થાત. પતરાંઓ એકંદરે સુરક્ષિત છે. તેમાં ફક્ત બે જ ફાટ છે, એક જમણી બાજુમાં છેક ઉપર અને બીજી ડાબી બાજુમાં છેક નીચે, બીજાં પતરા ઉપર છે.

દ્વાનપત્રની તારીખ "ગોદ્રહકમાં સ્થાપેલી ભજથી છાવણી"માંથી નાંખેલી છે. ગોદ્રહક એ પંચમહાલનું મુખ્ય શહેર ગોધરા હોય. 'ગોદ્રહક' શબ્દ 'ગોદ્રહ' માંથી વ્યક્તિત્વ 'અથવા સંબંધ બતાવતો ક' પ્રત્યય સાથે થયો છે. અને ગોદ્રહનો અર્થ "ગાયો માટે એક તળાવ" અથવા "ગાયનું તળાવ" થાય છે, સરખાવો 'નાગદ્રહ' વાકપતિનાં દ્વાનપત્રમાં. વળી ગોધરામાં એક મોટું તળાવ હોવાથી આ નામ તેને બરોબર લાગુ પડે છે. સોમેશ્વરની "કીર્તિકૌમુદી" ૪૫૭ માં પણ 'ગોદ્રહ' નામ આરે છે. તેમાં કહ્યું છે કે ગોદ્રહ અને લાટના રાજાઓએ પોતાના સ્વામી ધોળકાના રાજા વીરધવલને દગો દઈ, તેના દુશ્મનો મરૂદેશના રાજાઓને જઈ મળી ગયા. તે ફકરામાં ગોદ્રહ ગોધરાને જ લાગુ પડી શકે. આપણાં પતરાંમાં તે આ સ્થળને જ લાગુ પડે છે કે કેમ તે બાબત હું ખાત્રીથી કહી શકતો નથી. કારણ કે, કાઠિયાવાડમાં બીજું ગોધરા હશે, એ બહુ સંભવિત છે, જો કે તે હું સાબીત કરવા હાલ અસમર્થ છું.

રાવસાહેબ વિ. એન. મંડલિકે^૧ બાબાંતર કરેલાં ગોંડલનાં પતરાંઓ કરતાં આની વંશાવળી આપણને એક ડગલું આગળ લઈ જાય છે. શીલાદિત્યનું નામ ધારણ કરેલો એક પાંચમો રાજા હતો એવું જણાય છે. આપણાં શાસનમાં આ નવા રાજાનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન આપ્યું છે:—

"તેનો (એટલે એથા શીલાદિત્ય દેવનો) પુત્ર મહેશ્વરનો પરમભક્ત, મહારાજા, મહેશ્વર શ્રી-શીલાદિત્યદેવ છે. તે પરમમહેશ્વર મહારાજા, પરમેશ્વર બરપના પાદનું ધ્યાન ધરે છે. તે દુશ્મનનાં લશ્કરનો ગર્વ તોડે છે. તે મોટા વિજયો મેળવાવથી સર્વ મંગળનો આશ્રય છે. તે શ્રીના આલિંગનથી નૃસિંહ રૂપ ધારણ કરવાથી મળેલ અતુલ બળથી તથા જેમ પુરુષોત્તમે પાંખ વગરનો પર્વત ઉપાડી ગોવાળીઆઓનું રક્ષણ કર્યું હતું, તેમ શત્રુ રાજાઓનો નાશ કરી આખી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવાને લીધે પુરુષોત્તમના જેવો છે. તેના પગના નખોની કાન્તિ અસંખ્ય રાજાઓનાં નમેલાં મસ્તકોપરના મુગટોનાં રત્નોનાં તેજને લીધે વૃદ્ધિ પામે છે, અને તેણે પૃથ્વીની સર્વ દિગ્વધૂઓનાં મુખની જિત મેળવી છે."

શીલાદિત્યદેવ ૫ મેા આ વંશનો બાણવામાં આવેલો અઢારમેા રાજા છે. હાલ ઉપલબ્ધ શીલાદિત્યોની સંખ્યા ગુચવી નાંખે એવી છે. વલ્લીના શીલાદિત્યે જૈન ધર્મ ફરી સ્થાપ્યો, એવી જે જૈનોની કંતકથા છે તે દેખીતી રીતે હાસ્યજનક છે.

હાલકમાં વસતા ડાતલ્લનો પુત્ર સંભુલ્લ નામનો અને પારાશર ગોત્રનો એક અર્ધવેદી બ્રાહ્મણ દાન મેળવનારો છે. તેને તથાનુલિખ એટલે “ તે(શહેર)ની ચતુર્વેદીઓની જ્ઞાતિનો અંગ” કહ્યો છે. ત્રણ નામેા સંસ્કૃત નથી પણ દેશી શબ્દો જણાય છે. હાલ લુણાવાડામાં અર્ધવેદીઓનું એક મહાનું થાણું છે તે બાણવાજોગ છે. આ દાન મેળવનાર કહાય તેઓનો કોઈ પૂર્વજ હોય. વખોઈકા નદીના કાંઠા ઉપર સૂર્યાપુર^૧ જીલ્લા(વિષય)માં આવેલું બહુમટક ગામ દાનમાં આપ્યું છે:

દાનનો હેતુ એક અમિહોત્ર અને બીજા યજ્ઞોનું ખર્ચ પૂરું પાડવા માટેનો છે.

તારીખ “સંવત્ ૪૪૧ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫” અથવા “ સંવત્ ૪૪૨ ના કાર્તિકના શુક્લ પક્ષ પનો દિવસ” એ પ્રમાણે હું વાંચું છું. પહેલાં બે ચિહ્નો સાથે લઈ ૪૦૦ એમ વાંચવું જોઈએ. આ વક્ત્ર ચોક્કસ છે, કારણ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં ગોંડળનાં દાનોમાં તારીખ ૪૦૩ છે. તે પછી આવતો અંક ૪ વાંચી શકાય, કારણ કે બીજું ચિહ્ન જે ૧૦૦ નાં ચિહ્ન સાથે લેવું જોઈએ તેને તે મળતો આવે છે. પણ ‘૧, હોય એવું જણાતો એક આડો લીટો, ત્યાર પછી આવતો હોવાથી, તે ૧૦ અને ૯૦ વચ્ચેનો અંક બતાવે છે એમ ગણવું જોઈએ, અને તે ૪૦ ના ચિહ્નને વધારે મળતો આવે છે તેમ છતાં, છેલ્લે આડો લીટો વાસ્તવિક રીતે ત્રીજી નિશાનીનો ભાગ હોય, એમ હું કબુલ કરું છું. એ પ્રમાણે હોય તો એ બધું ૪૦૪ બતાવે છે.

^૧ કારણસ, રાસગાલા લો. ૧ પા. ૨૪૫ માં સૂર્યાપુરને અભુદિલવાડ રાજ્યનું એક બંદર કહે છે અને ધારે છે કે તે કદાચ સુરત હોય. આ ઓળખ ઠીક શકે તેમ નથી, કારણ કે સુરત તો અર્વાચીન શહેર છે. આ જામની ઓળખ વિષે હું કંઈ પણ સૂચવવા અસમર્થ છું.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेळुं

- १ स्वस्ति गोद्रहकसमावसितजयस्कन्धावारात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
संपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्र-
- २ तापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाज्जितानुरागस्वनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्य-
श्रियः परममाहेश्वरः श्रीभट्टार्कादव्यव-
- ३ छिन्नवंशान्मातापित्रिचरणारविन्दपणतिपवित्रीक्ताशेषकस्मयः शैशवात्प्रमृति खन्न-
द्वितीयबाहुरेवसमदगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिक-
- ४ ४ः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रवासंसतपादननरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणी-
तमार्गसम्यक्रियापालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्थरा-
- ५ जशब्दोरिपकान्तिस्थैर्यगम्भीर्यबुद्धिः संपद्भिः स्मरशशाशङ्काद्राजोदधिधृतदशगुरू-
धनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदणपरतया-
- ६ तृणवदुपास्तशेषस्ववीर्यफलः प्रार्थनादिकार्थप्रदानंदितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदय पाद-
चारीव सकलभुवनसंढलाभोग-
- ७ पमोद परममाहेश्वर श्रीगुहसेनः तस्य मुतः तत्पादनखमयूखसंतानपिसृतजाह्नवी-
जलौघप्रक्षालिताशेषकस्मयः प्रणयिस्त-
- ८ सहस्रोपजीव्यमानसंपत्प्रपलोमादिवाश्रुतः सरमसमाभिगामिकैर्गुणैः सहजशक्तीः
शिक्षादिशेषविस्मापितः तधनुर्धरः प्रविम-
- ९ नरपतिसमतिस्तृष्टानामनुपालयिता धर्मयज्ञानामधिकता प्रजागातकारिणामुपप्लवाना
शमयिता श्रीसरस्वत्योराकाधिवासस्य
- १० सनादयविपक्षलक्ष्मपरिभोगवक्षविक्रमः विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहे-
श्वरः श्रीधरसेनः तस्य मुतः तत्पा-
- ११ दानुध्यात सतलजगदानंदनात्यद्भुतगुणसमुद्रस्थगितसमग्रदिग्मंडलः समरशतपिजय-
शोभासनाथमंडलाग्रद्युति भा-
- १२ सुरांसपीठो व्यूढगुरुमनोरथमहाभारः सबविद्यापारपरविभागाधिगमविमलमतिरपि
सर्व्वतः सुभाषितलवेनापि
- १३ स्वेपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाथगांभीर्यहृदयोपि सञ्चरितातिशयसुव्यक्तपर-
मकल्याणस्वभवः खिलीभूतकृत-

पं. १ वांथि। समवासित; संसक्त. पं. २ वांथि। परममहेश्वर. पं. ३ वांथि। पितृ; प्रणतिपात्रेत्रीकृता; प्रकाशित.
पं. ४ वांथि। रत्नप्रभासंसक्त; नख; सम्यक्परिपा. पं. ५ वांथि। रूप; गाम्भीर्यबुद्धिसं; क्काद्रिराजोदधिधृतिद; प्रदान. पं. ६
वांथि। वदपास्त; प्रदानानं; हृदयः पं. ७ वांथि। प्रमोदः; विस्तृत. पं. ८ वांथि। संपदूप, शाक्तशिक्षाविशेष; स्मापितध;
प्रथम. पं. ९ वांथि। धर्मदायानामुपकर्ता; प्लवानां; दर्शयिता; रेकाधिवा. पं. १० वांथि। हंसंतरातिपक्षलक्ष्मी. पं. ११
वांथि। ध्यातः सकल; समूह; विजय. पं. १२ वांथि। सर्वविद्यापराप. पं. १३ वांथि। सुखोप; गाध; स्वभाषः.

- १४ युगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुरोधोज्वलतरीकृतार्थमुखसंपदुबसे-
बानिरूढः स्मृादित्यद्वितीनामा परममा-
- १५ हेम्बरः श्रीशीलादित्यः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातस्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुकगुरुणा-
दित्यादरवता समभिलषणीयानामपि रा-
- १६ जलक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्राणां धुर्यत्तदाज्ञासंपादनैकरसतयोद्भावहनस्वेष्टसुखरति-
भ्यामनायासितसर्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृ-
- १७ पतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठेषि परावज्ञाभिमानसानाक्षितमनोवृत्तिः
प्रणतिमेरां परित्यज्य प्रख्यातपौप्रषाभिमानेरप्य-
- १८ रातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहति प्रसम-
विघटितसकलकलिविलसितगतिर्नीच जनाविद्रोहि मि-
- १९ रशेषर्द्धेपैरनामृष्टात्युन्नतिहृदय प्रख्यातपारुषः शस्त्रकौसलातिशय गुणगणतिश-
विपक्षक्षितिपतिलक्ष्मी स्वयंस्मयग्राहप्रकाशितप्र-
- २० वीरपुरुषप्रथमः संख्याधिगमः परममाहेम्बरः श्रीस्वरग्रहः तस्य सुतः तत्पादानु-
ध्यातः सर्वविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः प-
- २१ रितोषातिशय सच्चसंपत्त्यागैः शौर्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनो-
रथरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकः शास्त्रकला-
- २२ लोकचरितगन्धर्वविभाभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतमप्रत्ययोपि विनयशोवाविभूषणः
समरशतजयपाताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
- २३ बाहुदण्डविध्वंसितप्रतिपक्षदप्यौदयः स्वधनुप्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमान सकल-
नृपतिमण्डलाभिर्नदितशासनः परमामा-
- २४ हेम्बरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयित सकलपूर्व-
नरपतिरतिदुःसाधनामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव-

पं. १४ वांशे। दुपसेवानिरूढधर्मा. पं. १५ वांशे। ध्यातः; गुरुणादित्यादरः; षणीयामपि. पं. १६ वांशे। सर्वाः;
भद्र इव; योद्धनः; सत्त्व. पं. १७ वांशे। रसानालि; मेकां; मानैरप्य. पं. १८ वांशे। संहतिः जनाविद्रोहिरक्षेपै.
पं. १९ वांशे। त्युन्नतहृदयः; पौरुषः; शयः; उडाडी नांशे। गुणः; उडाडी नांशे। स्वय. पं. २० वांशे। प्रथमसं.
पं. २१ पंक्तिनी श्रृंवातनो प उडाडी नांशे। वांशे। तिशयः; नेकशास्त्र. पं. २२ वांशे। कृत्रिमप्रभयविनयसौजा;
पताका. पं. २३ वांशे। स्वधनुः प्र; परममा. पं. २४ वांशे। दुःसाधना.

- ૨૬ પુરુષાકારઃ પરિશુદ્ધગુણાનુરાગનિર્મરચિત્તવૃત્તિઃ મનુરિવ સ્વયમમ્યુપપન્નઃ પ્રકૃતિ-
મિરષિગતકલાકલાપ કાન્તિતિરસ્કૃતસલાંચ્છનકુસુ-
- ૨૬ દનાથ પ્રાજ્યપતાપાસ્થગિતદિગંતરાલ પ્રધ્વસિતધ્વાન્તરાશિઃસતતોદિત સચિતા
પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્થવન્તમતિબહુતિથપ્રયોજનાનુબન માગ-
- ૨૭ મપરિપૂર્ણ વિદધાન સંધિવિમ્મહસમાસનિશ્ચયનિપુણ સ્થાનમનુપાદેશં દદતં ગુણવૃ-
દ્ધિવિધાજનિતસંસ્કારાસાધૂતાં રાજ્યશાલાતુરીયં ત-
- ૨૮ ન્ત્રયોરુમયોરપિ નિષ્ણાતઃ પ્રકૃતિવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ શ્રુતવાનપ્યર્ગર્ભિતઃ
કાન્તોપિ પ્રશ્મી સ્થિરસૌહાર્દોપિ નિરસિતાદોષદોષવતામુદ-
- ૨૯ યસમુપજનિતજનાનુરાગપરિશુદ્ધિતભુવનસમર્થિતપ્રથિત વાલ્યાદિત્યદ્વિતીયનામા
પરમેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદકમલપ્રણામધરણિ-
- ૩૦ કષણજનિતહારિણલાંચ્છનલલાટચંદ્રશકલ શિશુભાવ એવ શ્રવણનિહિતમૌતિકા-
લંકારવિમ્મમામલશ્રુતવિશેષ પ્રદાનસલિલક્ષાલિતામ્મહસ્તા-
- ૩૧ વિદઃ વ્યાસ ઇવ મૃદુકરમ્મહાદમંદીકૃતાનન્દવિધિઃ વસુંધરાયાઃ કાર્મુકેવ ધનુ-
ર્વેદ ઇવ સમાવિતાગમ્મલક્ષ્યકલાપ પ્રણતસમસ્તસામન-
- ૩૨ મળ્ડલોપમોલિભૂતચૂડામણિક્રિયમનશાસનઃ પરમેશ્વરઃ પરમભદ્રારકમહારાજા-
ધિરાજપરમેશ્વર શ્વક્રવત્તશ્રીધરસેનઃ
- ૩૩ તત્પિતામહાતૃશ્રીશીલીદિત્યસ્ય શાર્ંગપાણેરિવામ્મજન્મનો ભક્તિબન્ધુરાવયવ....રતિ-
ધવલેયા તત્પાદારવિદપ્રવત
- ૩૪ ચરણનલ્લમણિરુચા મંદાકિન્ચેવ નિત્યમલિતોત્તમાંગદેશસ્યાગસ્યસ્યેવ રાજર્ષેર્દા-
ક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવ-
- ૩૫ લિન્ના યયશસાં વલયેન મંડિતકકુમા નવસિવિરલિતાશેષાલ્પરિ-
- ૩૬ વેશ્મમંડલસ્યા-

પ. ૨૫ વાંચો. વૃત્તિભિઃ. કલાપઃ. પં. ૨૬ વાંચો. નાથઃ; પ્રતાપ; તરાલ; પ્રધ્વસિત; સતતોદિત; નુબન્ધન. પં. ૨૭
વાંચો. વિદધાન; સ્થાનેનુરુપમાદેશં દદદુ; વિધાનજનિત; તુરીયત. પં. ૨૮ વાંચો. પ્રશ્મી; પહેલો. દોષ ઉડાડી નાખો.
પં. ૨૯ વાંચો. પરમમેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ. પં. ૩૦ વાંચો. જનિતકિણલાં; શકલ; મૌતિકા; વિશેષ. પં. ૩૧ વાંચો.
રવિદઃ. સામન્ત. કન્યાયા ઇવ; કાર્મુકે ધ; સમાવિતાશેષલ; કલાપ. પં. ૩૨ વાંચો. મંડલોત્તમાંગપ્રત; મળીક્રિયમાણ;
પરમમોહશ્વર; રત્નવર્તિશ્રી. પં. ૩૩ વાંચો. વાજ્રજન્મનો; પતરા ઉપરનાં એ ટપકાં દર્શાવે છે કે વચ્ચે પછી છ પદો છાડી
દેવામાં આગળ છે. ૬૬૧૫ કોટરનારને હસ્તલિખિત પ્રત ઉકેલતાં મુશ્કેલી નડી હશે. વાંચો. ધવલયા; પ્રથિતયા.
પં. ૩૪ વાંચો. નિત્યમમલિ. પં. ૩૫ વાંચો. મ્નાયશસાં; નમસિ. વિદલિતાલ્પરિ.

- ૧૩ ઢલસ્ય સ્વણિતાગુકવિલેપનપિંડશ્યામલવિન્ધ્યમોલવિપુલયયોધરાયાઃ કિતેઃ પત્યુઃ
શ્રીશીલાદિત્યસ્ય સૂનુર્નવપ્રાકયકિરણ ઇવ પ્રતિદિન સં-
- ૧૪ વર્ષમાનકલાચન્દ્રવાલઃ કેસરીન્દ્રાશિશુરિવ રાજલક્ષ્મીસકલવનસ્થાલીભિવાલં-
કુર્વાણઃ સ્ત્રિસ્વણિકેતન ઇવ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટા-
- ૧૫ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજ-
પરમેશ્વરશ્રાણાલાદિત્યદેવઃ તસ્યઃ સુતઃ પારમેશ્વર્ય કોપા-
- ૧૬ કુદ્ધનિસ્તંશપાતવિદલિતારાતિકરિકુમ્ભસ્થલોલ્લસત્પ્રસૂતમહાપ્રતાપાનલપ્રપરિગતજગ-
નંબલલલ્લવસ્થિતિઃ વિકટનિજદોર્દ્ધંડાવલંબિના સક-
- ૧૭ લખુવનાભોગમાજા મન્યાસ્ફાલિનવિધુતદુગ્ધસિન્ધુફેનપિંડપાણ્ડુરયશોવિતાનેન-
પિહિતાતપત્રઃ પરમેશ્વરઃ પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજપરમ-
- ૧૮ શ્વરશ્રીવપ્પપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વરશ્રીશીલાદિત્ય-
દેવઃ તત્પુત્રઃ પ્રતાપાનુરાગપ્રણતસમસ્તસામન્તચૂડામણિમયૂ-
- ૧૯ સ્વનિચિતરંજિતપાદારવિન્દઃ પરમશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વર
શ્રીવપ્પપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલા-
- ૨૦ દિત્યદેવઃ તસ્વાત્મજઃ પ્રશમિતાશષવલદર્પ્યા વિપુલજયમગલાશ્રયઃ શ્રીસમાલિંગ-
નલાલિતવક્ષા સમપાદનારસિદ્ધવિપ્રહોર્જિતાદ્ધુતિ-
- ૨૧ શક્તિઃ સમુદ્ભવવિપક્ષમૃદુભિસ્વિલગોમળહારત્યઃ પુરુષોત્તમઃ પળતપ્રભૂતપાર્થિવક-
રીટમાણિક્યમસૃણિતચરણનસ્વમયૂકજિતાશેષદિ-
- ૨૨ ગ્વધસુતઃ પરમમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વરશ્રીવપ્પપાદાનુ-
ધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદે-
- ૨૩ વઃ સર્વાનેવ સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા મયા માત્રાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્ય-
યશોવિવૃદ્ધય પેહિકામુષ્ણિકફલાવાપ્યર્થ ડહકવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્વિધસા-
- ૨૪ માન્યપારાશરસગોત્રાયાથર્વણસબ્રહ્મચારિબ્રાહ્મણસંમુલ્લાય બ્રાહ્મણઢાટલ્લપુત્રાય બલિ-
ચરુકવૈશ્વદેવામહોત્રકતુક્રિયાત્યુત્સર્પિણાર્થ
- ૨૫ સૂર્યાપુરવિસયે વપ્પોડકાનદીતાહે વહુઅવટકગ્રામઃ સોદૃક્ઃ સપરિકરઃ સોત્પથ-
માનવિષ્ટિકાઃ સમૂતપાતઃ સપ્રત્યુન્દયઃ-

પં. ૧૩ વાંચો ગુરુ; શૈલ; પયો; પ્રાણ્ય; પં. ૧૪ વાંચો ચક્રવાલ; રાજલક્ષ્મીમચ્છવ; કેતન ઇવ પદ્મી
આખી પંક્તિ છોડી દેવામાં આવી છે. પં. ૧૫ પીળાં બધાં પતરાંઓમાં બાવપાદા ઉ; સુતઃ પદ્મી એ પંક્તિઓ
મૂકી છોડી છે. વાંચો પારમેશ્વર્ય. પં. ૧૬ વાંચો નિસ્ત્રિશ; પ્રાકારપરિ; જગન્મળલ. પં. ૧૭ વાંચો સ્ફાલ્ન; પરમ-
માહેશ્વર; પરમ; પરમે. પં. ૧૮ વાંચો દેવઃ પં. ૧૯ વાંચો પરમમાહેશ્વર; પરમેશ્વર; પં. ૨૦ વાંચો પ્રશમિતાશેષ;
ચક્ષુર્ણો; મંગલ; વક્ષાઃ સમુપોદનારસિદ્ધવિપ્રહોર્જિતાદ્ધુત. પં. ૨૧ વાંચો લારક્ષઃ પ્રણત; કિરીટ; મયૂક્ષો. પં. ૨૨ વાંચો
સહજાધિરાજ પરમેશ્વર પં. ૨૩ વાંચો વાત્સર્થ. પં. ૨૪ વાંચો મિહોત્ર; ત્સર્પિણાર્થ. પં. ૨૫ સૂર્યા સંશ્ચ-
યાતમક છે; વપ્પોડકા, પહેલા એ અક્ષરો કદાચ વધો હોય; તાહે કદાચ તદે અગર કટિ માટે વપરાયું હોય.
વાંચો વિષ્ટિકા; સમૂતપાતપ્રત્યાયઃ

- २६ सदशाकरराषः समोगमोगः सधान्यदिरण्याणयः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः
भूमिच्छिददेवब्रह्मदायव - - - -
- २७ भूमिप्रदन्यायेनाचन्द्रार्कार्णवसरित्क्षितिपर्वतसमकालीन पुत्रिकापौत्रान्वयभोग्य-
मुदकातिसर्गेणब्रह्मदायत्वेन
- २८ प्रतिपादितः यतोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतोराप्ररिमिशतो
वा न कैश्चिद्याषाघ वर्तत-
- २९ व्यमागामिभद्रनृपतिभिरे स्मिस्मद्वंशजरन्यैर्वानित्यान्यश्चर्यानिस्थिरमानुष्यक सामान्यं
च भूमिदायक-
- ३० लमवगच्छद्विरयमस्मदायानुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च ॥ उक्तं च बहुभिर्बसुधा
भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्यय-
- ३१ स्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल ॥ यानीह दारिद्र्यभयानरेन्द्रैर्धनानि धर्मायत-
नीकृतानि निमास्य-
- ३२ वान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनमाददीत ॥ षष्टिर्वर्षसिहस्राणं स्वर्गे तिष्ठ-
- ३३ ति भूमिदः आच्छोचा चानुमंता च तान्येव नरेके वसेदिति ॥ दूतकोत्र गाजशाति-
श्रीजज्जुः
- ३४ लिखितंमिपं लम्पयतरुन सश्यगुप्तेनेति ॥ संवत् ४४१ सप्तम कार्तिक अ-
स्वहस्तो मम

पं. २६ वां. सदशाकराषः; रण्यादेयः; भूमिच्छिद्वन्यायेन. पं. २७ गत पं. कितना यंतनी येऽ आ
पं. कितनी अश्यात इता पूरा इता लीटाभ्याथी थाय छे. वां. समकालीन; ब्रह्म. पं. २८ वां. वा प्रतिदिशतो
द्वयासेवे वर्तित. पं. २९ वां. रस्मद्वंशजैर; न्यैश्चर्याण्य; मानुष्यकं. पं. ३० वां. हायो. पं. ३१ वां. निर्मा-
पं. ३२ वां. पुनरा; सहस्राणि. पं. ३३ इहाय गजपति. पं. ३४ वां. तमिदं.....सुनुना शशिगुप्तेनेति.

શીલાહિત્ય ૭ માનાં અલીણાનાં તામ્રપત્રો.

ગુ. સં. ૪૪૭ (૭૬૬-૬૭ ઈ. સ.) જ્યેષ્ઠ સુદ ૫

ખેડા અને ભરૂચના એસીસ્ટન્ટ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. હરિવલ્લભે આ લેખ શોધી કાઢ્યો છે. અને ડૉ. બુલ્લરે પોતાના અક્ષરાન્તર તથા નોંધ સાથે તે પ્રથમ ૧૮૭૮ માં ઈ. એ. વો. ૭ ના પા. ૭૯ મે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. મુંબઈ ઇલાકાના ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટના નડિઆદ તાલુકાના મુખ્ય શહેર નડિઆદની ઇશાને લગભગ ૧૪ મૈલ ઉપર આવેલા અલીના અગર અલીના નામના ગામડાની નજીકમાં મળી આવેલાં કેટલાંક તામ્રપત્રો પર આ લેખ છે. પ્રથમ જોવામાં આવ્યો ત્યારે આ તામ્રપત્રો અલીણામાં એક વેપારીની દુકાનમાં પડ્યાં હતાં. હાલ તે લંડનની રાયલ એશિયાટિક સોસાયટીના તાબામાં ડૉ. બુલ્લરે લેટ તરીકે આપવાથી પડ્યાં છે.

આ એક બાબુએ લખેલાં બે પતરાંઓ છે. પહેલું લગભગ ૧-૨૫" x ૧-૧" માપનું છે. બીજું જરા વાંકુંચુંકું અને લગભગ ૧-૩૬" x ૧-૦૪" નું છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા જરા કોતરેલા ભાગ ઠરતાં જાડા છે. પરંતુ કાટને લીધે પતરાં જીર્ણ થઈ ગયાં છે અને કેટલેક સ્થળે કાટના થરને લીધે અક્ષરો એટલા ખરાબ થઈ ગયા છે કે શિલાછાપમાં દેખાતા નથી. એકંદરે લેખ મૂળ પતરાંઓ ઉપર વાંચી શકાય છે. ખાસ ઈજા પામેલો ભાગ બીજા પતરાના જમણા ખૂણા ઉપરનો છે. પતરાંઓ જાડાં અને મજબૂત છે. અને અક્ષરો ઉડા કોતરેલા છે, તોપણ પાછળની બાબુએ દેખાતા નથી. જે ભાગો ઈજા પામેલા નથી તે ઉપરથી જણાય છે કે કોતરકામ સારું કરેલું છે. પણ અક્ષરોની અંદરની બાબુપરથી કોતરનારનાં ઓળાંની નીશાનીઓ હમ્મેશ મુજબ દેખાઈ આવે છે. પહેલા પતરાની નીચે અને બીજાની ઉપર બે ઠડીઓનાં કાણાં છે. પણ સુદ્રાવાળી અને બીજી એ બન્ને ઠડીઓ મળી આવતી નથી. બન્ને પતરાંઓનું વજન ૧૭ પૌંડ ૩૬" ઓંસ છે. અક્ષરોનું માપ ૬" અને ૬" વચ્ચે છે.

શીલાહિત્ય ૭ માનો આ લેખ છે. તેનો ઇલકાળ વલ્લભીના રાજવંશનો 'ધ્રુવટ' એટલે, ધ્રુવભટ પણ હતો. તેમાં લખેલું શાસન આનંદપુર ગામમાંના મુકામમાંથી કાઢેલું છે. તેના ઉપરની તારીખ શબ્દ અને અંક બન્નેમાં આપેલી છે. સંવત ૪૪૭ (ઈ. સ. ૭૬૬-૬૭) ના જ્યેષ્ઠ (મે-જુન) શુદ્ધ ૫ નો લેખ છે. તે કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ કક્ષત શીલાહિત્ય ૭ માં પોતે એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞની ક્રિયા ચાલુ રાખવા માટે મહિલબલી અથવા મહિલાબલી નામનું ગામડું જે ખેટક આહારમાં ઉપલબ્ધ પથકમાં આવેલું છે તેના દાનનો નોંધ કરવાનો છે.

આમાં લખેલાં સ્થળોમાં ખેટક તે હાલનું ખેડા છે. ઉપલબ્ધ તે ખેડાથી પૂર્વમાં ૩૫ મૈલ પર ઠાસરા તાલુકાનું હાલનું ઉપલેટ અથવા ઉપલેટા લાગે છે. અને આનંદપુર ખેડાથી અગ્રિકાલમાં લગભગ ૨૧ મૈલ પર આનંદ તાલુકાનું હાલનું આનંદ હોલું જોઈએ.

૧ કો. ઈ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૭૧-૧૭૩ ડો. ફ્લીટ. ૨ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૮૦ મે ડો. બુલ્લરે ખતાવ્યું છે તે પ્રમાણે આખું અને ખરૂં નામ ધ્રુવભટ છે. ધ્રુવને બદલે ધ્રુ દુર્ગે ૨૫ ગુજરાતીમાં અલારે પણ વપરાય છે. અનાજમાંથી રાજ ભાગ વસુલ થાય તેથી ઉપર દેખરેખ રાખવાની તેની ફરજ બધાય છે. ૩ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ હતું નિર્મિત થયો નથી. પથિનને, પથની સાથે તેનો સંબંધ સંભવે છે. ૪ આ પણ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ મુકરર થયો નથી. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૨ મે ખરસેન બીજાનું અલીણાનું તામ્રપત્ર છે તેની લીધે ૨૫ મે લેટકાદારવિષય લખેલ છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે "આહાર" અને "વિષય"નો અર્થ એક જ હોયો જોઈએ. તેજ અર્થનો બીજો શબ્દ આહરણી ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨ મે ખરસેન બીજાનાં વલ્લભીના તામ્રપત્રમાં આપેલ છે અને હસ્તવપ્ર આહરણી અને આહાર એ બન્ને પ્રયોગો જોવામાં આવે છે. ૫ અક્ષાંશ ૨૧° ૪૪, ઉ. અને રેખાંશ ૭૧° ૪૪, પૂ.

અક્ષરાન્તર

પત્રક પહેલું

- ૧ ઐ સ્વસ્તિ શ્રીમદાનંદપુરસમ[૧]વાસિત જયસ્કન્ધાવારે પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલમ્[ગ સંસ]ક્ત સંપ્રહાર શતલબ્ધપ્રતાપા-
- ૨ ત્પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવેન્ષાઞ્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલમૃતઃ શ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રી મટાર્કાદા[દ]વ્યવચ્છિન્નવૈશાન્મા-
- ૩ તાપિતૃચરણારવિદપ્રણતિપ્રવિવિક્તાશેષકલ્મષઃ શૈશવાલ્યમૃતિસ્વદ્ગદ્વિતીયેઃ બાહુરેવ
સમદપરગજઘટાસ્ફ[ઓ]ટનપ્રકાશિત[સત્ત્વનિ]કષઃ તત્પ[ર]અ
- ૪ [ભા]વપ્રણતારાતિચૂડાર[વ]નપ્રભાસ[]સક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણી-
તિ[ત]માર્ગેઃ સમ્યાવિક્રયાપાલનઃ પ્રજાહૃદયરક્ષના[દ]ન્વર્ત્યરજશશ્[દ]ઓ
રૂપકા-
- ૫ ન્તિસ્થૈ[ર]વ્ય ગામ્ભીર્ય બુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશ્[આ]ક્ષાદિરાજોદા[દ]ધિ તૃઆ
[ત્રિ]વશગુસ[રુ]બ્દેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનઃ પરતયા ત્રિણવદ્વપા-
સ્તૈર્[શેષસ્વ]વીર્ય-
- ૬ ફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્થ પ્રદ[આના]નન્દિત વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદય[:]પાદચારીવ
સકલભુવનમણ્ડલાભોગ પ્રમ્[૧]દ[:]પરમ-
- ૭ માહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ[॥]તસ્ય સુતઃ તત્પાદનસ્વ[મયૂક્ષ]સંતાનવિસ્ટજ[ત]જાહ-
વીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણધિશતસ-
- ૮ હસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્મપ્લોભાદિ[વા]શ્રુ[શ્રિ]તઃ સરભા[મ]સમાભિગામિકૈઃ
ગુણૈઃ સહજશક્તિઃ શિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતલબ્ધૈ ધનુર્ધરઃ પ્રથમ[ન]
- ૯ રપતિ સમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતૌ ધર્મ[દાયા]નામપિ[પા]કર્તા પ્રજોપઘાટકા-
રિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતૌ શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સહોર્પેપતિ પ-
- ૧૦ ક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપમ સમ્પ[ર]ર્ષિવિમલ પાર્થિવ શ્રીઃ પરમ-
માહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ[॥]તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનાત્યા[ત્ય]દ્ધુ-
- ૧૧ તગુણસમુદ્રૈસ્થગિતસમમદિમ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલામ ઘ્[ડ]
તિભાસુરાન્સર્પાઠોઘ્[દૂ]ઢ ગુરુમનોરથ મહાભાવ[ર]ઃ સર્વવિષાપારપરમ-
- ૧૨ ભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભાષિતલબ્દેનાપિ સ્વોર્પેપાદનીય પરિતોષઃ સમ-
પ્રલોકાગાઘગાંભીર્યહૃદયોપિ સવ્ય[ચ]રિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-

૧ મૂળ પત્રક ૭૫૨ થી. ૨ વાંચો સ્કન્ધાવારત્ ક્રોતરનારે પહેલાં ધા લખી પછી ન્ધા સુધારેલ છે. ૩ વાંચો
આનુરાગાનુરક્. ૪ વાંચો મૃત ૫ વાંચો માહેશ્વર ૬ વાંચો દ્વિતીય ૭ વાંચો માર્ગ ૮ વાંચો પાલ્લ ૯ વાંચો પ્રદાન
૧૦ વાંચો અપાસ્ત ૧૧ વાંચો શક્તિ ૧૨ વાંચો વિસ્માપિતસર્વ અથવા વિસ્માપિતાશ્વિલ ૧૩ અર્હાં આ બ
લીટીમાં શમયિતા પછી અને બીજી જગ્યાએ કાંઈક ચિહ્ન છે તે અનુસ્વારના જેવું અગર અર્ધો વિસર્ગ જેવું છે,
પશુ અનુસ્વારની જગ્યાએ નથી. ૧૪ વાંચો દર્શયિતા ૧૫ વાંચો સંહતારાતિ ૧૬ વાંચો ઓપસંપ્રાપ્ત અથવા ઓપ-
ક્રમસંપ્રાપ્ત ૧૭ વાંચો સમુદય ૧૮ વાંચો મુક્ષ

૧૩ કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વ[િ]લીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાભિગતોદમ્ભકીર્તિઃ ધ-
ર્મ્માનુગા[રો]ધા[ે]જ્ઞ[વ]અલતરીકૃતાર્થ મુલ્લ સ[મ]પદુ[પ]સેવાનિ-
રહૈદ્ બર્જ્માદિત્યૈ લ્લિ[દ્વિ]તીય નામા

૧૪ પા[પ]રમમ્[આ]હ[ઇ]શ્વરઃ શ્રી[શ્રી]મી[શી]હાદિત્યૈઃ[॥]તસ્ય સુતૈઃ
તત્પાદાનુદ્વયાતઃસ્વયવ્[મ]ઉપેન્દ્રગુરુણેપ[વ]ગુરૈઃ ગુરુનાત્યાદરવતા સમમિલ્લબ્ધી-
યાણામૈપિ રાજ્જલક્ષ્મી[મ]

૧૫ સ્કન્ધાસક્ત[આં] પરમભદ્રાણૌ ધુ[ર]ગ્યસ્તદાજ્ઞ[જ]સ[-]પાદને
[પે]ક રસતયોદ્વાહર્ન સ્વેદસુસ્વરતિભ્યાં અનાયાસિત [સત્ત્વ] સંપત્તિ [:]
પ્રમાણસા[સ]મ્પદ્ વા [વ] શીકૃત નૃપતિશતશિરો-

૧૬ રત્ના [ત્ન]ન્ના[ચ્છા]યોપગૂહ [ઢ] પાદપીઠોપિ પરમાવજ્ઞાંભિમાન સહસાર્ણી
લિ[ક્ષ]તિમનોવૃત્તિઃ પ્રણતીરોક્તી પરિત્યજ્ય પ્રસ્થાતપૌરુષાભિમાનૈરા[ર]-
પ્યા[અ] રાતિમિરનાસા[વિ]-

૧૭ તપ્રકૃતયોર્પાયઃ કૃતનિલ્લ[િ]લમુવનામા[મો]દવિમલગુણસ[-]હતિઃ પ્રસ-
મવિષટિતસકલકલિવિલાસ[િ]તગતિર્મંત્રજનામિદ્રો[રો]હિમિરાંશૈષૈઃ દો-
ષૈરનામૃ-

૧૮ [દ્વા]ત્યુલ્લતદ્વય[:] પ્રસ્થાતપૌરુષઃ શાસ્ત્રકોટલૌતિશય્[ઓ]ગુંણ ગુણ-
તિથ વિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંસ્વૈયં ગ્રાહે [હ]પ્રકાશિતપ્રવિઆ[વી]રપુરુષ-
પ્રયર્થઃ [સંસ્થા]-

૧૯ ધિગમૈઃ ચ[પ]રમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્વરગ્રહઃ [॥] તસ્ય સુતઃ તત્પાદ[૧]નુ-
દ્યાતઃ સ[ર]ન્નવ[િ]ંધાધિગમઃ પંહિતનિલિલવિદ્વજ્જનમનઃ પરિતોષિતાંતિ-
ષ[શ]ય[:] સત્[ત્]વ-

૨૦ સ[મ] પત્યાગૈઃ શૌર્યેણ ચ વિગતાનુસ[મ]ધાનસમાહિતારાતિ પક્ષમનોરથરથા-
ક્ષમંગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગદ્ધરવિ-

૧ વાંચો નિલ્લ ૨ વાંચો ધર્મ્માદિત્ય ૩ વાંચો વિસર્ગ અધુરો છે, માત્ર નીચેના ભાગ કોતરેલો છે. ૪ વાંચો તત્પાદાનુજઃ. આની પછીની ચોક્કસ તથિના બીજા દાનની પં. ૧૫-૧૬, ઇ.એ.વો. ૬ પા. ૧૪મે ધ્રુવસેન બીજાનું સં. ૩૧૦નું દાન અને પાછળનાં દાન જેવાં કે ઇ.એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૯ પંક્તિ ૧૭ અને વો. ૭ પા. ૭૪ પં. ૧૮ ના આધારે. ૫ આ શબ્દ ૨૬ ક્રો. ૬ વાંચો સમમિલ્લબ્ધીયાં ૭ વાંચો પરમભદ્રા ૮ વાંચો બોદ્ધ ૯ વાંચો પરાક્ષ ૧૦ વાંચો રસ્ ૧૧ વાંચો પ્રણતિમેકાં ૧૨ વાંચો પ્રતિક્રિય ૧૩ વાંચો બીચ ૧૪ વાંચો અશેષૈઃ ૧૫ વાંચો કૌશલ ૧૬ શબ્દ ૨૬ ક્રો. ૧૭ આ બીજા સ્વયં ૨૬ ક્રો. ૧૮ વાંચો પ્રથમ ૧૯ વિસર્ગ અધુરો છે, ઉપરથી ભાગ કોતરાયો છે. ૨૦ વાંચો આધિગમવિહિત ૨૧ વાંચો પરિતોષ

- २१ मागोपि परमभद्रमा[प्र]कृतिरकृतृ[त्रि]मप्रश्नयोपि विभ[न]यशोभाविमूसनाः
समरशतजयपताकाहरणप्रत्ययोदग्रबाहुदण्डविध्वंसित प्र[तिप]क्ष-
- २२ दम्प्योदयः स्वधनुः [:] प्रा[प्र]भाव[परि]मृतास्त्रकौशलामिमान सकलनृपति
मण्ड[ला]भिनन्दितशासना[न]ः पर[ममा]हेश्वरः ग्री[श्री]धरसा[से]नः
[॥] तस्यानुजः त[त्व]प[आदानु]-
- २३ द्धयातः सञ्चरिन्[आ]तिरु[श]यित सकलपू[र]व्वनरपतिः दुस्तापना[ना]-
मपि प्रसाधयिता विषय[आ]णाम् मू[र]त्त[इ]म्[आ]निव पुरुषकारः
परिवृद्धशू[णा]नुराग[निर्भ]-
- २४ रचित्तवृत्ति[मि]ः मनुखिवा[स्व]यमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरवि[धि]गतरज्ज्वा-
कलाप[:] कान्तितिरस्कृतसलाछनैः कुमुदा[द]नाथ[:] प्राज्यप्रतापस्थगित-
दिग[नृ]तराल[:]
- २५ प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितसविता प्रकृतिभ्यः [:] पर[म्]प्रत्ययमर्त्यवन्तम-
तिप[न]हुतिप्रयोजनानुबन्धमम्[आ]गमपरिभू[पू]र्ण[म्]विदधाम[न]ः
सन्धिविग्रह-
- २६ समासनिश्चयनिपुण[:] स्थानमनुपदेशं ददन्तं^१ गुणवृद्धिराजदिनितै स[ं]स्क्-
[आ]रसाधूनां राज्यशाला तु[र]हृषतन्त्रयोरुभयोरपि निश्णातः प्रकृ-
- २७ तिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यि[अ]गर्व [इ]तः कान्तोपि प्रशमि-
[मी]शि[स्थि]रसौह[आ]र्दोपि निरसिता दोषदोषवैतामुदय समुपजन्[इ]-
- २८ तजनानुराग परिवृ[ऽ]हित भुवनसमर्थितप्रथित बालादित्यि[त्य]द्वितीय
नाम[आ]परममाह्वनै ग्री[श्री]धरसर्नः [॥] तस्यसुतः तत्पादरदेले प्रणा-
- २९ मध्वरणिकषणदि[ज]नितकिणलाछनललाटचन्द्रस[श]कल[:] शिशुभाव एव
श्रवणनिहितमौक्तिकालंकारविभ्रमामलश्रुतविशो[शे]ष[:] प्रदान स-
- ३० छिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः व्यासं इव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिः वसु-
[ऽ]धरायाः रा[का]र्मुरा[का]धनुव्व[ए]व इव सभाविनाशम्रेलक्ष्यकलाप-
[:] प्र-

१ वांथि विमूषणः २ वांथि सलाच्छन ३ वांथि आनुबन्धम् ४ वांथि स्थानानुरूपमादेशं ददन्तं ५ वांथि विधानजनित ६ आ श्रीजे दोष २६ इरे ७ वांथि महेश्वर ८ छ. ज्ये. वे. ९ पा. १५ मे सं. ३१० ना देना शीताना दानपत्र ५. ८-१० तेभ ७४ त्यारपछी श्रीज सेजोने आपारे वांथि ध्रुवसेनः ६ वांथि पादकमल १० वांथि कन्याया ११ वांथि संभावितशेष

- ૩૧ જતસમસ્તસામન્તમણ્ડલાપમોનિર્મૃત ચૂડામણનિયમનંશાસનઃ પરમ[માહે]શ્વરઃ
પરમમદારક મહાર[૧]જાધિરાજ પરમ[૨]શ્વર ચક્રવર્તિ શ્રી ૫-
૩૨ રસેનઃ [૥] તત્પિતામહાતૃ શ્રી શિલાદિત્યસ્ય વા[શા]ર્જપાણેરિવામ્રજન્મનો
ભક્તિબન્ધુરાવયવ[કસ્થિતપ્રણતે]રતિધવલયા તત્પાદારવિન્દ મપૃ[૬]તયા ચર-
ણનસ્વમણિ-
- ૩૩ [૬]જા મન્દાકિન્યેવ નિત્યા[ત્ય]મમલિતોત્તમાંવ[ગ]દેશસ્યાવ[ગ]સ્યસ્ય-
[૫]વ રાજ કચો[૬] : દ[૧]ક્ષિણ્યમાનતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્નો[મ્ના]-
યગ[શ]રાં વલય[૭]ન મ-
- ૩૪ [ણિહત]કકુમા નવયાથરલિતાશેપિઃસ્વરૂપરિવેમમણ્ડલસ્યપયે[યો]વશ્યામશિશ્વર-
ચૂરુરકચિસમવિન્યસ્તસ્તનંયુગાયાઃ ક્ષિત્ [૮] : પત્ય[૭] : શ્રી[દેરમ]ટ-
- ૩૫ સ્થામ્રજૈઃ ક્ષિતિ [૫]સ[૯]હતેઃ ચરુવિભાગસ્ય ગુ[શુ]ચિર્યગોઙ્ગુકંભૃતઃ
સ્વયંવરાભિલાષિણીમિવરાજ્ [૫] અશ્રિયમર્પ્યન્ત્યાઃ કૃતપર[૧૦]મ્રહ [:
શૌર્ય્યમપ્રતિહ]-
- ૩૬ તપ્રતાપાનમિતેપ્રચંડરિપુમણ્ડલં મણ્ડલામ્રમપાલંવધુઆનંઃ શરદિ પ્રસમમ્ [આ]
હૃદ શિકીમુલ પા[વા]ળાસનાપાદિતપ્રસાધ[નાનાં]
- ૩૭ પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરમ્રહ્ણઃ પૂર્વમ્ [૫]વ વિવિધવર્ન[૧૧]ઓજ્ [૧૨]
વલેન મુ[શ્રુ]તાતિશય્ [૫]નો[દ્વા]સિત શ્રવણયુગલઃ પુન[: પુનરુક્તેનેવ
રત્ના]-
- ૩૮ [૬]ક [૧૩]આરેણાલ્કૃતમોત્રંપરિસ્ફુરત્કા[૧૪]ટકવિકટકીટપક્ષરત્લાકિ-
રણમિપચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવર્હાનવસે[કવિલસન્નવશૈવલાં]-
- ૩૯ કુરમેપૌત્રપાણિમુદ્ગહ[૧૫]ધૃત વિશ[૧૬]લરત્નપ[૧૭]લયજલધિવેલ[૧૮]તટાય-
મ[૧૯]નમુજપરિષ્વક્ત વિષ્વમ્ [૨૦]રઃ પરમમ[૨૧] હેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યામ્ર-

૧ વાંચો મણ્ડલોત્તમાંગધૃતચૂડામણીયમાન ૨ ધરસેન ૪ થાના પોતાના સં. ૩૨૬ આપાદ સુ. ૧૦
ના દાનપત્રની પંક્તિ ૩૯ મે નીચે મુજબ પાઠ છે. ચક્રવર્તિશ્રીઅજ્ઞકપાદાનુચ્યાતઃ શ્રી. (જ. યા. એ.
૨૧. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૯ અને ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬) તેમ જ તેના તે જ વર્ષના માધ વ. ૫
ના દાનપત્રમાં (જેના બીજા પત્રોના જ તરબુચો પ્રાપ્ય છે.) ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫ માં પણ તે જ
પાઠ છે. ત્યાર પછીના બધા દાનપત્રોમાં તેમ જ તેના પોતાના ૩૩૦ માં વર્ષના દાનપત્રમાં (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૭૫ પં. ૪૧ અને વો. ૧૫ પા. ૩૪૦ પં. ૪૦) શ્રી અજ્ઞકપાદાનુચ્યાતઃ એ બીરૂદ જેવામાં આવતું નથી.
૩ આની પછીની પેઢીના તરતના દાનપત્ર એટલે કે અરમદ બીજાના ૩૩૭ માં વર્ષના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૪૮) ના આધારે આગળજન્મનો ૪ વાંચો આતન્વાનસ્ય ૫ વાંચો નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાલ્ખણ્ડપરિવેષ ૬ વાંચો
ચૂરુરકચિરસદ્ય વિન્યસ્તન ૭ વાંચો ઉપર આપેલી નોટમાં અરમદ બીજાના દાનપત્રની પં. ૩૨ ના આધારે અંગ્રજઃ
૮ વાંચો ધંદેરાનુરાગિણ્યઃ ૯ વાંચો યશોશુક ૧૦ વાંચો અપ્રતિહતવ્યાપારમાનમિત ૧૧ વાંચો હવાલમ્બમાનઃ
૧૨ વાંચો ધોત્રઃ ૧૩ વાંચો અભિચ્છિન્ન ૧૪ વાંચો નિવહાવશેક ૧૫ વાંચો હવ

પતરૂં વીજું

- ૪૦ [જો પેરં]મ[દીપ]તિસ્પર્દ[શં]દોષનાગ[શ]નષ[િ]ય[ે]દ લક્ષ્મ્યા
સ્વયમતિસ્પર્દચેષ્ટમાશિષ્ટાક્ષયપ્[ટિરતિરુચિરતરચરિતગરિમપરિકલિતસકલન]
રપ [ત]રિત્તિ-
- ૪૧ પરિકૃષ્ટાનુરાગ[સ]રમસવશીકૃતપ્રણતસમસ્તસામન્તચક્રચૂડામણિમયૂસ્વ[સ્વચિત-
ચરણકમલયુગલઃ]પ્રોદામ[ેવર]-દો- [દૃષ્ટ]દલિત દ્વિષદ્વ-
- ૪૨ મૃદર્પ્યઃ પ્રસર્પ્યત્પતીયઃ પ્રતાપપ્લોષિતાશેષ શત્રુવ[ં]શઃ પ્રણયિપક્ષાનિ[ક્ષિસલ-
ક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોરિક્ષ]સપુ[દર્શન ચક્ર]ઃ પરિહૃત-
- ૪૩ [ચાલકી]ડો અનઘઃકૃતદ્વિજાતિરેકવિક્રમપ્રસાધિતધરિત્રીતલોનક્ષીકૃત જલશય્ય-
[ેપૂર્વ પુરુષોત્ત]મઃ સાક્ષાદ્દર્મં દૃવ સમ્યગ્[વ્ય]વસ્થા-
- ૪૪ પિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વૈરપ્યુર્વિ[વ્ધી]પતિભિઃ તૃષ્ણાલબ્ધલુઘ્વૈઃ યાન્યપદ્ધતા-
[નિ દેવવ્રજ]વ[ે]યા[નિ તે]ષામપ્ય[તિસરલ]મનઃ પ્ર-
- ૪૫ [સ]રમુત્સ[ક્ષ]લ[નાનુ]મોદનામ્યાં પરિમુદિત[ત્રિ]ભુવનાભિનાન્દિતોચ્છિતો-
ત્કુષ્ઠધવલધ [મ્યે]ધ્ [વજ]ઃ [પ્રકાશિત નિ]જવંશઃ દ[ે]વદ્વિજગુરુ [ન-
પ્રતિપૂજ્ય યથાર્થ]મનવરત-
- ૪૬ પ્રવર્તિતમહોદ્રજ્જ[૧]દિવાનવ્યવસનાનુપજાતસંતોષોપોત્તોદારકીર્તિઃ[પરં]પરા
[દન્તુરિત નિ]સ્ત[િ]લદિક્ચક્રવાલઃ[સ્પષ્ટમેવય]થાર્થ[ે]ધર્મ્માદિત્યિ[ત્ય]
- ૪૭ [દ્વિ]તીયનામા પર[મ]માહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહઃ [૥] તસ્યામ્રજન્મનઃ કુમુદપણ્ડ-
શ્રી[વિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિત સ]કલદિગ્મખંડલ
- ૪૮ લસ્ય લંહિતાગુરુ[વિ]લેપનવિહૃદ્યૈયામલવિન્ધ્ય[શૈ]લવિપુલપયોષરાયાઃ ક્ષિ[તેઃ
પત્યુ]ઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્ય સૂનુ[નૈવપ્રાલેયાકિરણ દ]વ
- ૪૯ પ્રતિદિનસંવર્દમાનહૃદયકૈલાચન્દ્ર[ક્ર]વાલઃ[કેસર]ીન્દ્ર[શ]શુરિવરાજ-
લક્ષ્મીં સકલૈવન[સ્થલીમિ]વાલંકુર્વાણઃ [શિલ્પ]ખિંદકેતન દૃવ રુચિ[મચ્ચુ-
ડા]મ[ખંડનઃ]
- ૫૦ પ્રચણ્ડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરંદાગમ દર્વ દ્વિશતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમટ્ટારકમહારાજા-
ધિરાજપરમેશ્વર શ્રીવપ્પેપાદાનુધ્યાતઃ પરમમટ્ [ટ]ારક [મહારા]-

૧ ન્હાનાભાષ પછી મોટાભાષનું વર્ણન જરા વિચિત્ર છે. પરંતુ અપ્રજો પાઠ ખરબઠ પોતાના સં.
૩૩૭ ના દાનપત્ર (૪. એ. વો. ૭ પા. ૭૮) ની પં. ૩૭ મે પછી છે, તેથી તે શંકાથી પર છે. ત્યાર પછીના
દાનપત્રોમાં પછી તે જ પાઠ છે. ૨ વાંચો વ્યવસ્થાનોપજાત અથવા વ્યવસાયોપજાત ૩ વાંચો કીર્તિ ૪ ન્હાના પછી
મોટાભાષના વર્ણનનો આ શીળે દાખલો છે. પછી અપ્રજન્મનઃ ને બદલે અપ્રજઃ લખાયું છે તે બૃહ સિવાય તે જ
પાઠ નીચેના દાનપત્રોમાં છે, તેથી તે શુદ્ધ છે તે નિઃશંક છે. શીલાદિત્ય ત્રીજાના સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પંક્તિ
૪૧ મે ત્યાર પછીનાં ત્રણ દાનપત્રોમાં પછી આંહીની માફક અપ્રજન્મનઃ છે ૫ વાંચો પિણ્ડ ૬ આ હૃદય શબ્દ ૨૬ ક્રે. ૧
૭ વાંચો લક્ષ્મીમચલ ૮ આંહી વર્ણો ભાગ મૂકી દેવાયો છે. આખો ભાગ નીચે મુજબ હોવો જોઈએઃ શરદાગમ
દશ પ્રતાપવાનુક્ષત્પદ્માઃ સંયુગે વિદલયન્મનો ધરાનિવ પરગજાનુદયતપન ચાલાતપ દૃવ સંપ્રામેષુ મુષ્ણન્નમિમુલાનામાયુંધિ
દ્વિશતાં. ૬ ૪. એ. વો. ૫. પા. ૨૧૨ અને આર્દ્ર. સ. વે. ૪. વો. ૩ પા. ૯૯ મે આપેલ શીલાદિત્ય ૪ થાના-

- ૫૧ જાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યદેવસ્તસ્ય સુતઃ પારમેશ્વર્ય[:] કોપાકુટ્ટ
નિસ્તૃ [સ્ત્રિ] શ પાતવિદલિતારાતિકરિકુન્ભસ્થલોલસત્પ[સુત મ] હામતાપાનલઃ
પ્રા[કાર] -
- ૫૨ [પરિગત] જગન્મણ્ડલલ્લવસ્થિતિઃ વિકટનિજ દોર્ઘ્વણ્ડાવલ્લખિના સકલમુવનામોગ-
માજામન્થાસ્કાલનવિધુ[તદુગ્ધસિ]ન્ધુફે[નપિણ્ડપા]ણ્ડુરયશોવિતા[નેન]
- ૫૩ વિહિતાતપત્રઃ પરમ[માહે]શ્વરઃ પરમમદારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પ-
પાદાનુધ્યાતઃ પરમમદારક મહારા[જાધિ]રાજ પ[રમેશ્વ]ર[શ્રી]શીલાદિત્ય
[દેવઃ] [II] [તત્પુત્રઃ]
- ૫૪ મતાપાનુરાગપ્રણતસમસ્તસામન્ત ચૂડામારિનસ્વમયૂસ્વૈનિચિત રઙ્[જ]દ્વિતપાદાર-
વિન્દઃ પરમ[મા]દેશ્વરઃ પરમમદારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી[વપ્પ]પાદા
- ૫૫ નુધ્યાતઃ પરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવ[:] [II] તસ્યા-
ત્મજઃ પ્રશમિત રિ(?)પુ(?)બલદર્પ્યઃ વિપુલજયમંગલાશ્રયઃ શ્રીસમાર્લિ
[ગન લાલિ]ત
- ૫૬ વશા[:] સમ્[ડ]પોદનારસિંધવિગ્રહોર્જિતો[દ્]ધુરશક્તિઃ સમુદ્ધા[દ્વત વિપ-
ક્ષમૃત્કૃતાનિશ્ચિલગોમણ્ડલરક્ષઃ પુરુષોત્તમ[:] પ્રણતનામૃત પાર્થિવકિરીટ-
- ૫૭ [મા]ણિક્ય[મ]સૃણિતચરણનસ્વમયૂસ્વ રંજિતાગર્જો દિગ્વધૂમુલઃ પરમમાહેશ્વરઃ
પરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પપા-
- ૫૮ [દા]નુદ્ધ્યાતઃ પરમમદારામહારલધિરાજે પરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ [II] તસ્યાત્મજૈઃ પ્રથિતદુસ્સહવીર્ય ચક્રો લક્ષ્મ્યાલય[િ]-
- ૫૯ [નર]ક નાશકૃતપ્રયત્નઃ પૃથ્વીસમુદ્ધરણકાર્યકૃતૈકનિષ્ઠઃ સંપૂર્ણચન્દ્રકરજિ-
[ર]મ્મલજાતકીર્તિઃ [II] જ્ઞાત[ત્ર]થ[િ]મ્[ગ્] ડળમયોજિતૈર્[ર]-
પિણ્ઠઃ સંપ[જ]-
- ૬૦ [-]મ(?)સુંલઃ સુલ્લદઃ સૈવ જ્ઞાનાલય[:] સકલબન્દિતલોકપાલો
વિધાધૈરનુગતઃ પ્રથિતઃ મિ[ણ]થિચ્યા[II] રત્નોજ[જ્]વલોવરતનુ-

—સં. ૩૭૨ ના દાનપત્રની પં. ૪૬ અનુસાર તેમ જ શીલાદિત્ય પ માના સં. ૪૦૩નાં બે દાનપત્રો (જ. યો. બે. શ. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૪૩ અને ઈ. ઇન્દ્રકીપશ્ચત્ર નં. ૧૫ અને ૧૬)ની પં. ૪૫ અને ૪૬ આધારે તેમ જ આ ભાગનો નીચે તરબુતો આપેલ છે તેની નોટમાં આપેલ સમજૂતીને આધારે "વાવ" વાંચો. શીલા-
દિત્ય ૬ દાના સં. ૪૪૧ ના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦)ની પં. ૫૧ મે આંહીની માફક ખોટો પાઠ વપ્પ
છે. શીલાદિત્ય ૩ જનાં સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પં. ૫૧ માં (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૯) પરમમાહેશ્વરઃ અને
શ્રીશીલાદિત્યદેવઃ એ બે વચ્ચેના વાવ અને તેનાં શબ્દોમાં ખીરને લગતો ભાગ મૂકી દીધો છે.

૧ આની પહેલાં કેટલાક શબ્દો મૂકી દીધા છે. આખો પાઠ નીચે મુજબ છેઃ તસ્ય સુતો પરપૃષ્ઠીનિમ્મ-
ણિચ્યવસાયાસાદિતપારમેશ્વર્યઃ ૨ વાંચો ચૂડામણિમયુલ ૩ વાંચો પ્રણતપ્રમૃત ૪ વાંચો આશેષ ૫ વાંચો પરમમદારક
મહારાજાધિરાજ ૬ આગલી પંક્તિમાં આવી ગયેલ છે તેથી આ ખીર નકામું ફરી લખ્યું છે ૭ છંદ વસંતતિલકા.
તેમ જ પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં પણ.

- ૬૧ [ર્ગુ]ળરત્નરાગિઃ પૈશ્વર્યવિક્રમગુણૈઃ પરમૈરુપેતઃ સત[ત્]વોપકારકરણે સતતં
પ્રવૃત્તઃ સ[ર્]ક્ષાજ[ઞ]નાર્દના[ન]દ્વાદિતદુષ્ટદર્પઃ [॥]
- ૬૨ યુદ્ધૌઃ સઙ્કૃદ્ ગ[ગ]જઘટાઘટનૈકદક્ષઃ પુણ્યાલયો જગતિ ગીતમહાપ્રતાપઃ રાજા-
ધિરાજપરમ[ત્]શ્વરવંશજન્મા શ્રીધ્રુમટો જયતિ જા-
- ૬૩ તમહાપ્રમોદાં [॥] [સચ]પરમેશ્વરઃ પરમમટારકમહારાજાધિરાજપરામ-
શ્યરૈ શ્રી પ[વ]પ્પ પાપા[દા]નુદ્ધયાતઃ પર[રા]મમટારન[ક]મહારાજા-
- ૬૪ ધિરાજપરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવઃ સર્વાનંવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતાં [ં]
યથા મયા મ[ર્]તાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃ-
- ૬૫ દ્વયે દેહિકામુષ્મિકફલાવાપ્તયર્થ શ્રીમદાનન્દપુરવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્વિદ્યસામાન્ય ગ[ર્]ક-
ર્કરાક્ષિસગોશ્ર[ત્ર]વદ્વચસબ્રહ્મચારિ
- ૬૬ મટ્ટાસ્વળ્ડલમિત્રાયે[ય]મટ્ટ વિષ્ણુપુત્રાય બલિચત્વૈશ્વદંવામિહોત્રકતુક્ર[ક્રિ]-
યાદ્યુત્સર્પ્પણાં ત્યે ગ્રી[શ્રી]સ્વેટકાહારે ઉપ્પલહેટ
- ૬૭ પથકે મહિલ[ા]લીન[ા]મમ્રામઃ સોદ્રઙ્ગ[ઃ]સ[ર્]પરિકા[ક]-
રઃ સોત્તદ્યા[ય]માન વિદ્ધિકઃ સમૂતપા[વા]તપ્રત્યાદોયઃ સ્દશપરાધઃ સ-
- ૬૮ ભોગભાગઃ સધાન્યહિરણ્યાદ[ત્]યઃ સર્વરાજકીયાનઃ અહસ્તપ્રક્ષોપશીયૈઃ પૂર્વપ-
દત્તદોપદાયપ્રહ્લદાયવર્જી ભૂઆ[ભૂ]મિચ્છિદ્રન્યાય[ત્]નાચન્[દ્ર]ર[ક્ષા]-
- ૬૯ ણ્ણવક્ષિતિપર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્ય ઉદય[ક]તિસર્ગેણ બ્રહ્મદાય-
ત્વેન પ્રતિપાદિતઃ [ા]યતોમ્ય[સ્ય]ોજિતયા બ્રહ્મદા[યસ્થિ]-
- ૭૦ ત્યા મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષાપયતઃ પ્રતિદિશતો વા નકશ્ચિતદ્વ્યાસેષે વર્ષિતવ્ય[ં]॥
આગામિમદ્વ નૃ[ત્]પતિભિઃ અ-
- ૭૧ સ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા નિત્યાનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિર[ં]માનુજ્ય (વ્ય)કં સામાન્યં ચ
ભૂમિર્દાનં ફલં અવગચ્છદ્ધિઃ અયમ-
- ૭૨ સદ્ધાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ[॥]ઉક્તશ્ચ પે(વે)દ વ્યાસો[સે]નવ્યાસેને[ા]બહુભિ
[રં]જ્વાસુરર્ધાં ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ
- ૭૩ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલ[ં] [॥]યાનીર્હૈ* દધાનિ પુરા જ
[ન]રેન્દ્રૈઃ ધનાનિ ધર્મ્યાયતનાક્રુઆતાનિ" નિર્મ્યાલ્યવાન્તૈઃ-

૧ વાંચો યુદ્ધે ૨ વાંચો પ્રમોદઃ ૩ વાંચો પરમમાહેશ્વરઃ ૪ વાંચો પરમેશ્વર ૫ વાંચો આશ્ય ૬ વાંચો પ્રત્યાયઃ
૭ વાંચો રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ ૮ વાંચો દેવદાયબ્રહ્મદાયવર્જ ૯ વાંચો જ્વાનિત્યાન્ય ૧૦ વાંચો દાન
૧૧ કોતરનારે પદ્ધેર્ભા ગ્યા કોતરી પદ્ધીથી વ્યા સુધાર્યો લાગે છે. ૧૨ છંદ અનુષ્ટુપ્ શ્લોક ૧૩ વાંચો
બ્રહ્મદાય ૧૪ છંદ ઇંદ્રવજ્રાની ઉપવર્ણિ અને ઉંપદ્રવજ્રા ૧૫ વાંચો આયતનીકૃતાનિ ૧૬ વાંચો વાન્તૈઃ.

- ૭૪ પ્રતિ[મા]નિ તાનિ કે [કો]નામ [સા]ધુ[:]પ્રતિરાદવીતઃ [॥]
 ષષ્ઠિ^૧ વર્વ[ષ]સહસ્રાણિ સ્વ [ર]મા[^૨]તિષ્ઠાંતે મુ[મૂ]મિદઃ અ
 [આ]ચ્છેતા ચાનુમંત[૧]ચ્છ[ચ]તાન્યેવ નર-
- ૭૫ [કે વ]સેત્ ॥ મુખ્વાટવિશ્વેતે[વો]યાસુ સુર્ણકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણ[૧]
 દ્યો હિ જાયન્તો[ન્તે]ભૂમિદ[૧]યં હરન્તિ ય [^૨] ॥ દુતકેત્રૈ મહાપ્રતીહા-
- ૭૬ [ર]....હૈ [૧]ક્ષપટલિક ત્રરાજકુલૈ શ્રી સિદ્ધસેન[:]શ્રી[શ્રી]શર્વટસુતઃ
 [૧]તવ[થા]તન્નિયુક્ત પ્રાતેનર્ચક કુલપુત્રાસા[મા]-
- ૭૭ માત્ય ગ[ઢ]હેન હેમ્બટપુત્રેણ લિલ્લિતમિતિ ॥ સંવ[ત્]સર ચતચતુષ્ટયે સસ-
 ચત્વારિશદધિકે ઘેર્ષ્ટ શુદ્ધ પદ્મમ્યાં અક્ક-
- ૭૮ ત[:]સંવૈ ૪૦૦, ૪૦, ૭. શ્રે[જ્યે]ષ્ઠ ગુ[સુ]૧[॥]સ્વહરતો મૈમે[॥]

૧ વાંચો પુનરાદવીત ૨ આ અને એની પછીનો અનુ^૦ટુપ્ સ્થોક ૩ વાંચો ચિન્ધ્યાટવીજ્વ ૪ વાંચો શુષ્ક ૫ વાંચો દૂતકો ૬ આંહી એ અગર તથા શંકાવાળા અક્ષરો કાતરેલા છે. ૭ા. બુલરે તેને શ્રીવેટ વાંચી વેટહ નામ ઠરાવેલ. ૫થ્થ માત્ર મહાક્ષપટલિકનોમ એમ એ. ૭ વાંચો પટલિકરાજકુલ. ત્રનો કાંઇ અર્થ નથી અને તે કેમ લખાયો તે સમજાવું નથી. ૮ હિમેરો શાસનમ્ ૯ વાંચો જ્યેષ્ઠ ૧૦ વાંચો સંવત્ ૧૧ અસલમાં આ એ શબ્દો નીચે સહી સહિત ૭૦-૭૯ પંક્તિને છેડે જુદા પાડેલા વિભાગમાં આપેલ છે.

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિખ્યાત આનન્દપુરમાં વિજયી નિવાસસ્થાનથી' — મૈત્રકેાની અતુલબળવાળી મહાન સેનાઓ સાથે અનેક યુદ્ધો કરી યશસંપન્ન, શત્રુઓને બળથી નમાવનાર અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અને અનુરાગથી અનુરક્ત મૌલ ભૂત શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રીભદ્રાર્કના અછિન્ન વંશમાં જેણે નિજ માતૃપિતાનાં અરણ્યકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ઘેઈ નાંખ્યાં હતાં, જેને બાલપણથી તલવાર ખીજા કર સમાન હતી, જેનું બળ નિજશત્રુઓના સમગ્ર માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકાશિત થયું હતું, જેના પદનખની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સકળ સ્મૃતિથી નિર્માણ થયેલા માર્ગનું સારી રીતે પરિપાલન કરી નિજ પ્રબળતાં હૃદય અનુરંજી રાજ શબ્દ સ્પષ્ટ અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિને સંપદમાં અનુક્રમે સ્મર, ઇન્દ્ર, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરૂ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને અમય દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ પરાક્રમનાં કાર્યોનાં કૃણ તુલ્યવત લેખતો: જે વિદ્વાનો, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, (અને) જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત આનન્દ હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

(લીટી. ૭) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનખની રશ્મિના પ્રસારથી બનેલી બાહ્ય નદીના જળના પ્રવાહથી ઘેવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મી લક્ષ પ્રણયિ જનોનું પાલન કરતી, જેનું સર્વ આકર્ષક ગુણોએ તેના રૂપની અભિલાષથી આતુરતાથી અવલમન કર્યું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિસ્મય પમાડતો, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાન રક્ષતો, જે નિજપ્રબળતાં દુઃખ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસસ્થાન હતો, જેનો પ્રતાપ નિજ શત્રુગણની લક્ષ્મીના ઉપલોગમાં વૃદ્ધ હતો, (અને) જે નિજ પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી વિમળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન (૨) હતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, જેણે ધર્મપાલનથી પ્રકાશિત અર્થ, સુખ અને સંપદના સેવનથી ધર્મોદ્ધત્યનું અપર નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેણે સકળ જગતને આનન્દકારી અતિ અદ્ભુત ગુણોથી સર્વ દિગ્મંડળ વ્યાપી દીધું હતું, જે અનેક યુદ્ધોમાં વિજયની પ્રભાસંપન્ન તલવાર તેજથી પ્રકાશિત કાંધ ઉપર મહા મનોરથોનો ભાર ધારતો, જેની મતિ સર્વ વિદ્યાના વિભાગોમાં પારંગત હોવાથી શુદ્ધ હોવા છતાં ઈચ્છિત સુભાષિતથી સહેલાઈથી તુષ્ઠ થતી, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય જનોથી અગાધ હતું છતાં અનેક સુકૃત્યોથી સ્પષ્ટ થતા પરમ કલ્યાણ સ્વભાવવાળો હતો, અને જેણે કૃતયુગના નૃપોના (સદાચારનો) પૂરઠાં ગએલો પંથ શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી શીલાહિત્ય (૧) હતો.

(લી. ૧૪) તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, તે (ઇન્દ્ર) ઉપેન્દ્રનો વડીલ બન્ધુ હોય તેમ તેના વડીલ બન્ધુથી અભિલાષિત રાજ્યશ્રી કાંધ ઉપર ધારતો; તેના આદેશો પૂર્ણ કરવાના એક જ આશયથી અને સર્વાત્તમ વૃષભની પેઠે જ્યારે ધુરી ધારતો ત્યારે શ્રમ કે આનન્દના ઉપલોગથી ક્ષીણ ન થાય તેવીસંપદ સંપન્ન; જેનું પાદપીઠ તેના પ્રતાપથી વશ થયેલા અનેક નૃપોના ચૂડામણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત હતું છતાં અન્ય જનો તરફ તિરસ્કારને લઈને ઉદ્ભવેલી ઉચ્ચતાથી મુક્ત સ્વભાવવાળો હતો, જેના શત્રુઓને પુરૂષાર્થ અને અભિમાન માટે વિખ્યાત હતા છતાં નમન સિવાય અન્ય માર્ગ ન હતો, જેના વિશુદ્ધ ગુણોના સચય સકલ જગતને આનન્દ આપતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગોના બળથી નાશ કર્યો હતો, જેનું અતિ વિમલા હૃદય ઉતરતી પદવીના માણસો

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૬૪ માં શ્રીશીલાહિત્ય ૭ માં બધા લોકોને હુકમ કરે છે તેની સાથે છે. ૨ ઇન્દ્રનો નાનો ભાઈ ઉપેન્દ્ર તે વિષ્ણુ છે. કૃષ્ણને ઇન્દ્રની લડાઈ અને કૃષ્ણની જિતનો આમાં ઉલ્લેખ છે. (વિષ્ણુપુરાણ વિ. ૫. પ્ર. ૩૦) ઉપરના દ્વિતીય ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શીલાહિત્ય ૧ લાને અને અરબ્ધ ૧ લાને કંઈ કલેશ થયો હશે અને તેમાં શીલાહિત્યે પોતાના નાના ભાઈના લાભમાં જતું કર્યું હોય.

ઉપર મોટાઈ લોગવવાના દોષ વિનાનું હતું, જે પુરૂષાર્થ માટે વિખ્યાત હતો, જે શ્રુતિના પરમ જ્ઞાન-સંપન્ન હતો, (અને) જે એકત્ર થયેલા શત્રુનૃપોની લક્ષ્મીથી સહસ્રા સ્વયંવર તરીકે ગ્રહણ થવાથી વીર પુરૂષોમાં પ્રથમ પદની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટ કરતો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ખરબહ (૧) હતો.

(લી. ૧૯) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત જે સર્વ શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી સર્વ વિદ્વાનોના મનમાં પરમ આનન્દ ઉપજાવતો, જેણે સત્ય, સંપદ અને જ્ઞાનથી અને શૌર્યથી તેના બળના વિચારોમાં અતિનિમગ્ન થયેલા હોવાથી તેના સામે એકત્રપણે થવાની શક્તિ ગુમાવી દીધી હતી તેમના મનોરથની ધરી ભગ્ન કરી નાંખી, જે શાસ્ત્ર, કલા, અને લોકચરિતાના અનેક વિભાગથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં પરમભદ્ર પ્રકૃતિવાળો હતો, જે નૈસર્ગિક રનેહાણ હતો છતાં વિનયથી અતિ આભૂષિત હતો, જે સંકટો યુદ્ધોમાં વિજય ધ્વજ લેવા નિજ દણ્ડ સમાન કર ઉઠા કરતો તેનાથી તેના શત્રુઓનો મદ હણતો, અને જેની શસ્ત્ર કળાનો મદ તેના ધનુષના પ્રભાવ વડે વશ થયો હતો તેવા સકળ નૃપમંડળથી જેના આદેશોનું અભિનન્દન થતું તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધરસેન (૩) હતો.

(લી. ૨૨) તેના અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જે તેના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલા જનોના અનુ-રાગથી અખિલ ભુવન ભરાઈ ગયું હતું તેથી યોગ્ય અર્થવાળા ખાલાદિત્યના અપર નામથી વિખ્યાત હતો, જે સર્વ નૃપોથી સુચરિતમાં અધિક હતો, જે દુર્લભ અર્થની સાધના કરતો હતો, જે સાક્ષાત્ પુરૂષાર્થ હતો, જેનું તેના સદ્ગુણો માટે અતિ પ્રેમવાળી પ્રજાથી મનુ સમાન અવલંબન થતું, જેણે સર્વ વિદ્યા અને શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કાન્તિમાં ઠલંકવાળા ઇન્દુને શરમાવતો હતો, જેણે નિજ અતિ તેજથી (પ્રતાપથી) દિગન્તર ભરી દીધું છે, જેણે તિમિરનો નાશ કર્યો હતો, જે નિત્ય ઉદય પામતા સૂર્યસમાન નિજ પ્રજાનો પરમ વિશ્વાસ તેના કલ્યાણના અનેક અર્થમાં પ્રવૃત્ત રહી પૂર્ણ સિદ્ધ કરતો અને જે સતત વૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ હતો, જે સંધિ-વિગ્રહ અને સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ હોઈ યોગ્ય સ્થાને આદેશ દેનાર ગુણવૃદ્ધિવિધાનના સંસ્કારમાં વિખ્યાત છે તે રાજ્ય અને શાલાતુરીય^૧ અને તંત્રોમાં નિપુણ હતો, જે નૈસર્ગિક રીતે વિક્રમવાળો હોવા છતાં ઠરૂણાથી મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે કાન્તિવાળો હતો છતાં શાન્તિથી ભરેલો હતો, અને જે મિત્રતામાં સ્થિર હતો છતાં દોષવાળા જનોનો ત્યાગ કરતો, તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૨) હતો.

(લી. ૨૮) તેનો પુત્ર, જેનું ઇન્દુકલા સમાન કપાળ તેના પાદપદ્મને પ્રણામ કરતાં ભૂમિ સાથે ઘર્ષણના ચિહ્નવાળું હતું, જેને બાળપણથી જ ઠર્ણમાં ધારેલા મૌક્ટિક અલંકારની સુંદરતા સમાન વિશુદ્ધ અનુરાગ શાસ્ત્ર તરફ હતો, જેની કમળસમાન આંગળીઓ સતત જ્ઞાનના પ્રવાહથી ભીંજાયેલી હતી, જે કન્યાનો કર મૃદુ રીતે (લગ્નમાં) ગ્રહી તેના સુખની વૃદ્ધિ કરતો હોય તેમ હળવા કરે લઈને પૃથ્વીના સુખની વૃદ્ધિ કરતો, જે ધનુર્વિદ્યાનો સાક્ષાત્ અવતાર હોય તેમ સર્વ લક્ષિત અર્થ સહસ્રા ભેદ લેતો, અને જેના આદેશો તેને નમન કરતા સર્વ સામંતોના શિર પરના ચૂડામણિ સમાન હતા તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તિ^૨ શ્રીમાન ધરસેન (૪) હતો.

(લી. ૩૨) શ્રી શીલાદિત્ય (૧) જે તેના પિતામહ^૩ (ખરબહ ૧)નો વડિલ બન્ધુ હતો અને જે સારંગપાણિ સાક્ષાત્ હતો તેનો પુત્ર, જે અનુરાગથી અંગ નમાવી પ્રણામ કરતો, જેનું શિષ્ય નિત્ય પાદપદ્મનાં નખના રત્નની રશ્મિના અતિ તેજથી મંદાકિની જેમ વિશુદ્ધ થતું, જે અગત્ય હોય

૧ શાલાતુર ગામમાં જન્મેલો આકરણી પાણિની. સંધિવિગ્રહ વિગેરેના સાદા અર્થ તથા વ્યાકરણી અર્થ ત્વઙી રીતે ધરાવ્યા છે. ૨ ચક્રવર્તિનો અર્થ મોનીશરવીલીયરસે નીચે મુજબ કર્યો છે: જેના રથનાં ચક્ર ગમે ત્યાં વિના-અવરોધે ફરે તેવા રાજા. અથવા જે દરિયા વચ્ચેનો પ્રદેશ (ચક્ર)નો રાજા. વિષ્ણુપુરાણ પુ. ૧ મ. ૧૩ સ્લો. ૪૬ માં ચક્રવર્તિનો અર્થ નીચે મુજબ છે: બધા ચક્રવર્તિના હાથમાં વિષ્ણુના ચક્રનું લાંબન હોય છે. સાધારણ રીતે તેનો અર્થ સર્વ પ્રદેશ ઉપર રાજ કરનાર રાજા એવો થાય છે. ૩ ઉપર બતાવેલા ધરસેન ૪ થાનો પિતામહ.

તેમ સર્વ દિશામાં વિનય દર્શાવતો રાજઋષિ હતો, જેના યશની અતિ પ્રભાવાળી કળા જે સર્વ મંડળને ભૂષિત કરતી તે નભમાં ધન્ડુની કલા બનતી, અનેજે ધનશ્યામ વાહળથી સ્તનામ્ન સમાન શિખરવાળા સદ્ય અને વિન્ધ્ય રૂપે રમ્ય પયોધરવાળી ભૂમિનો પતિ હતો તે શ્રી દેરભટનો પુત્ર જેણે સર્વ નૃપમંડળમાંથી તેઓના યશથી રાજતાં સુંદર વસ્ત્રો જે તે તેને અર્પતી હતી તે (વસ્ત્રો) ધારી તેના તરફના અનુરાગને લઈને સ્વયંવર તરીકે સ્વીકારતી હતી તે રાજ્યશ્રીનો લગ્નમાં સ્વીકાર કર્યો; જે તેના પ્રચંડ શત્રુઓના મંડળને નમાવનાર તલવાર માફક તેના સફળ શૌર્ય ઉપર આધાર રાખતો, જે શરદ ઋતુમાં તેના ધનુષ જેનાં શર બળથી પૂર્ણ ખેંચેલાં હતાં તેનાથી જેની શાન્તિનો નાશ થયો હતો તે શત્રુઓના પ્રદેશમાંથી યોગ્ય રીતે કર લેતો, જેના કર્ણ શાસ્ત્રના વિવિધ વર્ણુની ઉન્નવળ શ્રુતિના અતિશયપણથી અલંકારિત છતાં પુનઃ શ્રુતિની પુનઃ ઉક્તિથી અલંકારિત થતા હોય તેમ રત્નોથી ભૂષિત હતા, અને જે સતત દાન રૂપી જળમાં રમ્ય દેખાતા શેવલના નવ અંકુર જેમ પ્રકાશતાં કંકણ અને સુંદર જંતુની પાંખોથી અને રત્નોનાં કિરણોથી આવૃત કર ઉચો કરી રત્ન પ્રવલય ધારણ કરતા હતા તેથી સાગરના તટના કિનારા સમાન ભાસતા કરથી અગ્નિ ભૂમિને આલિંગન કરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૩) હતો.

(લી. ૩૬) તેના વડીલ બન્ધુ, જેનું અપર ઉચિત નામ ધર્માદિત્ય ખીજે હતું, જેના નાનુક અંગને જાહેર રીતે લક્ષ્મી દેવીએ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંક નાશ કરવાના નિશ્ચયથી આલિંગન કર્યું હતું, જે અન્ય સર્વ નૃપો કરતાં પ્રતાપ કાર્યોમાં અધિકતાવાળો હતો, જેનાં પાદપદ્મ તેના તરફના અતિ પ્રેમના બળથી વશ થઈ શિર નમાવતા સર્વ સામંતમંડળના મુગટનાં મણિની રશ્મિથી આભૂષિત બન્યાં હતાં, જે તેના વિશાળ અને વિપુલ કરના દણ્ડથી શત્રુગણનો મદ હણતો, જે દૂર ફેલાતા તેના અતિ ઉચ્ચ પ્રતાપથી શત્રુઓના સમસ્ત વંશને બાળતો, જે નિજ સર્વ સંપદ પ્રણયિ જનોને આપતો, જેની પાસે તે ઉપાડતો તે ગદા હતી અને તે ફેંકતો તે ચક્ર હતું, જે બાલકીડાની અવગણના કરતો, જે કદી દ્વિજને તિરસ્કારતો નહીં, જેણે નિજ પ્રતાપથીજ સકળ ભૂમિની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જે મૂર્ખ જનોના અંગીકાર કરતો નહીં, જે અપૂર્વ જાતિમાં શ્રેષ્ઠ જનોમાંનો એક હતો; જે સાક્ષાત્ ધર્મ હોય તેમ તેણે વિવિધ જાતિ અને આશ્રમના નિયમો યોગ્ય રીતે કર્યા, જેના ધર્મના ઉચ્ચ અને ઉત્તમ સ્વેત ધ્વજનું, તેની શુદ્ધ પ્રકૃતિના આનન્દથી સંચય કરતાં અને પછી અદ્ય લોભને લઈને પૂર્વેના નૃપોએ જમ કરેલાં દાનોમાં (ભાવિ ઉપ-ભોગમાં) દેવો અને દ્વિજને અનુમતિ આપી તેથી પ્રસન્ન થયેલાં ત્રિભુવનથી અભિનન્દન થતું, જેણે નિજ વંશને ઉન્નવળ કર્યો હતો, અને જે દેવો, દ્વિજ અને ગુરુઓની સેવા કરી દાન દેવાએલા જનની પાત્રતા અનુસાર સતત ઉદ્રંગ આદિ અન્ય હક્ક સહિત ઉદાર દાનથી ઉદ્ભવેલા સંતોષથી પ્રાપ્ત કરેલા ઉત્તમ યશથી સર્વ ભૂમંડળને ભરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીખરચંદ્ર (૨) હતો.

(લી. ૪૭) તેના વડીલ બન્ધુ, શ્રી શીલાદિત્ય (૨) જેણે સર્વ ભૂમિને કુમુદનું સૌંદર્ય ખીલવનાર પૂર્ણ ધન્ડુના પ્રકાશ સમાન નિજ યશથી સ્વેત કરી; (અને) જે ખંડિત અશુર વિલેપનનાં સમાન શ્યામ વિન્ધ્ય પર્વતો રૂપે વિપુલ પયોધર ધારનાર ભૂમિનો સ્વામિ હતો, તેના જે દિન પ્રતિદિન કળામાં વૃદ્ધિ પામતા નવ ચંદ્રની માફક કળામાં વૃદ્ધિ કરતો, જે પર્વતના વનને આભૂષિત કરતા યુવાન ગિરિરાજ (સિંહ) જેમ રાજ્યશ્રીને આભૂષિત કરતો, જે મયૂર ધ્વજવાળા કાર્તિકેયની માફક શિર પરની રમ્ય શિખાથી આભૂષિત હતો, જે પ્રચંડ શક્તિ અને પ્રભાવવાળો હતો જે (કમળને વિકસાવનાર) શરદના આગમનની માફક (પૂર્ણ યશ અને અતિ ધનથી સંપન્ન) જે હતો, જે કિરણો વડે મેઘ ભેદતા ઉદય પામતા બાલ રવિ જેમ શત્રુઓના ગળેને યુદ્ધમાં ભેદતો, યુદ્ધમાં નિજ શત્રુઓના પ્રાણ હરતો, તે નિજ શ્રીમાન કાકો પરમ ભટ્ટારક, મહારાજધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવ (૩) હતો.

(લી. ૫૧) તેનો પુત્ર, જેણે અન્ય ભૂમિની રચના કરી પરમસ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેના મહાન પ્રતાપનો પ્રસાર પામેલો અગ્નિ તેની કૌપથી ખેંચેલી તલવારના પ્રહારથી ભેદાવાં ગંગેનાં કુમ્ભ ઉપર બળેલો હતો, જેણે દિવાલથી આવૃત કરી ભૂમિ પર સ્થિર પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેનો છત્ર જે નિજ કરમાંથી લટકી રહેલો અને જે સઠલ ભૂમંડળને આવૃત કરતો તે મંથન-દણ્ડના મંથનથી થયેલા પયોદધિના સ્વેત શ્રીણુસમાન યશનો બનેલો હતો, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્ય (૪) હતો.

(લી. ૫૩) તેનો પુત્ર, જેનાં પાદપદ્મ તેના પ્રતાપથી ઉદ્ભવેલા પ્રેમને લઈને નમન કરતા સમસ્ત સામંતોના શિર પરનાં ચૂડામણિના કિરણો આવૃત થઈ રંગાવાં હતાં, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો, તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ (૫) હતો.

(લી. ૫૫) તેનો પુત્ર, જેણે નિજ શત્રુઓના બળનો મદ શાન્ત કર્યો હતો, જે મહાન વિજયનું સ્વસ્તિધામ હતો, જેનું વક્ષઃસ્થળ લક્ષ્મીના આલિંગનની ક્રીડા કરતું, જેની અબદ શક્તિ નૃસિંહ રૂપ ધારનાર વિષ્ણુ ભગવાન કરતાં પણ અધિક હતી, જે શત્રુનૃપોનો નાશ કરી અખિલ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો, જે પુરૂષોમાં ઉત્તમ હતો, જે તેને નમન કરતા બળવાન સામંતોના ચૂડામણિથી વિરાજતા નખનાં કિરણોથી દૂર પ્રદેશો રૂપી સર્વ નારીઓનાં સુખ રંગતો, જે તેના શ્રીમાન પિતા પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૬) હતો.

(લી. ૫૮) તેનો પુત્ર, જે મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરના વંશમાં અવતર્યો છે, અને, મહા સુખસમ્પન્ન છે—જે વિમુખ થવા કઠણ શૌર્યના અતિશયપણા માટે વિખ્યાત છે, જે લક્ષ્મીનો નિવાસ છે, જેણે નરકનો નાશ કરવાનો યત્ન કર્યો છે, જેણે પૃથ્વીને રક્ષવા પરમ નિશ્ચય કર્યો છે, જેનો યશ પૂર્ણેન્દ્રનાં કિરણો સમાન શુદ્ધ છે, જે ત્રણ વેદના જ્ઞાનને લીધે ગુણથી પરિપૂર્ણ છે, જેણે શત્રુશ્રેણીનો વિજય કર્યો છે, જે ... સુખસમ્પન્ન છે, જે સદા સુખ આપે છે, જે જ્ઞાનનો નિવાસ છે, જે સર્વ લોકથી પ્રશંસિત પૃથ્વીનો રક્ષક છે, જેને વિદ્વાનો સેવે છે, જે પૃથ્વીમાં અતિ દૂર સુધી સ્તુતિ પામ્યો છે, જે રત્નોથી આભુષિત છે, જેનું અંગ રમ્ય છે, જે સદ્ગુણરૂપી રત્નોનો સાક્ષાત રાશિ (૬૧) હતો, જે પ્રભુત્વ અને પ્રતાપના ઉત્તમ ગુણસમ્પન્ન હતો, જે નિત્ય પ્રાણીઓના શ્રેયમાં પ્રવૃત્ત હતો, જે સાક્ષાત જનાર્દન (દેવ) હોય તેમ દુષ્ટ જનોનો મદ હણે છે,—જે નિત્ય યુદ્ધમાં ગજશ્રેણીની રચનામાં મહામતિવાળો હતો, જે પુણ્યનું ધામ હતો, અને જેના મહાન પ્રતાપનું અખિલ પૃથ્વીમાં ગાન થતું તે શ્રીમાન ધૂમટ વિજયી છે.

(લી. ૬૩) અને તે, નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત અને પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૭) સમસ્ત પ્રજાને શાસન કરે છે :—

(લી. ૬૪) “તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફળપ્રાપ્તિ અર્થે ખેટક આહારમાં ઉપ્પલહટ પથકમાં મહિ-લખલી^૧ નામે ગામ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, ઉદ્ભવતી વેંકના હક સહિત, ભૂત, વાત, પ્રત્યાય સહિત, દશ અપરાધના દણ્ડ સહિત ઉપલોગ અને હિસ્સા સહિત, ધાન્ય, સુવર્ણ, અને આદેય સહિત, રાજપુરૂષના હસ્તપ્રક્ષેપણમુક્ત, અને પૂર્વે દેવો અને દિગ્ગેને કરેલાં દાનો વર્જ કરી, મારાથી

પાણીના અતિ અર્ધ સહિત પ્રદાદેય અનુસાર, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી,—ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપભોગ અર્થે—ભટ્ટવિષ્ણુના પુત્ર વિષ્ણવાત આનન્દપુર શહેરના નિવાસી, તે સ્થાનના ચતુર્વેદી જાતિના, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના, બહુવૃચ સપ્તઋચારી, બહુ આખણડલાભિત્રને—બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિના યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના નિભાવ અર્થે અપાયું છે. ”

(લી. ૬૬) “ આથી આ પુરૂષ જ્યારે પ્રદાદેય અનુસાર તેનો ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈ એ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(લી. ૭૦) આ અમારા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય લાવિ બદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ (દેનાર અને રક્ષનાર બન્ને) સામાન્ય છે એમ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું જોઈએ.

(લી. ૭૨) અને વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે— “ સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિને ઉપભોગ કર્યો છે. (અને હાલ કરેલા દાનને જો તે રક્ષે તો) જેની જે સમયે ભૂમિ તેને તે સમયનું કૃણ છે. પૂર્વના નૃપોએ આપેલાં ધન તે દેવોને આહુતિ કરેલાની શેષ સમાન છે અને ઉલટી કરેલા અજ્ઞ સમાન છે. ખરે ! કયો સુજન તે પુનઃ હરી લેશે ? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૧૦ હજાર વર્ષ વસે છે, (પણ) તે દાન જમ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. જે ભૂમિદાન જમ કરે છે તે નિર્જલ વિન્ધ્યાદ્રિના શુષ્ક વૃક્ષોના કેાતરોમાં વસતા કાળા સર્પ જન્મે છે !

(લી. ૭૫) આમાં દ્રવક, શ્રી શાર્વટનો પુત્ર, મહાપ્રતિહાર મહાક્ષપટલિક, રાજવંશી શ્રી સિદ્ધસેન છે. અને આ દાન તેના પ્રતિનિધિ હેમ્બટના પુત્ર, પ્રતિનર્તક, કુલપુત્ર અમાત્ય ગૃહ જેને તે લખવા મોકલ્યો હતો તેનાથી લખાયું છે.

(લી. ૭૭) સંવત્ ચારસો અધિક સુડતાળીશ, જેટ શુદ્ધિ પંચમી અથવા સંખ્યામાં સં. ૪૦૦ અને ૪૦ અને ૭, જેટ શુ. ૫ આ મારા સ્વહસ્ત છે.

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્ર ૩૦ સ્થિતિમાં છે. તેની બન્ને બાજુએ તેમ જ નીચેના કાંઠામાં નુકશાન થયું છે. અને વચ્ચેથી તડ પડી છે. તેની કોરવાળીને કાંઠા કયા છે. તેનું માપ ૮૩" x ૧૧૩" છે, અને તેના ઉપર ૧૮ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો બીજા કરતાં જરા મોટા કદના છે અને તે ચોખ્ખા ફોન્ટમાં છે. લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી કાઢ્યું છે, અને શીલાદિત્ય ધર્માદિત્યના વર્ણનમાં છેલ્લા ભાગમાંથી "ધર્માનુપરોષો" શબ્દથી ભાંગી ગયું છે. એટલે આ રાજાનું સંપૂર્ણ વર્ણન આપતાં બીજાં પત્રોમાં જોવાથી આપણે કહી શકીએ કે આ દાનપત્રનું બીજું પત્ર નીચેનાં વાક્યથી શરૂ થવું જોઈએ.

જ્વલતરીકૃતાર્થસુખસંપદુપસેવાનિરૂદ્ધધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરશ્રીશીલાદિત્ય: ।

આ કદાચ શીલાદિત્ય ૧ દાના એક દાનપત્રનું પહેલું પત્ર હોય, કારણ કે તે રાજાનાં દાનપત્રોનાં પહેલાં પત્રોમાં આ પત્રો પ્રમાણે જ અંત છે.

આ દાનપત્રનું માપ, પંક્તિઓ વિગેરે પણ તેના રાજાનાં દાનપત્રોનાં પત્રોમાં પ્રમાણે જ છે. હાથલા તરીકે સંવત્ ૨૮૭ નાં દાનપત્ર મુજબ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વલ્લીત: પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાત્રતુલવલસમ્પન્નમણ્ડલામ્બો-ગસંસ્કંતપ્રહાર-
- ૨ શતકલ્પપ્રતાપ: પ્રતાપોપનતવાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરક્તમૌલમૃતશ્રેણીવલ્લા-વાપ્તરા-
- ૩ જ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવૃક્ષાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દ-પ્રણતિપ્રવિષૌતાશેષ-
- ૪ કર્મવશૈશ્વવાસ્પૃતિ સ્વદ્વિતીયબાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ-નિકષસ્તપ્રમા-
- ૫ વપ્રણતારાતિચૂહારત્નપ્રભાસંસ્કૃતપાદનસ્વરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્ય-કપરિપાલન-

- ६ प्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्तराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पत्तिस्मर-
शशाङ्कादि-
- ७ [राजो]दधिनिदशगुरुष्वनेशानतिशयानश्शरणागताभयप्रदानपरतया तृणबद्ध-
पास्ताशेष-
- ८ [स्वकार्यफलः] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ [मण्डलाभो]गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूख-
सन्तानविसृत-
- १० [जाह्नवीजलौ]धप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूप-
लोभादिवाश्रित-
- ११ [स्सरभस]माभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशि[क्षाविशेषविस्मा]पितास्त्रिलध-
[नुद्धरः प्रथमनरपति-]
- १२ [समतिसृष्टा]नामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणामुप-
प्लवानां दर्श-
- १३ [यिता श्रीसरस्वत्यो]रेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरि[भोगदक्षविक्र-
मो विक्रमोपसंप्रा-]
- १४ [प्तविमलपार्थिव]श्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानु-
द्ध्यातस्स-
- १५ [जगदानन्दनात्यद्भु]तगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिग्मण्डलस्समरशतविशद-
[शोभासनाथ-]
- १६ [मण्डलाग्रद्युतिभा]सुरांसपीठो व्यूढगुरुमनोरथमहाभारस्सर्वविद्यापरापर-
[विभागाधि-]
- १७ [गमविमलमतिरपि स]र्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषस्समग्र
[लोकागाध-]
- १८ [गाम्भीर्यहृदयो]पि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः [खिली-]
- १९ [भूतकृतगुण]नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिधर्मानुपरोधो

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્રાની જમણી બાજુનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તથા ડાબી બાજુએ પણ એક ન્હાનો કાપો પડ્યો છે. જેથી અગીયારમી પંક્તિ પછીથી બધી પંક્તિઓની શરૂવાતના થોડા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. તે શિવાય પત્ર સંપૂર્ણ છે. નીચે ક્કીઓ માટેનાં બે કાણાંઓ વચ્ચે ૭૩"નું અંતર છે. પત્રાનું માપ ૮૩"×૧૩"નું છે. અને તેના ઉપર ૨૦ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો જરા અસ્પષ્ટ થઈ ગયા હોવાથી બહુ મુશ્કેલીથી વાંચી શકાય છે.

ધરસેન ૩ બના વર્ણનની શરૂવાતમાં લેખ ભાંગી ગયો છે. આ વર્ણન કદાચ વિગતાહસંધા-નમાહિતારાત્રિપક્ષ એ શબ્દોથી પુરું થતું હશે. તે પછી બીજા પત્રાની શરૂવાત “મનોરથાકાંગ” સમ્યગુપલક્ષિતાનેક” જેવા કંઈક શબ્દોથી થવી જોઈએ.

ધ્રુવસેન ૨ બનાં પહેલાં પત્રાંઓ સાધારણ રીતે જે પ્રમાણે પૂરાં થાય છે તેમ આ પત્ર સુધી પૂરું થાય છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ સ્કન્ધાવારાત વાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં
મૈત્રકાણામતુલબલસંપન્નમળ્હલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપ-
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરશ્રીમંદાકાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવ-
- ૩ હ્શાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વદ્વિ-
સીયબાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિક-
- ૪ શસ્ત્રપ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિઃ સંકલસ્મૃતિ-
પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વર્ત્થ-
- ૫ રાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ધીર્યશુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાન્કાદિરાજોદધિ-
ત્રિદશગુરુચનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરત-
- ૬ યા તૃણવદપાસ્તાલેષસ્વકાર્યફલં પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનાન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્ત્રણયિ-
હૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમળ્હલાભોગ-
- ૭ પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂસ્વસંતાનવિસૃતજાહ્વી-
મલૌધપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસ-
- ૮ હસ્તોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વૃપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિ-
ક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસ્થિલઘનુર્દરઃ પ્રથમનરપ-

* ન. બા. રા. રા. એ. સો (નવી આશ્રિત) વો. ૧ પા. ૪૪-૪૫ ડી. બી. ડિસેમ્બર

૧ વાંચો વંશ. ૨ વાંચો નિકષ. ૩ વાંચો ફલઃ.

९. तिसमतिस्तृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षः—
- १० लक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीभर-
सेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धयातः सकलजगदानन्द—
- ११ [ना]त्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मंडलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
ग्रश्रुतिभासुरतरात्सै पीठोद्भूतगुरुमनोर [थ-]
- १२ [म]हाभारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमस्तिरपि सर्वतः सुभाषितलवे-
नापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोक [गाध-]
- १३ [गा]म्भीर्यद्भुदयोपि सुचरितातिशयमुच्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृत-
युगनृपतिपथविशोधनाधिगतो [दमकीर्तिः]
- १४ [ध] र्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसंपदुपसंवानिरूढधर्मादित्यनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः तस्या [नुजस्तत्पादानु-]
- १५ [द्धया]तः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं
स्कन्धासकर्ता परमभद्र इव [धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैक-]
- १६ [क]रसतयेवोद्बहन्वेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रणतिमेकां परित्य-
ज्य प्रख्यातपौरुषामिमनैरप्यरातिभिरनासादित—
- १७ प्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहतिं 'प्रबभविषटितसकलकलि-
विलसितगतिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषै—
- १८ द्वौषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषात्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपति-
लक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्र—
- १९ वीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयातः
सकलविद्याधिगमविहितनिखिल—
- २० विद्वज्जनमनःपरितोषातिशयः सत्त्वसंपदा त्यागौदाय्येण च विगतानुसंधानमाहि-
तारातिपक्ष

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્રું

વલ્લીના એક દાનપત્રનું આ પહેલું પત્રું છે. તે દાન, તેમાં લખેલી પંક્તિઓની સંખ્યા તથા તેમાંના મુદ્દા ઉપરથી વલ્લીવંશના કેઈ અંતકાલીન રાજાએ આપ્યું હોય તેમ જણાય છે.

તેમાંના લેખ ધરસેન ૪ થાનાં વર્ણનથી પૂરો થાય છે. તે બધી બાબતોથી સુરક્ષિત છે, પરંતુ પત્રોની સપાટીમાં ચાર મોટાં તથા કેટલાંક ન્હાનાં ઠાણાંઓ પડેલાં છે. પત્રોના મોટા ભાગ, ખાસ કરીને જમણી બાજુનો, જડા કાટના થરવડે ઢંકાયેલો છે. અને તે કેઈ પણ રીતે સાફ થઈ શકતો નથી. મુખ્યત્વે દરેક પંક્તિની શરૂવાતમાં થોડા અક્ષરો દેખાય છે. પત્રોનું માપ ૧૪૩" x ૧૨૩"નું છે. તેને છોડે ત્રાંબાની ઠીંચો માટેનાં બે ઠાણાંઓ છે. આ ઠીંચો ખોવાઈ ગઈ છે.

કાટના થર નીચે ઢંકાયેલા અક્ષરો અનુમાનથી આપવાને બદલે પંક્તિની શરૂવાતના જોડા અક્ષરો વાંચી શકાય છે તે નીચે આપું છું. લેખના બાકીના ભાગ માટે આવાં બીજાં પહેલાં પત્રોઓમાં વાંચનારે જોઈ લેવું: હાબલા તરીકે ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલું સં. ૩૫૬ નાં દાનપત્રનું પહેલું પત્રું.

અક્ષરાન્તર

૧ [ઓં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાત્ પુ]લેખક (?) [વાસકાત્] ...					
૨ પનતદાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરાગા
૩ વિન્દપ્રણતિપ્રવિષૌતાશેષ
૪ ચૂહારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ્
૫ સ્થૈર્યધૈર્યગામ્ધીર્યબુદ્ધિસંપન્નિઃ
૬ ર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિત
૭ પાદનસ્ત્રમયૂસ્તસંતાનવિસૃત
૮ ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશે

९ रिणामुपप्लवानां दर्शयिता
१० ममाहेश्वरः ^१ भीधरसेनस्तस्य सुत
११ सनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुर
१२ लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः
१३ नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्ति
१४ 'दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयात
१५ संपादनैकरसतयैवोद्धह
१६ परावज्ञाभिमानरसानामालिङ्गितमनोवृत्तिः
१७ नामोदविमलगुणसंहतिः
१८ रुपास्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्ष
१९ तस्य ^२ तनयस्तत्पादानुद्धयातः
२० नासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः
२१ विनयशोभाविमूषणः समरशत
२२ भूतास्त्रकौशलाभिमान
२३ सकलपूर्वनरपतिरतिदुस्ताधनामपि
२४ रिच स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभि
२५ न्तिस्तध्वान्तराशिः सततोदितसविता
२६ विग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
२७ रुमयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि
२८ वतामुदयः समयसमुपजनित
२९ 'श्रीधुवसेनस्तस्य सुत
३० एव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार
३१ 'मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्द

१ धरसेन २ जे. २ आ शिलादित्य १ जे. ३. तेन अपर नाम धर्मादित्य जे. ३ आ अरअहनु नाम जे. शिलादित्यनो अनिष्ट अंशु. ४ आ धरसेन ३ जे. ५ आ धुवसेन २ जे. ६ आ धरसेन ४ थानी प्रशस्तिनो आरंभनो आभ जे.

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા

પતરાંનો એક કકડો⁺

વલ્લભીના એક અંતકાલીન રાજના દાનપત્રના એક પહેલા મોટા તામ્રપત્રનો આ ન્હાનો કકડો છે. બધી બાબતોએ નુકશાન થયું હોવાથી આમાંથી કંઈ પણ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. આ કકડો હાલની સ્થિતિ પ્રમાણે સુરક્ષિત છે. અને જ્યાં જ્યાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે, ત્યાં ત્યાં સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. ધ્રુવસેન ૨ જાના બાલાદિત્યના વર્ણન પછી પત્ર પૂરું થાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	
૨	
૩	પ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાદેશ્વરશ્રીધર ^૧					
૪લક્ષ્મણશતવિજયશોભાસનાથમળલ.					
૫	વિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુમાધિતલેવનાપિ મુખો					
૬	પરમકર્યાણસ્વભાવઃ સિલીમૂતકૃતપુગ				
૭રૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાદેશ્વર ^૨					

+ જ. બા. આ. રા. બે. સો. (નવી આજ્ઞા) વો. ૧ પા. ૪૮ ડી. બી. દિસેમ્બર.

૧ પેલી બે લીટીઓ વાંચી શકાતી નથી. ૨ આ ધ્રુવસેન ૨ જો હોવો જોઈએ. ૩, શિલા-દિત્ય ૧ સો.

८	समभिरुवणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्त
९	सत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपति
१०	त्यज्यप्रख्यातपौरुषामिमानैरप्य
११	सकलकठिबिलसितगतिर्नीचजना
१२	गणतिथविपक्षक्षितिपति
१३	१
१४	२
१५	शोभाविभूषणः समरक्षत
१६	परिभूतास्त्रकौशलाभिमान'
१७	यिता विषयाणां
१८	४

१ आ लीटीमां परमहनुं नाम आवपुं ज्ञेयम्. २ वंयाती नथी. ३ आ अध्याहार लीटीमां परसेन ४ जनुं नाम होपुं ज्ञेयम्. ४ अहि छडे ध्रुवसेन २ न उई यासादित्यना वर्युननो भाग होवे। ज्ञेयम्.

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા પતરાંનો એક કકડો*

વલ્લભી વંશના અંતકાલીન કોઈ રાજાનાં દાનપત્રના પહેલા ભાગના એક મોટા પતરાનો આ કકડો છે. આ કકડો બધી બાજુએ નુકશાન પામેલો છે. તેમાં અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ છે તે ઉપરાંત તે બહુ જ બરડા સ્થિતિમાં છે. અક્ષરો મોટા કદના અને સારી રીતે કાતરેલા છે અને જ્યાં જ્યાં રક્ષિત છે ત્યાં સુરેકેલી વગર વાંચી શકાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	પરિતોષા
૨	શાસ્ત્રકલાલોક
૩	પ્રત્યલોદપ્રવાહુ
૪	કલનૃપતિમણ્ડલામિનન્દિતશાસન:
૫	પતિરતિ દુસ્સાધાનામ્ પ્રસાધયિતા
૬	જ્ઞ: પ્રકૃતિભેરભિગતકલાકલાપ્રકાન્તિમા
૮	સ્તિત્ત્વવાન્તરાશિ: સતતોદિતસવિતા પ્રકૃતિમ્ય: પરંપ-
૯	સન્ધિવિગ્રહસમાસાનિશ્ચયનિપુણ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં
૧૦	રુમયોર[પિ નિ]જ્ઞાત: પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદ
૧૧	દોષવતામૃદયસમુપજ [નિત] જનતાનુરાગપ
૧૨	દેશ્વરશ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્ય [સુતસ્ત]ત્પાદકમલ
૧૩	વિભ્રમમલ

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ગુજરાત
ચાલુક્ય વંશના લેખો

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશના લેખો

નં. ૧૦૨

ચાલુક્ય વિજયરાજનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૩૯૪ વૈ. સુ. ૧૫=ઈ. સ. ૬૪૨

આ તામ્રપત્રો પ્રો. જે. ડાઉસને રા. એ. સો. ના જરનલમાં (ન્યુ. સીરીઝ) વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કર્યાં હતાં. તે હાલમાં રા. એ. સો.ની લાઇબ્રેરીમાં છે. ત્યાંથી માગીને અક્ષરાન્તર તથા તરજુમે વિગેરે ફરીથી કરીને પ્રસિદ્ધ કરું છું :

આ પતરાં ઈ. સ. ૧૮૨૭ માં ખેડામાંથી મળેલાં છે. તેના વાયવ્ય ખૂણાએ વતુઆ નદી વહે છે તેના પાણીથી દીવાલ ધોવાઈ જવાથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં.

પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૩ $\frac{1}{2}$ " x ૮ $\frac{1}{2}$ " છે. તેની કેર તેને સુરક્ષિત રાખવા માટે સ્ક્રેજ વાળેલી છે. બે કડી માટે કાણાં છે પણ કડી તેમજ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. ભાષા સંસ્કૃત છે. લિપિ શરૂવાતનાં ચાલુક્ય અને ઠઠ્ઠળ તામ્રપત્રો ઉપરના જેવી જ છે.

વિજયપુર ગામે મુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપવામાં આવેલ છે. ચાલુક્ય વંશના જયસિદ્ધના દીકરા યુદ્ધવર્માના વિજયરાજે આ દાન આપેલું છે.

જંબુસરના અધ્ધર્યુ અને પ્રહાર્યારીએને દાનમાં પરિચય ગામ આપવામાં આવેલ છે. આ જંબુસર ખેડા અને ભરૂચની વચ્ચે ખેડાથી અગ્નિ ખૂણે ૫૦ માઈલ ઉપર અને ભરૂચથી વાયવ્યમાં ૨૫ માઈલ ઉપર આવેલ છે.

પરિચય શોધી શકાયું નથી. દાન ૩૯૪ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુદ પૂર્ણિમાને દિવસે આપેલ છે. તિથિ પંક્તિ ૩૨ મે શરદામાં અને પં. ૩૪ મે અંકમાં આપવામાં આવેલ છે. તેથી ૩૦૦, ૬૦, ૪, ૧૦ અને ૫ એટલા અંકનાં ચિહ્નો પ્રાપ્ત થાય છે. આ ચિહ્નો, ચાર અને પાંચનાં ચિહ્નો સિવાય, ઇ.એ. વો. ૬ પા. ૪૨ મે વલ્હી અને ચાલુક્ય સમયનાં ચિહ્નો ડા. ભગવાનલાલે આપ્યાં છે તેને મળતાં છે.

આ દાનની સાલ કયા સંવતની છે તે બાબતમાં પ્રો. ડાઉસને સંવત્સરનો અર્થ વિક્રમ સંવત્ કરેલ. ત્યારબાદ મી. કે. ટી તિલ્લેગે તે શક સંવતની સાલ છે એમ પૂરવાર કરેલ (જ. બો. બ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૩૪૮). પરંતુ જે ગુર્જર તામ્રપત્રોને આધારે તેણે શક સંવત્ વપરાયો છે એમ માનેલ તે તામ્રપત્રો પણ ચેદી સંવતમાં છે એમ સિદ્ધ થયું છે. તેથી આ સાલ પણ ચેદી સંવતની હોવી જોઈએ અને તે ઈ. સ. ૬૪૨ ની બરાબર થાય છે.

વિશેષમાં પ્રો. ડાઉસને તેમ જ મી. તિલ્લેગે ચાલુક્યનું વંશવૃક્ષ ઉપજાવવાનો તેમ જ દક્ષિણના ચાલુક્ય સાથે સંબંધ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરેલ તે બૂલભરેલો છે, એમ વિસ્તારથી ડા. કુલીટે બતાવી આપેલ છે. વંશાવળી સંબંધમાં તેઓએ કરેલા ઘણા જિહ્વાપોહ પછી છેવટ એમ નિર્ણય થાય છે કે વિજયરાજના મૃત્યુ પછી અગર લડાઈમાં હાર અને મરણ પછી ઉત્તરમાં ચાલુક્યની સત્તા પડી ભાંગી અને ગુર્જર અથવા વલ્હી રાજાઓ જોરમાં આવ્યા. પુલકેશી ૧ લો તે વંશનો વારસ હતો અને તે નાઠો ત્યારે તેની સાથેના અનુયાયીની મદદથી રસ્તે ઠઠ્ઠાચ પલ્લવ રાજાઓ પાસેથી વાતાપિ પડાવી ક્ષમને ત્યાં નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું. અથવા આ વિજયરાજના તામ્રપત્રને ફક્ત બીજાનાં તામ્રપત્ર સાથે સરખાવતાં એમ પણ સંભવિત છે કે ચાલુક્યો ગુર્જરના ખંડીયા હતા પણ પુલકેશીએ સ્વતંત્ર થઈને દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કરી નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું.

આ તામ્રપત્રની પાછળ કોતરીને છેકી નાંખેલ લેખ છે તે સાફ કરીને વાંચી જોતાં બીજી બાજુના પતરામાંની જ હકીકત છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेळें

- १ स्वास्ति विजयस्कन्धावारात् विजयपुरवासकात् शरदुपगमप्रसन्नगगनतलविमल-
विपुले विविधपुरुषरत्नगुण-
- २ निकरावभासिते महासत्त्वापाश्रयदुर्लभ्ये गांभीर्यवति स्थित्यनुपालनपरे महोद-
धाविव मानव्यसगोत्राणां हा-
- ३ रीतिपुत्राणां स्वामिमहासेनपादानुध्यातानां चालुक्यानामन्वये व्यपगतसजलज-
लधरपटलगगनतलगतशीशीरकर
- ४ किरणकुवलयतरयशसः[यशाः]श्री जयसिंहराजः[॥]तस्य सुतः प्रबलरिपु-
तिमिरपटलभिदुरः सततमुदयस्थोनक्तन्दिव-
- ५ मप्यखण्डितप्रतापो दी[दि]वाकर इव बलभरणविक्रान्त श्री बुद्धवर्मराजः
[॥]तस्य सूनुः मि[पृ]धिव्यामप्रतिरथः चतुरुदधिसलिला-
- ६ स्वादितयशो[शा]धनदवरुणेन्द्रान्तकसमप्रभावः स्वबाहुवलोपात्तोजितराज[ज्य]
श्रीः प्रतापातिशयोपनतसमप्रसामन्त म-
- ७ ण्डलः परस्परापीडितधम्मा[र्म्मा]र्त्थकामनिमो[र्मो]चि प्रणतिमात्रमुपरि-
तोषगंभीरोन्नतहृदयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतः दीना-
- ८ न्धकृपणभे[श]रणागतवत्सलः यथामिर्लषितफलप्रदो मातापितृपादानुध्यातः
श्रीविजयराजस्सर्व्वानेर्ब विषयपतिराष्ट्र
- ९ ग्राममहत्तराधिकारिकादीन्समनुदर्शयत्यस्तु वस्संविदितमस्माभिर्ब्रथा काशाकूल-
विषयान्तरगतः सन्धिपरपूज्वि[र्व्वि]ण परिय-
- १० य एष ग्रामः सोद्रं[द्रं]गः सोपरिकरः सर्व्वदित्यविष्टिप्रातिभेदिका परिहीणः
भूमिछि[छि]द्रन्यायेनाचाटभटप्रावेश्यः जम्बुस-
- ११ र सामान्यमा[वा]नसनेय काण्वाध्वर्य्य[र्य्य]सन्नञ्जचारी[रि]णां मातापित्रो-
रात्मनश्चपुण्यशोभिष्टुद्धये वैशाखपूर्णिमास्यामुदकाति
- १२ सर्गेण प्रतिपादितः[॥]मारद्वाजसगोत्रादित्यरविः[वेः]पत्तिके हे इन्द्रसूराय
पत्तिका ताविसूराय द्वयर्षपत्तिका ईश्वरस्यार्ष पत्तिका

- १३ दामाय पत्तिका द्रोणायार्धपत्तिका अत्त[र्त]स्वामिने अर्धपत्तिका मैलायार्ध-
पत्तिका वष्टिदेवायार्धपत्तिका सोमायार्धपत्तिका रामश-
- १४ श्मर्णेर्धपत्तिका भाय्यायार्धपत्तिका द्रोणधरायार्धपत्तिका धूम्रायणसगोत्रआणुकाय
दिवर्धपत्तिका सूरायार्धपत्तिका ॥ दण्डकीय-
- १५ सगोत्रभट्टेः पत्तिका समुद्राय दिवर्धपत्तिका द्रोणाय पत्तिकात्रयं ताविशश्मर्णे
पत्तिके द्वे भट्टिनेर्धपत्तिका व[च]त्राय पत्तिका
- १६ द्रोणश्मर्णेर्धपत्तिका द्वितीयद्रोणश्मर्णेर्धपत्तिका ॥ काश्यपसगोत्रवप्स्वामिने
त्रिस्रः पत्तिका दुर्गश्मर्णेर्धपत्तिका दत्ताया-
- १७ यार्धपत्तिका ॥ कौण्डीन[ण्य]सगोत्र वादाया वर्धपत्तिका शेलाय
पत्तिका द्रोणाय पत्तिका सोमायार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका
- १८ व[च]त्रश्मर्णेर्धपत्तिका भायिस्वामिनेर्धपत्तिका माधरसगोत्रविशाखाय पत्तिका
धरायपत्तिका नन्दिने पत्तिका कुमाराय पत्तिका
- १९ रामाय पत्तिका बाश्रस्यार्ध पत्तिका गणायार्धपत्तिका कोट्टुवायार्धपत्तिका भायिव
[भ?]ट्टायार्धपत्तिका नर्मर्णेर्धपत्तिका रामश्मर्णेर्ध-
- २० पत्तिका हारितसगोत्रधर्मधराय दिवर्धपत्तिका ॥ वैष्णवसगोत्रभट्टिने पत्तिका गौ-
तमसगोत्र धरायार्धपत्तिका अम्मधरा-
- २१ यार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका ॥ शाण्डिलसगोत्रदामायार्धपत्तिका लक्ष्मणसगोत्र-
कार्कस्य पत्तिका

पतरुं बीजुं

- २२ वत्ससगोत्रगोपादित्याय पत्तिका विशाखायार्धपत्तिका सूरायार्धपत्तिका भायिस्वामि-
नेर्धपत्तिका यक्षशर्मा—
- २३ धर्धपत्तिका ताविसूरायपत्तिका कार्क[र्क] स्यार्धपत्तिका ताविशम्म[र्म्म] णेर्धपत्तिका
शम्मर्णेर्धपत्तिका कुमारायार्धपत्तिका
- २४ मात्रिश्चरायार्धपत्तिका बाटलायार्धपत्तिका[॥] एतेभ्यः सर्वेभ्यः बलिचरुवैश्वदेवा-
ग्निहोत्रादिक्रियोत्सर्पणार्थं आचन्द्रकर्णवक्षि—
- २५ तिस्थितिसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यः यत[तो] स्मद्वंश्यैरन्यैर्वागाभिभोगपति-
भिस्सामान्यभूप्रदानफलेप्सुभिः नलवेणुकदलि
- २६ सारं संसारमुदधिजलवीची चपलांश्च भोगान् प्रबलपवनाहताश्चत्थपत्रचञ्चलं च
श्रियं कुसुमितशिरीषकुसुमसद-
- २७ शापायं च यौवनमाकलय्य अयमस्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्च योवाञ्छानतिमि
रपटलावृतमतिराच्छिद्य[द्या] दाच्छि—
- २८ द्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापातकैस्संयुक्त[क्तः] स्यात् उक्तं च भगवता
वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टिं
- २९ मेवसति वसेत् विन्ध्याटवीश्वतोयासु
- ३० योहिजायन्ते बहुभिर्वसुधा
- ३१ तस्य तदा फलं ॥ उर्व्वदत्तं द्विजातिभ्यो यानीह
- ३२ दत्तानि पुनराददीत ॥ संवत्सरश
- ३३ तत्रये चतुर्ध्वत्यधिके वैशाख पौर्णमास्यां नन्नवा[चा] सापक दूतकं लिखितं
महासन्धिविग्रहाधिकृतेनखुद[हु] स्वा-
- ३४ मिना ॥ संवत्सर ॥ ३९४ ॥ वैशाख सु १५ ॥ क्षत्रियमातृसिंहेनोत्कीर्णानि ॥

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

સ્વસ્તિ વિજયપુર સુકામેથી—

હારીતિના વંશનો, માનવ્ય ગોત્રના અને સ્વામી મહાસેનના પાદનું ધ્યાન ધરનારા ચાહુ-
ક્યોના વંશમાં—

જે વંશ મોટા સમુદ્ર જેવો, શરદસમયમાં પ્રસન્ન ગગનતલ જેવો વિમલ, અનેક નરરત્નોના
ગુણોથી દેહીપ્રમાણ, મહાસત્યોના આશ્રય રૂપ હોઈને જે હુલેષ્ય ગાંભીર્યવાન સ્થિતિનું પાલન
કરવામાં તત્પર એવો હતો તેમાં શ્રીજયસિદ્ધ હતો

તેને દીકરો શ્રી બુદ્ધવર્મન હતો.

તેનો દીકરો શ્રી વિજયરાજ દેશના
બધા મહત્તરોને તેમ જ અધિકારીને હુકમ કરે છે કે—

તમને બધાને વિહિત થાઓકે વેશાળની પૂણિમાને દિવસે માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ
માટે કાશાકૂલ પરગણામાં પ્રથમ સન્ધ્યાર નામે ઓળખાતું અને હાલનું પરિચય ગામ
હાનમાં આપવામાં આવ્યું છે. તે હાન વાજસનેય શાખાના અને કાણ્વ ગોત્રના જંબુસરના
અધ્વર્યુ અને બ્રહ્મચારીઓને આપવામાં આવેલ છે.

(પં. ૧૩-૨૪) જૂદી જૂદી વ્યક્તિઓને આપેલ હાનની વિગત આપેલ છે.

બાલ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને બીજી વિધિઓ માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની
સ્થિતિ પર્યંત ટકે તેવી રીતે હાન આપવામાં આવેલ છે અને હવે પછીના રાજ્યોએ તે હાનને
અનુમતિ આપવી અને પાલન કરવું.

ત્યાર બાદ હાનનો લોપ કરવામાં જે પાપ છે તેનો જ્યાલ આપનારા પ્રહોડો છે.

આ હાનનો દૂતક નન્નવાસપક હતો અને લેખક બુદ્ધસ્વામી હતો. હાન ૩૬૪ મા વર્ષમાં
વેશાળ પૂણિમાને દિવસે આપવામાં આવેલ છે. ક્ષત્રિય માતૃસિદ્ધે કોતર્યું છે.

ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો.^૧

ચે. સં. ૪૨૧ માધ. સુ. ૧૩ ઈ. સ. ૬૭૧

વડોદરા સ્ટેટના નવસારી પ્રાંતના મુખ્ય શહેર નવસારીમાંથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં. જ. ઓ. બે. રા. એ. સો. ના. વો. ૧૬ પાને ૧ લે ડો. ભગવાનલાલે આ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. ડો. ફ્લીટે મોકલેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી હું ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું. તેણે તામ્રપત્ર સંબંધી નીચેની નોંધ મોકલી હતી.

“૧૮૮૪ માં શાહીની છાપ બનાવી હતી તેની ઉપરથી મારી દેખરેખની નીચે આ પ્રતિકૃતિઓ બનાવી છે. તે પતરાં મને ડો. ભગવાનલાલ પાસેથી માગવાથી મળ્યાં હતાં. તે વખતે લીધેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી સીલની પ્રતિકૃતિ કરી છે. તામ્રપત્રો બે છે અને તે ૮ ૧/૨” લાંબાં છે. પહોળાઈ છેડા ઉપર ૫” અને વચમાં ૪ ૧/૨” છે. કોર કયાંક કયાંક નડી છે, પણ તે ઘડતર દોષને લીધે છે, નહીં કે રક્ષણને માટે કોરો વાળવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય. પતરાં ફળદાર છે અને અક્ષરો ઊંડા છે, છતાં બીજી બાજુ દેખાતા નથી. કોતરકામ સાફ છે. કડી ૬ ૧/૨” નડી છે અને વ્યાસ ૧ ૩/૪” છે. પતરાં મને મળ્યાં તે પહેલાં કડી કપાઈ ગઈ હતી. સીલને હમ્મેશની માફક કડી સાથે રેવેલી છે; તે ગોળ છે અને તેનો વ્યાસ ૧ ૩/૪” છે. તેના ઉપર માત્ર શ્રીમાત્ર્ય એટલા જ અક્ષર છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૨ પાઉન્ડ (સ્તલ) છે અને કડી તથા સીલનું પડે આઉન્સ (અધોળા) મળી કુલ વજન ૨ પા. પડે આ. થાય છે.”

ચાલુક્યના બીજા લેખોના જેવી જ લિપિ છે. સાલ છેવટે શબ્દમાં તથા અંકમાં લખવામાં આવેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને ઘણો ભાગ ગદ્યમાં છે. પતરાં સારી રીતે કોતરેલાં છે તેમ જ સુરક્ષિત છે, છતાં ગંભીર ભૂલોથી ભરેલાં છે. અક્ષરાન્તર ઉપરથી બેઈ શકાશે કે ઘણા અક્ષરો અને શબ્દો મૂકી દીધેલા છે અને ઘણા ખોટા લખાયા છે. પાંક્તિ ૧૫ માં આખો શબ્દ રહી ગયો છે, જે અટકળી શકાતો નથી.

(પં. ૧) લેખ વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે.

(પં ૫-૧) ચાલુક્યના વંશમાં પુલકેશી વલ્લભ જનમ્યો હતો.

તેણે પોતાના બાહુબળથી દુશ્મનોના સંઘને હરાવ્યો હતો, તે રામ અને યુધિષ્ઠિર જેવો હતો અને સાચા વિક્રમવાળો હતો.

(પં. ૬) તેનો દીકરો ધરાશ્રય જયસિંહ વર્મા હતો. તેની સત્તા તેના મહોટા ભાઈ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ભટ્ટારક વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથિવીવલ્લભે વધારી હતી. તે માતપિતાનાં તેમ જ પવિત્ર નાગવર્ધનનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો. તેણે અતુલ બલથી પલ્લવ વંશનો પરાભવ કર્યો હતો.

(પં. ૧૩) તેનો પુત્ર યુવરાજ ક્રયાશ્રય શીલાદિત્ય હતો. તેણે શરહના પૂર્ણ ચન્દ્રની કિરણ-માળા જેવી પવિત્ર કીર્તિના ધ્વજ વડે આકાશની બધી દિશાઓ ઉજ્જવળ કરી હતી. તે રાજ-રાજ (કુબેર) જેવો ઉદાર હતો. તે રૂપ અને સૌન્દર્યવાન હોઈને કામદેવ જેવો હતો અને વિદ્યાધરના મુખી (નરવાહન કન્થ)ના જેવો શૂરવીર અને કળાકૌશલ્યવાન હતો.

(પં. ૧૬) નવસારિકામાં રહીને તેણે બ્રાહ્મણ ભોગિક્ષવામિનને આસદ્દિ ગામ દાનમાં આપ્યું.

૧ એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૨૨૬ પ્રો. ઈ. ફુલ્કર

૨ ઈંગ્લેન્ડ એટલાસ શીટ નં. ૨૩ ઈ. પ. (૧૮૮૮) અક્ષાંશ ૨૦°૫૭ રેખાંશ ૭૨°૫૬

૩ ચાલુક્યના આ પાઉન્ડે માટે જુઓ ડો. ફ્લીટફોર્ડ ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૩૬ નોટ ૩ ૪ સાલ ઉપર શીલાદિત્યની સાથેના આશ્રયને સંધિ દ્વીપાદીને શ્રી માત્ર્ય એમ લખેલ છે.

દાન લેનાર સામન્ત સ્વામિનને દીકરો, માત્રીશ્વર(?)નો ભાઈ, કિલ્લસ્વામીનો શિષ્ય અને અધ્યક્ષ હોતો. સામન્તસ્વામી આગામી સ્વામીનો દીકરો, અને કાશ્યપ ગોત્રનો હોતો અને નવસારિકામાં રહેતો હોતો.

દાનમાં આવેલું ગામ બાહિરિકના પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહારમાં આવેલું છે.

છેલ્લી બે પંક્તિમાં લખ્યું છે તે સુજળ આ દાન ૪૨૧ માં વર્ષમાં માઘ સુ. ૧૩ ને દિવસે ધનજય કે જે સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી હતો તેણે લખ્યું હતું.

આ દાનપત્રમાં જે રાજાઓનાં નામ આવે છે તે પૈકીનાં બે બાદામીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજાઓનાં છે. એક પુલકેશી વલ્લભ એટલે કે પુલકેશી ૨ જે અને બીજો તેનો દીકરો વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથિવીવલ્લભ એટલે કે વિક્રમાદિત્ય ૧ હો છે.

વિક્રમાદિત્યને નાગવર્ધનના^૧ ચરણનું ધ્યાન કરતો તથા પલ્લવ વંશનો^૨ પરાભવ કરતો વર્ણવ્યો છે. તેનાં મહારાજાધિરાજ ઈત્યાદિ બિરુદોથી જયસિંહવર્મા અને શીલાદિત્યથી અધિક હરજનનો પુરવાર થાય છે. જયસિંહવર્મા પુલકેશી ૨ જના દીકરા વિક્રમાદિત્યનો નાનો ભાઈ હતો. દાનપત્રમાં પણ કહેલું છે કે તેની સત્તા તેના મહોટા ભાઈથી વધેલી હતી. સંભવિત છે કે નવસારીકાવાળા પ્રાંતના સૂબા તરીકે તેના મહોટા ભાઈએ નીમ્યો હોય અને ત્યાં તેનો દીકરો રહેતો હોય અને આ આસદિ ગામ દાનમાં આવ્યું હોય. ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનું બીજું તામ્રપત્ર સુરતમાંથી મળેલું છે અને તેમાં કાર્મણ્ય, બોસુમ્બલા અને અલ્લૂરક એમ ત્રણ ગામડાનાં નામ આવે છે. ડા. બુલ્લુર ઉપલાં બધાં ગામોને નવસારિ, અસ્ટગામ^૪ કામરેજ, ઉમ્મેલ અને અલુરા^૫ તરીકે શોધ્યાં છે. તે બધાં તાપીની દક્ષિણે લાટ અથવા દક્ષિણ ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

ચાલુક્ય વંશની ગુજરાત શાખાનાં કુલ ચાર તામ્રપત્રો જણાવ્યાં છે :

(અ) ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો. વર્ષ ૪૨૧.

(બ) " " સુરતનાં તામ્રપત્રો વર્ષ ૪૪૩.

(ક) તેના ભાઈ જયાશ્રય મંગલરાજનાં બલસારનાં અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્રો શક સંવત્ ૬૫૭નાં^૬

(ડ) જયાશ્રય મંગલરાજના નાના ભાઈ અવનિજનાશ્રય પુલકેશીરાજનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો સંવત્ ૪૬૦નાં^૭

ઉપરનાં 'અ' અને 'બ' અનુસાર જયસિંહવર્મા અને તેનો દીકરો યુવરાજ શીલાદિત્ય વિક્રમાદિત્ય ૧ લા(ઈ. સ. ૬૫૫-૮૦)ના સંવત્ ૪૨૧ માં તેમ જ વિનયાદિત્ય(ઈ. સ. ૬૮૦-૬૬)ના ૪૪૩ માં વર્ષમાં સમકાલીન હતા. આ ૨૪૬-૫૦^૮ ઈ. સ. થી શરૂ થતા ચેદી (કલચુરી) સંવત્ સિવાય બીજો હોવાનો સંભવ નથી. આ પ્રમાણે શરૂ કરીને શીલાદિત્ય નાં બે દાન ઈ. સં. ૬૭૧ અને ૬૮૨^૯ નાં કરે છે. યુવરાજ શીલાદિત્યના મૃત્યુ પછી જયસિંહવર્મા પછી રાજ કરતા મંગલરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો (ક) શક સંવત્ ૬૫૧(ઈ. સ. ૭૩૧-૭૩૧^{૧૦})નાં છે. 'અ' અને 'બ' ની માફક 'ડ' ની સાલ કલચુરી સંવતની લેવી જોશે. પુલકેશીરાજ જે મંગલરાજનો નાનો ભાઈ હતો તે ઈ. સ. ૭૩૬^{૧૧}માં રાજ કરતો હતો.

અંતમાં એટલું કહેવું જોઈએ કે બાહિરિક વિષય અને પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહાર જેમાં આસદિ ગામ આવેલું છે તે બંને શોધી શકાય નથી.

(૧) જુઓઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને જ. બા. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ એક શકમંદ તામ્રપત્રમાં નાગવર્ધનનું નામ બે વખત આવે છે. ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૫૭. (૨) સરખાવો સાઉથ ઈસ્ટીયન ઈસ્ટીપથન્સ વો. ૧ પા. ૧૪૫ અને ડીને. કેને. ડીસ્ટ્રી: પા. ૩૬૨. (૩) વીએના બોરીએન્ટલ કોંગ્રેસ આર્ચેન સેકશન પા. ૨૧૧. (૪) ડા. ફ્રીડ મુને બખર આપે છે કે નવસારીથી અગિયમણે સાવ માઈલ ઉપર આ ગામ છે અને લખે છે કે મુબઈ પોસ્ટલ ડાયરેક્ટરીમાં તેની જોડણી અષ્ટગામ કરી છે; જેથી અષ્ટગામનો ધ્વનિ થાય છે, નહીં કે આસદિ ગામ. (૫) ઈ. એ. વો. ૧૭ પા. ૧૮૮ (૬) જ. બા. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ (૭) ઉપરની નોંધ પં. ૩ જુઓ. (૮) જુઓઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭. વિએના બોરીએન્ટલ કોંગ્રેસ આર્ચેન સેકશન પા. ૨૧૬, ડા. બાબારકરની અહીં દીકરી જોફી ડી ડબ્લન બીજી આદિતિ પા. ૫૫. (૯) ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૬૪ નં. ૩ અને પા. ૩૭૦ નં. ૬. (૧૦) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૪ નં. ૧૧ (૧૧) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૬ પા. ૬

અક્ષરાન્તર^૧

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઝો^૧ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણોર્વારાહં ક્ષોમિતાર્ણ[વ]મ્[૧]વક્ષિ-
ગોજતદ્[મ્]દ્વાપ્રવિ-
- ૨ શા(શ્રા)ન્તમુવન[મ્]વપુઃ[॥]શ્રીમતાં સકલમુવનસંસ્તુય[માન]માનવ્યસ-
ગોત્રાણાં
- ૩ હારીતીપુત્રાણાં સસલોકમાતૃમિસ્સસમાતૃમિ[રમિ]વર્દિતાસ[નાં]કાર્ષ્ણિકેય ૫-
- ૪ રિરક્ષણપ્રાસકર્યાણપરમ્પરાણાં ભગવંઘૌરાય[ણ]પ્રસાદસમાસાદિતવરાહર્લ-
- ૫ ચ્છનિક્ષણે રક્ષણે વશેકૃતાશેષમહીમૃતાં ચલિક્યાનામાન્વયે^૨ નિજમુજબલપરાજિતા
- ૬ સિલરિપુમહિપાલસમેતિવિરામયુધિષ્ઠોપમાને[:] સત્યવિક્રમ[:] શ્રીપુલકેશિવલ્લભઃ
[૧]તસ્ય-
- ૭ પુત્રઃ પરમમાહેશ્વરમાતાપિતૃશ્રીનાગવર્દનપાદાનુધ્યાતશ્રીવિક્રમાદિત્યસત્ય[૧]
- ૮ શ્રય પૃથિવીવલ્લભમહારાજાધિરાજપરમમાહેશ્વરમદાર[ક્]પ્ત[ણ]^૩ અનિવા-
રિત પૌરુષા
- ૯ ક્રતર્પણવાન્વયેન જ્યાયસા આત્રા સમ[મિ]વર્દિતવિમૂર્તિર્દ્વારાશ્રયેશ્રીજયસિંહ-
- ૧૦ વર્મ્મ[૧] તસ્ય પુત્રઃ શરવમલસકલશશધરમરીચિમાલાવિતાનવિશુદ્ધકીર્તિપતાકા

(૧) ડો. ફ્લીટની આદીની ૭૫૫ ઉપરથી. (૨) ચિદ્ર ૩૫ છે. (૩) અતુરવાર ૨૬ કરો. (૪) વાંચો. લાચ્છમેક્ષણક્ષણવશીકૃત (૫) વાંચો. મન્વયે (૬) વાંચો. કદાચ સમિતિરામયુધિષ્ઠિરાપમાનઃ (૭) વાંચો. પરમેશ્વર-
મદારકેણાનિવારિત (૮) વાંચો. ક્રાન્ત (૯) વાંચો. દ્વારાશ્રય અને યુગ્મે ડો. ફ્લીટના ડીસે. કેન. ડીસ્ટી
પા. ૩૬૪ નોટ. ૪.

પત્રં બીજું

- ૧૧ વિભાસિતલમન્તાદિગન્તરાહઃ[લઃ]પ્રવાતા રો[રા]જરાજ[રૂ]વ ઠ[પ]કૌલબ્ધસૌ-
 ૧૨ ભાગ્યસમ્પન્નકામદેવે સકલકલાપ્રભિ[વી]ળઃ પૌરુષવાન્વિધાધરચક્ર
 ૧૩ ચર્તિ[િ]વ શ્ર્યાશ્રયશ્રીશીલાદિત્યયુવરાજ[જો]નવસારિકામધિવસત્[સન્]
 નવસારિ-
 ૧૪ કા વ[ા]સ્તવ્યકાશ્યપસગોત્રાગામિસ્વામિનઃ પુત્રઃ સ્વા[સા]મન્તસ્વામી ।
 તસ્યપુત્રા-
 ૧૫ ય । માત્રિસ્વચિરે[ઃ]તસ્માનુજ ભ્રાત્રા[ત્રે]કિક્લસ્વામિનઃ મોગિક્લસ્વામિને
 અધ્વર્યુ[સ]બ્રહ્મચારિ-
 ૧૬ ણે બાહિરિકૌવિષયાન્તરર્ગતકળ્હવલ્લાહરવિષયે આસદ્દિમામં સોદ્રઙ્ગં સપ-
 ૧૭ પરિકરં ઉદકોત્સર્ગપૂર્વં માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમિદુદયે વસન્વાન્
 ૧૮ વાતાહા[હ]તદીપશિસ્વાચ્છલં લક્ષી[ક્ષ્મી]મનુસ્મૃત્ય સર્વેરાગામિનૃપતિભિ-
 ધમ્મદાયો-
 ૧૯ નુમન્તવ્યઃ बहुमिर्वैलुषा भुक्ता राजा[ज]मि[ः]सगरादिभि[ः]यस्य यस्य यदाभू
 ૨૦ મિ[સ્]તસ્ય તસ્ય તદા ફલં માલ[ષ]શુદ્ધ ત્રયોદશ્યાં લિખિતમિદં સન્ધિવિ-
 ગ્રહકં શ્રી ધનંજયેન
 ૨૧ સંસ્તરશતચતુષ્ટયે''एकविंशत्याधिके ४००, २०, १' ओं.'

(૧) વાંચી સમસ્ત. (૨) સુરતનાં તાત્રપત્રની પંક્તિ ૧૫ સાથે સરખાવો. વીઝેના ઝોરીયેન્ટલ કોંગ્રેસ આર્યન સંસ્થાન પા. ૨૨૬ (૩) રૂ વાંચી વખતે ઉમેરવો ૫૩શે. (૪) વાંચી માતૃલ્ય-વિરઃ અથવા માત્રિધરઃ પાઞ્ચા પાઞ્ચ માટે જુઓ પં. ૨૦ સુરતનાં તાત્રપત્રોમાં. (૫) કદાચ શિષ્યાય શબ્દ ઉમેરવો ૫૩શે. (૬) આંહી પં. ૧૬ માં વિષયે અને પં. ૧૭ પરિકરં એમાં સંધિ કરેલ નથી. (૭) બાહિરિકા ના પહેલો અક્ષર લ (પં. ૫) બ્રહ્મ (પં. ૧૫) અને बहु (પં. ૧૬) માંનાં બ ને બહુ જ મળતો આવે છે. ૩૧. ભગવાનજ્ઞાતે યાહરિક વચ્ચે છે. (૮) ૩૧. ભગવાનજ્ઞાત આને કળ્હવલ્લાહર વાંચે છે, પણ હ બહુ જ ૨૫૫૮ છે. ત્રીજો અક્ષર વ કે ષ હોય શકે. (૯) વાંચી નૃપતિરયમસ્મદાયો સરખાવો પં. ૨૮ સુરતતાત્રપત્રોમાંની (૧૦) વાંચી સાંધિવિગ્રહિક (૧૧) વાંચી ચતુષ્ટય એકવિંશત્ય (૧૨) એકનેા અંક વંચાતો નથી, પણ અબ્દમાં છે, તથા તેમ ૨૦ અને સોની વચમાં જગ્યા છે તેથી અટકળી શકાય છે. (૧૩) ચિહ્નરૂપે છે.

કયાશ્રય શીલાદિત્યનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો*

ચેદી. સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૬૨

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભના સમયના ગુજરાત ચાલુક્ય યુવરાજ કયાશ્રય શીલાદિત્યનાં આ તામ્રપત્રો છે.

વંશાવલી—

મહારાજ સત્યાશ્રય પુલકેશિ વલ્લભ-આખા ઉત્તર વિભાગના રાજા હર્ષવર્ધનને તેણે હરાવ્યો હતો.

તેનો પુત્ર મહારાજા વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભ, તેનો પુત્ર મહારાજાધિરાજ વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય શ્રીપૃથિવીવલ્લભ.

તેનો કાકો ધરાશ્રય જયસિંહવર્મન.

તેનો દીકરો યુવરાજ કયાશ્રય શીલાદિત્ય.

પં. ૨૫ પુણ્યે તિથૌ શ્રાવણપૌર્ણમાસ્યાં

પં. ૩૬ સં. સ્વરજાતચતુષ્થયે ત્રિચત્વારિંશદધિકે શ્રાવણશુક્રપૌર્ણમાસ્યાં સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫

ચે. સંવત્ ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫ (ઇ. સ. ૬૬૨)

દાન—કાર્મણ્ય આહારમાં આવેલું ઓમુખલા ગામમાંનું જેતર દાનમાં આપેલું છે. કાર્મણ્ય તે હાલનું કામલેજ પરગણું, તાપી નદી ઉપર સુરવથી વાયવ્યમાં પંદર માઈલ છેટે છે.

પુલકેશિ જનાશ્રયનાં નવસારીમાંથી

મળેલાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૪૬૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૭૪૦

આ તામ્રપત્રો સમગ્રબ્રહ્મી એક લેખ વીએના ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સમાં વંચાયો હતો અને તેના રીપોર્ટમાં પા. ૨૩૦ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. અસલ પત્રો અત્યારે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમમાં છે.

આ હાનપત્રનાં કુલ બે પત્રો છે અને હરેકની એક બાજુએ ૨૫ પંક્તિઓ છે. પત્રો ૧૧૧ ઈંચ લાંબાં અને ૬૧ ઈંચ પહોળાં છે. પહેલા પત્રોમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર લગભગ ૩૧ ઈંચ છે તે બાજુ સીલ તેમ જ કડી માટે છે. પરંતુ સીલ તેમ જ કડી ઉપલબ્ધ નથી. અક્ષરો બેકે બહુ ઊંડા નથી, પરંતુ કાતરકામ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે અને લગભગ બંને પત્રો સુરક્ષિત અને સ્પષ્ટ છે. લિપિ બીજાં ગુજરાત ચાલુક્ય કથાશ્રય શીલાદિત્ય વિગેરેનાં તામ્રપત્રોમાંની લિપિને મળતી જ છે અને અક્ષરોનું કદ સરેરાસ ૧ ઈંચ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને પ્રાસ્તાવિક ૧ શ્લોક તેમ જ છેવટે શાપાત્મક અમુક શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

મંગળાચરણ તરીકે વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિ પછી વંશાવલી વિભાગ શરૂ થાય છે અને કીર્તિવર્માથી શરૂ કરી પુલકેશિ સુધીના રાજ્યોનું ટુંકું ટુંકું વર્ણન છે.

પં. ૬ સત્યાશ્રય શ્રી પૃથિવીવલ્લભ મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી કીર્તિવર્મરાજ તેનો હીકરો

પં. ૧૧ સત્યાશ્રય શ્રી પુલકેશિ વલ્લભ તેનો હીકરો

પં. ૧૪ પ. માહે. પ. ભટ્ટા. સત્યાશ્રય શ્રી વિક્રમાદિત્ય તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૧૭ પ મા પ. ભ. ધરાશ્રય શ્રી જયસિંહવર્મા તેનો હીકરો

પં. ૨૦ પ. મા. પ. ભ. જયાશ્રય શ્રી મંગલરસરાજ તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૨૧-૩૫ અવનિ જનાશ્રય શ્રી પુલકેશિરાજ

પં. ૩૬-૩૯ આ જનાશ્રય પુલકેશિ રાજ્યે હાન આપેલું છે.

હાન હેનાર વનવાસીમાંથી નીકળી આવેલો, વત્સગોત્રનો તૈત્તિરિક શાખાનો દિવેદી બ્રાહ્મણ [અ] ક્ષત્ર હોતો તે ગોવિન્દનો હીકરો હતો.

હાનમાં ઠામણેય આહારમાં પદ્મ ગામ આપેલું છે. તે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ અભિહોત્ર ઇત્યાદિ કરવા માટે આપેલું છે.

પં. ૪૬ સંવત (ચેદી) ૪૬૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ને દિવસે હાન આપેલું છે. લેખક મહા-સાન્નિધિવિશ્વદિત્ત અને પાંચ મહાશબ્દો પ્રાપ્ત કરેલ સામન્ત બપ્પ હોતો અને તેના પિતાનું નામ હરગણ આપેલ છે.

૧ બી. ઓ. કો. રી. આર્ચેન સેકશન પા. ૨૩૦. પં. ૨૩-૩૫ જેમાં પુલકેશિની સ્તુતિ તથા પરકમે વર્ણવ્યાં છે તે. સુ. ગે. ગુજરાત વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૧૦૬ માં પણ આપેલી છે.

अक्षरांतरमांथी अमुक भाग

- १ ण कमलपुगलस्सत्याश्रयश्रीपृथिवीवल्लभमहाराजधिराजपरमेश्वरश्रीकीर्तिवर्म-
राजस्तस्य
- ७ सतस्तत्पादानुध्यातः
- १० शिवीपतिश्रीहर्षवर्धनपराजयोपलब्धोभ्रप्रतापः परममाहेश्वरोपरनामासत्याश्र-
- ११ यः श्रीपुलकेशिवल्लभस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातो
- १४ य क्रमागतराज्यश्रीयः परममाहेश्वरः परमभट्टारकस्सत्याश्रयः श्रीविक्रमादिस्वराज-
स्तस्या
- १५ नुजः
- १७ रममाहेश्वरपरमभट्टारकधराश्रयः श्रीजयसिधवर्मराजस्तस्यसुतस्तत्पादानु-
- २० परममाहेश्वरः परमभट्टारकजयाश्रयश्रीमल्लस्सराजरतस्यानु
- २१ जस्तत्पादा
- २३ परममाहेश्वरः परमभट्टारकः

पतहं बीजुं

- ३५ चायत्रवनिजनाश्रयश्रीपुलकेशिराजस्सर्वानेवात्मीया
- ३६ समनुदर्शयत्यस्तुवः संविदितं यथा स्माभिमातापि
- ३७ त्रारात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये बलिचरुवैश्वदेवामिक्रियोत्सर्पणार्थं वनवासिविनि-
र्गतवत्स
- ३८ सगोत्रतैत्तिरिकसबन्धचारिणे द्विवेद ब्राह्मण[अ]द्वे ब्राह्मणगोविन्दविमुनुने-
कार्मणेयाहारविषयान्तर्गत
- ३९ पद्वक्त्रामः सौद्रंग
- ४० धर्मदायत्वेनप्रतिपादितो यतोस्या
- ४८ संवत्सर श
- ४९ त ४००, ९० [४९०]कार्तिकशुद्ध १५ लिखितण्डे[मे] तन्महासान्धिवि-
ग्रहिकमासपञ्चमहाशब्द[सा]मन्तश्रीवप्य
- ५० दि — — — विकृतहरगणसूनुना उनाक्षरमधिकाक्षरंवास — प्रमाणं

નાગવર્ધનનાં નિરપણુમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત +

આ તામ્રપત્રો જ. બો. ધ્રો. રા. યો. સો. વો. ૨ પા. ૪ થી બાલગંગાધર શાસ્ત્રીએ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬ થી પ્રો. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. શિલાછાપ પહેલી જ વાર આંહી પ્રસિદ્ધ થાય છે. માફે અક્ષરાન્તર મૂળ પત્રમાંથી કરેલું છે. તે પત્રમાં નાસિક પરગણાના વિગતપુરી તાલુકામાંના નિરપણુ ગામના નન્સ વલ્લહ કન્હુની માલીકિનાં હતાં. પત્રમાં બે છે અને દરેક ૮૫" x ૫૬" માપનાં છે. ફોર ચઢાવેલી છે અને લેખ સુરક્ષિત છે. જમણી બાજુની કડી સાદા ત્રાંબાના તારની છે. તાર ૬" જાડો છે અને કડીનો વ્યાસ ૧૬" છે. કડીના છેડા રેવ્યા હોય એમ લાગતું નથી. ડાબી બાજુની કડી અખંડ હતી અને તે ૬" જાડી છે અને તેનો ૧૪" વ્યાસ છે. તેના ઉપરની સીલનો વ્યાસ ૧૬" છે અને નીચી સપાટી ઉપર ઉપડતા અક્ષરે વચમાં બ્રીજવાચ્ચ લખેલું છે અને તેની ઉપર ચન્દ્રની અને નીચે કમળની આકૃતિઓ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય જયસિંહવર્માના ઠીકરા નાગવર્ધન ઉર્ફે ત્રિભુવનાશ્રયનું આ દાનપત્ર છે. સીલ ઉપરના લેખથી અટકળ થાય છે કે જયસિંહવર્માને પણ જયાશ્રયનો ઇલકાળ હતો.

દાનપત્રમાં સાલ આપી નથી.^૨ રુષ્ટમાળ પહેરનાર શિવ કપાલેશ્વરની સ્થાપના માટે ગોપરાષ્ટ્ર પરગણામાં બલેગ્રામ નામનું ગામ દાનમાં આપ્યું છે. મી. જ. યો. બેર્ધન્સે તે ગામ વિગતપુરીથી બાર માઈલ ઉપર બેલગ્રામ તરાળહા તરીકે ચોધ્યું છે.

આ તામ્રપત્ર માટે ચાર મુદ્દા શંકાસ્પદ છે. (૧) તે ગુર્જર લિપિમાં છે. (૨) તે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપે છે. (૩) પુલકેશી બીજાને ચિત્રકવઠ ઘોડો હોવાનું વર્ણવે છે. (૪) પુલકેશી બીજાને પરમમાહેશ્વર વર્ણવે છે. છતાં એકંદર બેવાં મને તેની સત્યતા માટે શંકા નથી. પાશ્ચાત્ય પાટનગર વાતાપીથી એટલું બધું છેટે ઉત્તરમાં અને ગુર્જર ચાલુક્યના સ્થાનથી એટલું બધું નજીક દાન અપાયું છે કે ગુર્જર લિપિ વપરાય એ બનવાભોગ છે. આ દૂર હોવાના કારણુ સખળ ચાલુક્ય વંશાવલિનું ખરું જ્ઞાન ન હોય, એ પણ બનવાભોગ છે. અગર ફોતરનારની માત્ર બેઠરકારીથી પણ પુલકેશી બીજાને બહલે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપ્યો હોય, એ કે પરમમાહેશ્વર લખાય તેવો અનન્ય શિવભક્ત પુલકેશી બીજા ન હતો છતાં પાશ્ચિમાત્ય ચાલુક્યો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને જીનેન્દ્રની માફક શિવ પૂજાને પણ ઉત્તેજન આપતા.

પં. ૧૩ માં વર્ણવેલો નાગવર્ધન પુલકેશી બીજાનો ગુરૂ હોવો બેર્ધએ. પુલકેશીને શ્રી નાગવર્ધન પાહાનુધ્યાત કહ્યો છે તેનો ખરો અર્થ તો તે થવો બેર્ધએ. પરંતુ કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં તત્ત્વ જ્ઞાન અગર તત્ત્વાનુજ્ઞ ની સાથે પણ માત્ર વાત્સલ્ય ભાવ બતાવવા પાદાન્વિત શબ્દ વપરાયો છે. (ઈ. યો. વો. ૬ પા. ૧૬૦ નં. ૩ ને નં. ૧૦, વો. ૪ પા. ૬૪, વો. ૬ પા. ૧૩ અને ૧૭) તે મુજબ અર્થ કરવામાં નાગવર્ધન તે કીર્તિવર્માનું બીજું નામ હોય એમ કલ્પના કરવી બેર્ધએ તેથી મ્હારી માન્યતા છે કે આંહી તે માત્ર વાક્યક્ત્ર અર્થમાં વપરાયો છે (સરખાવો વો. ૭ પા. ૧૬૧ પં. ૧ વો. ૫ પા. ૫૧ પં. ૧૩-૧૪. પા. ૧૫૫ પં. ૧૨-૧૩). વો. ૫ નં. ૧૨ પં. ૧૪ અને નં. ૧૫ પં. ૧૩ માં વાક્યક્ત્ર નો ઉપયોગ થયેલ છે.

૧ ઈ. યો. વો. ૬ પા. ૧૨૩ ડો. જ. એફ. ફ્લોટ. (૧) મહાભારતનો બીજો સ્લાક બીજા પત્રમાં મુલકેશીથી ફોતરવાની જગ્યા છે તેથી સંભવ છે કે સાલ બીજા પત્રની પાછળ ફોતરી હોય. મૂળ પત્રમાં અભાવથી તે બાબત ચોક્કસ કહી શકતું નથી. (આ. જિ. વ.)

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણાન્વારાહં ક્ષોભિતાર્ણવં । દક્ષિણોક્ત-
- ૨ દંદ્યામ્ભિશ્રાન્તમુવનં વપુઃ ॥ શ્રીમતાં સકલમુવનસસ્તૂયમાનમા-
- ૩ નવ્યસગોત્રાણાં હારીતિપુત્રાણાં સસલોકમાત્રિભિઃ સસમાત્રિભિ
- ૪ રમિવર્ધિતાનાં કાર્તિકેયપરિરક્ષણાવાસકલ્યાણપરંપરાણાં
- ૫ મગવન્નારાયણપ્રસાદસમાસાદિતવરાહલાઢ્ઠૈ[ંછ]નેક્ષણં
- ૬ ક્ષણવશીકૃતાશેષમહીમૃતાં ચલુક્યાનાં^૧ કુલમલંકરિણ્ણોર
- ૭ શ્રમેધાવમૃથસ્નાનપવિત્રીકૃતગાત્રસ્ય સત્યાશ્રયશ્રીકીર્તિવર્મ્મ-
- ૮ રાજસ્યાત્મજોનેકનરપતિશતમકુટતટકોટિષ્ટચરણારવિ-
- ૯ ન્દો મેરુમલયમન્દરસમાનધૈર્યોંહરહરાભિવર્ધમાનવરકરિર-
- ૧૦ થતુરગપદાતિબલો મનોજવૈકંઠચિત્રોચ્ચયઃ[રવ્ય]પ્રવરતુરંગ-
- ૧૧ મેનો(ણો)પાર્જિતસ્વરાજ્યવિજિતચેરચોલ પાણ્ડયક્રમાગતરાજ્યત્ર-
- ૧૨ યઃ શ્રીમદુત્તરાપચાધિપતિશ્રીહર્ષ-

પતરૂં બીજું

- ૧૩ પરાજયોપલબ્ધાપરનામધેયઃ શ્રીનાગવર્ધનપાદાનુ-
- ૧૪ ધ્યાતઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીપુલકેસિવલ્લભઃ તસ્યાનુજોભ્રાત્રાવિજિતા-
- ૧૫ રિસકલપક્ષો ધરાશ્રયઃ શ્રીજયસિંધ[સિંહ]વર્મરાજસ્તસ્યસુનુસ્ત[ક્ષિ]મુવના-
- ૧૬ શ્રયઃ[:]શ્રીનાગવર્ધનરાજઃ સર્વાનેવાગામિવર્તમાનમવિષ્ણો[-]શ્વનરપ-
- ૧૭ તૈન્સમનુદર્શયત્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથાસ્મામિર્ગોપરાષ્ટ્રવિષયાન્ત[:]
- ૧૮ પાતિ બલેગ્રામ[:]સોદ્રઙ્ગઃ સ(સો)પરિકર અચાટમટપ્રવેશ્ય આચન્દ્રાર્કોર્ણવ-
- ૧૯ ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિન[-]માતાપિત્રોરુદ્ધિયાત્મનશ્ચ વિપુલપુણ્યશોભિ-

(૧) ર પછી ફટલેક ઠેકાણે વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે અને ફટલેક ઠેકાણે નથી લખ્યો. (૨) જ. બે. શ્રે. શા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૯ મે ઇલાવના ગુર્જર તામ્રપત્રમાં પણ પછ ન બદલે પન્થ લખ્યો છે. (૩) આ બાતનો ૭ માત્ર આંહી અને પં. ૨૫ સહ્યાણિ માં તથા પં. ૧ માં બેવડો જર્ણવં માં લખેલ છે. બીજું અને ચાલુ સ્વરૂપ પં. ૧૮ માં જર્ણવં માં લખેલ છે. (૪) ગ્રે. બા. ૩૨૨૨ ચાલુક્યાનાં વાંચે છે, પણ તે ખોટા છે. (૫) આ અલખત બૂઝથી ચિત્રકળ ને માટે છે. (૬) નાગામિન આવી ગએલ છે તેથી મલિન્ય શબ્દથી અર્થ બેવડાય છે. (૭) ડખલ ક આ રીતે બે ચોખ્ખા ક લખીને દેખાડવાને રીવાજ નથી. પં. ૨૦ માં પણ તેમ જ છે. જ. શા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે ગ્રે. ડાઉસને પ્રસિદ્ધ શ્રેણી ગુર્જર ઇાનપત્રમાં પં. ૩૮ માં કર્કાખ્યાપક માં પણ ડખલ 'ક' તેવી જ રીતે લખેલ છે.

- ૨૦ વૃધ્ય[દ્વય]સ્થં બલામ્મહકુર વિશ્વસિકયા કાપાલેશ્વરસ્ય ગુગુલપૂજાનિમિત્ત[-]
- ૨૧ તનિ(જિ)વાસિ મહાવ્રતિમ્બ્ય ઉપમોગાય સલિલપૂર્વકં પ્રતિપાદિતસ્તદસ્મદ્વંશ્યૈ
- ૨૨ રન્યૈર્વાગામિનૃપતિમિ[:]શરદભ્રમ્ચંચલં જીવિતમાકલ્યા[લય્યા]યમસ્મદ્વાયો-
નુમન્તવ્ય
- ૨૩ પ્રતિપાલયિતવ્યશ્ચૈત્યુક્તં ભગવતા વ્યાસેન । વહુભિર્વસુધામુક્તારાજ-
- ૨૪ મિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]
- ૨૬ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો હરેત વસુંષરાં ષષ્ઠિં વરિષ[વર્ષ]સહસ્રાણિ વિષ્ટાયાં-
જાયતે કૃમિ[:]

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

પં. ૧—વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિનો ચાલુ શ્લોક.

પં. ૨-૧૩ શ્રી કીર્તિવર્મા—તેનો દીકરો પુલકેશિ વલ્લભ હતો.

પં. ૧૪ તેનો નાનો ભાઈ જયસિંહ વર્મા હતો.

પં. ૧૫ તેનો દીકરો શ્રી નાગવર્ધન હતો તે દાન આપે છે.

પં. ૧૭-૨૨ બધાને વિદિત થાય કે માતાપિતા તથા અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે ગોપ-
રાષ્ટ્ર પરગણામાં આવેલું બલેશ્વર ગામ બલામ્મહકુરની વિનંતિ ઉપરથી દાનમાં આપવામાં
આવેલ છે. તે કપાલેશ્વરની ગુગુલ પૂજા માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર વિગેરેની સ્થિતિ પર્યંત
આપવામાં આવેલ છે. હવે પછીના રાત્રીઓએ આ દાનને અનુભવિ આપવી અને પાળવું.

પં. ૨૩ મહાભારતના બે શ્લોક.

वोर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल नं० 093.2 (~~093.2~~) VAL
लेखक Vallabhaji Gogashankar
शीर्षक Historical Inscriptions of
Gujarat
खण्ड I क्रम संख्या 696